Ft.
265

A

TELEPITÉSI

SZAKÉRTEKEZLET

JEGYZŐKÖNYVE.

1900.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz,sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

OEE Könyvtá
AII.EII. 2018

A TELEPITÉS

S AZ AZZAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK ÜGYÉBEN

A M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTERIUMBAN

DARÁNYI IGNÁCZ

M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER ELNÖKLETE ALATT

1900 JANUÁR 18—23. NAPJAIN TARTOTT

SZAKÉRTEKEZLET JEGYZŐKÖNYVE.

Kézirat gyanánt.

Á. K. 1363.

BUDAPEST.

1900.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A m. kir. földmivelésügyi ministeriumban a telepités s az azzal kapcsolatos kérdések ügyében 1900 január 18—23-ik napjain Darányi Ignácz m. kir. földmivelésügyi minister elnöklete alatt tartott szakértekezlet jegyzőkönyve.

Jelen voltak: Darányi Ignácz földmivelésügyi minister, elnök. Nemeskéri Kiss Pál, államtitkár, Asbóth János, Babics József, gróf Bánffy György, Barta Ödön, Bartha Miklós, Baross Károly, dr. Bedő Albert, Beksics Gusztáv, dr. Bernát István, gróf Bethlen Pál, Blaskovics Ferencz, Bujanovics Sándor, Bessenyei Ferencz, gróf Csáky Sándor, Dessewffy Sándor, Deutsch Antal, Ecseri Lajos, Emődy József, Fejér Miklós, Fellner Frigyes, Forster Géza, dr. Gaal Jenő, dr. Győrffy Gyula, Galgóczy Károly, György Endre, dr. Hegedüs Loránd, Hieronymi Károly, Hoitsy Pál, dr. Imrédy Kálmán, Jeszenszky Ignácz, Justh Gyula, Kabós Ferencz, Kada Elek, gróf Károlyi Sándor, gróf Kornis Viktor, dr. Kovácsy Sándor, Kristóffy József, Libits Adolf, Lippich Gusztáv, Lukács Béla, dr. Lukács György, Makfalvay Géza, dr. Mandello Gyula, Miklós Ödön, Molnár Viktor, dr. Návay Lajos, Nagy Elek, Novák József, dr. Neményi Ambrus, őrgróf Pallavicini Ede, Pap Géza, Pogány Károly, Purgly Sándor, gróf Ráday Gedeon, Rákosi Jenő, Rónay Jenő, báró Rudnyánszky József, Rubinek Gyula, Sándor János, gróf Széchényi Sándor, Szilassy Zoltán, Szily Pongrácz, gróf Teleki József, Tallián Béla, Ugron Gábor, Ugron Zoltán, Vadnay Andor, Vancsó Gyula, Végh Arthur, Vészi József, dr. Vargha Gyula, Zeyk Dániel, gróf Zelénski Róbert.

Telepesek: Győry Sámuel (Igazfalva), Szirovicza Ferencz (Kübekháza), Mágocsi Sándor (Nagy-Majláth), Tőkés Lajos (Nagy-Sármás), id. Szabó József (Sándoregyháza), Kiss János (Szapáryfalva), Kriegner Sándor (Szapáryliget).

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A pénzügyministerium részéről: Bakonyi Géza osztálytanácsos, — a belügyministerium részéről: Kolosváry Miklós ministeri titkár, — az igazságügyi ministerium részéről: Dévai Ignácz kir. táblai biró, — a vallás- és közoktatási ministerium részéről: Halász Ferencz osztálytanácsos.

A földmivelésügyi ministerium központi és külső személyzetéből: Sóltz Gyula ministeri tanácsos, országos főerdőmester, Dobokay Lajos ministeri tanácsos, országos borászati kormánybiztos, Máday Izidor, ministeri tanácsos, báró Malcomes Jeromos ministeri tanácsos, Darányi Béla ministeri tanácsos, gazdasági főigazgató, Horváth Sándor főerdőtanácsos, dr. Csernovics Diodor osztálytanácsos, jószágigazgató, Tavi Gusztáv főerdőtanácsos, dr. Bartóky József osztálytanácsos, Ébersz Károly kir. tanácsos, számvevőségi főnök, Lovas Sándor, osztálytanácsos, Kolossváry László ministeri titkár, ministeri megbizott, Németh József ministeri titkár, Thomka Emil műszaki tanácsos, Szigethy Elek számtanácsos, dr. Fáy Gyula ministeri segédtitkár, dr. Balogh Sándor és Olgyay László ministeri segédfogalmazók, Szász István állattenyésztési felügyelő, gróf Szirmay Ottó és Nagy Elek gazdasági segédek és telepkezelők.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Első ülés.

1900 január 18-án.

Elnök: Tisztelt értekezlet! A törvényhozás előtt tett igéretemet kivántam beváltani akkor, a mikor módot és alkalmat nyujtok a tisztelt értekezlet tagjainak, hogy a telepités kérdését szélesebb körben megbeszéljék. Hálásan köszönöm azon nagy érdeklődést, melyet tapasztalok; ezen érdeklődés biztositéka azon helyes érzéknek, a melylyel a tisztelt értekezlet és általában a társadalom ezen kérdés nagy fontossága iránt viseltetik.

Az előadói tisztet dr. Bartóky József osztálytanácsos úr látja el, az állami telepekre vonatkozó, netalán szükséges felvilágositásokat Lovas Sándor osztálytanácsos ur fogja megadni; a jegyzői teendőket dr. Fáy Gyula miniszteri segédtitkár ur teljesiti, a szólókat pedig dr. Balogh Sándor min. segédfogalmazó ur jegyzi.

Kimentették magukat: gróf Festetics Tasziló, Láng Lajos, herczeg Esterházy Miklós, Nedeczey János, Galgóczy Károly, Rakovszky István képviselő, báró Harkányi János, gróf Széchényi Imre, gróf Mailáth József, gróf Zichy János, Szabó József, az E. G. E. elnöke, Justh Ferencz, Tokaji Nagy László urak.

A társminiszteriumok képviseletében jelen vannak a belügyminiszterium részéről: Kolosváry Miklós min. titkár, a pénzügyminiszterium részéről: Bakonyi Géza oszt. tanácsos, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium részéről: Halász Ferencz osztálytanácsos s az igazságügyi miniszterium részéről: Dévai Ignácz kir. táblai biró.

Az adatokat voltam bátor a tisztelt értekezlet tagjaival lehetőleg előre közölni, de ezenkivül gondoskodtam arról is, hogy összes telepeinkről egy átnézeti kimutatás készittessék és a tisztelt értekezleti tagok közt szétosztassék. Irásbeli véleményeket nyilvánitottak: min-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

denekelőtt az erdélyi gazdasági egyesület; én ezen alkalmat is felhasználni kivánom arra, hogy biztositsam a Királyhágón tuli honfitársainkat, hogy bár geografiailag távol vannak, az ő helyzetüket élénk figyelemmel kisérjük és az ő érdekeik a legmelegebb gondoskodásunk tárgyát fogják képezni mindenkor. Irásbeli véleményeket adtak be továbbá: gróf Károlyi Sándor, Vancsó Gyula, Galgóczy Károly, Szabó József az E. G. E. elnöke, gróf Ráday Gedeon, Nedeczey János, Beksics Gusztáv, gróf Mailáth József, Tokaji Nagy László.

Azt hiszem, tisztelt értekezlet, hogy leghelyesebb az az eljárás, hogy a beadott véleményeket kinyomatjuk — tudniillik, azok terjedelme alig engedné meg, hogy az értekezleten felolvastassanak — és a tárgyalások folyamán kiosztatjuk. Azonkivül gondoskodás történt arról, hogy az értekezlet tanácskozásairól gyorsirói feljegyzések készittessenek s az egész értekezlet lefolyása, kapcsolatban a beadott irásbeli véleményekkel, egy kötetben kiadassék; — azt hiszem, hogy ez a törvényhozásnak annak idején, igen becses anyagul fog szolgálni. Nemkülönben intézkedtem az iránt is, hogy az előadó ur a részletes tárgyalás folyamán a megfelelő pontoknál a beadott irásbeli véleményeket is röviden ismertesse.

Bár vannak kész előadói tervezetek, nem kivántam azokat a tisztelt értekezletnek bemutatni és pedig azért nem, nehogy a tisztelt értekezlet véleményének bármily tekintetben elébe vágjak. A kérdőpontok módot és alkalmat nyujtanak arra, hogy minden kérdés behatóan és tüzetesen megbeszéltessék és a mennyiben bárki azt találná, hogy a kérdőpontokkal a kérdés kimerítve nincsen, igen szivesen hozzájárulok ahhoz, hogy azok letárgyalása után ujabb kérdések is vétessenek fel.

Azt hiszem leghelyesebb, hogy előbb egy általános diskusszió induljon meg, mert ugy vagyok értesülve, hogy többen óhajtanak általánosságban a dologhoz szólani, és csak azután térnénk át a kérdőpontok tárgyalására. Ugy gondolom, hogy az időbeosztást illetőleg is helyes lesz tájékoztatnom a tisztelt értekezletet, hogy talán elég lesz, ha naponkint délután 4 órától 7 óráig tárgyalunk.

Már most, tisztelt értekezlet, nem tehetem, hogy röviden ki ne terjeszkedjem a létező telepek állására. Volt ezen tárcza keretében 14 telep: a pénzügyminiszter ur szives volt áttenni ezen tárczához

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

57 telepet a végből, hogy ezen telepek egységesen és egyöntetüen kezeltessenek; összesen tehát 71 telepünk van. Itt mellesleg megjegyzem, hogy a pénzügyminiszter ur a még el nem adott állami birtokokat is rendelkezésemre bocsátotta a végből, hogy azok kezelése és felhasználása tekintetében az első szempont a gazdasági és szocziális szempont legyen.

Én czélomul a fennálló telepeknél azt tüztem ki, hogy az üres telephelyeket betöltsük, továbbá, hogy a meglévő telepeket erősitsük, gyarapitsuk és fejleszszük, a hol arra mód és alkalom van. A hol pedig a fejlesztés és a terjeszkedés nem lehetséges, ott iparkodunk a telepesek gazdasági helyzetét közvetett uton elősegiteni és támogatni. Hogy a tisztelt értekezletet e működésről tájékoztassam, jelzem, hogy a mult évben 4945 kat. holdon 1.713,494 korona értékben 234 telephely töltetett be, s hogy mielőtt a telepesek telepeiket megszállták, a kincstárnak készpénzben 185,600 koronát fizettek le. Általában oda törekedtem, hogy telepesekül olyanok vétessenek fel, a kik bizonyos vagyoni és erkölcsi képesitéssel birnak és örömmel tudatom a tisztelt értekezlettel, hogy — mig régebben alig-alig akadt telepitésre jelentkező, — a mult évben nemcsak ezt a 234 telephelyet sikerült ily módon telepesekkel betölteni, hanem nagy számmal vannak ezenkivül is jelentkezők a miből az látszik, hogy már a jobbmódu földmivelő nép is kezd a településre gondolni; az látszik, hogy kezdenek megbarátkozni a telepitési eszmével és kezdenek bizalommal viseltetni az államnak telepitési akcziója iránt.

A telepitésnél talán ha nem is fontosabb, de mindenesetre gyorsabb eredményeket képes felmutatni az okszerü, az indokolt parczellázásnak elősegitése és előmozditása. Itt jelentem a tisztelt értekezletnek, hogy számos alkalommal fordultak hozzám ilyen parczellázási törekvésekkel. Jelenleg ezek támogatására törvényes alapunk nincsen, de a mit e nélkül lehetett és lehet tenni, azt megtették ugy a törvényhatóságok, valamint megtette a kormány is és egy pár igen szép dolgot sikerült az lefolyt években egyesült erővel létesiteni. Elismeréssel kell megemlékeznem e helyütt az országos központi hitelszövetkezet közremüködéséről, a mely ilyen dolgokban eddig a legnagyobb készséggel járt kezemre.

De nemcsak a telepitésről és parczellázásról kell gondoskodni,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hanem gondolni kell arra is — s ez nemcsak részemről, hanem különböző oldalakról a törvényhozásban is többször nyert hangsulyozást — hogy a munkásoknak is mód adassék valami kis ház, egy kis szőlő, egy kis föld megszerzésére, szóval, hogy a munkástelepek közvetett elősegitésére is gondoljunk; hogy a jóravaló munkásnép is érezze, hogy ezen alkalommal sem feledkeztünk meg róla, hogy sorsuk állandóan gondoskodásunk tárgyát képezi.

Általában a telepitési ügy és ezzel kapcsolatos kérdések módot és alkalmat adnak arra, hogy a birtokos osztályhoz a földmivelő népet közelebb és közelebb hozzák. Ez egy ujabb kapocs, a mely földmivelő népünket a birtokos osztályhoz kötni hivatva van, mert szerintem a helyszinén a vezető szerep, az irányitó szerep a birtokos osztályt kell, hogy illesse.

A kik megismerik, azok gyakran megértik egymást és a kik megértik egymást, azok meg is szokták egymást becsülni. Én az osztályok között ellentéteket nem látok fenforogni. Lehetnek most és lehetnek a jövőben is különbségek a felfogásokban, de én azt találom, hogy az eltérő felfogások kölcsönös jóakarat mellett könnyen kiegyenlithetők mindaddig, a mig azokba idegen szempontok be nem kevertetnek. Ezen kérdések, tisztelt értekezlet, nem szolgálhatnak arra, hogy egymás ellen fegyverül használjuk ki azokat. A telepités és ezzel kapcsolatos kérdések közös biztositékát kell, hogy képezzék állami, gazdasági és szocziális fennállásunknak és fejlődésünknek. És én reménylem, hogy az érintkezési pontokat meg fogjuk találni, mert bizom egyfelől a magyar birtokos osztály hagyományos emberszeretetében, másfelől földmivelő népünk józan okosságában, a mely — ha csak mesterségesen fel nem izgatták — lehetetlen dolgokat nem kivánt és földosztási ábrándoktól idegen volt.

A mi feladatunk, tisztelt értekezlet, megtalálni ezen nagy akcióhoz az eszközöket és kereteket. A kérdés megoldását minden érdekelt tényezővel egyetértésben óhajtjuk és kivánjuk eszközölni, ezért gondoskodtam arról, hogy ezen értekezleten maguk a telepesek is képviselve legyenek. Csak azok a törvények helyesek és érik el czéljukat, a melyek nemcsak a szükségleteknek felelnek meg, hanem megfelelnek a nép gondolkozásának és a nép érzelmeinek is. Én azt óhajtanám, hogy az a törvényjavaslat, a mely ezen értekezlet

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tanácskozásainak kifolyása lesz, ne legyen holt betü, hanem legyen az életből meritve és az életnek szánva. Ezért nem szándékozom egyoldaluan idegen példák után indulni. Igenis felhasználjuk azon tapasztalatokat, a melyeket a külföldön tettek. De én azt tartom, hogy első sorban Magyarország viszonyaira kell gondolnunk és azt sem szabad figyelmen kivül hagyni, hogy Magyarországnak különböző viszonyai is vannak és különböző viszonyok különböző elbánást igényelnek.

Tisztelt értekezlet! Tisztában vagyok magammal az iránt, hogy a kérdés megoldása sok nehézséggel, sok akadálylyal fog találkozni. De azt tartom, hogy életbevágó kérdésekben, oly kérdésekben, a melyek állami és gazdasági létünket első sorban érdeklik, azoknak, a kiket a viszonyok valamely országos ügy élére állitottak, nem az a hivatásuk és feladatuk, hogy a nehézségeket megkerüljék, hanem az, hogy azokkal megbirkózzanak, azokat leküzdeni iparkodjanak.

Én, tisztelt értekezlet, a magam erejét és a kormány erejét fogyatékosnak tartanám, annyi nehézségekkel találkozhatunk e szövevényes kérdésben. De valamint a jégtorlaszt semmi erő és semmi hatalom nem tudja eltávolitani, de jön egy magas viz, egy hatalmas hullám és felkapja azt és tovább viszi: ugy azt hiszem, hogy a telepitési akcióban is a kormány és a törvényhozás erejét egy egészséges, egy egységes közvélemény fejlődésében kell, hogy keresse és találja. Ugy hiszem, hogy erre annál inkább számithatunk, mert a telepitési ügynek különböző fázisai voltak ugyan, de a közönség, a társadalom rokonszenve a telepitési kérdés iránt állandó és változatlan maradt. Én azt hiszem, tisztelt értekezlet, hogy az ország és a magyar társadalom meg fogja érteni a kor intő jeleit s mindannyian összeteszszük legjobb erőinket a kérdésnek tárgyilagos és gyakorlati megoldására. Ebben a nagy és nehéz, de nem kevésbbé hazafias munkában, kérem, legyenek munkatársaim és támogassanak bennünket.

Rudnyánszky József báró: Mélyen tisztelt értekezlet! Azt hiszem, az egész értekezlet érzületét tolmácsolom, midőn az imént elhangzott meleg szavakért Ő Nagyméltóságának mélyen érzett köszönetünket fejezem ki. De különösen köszönetemet kell kifejeznem mint a Királyhágón tuli részek egyik birtokosa, a minister úrnak azon

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

előzetes kijelentésért, a melylyel Ő Nagyméltósága jóindulatát irántunk, erdélyrészi birtokosok iránt külön kiemelni kegyeskedett. Részemről az általános vitában mellőzendőnek tartom azt, hogy kiterjeszkedjünk azokra a kérdésekre, a melyek az általános kérdőpontokban foglaltatnak; mindazonáltal tekintettel különösen a Királyhágón tuli részek különleges gazdasági és kivált politikai viszonyaira, méltóztassék megengedni, hogy ehhez a kérdéshez, talán egy kissé a kérdőpontokon tulmenőleg is, röviden bár, de hozzászóljak. Engem a tapasztalatok arról győztek meg, hogy mig a telepitési ügy rendezése itt, a Királyhágón innen, első sorban, mondhatnám, inkább socialis jelentőségü, addig a Királyhágón tuli részben inkább politikai jelentőségü. A mint méltóztatnak a történelemből is tudni, a magyarság mindig az által tarthatta fenn magát, hogy értelmileg és vagyonilag vezető szerepet tudott magának biztosítani. A vagyoni viszonyok az idők folyamán gyökeres változásokon mentek keresztül; és ha gazdaságilag általában, az ország minden részében az idők folyamán különféle versenyek nehézségeket okoztak, e nehézségeket kétszeresen, háromszorosan, sőt hatványozva fokozott mértékben érzik azok, a kik a Királyhágón tul gazdálkodnak. Ilyen nehéz viszonyok között kétségtelen dolog, hogy az a birtokosság, a melyik nem is nagybirtokosság — csak a Királyhágón tuli fogalmak szerint az — hanem itteni fogalmak szerint általában csak középbirtokosság, oly nehéz helyzetbe került, hogy vagyonilag alig tudja helyét megállani. Ebből azután következik egész sora a birtokváltozásoknak, a melyek — a középbirtokokat értem mindig — nagyon is aggályosak. Erős meggyőződésem, hogy a Királyhágón tuli részekre nézve a telepitési kérdés megoldásának keretén belül oly módozatokat, oly eszközöket kell keresni, a melyek segélyével az a középbirtokosság történelmi müködését és befolyását jövőre is képes legyen latba vetni. Ennélfogva én ott épen nem a középbirtokok elparczellázására helyezném a fősulyt. Következőleg a törvényhozásnak első sorban — merem határozottan kijelenteni — áldozatokat kell hoznia, talán nagy áldozatokat; de ez a pénzbeli áldozat szerintem semmi azokhoz a czélokhoz képest, a melyek ott elérendők. Oda kell törekedni, hogy az az intelligens birtokos-osztály a Királyhágó tuli részen biztositva legyen és talán, ha számban megfogyott, más, alkalmas módon pó-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

toltassék. E czélból megfelelő módozatnak azt tartom, ha pl. a tulságos nagy hitelek folytán megélni már nem képes középbirtokosnak változás alá jövő birtoka az állam által megszereztetnék és alkalmas egyénnek, ha mindjárt nem is örök áron eladatnék, hanem egyelőre legalább haszonbérlet alakjában biztosittatnék.

Ha nézzük a legutóbbi időben végbemenő birtokváltozásokat, arra a sajnos tapasztalatra kell jutnunk, először, hogy vételár tekintetében alig képes valaki a hitelintézeteknél magasabb ajánlatokkal előállani. Igy több esetet tudok, hogy pl. az utóbbi időben — hogy meg is nevezzem — a földhitelintézet, a jelzáloghitelbank kezén — a mit nem is tartok kárhoztatandónak — egyes birtokok megmaradtak. Ezer szerencse, hogy pl. a magyar földhitelintézet azon intézetek közé tartozik, a melyek nyerészkedni nem szoktak és az árverést szenvedett család valamely tagjának készséggel szokta a birtokot saját költségeinek megtéritése ellenében átbocsátani. De igy is mindig kétes, vajjon megfelelő kezekbe jut-e az a birtok. Ha azonban az állam kisegitőképen lépne fel és oly egyéneknek, kikről felismerte, hogy arra valók, a birtokokat méltányos árban — ideiglenesen, a mint mondottam, talán haszonbérlet alakjában — átbocsátaná, oly missiót teljesitene, a mely azt a pár százezer vagy mondjuk millió forintot megérdemli és busásan honorálja.

Nem tagadom, vannak az erdélyi részeken oly területek, a hol kisebb telepitéseket is lehet érvényesiteni; de én a tapasztalatok folytán óva intem a mélyen tisztelt értekezletet és kérem a mélyen tisztelt kormányt, hogy igen óvatosan méltóztassék ezen az uton haladni.

Még egy másik körülményre is vagyok bátor a mélyen tisztelt kormánynak becses figyelmét felhivni. Nemcsak a nagybirtoknál, hanem a kisbirtoknál is — a Királyhágón tul már nagybirtoknak nevezik a 2—300 holdas birtokot, de magyarországi fogalmak szerint ez csak középbirtok — a kisebb birtoknál is igen gyakran, sőt az utóbbi időben aggasztó mérvben fordulnak elő változások. Ennek az oka több körülményben keresendő. Ha nézi az ember, hogy kiknek a kezébe és minő árak mellett jutnak ezek a birtokok, valóban csodálatos dolgot tapasztal. Legtöbbnyire az az eljárás, hogy egy-egy ember, a ki nem is gazda, kiválaszt magának egy bizonyos

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

területet, az azon árverés alá kerülő birtokokat, konkurrenseket egy vagy más módon elriasztva, potom áron megveszi, alkot magának ezekből egy középbirtokot és a vezető szerepet magához ragadja.

Van egy másik része is a ferde állapotnak, de evvel nem akarok foglalkozni; ez, ugy gondolom, a bevándorlások megakadályozására alkotandó rendszabályokra tartozik, a melyek ezen bajnak véget vetnének.

Van a kisebb birtok tekintetében is a bajok orvoslásának egy módja. Ujabb időben pár helyütt szerencsére egy módozat — csak véletlenségből — eredményre vezetett. Az ilyen elkótyavetyélés előtt álló birtokokat néhány helyütt a kincstár képviselője szokta megszerezni — természetesen illetékek, adóhátralékok fejében. Ezt az utat vagyok bátor a mélyen tisztelt kormánynak figyelmébe ajánlani. Ott, a hol a kisbirtokok ilyen rohamosan eladás alá kerülnek, méltóztassék e birtokokat magának megszereztetni; ebből azután az állam ép ugy középbirtokokat alkothat alkalmas egyének számára, mint a hogy magánosok teszik a maguk részére; s ha ezt az utat követi, azt hiszem gyökeresen segithetni fog az e részben fenforgó bajokon.

Bocsánatot kérek, hogy felszólalásomban talán kissé hosszabbra terjeszkedtem ki, mint szándékom volt, de az átalános kérdőpontokban alkalmas helyre az általam felhozottakat beosztani nem tudtam és azért voltam bátor azokkal az átalános tárgyalás folyamán bővebben foglalkozni.

Kristóffy József: Mélyen tisztelt értekezlet! Méltóztassék megengedni, hogy a földmivelésügyi miniszter ur ő nagyméltósága által felvetett kérdésekhez általánosságban nehány szót én is szólhassak.

A telepités nézetem szerint akként birálandó el, hogy mely czélt akarjuk azzal szolgálni. Másként biráljuk meg a telepitést, ha a népesség számának emelését tartjuk szem előtt, másként a föld jobb kihasználása szempontjából, másként, ha arról van szó, hogy egészséges birtokmegosztást idézzünk elő, másként áll a kérdés a magyar faj terjeszkedésének szempontjából; más czélja van a telepitésnek, ha az elégedetlen munkásnépet mai viszonyaiból elvinni, más a czélja, ha a mezőgazdasági nép feleslegének levezetését akarjuk azzal biztositani.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Már most az a kérdés, hogy ezek közül mely czél elérésére van szüksége az országnak? Én azt gondolom, valamennyi czél helyes és a legjobb volna oly telepitési politikát létesiteni, a mely valamennyi czélnak megfelel; de mert ez lehetetlen, kénytelenek vagyunk ezek közül a legszükségesebbet kijelölni, azokat, a melyekkel legsürgősebb nemzeti czéljainkat is elérhetjük, de a távolabb esőket is megközelithetjük és a melyre, mint alapgerendákra, a telepitési politika egész épületét konstruálni kell.

Én, mélyen tisztelt értekezlet, két ilyen alapgerendát óhajtanék megjelölni: az egyik a politikai, a másik a gazdasági.

Az első alatt értem a magyar államnak azt a nagy nemzeti érdekét, hogy a magyar népesség szaporodása mesterségesen előmozdittassék; a másik alatt értem azt, hogy oly egészséges birtokmegoszlást tegyünk lehetővé, a mely mellett a legtöbb elégedett, jómódú, oly család képződik, a mely egy erős államnak és egészséges társadalomnak legbiztosabb alapja és támasza.

Ezen előkelő politikai és gazdasági szaktanácskozmányban nem lehet feladatom részletesen kifejteni, hogy a magyar nemzet erőinek alapja a mezőgazdaság, hogy a földbirtok-viszonyok alakulása és fejlődése egész nemzeti létünkre elhatározó és döntő befolyást gyakorolhat. Az sem lehet feladatom, hogy rámutassak azokra a veszélyekre, a melyek az egyes vidékeken a magyarság számbeli és anyagi csökkenésében, más vidékeken pedig oly számbeli tulszaporodásában nyilvánulnak, hogy ezen és még egyéb okoknál fogva is nemcsak a természetes fejlődés és terjeszkedés van kizárva, hanem sok helyütt már a létfentartás küzdelmeivel és az evvel járó elégedetlenséggel találkozunk. A t. értekezlet minden tagja tisztán látja a helyzetet; egyet azonban, t. uraim, tudok és érzek és ez az, hogy mindazon nagy czélok, a melyek nemzetünk reconstructiójának eszméjéhez füződnek, jelentékeny részökben megoldhatók egy öntudatos és czélirányos földbirtokpolitika keretében, valamint mindazok a veszélyek, a melyekre az imént is rámutattam, a melyek a nemzet erőinek hatályos kifejlésének utjában álljanak, ugyancsak eloszlathatók egy egészséges földbirtokpolitika keretében, mely az egészséges birtokmegoszlás és ezzel járó megelégedés előmozditására eszközként a telepitést és a parczellázást használja.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Önként következik ebből, hogy én a szélesebb keretben folytatandó telepitési actio mellett foglalok állást.

A mi azt a kérdést illeti, hogy vajjon az állami vagy a magántelepitésre kell-e nagyobb sulyt helyezni, őszintén megvallom, hogy annyira a kizárólagos állami telepités hive vagyok, hogy a magántelepitést csak egyetlen egy esetben engedném meg: midőn azt valamely nagyobb birtoknak nagyobb munkaerővel való ellátása és igy gazdaságosabb kihasználása igényli.

A telepités ügye központositott vezetésre szorul, egységes vezetésre, a mely annak összes mozgalmait képes áttekinteni és ez nem lehet másé, mint az államé, a melynek szempontjai magasabbak és általánosabbak, mint a társadaloméi. De, őszintén szólva, félek is ezt az akcziót a társadalom kezébe letenni, a mely ritkán szokott a nemzet egyetemes érdekeinek szinvonalára emelkedni. Ezenkivül társadalmunk, sajnos, gyenge is egy oly akczió keresztülvitelére, a mely oly nagy áldozatokat igényel, a melyeket csak az állam hatalma képes rendelkezésére bocsátani.

Hogy a tulajdonjog vagy örökbérlet legyen-e a telepitési tevékenység alapja, erre nehéz válaszolni. A negyvennyolczadiki alkotmány lerakta a modern Magyarország alapjait a földbirtokpolitika kérdésében és a tulajdont tette ennek alapjává, nem pedig az örökbérletet. És engem fontos politikai és gazdasági okok inditanak arra, hogy a magyar földbirtokpolitika ezen félszázados hagyományaitól el ne térjek. Az örökbérlet megrontaná parasztságunk faji és nemzeti jellegét és a függési viszonynak a jobbágysághoz hasonló állapotát hozná létre, a minek hatása érezhető volna a politikai és társadalmi élet egész vonalán. De fontos gazdasági okoknál fogva is perhorrescálom az örökbérletet. Az örökbérlet a birtokviszonyokban nem idézne fel változást, csak a gazdálkodás alakulna át; már pedig én a telepités egyik legfontosabb czéljának épen a birtokviszonyok átalakulását, illetőleg a földbirtok azon egészséges megoszlását tartom, a melynél fogva a legtöbb elégedett és jó módban levő polgári család képződik.

Azzal, t. értekezlet, mindnyájan tisztában lehetünk és azt hiszem, vagyunk is, hogy akár a telepitést, akár a parczellázást föld nélkül nem eszközölhetjük; tehát földre, még pedig igen sok földre van

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szükség. Én, mint a ki a telepitési és a parczellázási actiót a népesség szaporodása és az egészséges birtokmegoszlás czéljából óhajtom eszközölni, bizonyos aggálylyal viseltetem a hitbizományok és a latifundiumok tulságos mértéke iránt, a mely ugy a népesedési, mint a birtokmegoszlási processusra egyaránt nyomasztólag hat. Ennek daczára még sem tartozom azok közé, a kik a földbirtokreform megoldása körül a hitbizományok forradalomszerü felszabaditásának jelszavaival küzdenek, nem pedig egyrészt azért, mert nem tartanám helyesnek, hogy a meglevő bajok, a melyeket orvosolni óhajtanék, ujabbakkal szaporittassanak s mert másrészt, ha számot vetünk a telepités és parczellázás igényeivel, azt fogjuk találni, hogy valamely erőszakos eljárás inaugurálására és egy tekintélyes és nagy sulylyal biró társadalmi osztály elkeseritésére szükség épenséggel nincs, sőt inkább arra van szükség, hogy a nemzeti actio nagy munkájában e nagy sulylyal és nagy tekintélylyel biró társadalmi osztály közremüködése vétessék igénybe. Önmagamat kellene azonban megtagadnom, ha a hitbizományok békés felszabadulását nem óhajtanám; de távol állok minden oly radikális eszköztől, a mely évszázados jogokat akar egyszerüen megsemmisiteni, hanem megelégszem azzal, hogy a meglevő hitbizományok numerus clausust képezzenek és hogy a volenti non fit injuria elve alapján a családi tanácsok és a városok által önként és békességes uton felszabadithatók legyenek. Radikális szempontból elismerem, hogy ez kevésnek látszik, de valamely gyorsabb folyamat megindítására szükség nincs, mert meg vagyok győződve, hogy midőn a különben is kézen fekvő állami, városi, községi és közbirtokossági földeket a telepités és parczellázás kimeritette, a mi nem kevés időt fog igénybe venni, akkorra az önkéntesen felszabadult hitbizományi földekből már annyi földmennyiség fog rendelkezésre állani, hogy a telepités és parczellázás minden akadály nélkül folytathatja megkezdett munkáját.

És most legyen szabad röviden a birtokvédelmi szempontból való korlátozásokról szólanom. Meggyőződésem szerint a parczellázás és a minimum kölcsönösen kizárják egymást; az egyik osztja és bontja, a másik leköti és a szabad forgalomból kivonja a földbirtokot. A telepités és parczellázás által épen a kisbirtokosok számát akarjuk szaporitani; de ha ezt megnehezitjük, épen azt a legszegé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nyebb néposztályt sujtjuk, a melyen tulajdonképen segiteni akarunk. Méltóztassék megfontolni, hogy a magyar nép amugy is körömszakadtáig ragaszkodik földjéhez és csak a legvégső kényszerhelyzetben képes azon tuladni. Azt hiszem, nem tévedek, midőn azt állitom, hogy az agrár-szocziális bajok összegyülemlésére sok helyütt ez is közrehatott. Ily körülmények között az Alföldön különösen a földet még jobban megkötni és a paraszt-proletariatust előmozditani igen nagy hiba volna.

Én, t. értekezlet, a föld szabad megoszlásában veszélyt nem látok, sőt ennek a folyamatnak természetes fejlődését kivánatosnak tartom, mert a föld nemcsak azok számára való, a kik nagy területeket birnak azokból megszerezni, hanem azok számára is, a kik a napszámos élet összes verejtékes munkájának gyümölcsét egy darabka föld megszerzésében keresik.

A földbirtok szabad megoszlása természetszerü következményét képezi azon nagy átalakulásnak, a mely a hübéri viszonyok megszüntetésének végczélja gyanánt épen azt jelölte meg, hogy a maga becsületes törekvésével és szorgalmával mindenki részesülhet a föld áldásaiban; és méltóztassék elhinni, hogy Magyarországon ezért még senki, ellenben a földbirtok tulhalmozottsága miatt igen sokan panaszkodtak.

Az egyenlő örökösödési osztály megszüntetését a legnagyobb hibának tartanám, mert az egyenesen a paraszt-proletariátus mesterséges szaporitására vezetne. Különben méltóztassék elhinni, hogy nálunk az egyenlő osztálynak sokkal kisebb hatása van a birtok elaprózására, mint egyebütt, épen annál a magyar sajátságnál fogva, hogy a paraszt rendesen a maga falujából házasodik és házasságát mindig birtokszerzéssel kombinálja. Mi az egyenlő osztálynak demokratikus fejlődésünket köszönhetjük és ennek megváltoztatása oly régi előitéleteknek megujitására vezethetne, a melyek okvetetlenül válaszfalakat emelnének a nemzet egyetemében, a melynek együttérzését és összetartását pedig legfontosabb anyagi és erkölcsi érdekeink követelik.

Az igen t. földmivelésügyi miniszter ur különbséget tesz a telepités és a parczellázás között; és igen helyesen, mert az első mozgósitja a földet és az embert egyaránt, a másik azonban csak a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

földet, a nélkül, hogy valami ethnografiai hatást gyakorolna, a mely oknál fogva ezen utóbbit a magyar faj speciális természeténél fogva a népesség számának szaporodására és ennek előmozditására a legfontosabb eszköznek tartom, sőt határozottan a telepités fölé helyezem. A parczellázás azonban nemcsak a népesség számának emelésére, hanem a gazdasági műveltség terjesztésére is szolgál, mert egyetlen módját képezi annak, hogy az egyoldalu termelés hátrányaitól megszabadulhassunk és kivitelképes kerti magvak és növények termelésével foglalkozzunk. Ebben a kérdésben különben a politikai és gazdasági érdek teljesen fedik egymást. Épen ez teszi alkalmassá az alföldi medenczében a parczellázást, a melynek parasztsága a környékből kimozdulni nem szeret, de annál inkább szeret a szomszédban terjeszkedni, a minek ha utat nyitunk, egészen uj néprétegeknek nyilik alkalom földszerzésre, akkor a magasabb műveltség terjedését mozditjuk elő, a mit pedig eddig sajnosan nélkülöztek.

Végezetül még csak a hiteligények kielégitéséről óhajtok röviden nyilatkozni. A telepités és parczellázás pénzügyi kérdését nézetem szerint nem lehet az állam pénzével megoldani, nem lehet egy nagy bank pénzével sem, hanem ide az egész közhitel igénybevétele szükséges olyképen, hogy a porosz Rentenbank mintájára egy nagy pénzintézet volna létesitendő, a melynél az államnak nagy befolyást biztositanánk. A bank nagy tőkével dolgozna, a melynek tőkéjét a pénzpiacz kötvények kibocsátása által váltaná magához, a mely kötvények törlesztését és kamatozását az államnak kellene garantiroznia, mely a telepitési akczió legfontosabb feltétele.

Már most hangsulyozom, hogy a járadékkölcsön utján való fölvételnek és eladásnak ugy kell megszerkesztve lennie, hogy elkerültessék egyrészt a földnek tulságos és hirtelen mobilisatiója, de másrészt a földbirtokos középosztály kisemmizése és igy ujabb meggyengitése, melyet csakis a parczellázásra és telepitésre felhasznált földnek és a birtokos osztálynak helyes megválasztása által érhetnénk el.

A földbirtokos középosztályról lévén szó, nézetem szerint ezen társadalmi osztálynak regenerálása szintén a telepitési akcióval volna kapcsolatba hozandó és pedig abban az irányban, a mint azt Károlyi Sándor gróf ur ő nagyméltóságának a tegnapi napon megjelent röpirata javasolja, hogy a nemzetiségi tömbök községeibe egy-egy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

magyar középbirtokos telepittessék. Ezt az eszmét én a földbirtokos középosztály restaurálása, valamint a nemzetiségi vidékeken a magyar állameszmének terjesztése és fentartása szempontjából eddig legszerencsésebbnek tartom. Ha sikerül igy és a mint elmondottam, a telepitést és parczellázást keresztülvinni, nagy dolgot müvel a magyar gazdasági politika; de ha hibásan oldatik meg a kérdés, válságba juthat vele az egész magyar földbirtok és vele a mezőgazdaság.

Midőn ezeket általánosságban elmondani bátor voltam, egyszersmind örömmel üdvözlöm az igen t. földmivelésügyi miniszter urat, a ki a mai szaktanácskozmány által a földbirtokpolitikában a vezetőszerepet tényleg átvette és ez a körülmény mindannyiunknak biztositékot szolgáltat arra nézve, hogy ezen nagyfontosságu kérdésben az állam és a nemzet egyetemes nagy érdekei fognak érvényesülni.

Ezeket kivántam röviden megjegyezni. A felmerülendő kérdésekre nézve esetleg bátor leszek még megjegyzéseimet a részletes vitánál előadni.

Elnök: Dr. Ecseri Lajos.

Dr. Ecseri Lajos: Nagyméltóságu miniszter úr! T. értekezlet! Én magának a telepités kérdésének gyakorlati részéhez kivánok hozzászólani és az általános vita anyagául felvetett kérdéseket ebből a szempontból itélem meg.

Az első kérdés az, szükséges-e, hogy a telepitési tevékenység szélesebb keretben folytattassék. Azt hiszem, erre nézve ebben az illustris társaságban vélemény-különbség nincs, mert épen az a nagy érdeklődés is, a melyet a meghivottak és az egész közvélemény a telepités kérdése iránt tanusit, bizonyitja, hogy igenis mindenki szükségesnek tartja, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel minél szélesebb keretben folytattassék a telepitési akczió.

Az a kérdés már most, hogy az állami vagy a magántelepitésre kell-e nagyobb sulyt fektetni. Erre a feleletet maguk a viszonyok adják, mert a jelenlegi viszonyok között a magántelepitésnek nagyon kevés kilátása van arra, hogy nagyobb mértékben folytattassék; t. i. az erre szükséges tőke hiányzik. Tehát a megkezdett állami telepitési akcziót kell egyelőre folytatni.

Már most, hogy ez az állami telepitési akczió sikerre vezessen s ezzel azok a czélok, a melyeket a telepitéstől várunk, eléressenek,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

arra nézve azt hiszem, legfontosabb, ha azokat a hibákat, a melyeket a multban ezen a téren — bár akaratlanul és a legjobb szándék mellett elkövettek — a jövőben a telepités vezetői elkerülik. Tehát a kérdésre való feleletnek szerintem az eddigi tapasztalatok kritikájából kell kiindulnia. Az én tapasztalataim és tanulmányaim leginkább ezen a téren mozognak és ebből leszek bátor a kérdés megvilágitására nehány példát felhozni.

Veszem a legsikerültebb telepitést Uj-Szentesen. Ez a telepités igen szerencsés körülmények között történt. A telepesek a földet jelentékenyen annak forgalmi árán alul kapták, ugy hogy bérlet utján is értékesithetik olyan módon, hogy az egész részlettörlesztés abból könnyen fedezhető; azonkivül Temesvár, tehát egy nagy város közelében lévén, minden tekintetben szerencsés helyzetben van terményei értékesitésére nézve. És mégis ez sem mondható egészen sikerült telepitésnek, a mennyiben — a mint ő excellentiája jelentéséből is meggyőződhettünk — szükséges volt, hogy a törlesztési idő kitolassék és más kedvezmények is adassanak a telepeseknek. Az a kérdés tehát, mi lehet az oka annak, hogy ilyen kedvező viszonyok között a telepités még sem sikerült teljesen. Szerintem a következő okok forogtak fenn: először az, hogy az egyes telepek ára egyformán volt meghatározva, holdankint 200 frtban. A telepesek azután sorsot huztak. Ugy látszik, mintha a sorshuzás volna a legigazságosabb eljárás, sőt a most folyamatban levő apatini telepitéseknél szintén sorshuzás alapján osztatnak szét az egyes részek. Pedig ez gyakorlatilag rendkivül helytelen dolog; mert vannak abban a határban fekete és szikes földek, vannak közel és távol fekvő földek, vannak tüskés és tiszta földek. A ki tehát jó sorsot huz, az egyszerre boldog és gazdag lesz, a ki rossz sorsot huz, az örökre arra van itélve, hogy küzdjön és ne boldoguljon. Ez volna tehát az első, a mit jövőre mellőzni kell és a mi nagyon könnyen is mellőzhető.

A második ok a drága épitkezés. Elő volt irva az egyes telepeseknek, hogy milyen épületet kell emelniök. A legegyszerűbb telepesnek 17 m. hosszu, 8 m. széles és 4 m. magas épületet kellett emelnie. Természetes, hogy a falu ez által nagyon jó benyomást tesz, de ez az épitkezést nagyon megdrágitotta. Az ottani helyi vezető még azt a hibát is elkövette, hogy nagyon szoritotta a telepeseket,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy két év alatt el kell készülniök az épitkezéssel, különben esetleg még a telepet is elvesztik. Ennek következménye az volt, hogy Temesvár, tehát egy nagy város közelében a tégla ára felszállott 10 frtról 20—22 frtra; a fa ára szintén kétszeresére emelkedett; tetőcserepet pedig csak Zsombolyáról lehetett kapni, ugy hogy az épitkezés rendkivül nagy összegbe, körülbelül 1000 frtba került. A végeredménye ennek az lett, hogy az a telepes, a ki öt hold földet vett összesen ezer forint vételárban, a melyet husz év alatt kell letörlesztenie, kénytelen volt olyan épületet emelni, a mely szintén ezer forintba, tehát ugyanannyiba került, mint az egész föld ára. Ez tehát rendkivül aránytalan és első tekintetre meglátszik, hogy nem vezethet sikerre.

Harmadik még nagyobb hiba az volt, hogy ennél a telepitésnél közlegelőről nem történt gondoskodás. Mivel pedig Temesvár közelében a legfőbb jövedelem a tejgazdaságból, apró és lábas jószág neveléséből, továbbá disznó-hizlalásból származik, ennek az lett a következménye, hogy a drága házon kivül, a mely a községben feküdt, künn még egy tanyát kellett épiteni. A telepes itt tölti az évnek legnagyobb részét, a drága házban pedig csak a felesége és gyermekei laknak. Az ott letelepült zselléremberek apró jószágaikat másutt nem tarthatták csak az udvaron, a lábas jószágokat pedig kénytelenek voltak kiadni legelőre a harmadik határba, Román-Szent-Mihályba, tiz forintot fizetve egy darab jószág nyaraltatásáért. Az a körülmény, hogy a jószágtenyésztésre nem hagytak közlegelőt, leginkább az apró öt holdas kisbirtokosokat sujtja, a kiknek ez lett volna a legnagyobb jövedelmük. Egyik oka annak, hogy az öt holdas telepek még Temesvár közelében sem váltak be, az is, hogy Temesvár a telepesek gyermekeit nem képes ipari munkával ellátni, hasonlóképen mezőgazdasági munkával sincsenek ellátva. Ez mind azt mutatja, hogy a kis telepek létesitésénél nagy óvatossággal kell eljárni és munkásokat csak oly helyekre telepiteni, hol nagy munka-alkalom van.

Ilyenek lévén a viszonyok Uj-Szentesen, Temesvár közelében, a hol jó kulturvidékhez jutottak a telepesek, a többi telepeknél Krassó-Szörény megyében ezek a hibák még fokozottabb mértékben nyilvánulnak. Pl. Bodófalván és Igazfalván, hol ugyan a földek minőség szerint osztályozva lettek, minden föld tüskés, részint erdős, bozótos

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

terület volt, a melyet előbb ki kellett irtani. Ennek következtében a telepes kénytelen volt évekig a készből élni mindaddig, mig néhány hold földet kitisztitott, ez alatt teljesen kifogyott a pénzből és a jószágból; ehhez hozzájárult még a drága épitkezés, ugy hogy teljesen eladósodtak a telepesek. Megjegyzendő azonban, hogy hitelük nem volt. Az ottani telepesek a szomszéd Temes-megyének csakis egyetlenegy takarékpénztáránál, a rékásinál élvezték csekély hitelt, a többi takarékpénztárak elzárkóztak a hitelnyujtás elől, azt mondva, hogy nekik nem szabad telepesekkel üzletet kötni. Igy a telepesek kénytelenek voltak részint a gabonaterményt eladni előre 4 frtjával, részint uzsorások kezeibe kerültek. A többek közt már a mult év tavaszán annyira romlottak a viszonyok a két legutóbbi rossz termés következtében, hogy teljesen hitelbe éltek; a mit azelőtt nem ismert az alföldi ember, zsákonkint vettek lisztet, és köblönkint kukoriczát, holott a legkisebb alföldi munkás is a kenyérre szükséges öt-hat köböl buzát már aratáskor beszerzi és abból él az egész éven át. Hogy tehát zsákonkint és boltból vásárolja a lisztet, az a telepesre nézve teljesen uj dolog. Ez évben a kukoriczának ára métermázsánkint volt 4 frt 50 kr., a ki pedig hitelbe vette, az csak 8 frtért kapta. Megtörtént, tudomásom szerint, egyik munkással, hogy egy köböl kukoriczát vett kölcsön a boltostól; mikor azután őszszel adósságának megfizetésére a köböl kukoricza helyett buzát vitt, az nem fogadta el, hanem követelt azonfelül még egy forintot. Egy 70 kg.-os zsák liszt készpénzért kapható volt 8 frtért, hitelbe — megjegyzendő, hogy sokkal rosszabb minőségben — 10—12 frt volt az ára. Ez mind azt mutatja, hogy az, hogy a hitelről egyáltalában nem volt gondoskodva, mennyire rontotta az illető telepesek helyzetét. De tovább megyek. Elkövetkezett az ideje annak, hogy az előre eladott gabonát nem tudták szállitani; ebből azután költséges perek keletkeztek. Beszéltem több ottani telepessel ezekről a dolgokról és legnagyobb meglepetésre azt tapasztaltam, hogy az egyszerübbek közt el van terjedve az a nézet, hogy az ügyvéd törvényes gyakorlat szerint jogositva van 6 frtból 60 frtot csinálni, többet nem és beszéltem egy telepessel, a kinek 8 frt adóssága volt; ez, midőn aratás után pénzhez jutott, bevitt ezen skála alapján 68 frtot, de véletlenül csak 38 frtra ment az összes számla; roppant nagy örömmel jött erre az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

illető haza, hozott magával csizmát, szalonnát stb. és igen szerencsésnek érezte magát, hogy csak 38 frtot kellett fizetnie. Egy másik telepes elbeszélte, hogy évek óta nem hizlal disznót, még pedig azért, mert ezelőtt minden tavaszszal és őszszel kijött hozzá egy lugosi fiskális és elkobozta a malaczokat. Már most, a ki tudja, hogy az alföldi munkásemberre nézve azon a gabonán kivül, a melyet előre beszerez még a legegyszerübb arató munkás is, existentiájának egy másik biztositéka, hogy disznót hizlal, az tudja azt is, mit tesz az arra a telepes emberre nézve, a kinek birtokához nem lehet nyulni, a kitől tehát igy jószágát kobozzák el, ha nem hizlalhat ennek folyán malaczot.

Mit tartok én ezen körülményekkel szemben szükségesnek? Először is a sorshuzás mellőzését és a földeknek előleges becslését. Minden egyes darabka földet meg lehet előre becsültetni szakértő emberrel és ezt azután a telepeseknek különböző árban eladni. Másodszor a földet gazdasági munkára alkalmasan és vizmentesitve kell a telepesnek átadni, hogy ne forduljon elő az az eset, a mi Igazfalván történt, hogy még az erdőben a fákon csiripeltek a verebek, mikor a telepesek megérkeztek; ezeknek előbb azt ki kellett irtaniok s csak évek mulva használhatták. A földmivelési kormány erre nézve most más rendszert követ, t. i. előlegezi az irtási költségeket, mi által a telepesek boldogulnak is. De ez csak több évi keserves tapasztalatnak eredménye. Tehát ismétlem, a leghelyesebb eljárás az volna, ezen telepeket teljesen kiirtva, gazdasági munkára alkalmasan átadni a telepeseknek, még a vizlecsapolást is keresztülvinni, hogy mihelyt megérkeznek, azonnal hozzáláthassanak a gazdasági munkához. Harmadszor közlegelők létesitendők minden telepitvényes községnél, még pedig bőven. De az nem elég, a mi az utóbbi telepitéseknél történt, hogy egy közösen használandó legelőt hasitottak ki és minden telepes kapott legelőt, hanem annak valóságos közlegelőnek kell lennie, a község tulajdonát kell képeznie, mert ez a legfőbb kapocs, a mely a község lakosait gazdaságilag összetartja. A legelő rendkivül fontos állattenyésztési szempontból és ennek egy községnél sem szabad hiányoznia. Azonkivül közczélokra is kell megfelelő földet hagyni, a mint a telepitési törvény rendelkezik is; minél jobban dotálni a községet, sőt még visszatartani is kellene földet az esetleg

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

később érkező telepesek részére, vagy pedig a meggazdagodó telepesek számára. A legfontosabb azonban, hogy a közlegelőt és a községi vagyont bőven kell dotálni, mert ha ma pl. az a telep 50 frttal van kiosztva holdankint, az évek mulva 2—300 frtot is megérhet és ez a törzsvagyon lesz legbiztosabb alapja a községnek és ez fogja megakadályozni azt, a mi oly sulyosan nehezedik az alföldi községekre: a rendkivül nagy községi pótadót.

Létesiteni kell továbbá ott a községben hitelszövetkezetet, vagy másféle pénzintézeti fiókot. Mert ha a központi pénzintézet nem is ismeri az egyes embereket, ott a községi előljáró és az előkelő gazda emberek, kik a községi hitelszövetkezet élén állanának, ismerik minden ember egyéni értékét és tudják, lehet-e neki és mennyi hitelt nyujtani. Igy azután nem jutnának olyan sulyos helyzetbe, a melyet az előbb ecseteltem. Jó volna a gabonaberaktározásra községi takarékmagtárt is felállítani. Ennek példáját láttam Nagy-Szénáson, a Károlyi-uradalmak között levő kis községben, a hol a községi lakosoknak mindössze 160 hold földjük van és ez körül van véve 28 ezer hold uradalmi birtokkal. Ugy csinálták meg a községi magtárt, hogy kivetettek házankint egy liter buzát és holdankint 2 liter buzát, ebbe azután bevonták az uradalmi földeket is és összejött 230 mm. buza, a melyből a szegény embernek, ha vetőmagra vagy élelemre van szüksége, kiadják azt 3 mm. maximum mellett természetben visszafizetendőleg gabonakamatra. Ezzel kapcsolatba lehetne hozni még azt is, hogy ha az a telepes betesz néhány métermázsa buzát, az esetre, ha szüksége van pénzre, az ott működő hitelszövetkezeti fiók erre szintén adhatna kölcsönt.

Azokból a kamatokból, a melyeket a telepesek a megvett földek után fizetnek, az állam elláthatja az összes középületeket a kamatjövedelem terhére. Az állam ne arra törekedjék — a mint nem is czélja, hisz látjuk, hogy 2%-os kamatozással is megelégszik, — hogy a földbirtok vételára meghozza a kamatokat, hanem arra, hogy ezek a kamatok felhasználtassanak közczélokra, ebből épittessék a templom, iskola, szóval minden középület. Mert azt vagyok bátor hangsulyozni, hogy régebben azt önként értetődőnek és természetesnek találták, hogy az a telepes a földet ingyen kapja, sőt ezenfelül is mindenféle kedvezményekkel támogatták. A fejlettség mai fokán azon-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ban ez nem lehetséges. De igenis teljesen elegendő az, ha a telepes a tőkét fizeti csak le évek hosszu során, a kamat pedig magának a községnek fejlesztésére és megerősitésére fordittatik. Ezáltal nem vész el a kamat; ennek fejében ott marad az uj község, az adóalap és erős támaszául szolgál annak, a mi a legfőbb czélunk: a magyar állameszme és a magyarság erősitésének, terjesztésének.

Nagyon természetes, hogy mindaz, a mit a földmüvelésügyi kormány és a vallás- és közoktatásügyi kormány más vidékeken, más községek javára megtesz, — értve a vándortanitók kiküldését, a méhészet oktatását, az állattenyésztést, az apaállatokról való gondoskodást, azután állami elemi iskolák létesitését — azt a telepesek javára is meg kell tenni.

A legfőbb dolog azonban, a mit nem győzök eléggé hangsulyozni, az, hogy minden egyes telepitésnél vétessenek tekintetbe a különböző viszonyok. A hányféle az a vidék, az a talaj, annyiféleképen kell magának a telepitésnek is történni. Hogy egyebet ne mondjak, a földnek minősége határozza meg azt, hogy mekkora parczellákat lehet kiosztani. Kötött, nehéz talajú földre, a hol négy lovas iga kell, 5—6—10 hold egy telepesnek nagyon kevés, mert fuvar vagy felesföld rendszerint nem lévén, nem képes értékesiteni igaerejét. Egyáltalában szem előtt tartandó, hogy ne a negyedtelek, ne a 15 hold, hanem az egész telek, a 60 hold legyen a maximum. Különösen Krassó-Szörény-megyében az a föld, a mely most kerül telepités alá, sokkal gyengébb, mint az, a mi eddig betelepittetett, mert az eddigi földek mind a Béga folyó ártere voltak, tehát oly területek, a melyek megmunkálására két ló elegendő; de a most telepitésre kerülő földek gyengébbek és kötött talajú földek; itt tehát nagyobb egység szükséges, hogy az illető kellő igaerőt tarthasson, nagyobb közlegelő szükséges, hogy trágyát kapjon, hogy kellőleg meg legyen munkálható a föld.

Ez volt az általános szempont. Még egy kérdés van hátra, a mire röviden megfelelek, t. i. kivánatos-e az örökbérleti vagy a felesbérleti rendszer alkalmazása. Minthogy telepités alatt többnyire azt értem, hogy távoli vidékre viszek telepeseket, tehát mozgósittatnak az illetők, a kérdésben magában meg van a felelet is. A feles ember otthon is kap földet; azért nem kell lemennie a délvidékre. A feles-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

és örökbérleti rendszer tehát csak helyi telepitéseknél alkalmazható és nézetem szerint csak mint átmenet. Ez a kérdés egyébiránt a részletekhez tartozik és ott bátorkodom majd még némely dologra kiterjeszkedni.

Általánosságban csak ennyit bátorkodtam megjegyezni.

Blaskovich Ferencz: Mélyen tisztelt értekezlet! Az a kritika, melyet az előttem szóló t. szónok ur az eddigi állami telepitések felett gyakorolt, alkalmat szolgáltat nekem arra, hogy üdvözöljem a jelenlegi kormánynak azt a törekvését, hogy először is a már létező telepeket igyekszik kiegésziteni, rendezni, azokat kellő állapotba helyezni és azután fog csak uj telepitésekhez.

Tényleg Délmagyarországon a létező telepek — majdnem egytől-egyig valamennyit személyes tapasztalatból ismerem — rendezésre, kiegészitésre szorulnak. Ha talán egyik-másik dologban az előttem szólóval nem is értek épen egyet és főleg a vadászerdei telepitést a legjobbak egyikének tartom és ismerem, mégis tényleg a multban a legtöbb helyen két sarkalatos hibát követtek el: az egyik az volt, hogy a telepesnek sem anyagi, sem erkölcsi képesitését nem nézték, hanem gyakran mindenféle gyülevész népet hoztak oda, olyat, a mely gazdasághoz nem is értett, olyanokat, a kiknek semmijök sem volt; már pedig a semmiből semmi sem lesz; másodszor pedig átalában oly kevés földet adtak egy-egy telepesnek, hogy teljes lehetetlenség volt abból a hat holdból, vagy tiz holdból azt a hasznot előteremteni, hogy megfizethesse a részletét, az adóját, a községi pótadóját, — mert a községi terhekről, az iskoláról, a lelkészi ellátásról szintén nem történt volt gondoskodás, — és a mellett családját is eltarthassa. Kétségtelen, hogy e téren sok a pótolni való és örömmel veszem észre, hogy a bevezető lépések e hiányok pótlására megtörténtek.

A mi magát a kérdést illeti, hogy a telepitési tevékenység szélesebb keretben folytattassék-e, határozott meggyőződésem, hogy igenis, a mennyire csak anyagi erőink engedik, a lehető legnagyobb mértékben folytatandó. Szükségesnek tartom annak folytatását ugy közgazdasági és társadalom-politikai, valamint magyar állami szempontból is. Szükségesnek tartom közgazdasági szempontból azért, mert kétségtelenül főleg hazánknak egyes vidékein a kisbirtokos annyira be van ékelve a nagy birtokok közé, hogy terjeszkedésre

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tere sem nyilik: ennek folytán munkakedve sem lehet a törekvésre, a szerzésre; továbbá földjének az ára oly magasra szökik, hogy annak hozama evvel semmi arányban sem áll. Ebből következik azután, hogy maga megélni nem tudván és családjának szaporodása következtében kis birtoka is mindinkább szétdaraboltatván, egyik a másik után teljesen tönkre megy és földnélkülivé válik és akárhány helyen szinte járványszerüleg terjed a szoczializmus és a kivándorlás. Azonfelül terjed az a bünös szokás, hogy beleavatkoznak a természet rendjébe és félve a több gyermektől, üzik a gyermekelhajtást; mert ha a telkesgazdának három-négy fia van és azok közt kell a telket megosztani, ezek már zsellérekké válnak, a mi bántja büszkeségét. Ha ellenben ennek az embernek módot nyujtunk, hogy egyik-másik fia számára kedvező feltételek mellett másutt földbirtokot szerezzen, ez fokozni fogja szorgalmát és takarékosságát és elejét veszi a gyermekelhajtásnak.

Kivánatos a telepités társadalmi szempontból is: a meddig az embernek szerzésre alkalma és módja van, ez leköti figyelmét: nem békétlenkedik, nem ül fel a szoczialista agitátoroknak; mig ellenben, ha ennek módját nem találja, mindenféle ábrándnak könnyen hitelt ad és könnyen megmozditható a társadalmi rend a törvények ellen.

Magyar állami szempontból is kétségtelenül igen nagy fontossága van a telepitésnek. Kivánatos, hogy igyekezzünk egyrészt magában az ország közepében, a magyar vidéken alkalmat adni a magyar kisgazdáknak és a magyar középbirtokosoknak a terjeszkedésre és birtokszerzésre. Kivánatos továbbá az is, hogy hazánknak oly vidékein, a hol más nyelvüek laknak, szintén alkalmas telepeket létesítsünk, hogy ezáltal ott a magyar állameszmének mindenütt egy-egy védő várát állitsuk fel és a szomszédos vidéknek alkalmat és módot adjunk arra, hogy hazánk nyelvét elsajátithassa. Itt azonban két dologra okvetlenül nagy figyelmet kell forditanunk: Először azt szeretném, hogy ily helyeken a lehető legkedvezményesebb feltételek mellett csakis erőteljes telepek jöjjenek létre, a melyeknek boldogulása biztositva legyen, mert tengődő telepekkel itt nem érünk czélt. És kivánatosnak, sőt szükségesnek tartom, hogy az ily elszigetelten álló telephez lehetőleg adjunk egy középbirtokost, a ki, valamint a fiatal fáknál ott van a karó, a mely támaszuk, szintén a telep támasza,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

védője, érdekeinek képviselője legyen. De másrészt, midőn ez állami szempontot támogatom és érvényesitését kivánom, ugyanezen szempontból nem mulaszthatom el a mélyen tisztelt kormánynak, a tisztelt értekezletnek és mindazoknak, a kiknek erre befolyásuk van, a figyelmét arra irányitani, hogy tekintettel kell lennünk egyuttal az illető vidéknek, az illető régi községeknek jogos érdekeire is; az ottani lakosságot semmiképen sem szabad elkedvetleniteni, elkeseriteni. Azért mindig figyelembe veendőnek tartom azt, hogy midőn uj telepet csinálunk, akkor egyuttal ne vegyük el az ott létező község exisztencziájának a feltételeit. Dél-Magyarországon, lehet mondani, százával vannak községek 4—5—6 ezer lakossal és alig 3—4 ezer hold földdel, ugy hogy egy lélekre alig esik egy hold föld; és ezek törekvő, hazafias, szivós, munkás emberek, a kik sóvárogva keresik az alkalmat, hogy szintén valami földhöz jussanak. Gyakran az ilyen község határában van kincstári birtok. Ha már most ott is csinálunk uj telepet és ha máshonnan hozunk oda telepeseket, akkor legalább legyünk mindig tekintettel az illető község érdekeire is, adjunk azoknak is legalább valamit, nehogy a féltékenység, az érdekellentét, az elégedetlenség vagy épen a gyülölség költessék fel ebben a lakosságban, a mely mindenkoron hazafias törekvéseinek adta jelét és a mely közgazdasági szempontból is rendkivül fontos tényezője hazánknak.

A mi azt a kérdést illeti, hogy az *állami* vagy a *magántelepitésre* kell-e nagyobb sulyt helyezni, erre nézve szerény véleményem az, hogy én a magántelepitést, ha megfelelő módon történik, ha az illető telepesek boldogulását biztositja, szivemből üdvözlöm és helyesnek találom; csak nem bizom abban, hogy sok ilyen magántelepités lehetséges legyen. Nem bizom azért, mert egy jó telepités, a mely az illető telepeseknek az exisztencziáját biztositja, okvetlenül jelentékeny anyagi áldozatokkal jár, a melyeket a magánosoktól megvárni átalában bajos dolog; akadhat azonban itt-ott egy-egy nagylelkü földbirtokos, a ki ezeket az áldozatokat magára vállalja; ha megteszi, ebben őt támogatni kell, mert ez a legnagyobb elismerésre méltó dolog. De itt nagyobbszabásu, rendszeres, tervszerü telepitési akczióról lévén szó, azt hiszem, alig gondolhatunk másra, mint állami telepitésre. Ha hazánk multját nézzük, — hiszen tudjuk, hogy hazánk egész déli

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

része, mind telepitéssel népesítették be a mult században Mária Terézia és József alatt, — látjuk, hogy ez millió meg millió forintokba került. De látjuk, hogy pl. Poroszországban is a mult században erősen telepitettek, még pedig roppant pénzáldozatokkal; tudjuk, hogy a legujabb időben is Posenben telepitenek és először száz milliót, utóbb megint száz milliót forditottak rá. Tisztában kell tehát lennünk azzal, hogy nemcsak a nép iránti szeretet, lelkesedés és ügybuzgalom kivántatik ahhoz, hogy a telepitéssel czélt érjünk, hanem kivántatnak anyagi áldozatok is, ezeket pedig nagyobb mértékben csakis az államtól várhatjuk.

Kristóffy t. képviselőtársam felemlitette, hogy fél a társadalomtól a telepitési akczió terén. Ezt a nézetet épen nem helyeslem. Meggyőződésem, hogy az eddigi telepek sinylődésének oka nagyrészben az, hogy ez az ügy inkább kizárólag bureaucratice kezeltetett, a nélkül, hogy a társadalom különböző faktorai nagyobb érdeklődést tanusitottak volna iránta, a nélkül, hogy azok vezetésére, azok felvirágzására nagyobb sulyt helyeztek volna. Ismeretes Károlyi Sándor gróf ő nagyméltóságának egyik nagyjelentőségü czikke, a melyben ezt az egész akcziót a gazdasági egyesületek országos szövetségére kivánja háritani. Őszintén megvallom, ebben a formában, igy, teljesen arra a társadalmi testületre rábizni ezt az akcziót a magam részéről nehezen tudnám. Nehezen tudom elképzelni annak mikéntjét; mert nagy áldozatokról lévén szó az állam részéről, mégis csak bajos, hogy ezeket egyszerüen kiadja a kezéből, a nélkül, hogy egyuttal az irányitást, a vezetést is a kezében tartsa. De igenis a legnagyobb sulyt helyezem arra, hogy a társadalmi tevékenység és különösen a gazdasági egyesületeknek ellenőrzése, vezetése, befolyása, információja szintén a lehető legnagyobb mértékben igénybe vétessék, hogy e nagy, országos kérdésben az állam mindenképen a társadalommal karöltve és együttesen járjon el; csak igy, vállvetett buzgó közremüködéssel, lehet a czélt elérni.

Rátérek arra, hogy az *örökbérleti* vagy a *felesbérleti* rendszer kivánatos-e? Kristóffy képviselő ur ezeket határozottan ellenzi. Én azt hiszem, e kérdéssel ily könnyen elbánni nem lehet. Meggyőződésem szerint az örökbérleti és felesbérleti rendszer abban a formában, a mint az pl. az «Agraria»-társulatban, illetőleg a Csáky grófok

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vállalkozásában előttünk fekszik, távolról sem olyan, hogy e felett egyszerüen pálczát lehessen törni, hanem ellenkezőleg olyan terv, a mely a lehető legnagyobb figyelmet érdemli. Teljesen osztozom abban a nézetben, hogy a birtok-, a tulajdonszerzés a legnagyobb tényező, a mely tevékenységre, törekvésre, haladásra serkent; ezzel tisztában vagyok. Azonban mi egyszerre nem fogjuk a telepitesi akcziót oly mértékben üzhetni, a száz milliók nincsenek annyira rendelkezésünkre, hogy a haladásnak és a társadalmi törekvésnek minden más módját egyszerüen elutasitsuk magunktól. Ez a bérleti rendszer nem is versenyezhet a telepitéssel, mert telepiteni csak olyat lehet, a kinek bizonyos anyagi képessége van, a ki legalább valamely aránylagos vagyonnal bir; már pedig ezen örökbérleti rendszernél, a mint az tervezve van, e vagyoni képesités nem kivántatik meg; ez tehát oly osztályt karol fel, a melyet a telepitésnél ugy sem vehetünk figyelembe. Azonfelül ha sikerül e vállalatot ugy, a mint az tervezve van, megvalósitani, meg vagyok győződve, hogy gyakorlati iskola lesz arra az egész vidékre nézve és azt az egész vidéket gazdasági téren fejlődésre fogja vinni, gyakorlatilag az ismeretek terjesztésére és az észszerü gazdálkodás előmozditására igen jó hatással lesz. Annak idején ez fogná nekünk a legjobb emberanyagot szolgáltatni a telepitésre és azért csak azt kivánnám, hogy az országnak minden vidékén legalább egy-egy ilyen bérleti vállalat volna.

Ezek nézeteim általánosságban; és ujból csak azt hangsulyozom, hogy szivemből üdvözlöm a miniszter urnak azt az akcziót, hogy e kérdést felkarolta, hogy a magyar társadalomnak érdeklődését ez iránt felköltötte; kivánatos volna, hogy a lehető legnagyobb mértékben ezen a megkezdett uton tovább haladjon.

Ugron Zoltán: T. értekezlet! Én megirtam otthon válaszomat az egyes kérdőpontokra. A mint a kegyelmes ur mondotta, ez ki fog nyomatni és szét fog osztatni. Ha többen igy tesznek, azt hiszem, hamarább készülünk el.

Elnök: Ugron Zoltán t. tagtársunk irásban adja be véleményét. Köszönettel fogadom. Intézkedni fogok, hogy még az értekezlet folyamán kinyomassék és kiosztassék.

Miklós Ödön: Nagyméltóságu elnök ur, igen tisztelt értekezlet! Ez a kérdés, a mely felett szaktanácskozmányra ő nagyméltó-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

sága bennünket összehitt, közgazdasági, társadalmi, politikai és jóformán összes gazdasági életviszonyainknak oly széles rétegeit érinti, hogy, ha e felett teljes részletességgel mindnyájan elő akarnók adni nézeteinket, bizony visszaélnénk nemcsak azzal a türelemmel, a melylyel ő Excellenciája bir, de önmagunkra is oly nagy feladatot rónánk, a melyet e nagyszámu gyülekezetben sikerrel nem tudnánk megoldani. Már maguk azok a részletkérdések is, a melyek elénk terjesztettek, nagyon szétágazók, — sokkal többet ölelnek fel, mint a mit egy szaktanácskozmány sikerrel tárgyalhat, miért is a magam részéről a telepités nagyjelentőségü kérdésének magasabb czélzatait tartva szem előtt, csakis általánosságban óhajtok szólni és az általános szempontoknak csakis egynémelyikével foglalkozni.

Mindenekelőtt bátor vagyok a t. értekezlet szives figyelmét felhivni arra, hogy, ha a telepités kérdését a maga egészében elvontan és csakis elméleti szempontból tekintjük, akkor oly rendkivül eltérő nézeteket hallhatunk, a melyeknek a mi helyzetünkben hasznát nem vehetjük, — miért is azon kérelmet vagyok bátor az értekezlet t. tagjaihoz intézni, hogy tanácskozásaink folyamán kisérjük figyelemmel a hazai különleges viszonyokat, és az elméleti fejtegetéseket más külön tanulmányoknak tartsuk fenn.

T. értekezlet! A telepités kérdését Magyarországon rendszerbe legelőször az 1894: V. t.-cz. igyekezett foglalni. Előzményei voltak ezen törvény meghozatalának azok a birtokstatistikák, a melyeket a földmüvelésügyi kormányzat 1893. és 1894-ben a hazai birtokviszonyokról, tekintettel főleg a kőzségi és kötött forgalmi birtokokra, kiadott és a melyek később kiadattak; folytatása volt ezeknek a birtokeloszlási statistikáknak az a nagy országos statistikai felvétel, a melyet «Magyarország földbirtok-statisztikája» czimén a földmivelésügyi kormányzat végrehajtatott, a mely jóformán mezőgazdaságunk országos leltárát képezi, — hogy mindezen adatok alapján kellő képet alkothasson magának a kormányzat. a birtokeloszlási, népesedési és általános gazdasági viszonyainkról.

Midőn az 1894: V. t.-cz. megalkottatott, azok a nehézségek, a melyek az ily telepitéssel járnak, igen természetes, tudott dolgok voltak, mert a kérdésnek nemcsak általános gazdasági és politikai szempontja volt irántytadó és döntő, hanem a kérdésnek gyors meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

oldása pénzügyileg egyenesen elviselhetetlen következményekkel járt volna és igy már az akkori részletes tárgyalások folyamán le kellett arról mondani, hogy a maga egészében részleteiben is kidolgozott telepitési programm és terv rövid idő alatt megvalósittassék, mert a magyar állam ereje a szükségelt nagy anyagi áldozatokat meg nem birhatta és szerintem ma sem birja meg.

A törvény létrejöttekor három millió forint bocsájtatott a földmivelésügyi kormányzat rendelkezésére és, a mint méltóztatnak tudni, ez is erősen megkötött formában. A czél a telepitésnél akkor sem volt más, most sem lehet más, — és ez iránt a nézetek nem térhetnek el — minthogy a telepitési akcziót, az egész telepitési irányzatot kizárólag csak az államkormányzat vezetheti, annak azt a kezéből kiadni nálunk sem nem lehet, sem nem szabad, mert csak az államkormányzat van azon helyzetben, hogy elfogulatlanul mérlegelje az összes tényezőket, a melyeket számba vehet a kérdés sikeres megoldásánál, mert hiszen e tényezőket különösen mérlegelni kell, a mennyiben e tényezők vidékenkint az egyes viszonyok szerint rendkivüli módon eltérők és nagy mértékben változnak.

Mindenekelőtt a pénzügyi szempontokat soha sem szabad szem elől téveszteni, mert bárhogy hevitsen is bennünket magasabb eszmei lelkesedés, ez a kérdés a maga egészében nem olyan, a melyet egy kézcsapással el lehetne intézni, nehéz, czéltudatos, hogy ne mondjam bizonyos fokig conservativ, lankadatlan és előre biztos kézzel kijelölt munkálkodásnak hosszú folyamatából áll a kérdés helyes kezelésének súlypontja, a melyben az egyes helyi viszonyok mérlegelése okvetlenül a legelső helyen emlitendő. Igy pl. az erdélyi részekben való telepités kérdésénél szerintem csakis a hozzátelepitések utján érhetünk el sikereket, mert ismerve az ottani birtokviszonyokat, kétlem, hogy nagy, önálló, erős külön telepeket tudnánk ott csinálni, a mennyiben ez, nem is tekintve a pénzügyi nehézségeket, magának az emberi gazdasági erőnek czélszerü felhasználásával is ellentétben állana.

S ha most az 1894: V. t.-cz. hatását méltóztatik nézni, nos, hát ez az akczió 1894-ben és azóta nagyon kezdetleges volt. A kimutatás mutatja, hogy e törvény ereje majdnem kizárólag a hozzátelepitéseknél vétetett igénybe, mert azzal a kis erővel, azokkal a kis

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

eszközökkel, a melyek rendelkezésre állottak, legelőbb is a politikai czélt kellett és kell szerintem ma is a földmüvelésügyi kormánynak szeme előtt tartania. Igy 1893-ban erdélyrészi 67 községre állapittatott meg a telepitési programm, hogy ennek végrehajtásával mintegy tizenkét-tizennégy évi munkásság után hozzátelepitések által a faji erősödésnek védő bástyát emeljen a földmivelésügyi kormány.

A kérdésnek ezen részéről még e körben is nehéz többet mondani. Nem is ragadtatom el magamat a faji-lelkesedés hevétől, csak még megemlitem, hogy az örökösödési joggal, a birtokelaprózási kérdésekkel, az agrártörvények egész sorozatával kapcsolatos a kérdés sikeres kezelése. Minket megelőztek ez irányban keleti szomszédaink, mert ilyen elaprózási és értéken alúli birtokértékesitési processusnak útját állták azzal a törvénynyel, a melyet tavaly meghoztak Romániában. Törvényes intézkedések védik a kényszer-eladást, ott a birtokszétfoszlási processusnak törvény állja utját, ott egy olyan erős nemzeti irányzat és jelleg hatja át az agrár törvényeket, a mely a nemzeti állam szempontjából szükséges egészséges birtokpolitikát lehetővé teszi. Igy jelesül az állami elővételi jog minden kényszer-eladásra kerülő birtoknál biztositva van és a nemzeti bank szolgáltatja erre az eszközöket. Ilyesfélére czélzást tett Rudnyánszky báró t. barátom. Igy tehát a telepitésnél, ha mindezeket a tényezőket szem előtt tartjuk, ugy első sorban általános gazdasági és állami életünket kell figyelembe vennünk és főleg a kérdés pénzügyi következményeit kell kellőleg megszabnunk. Leggyorsabban pedig hatást akkor érünk el, ha az illető földbirtok megszerzésének módja körül a legnagyobb óvatosságot és körültekintést tanusitjuk. Mert nem a mindenáron való telepités, hanem a magasabb állami szempontokat kielégitő telepités lehet akcziónk végczélja.

Egészen más szempontoknak kell például érvényesülni a nagy önálló telepek létesitésénél, pl. a magyar Alföldön mint a hozzátelepitéseknél Erdélyben. És itt megint, a hány lokalis helyzet, annyi lokalis viszony; mert hiszen, a ki nem ismeri az egyes túlnépes alföldi községek viszonyait, azt hinné, hogy talán olyan könnyű a telelepithetőket összetoborzani, azokat megint továbbvinni és áttelepiteni, hogy ez talán csak azon mulnék, hogy nincs meg a kellő előkészület, vagy talán megfelelő terület, a mely településre való

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

volna. Nagyon méltóztatnak csalódni. Mikor az az egyik nagyobb telepités 1894-ben hozzátelepités czimén megindult a Királyhágón túl Sármáson, telepitési törvényben előirt képesitéssel biró emberek szólittattak fel a magyar Alföldön azon helyről, a hol folyton a földéhséget halljuk hangoztatni és e túlnépes helyről egyetlenegy telepest sem birtunk szerezni. Ennek szerintem főleg subjectiv oka van, a mely abban áll, hogy az Alföldön élő ember a maga családi büszkeségével ragaszkodik ahhoz a röghöz, a hol született és élt és ott óhajtana továbbra boldogulni és fejlődni. Ezeket a vágyakat ott helyben kielégiteni tökéletesen lehetetlenség. Egy pár gyorsabban keresztülvitt hozzátelepités megint ezt a képet tárta fel, hogy ugyanis még a legközelebbi szomszédságból sem akartak a településre vállalkozni. Nagy-Sármásra is Veszprém-megyéből kellett toborzani telepeseket, a hol pedig a munkaerő a helyi viszonyokra is alig elegendő.

De még egy fontos körülményre kell a t. értekezlet figyelmét felhivnom.

Midőn 1893-ban már a kormány részéről kezdeményezendő rendszeresebb telepitési akczió köztudomásu lett, egy bizonyos mozgalom indult meg, mely egészen üzletszerü jelleget öltött és ez a telepitők toborzása volt. Magánvállalkozók elámitották a népet nem egy vidéken és beiratási dij mellett ajánlgattak boldog-boldogtalannak földet, elannyira, hogy e lelketlen izgatók, a mint kitudódott, fél év alatt több mint 40,000 embert irtak össze és sarczoltak meg, ugy hogy ezt az üzérkedést a legnagyobb szigorral is alig lehetett hivatalból megakadályozni. Történt pedig ez annak ellenére, hogy a telepitési törvény világosan előirja, hogy kiket vagyis bizonyos minimalis vagyonnal birókat lehet csak telepiteni. A jövőben is tehát igen kell ügyelnünk, hogy divattá ne váljék telepités czimén: a földosztás. Az 1894-ik évi törvény óta — innen számitom én ugyanis a telepités rendszeres akcióját — nem ugy történt a dolog, a mint Ecseri t. tagtárs ur mondotta, hogy tekintet nélkül a föld minőségére sorshuzás utján osztották ki a részeket. Hiszen az nem lehetséges, hogy az egyik sziklát kapjon, a másik jó termő földet. Ez a kormány előrelátásának olyan hibája volna, a melyet nem lehetne szó nélkül hagyni. Ez tehát nem igy történik, nem igy történt és a törvény szerint igy nem is történhetik. De ennek daczára is, bármiféle jó

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

földelosztásra gondolunk is az uj telepeknél, ismétlem, hogy 1894-ben azokról az erős alföldi helyekről, a hol tényleg ilyen nagy birtokelégedetlenség nyilvánult, nem voltunk képesek telepeseket messzebb vidékre kapni.

A magyar Alföld mezőgazdasági és földéhségi viszonyain, lehetőleg a közelségben végrehajtható ugynevezett helyi parczellázással és e mellett az állandó napszámosok czéljaira a munkásotthonok létesitésével lehetne segiteni, mert a nagyon könnyen mobilizálható ezen utóbbi kategoriába tartozó ember rendesen nem rendelkezik azzal az anyagi erővel, a mely valamely önálló telep alkotására szükséges és igy csekélyebb terjedelmü otthon elégitheti csak ki.

Ha már most vizsgáljuk az Alföldön a helyzetet, eltekintve talán nagyközségeknek és városoknak köztulajdonában levő és talán gazdaságilag nem a kellő szinvonalon tartott területeitől, a mely helységek és városok maguk tudnának rajokat kibocsátani és telepeket csinálni, nem tudom, hol lehetne az emberek tizezreire gondolva és a birtokviszonyokat számba véve telepitéseket e helyen nagy mértékben és sikeresen keresztülvinni. Méltóztassék csak egy kicsit az e tekintetben kiadott nagyon tanulságos és részletes földbirtokstatisztikákkal foglalkozni.

A magánjogi viszonyok megbontására ugyanis csak azért, hogy telepitsek, a kezemet odaadni nem tudnám, viszont nem szeretném azt a bizonyos conservativismust, a mely földbirtokok mozgósitásánál mindig előtérbe tolul, általános elméleti eszméknek a közvéleménybe dobásával meglazitani.

Mindezek nyomán tehát hangsulyoznom kell, hogy a telepitéseket kizárólag az állam intézheti a maga nagy gondoskodásával és akkor is anyagi erejének kellő mérlegelése mellett, a hivatásos szakerők helyes szervezete és a társadalom segédkezésének teljes igénybevételével. Ha e feladatok pénzügyi részét okszerüen át lehetne ruházni olyan járadékbankra vagy ehhez hasonló pénzintézetre, a mely e czélra rendelkezésre bocsátja magát, ez nagyban elősegithetné a gyorsabb telepitéseket, ezzel egy régi vágy és régi gondolkodásnak konczepcziója valósulna meg, a mennyiben természetesen minden igénynek megfelelve sikerülhetne ily intézet létesitése. Csakhogy szerintem nem akad senki, a ki a pénzét erre a czélra máskép oda-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

adná, minthogy ha az állam részéről nyer legalább is kamatbiztositékot. Azonkivül ilyen pénzintézetnél a részvénytársasági forma maga is megdrágitja már nagyon a hitelt. Hisz ha még magának az államnak is szemére vetik, hogy drágán adja a telepitéshez szükséges pénzt, illetve drágán telepit, akkor az ilyen részvénytársaság, az ilyen bankszerü intézmény, a mely összes regiejét magasabban számitja fel, mert hisz a munkaerőket, a melyekre szükség van, nem kaphatja meg olyan olcsón, mint az állam, mondom az ilyen részvénytársaság megint csak megdrágitja a magántelepitést és pedig egy oly irányban, a mint az nem volna kivánatos. E mellett oly intézmény kötné le a telepest, a melytől az állampolgárok nem függhetnek.

Helyén van talán tárgyalásaink kezdetén már azon kérésem, miszerint sziveskedjenek felszólaló t. tagtársaim az ország különleges viszonyait minden egyes vidéken nagyon is szem előtt tartani, mielőtt a telepités kérdésének rendkivüli széles mezején végig óhajtanak tekinteni. Egy ideális nagy akczió gyors tempóban alig lehetséges a jelezlem pénzügyi okból egyrészt, de még kevésbbé lehetséges az emberanyag gyors mobilizálhatásának hiányában, mert az alkalmas települőt, mint röviden érintettem, tényleg nem lehet oly gyorsan mozgósitani azokról a helyekről, a honnan mi azt szeretnők.

A nagy német birodalom telepitésének akcióját mintaképen fel sem hozhatjuk, de figyelemre méltó, hogy ma már közel 200 millió márkája van a német birodalomnak e czélra lekötve. Hiszen ma is nálunk egy 4—5 ezer holdas telep létesitése rendkivül leköti az állam anyagi erejét; és a midőn az ő excellentiája rendelkezésre bocsátott törvényhozásilag megszabott telepitési összegre gondolunk, ez tényleg nagyobb akczióra oly csekély, hogy egy-két telep létesitése után, hosszabb ideig kell várni és egy további akczió meg van bénitva mindaddig, a mig a kölcsönből, illetve befektetésből jelentékenyebb összeg be nem folyik.

Minthogy azonban a telepitési kérdés Magyarországon első sorban socialpolitikai szempontból minden esetre oly nagy jelentőségü és oly fontos, hogy az a közkormányzat beható gondoskodását parancsolólag megköveteli, azon kérést intézem ő nagyméltóságához, hogy mint a tárczájához tartozó minden dolgot, ezt is részesitse kiváló jóindulatában, szorgos gondosságában és az anyagi eszközöket igyekezzék

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gyarapitani, a szellemi erőket tömöriteni és kellő központi szervezettel oda terelni a munkásságot és ott telepiteni, a hol a telepités több és legfontosabb szempontot elégit ki, és addig is, mig az anyagi dotatió nem emelhető, a rendelkezésére álló összeget igyekezzék a Királyhágon tul hozzátelepitésekre felhasználni.

Igen természetes, hogy ennél az akciónál a társadalmat kizárni magam sem szeretném, mert bármi történjék is, nagyon jól tudjuk, hogy a földmivelési kormány sem nélkülözheti jóindulatát, támogatását mindazon tényezőknek, a melyek a társadalom köréből rendelkezésére állhatnak. Igy fogom fel én pl. Károlyi Sándor gróf ur azon javaslatát is, midőn a gazdasági egyesületeket mintegy hozzászólási joggal kivánja felruházni és ezeket mint szakvéleménynyilvánitásra alkalmasokat állitotta oda, a melyeknek helyi ismereteivel és közreműködésével, de nem közvetlen vezetésével és nem anyagi felelősségével — mert hisz erre a gazdasági egyesületek, a melyekről itt szó lehet, teljesen képtelenek — óhajtja a telepités ügyét szolgálni.

A midőn tehát ismételten arra kérem a t. értekezletet, hogy az általános szempontokat is, a melyek maguk is már az állam pénzügyi áldozatkészségére hivatkoznak, azokból a szempontokból méltóztassanak mérlegelni, a melyeket az ország különböző viszonyai megszabnak, azzal zárom szavaimat, hogy e kérdéssel a kormányzatnak mint egyik legjelentősebb feladatával szorgosan és megfontoltan foglalkoznia kell és kérem a minister urat, hogy ez ügyet a létező telepitési törvény erejével, melyet elegendőnek tartok, a legjobb akaratulag karolja fel. A részleteknél esetleg még többet. Köszönöm szives türelmüket.

Elnök: Győrffy Gyula!

Győrffy Gyula: T. értekezlet! Midőn az általános vitában felszólalni óhajtok, mindenekelőtt szükségesnek tartom a magam részéről kijelenteni, hogy a mi a telepités kérdésének alapját képező politikai, szocziális és földmivelési gondolatot illeti, én a mai értekezlet összehivásából azt látom, hogy a földmivelésügyi kormány ezen gondolatok consideratiójának leszürődéseként tárja ma a nagy közönség elé azt az irányzatot, a melyet megvalósitani óhajt. Ennélfogva én tartózkodom attól, hogy az eddigi telepitési mozgalmak és eredmények felett egyáltalában kritikát gyakoroljak. Mert maga ezen értekezlet és az eddigi felszólalások legfényesebben bizonyitják azt,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.; EGF/245-1/2019.

hogy az eddigi telepités egyáltalában czélra nem vezetett. Konstatálva látom azt a különben is köztudomásu tényt, hogy az eddigi telepitésekkel czélt nem értünk. És ha kutatom indokát annak, hogy miért nem értünk czélt, ezt első sorban abban találom, hogy a telepités, ámbár Magyarországon mindig közszükségletet képezett, nem egy concentricus, nem egy egységes elvből indult ki. De épen a mai értekezlet összehivásában látom azt, hogy már igenis kezd a kormány rátérni arra a helyes és egészséges alapra, a melyen ez a kérdés tárgyalandó. Nevezetesen a mióta egyáltalában a telepités kérdése és eszméje felmerült, első sorban azt kellett volna vizsgálnunk, vajjon a telepitéssel mit szándékozunk elérni. A telepitések történetében két oknál fogva látunk telepitéseket nálunk is, külföldön is. Az egyik ok volt az, hogy a népesség hiányzott, tehát be kellett azt szerezni, a másik politikai ok volt. És ha a t. értekezlet figyelmét felhivom arra, hogy minkét okból létesülő telepekkel egyedül és kizárólag az állam foglalkozott, ennélfogva ezek a telepitések feltétlenül sikerültek, akkor azt hiszem, arra az általános kérdésre, hogy vajjon az állami telepités folytatandó-e és nagyobb mértékben gyakorlandó-e, megfeleltem.

De ha ezen tanulságokat és tényeket Magyarországra és a magyar telepitésekre akarjuk alkalmazni, sajátságos eredményt kell ismét konstatálni. Nálunk látjuk egyfelől a kivándorlást, tehát a népesedési mozgalomnak oly irányát, a mely elnéptelenedéshez vezet, másfelől látjuk azt, hogy ott pedig, a honnan kivándorlás nem történik, földnélküli emberek vannak. Már most ezt a két tényt figyelembe véve, sajátságos eredményre jutunk. Mert a logika rendjén eltelepiteni kellene azokat, a kik elmenni nem akarnak, t. i. az alföldi munkásokat. Viszont a logika szerint oda kellene telepiteni, a honnan kivándoroltak az emberek; ott azonban nem fognak találni helyet. Azt a népességet tehát, a mely elfogy, nem birjuk helyrepótolni, ugy hogy gazdasági, népesedési szempontból a telepités kérdése — akár államilag, akár magán uton, vagy bármi uton akarjuk azt eszközölni — teljesen képtelen dolog. A tényleges gazdasági viszonyok egyenesen a maguk természetes törvényét és irányát követvén, azokat megváltoztatni nem lehet. De igenis kell lenni egy olyan általános politikának, a mely a népességnek ezen moz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

galmát egyáltalában megszüntesse. Erre nem a telepités való. Erre nézve azon elemeknek és azon területek népességének megélhetési módjait kell megteremteni, fentartani és ápolni, a melynél fogva lehetővé váljék, hogy ezen a területen megélhessen és ne legyen kénytelen kivándorolni. És hogy a földmivelésügyi kormány e tekintetben is a helyzet magaslatán áll, egyszerüen utalok Bereg-vármegyében és a szomszédos vármegyékben tanusitott eljárására.

Mindezeknél fogva én teljesen lehetetlennek tartom, hogy a telepités ilyen irányok és ilyen szempontok szerint egyáltalában czélravezető is lehetne. Mert én nem képzelem lehetőnek, hogy pl. a Felvidék vagy Erdély népessége, a honnan a kivándorlás történik, az Alföldre legyen telepithető. Hiszen az ott levő emberek sem kapnak munkát, földet; hogyan akarunk tehát ezeknek adni? De tegyük fel, hogy az állam pénzén megvásárolnák ezen földeket a települők számára, akkor ezek a kevésbbé müvelt gazdasági viszonyok között élő népfajok, odatelepitve egy magasabb gazdasági kultura kellő közepébe, ha a boldogulás minden feltételét a kezükbe is adjuk, már ezen különböző kulturális felfogás és képességnél fogva határozottan hátrányban lesznek és el fognak veszni. Ennélfogva marad egyetlen egy indok, a mely a mellett szól, hogy a település mégis megtörténjék, t. i. azon állami és nemzeti politika érdeke, a melynél fogva Magyarországon a népesedési viszonyok alakulásába az államnak határozottan bele kell nyulnia. Ezzel kapcsolatosan ennek a településnek ugy kell történnie, hogy az ilyetén beavatkozással egyidejüleg felkaroltassanak mindazon gazdasági és földmivelési érdekek, a melyek a települő javára értékesithetők.

Ha tehát ezt a szempontot fogadjuk el és ha alapvető gondolatul kitüzzük azt, hogy nekünk ilyen czéllal kell telepitenünk, akkor ebben adva van az is, hogy miként kell telepiteni. És itt ismét oda konkludálok, hogy igenis csak államilag lehet ezt a telepitést keresztülvinni. Itt nem szükséges Posen példájára utalnom, a hol egy erős értelmiség mellett, a gazdaságilag hatalmas állam vezeti a települést. Az állam veszi kezébe a dolgot, mert csak az állam képes és csak az állam köteles ilyen áldozatokat hozni. Mert szocziális téren az állam minden befolyása mellett is, abba a magánjogi jogos érdekbe, hogy valaki telepitsen-e, vagy ne telepitsen, hogyan és miként tele-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

pitsen, beleavatkozni nem is lehet. Igenis, ha az állam veszi is kezébe a települést, gondolom, hogy a magántelepités elől sem fog elzárkozni, hanem a szabadság elve alapján azt fogja mondani, hogy mindenütt ott, a hol a birtokos és települő magánjogilag megkötött szerződés alapján telepiteni, illetőleg települni óhajtanak, azt elfogadom, támogatom; de ez esetben is a magántelepülés keresztülvitelét és a feltételeknek teljesitését államilag eszközölném és biztositanám. Akkor azután a magántelepités kérdése meg volna oldva. Ott nem kellene keresni azokat a feltételeket és azoknak a módozatoknak a biztositását, a melyet a telepitők már megtaláltak. Ezen településnél a kölcsönös magánjogi érdekek egyáltalában szerződésileg szabályoztatnak a szükséghez képest. De hogy ezen telepités is megfeleljen a település eszméjének, ezen magánjogi feltételek az állami település alapját képező törvényben részletesen szabályozandók.

T. értekezlet! Még csak arra utalok, hogy, ha az állami telepitést keresztül kell vinni, az milyen irányban és mikép történjék. Azt hiszem, az eddigiekben röviden ráutaltam arra, hogy az alföldi telepités Erdélyre és a Felvidékre vonatkozólag teljesen ki van zárva. Hiszen a helyes mezőgazdasági, politikai, szocziális és minden érdek azt parancsolja, hogy az Alföldön birtok nélkül levő embereket elhelyezzük. Most előáll az a kérdés, hogy miért kell ezt feltétlenül államilag eszközölni és miért kell az államnak ehhez feltétlenül erejének lenni. Ha látjuk azokat a munkásokat odalenn, látjuk, hogy jóravaló, értelmes, törekvő, igyekvő nép, ha ezeket az állam — egyáltalában nem törődve pénzügyi akadályokkal — hozzásegiti földbirtokhoz: akkor azok a kamatkérdések, a melyek egyáltalában alárendelt jellegüek, elenyésznek, mert hisz ez oly gazdasági és erőteljes egyedeket fog teremteni, melyek az államnak, a társadalomnak és a földmivelésnek bőven meghozzák azokat a gyümölcsöket, a melyeket kamatokban leszámolni egyáltalában nem lehet. Viszont azonban, ha Erdélybe és a Felvidékre akarunk telepiteni, ott nem szabad elfelejteni és szem elől téveszteni soha sem azt, hogy egyenesen a népesedés érdekében és szempontjából kell, hogy a település megtörténjék és ennélfogva állami áldozatok árán erős központokat kell ott felállitani, egészen azokig az áldozatokig, a mig azoknak ott létele biztositva van.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mindezek után csak röviden ismételni akarom azt, hogy igenis az állami telepitést azon alapvető gondolatból kiindulva, hogy a népesedésre való beavatkozást és annak sikerét feltétlenül biztositsuk, még hatályosabban, még intensivebben és semmi áldozattól vissza nem riadva kell eszközölni.

Ezek után teljesen felesleges az általános kérdéseknek azon két alárendelt szempontjára felelnem, hogy a feles rendszer és az örökbérleti rendszer helyt foglalhat-e. Erre azt hiszem, mindenki határozottan nemmel fog felelni. A feles rendszer azért nem foglalhat helyet, mert a felesek, ha tulajdonjoghoz nem juthatnak — a mint egyik t. tagtársam emlitette is — egyáltalában nem hajlandók eddigi existentiájukat még hozzá tőkeráfizetéssel megváltoztatni; hiszen jobb helyzetbe tényleg alig ha jut. A feles rendszer felett olyan értelemben, hogy az illetőnek a felesség ideje alatt esetleg módja legyen a tulajdonjogot megszerezni, lehet vitatkozni; de hogy az ő existentiája állandó felességre legyen kárhoztatva, azt én nem fogadom el. Viszont ez oly birtokközösséget — és ide tartozik az örökbérleti rendszer is — oly tisztázatlan birtokviszonyt és oly tulajdonjogi viszonyokat állapit meg, a melyeket ma különösen, midőn a magyar állam és törvényhozás mindent elkövet arra, hogy Magyarországon a birtokviszonyok rendeztessenek, életbeléptetni rendkivül helytelen dolog volna. Midőn mi törvényeket hozunk a birtokviszonyok rendezése czéljából és a telepiteni szándékolt embereket a birtokszerzés költségeivel sujtjuk, midőn a birtokrendezést keresztül akarjuk vinni az országban abból az indokból, mert különben a földmivelő és a gazda-közönség nem tud boldogulni: akkor igazán tulhaladott álláspontnak tekintem, hogy ilyen birtok- és vagyonjogi közösséget mesterségesen előmozditsunk.

Ezek után hálás köszönetemet fejezem ki a magam nevében is, hogy a földmivelésügyi kormány saját erélyes, férfias és igazi magyar politikájának kifejezéseként ezen értekezletet összehivta; és természetesen, hogy kegyes volt engem is meghivni, azért is hálás köszönetet mondok.

Lukács György: Nagyméltóságu miniszter ur! Tisztelt értekezlet! Részemről alkalmazkodom Miklós Ödön igen t. tagtársunknak azon felhivásához, hogy lehetőleg saját vidékeink szempontjából

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szóljunk a dologhoz, nehogy a divergálások igen nagyok legyenek. Ezért részemről kerülni kivánom a nagy szempontokat.

Nem kivánok a magyar állam politikai tekinteteihez, nem kivánok a népesedési szemponthoz szólani, csak általánosságban igen röviden fogok megemlékezni az Alföldnek szempontjából, a melynek egyik vidékét ezen a helyen képviselni szerencsém van. Az Alföld szempontjából annak a nézetemnek vagyok bátor kifejezést adni, hogy ha van gyakorlati kérdés, a melynek megoldása szükséges, ugy minden esetre az a kérdés az, a melyet ő nagyméltósága a jelen alkalommal előkészit törvényhozási tárgyalásra és ezt kevésbbé a telepités szempontjából, mint inkább a parczellázás kérdésének szempontjából értem. Mert én a telepitési törvényt általában jónak tartom, és ha a telepités a gyakorlatban itt-ott nem vált is be, annak kevésbbé a fennálló törvényes rendszabályok hiányossága, mint inkább a földnek igen sok helyütt nagyon felvert ára az oka.

Kristóffy t. tagtársunk már utalt arra, hogy a parczellázásra első sorban van az embereknek szüksége. Psychologiai és egyéb okoknál fogva az alföldi magyar ember nem akar rögétől távozni. Minden bővebb elméleti fejtegetés helyett egyszerüen csak a gyakorlatra utalok. Békés vármegyében legutóbb igen alkalmas parczellázás vitetett keresztül. Trauttmannsdorff grófnak egy 11 ezer holdas birtoka parczelláztatott igen eredményesen. Előttem van a jelentés, a melyből kitetszik, hogy a parczellázásból két középbirtok keletkezett, egy 800 és egy 1000 holdas és igen sok kisbirtok; és sikerült itt elérnünk azt is, a minek Nagyméltóságod bevezető beszédében kifejezést adott, hogy az igen szegény munkásoknak is juttattunk részt. Orosházán mintegy 2—300 holdnyi területen ezen birtoktalan munkásokat helyeztük el a község garanciája mellett. Egy-két holdnyi parczellát kapott mindegyik, a mit megmunkál két kezével, azonkivül napszámos munkát is végezhet, a miből aztán a törlesztési részleteket fedezi. Annak megitélését, mily hatása van annak, hogy ott, a szocziálizmus forró pontján a népnek földet szerzünk, a t. értekezletre bizom.

Szó van egy másik nagy arányu parczellázásról is, a Wodianerféle birtok parczellázásáról, a mely 30 ezer holdra rug. Ez a parczellázás szintén megindult, de eredményéről még nem mondhatok

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

semmit; a jóindulat azonban a hatóságok és a társadalom részéről teljesen biztositva van.

A Trauttmannsdorff-féle parczellázásnak keresztülvitele mindenesetre sokkal nehezebb volt, mint ha lett volna erre már törvényes rendelkezés. Támogatott bennünket ebben a földmivelésügyi miniszter ur, a pénzügyminiszter ur, a ki a pénzdrága időben kölcsönt közvetitett, támogatott a társadalom, a község; csak ennyi erővel és ennyi propagandával lehetett ezt az akcziót keresztülvinni. Ismétlem, ha törvényes rendelkezéseink lesznek, ezeket az egészséges akcziókat majd sokkal könnyebben lehet keresztülvinni. Én ennélfogva az Alföld nevében köszönetet mondok a miniszter urnak, hogy a parczellázás kérdését rendezni akarja.

A mi általánosságban illeti a kérdést, a telepitésre általános elvi szempontokat felállitani igen nehéz a létező eltérések folytán, a földnek ára, minősége, a telepitendő egyének egyénisége, születési helye, faja, nemzetisége, valamint azon gazdasági rendszerek különbözősége szerint, a melyekben az illetők születtek. Mindazonáltal találunk két olyan szempontot, a melyeket bátor vagyok a gyakorlati telepitési politikusnak szem előtt tartásra és keresztülvitelre ajánlani. Az egyik az, hogy nézetem szerint oda kell törekedni, hogy helyes arány létesittessék a telepesek ereje és a föld termőképessége, jövedelmezősége közt, azaz, hogy a telepes csak olyan teherrel rovassék meg, a mennyit nemcsak hogy törleszteni képes, hanem maradjon még neki is élete fentartására és saját boldogulására bizonyos feleslege. Mert településre általában csak az anyagilag gyengébb elemek vállalkoznak, azok, a kiknek otthon rosszul megy a dolguk és igy képesek szakitani a röghöz kötöttségnek igen erős és igen édes tartó erejével.

A másik szempont, a melyet bátor vagyok figyelembe vétel czéljából ajánlani, az, hogy lehetőleg olyan minőségü, olyan természetü és olyan jövedelmezőségü földre telepittessenek a telepesek, a milyenen addig gazdálkodtak, mert a paraszt — méltóztatnak igen jól tudni — nem tud és nem akar másképen gazdálkodni, mint a hogy gyermekkorától fogva azt tanulta.

A mi azt a kérdést illeti, hogy a telepitést ki eszközölje, a magam részéről az állami telepités mellett vagyok azért, mert azokat

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a közszempontokat, azokat az érdekeket, a melyek itt fenforognak, egyedül az állam tudja szem előtt tartani. A magántelepitésnél — bármit beszéljünk is — a vezérelv mindig a haszon. A magántelepitést azért még nem akarnám teljesen elejteni, azonban biztositani kell az állam befolyását, beavatkozását és meg kell állapitani azokat a feltételeket, a melyekhez a magántelepitőnek ragaszkodnia kell. De még akkor is, ha szükebb keretben megengedném is a magántelepitést, a gyakorlati politikusnak azt ajánlanám, hogy, ha magántulajdonon is akar telepiteni, azt előbb szerezze meg az állam számára és azután telepitsen.

Az örökbérleti rendszernek az Alföld szempontjából határozottan ellene vagyok. A ki ismeri az Alföld szocziális történetét, igazat fog nekem adni abban, hogy 10—15 év mulva nagy bajok fognak e rendszer általánossá tételéből származni. A magyar paraszt uzsorát lát abban, hogy lefizette az örök árát annak a földnek és még sem nyeri tulajdonul.

A felesbérleti rendszer szükebbkörü megvalósitását azonban ajánlanám, mert eléggé ismeretes, eléggé népszerü és gazdasági szempontból is eléggé megokolható, a mennyiben a minimalis tőkéjü munkásnak nem csak megélhetést biztosit, hanem a mellett az szerezhet is valamit.

A mi a parczellázást illeti, a kisbirtokra helyezném a súlyt, a középbirtokra sokkal kevésbbé, mert a paraszt középbirtokos az általános tapasztalatok szerint szükkeblü, rosszul gazdálkodik és a munkást kizsarolja; szüksége sincs annyira a támogatásra; a kisbirtokosnak azonban és főleg annak az existenczának, amely a kisbirtokos és a munkás közt középen áll, az állami támogatás szükséges. Azonfelül sulyt helyeznék arra, hogy a támogatásban ne a parczellázó részesittessék, mert ennek az eredménye nem az volna, hogy a föld olcsóbbá válnék, hanem az, hogy az illető igénybe venné az előnyöket és azért a földet mégis csak olyan drágán adná, a milyen drágán csak lehet; de az előnyöket a parczellákat megvevők kapják. Ezek az előnyök pedig lehetnek adó és illeték-kedvezmények stb.

Ezek azok, a miket általánosságban megjegyezni voltam bátor; fentartom azonban magamnak a szabadságot, hogy egyes konkrét kérdésekre nézve még a részletes tárgyalás folyamán nyilatkozzam.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Babics József: Nagyméltóságu miniszter ur, mélyen tisztelt értekezlet! A telepitési és az avval kapcsolatosan rokon kérdéseknek legujabban a sajtóban és a folyóiratokban is széles körben és minden irányban megvitatott általános és elvi részére nem kivánok ezuttal behatóbban kiterjeszkedni; csupán csak nehány megjegyzésre szoritkozom.

Nagyban és egészben készörömest hozzájárulok a kérdések elvi érdemének azon irányzataihoz, a melyeket gróf Károlyi Sándor ur ő nagyméltósága a napokban közzétett mély tanulmányra valló fejtegetésében megjelölt. Részemről is a telepitéseket nem tulnyomóan nemzetpolitikai, de tulnyomóan socialis és általános gazdasági szempontokból vélném eszközlendőknek.

Hallottuk és halljuk dicsérni a külföld, nevezetesen Poroszország telepitési eljárását. Már én azt hiszem, hogy ehhez a mi helyzetünket, a mi viszonyainkat hasonlitani, hozzámérni nem lehet, mert hiszen a mi viszonyaink sokkal szövevényesebbek, sokkal nehezebbek. Nálunk még abban az esetben is, ha a milliók számlálatlanul állanának rendelkezésünkre, roppant feladatot képezne megszabni azt, hogy czélszerüen hol kellene nekünk politikai szempontból telepiteni; mert hiszen hazánk nehány tisztán magyar vármegyéje kivételével, a többiben különösen a széleken többé-kevésbbé vegyitve fordul elő az idegen ajku lakosság! Erdélyben és a Kárpátok alján a megélhetésnek módjai rendszerint nehezebbek és egészen mások, mint a minőhöz a mi, sik földön tartózkodó magyarságunk szokva van.

A magyar nem szivesen hagyja el szülőföldjét, nem szivesen vándorol el attól messzire; azt gyökeresen más talajba átültetni igen nehéz; olyan az, mint a kitépett növény, a mely a messze idegen más talajban elsatnyul, elhervad. Épen azért, számolva a magyarnak e sajátságával, részemről a leghatározottabban előnyt adok a nemzetpolitikai telepités fölött a socialis és általános gazdasági telepités minden módjának: a hozzátelepitésnek, a helybeli telepitésnek, és sulyt helyezek a telepitési parczellázásra, a hosszu tartamu és a feles bérleti rendszer terjesztésére is. Itt utalhatok a délvidékre, a hol olyan sajátságosak a körülmények, hogy a nemzetiségek nem három-, de öt-hatfélék is. Békességesen élnek egymás mellett év-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tizedek, sőt századok óta, és nem nemzetiségi beolvadás vagy felszivás, hanem igenis az a jelenség fordul elő: hogy a megélhetésre élelmesebb, a vagyonosabb és takarékosabb kivásárolja a gyengébbet.

Legyen szabad nekem is egy különleges körülményre felhivni a figyelmet, a melynek jellege szintén e nagyfontosságu tanácskozmány keretébe vág és ez Torontálmegyében van. Talán egy vármegyéje sincs az országnak, a hol a multban annyi telepités történt volna és talán még ma is annyi telepités fordulna elő, mint épen Torontálmegyében. Előttem van egy kimutatás, a mely 1873-ban kelt, midőn az 1873:22. t.-cz. hozatott. Ebből látom, hogy Torontálmegyében — a régi Torontálmegyét értem ez alatt, a határőrvidéki részek még nem voltak hozzá kapcsolva — akkor 71 telepes község volt, tehát az összes megyebeli községeknek több, mint egy harmada. A telepes községek tulnyomó része hosszu tartamu bérszerződésekkel birta még a belsőséget és a lakóhelyet is; kisebb része örökbéri szerződésekkel, Gewähr-Schein-ekkel volt ellátva.

Mikor az 1873:22. t.-cz. meghozatott, a telepes községek tulajdonosai — legnagyobbrészt uradalmak, maga a kincstár is, de különösen a földtulajdonosok, megfélemlitve az ezen törvényben letett némely, a tulajdonjogot nagyon is közelről érintő intézkedések által, engedték ugyan — mert kötelesek is voltak vele — hogy a belsőségek megváltassanak, azonban a bérleteket megszoritották, részben teljesen visszavonták a telepesektől, részben megdrágitották, de leginkább — a mi a legkárosabb hatással volt a telepes községek existentiájára — a hosszu tartamu szerződéseket igen rövid tartamuakká változtatták át; miből az következett, hogy az ilyen telepes községek szilárdsága megdőlt és a telepes máról holnapra éldegélő existentiává alakult át. Alig tizenöt község van e 71-ből Torontálban olyan, a mely az 1873-iki törvény folyományaképen több-kevesebb külső földhöz jutott; eléghez egy sem. Jelentékeny része e községeknek azonban, a földbérlet megvonása folytán nem birván megküzdeni a lakóhelyek megváltásával, teljesen elpusztult, házaik romba döltek, maguk elvándoroltak; de messze nem mentek; ott kóborognak a megyében és a hol csak telepitésre felhivás van, mindenütt első sorban ők teremnek ott. A sors különös kedvezésének kell tekinteni, hogy 40—50 község még ott teng, teljesen föld nélkül, és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fenn tudta magát tartani mindezen kalamitások daczára. Az 1873-iki törvény meghozatala előtt, biztositva volt a hosszu bérleti szerződésök és az ilyen bérleti szerződéseknek megvolt a maguk nagy forgalmi értéke; egy 20—24 holdra szóló szerződésé volt 1000—1200 frt is. Ma e községeknek nincs egyebe, mint csupán a belsőségük, a mely az 1873-iki törvény alapján megváltatott. És ezen 40—50 község kilencz tizedrésze leginkább magyar. Most már miért menjünk nemzetpolitikai szempontból telepiteni? Mert hiszen Torontálmegyében a magyar a lélekszám arányában is csak negyedik sorban jön. Nem hazafias ténykedés volna-e a socialis és általános gazdasági szempontok mellett is, e telepes községeket itt megrögziteni, a mi parczellázás által történhetnék? Meg vagyok győződve, hogy azoknak a tulajdonosoknak, a kik földjének határában fekszenek azok a községek, legalább felerésze készséggel rendelkezésére bocsátaná a telepeseknek a külső földeket is a megfelelő módozatok mellett, de különösen azon módozat mellett, ha a telepitési alap venné a kezébe a parczellázást, nem pedig az illető tulajdonos, mert ez közöttük élvén, annak a müveletnek minden kellemetlenségét esetleg magára nem venné.

Ezeket különleges szempontból, az általam ismert délvidéki megyét illetőleg elmondva, általánosságban szükségesnek tartom, hogy a telepitési tevékenység szélesebb keretben folytattassék; az állami telepitésnek határozottan előnyt adok a magántelepités felett, sőt kizárólag az állami telepitést favorizálom, azonban természetesen a magántelepitésnek sem zárnám el az utját, hanem mindenesetre csak állami felügyelet és cautelák mellett engedném meg.

Az örökbérleti szerződéseket, a mennyiben általánosságban létesithetők volnának — mert én abban a hitben vagyok, hogy ma örökbérleti szerződést alig lehetne létesiteni — szintén nem pártolom, de a hosszu tartamu haszonbéri szerződéseket propagálnám, főleg a kötött kézen levő birtoknál. Ha ott lehetne hosszu tartamu szerződéseket és különösen feles bérleteket létesiteni, ezt socialis szempontból, de nemzetpolitikai szempontból is határozottan üdvösnek tartanám.

A további kérdésekre nézve én is fentartom magamnak a szabadságot, hogy majd a részletes tárgyalás folyamán ujból felszólalhassak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Rónay Jenő: Nagyméltóságu elnök ur, mélyen tisztelt értekezlet! Előre is kijelentem, hogy nem leszek felszólalásomban oly hosszu, mint az előttem szólott igen tisztelt tagtárs urak; rövidségem oka azonban nem az, mintha a telepités ügye az én szivemhez is ép ugy hozzá nem volna nőve, mint az övékhez; de az én nézetem szerint az átalános vita keretébe csak az a kérdés tartozik, vajjon fejlesztendő-e a telepités és mily mérvben, s vajjon a parczellázás, a feles gazdaság üdvös, áldásthozó-e. A többi kérdést a részletes vitába vélem tartozónak.

Abban a látkörben, a melyet vármegyém nyujt, természetesen nem láthatom mindazokat a telepitési viszonyokat, melyek széles ez országban észlelhetők; de tényleg ugy áll a dolog, a mint az előttem szóló igen tisztelt Babics ur mondotta, hogy Torontálvármegyében, a Mária-Terézia-féle telepitésektől kezdve a katonai telepitésekig, a szerbek betelepitésétől a kertészközségekig, a Gewährscheinistáktól, a reversalistákig található minden telepes, a milyen csak a világon előfordult. Igy tehát bő alkalmam nyilt a telepitést eredményeiben is tanulmányozni. S habár azon szomoru tapasztalatról kell itt beszámolnom, hogy a telepitések nem mindenike vált be, mégis teljes szivemből és tiszta lélekből hive vagyok a telepitésnek, a feles gazdaságnak és a parczellázásnak. Hogy milyen módozatok közt történjenek ezek, azt az átalános vita keretében fejtegetni, ugy hiszem, alig szükséges. Az itt elhangzott szép elméletek egy része csak a papiroson szép, de a gyakorlati életben egészen más.

A magam részéről örömmel üdvözlöm a nagyméltóságu kormánynak azt a kezdeményezését, hogy az 1894: V, t.-cz. általa bizonyára tapasztalt hiányain segitendő, a mai értekezletet összehivta s a jövőbe vetett bizalommal csak azt jelenthetem ki, hogy különösen az állami telepitést, a feles gazdaságokat és az okszerü perczellázást fejlesztendőnek és a lehető legnagyobb mértékben, áldozatok árán is fokozatosan kiterjesztendőnek tartom.

Hieronymi Károly: A földbirtok-politika a dolog természete szerint szóba kell, hogy jöjjön, ha telepitésről és parczellázásról van szó; mert mind a két müvelet ennek a politikának egyik gyakorlati eszköze. Természetes, hogy ennek a politikának eszközeit e kettő ki nem meriti, mert azok közé tartozik a kötött birtokoknak, a hitbizo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mányoknak a kérdése is, oda tartoznak azok az eszközök, a melyek által a középbirtokok fentarthatók vagy ujabb középbirtokok létesithetők lennének, sőt talán sok egyéb kérdés is. De azt hiszem, ennek az értekezletnek nem hivatása ezen a széles téren mozogni, hanem hivatása megmaradni azon kérdésnél, a melyre nézve Ő Nagyméltósága véleményünket hallani akarja, t. i. a telepités és parczellázás kérdésénél.

Talán anomáliának látszik, de én szükségesnek tartom legelőször is arról szólni, mit értek a telepités alatt. Mert én ugy vettem észre, hogy a t. szónokok a telepités fogalma alatt mást és mást értenek. Én részemről telepités alatt azt értem, a mit az 1894: V. t.-cz. 1. §-a mint ilyent kijelöl, t. i. uj politikai községek alapitását. A mennyiben nagyobb birtokoknak felaprózásáról van szó, a nélkül, hogy uj község alapittatnék, ezt nem tekintem telepitésnek. Nem tartom nagyon szerencsésnek az 1894: V. t.-cz. 2. §-ának azt az intézkedését, mely a hozzátelepités kérdéséről szól és mely azt mondja, hogy: hozzátelepités alatt valamely már létező községnek telepités utján legalább tiz oly telepes-családdal való megnagyobbitása értendő, melyek mindenike legalább tiz hold területtel bir. A mily világos az 1. §-nak definicziója, olyan homályos és gyakorlati érték nélkül való a 2. §. Mert ha valamely község lakosságának száma szaporodik, az a község megnagyobbodhatik azzal is, ha a község mellett létező, eddig szántóföldnek vagy kertnek használt területek beltelkeknek osztatnak fel, és az illetőknek eladatnak; ezáltal is nagyobbodni fog a község és ezt semmiféle törvényes intézkedéssel senki sem akarja, de nem is lehet meggátolni. Azt sem lehet meggátolni, hogy az ilyen uj beltelkek tulajdonosai tiz holdnál kisebb birtokot szerezzenek, már pedig a törvény hozzátelepités alatt csak meghatározott földbirtokkal biró népességgel való nagyobbodást ért.

Ezt előrebocsátva, t. i. azt, hogy telepités alatt csak uj község alapitását értem és minden más földfeldarabolást nem számitok a telepitéshez, arra a kérdésre akarok most áttérni, a mire első sorban kiván tőlünk Ő Nagyméltósága választ, hogy vajjon a telepitési tevékenység nagyobb erélylyel folytatandó-e vagy sem.

A telepitésnek czélja — nem akarok a régi telepitésekről szólani, a melynek főképen az volt a czélja, hogy puszta területek külföldről

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

behozott lakosok által benépesittessenek, hanem — az 1894: V. t.-cz. keretében eszközölt telepitések czélja világosan nem annyira földbirtok-politikai, mint inkább nemzetiségi-politikai volt. Az volt a czél, hogy a nemzetiségek által lakott megyékben bizonyos sorozatban, bizonyos összefüggésben telepittessenek magyar lakosságu községek, a melyek elég erősek és elég számosak arra, hogy a körülöttük fekvő más ajku népességtől fel ne szivassanak. A milyen kivánatos és nemes czélnak tartanám ezt a mi viszonyaink között, abban a félelemben vagyok, hogy erre Magyarországnak pénzügyi ereje nem elég. Én azt hiszem, hogy ez rendkivül nagy pénzáldozattal fogna járni. Pénzáldozattal először annyiban, a mennyiben igen jelentékeny területeket kellene az államnak részint vétel, részint kisajátitás utján megszerezni, ezeket azután a telepeseknek átadni, a mi már magában is jelentékeny tőke lekötését feltételezi, de azt hiszem továbbá, hogy ez természetszerüleg mindig nagy veszteséggel járó müvelet lesz, mert amint itt már felemlittetett, telepesnek nem megy olyan birtokos vagy olyan földmüves, a ki otthon jó viszonyok között van, hanem csak az, a ki otthon nehezen tud megélni, a kinek otthon vagy kevés, vagy semmi földje nincs. Ha már most ezt a földmüvest áttelepitem idegen vidékre, a hol más viszonyok közé jön, áttelepitem olyan területre, a melyet akkor hasitottak ki egy nagyobb területből, őt egy eddig rá nézve idegen gazdasági mediumba helyezem, a minek következtében a dolog természete szerint a kezdet nehézségeivel fog küzdeni, ez a müvelet szükségszerüen tőkeveszteséggel jár. Hisz látjuk minden telepes községnél, hogy eleinte milyen nehezen tud boldogulni. Most az a kérdés, ki viseli az ezzel szükségszerüen járó károkat? A telepes, a kinek alig van annyija, hogy azt a többnyire csekély közvetlen tőkefizetést teljesithesse, a mit tőle akkor kivánnak, mikor a telepes-birtokot átveszi, a ki talán alig van ellátva a szükséges marhával? A telepes viselje, a kit terhelnek a házépitési költségek, a kire ránehezednek a kezdet bajai? A telepes ezeket a károkat nem képes viselni, ha pedig ezeket a károkat a telepesre háritjuk, olyan telepes községek keletkeznek, a milyent, fájdalom, az országban többet látunk. Ezeket a károkat, ezeket a veszteségeket az államnak kell magára venni. Ha ezeket az állam nem fogja magára venni, akkor a telepités mindig rendkivül nagy nehézségekkel fog járni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Többen hivatkoztak arra, hogy Torontál vármegyében micsoda virágzó telepek vannak. Azokat a telepeseket ezelőtt körülbelül 150 esztendővel telepitették és most azok mind virágzó községek. De utána kell nézni, hogy az állam micsoda nagy áldozatokat hozott azoknak a települő községeknek érdekében. Ezek az áldozatok sokszorosan megtérültek és bizonyára helyes politika volt azokat a puszta területeket benépesiteni és ott virágzó telepeket létesiteni; de az kétségkivül áll, hogy a telepités áldozatokkal jár. A mennyire tehát kivánatosnak tartom a szóban forgó czélzatokkal uj telepeket létesiteni, azt hiszem, hogy nem a mi vágyaink fogják ennek az akcziónak a határát megszabni, hanem meg fogja szabni a magyar állam pénzügyi helyzete. Ezen pénzügyi helyzet korlátain belül kivánatosnak tartom, és abban a nézetben vagyok, hogy mindnyájan hálával tartozunk a földmivelésügyi miniszter urnak, ha ezt az akcziót meggondolva és nagy ovatossággal folytatni fogja.

Azok után, a miket bátor voltam röviden elmondani, szükségtelen kiemelnem, hogy erre az akczióra egyedül és kizárólag az államot tartom képesnek. Mert az a magánbirtokos, a kinek akkora területe van, hogy azon telepet alkothasson, soha sem fogja azt jószántából tenni, hanem mindig csak azért, mert anyagi helyzete őt arra kényszeriti, hogy attól a birtoktól megváljon. A birtokos tehát azért a birtokért, a melytől megválik, annak a vételárát akarja megkapni, nem akar a telepek érdekében áldozatokat hozni és ennélfogva a telepitést helyesen nem a földjétől megválni kényszerült birtokos, hanem egyedül és kizárólag az állam teljesitheti.

Ha azonban a nélkül, hogy uj község alakittatnék, valamely földbirtok azért daraboltatik fel, hogy egyeseknek lakás vagy földbirtok szerzésére mód adassék, ezt magánosoknak is megengedendőnek tartom, és ebben nemcsak, hogy törvény által a magánosokat nem korlátoznám semmi irányban, hanem ellenkezőleg, a legnagyobb szabadságot engedve, előmozditanám. Hiszen abból is csak haszon származik, ha akár földbirtokos, akár gyártelep, akár ipartelep a munkásokat megtelepiti és módot nyujt nekik, hogy legalább beltelket és ahhoz egy-két hold földet szerezhessenek, a melyet vagy maguk, vagy a családjuk megmüvel. Ez a müvelet sohasem fog uj község alakitásával járni, ezek a lakosok maradnak a régi község

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alkotó elemei, ezt pedig nem korlátoznám, sőt mindenkép elősegiteném. Hiszen nincs az országnak olyan része, a hol ennek a tevékenységnek előmozditása haszonnal nem járna. Hiszen nem tagadhatja senki és a mindennapi példa mutatja, hogy a hol Magyarországnak hegyes vidékein ipartelepek létesültek, ott létesült mindenütt munkástelep is. És ha ez a munkástelep ugy létesül, hogy az illető munkás magának házat és földet szerezhessen, ez is igen nagy nyereség. De nagy nyereség volna az is, ha az alföldi nagy gazdaságok, a melyek folytonosan munkáshiányban szenvednek, tisztán csak abból a czélból, hogy állandó munkásokra tegyenek szert, munkásaiknak lakóházat és kisebb darab földet adnának. Ez — mindig ismétlem — nem a telepités kérdése, mert telepitésnek csak azt tekintem, a hol uj község alakitásáról van szó.

Már most, ha a telepitést és a parczellázást együttvéve ugy tekintjük, mint a földbirtokpolitikának egyik eszközét, az a kérdés merül fel, hogy melyek azok a jelenségek, a melyek a kormányt felhivják arra, hogy helyes földbirtokpolitika követhetése szempontjából ezekre a müveletekre épen most különös súlyt helyezzen. Egyik jelenségnek látom azt, hogy mig az országban van számos ember, a ki rendkivül vágyik földtulajdont szerezni és a ki közül sok abban a helyzetben van, hogy szerezhetne is magának földtulajdont, addig nagy birtokokat, jelentékeny jószágokat külföldiek vesznek meg.

Nem akarok azokkal vitázni, a kik azt mondják: Kivánatos, hogy a birtok maradjon meg nagybirtoknak; mert hiszen nem lehet az elől elzárkózni, hogy a mezőgazdaságot tisztán mint üzletet tekintve, nagyobb birtokon mindenesetre helyesebb gazdálkodást lehet vinni, mint kis birtokon; de annyi más szocziális kérdés füződik ehhez, hogy a mezőgazdaságot tisztán üzletnek tekinteni soha semmiféle országban sem lehetett és legkevésbbé lehet nálunk annak tekinteni.

A másik jelenséget abban látom, hogy a magyar Alföldön azoknak a száma, a kiket rendesen a statisztikában a napszámosok kategoriájába soroznak, vagyis a kik sem saját földbirtokkal nem rendelkeznek, sem cselédeknek elszegődve nincsenek, ijesztően nagy. Békés-, Csanád-, Csongrád vármegyében a napszámosok akkora százalékát teszik a lakosságnak, mint egész Középeurópában sehol. Ez olyan visszás és veszélyes helyzetet teremt — mert hiszen azoknak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a szocziális mozgalmaknak ez a valóságos kutforrása és költőfészke — hogy e bajokon kivánatos volna minél hamarább segiteni.

Mik tehát az ezen bajok orvoslására szolgáló eszközök? Rámutatott ezekre t. barátom, Lukács György főispán ur, a ki azt mondta, hogy az Alföldön e bajokat ugy látja a legnagyobb eredménynyel orvosolhatóknak, ha minden esetben, a midőn arra alkalom kinálkozik, a mire ő egyes példákat fel is hozott, oly nagy latifundiumok, a melyek nem kapnak másként vevőt, feldaraboltatnak. Ez már azután olyan müvelet, a mely nem jár sem akkora pénzügyi koczkázattal, sem akkora nehézséggel, mint a telepités, és bár azt hiszem, hogy az államnak közremüködése és támogatása nélkül ez sem lesz nagyobb mértékben keresztülvihető, mégis azt gondolom, hogy ezzel az eszközzel hasonlithatlanul gyorsabban lehet czélt érni. Nem lehet elérni azt a politikai czélt, a melynek egyik eszközéül tekintetett az 1894: V. tv.-cz. értelmében való telepités, de mindenesetre el lehet érni azt, hogy számos olyan ember, a ki ma tisztán a napszámosok kategoriájába számit, a kit semmi sem köt hazájához, legalább földhöz jusson és ezáltal az államnak igen hasznos, hű és ragaszkodó polgárává váljék.

Kérdés már most, hogy e müvelet keresztülvitelére mik az államnak rendelkezésére álló eszközök. És e tekintetben megint egyetértek Lukács György barátommal, a ki nagyon helyesen — ha jól értettem — első szabályként állitja fel a cselekvés szabadságát. Hagyni kell mindenkit, hogy boldoguljon és csinálja a dolgát, a mint tudja; lehetőleg kevéssé kell megszoritani, de különösen nem szabad sem birtokminimumokat, sem birtokmaximumokat megállapitani, hanem hagyni kell a dolgokat a saját fejlődésükre.

Van az államnak még egy másik eszköze: Azt hiszem, hogy joggal el lehet várni, hogy ezekben az esetekben a kincstár az átiratási illetéket engedje el. Ne méltóztassék kicsinyelni azt a $4^3/_{10}$ százalékot! Ezt valakinek le kell fizetni: vagy az eladónak, vagy a vevőnek. És ha tekintetbe vesszük, hogy minden parczellázásnál szükséges okvetlenül dülőutakat kihasitani és bizonyos területek minden egyes parczellázásnál veszendőbe mennek, és hogy ezek is szükségszerüen bizonyos százalékát teszik a vételárnak, akkor ezt a négy százalékot bizonyára nem fogják olyan jelentéktelen összegnek tekinteni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az állam első feladatának tekintem tehát, hogy háritsa el azokat az akadályokat, a melyek ma e müvelet keresztülvitelét nehezitik.

De szükséges az államnak aktiv közbenjárása is. Azok a nagy birtoktestek, melyeket parczellázni akarnak, rendesen jelentékeny jelzálogi teherrel vannak terhelve. Ezen a nehézségen nagyon sok parczellázás fennakadt már és fenn fog még akadni, mert nem találkozik mód arra, hogy e jelzálogi terhet a leendő parczellatulajdonosok önerejükből rendezni képesek legyenek, mert ilyen birtokokon rendesen nem egy rendbeli, hanem másod- és harmadhelyi táblázások is vannak Itt sem marad más hátra, mint az, hogy az állam lépjen közbe; nem szükséges, hogy kölcsönt adjon, de igenis szükséges, hogy kölcsönt közvetitsen, hogy a maga jótállásával hidalja át azt a nehézséget, azt az időt, a mi alatt a birtokot egy testben terhelő jelentékeny adósságok, később az apróbb parczellákat külön-külön jelzálogi kölcsönökként terhelik.

Nem akarok további részletekbe menni. Felemlitettem azokat a dolgokat, a melyeket a legfontosabbaknak tartottam. Segithet az állam még sok más tekintetben is: segithet abban, hogy a felosztási tervet elkészitteti. Nem ugy értem, hogy az állam határozza meg a részeket, hanem az állam adja ehhez a szükséges mérnöki erőt; mert, tessék elhinni, nagyon sok pénz megy az ilyen mellékmüveletekre, a mi mind meg lesz takaritható, ha az állam ezt, mint rendes feladatát, a maga hatáskörébe vonja.

Ha egyes vidékeken — és ez nagy részben áll a kötött birtokokra általában — nem sikerülne az illetőket, a kik óhajtják, földbirtokhoz juttatni, mint kisegitő eszköz nagyon jó volna, ha lehetne nekik legalább hosszabb bérletet szerezni. Nem értem ez alatt az örökbérletet, mert hiszen ez olyan jogi viszonyt teremt, a mely ma már jóformán tarthatatlan, mert osztott tulajdon; az egyiké a tulajdon, a másiké a használati jog. Az örökbérletet tehát kizártnak tartom.

Nem tartom ellenben egyáltalán kizárandónak a feles gazdálkodást. Ha van, a ki ilyet folytatni akar, minek őt ebben gátolni? Mindenesetre sokkal hasznosabb, ha a munkás a saját maga terményeit müveli meg, hasonlithatatlanul nagyobb szorgalommal, mintha napszámba megy; mert sokkal nagyobb szorgalmat fog kifejteni a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

feles kukoricza müvelése körül, mintha azt napszámban müveli. Ez is gazdasági haszon. Ezeket a birlalási módokat sem zárnám ki ebben az irányban, de csak mint subsidiarius eszközt szeretném tekintetni, arra az esetre, ha másképen a dolgon segiteni nem lehet.

Most méltóztassék megengedni, hogy még egy fontos kérdésre térjek át, a melyet Kristóffy barátom emlitett fel beszédében. Nézete szerint Rentenbankot kell alapitani és járadékbirtokokat kell teremteni. Ez tulajdonképen azt jelenti, hogy az illető vevőnek, legyen az akár telepes, akár nem-telepes, az egész vételár hiteleztetik; mert a Rentengut alatt Poroszországban azt értik, mikor az illető vételárban semmit sem fizet, hanem az egész vételár után csak kamatot, még pedig örökké; fenn van ugyan tartva ugy az eladó, mint a vevő részéről bizonyos esetekben ennek a viszonynak a megszüntetése, illetőleg a járadékok megváltása, a mikor azután az illetőnek teljesen szabad tulajdonába megy át a birtok. Ilyen járadékbirtokokat azonban csak az állam adhat el, mert sem magános, sem pénzintézet nincs, a ki a vevőnek az egész vételárt hitelezhetné; ez csakis az állam. A porosz Rentenbank nem is magán-pénzintézet, hanem állami intézmény; csak egy formája az állami tevékenységnek, a mely a bureaukratikus nehézkességet akarja kizárni. Már most, a ki tekintetbe veszi, hogy Magyarországon a földbirtok ára mily rendkivül ingadozó, milyen kevéssé consolidált, ugy, hogy valóban nagyon nehéz Magyarország bizonyos vidékein megállapitani a birtoknak reális értékét, az velem egyet fog érteni abban, hogy az, a mi Poroszországban lehetséges volt, az Magyarországon rendkivül nehéz; mert igen könnyen meg fog eshetni, hogy ilyen járadékbirtokért az illető vevő olyan összegü járadékot tartozna nagyon hosszu ideig fizetni, a mely birtoknak reális értékével és hasznával semmi arányban sem állana. Kizárni végre ezt az eszközt sem óhajtanám; hiszen olvastuk mindnyájan a földmivelésügyi miniszter urnak a jelentését, a mely szerint az állam azt mondja: Te, telepes, én neked hiteleztem pl. nyolczezer forintot; ezért tartoztál volna nekem fizetni négy százalékot; de minthogy látom, hogy rosszul megy a dolgod, megelégszem két százalékkal. Nos hát, e közt és a közt, ha az állam azt mondja: Te telepes, én neked odaadom a birtokot ennyi meg ennyi járadékért, pénzügyi szempontból és különösen az állam részéről hozott pénz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ügyi áldozat szempontjából semmi néven nevezendő különbség nincs. (Ugy van!) E formát sem zárnám tehát ki, a mennyiben bizonyos esetekben alkalmazható; de attól szeretném a t. értekezletet óva inteni, hogy ebben valami panaceát lásson; mert hiszen e hitelt az állam is csak ugy nyujthatja, ha a járadékleveleket el is tudja adni és értékesiteni tudja és ennélfogva nagyon nagy eredményt ettől ne várjunk.

Nagyjából, azt hiszem, elmondtam azokat, a mik általános szempontból a kérdésre tartoznak. Összegezem a dolgot. Telepitéseket az állam igenis csináljon, de csakis az állam csináljon és csakis olyanokat, a melyek önálló községeknek a létesitését czélozzák; csinálja ezeket a pénzügyi helyzet határai közt, mert én ezen akcziónak a határait a pénzügyi helyzetben látom. Másrészről a parczellázásra és arra nézve, a mit a törvény nézetem szerint nem szerencsésen hozzátelepitésnek nevez, vagyis a birtokfelosztásnak többi módjaira nézve, az állam adjon lehető nagy szabadságot és ezeket a müveleteket a maga hitelével, a maga munkaerejével és igazságos közbenjárásával segitse elő.

Elnök: Fel vannak még irva: Sándor János, Beksics Gusztáv, Desewffy Sándor, Gaál Jenő, Csernovics Diodor, Jeszenszky Ignácz, gróf Károlyi Sándor, dr. Mandello Gyula, Lukács Béla. Azt hiszem, helyeselni méltóztatnak, ha az értekezlet folytatását holnap délután négy órára tüzöm ki.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Második ülés.

1900. évi január 19-én.

Elnök: T. értekezlet! Az ülést megnyitom. Elmaradásukat kimentették ujabban Lukács Antal és Pallavicini Ede őrgróf ő nagyméltósága.

A tegnapi napon szólásra felszólitottam Bujanovich Sándor urat, az orsz. magyar gazdasági egyesület alelnökét, azonban közbejött teendők miatt nem lehetett jelen. Méltóztassék talán hozzájárulni, hogy most mondhassa el beszédét.

Bujanovich Sándor: Igen t. értekezlet! Én azokra a nagyfontosságu gazdaság-politikai, nemzet-politikai, social-politikai kérdésekre, a melyek kell, hogy a telepitési akcziónál működésünket irányitsák, és a melyek a tegnapi napon sok oldalról megvilágittattak, kiterjeszkedni ezuttal nem kivánok. Hiszen mindnyájan egyetértünk abban, hogy mindezen szempontok figyelembe veendők, s mindnyájan egyetértünk abban, hogy az a telepités, a mely valamennyi szempontnak megfelel, a leghelyesebb. Igy tehát közöttünk eltérés csak abban lehet, hogy egyik az egyik szempontot, a másik a másik szempontot tekinti fontosabbnak az ő lakóhelye, az ő telepi és az ő helyi viszonyai szerint. Én a magam részéről azokat a szempontokat, a melyeket a telepitésről közzétett tanulmányában Károlyi Sándor gróf ő nagyméltósága kifejtett, tartom helyeseknek és azokhoz, a miket ő nagyméltósága mondott, a magam részéről hozzájárulok.

Rudnyánszky József t. barátom a tegnapi napon utalt arra a veszedelemre, a mely a Királyhágón tuli részekben a középbirtok pusztulása folytán fenforog, Nekem kötelességem rámutatni arra, hogy ez a veszedelem fokozottabb mértékben fenyeget bennünket Magyarország északi határszéli megyéiben, mert nemcsak hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a középbirtokos osztály oly elpusztult, illetőleg pusztuló félben van, nemcsak hogy az az elem, a mely a középbirtokos földjét okkupálja, sok tekintetben nem megbizható — és itt nem a magyar zsidóságot értem — de még hozzájárul az a veszedelem is, hogy annak a vidéknek nagybirtokai egymásután idegen kézre vándorolnak. Hiszen van ott egész járás, a mely egyé volt, Rákóczy-uradalom volt hajdan, később többeké, de magyaroké volt; ma az egész járásban nincs többé magyar birtokos, és tudjuk azt, hogy az a magyar földbirtokos, még ha nem is tartózkodott itt az ő meghatalmazottja, az ő gazdatisztje, az ő ügyvédje által mégis csak gyakorolt bizonyos a magyar állameszmével rokonszenvező befolyást a népre. Ma ezek helyett idegen, a birtokokat talán egyszer vadászat idején, legtöbbször még akkor sem látogató, teljesen idegen emberek kezébe kerül, a kik nem is magyar honpolgárok, a kiknek a megbizottjai, a kiknek a tisztjei mind nem magyarok és a magyar állam eszméjével nem rokonszenveznek.

Midőn erre rámutatok, egyuttal csatlakozom Károlyi Sándor gr. ő nagyméltóságának azon eszméjéhez, hogy a telepitéssel kapcsolatban bizonyos módot kell találni a középbirtokos osztálynak megteremtésére vagy erősitésére. Hiszen azokon a vidékeken telepitésről ne beszéljünk, ez a föld arra nem alkalmas; telepiteni oda mást, mint odavalót nem lehet, mert más oda nem jön. De igenis, az én felfogásom szerint épen ilyen vidékeken volna feladata az államnak talán megfelelő nagyságu járadékbirtoknak megteremtése által egyeseknek módot és alkalmat nyujtani, hogy ott mint középbirtokosok megtelepedhessenek és nem tulságos áldozattal ott ismét megerősitsék a magyar államot. Tudom, hogy ez pénzkérdés, tudom, hogy ez nehézségekbe ütközik, de mégis a leggyakorlatiasabbnak ezt tartom, mert hiszen az iránt tisztában vagyunk, hogy az egész telepitési actió, főleg ha az nemzet-politikai szempontból is irányittatik, kell, hogy bizonyos áldozattal járjon. Azt hiszem, még a járadékbirtok formája az, a mely legkisebb áldozatot igényel; talán ez a forma az, a mely mellett aránylag csekély áldozattal is fokozatosan lehetne eredményt elérni.

Ezek után t. értekezlet röviden csak néhány gyakorlati kérdésre kivánok kiterjeszkedni. Tegnap igen sokaktól hallottuk hangsulyozni,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a telepités kell, hogy mindig az állam által vezettessék, szóval hogy állami telepités legyen. Hát én megkülönböztetném a dolgot. Először is tudni akarnám, hogy mi az az állami telepités. Mert, ha az alatt az értetik, hogy a czélokat a ministerium, tehát az állam tüzi ki, hogy azoknak irányitása, vezetése, ellenőrzése az ő kezében összpontosul, nincs semmi kifogásom az ellen és igen concedálom, hogy az államnak erre vonatkozó első befolyása meg legyen. Sokkal nagyobb mértékben van azonban szükség a társadalmi erőknek közreműködésére, mint azt eddigelé tapasztaltam. Az eddigi telepitések némely részének sikertelensége talán onnan magyarázható, hogy ezek a társadalmi erőket nem vették kellő mértékben, kellő kiterjedésben igénybe és nem is működtek kellőképen közre. Hiszen annak a telepesnek, a ki odajön idegen viszonyok közé, tanácsra, irányitásra, utmutatásra van szüksége minden irányban, gazdasági, társadalmi és kulturális irányban is; ezeket pedig a legjobb szándékoktól vezérelt ministeri bureau sem adhatja meg, ezeket csak az ott helyben lévő társadalmi erők tömöritése, egyesitése és azoknak vezetése adhatja meg. Itt első sorban a gazdasági egyesületekre, a szövetkezeti központokra gondolok, a melyek tanácsa, utmutatása és közreműködése, ha igénybe vétetik, talán sok tekintetben elkerültetnek azok az anomáliák, a melyek a multban való telepitésnél előfordultak. Hiszen azt a kérdést, hogy alkalmas-e a terület a telepitésre és alkalmas-e az az anyag, a mely kiszemeltetik, arra a helyre való telepitésre, szintén nem dönthetik el mások, mint a helyi viszonyokkal teljesen ismerős emberek. Csak egy példát hozok fel. Egy különben viragzó telepről ki volt mondva annak idején, mikor a telep alakult, hogy ott a czél egyszerüen a benépesités, ki volt mondva, hogy oda egy szomszéd megyéből telepittessenek az illető telepesek és ki volt mondva, hogy a szomszéd községek ne kapják meg ezt a területet, noha ezek többet ajánlottak érette. Az idegen megyéből való telepesek tehát odajöttek, a telepet átvették, és egy-két év alatt azután haszonnal eladták; megvették tőlük haszonnal azok a szomszéd községek, a melyek eredetileg is reflektáltak rá. A telep ma virágzik és azoknak kezén van, a kik eredetileg is megvenni akarták, de nem kapták meg. Meg is mondhatom a telep nevét: Wekerlefalva. Ismerem ott a viszonyokat, magam is jártam ott. A telep

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

virágzik, de a torontáli telepesekből alig maradt ott 10%, hanem a szomszéd községbeliek birják a telep legnagyobb részét.

Ebből csak az következik, hogy nem volt jól megválasztva az anyag, a melyek oda telepittettek, mert az olyan anyag, a mely egy évi gazdálkodás után 500 vagy 1000 frt haszonért a földet eladja, telepitésre nem alkalmas. A ki a telepet átveszi, annak azt igenis azzal a tudattal és azzal a meggyőződéssel kell átvennie, hogy ő ott boldogulni akar. A mostaniak boldogulnak is.

Ezt csak azért hozom fel, hogy ajánljam, hogy bármi legyen a telepitésnek jövő irányzata, a telepités gyakorlati keresztülvitelénél a társadalmi erők vétessenek nagyobb mértékben igénybe, mint az eddig történt, vétessék jelesül igénybe a helybeli gazdasági egyesületek és egyéb közművelődési egyesületeknek közreműködése.

Az általános kérdések között felmerült az is, kivánatos-e az örökbérleti vagy a felesbérleti rendszer. Én a magam részéről az örökbérleti rendszer behozatalát egyáltalában nem tartom kivánatosnak. Sokkal közelebb állunk még az urbéri viszonyokhoz, sokkal kevésbé tisztultak meg a tulajdoni fogalmak, mint sem hogy az az ember, a ki a maga örök bérlete utján ott van a birtokban, tiz év mulva ne panaszolja azt, hogy vele igazságtalanság történt, mert hiszen ime a volt urbéresek, a régiek kaptak ingyen földet, ő pedig köteles ezért dolgozni. Ha tehát valahol örökbérleti rendszer alkalmaztatnék, egyuttal mindjárt az örökbérleti rendszer megkötésével a megváltási jogosultság és a váltság-összeg is állapittassék meg; akkor azután ki lesz zárva annak a veszélye, hogy abból a tulajdoni fogalmak megzavarása keletkezzék. De nem hiszem, hogy ily módon lehetne telepitést eszközölni, azért én a magam részéről az örökbérleti rendszert a telepitési kombinációból kihagyandónak vélném.

A mi a felesbérleti rendszert illeti, nekem ennek ellenében is vannak aggályaim. A felesbérleti rendszernél is — bár a legigazságosabbnak látszik, hogy az illető a termés felét szolgáltassa be — olyannyira változnak a mi klimatikus viszonyaink mellett a termés-eredmények, hogy sem az illetőknek biztos boldogulását, sem pedig a telepitők érdekét kellőleg megóva ez által nem látom. De ez iránt a felesbérleti rendszer iránt nekem egyénileg kevés tapasztalatom

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

van és én csak arról szeretek beszélni, a miről tapasztalataim levén, állithatok valamit. Az erre vonatkozó kisérletek tekintetében nem kecsegtetem magamat vérmes reményekkel és nem várok tőle sokat. Nem mondom azonban, hogy a felesbérleti rendszert egészen kihagyandónak vélem.

Több kérdés hozatott fel a tegnapi nap folyamán, a melyek némelyikére reflektálni kivánok. Igy pl., vajjon a magántelepités engedélyhez köttessék-e vagy sem? Én a magántelepitést megengedendőnek, de annak feltételeit mindig előzetesen megszabandónak és mindig ellenőrizendőnek tartom, mert hiszen nem földüzérkedésről, hanem telepitésről van szó.

A másik kérdés a telepitvényi földek megoszthatósága. Bármenynyire korszerü eszme a föld szabad forgalma és bár a föld parcellázását az ország minben vidéken látjuk, és tapasztaljuk, én mégis a telepitvényi községeknél a megosztást bizonyos meghatározandó ideig korlátozandónak tartom. A szabad megosztás oda vezethet, hogy a nem eléggé szorgalmas ember, vagy nem tudom, egyik-másik erkölcsi hiánynyal biró ember igen könnyen eladja az egyik holdat a másik után, megveszi azokat egy másik telepes ugyanazokkal a terhekkel és még mielőtt a község megerősödnék, támad már egy proletariatus magában a telepben, a mi nem kivánatos dolog. Mert a mit Kristóffy képviselő ur emlitett, hogy hiszen a parcellázás nem baj, kerti gazdaságból kis parcelláknál is meg lehet élni, az áll; de áll egy telepitvényre nézve ötven esztendei fennállás után. Az első időben a telepitvény soha sem lesz gazdaságilag oly erős, hogy ezekre a művelési ágakra át lehessen térni. Az első évben szüksége van a telepnek — és ezzel felelek egy másik kérdésre is — közlegelőre, köztelekre; ez egy conditio sine qua non. Nem mondom, hogy harmincz év mulva, mikor a gazdasági viszonyok már oda fejlődtek, a földek már annyira meg vannak művelve, hogy mindenki képes a maga számára szükségelt takarmányt saját földjén termelni, hogy akkor nem következhetik be az az időpont, hogy a közlegelő felosztható. Ezt megengedem különösen oly telepeknél, a melyek közel feküsznek a városokhoz, a hol az értékesitési viszonyok oly biztosak, hogy egy kis tejgazdasággal a telepes több hasznot huz a földből, mintha közlegelője volna, de csak a második vagy harmadik stádiu-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mában a gazdasági előhaladásnak. Az első stádiumban, mikor a telepités alá bocsátott földet 10—15 évig tisztitani kell, hogy kellő termést adjon, takarmány-termelésre vagy a kerti növények ily mérvü termelésére gondolni sem lehet.

Összefügg ezzel a kérdéssel az is, hogy milyen legyen a telep nagysága. Erre nagyon nehéz válaszolni, mert az mindig összefügg azzal a kérdéssel, mivel fog az a telep foglalkozni. Pl. ha telepitünk valahol és mindenki kap két hold homokos földet, a mely szőlőnek való, ahhoz sok föld nem kell, mert ezen két hold megmunkálása, hogy abban rendesen termelhesse a szőlőt, már nagy mértékben leköti a telepes idejét és elviszi talán a földmiveléshez szükséges trágyát is. De hát különbözők lévén a földek, azt kimondani, hogy legyen a telep nagysága 10—15 hold vagy valamely más terület nem lehet. Én egy formulába öntöm ezt: annyi legyen a telepesnek a földje, a mennyit ő és családja két igavonó marha segélyével becsületesen megmunkálni képes. Ezt a formulát állitom én fel; ez változhat a viszonyok szerint, de azt hiszem, hogy ez a formula a helyes, mert meg van a telepesnek annyi adva, a mennyi őt elfoglalja és a mennyiből megélhet.

Nem kivánok minden kérdésre kiterjeszkedni, csak még a parcellázás kérdésére óhajtok néhány megjegyzést tenni. Én magam is láttam eredményes parczellázásokat, de láttam az ellenkezőjét is. Ha a parczellázás azért eszközöltetik, a mint Békés-vármegye t. főispánja tegnap itt emlitette, hogy egy község azért vesz egy nagybirtokot, hogy azt a községbeli lakosok közt, egy másik község pedig azért, hogy az abban a községben földdel nem birók közt kis parcellákban eloszsza és ez által módot nyujt az illetőknek, hogy földet szerezhessenek: ez a parcellázás igenis támogatandó. De minden magánparcellázás nem más, mint földüzlet. A parcellázást mindenki azért csinálja, hogy földjét jobban tudja eladni, és én számos esetet tudok, hogy ugy a parcellázó, mint a parcellát vevő tönkre ment. A parcellázó azt hitte, hogy nagy összeghez fog jutni és hitelbe adta el a parcellákat, a vevő pedig azt hitte, hogz boldog lesz, ha 500 frtos földet kap; bekövetkeztek aztán a rossz évek; a vevő tehát, a ki ugy vette a földet, hogy első helyen volt rajta 200 frt kölcsön, második helyen 100 frt, harmadik helyen ismét 100 frt, nem birt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fizetni, a mi természetes is, mert ilyen terhet az a parcella nem birt el. Én tehát csak azokat a parcellazásokat tartom megengedendőnek, a melyeket erkölcsi testületek eszközölnek: magánosoknak a parcellázása csak kivételesen és ott engedendőmeg, a hol annak a szüksége fenforog, mert hiszen van sok parcellázás, a hol egyáltalában arra semmi szükség sem volt, és ezek azután hatósági kalamitásokat idéznek elő. A helyi viszonyok indokolta parcellázást tehát, ismétlem, igenis támogatandónak tartom esetleg illetékek leengedésével, de nagyobb fontosságot ennek az egész kérdésnek nem tulajdonitok.

Sándor János: Nagyméltóságu minister Úr! Igen t. értekezlet! Nálunk, kik a megtisztelő meghivásra távoli erdélyi részekből jelentünk meg, érzékeny hurokat érintett és hálás visszhangra talált az a pár, minket nehéz küzdelmeinkben biztató szó, melyet Ő Nagyméltósága tegnap az értekezlet megnyitása alkalmával hozzánk intézni szives volt, kijelentvén, hogy bármi távol vagyunk, a mi viszonyaink is tárgyát képezik figyelmének és gondoskodásának. És miután ezen figyelemnek és gondoskodásnak nemcsak jeleit, hanem eredményeit, fényes sikereit is volt szerencsénk már láthatni, teljes megnyugvással és bizalommal folytatjuk a küzdelmet, a mely legelső sorban természetesen, a mi létfentartási küzdelmünk, de egyuttal haza- és faj-fentartási küzdelem is.

Már ezen értekezlet összehivásából, a megnyitó beszédből és az itt elhangzott felszólalásokból teljes megnyugvást meritve az iránt, hogy ezen kérdés a legnagyobb körültekintéssel és a leghelyesebb elveknek megfelelőleg fog megoldatni, részemről nem tekinthetem feladatomnak az általános kérdésekhez hozzászólni másképen, mint elmondani pár szót a mi különleges viszonyainkról oly czélból, hogy azok a teendő általános intézkedések alkalmával figyelembe vehetők legyenek.

Itt elsősorban bátor vagyok Hieronymi Ő Nagyméltósága tegnapi beszédéhez csatlakozva kijelenteni, hogy ha a telepitésekre nézve az a megszoritás állittatnék fel, melyet Ő Nagyméltósága ajánlott, hogy t. i. csak nagy községekben létesittessenek önálló telepek, ez azt jelentené, hogy az erdélyi részekben telepitést csinálni egyáltalában nem lehet. Eltekintve sok más októl, tisztán csak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

administrativ szempontból sem tartanám czélszerünek és indokoltnak, hogy a nálunk nagy számban levő, sok helyen négy nemzetiségre és hét vallásfelekezetre megoszló községeknek száma, a közigazgatási egységnek száma szaporittassék. Nálunk tehát a telepités csak hozzátelepités utján lehetséges. Már pedig az erdélyi részekben, nevezzük telepitésnek vagy más valaminek, de egy akczióra szükség van, mert a földbirtokost és a gazdasági viszonyokat közeli veszély fenyegeti. Nehéz a mi sorsunk, t. értekezlet, mert akkor, midőn a budapesti börzén a buza ára 7 frt, nálunk csak 5½ frt és viszont az az iparczikk, a melyik itt 5 frt, nálunk már 6 frt, a pénz pedig, a mely itt 4%-ra kapható, nálunk már 12% kamatra adatik. A nagy intézeteknél tudom, olcsón kapható, de ez számos közvetitő kezén megy keresztül és az utolsó közvetités után mondjuk, hogy csak 10%, de ez is elég drága. És van nálunk örökbérlet, mert sok helyütt a paraszt- és a középbirtokot, a mely utóbbi nálunk Erdélyben olyan, mint az Alföldön a jókora parasztbirtok, 100, 120 vagy 200 hold, oly nagy adósság terheli, hogy örökbérlője az a tulajdonos a hitelezőnek. És vannak némely helyütt parczellázások — nem mondom, hogy mindenütt, de némely helyütt — a melyek igen veszedelmes jellegüek; ilyenek azok, mikor egy pénzintézet nyakába szakad egy birtok, az ezt parczellázva eladja váltó mellett tovább és a ki ezt megveszi, az belemegy a romlásba, belevive saját birtokát is. Nem mondom, hogy mindenütt igy van ez, de szórványos példák e tekintetben igenis vannak. És én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy olyan területet képviselek, a melyen aránylag legnagyobb számban van képviselve a középbirtokos-osztály. Szomoruan kell azonban jelentést tennem arról, hogy az utóbbi évek rossz gazdasági viszonyai, a phylloxera pusztitásai következtében meggyengült erejében és pusztul ez az osztály és — a mi nálunk nagy jelentőségü — igen sok birtok megy át olyan alapitványi és holtkézre, melyeknek nem mindenike szolgál hazafias czélokat.

A birtokok eladósodásában részemről nagy veszélyt látok azért is, mert abban a mértékben, a mint eladósodik egy földbirtokos, és gyengül annak anyagi ereje, romlik maga a birtok is, úgy hogy a mikor tönkre megy a tulajdonos, tönkre ment akkor maga a bir-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tok is és hosszu időre van szükség, mig az ujra olyan állapotba hozható, hogy jó termést lehessen tőle várni.

Telepitési szempontból a kis Erdélynek két részét különböztethetjük meg. Az egyik a székelység. Sok szó foly a székely kérdésről, erről a nagy és nevezetes kérdésről; ám ezt a kérdést telepitések utján megoldani nem lehet. Ez csak kisebb tekintetben jöhet számitásba. A székelység azon a területen, a hol van, nem nagyszámu, a területhez viszonyitva nem igen sürü a népesség és azt a székelyt a kivándorlásra nem az u. n. földéhség viszi, hanem munkaereje, ügyessége, kitartása, a mely jól használható; azt viszi ki kinálni, azt adja el pénzért Romániában, mert otthon nem értékesitheti. Hiszen Romániába hiába is menne a székely földet keresni, mert a román törvények szerint ott idegen ember földet ugy sem szerezhet. A székelységen gyökeresen csak odahaza létesitett gyáriparral, munkával, a székelyfürdőknek fejlesztésével lehetne segiteni; ebben a tekintetben pedig, fájdalom, nem sokat haladtunk előre, sőt még vesztettünk. Hiszen ott van a parajdi gyufagyár, a mely a Székelyföldről elköltözött, ott hagyva olyan embereket, a kik *gyufagyárban* napi 30—40 krajczár bérért dolgoztak.

Van azután Erdélynek egy másik része: a Mezőség. Ez telepitésre igenis, alkalmas, itt telepitésre, igenis, szükség van gazdasági szempontból is, mert a Mezőségen hiányzik a kellő mennyiségü ügyes és képzett munkaerő ahhoz, hogy az ottani birtokokat intenzivebben lehessen müvelni. Ide igenis, lehet és kell telepiteni. Ezen telepitésnek azonban nagyon óvatosnak kell lennie azért, mert annyira különböznek a Székelyföld viszonyai a Mezőség viszonyaitól, hogy a székely nem is szivesen megy közvetlenül a Mezőségre és ott nehezen is tartható vissza. Van azonban egy határszél, a hol a székelység érintkezik a Mezőséggel. Ez a határszél már megszokta, megismerte azokat a viszonyokat, az legyezőszerüleg tolható tovább és hátulról hozhatók be ujabb erők és kell is, hogy behozassanak.

A mi viszonyaink szerint tehát a telepitéseket igenis, csak államilag lehet, államilag kell folytatni, nem külön, önálló nagy községek telepitése utján, hanem hozzátelepitések utján, a székelységgel határos területekről a székelységet utána hozva.

És még egy figyelemreméltó momentumot volnék bátor köz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vetlen tapasztalataimból felhozni, a melyre tudomásom szerint a földmivelésügyi kormány tett is intézkedéseket: hogy a telepeseknek, a hol lehet, mindjárt mód és alkalom nyujtassék a mezőgazdasággal rokon ipar — lehetőleg háziipar — folytatására. Itt van a mezőségi tavak sásterménye, a mely a gyékényfonásra igen kitünő módot és alkalmat nyujt; tudomásom szerint csak a magyar királyi államvasutak 30.000 frt értékü ilyen anyagot vesznek meg egy esztendőben. Nos, ha ennek csak egy kis része szerezhető meg úgy, hogy azt telepesek állitsák elő közvetlenül a helyszinén, ez által a telepeseknek már mellékkereset adatott. Azután ott van a kosárfonás és más hasonló ipar, a melynek révén készpénzhez juthatnak a telepesek és igy könnyebben viselhetik a reájuk háruló terheket.

Ezek azok, a miket a mi viszonyaink szempontjából elmondani bátor voltam, a részletkérdéseknél ő nagyméltósága engedelmével leszek bátor még egyet-mást elmondani.

Beksics Gusztáv: Nagyméltóságu elnök ur! Tisztelt értekezlet! Rövid felszólalásra kérem a t. szakértekezlet figyelmét, a mely annál rövidebb lehet, minthogy egy dolgozatom ugyis a t. szakértekezlet előtt fekszik.

A jövő telepei felett tanácskozunk és tanulságokat merithetünk a mult telepitéseiből; mert ha meg nem szünnek azok az okok, a melyek a régi telepeket nem engedték kifejlődni, akkor hiába minden tanácskozásunk: a jövő telepei sem fognak sikerülni. Mert hogy a régi telepeknek egy része nem sikerült, vagy hogy csak egy részök sikerült, ezt, gondolom, senki sem tagadja; sőt épen tegnap beható megvilágitást nyert ezen félsikernek u. n. anyagi része.

Méltóztassék megengedni, hogy most a kérdés erkölcsi oldalára hivjam fel a figyelmet. Miért vajudtak telepeink olyan soká és miért mégis olyan csekély az eredmény? Azért, mert nem emelte azokat magasra egy eszme, mert nem vette vállára egy hatalmas meggyőződés ereje: azon meggyőződésé, hogy a földbirtokpolitikának, a telepitési politikának Magyarországon nemzetalkotó, nemzetfentartó czélja van.

Tudom, t. értekezlet, hogy a nemzet consolidálódásának vannak egyéb eszközei, egyéb feltételei is, cultura, ipar stb., de ezekre ez alkalommal nem térek ki; csak azt ismétlem, hogy a nemzetconso-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lidáló politikának legfőbb eszköze kell, hogy legyen a földbirtokpolitika és ennek keretében egy helyes telepitési politika.

Méltóztatnak tudni, nem kell magyaráznom, hogy ez főleg három tényezőtől függ, az egyik a föld, a másik a nép, a harmadik a pénz.

Van-e elég telepitésre való föld Magyarországon? Ha a telepités régi eszmekörében marad, akkor nincs; de ha a nemzeti eszme magaslatáról tárgyaljuk a kérdést, akkor igenis, bármilyen nagyszabásu telepités számára van föld Magyarországon. A kincstári birtokokról nem is beszélek. Utalok a naponkint eladásra kerülő földekre, utalok a községi latifundiumokra.

És midőn már e számos reservoir megtellett a magyar nép árjával, még mindig tovább vezethetjük a telepitést, mert akkor lép előtérbe a birtokkicserélés eszméje, az az eszme, hogy az a sik föld, a róna szántóföldjei, kicserélhetők legyenek — természetesen békés uton — a hegyvidékek erdeivel. Örvendek, hogy ez az eszme ma már implicite benfoglaltatik az értekezlethez intézett kérdésekben, sőt nagyon örvendek — szinte evvel egyenlő rangban örvendek, — hogy egy kiváló férfiu a maga tekintélyével, a maga nagy nevével, legalább szükebb korlátok között, ehhez az eszméhez szintén hozzájárult, s ezt a nevet én dicsérettel és hazafiui szeretettel emlitem meg: Károlyi Sándor gróf! Mutatja ez, t. értekezlet, hogy ez az eszme, a birtokkicserélés eszméje, a mely végtelenné teszi azt a rónát, a hova levezethetjük a magyar nép árjait, hóditólag hatol előre, midőn már ily körben is legalább részleges elfogadásra talál.

Az egyik előttem szóló megemlitette, hogy idegenek vásárolják a felvidéki erdőket. Ideje e kérdést megvilágitanunk és lehetőleg megoldanunk. S épen a birtokkicserélés eszméjével lehet segiteni a bajon. Mert ha belföldiek, hazafiak meg nem veszik azokat az erdőket, megveszik a külföldiek. De hát kinek kell megvenni ezeket az erdőket a felvidéken, a melyekre, a mint a t. előttem szóló Bujanovics tagtársunk mondotta, oly nagy szükség van hazafiui és nemzeti szempontból, elismerem? Meg kell venni azoknak, a kik a rónán parczellázhatják birtokukat és ezért pénzt kapva, ezt nemzeti czélokra befektethetik épen felvidéki erdők vétele által.

De van-e nép elég nagyszabásu telepitésre? E kérdés ethnographiai, népszaporodási oldalával annyit foglalkoztam a nyilvánosság

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

előtt, hogy, azt hiszem, felmentve érezhetem magamat az alól, hogy avval itt ujból részletesen foglalkozzam; csak röviden pár pont megjelölésére szoritkozom. Meg vagyok győződve, hogy nép lesz bármily nagy telepitési akczió számára. Itt van a kivándorlás kérdése. Senki velem el nem hiteti, hogy Magyarországon a kivándorlás irányát megváltoztatni nem lehet. Épen a t. előttem szóló fényesen bebizonyitotta, hogy a székely nem földet keres, hanem munkáját kinálja. Ha tehát földet kapna a hazában, nem menne ki. Ime, egy kérdés, a melyet befelé telepités által meg lehet oldani. És itt rátérek arra, a mit a t. előttem szóló szóba hozott, de a minek szóba hozásában nekem is részem van, hogy épen a Mezőségen nagyszabásu telepitési politikát lehetne eszközölni, épen azon módokon, a mint a t. előttem szóló előadta. Hasonlót mondhatok a dunántuli és bizonyos tekintetben a felvidéki kivándorlóról is. A dunántuli, igaz, nem munkát, de földet keres; de ha megtalálja ezt a szorosabb értelemben vett haza határain belül, meg vagyok győződve, hogy ezt a földet fogja megvenni, ide fog telepedni és nem Szlavoniába.

A pénzkérdéssel, a kik nálamnál jobban értik, behatóbban fognak foglalkozni. Én csak annyit mondok, hogy, ha szük körben mozgunk, ha nem emeljük a telepitési kérdést kellő magaslatra, mindig vajudunk a pénzkérdéssel is, ép ugy, mint a többivel. De ha áthat egyszer bennünket az a meggyőződés, hogy csakis helyes földbirtokpolitika, helyes telepitési politika utján létesithetjük nemzeti consolidatiónkat, akkor a pénz nem hiányozhatik: mert veszendő volna akkor, uraim, nemzetünk, ha a fajok harczában meg nem tudná szerezni a védelem eszközeit.

Ne méltóztassék a pénzkérdésről rémképeket festeni. Hiszen az én számitásaim szerint a telepités, még ha legmagasabb fokát is éri el, akkor sem fog évenkint egy-két millió forintnál több költséggel járni. Évenkint mondom! Hisz az tiz év alatt 20 millió forint! Hát legyen több! Az is elő fog kerülni! Legyen két-három millió! Én mindig hajlandó vagyok többet adni. De ha igaz az, hogy a nemzeti consolidatio másként, mint nagyszabásu birtokpolitikával meg nem valósitható, akkor a pénznek meg kell lenni, bármibe kerül is, és meg is lesz.

A mi az államositás kérdését illeti, minthogy a pénzt csak az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

állam szerezheti meg, természetes, hogy annak kezelése szintén az államra tartozik. Hogy miként kezelje, mint külön telepitési alapot-e, vagy pedig a földmüvelési budget keretében, ez lehet részletkérdés; én hajlom arra, hogy külön kezeltessék; de annyi bizonyos, hogy az összes telepitési ügynek az állam kezében kell összpontosulnia; hogy milyen oknál fogva, evvel épen az az elaboratum, a mely a t. értekezlet asztalán fekszik, részletesen foglalkozik. Mint tanácsadó testületeket a gazdasági és közmüvelődési egyesületeket szintén belevonnám; de épen abban különbözik álláspontom ő nagyméltósága a gróf Károlyi Sándorétól, hogy a fősulyt az államra helyezném és csak a segédmunkát biznám a társadalomra.

De egy indokot még hozzáteszek arra nézve, hogy csak az állam tarthatja kezében a telepitési ügyet: és ez a liberalismus kérdése. Csak az állam tarthatja meg a telepitési ügyet a liberalismus talaján, a hol annak meg kell maradnia. Mert, ha a telepités nemzeti ügy — a mint hogy az — akkor csak nemzeti szempontoknak szabad hódolni; a nemzeti szempontok pedig sehol sem követelik, hogy a telepités megszoritásokkal járjon. Őszintén megmondom: ha nemzeti érdek követelné, hozzájárulnék a megszoritáshoz, liberalismusom daczára. De a nemzeti érdek nem követel semmi oly megszoritást, a mely a tulajdont annak biztositása szempontjából korlátolná. Megmondom, miért nem követeli: Mert egyetlen eszköz elég minden baj elháritására. Megállapodási, consolidálódási idő kell a telepités számára, a mint Bujanovics t. tagtársunk kifejtette, készségesen elismerem; de az az egyetlen eszköz megoldja az egész kérdést, t. i. az állam visszavásárlási joga. Igaz, hogy a gyenge egyén e visszavásárlási jog mellett eleshetik; de helyébe lép az erős; és mert az állam kezeli a telepitési ügyet, csak a magyar fajból léphet helyébe ez az erős; ekép a nemzeti érdeknek elég van téve az által, hogy az állam számára egy ideig a visszavásárlási jog biztosittatik.

Dessewffy Sándor csanádi püspök: Mélyen tisztelt értekezlet! Megvallom, hogy, más irányban lévén feladatim, a telepitési ügygyel mélyebben foglalkozni nem volt alkalmam; felszólalásom arra fog kiterjedni, a mit tiz esztendei püspökségem alatt igen terjedelmes egyházmegyémben részint magam tapasztaltam, részint egyházmegyém lelkipásztoraitól hallottam.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mindenekelőtt köszönetet mondok ő Nagyméltóságának, hogy olyan kegyes volt, minden irányba kiterjeszteni figyelmét, hogy minden irányból meghallja az igaz szót. Mondhatom, hogy ez hálával tölt el ő Nagyméltósága irányában.

Igen sok szép eszmét hallottam itt s azért is hálával tartozom, mert látköröm bővült. Az itt elhangzott üdvös eszmékben részben magam is osztozom, bár a kivitelre, az alkalmazásra nézve talán módosul szerény felfogásom.

Ő Nagyméltósága kegyes meghivására, minthogy rövid idő alatt kimeritőleg szólni az ügyről lehetetlen, irásba is foglaltam véleményemet és azt ő Nagyméltóságának rendelkezésére bocsátom; mindazonáltal mégis legyen szabad részint a most benyujtott irásos véleményből némelyeket szóval is felhoznom, részint pedig azokra, a miket itt hallottam, a magam szerény nézete szerint reflectálnom, még pedig a részletkérdésekre is kiterjeszkedve, hogy többször ne kelljen felszólalnom.

A mi az általános részt illeti, nem akarom a kérdést elméleti uton tárgyalni, nehogy az elmélet rettenetes utvesztőiben elveszszünk; a telepitési kérdés sürgős; deliberante Roma Saguntum perit; és azt gondolom, hogy ennek a kérdésnek már csakugyan a tizenkettedik órájában vagyunk.

A második az: Igen tisztelem a lelkesültséget és a hazafiui érzelmeknek magas lánggal fellobbanását, de azért igen kérem, hogy e kérdést ne csak ebből a szempontból tekintsük, hanem, bár meleg szivvel, de hideg elmével minden irányban a gyakorlati téren kivánjuk megoldani.

Harmadszor általánosságban nézetem az, hogy ezeket a kérdéseket, a melyeket én a népelhelyezés elnevezése alá foglalok össze, a tulajdonjog sérelme nélkül oldjuk meg.

Negyedszer: Legyünk testvériesek és méltányosak kifejezéseinkben, eljárásunkban, nehogy, midőn jót akarunk tenni, a régi barátokat is elidegenitsük.

Áttérve magára a tárgyra, a népelhelyezés eszközéül szolgáló minden módot elfogadok; legyen az telepités, parczellázás, folytonos bérlet, féles bérlet vagy hozzátelepités; de legelső helyen állónak a telepitést tartom, mert csak ez nyujtja a czéltudatos csoportositást

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

és igy azon góczpontok teremtésének lehetőségét, a honnan nagyobb körben terjeszthetők azok az eszmék, a melyek azt a telepitvényt életre keltették. A telepitést pártolom tehát, de azzal a megjegyzéssel, hogy Erdélyt kivéve — ott, megengedem, a viszonyok mások — nálunk Délmagyarországon ne apró, hanem nagy telepitések történjenek. Ezer lakossal biró népnek kell már biró, jegyző, tanitó; azt ezer lakosnak kell fizetni; kétezer lakosnak az az egy jegyző, biró, tanitó a dolgát ép ugy elvégzi, mint az ezer lakossal biró községben; de a kétezer lakossal biró község, már sokkal könnyebben fizeti. Azonkivül a nagyobb telep könynyebben szerzi be a szükséges felszereléseket, például: tüzoltói szerelvényeket stb.; ott vannak mindenféle közszolgáltatások; ezeket mind egy nagyobb község sokkal könnyebben teljesitheti, mint kisebb község.

A hozzátelepités, ugy gondolom, egyike a legkönnyebb telepitési módoknak; de azért ott vigyázni kell, hogy rokon érzelmü népet telepitsünk össze, nehogy az előbbeni jó, magyar irányu és érzelmü, habár talán idegenajku néphez odatelepitsünk oly magyar népet, a melynek a szomszédsága az ügy rovására azt idézi elő, hogy a helyett, hogy régi és uj telepes karöltve egy czélt, a község felvirágzását szolgálja, a kettő egymás ellen harczol. Mondok egy példát. Ha Temes-Rékásra hozzátelepités utján magyarokat teszünk, alig hiszem, hogy ezek az ottani nemzetiségekkel összeférnének, sőt félő, hogy az eddig jó érzelmü sokácz és német nép, a mely magyar iskolát tart fenn, elidegenednék a magyarságtól.

A parczellázás előttem kissé ruganyos fogalomnak tetszik; nem vagyok ellene, ha nem a tulajdonjog sérelmével történik; mindazonáltal annak, hogy gazdasági munkástelepeket telepitsünk, ellene vagyok, mert az a régi zsellérrendszer visszahozatala.

Azt mondották itt, hogy az Alföldön sok munkás ember van. Nem tudom, hogy, ha ott csakugyan olyan sok munkás van, miért visznek oda mindig négyezeret a felvidékről? Én azt gondolom, hogy a napszámosból is lehet jó gazda, ha egyszer a községbe bevesszük és fegyelmezzük és ki fogjuk oktatni. Igen jól mondotta Beksics ő méltósága, hogy, ha szükség van rá, ezt az elemet is fel kell használni.

A telepesek biztositására megadnám a községi képviseletnek a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

jogot, hogy az ő tudta és beleegyezése nélkül idegent befogadni nem szabad. Kikötném, hogy a telepes földjét el ne adhassa. Ott van Sándoregyháza, csángótelepitvény; ott a telepesek kezén már egy-két holdnál több nincs. Egy-két esztendeig adómentességet adnék a telepnek, mig megerősödik; azt az eljárást pedig, mely most az Alföldön követtetik, a hol a törléseket nem eszközölhető telepeseknek, a tartozás egy bizonyos része töröltetvén, a megmaradt adósság ujra 30—40 évre prolongáltatik. Igy ezek az Alföldi telepes községek soha sem jöhetnek tisztába, örökös adósa maradnak az államnak. Hisz azt méltóztattak mondani, hogy a régi hibákon okuljunk: nos, ilyen hibának tartom én azt, hogy elejével nagyon ránehezedtünk a telepesekre.

Ugyancsak Beksics ő méltósága hangsulyozta, hogy a telepest oktatni kell. Igen. Még pedig szerény nézetem szerint minden telepitésnél az egész községet előre meg kell construálni: templomról, iskoláról, jegyzői, tanitói lakról, minderről előre gondoskodni kell, még mielőtt a telepesek bejönnének, hogy a letelepedés alkalmával, a mikor rendszerint legtöbb a zavar, a legtöbb félreértés van, a községi előljárók minden irányban vezethessék, oktathassák és rendbe hozhassák a népet, mert később azt a rendet már nagyon bajos behozni.

A mi a földet illeti, az minőségileg legyen olyan, hogy meg lehessen rajta élni; ne legyen olyan, mint — nem akarok senkit okozni — az én telepemé, Sándoregyházáé, a mely viz közepén van és csak a tornya látszik ki. Tessék elhinni, fájt a szivem, mikor Pancsován 1897-ben bérmáltam és ott a szegény sándoregyháziakat, kiket azon időben kimosott a viz, megláttam külön csoportban — mert mindegyik külön volt, a német is, a rácz is, a román is, ezek a mi szegény csángóink ugy néztek ki, mint a barlangból kikerült vadak. És ezen alkalommal tanultam meg ismerni és becsülni a pancsovai németeket és szerbeket is, a kik e magyar népet hetekig ott tartották békességes ápolásban. Oly földön kell tehát telepiteni, a hol remélhető, hogy a telep fel fog virágozni; azonfelül lehetőleg közel egy városhoz, hogy a termények könnyebben értékesittethessenek. Sándoregyházának pl., a mely a Duna mentén fekszik, nincsen hajóállomása; Pancsovára sem lehet onnan járni, csak jó időben,

© OEE-Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mert nincsen utja. Ilyen bajokon kell segiteni, nem ingyen adni bármit is a telepeseknek; éljenek meg abból, a mit két kezök munkájával keresnek.

A föld mennyisége vidékek szerint szükségképen változó, de elvül kimondanám, hogy tiz holdon aluli ne lehessen telepiteni. Vagy egy más mérték az volna, hogy annyi földdel birjon az illető, a mennyiből évente háromszáz forint jövedelme lehet. Ebből lemenne 70—80 forint közköltségekre, adó, stb. törlesztésére s maradna annak a családnak 220 frtja, a melyből megélhet, különösen, ha, a mint emlittetett, egy kis kézi ipar járul hozzá, vagy napszámmal való keresés.

A belső telek legalább 600 négyszögöl legyen nem ugy, mint a csángótelepeknél, hogy alig tud megmozdulni az illető. A 600 négyszögöl minimum legyen; jó volna 800, hogy legyen a telepesnek háza, legyenek épületei, legyen kertje legalább 300 öl, részint gyümölcsösnek, részint, hogy legyen egy kis árnyéka, a hol a napi munka után megpihenhet, részint pedig, mert ez a kert culturális irányban is és a kedélyt enyhitőleg hat az emberekre.

A telepeseknek nagy veszedelme a sok korcsma. Nem akarok kárt tenni a propinatiónak, hanem az ilyen községeket e szempontból mégis atyáskodó felügyelet alá kell helyezni. Azt akarnám tehát, hogy ne csak a korcsmák száma meg legyen határozva, de egyuttal megbizható korcsmárosokról és azután szatócsokról is gondoskodjék a kormány. A szövetkezetek utján jó volna ellátni ezt a szükségletet. Kovács, kerékgyártó, esetleg gyógytárról is eleve kellenék gondoskodni.

A faültetésnek is mindjárt kezdetben való megállapitását óhajtom, mert különben hozzászokik a nép ahhoz az állapothoz, a mi hasonlit a fa nélküli udvarhoz.

A telepesek legyenek lehetőleg egyvallásuak és egynyelvüek, nehogy templomnak és iskolának részekre szakadozva kelljen müködnie. Ámbár nagyobb telepes községekben, kiváltképen ott, a hol intensivebb munkával kell a népnek fentartania magát, nem ártana egy-két német telepest behozni; attól sokat tanulhat a többi. Azután jó volna, ha ilyen községben a kormány is állitana egy kis mintagazdaságot, a mi nem sok pénzbe kerülne, mert azok a telepek rendesen mindenféle népből alakulnak: itt van az iparos, a ki most

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

akar földmüves lenni, itt van a napszámos — mert én a napszámost is akarom telepiteni — azután itt van egy telepes, a ki más vidéken is gazdálkodott, de más vidéken más gazdasági ágra helyezte a fősulyt; mindezeknek tanulniok kell a gazdálkodást.

Ezek után köszönöm szives türelmöket. Legyenek meggyőződve, hogy nem fogadtam volna el e meghivást, ha ő Nagyméltósága iránti tiszteletemet is nem akartam volna kifejezni és azonfelül, ha nem gondoltam volna azt, hogy e fontos országos ügynek, a mely sok ezer ember jövő sorsára és különösen az én egyházmegyémbeliek jövőjére is kihat, helyes megoldásához gyenge szavammal talán én is valamiképen hozzájárulhatok.

Elnök: T. értekezlet! Őszinte és hálás köszönettel veszem ő Nagyméltóságának nem csak nagyérdekü felszólalását, hanem azt a nagybecsü irásbeli munkálatot is, a melyet átadni méltóztatott; intézkedni fogok kinyomatása és szétosztása iránt, annál is inkább, mert azt hiszem, hogy az az egybegyülendő anyagnak kiválóan érdekes és értékes gyakorlati irányu részlete lesz.

Gaal Jenő: Ismételve hangsulyozták e vitában, hogy főleg gyakorlati szempontokból kell kiindulni, a telepitési kérdésnek lehetőleg gyakorlati oldalát kell megvilágitani és kidomboritani. De, bocsánatot kérek, az általános vitában, azt hiszem, mégis a leggyakorlatibb eljárás az, ha az egész ügynek elvi oldalát világitjuk meg, mert arra az első kérdésre mindjárt, hogy szükséges-e a telepitési tevékenységet szélesebb keretben folytatni, máskép, mint a telepitési politika medrének elvi meghatározásával felelni nem lehet. És én ugy tapasztaltam, hogy a telepitési politikának fontossága iránt nincs oly nagy egyértelmüség e t. gyülekezetben, mint a milyen első pillanatra uralkodni látszik. Vannak — habár még nem nyilatkoztak — többen, a kik a telepitésnek az eddigi mértékben való folytatását sem tartják szükségesnek. Kérem, vannak! Méltóztassék felszólalásaikat bevárni! Jönni fognak ilyen nyilatkozatok. Vannak azonfelül, a kik a telepitési politikától sokkal többet várnak, mint a mennyit nézetem szerint attól várni egyáltalában lehet. Minthogy pedig én e két felfogás középutján haladok, bátor leszek pár vonással jelezni, hogy mit tartok én Magyarország telepitési politikájának fontosságáról, és azt mennyire vélem méltánylandónak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A telepitési politikát én nem tartom önálló politikának, hanem ugy gondolom, hogy az az állami feladatok megoldásánál követendő eljárás bizonyos nyulványaiból keletkezik. A népesedési politikának, a közgazdasági politikának, továbbá a szocziálpolitikának bizonyos eszközöket más, mint a telepitési politika nem nyujthat; ennélfogva a telepitési politika e fontos, nagy és jelentékeny politikai követelmények szolgálatában kell, hogy álljon. A mennyiben a szükség, a népesedési — beleértve a nemzetiségi politikát is — a közgazdasági téren és a szocziálpolitika körében nyilvánul és más eszközökkel annak eleget tenni nem lehet, csak annyiban van ennek jogosultsága. Mert a telepitési politikának — a mint már ismételten kifejtették — igen nagy nehézségei vannak. Nagy akadály első sorban az, hogy telepitési szempontból nem ismerjük az országot; másodszor az, hogy olyan szervezetünk, a melylyel megismerhetnők, továbbá, a melylyel e politikát hatályosan folytatni lehetne, nincs; harmadszor pedig az bizonyos, hogy az ország pénzügyi ereje nem engedi meg azt, hogy ezzel a politikával sokkal nagyobb mértékben foglalkozzunk, mint a mennyire bennünket arra az égető szükség kényszerit.

Habár azonban ábrándos reményekkel e politikát folytatni nem lehet, de a mennyiben szükség van rá, okvetlenül meg kell szerezni részére első sorban a szervezetet, másodsorban a költségeket. Mert abban igaza volt Beksics Gusztáv t. barátomnak, hogy, a mennyiben a telepitési politika által feltétlenül szükséges nemzeti nagy érdekeket védelmeznünk, a fedezetet is okvetlenül elő kell teremteni. De a mint a vita lefolyásából tapasztalható volt, az ország különböző vidékein annyi különböző igény és szükség merül fel a telepités szempontjából, hogy chablonszerüen elintézni e dolgot csakugyan nem lehet; és azt a nagy nehézséget, a mely e tekintetben felmerül, másként legyőzni, mint az erők kombinálásával, nézetem szerint szintén lehetetlen. Ez pedig ugy volna eszközlendő, hogy az állami müködés — a melynek a vezetés engedendő át — kombinálandó lehetőleg a társadalmi müködéssel. Valóságos szervezetet kell e tekintetben létesiteni, valóságos intézményt, első sorban azért, hogy az országot a telepités szempontjából alaposan megismerhessük. Ez az intézmény a dolog természete szerint nem lehet más, mint a társa-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

dalmi erőknek az állam által való felhasználása. Olyan szervezetet kell létesiteni, a mely biztositja e tekintetben az állandó következetes eljárást, a mely a telepitési politikát függetleniti a kormányzatban történő változások esélyeitől, a mely a szerzett tapasztalatoknak értékesitését nemcsak közvetlenül, hanem a jövőre is biztositja és a mely szervezet ilyenformán az állandóságot ebben az egész eljárásban fentartja. Az én nézetem szerint a telepités jótékonysági és ápolási elemekkel van saturálva. A telepités költségbe kerül; és ha a mi telepitéseink nem sikerültek olyan mértékben, mint a hogy kivánatos lett volna, az részben talán — a szervezetlenségen kivül annak is tulajdonitható — hogy a telepek létesitése alkalmával nem hoztuk meg a kellő áldozatokat. Azzal tisztában kell lennünk, hogy a telepités nemcsak nálunk, hanem mindenütt sokba kerül és sokba kerülend a jövőben is; ennélfogva a telepités bizonyos mértékben áldozathozatalt jelent, és azok, a kik ezt az áldozatot megkapják, bizonyos mértékben ajándékot kapnak. A jótékonyságnál pedig tapasztalható minden téren, hogy azzal nagyon könnyü visszaélni és a kik a telepités kérdésével foglalkoztak, tapasztalhatták, mennyi visszaélés történik itt is, mennyi nem arra való elem karoltatik fel kezdetben és később sem eliminältatnak ezek elég gyorsan. Nincs kellő vezetés magukban az egyes telepekben és a sikertelenség jelentékeny részben ennek tulajdonitandó. Mindezeknél fogva szerény véleményem szerint ugy kell eljárnunk, hogy az egyes telepekbe a társadalmi elemeket akként vonjuk be, mint a hogy az pl. Németországban történik, az u. n. Ansiedlungs-Commission-nal, és a mint az a jótékonyság és a szegényügy terén történik, hogy a telepesek bizonyos nobile officiumot magukra vállaló egyénekre bizatnának. Ezek az egyének, a kiket a gazdasági egyesületek jelölhetnének ki, folytonosan figyelemmel kisérnék a telepesek eljárását, életmódját, gazdálkodását, tanácscsal szolgálhatnának nekik és egyuttal azok állapotáról jelentéseket tehetnének a kormánynak. Az ilyen bizottságok fölé esetleg egy conseil supérieur-t lehetne állitani, a mely nagy tanácsnak támogatásával azután a központ folytonosan tudomással birna az összes telepek helyzetéről. Ilyen szempontból kezelve a kérdést, bizonyos hagyomány, határozott eljárás fejlődnék ki, a mely a kormányváltozás esélyeitől teljesen érintetlen maradna; igy azután következetesen járhat-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nánk el mindig a helyi szükségnek mérvei szerint. Mert én a telepités tekintetében nem mennék tovább, mint a mennyire a szükség bennünket okvetetlenül kényszerit. Ilyen szükség azonban tényleg sok vidéken jelentkezik. Jelentkezik közgazdasági szempontból, és jelentkezik népesedési politikai szempontból. A nemzeti politika tekintetében hasonlókép igen fontos teendőink vannak. Hisz csak a mai ülés folyama alatt is hallottuk, hogy milyen feladatok volnának pl. Erdélyben, Felső-Magyarországon megoldandók; ezeknek irányitása azonban lehetetlen, hogy egy pár, bármilyen szakavatott és buzgó hivatalnok által kielégitő módon eszközöltessék. Erre egy nagyobb szervezet szükséges és én meg vagyok győződve, hogy a magyar társadalomnak és az illető birtokos osztálynak bevonása nélkül ezt a kérdést helyesen megoldani nem fogjuk. A társadalom közreműködése nélkül az eddig elköltött milliókon kivül még ujabb milliókat fogunk kiadhatni, de az eredmény nem lesz nagyobb, mint volt eddig.

Ennélfogva azt kivánom, hogy e tekintetben magában a hozandó törvényben tétessék intézkedés arra nézve, hogy az állami és társadalmi közreműködés idevágólag miképen szabályoztassék. A részletekbe természetesen nem megyek bele. Ezeket is csak azért hoztam fel, miután itt még nem emlékeztek meg róluk, pedig ugy hiszem, hogy ez az összes eddigi vitatkozásoknak mintegy Corollariumát képezi. Ezt vagyok bátor Ő Nagyméltóságának szives figyelmébe ajánlani.

Csernovics Diodor: Nagyméltóságu miniszter ur! T. értekezlet! Az eddigi felszólalók mindegyike elismerte a telepitések szélesebb keretben való megindításának szükségét és legtöbben adtak kifejezést, hogy a telepitésnél a suly az állami telepitésre helyeztessék, mert csak az állam képes a telepités körül felmerülő nehézséggel hatalmának, erejének és tekintélyének latbavetésével megküzdeni.

Az itteni felszólalások szerint két irányban volna ezen akczió megindítandó, az egyik volna a középbirtokos-osztály megerősitése és megmentése, a másik a telepitési akczió. Nézetem szerint az állam pénzügyileg nem oly erős, hogy mind a két irányban egymaga vegye fel az akcziót és azért én a középosztály felkarolására vonatkozólag a társadalom áldozatkészségére hivatkozom és a társadalomra

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

biznám azt. Társadalmi uton egy nagyszabásu pénzintézet volna felállitandó, a társadalom részéről hozott áldozatokkal, az összes tényezők belevonásával, az állam erkölcsi támogatásával és ennek feladata volna a középbirtokos-osztályt különféle módon támogatni. Az egyik mód az volna, hogy ez a pénzintézet megvásárolná az összes eladó földbirtokokat s azokat rendkivül kedvező törlesztési feltételek mellett tovább adná a magyar középbirtokos-osztály tagjainak; a másik mód az volna, hogy olcsó kölcsönök nyujtásával convertálná a drága kölcsönöket. Ez volna a társadalmi akczió feladata. Erről azonban csak röviden akartam nyilatkozni. Áttérek tehát az állami telepités kérdésére. Az állami telepitésnek, hogy culturális irányban sikerrel járhasson, természetesen nagyszabásunak kell lennie. Hogy nagyszabásu legyen, ahhoz pénzáldozat kell, de nézetem szerint a czél oly fontos, hogy itt semmiféle áldozat nagynak nem mondható. Szükséges továbbá, miután egy nagy, a messze jövőbe kiható akcziót kell meginditanunk, egy programmot megállapitani, a mely a messze jövőbe szól és a mely programmot a kormányzat minden ágazatában ismernek és követnek. Az állami telepitésnél egyik főczélul azt óhajtanám tekinteni, hogy a dunántuli kivándorlás az országnak culturális szempontból sokkal alacsonyabb fokon álló délkeleti része felé irányittassék, hogy az a kitünő — a műveltségnek máris magasabb fokán álló — emberanyagnak az országban való megtartása biztosittassék.

Mielőtt az állami telepités mikénti folytatásáról javaslatomat előterjeszteném, méltóztassék megengedni, hogy reá mutassak azokra az okokra, melyeknél fogva az eddigi telepitések nem feleltek meg a hozzájuk füzött várakozásoknak és a rájuk forditott áldozatoknak. Itt nem a legujabb időben eszközölt telepitésekről szólok, hisz az én kezelésemben levő 54 telepközség részben még a mult században, részben e század elején és számos község a 70-es és 80-as években telepittetett. Lehet, hogy a telepitésnél előfordultak apró tévedések, apró hibák; lehet, hogy egyik helyen kevés, a másik helyen drága földet adtunk, de van olyan hely is, a hol sok földet adtunk, van olyan község, a hol olcsó földet adtunk és mégis mindenütt ugyanaz a két jelenség mutatkozik: a nagy hátralék és a telepesek elégedetlensége. Az állam nem látja áldozatainak legalább azt a gyümölcsét,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a telepes megelégedett és hálás legyen az állam jótéteményeiért. És ez észlelhető mind az 54 telepitésnél. Az egyiknek kevesebb, a másiknak több a hátraléka, de az elégedetlenség mindenütt megvan. Lehetetlen, hogy ennek oka talán az lenne, hogy esetleg egyik-másik telepitésnél hibákat követtek el, mert — mondom — ez általános dolog. A hibának tehát okvetetlenül a rendszerben kell lenni, mert ugy tudom, hogy még a legujabb telepitéseknél is mutatkoznak ezek a jelenségek, ha az elégületlenség nem is, de a hátralék igen.

Mielőtt javaslatomra áttérnék, bátor leszek részletesen felsorolni a régi telepitési rendszernek hátrányait. A régi telepitési rendszer szerint önálló községek alkottattak. Az önálló községek létesitése mindenekelőtt az államtól igen nagy áldozatokat követelt, mert közczélu u. n. ingyenes földeket kellett adnia, az összes középületeket fel kellett épitenie és berendeznie, hisz az oda jövő népnek természetesen elég dolga volt saját házának felépitésével. Ha már most a régi rendszer szerint a földeket drágán adtuk, akkor tudhattuk, hogy az a telepités nem fog sikerülni. Ha pedig olcsón adtuk, akkor igazságtalan az a telepités, mert mi okból adunk épen annak a kétszáz embernek, a ki véletlenül oda jött, nemzeti ajándékot, — mert hisz az nemzeti ajándék, ha nem a teljes áron adom oda annak a véletlenül elémbe jött embernek a földet, hanem potom áron, 40 évi törlesztés mellett. Hány ezer meg ezer, érdemekben megőszült becsületes ember van az országban, a ki a legnagyobb hálával venné, ha ilyen módon vagyonhoz juthatna, illetve ily állami ajándékban részesülne. Tehát az alapelv a tulajdonadásnál már magában véve igazságtalan, mert ennek adom és nem a másiknak; igazságtalan akkor, ha olcsón adom, mert akkor ajándékban részesitem és czélszerütlen, ha drágán adom, mert akkor nem bir boldogulni.

A községi terhek a telepesekre mindjárt elejétől fogva óriási sulylyal nehezedtek, mert hisz egy egész községi szervezetet kellett fentartaniok. A telepesek — legnagyobb részt igen helyesen kisgazdák vétettek telepesekül — 1—5 hold vagy esetleg 8 holdig terjedő területet birtak azelőtt; most az a telepes, a ki szegény ember volt, egyszerre beleül egy 20 holdas telepes földbe. A telepesben rögtön kifejlődik a telek-tulajdon érzete — a mi természetes is, hisz az ő nevére lesz a telek irva — és kifejlődik benne az a nagy önérzet, hogy ő

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

most már gazda; a kinek azelőtt csak egy-két holdja volt, most ime 20 hold tulajdonosa. Kérdés azonban, hogy az övé lesz-e az valaha, hogy 40 esztendőn keresztül lesz-e abban a helyzetben, hogy a fizetési feltételeknek mindig megfelelhessen; pedig csak akkor lesz az övé. És ő mégis az első naptól fogva magát gazdának tekinti, azt a földet pedig tulajdonának. Ennek a nagy önérzetnek következménye azután, hogy a telepes azt hiszi, hogy ő mint gazda nem küldheti gyermekeit szolgálni, ő maga sem mehet napszámba, sőt még talán fuvarba sem. Sokkal nagyobb igényekkel él, mint más szegény ember, tehát a jövője nagyon problematikus. A telepesekkel az első időben, a kezdet nehézségeire való tekintettel, tulságosan kiméletesen kell bánni. A kit oda hozunk telepesnek, annak nem látunk a lelkébe; az odahozott 2—300 ember között valószinüleg akad vagy 50 selejtes; de azt természetesen még nem tudjuk az első évben, és ha nem fizet, menteni iparkodunk őt; hisz tulajdonjogot adtunk neki, tehát nem lehet azonnal eltávolitani. Mi ennek a következménye? Várunk két-három esztendeig és annyi lesz a hátraléka, hogy még a legjobb akarat mellett sem birna fizetni. Hátralékkal kezdi tehát a telepen müködését és a vége az, hogy évek mulva el kell távolitani.

Egy másik körülmény az, hogy a telepes a törlesztési táblázatot nem érti meg, és a kincstár iránt bizalmatlan. Szerződéséhez van füzve a törlesztési táblázat, a mely szerint az annuitási részletek 40 év alatt fizetendők. Ez tulajdonképen nem a paraszt felfogásához való. Hozzám egy izben bejött egy telepes és azt mondja nekem: uram, én meg vagyok csalva! Ide van irva, hogy két vagy négyezer forintért vettem a telepet, és ha össze adom a két rubrikát, hát borzasztó összeg jön ki. Hiába magyarázza az ember, hogy ez onnan van, mert csak negyven év alatt fizeti le a telepet, ő csóválja a fejét és azt mondja, már az még se lehet helyes, hogy oly sokat kell fizetnem.

A telepes községekben olyan állapotok állottak elő különféle kezelés után, hogy tarthatatlan volt a helyzet és a fél községet kellett volna szélnek ereszteni. Beállottak tehát olyan körülmények, hogy kedvezményeket kellett nyujtani; a rossz telepes azután a hátrálékok fizetése tekintetében különféle előnyöket élvezett, a késedelmi kama-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tokat is elengedték neki. A jó telepes azonban semmi kedvezményben nem részesült, mert ő mindig pontosan fizetett, ő tehát semmi kamatelengedést, semmi hátrálék-beosztást nem kapott és igy csak a rossz elemet jutalmazták meg. Ennek aztán az az eredménye, hogy legközelebb az eddig jó fizetők se fizetnek.

A telepesekkel üzérkedések történtek. Nem mondom, hogy a legujabb telepeknél, mert az 1894: V. t.-cz. részben megakadályozta ezt, hanem az azelőtti telepekről beszélek. A régi telepekbe, miután a telepitendő terület kataszterileg kellőképen szétdarabolva nem volt, betették a telepest, mielőtt még a szerződés megköttetett volna és még mielőtt a szerződés megkötésére került volna a sor, már az ötödik telepes volt benne. Természetes, hogy mind a négy telepes, a ki az első után jött oda, megfizette a jogot, hogy telepes lehessen, tehát nem jutott olcsón hozzá, ha az eredeti telepes olcsón kapta is a telepet.

A régi telepitésnél meg volt tiltva a telepeknek engedély nélkül való eladása vagy eldarabolása; a telepesek azonban ezzel a tilalommal nem törődve, eladtak a telepből egy-két holdat, esetleg a telep felét, és a következése az volt, hogy ebből a legnagyobb zavarok támadtak, mert a fizetéseknél ártatlan emberek szenvedtek; ezek fizették a megvett holdak után a rátát, de a fő telepes nem fizetett, tehát elvették tőle a telepet és azok, a kik engedély nélkül vettek tőle néhány holdat, ezt természetesen vele együtt elvesztették.

Most már a telepes, hogy korlátozva ne legyen, a hol teheti, bankkölcsönt vesz fel. Az a legnagyobb szerencsétlensége a telepesnek, mikor már ehhez az eszközhöz fordul. A bank persze hosszu időre ad neki kölcsönt, ebből kifizeti a kincstárt, a melynek befolyása és tilalma a telepesre igy megszünik. Ha azonban a telepes rossz termés vagy jégverés következtében nem bir fizetni, a bank nem ad halasztást, hanem kiliczitálja a telepest. Ennek az a következménye, hogy idegen elemek jöhetnek be a telepbe, a mint jöttek is. Igy némely telepközségben a korcsmáros 150 holdat, a boltos 80 holdat szedett össze. Hát azért adta a kincstár olcsó pénzen oda azt a telepet, hogy ezek az urak vegyék meg esetleg még olcsóbban?

A telepből való kimozditás évekig tartó perrel jár; ez is igen kellemetlen. Ha a telepes évekig nem fizet, természetes, hogy türjük egy darabig, mert sajnáljuk és akkor meginditjuk a kimozditási eljá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rást. Ez megint évekig tart, a mi a többire igen rossz hatással van, mert látják, hogy egyesek évekig használhatják a telepet anélkül, hugy fizetnének.

A telepes halála esetére, miután a telep meg nem osztható, egyetemes fizetési kötelezettség áll be. Az egyetemes fizetési kötelezettség pedig — azt hiszem, nem szükséges magyaráznom, — a legnagyobb veszély a népnél, mert ha esetleg három gyermek közül kettő fizet és egy nem, akkor már néhány év mulva mindhárman elveszthetik az egész telepet.

Ezzel a régi rendszerrel a hozzátelepités nem czélszerü, még pedig azért, mert nem szolgál biztositékul a jövőre nézve, hogy ez a hozzátelepitett rész fenn fog-e állani, nem fogja-e kivásárolni a régi községben lakó nép vagy esetleg más, mert az örök tulajdon alapon való telepitésnél az mindig előfordul. Most már az 1894 : V. t.-cz. gondoskodott arról, hogy az üzérkedés ilyen mértékben ne folytathassék, gondoskodott arról, hogy a telep 15 évig eladható és megterhelhető ne legyen. Ez részben előnyös a telepesre nézve, de részben igen nagy hátránynyal is jár. T. i. az a telepes 15 esztendeig nem bir hitelképességgel. Ki ad neki kölcsönt, ha esetleg valami szerencsétlenség éri, vagy ha egy leányát ki akarja házasitani? Hisz ő a telepet el nem adhatja, meg nem oszthatja, meg nem terhelheti, és még birói árverés esetén is a kincstárnak van elővételi joga. Tehát hitelképtelenekké teszszük a telepeseket 15 esztendőre. Másrészt azonban elégedetlenné is teszszük; mert ha esetleg a leányát férjhez adná és akarna vele 2—3 holdat adni, ezt nem teheti, mert birtoka 15 évig meg nem osztható. Mi a következménye ennek? Az, hogy iparkodik minél hamarább kijátszani ezt a tilalmat és a melyik ügyes és rosszhiszemü az ki is játszsza: eladja titokban, mint pl. Vadászerdőn, a mely nem tartozik hozzám és a hol igazán nem lehet panasz, mert 50 holdas telepek is vannak és mégis ugy hallottam, hogy már a 15 esztendő lejárta előtt el vannak egyes birtokok adva. Ha már most a kincstár értesül erről és ezt megakadályozza, mi történik akkor? Az a vevő igaz, hogy tilalom daczára vette, de mégis rá lesz szedve, azt a telepes szedte rá, tehát az emlitett korlátozás másnak rászedésére adott alkalmat. Ha paraszt az illető, bizonyára nem tudja ezt a tilalmat, mert ő nem nézi a telekkönyvet, a telekkönyvbe pedig

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bejegyezték a tilalmat. Ha pedig 15 év mulva a telekkönyvi korlátozás meg fog szünni, igen valószinü, hogy mindezen telepeseknek első dolguk lesz vagy bankkölcsönnel kifizetni a kincstárt, hogy meneküljenek minden korlátozástól, vagy pedig eladni a telepeket, mert hisz akkor már szabad. Szóval a telepnek a jövőjét a tulajdonjogon való telepités mellett garantirozva nem látom.

Már most áttérek telepitési javaslatomra. Az alap, a melyből kiindulnék, nem a tulájdonjog alapja. Az állami telepités tervszerü birtokvásárlásokkal, a meglevő kincstári birtokok felhasználásával, szükség esetén meg nem vásárolható birtokok bérbevételével olcsó haszonbérlet alapján 20 éves bértartam alapul vétele mellett mindenkor hozzátelepités utján volna foganatositandó. Vagyis én nem kivánok a telepesnek birtokot, vagyont adni, én nem akarom őt rögtön látszólag urrá tenni, hanem módot óhajtok neki nyujtani arra, hogy 20 esztendő alatt vagyont szerezzen magának. Olyan olcsó bérletet adnék tehát neki, a melyet ha szorgalmasan művel, husz év alatt okvetlenül kell neki egy nemzetiségi vidéken 10—20 holdat szereznie. A helyzet annyiban könnyü, mert természetesen egy kulturképes népet akarok erre a vidékre hozni, a melylyel szemben a kulturára nem igen hajlandó és igy a kultura alacsony fokán álló nép állana.

Javaslatom megértetésére egy példát hozok fel. Bizonyos vidéken a földnek forgalmi haszonbére, mondjuk 10 frt. A 10 frtos földből adnánk a telepesnek 20 holdat, holdankint 4 frtért, husz esztendőre, azzal a kikötéssel, hogy husz esztendő mulva okvetlenül lejár a bérlet, még pedig azért — meg is mondom neki: mert te nem lehetsz kiválasztottja az államnak, a mely csak veled tegyen jót. Ha a husz esztendő lejárt, jöjjön ide egy másik és tegyen az állam azzal is jót! Ezt a paraszt is megérti; megérti azt, hogy, ha ő husz évig annak a földnek — melyért más 10 frtot fizet — holdját négy forintért birta, azt nagyon is potom árért kapta és legalább addig a husz esztendeig megelégedett és hálás lesz az állam iránt. Azt pedig bátran mondhatom, hogy husz év alatt szerezzen és szerezhet is magának, mert hisz arra vannak példák, hogy minden állami segitség nélkül egyes vidékeken ezt a kultura alacsony fokán álló nemzetiséget a magyar vagy a német elem kiszoritotta és ki-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vásárolta. Hogy ne vásárolná ki tehát akkor, ha ilyen kedvező helyzetbe hozom?

Most már a hozzátelepités előnyeiről óhajtok szólni. Eddig egy önálló község létesitéséhez legalább 4—6 ezer hold területet kellett felhasználnunk. Most már azonban ezek a négy-hat ezer holdas területek nem ott vannak, a hol mi akarjuk, hanem ott kell keresnünk, a hol vannak. Vajmi kevés azonban a telepitésre alkalmas birtok. A hozzátelepitésnél nincs szükség 4—6 ezer holdra, hanem elég 600—1000 hold terület is, természetesen a község lakosainak számához képest és 50, esetleg csak 30 telepest is tehetünk oda. Ilyen kisebb birtokot pedig sokkal könnyebben vehetünk, mint egy négyezer holdast. 600—1000 holdas birtokot ma körülbelül még ott vehetünk, a hol akarunk; az ország minden részében összeszerezhető az. Közczélokra sokkal kevesebb földet kell azután venni, mert közlegelőről, temetőről, vásárhelyről gondoskodni nem kell, mert hisz egy meglevő községhez telepitettünk hozzá s ott a telepesek rendezett községi szervezetet találnak. Igenis, kell azonban templomról, paplakról gondoskodni. A telepesek részére óhajtanám, hogy az állam épitse a házat, a miként az ma az ujabb telepitéseknél már meg is történt. Ezt azért óhajtanám, hogy a telepes ne jöjjön tőkével az én telepemre, hogy azután bármikor kimozditható legyen, mert a régi telepeseknél épen az volt a baj, hogy a telepes beépitette házába tőkéjét és sajnáltuk onnan kimozditani, mig a mostani telepes az ő igavonó marhájával és bútorával jön oda és ha nem felel meg a követelményeknek, összeszedi a holmiját, eltávozik és nem hagy ott semmit. Kivánom azonban azt, hogy egy évi haszonbért fizessen le előre, egy évit pedig tegyen le biztositékul. Hisz ez csekélység. Husz hold után ilyen földért, a mint emlitettem, nyolczvan forint évi haszonbér jár, nyolczvan forint a biztositék, tehát összesen 160 frt. A telepre jön tehát az illető 160 frt készpénzzel és a megmüvelésre szükséges állománynyal.

Ha a telepes ilyen feltételek mellett jött ide, akkor ugy köthető a haszonbéri szerződés, hogy ha a bérlő bármelyik gazdasági év végén a haszonbért előre a legpontosabban le nem fizeti, a haszonbérlet azonnal megszünik és a bérlő sommás uton kitehető.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az olyan elemmel, a mely annyira élhetetlen, hogy ilyen viszonyok között sem bir fizetni, vesződni nem érdemes.

A mindenkori előrefizetést azért is óhajtanám, hogy a telepes a késedelmi kamatot s a végrehajtót ne ismerje.

A birtoknak telekkönyvi szétosztása nem szükséges, tehát ez a költség is elmarad. Bérlőnek sokkal jobb elem kapható, mint telepesnek, mert sokkal könnyebb az elhatározás arra, hogy elmenjek bérlőnek mint telepesnek; mert a bérlő nem köti le magát örökre; a mikor neki tetszik, elmegy. Tiz forintos földre négy forintos bérlőt mindig kapok. Akárhány ember, a ki nem szánja el magát arra, hogy telepesnek menjen, — hisz oda tőkével kell mennie és ezért el kell adnia az otthon levő egy-két holdját — bérlőnek eljön, mert nem kell otthon semmit sem eladnia és csak akkor, ha tetszenek neki a viszonyok, adja el otthon a birtokát, hogy itt gazdálkodhassék s az otthon eladott kis birtokáért kapott pénzért uj otthonában mindjárt földet vásárolhat. A husz esztendő alatt azután bizonyára fog szerezni magának birtokot, mert méltóztassék figyelemmel kisérni a parasztok szerzési módját! A paraszt soha sem gyüjti a pénzt arra, hogy ezt vagy azt a birtokot megvegye, hanem megveszi az első eladó hold földet. Ha van 200 frtja, akkor vesz egy hold földet; ha lesz megint 200 frtja, ujból vesz egy holdat. Igy szerez magának földet a paraszt és ehhez kell alkalmazkodni.

Már most, ha az a paraszt ott van öt-hat esztendeig és csak két-három holdat szerzett, már akkor is, mikor az első holdat megszerezte, van hitelképessége egy hold erejéig, ha három hold földet szerez, a felett rendelkezik, a lányát férjhez adhatja, és tetszése szerint adhat neki egy-két holdat, a mit megszerzett. Azt nem veheti el tőle senki. Az én rendszerem rugója tehát a szerzési ösztön kifejlesztése volna. Hisz ma akármilyen baj éri a régi telepest, vagy az 1894 : V. t.-cz. értelmében telepitett telepest, ha az 15 esztendeig a legszorgalmasabban munkálkodott is, ha azután megbetegszik, nem tudja, hogy halála után megmarad-e gyermekei számára a birtok. Ha ő 15 esztendeig mindig pontosan fizette is a részleteket, 25 esztendő még mindig hátra van. Honnan tudja ő, hogy vajjon gyermekei meg fognak-e felelni a hátralevő kötelezettségnek? Ha azon-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ban öt holdat szerez, azt mondja: öt holdat hagyok hátra gyermekeimnek, de az tehermentes, megosztható és az övé. Az ilyen telepes nem bizza el magát, mert ő csak szegény bérlő, nem pedig tulajdonos, nem gazda, és nagyon jól tudja, hogy az lesz a vagyona, a mit ezzel az olcsó bérlettel husz év alatt szerezni fog.

Az ilyen telepes az olcsó bérlet mellett természetesen állandó pénzfelesleggel rendelkezik. A községben tehát ezek a telepesek lesznek a község bankárai, hozzájuk fognak menni az 1, 2 és 5 frtos kölcsönökért és az ilyen kölcsönök nyujtásával kezdődik a szerzési lehetőség. A szorgalmas, derék, takarékos ember sok földet fog szerezni, a kevésbbé szorgalmas kevesebbet, a lusta talán semmit; de minden telepes a munkája és szorgalma szerint szerezhet, mig a régi telepitésnél vagy az 1894 : V. t.-cz. értelmében történt telepitésnél, ha egy telepes szorgalmas és gyarapodni kezd, hogyan haladjon előre? Kitől vegyen földet? Hiszen mindenkor fennáll az a tilalom, hogy a szomszédnak nem szabad eladnia egy vagy két hold földet, tehát nem bir gyarapodni, terjeszkedni.

Ezen a bérleti alapon a kincstár vagy az állam mindaddig folytathatja husz évről husz évre az ilyen telepitést, mig czélját elérte, vagyis az oda telepitett jó elemmel a gazdasági culturát oly fokra emelte, hogy a község további boldogulása biztositva van. Ha ez negyven év alatt érhető el, akkor erre az ezer holdra, a melyet e czélra vettünk, negyven év mulva többé nincs szükség; ha negyven év nem elég, elérhető lesz talán hatvan év alatt és ha hatvan év sem elég, elég lesz talán nyolczvan esztendő. Mikor azután a czél el van érve, akkor ez a föld, a mely eszközül szolgált, visszaadható a kincstárnak, a melynek a pénzén azt megvettük. Tehát az állam, igaz, olcsón hasznositotta ezt a földet, talán egy vagy két százalékért, de a tőke értékét nem vesztette el, sőt a tőkeérték 20, 40 vagy 60 év alatt 100—200%-kal fog növekedni; tehát a kisebb kamat rekompenzáltatik a tőkenyereséggel. Megemlitem még, hogy e rendszernél a legszigorubb feltételnek az tekintendő, hogy a 20 évi bérlet lejártával okvetlen ismét uj 30—50 család telepittessék a rendelkezésre kerülő földre, mert csak igy lesz elérhető az, hogy az oda telepitett jó elem megerősödjék és a magasabb cultura a községben emelkedjék. Ha a telepesnek, illetve bérlőnek csak a legcsekélyebb remény

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nyujtatnék arra, hogy bérföldjét 20 év mulva megveheti, akkor az egész rendszer összeomlanék, mert a szerzési ösztön és kényszer azonnal megszünnék.

A gazdálkodás a haszonbéri szerződés által befolyásolható. Ma a telepesnek gazdálkodását nem befolyásolhatjuk, hisz ő tulajdonos azon a területen; ma tanácsot adhatunk neki, segithetjük őt, de nem befolyásolhatjuk, mig a haszonbérnél feltételeket tüzhetünk ki, megmondhatom neki, hogy tartozol minden esztendőben két hold földet megtrágyázni, egy hold földet gyümölcsösre használni, szóval, ezerféle módja van annak, hogy befolyásoljuk gazdálkodását, a melyet ez által bizonyos culturalis irányban emelünk.

Üzérkedésre és kijátszásra nincs mód nyujtva, mert hisz ő haszonbérlő; a hogy azt a haszonbérletet otthagyja, azonnal megszünik a haszonbérlet; azt ő sem albérletbe, sem tovább nem adhatja. Ez a rendszer nem is igazságtalan, mert habár igaz, hogy évente nehány száz ember potomáron kap kincstári földet használatra, de viszont e bérlők culturmissiót teljesitenek, mert eszközül szolgálnak arra, hogy egyes községek, sőt vidékek gazdasági culturáját magasabb fokra emeljük.

Az is igen fontos, hogy nem tanitjuk a telepest adósságcsinálásra. A régi rendszer szerint a telepest, a kinek otthon két hold földje volt, oda hoztuk a telepre és adtunk neki husz hold földet. Eddig ennek az embernek nem volt több adóssága, mint öt vagy tiz forint, a melylyel a szomszédnak tartozott; most pedig rátanitjuk egy negyven évi bankkölcsönre, a melylyel az államnak tartozik, tehát rátanitjuk az adósságcsinálásra. Hiszen a mi középosztályunk nagyon hamar megtanulta ezt s látjuk is ennek az eredményeit. Ne tanitsuk tehát a parasztot adósságcsinálásra, hanem arra, hogy készpénzzel vásároljon! Az az igazi vagyon, a melyet holdankint készpénzen vásárol össze. Mert mihelyt egy holdat vesz, akkor már 21 holdon gazdálkodik, tehát a jövedelme nagyobb; ha pedig három holdat vesz, akkor 23 holdon gazdálkodik, tehát a szerzése rapide emelkedik és én valószinünek tartom, hogy épen az utolsó öt esztendőben fog legtöbbet szerezni.

A hozzátelepités egyben drágább, t. i. hogy esetleg mindenütt templomot és paplakot kell épiteni. Ha önálló községet alkotunk,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

minden 4000 holdra kell egy templom, mig esetleg itt minden 600 és 1000 holdra kell egytemplom. Ennyivel hátrányosabb; de az államra végeredményben nem drágább, mert azt a tőkét, a mit befektettem, nem kapom vissza amortizátió utján 40 év alatt, mint az eddigi telepitésnél, hanem vissza kapom negyven, hatvan vagy nyolczvan esztendő mulva eladás utján egyösszegben s ekkor kétszer vagy háromszor annyi tőkét kapok. Ennélfogva, hogy nagyobb telepitési actió legyen inditható, évente egyelőre meg nem térülő nagy költségre volna szükség.

A pénzügyi részre nézve alapul veszem, hogy az eladott állami birtokok vételárának, mint tőkének öt százalékát forditsuk telepitési czélokra. Azt hiszem ezzel tulkövetelők nem volnánk; mert nem a tőkét kérjük vissza, hanem csak annak kamatját és azt ugy, hogy azt a kamatot mi negyven vagy hatvan esztendő mulva megkétszerezve fogjuk visszaadhatni.

Jeszenszky Ignácz: Nagyméltóságu elnök ur, mélyen tisztelt értekezlet! Első sorban örömömet fejezem ki a felett, hogy a telepitési kérdés felvettetett és hogy mindazon bajok orvoslásának kérdését, a melyek ezen ügygyel összefüggnek, innen óhajtják propagálni. Én eddig ezt csak rendőri asszisztenczia mellett tehettem. Most, hogy e dolgokat itt mondhatom el, ez végtelen örömömre szolgál; és ebből látom a haladást, a fordulásnak hajnalát, a mely e kérdésre is rá fog világitani.

De e mellett egy másik, szomoru körülményről kell megemlékeznem. A midőn látom a felbuzdulást a telepités körül, magam elé képzelem az alkotásokat, a melyeket a magyar nemzet kényszerü helyzetében, a midőn az önmaga felett nem rendelkezett, a midőn a változott politikai viszonyok szerint saját faji érdekeinek rovására intézték a telepitéseket az országban. Nemzeti csapások és faji érdekeinknek nem kedvező politikai áramlatok voltak azok, a melyek a nemzet testébe ékeket vertek, a melyek különös kiváltsággal hoztak ide nemzetiségeket. És ma, igen tisztelt értekezlet, a midőn arról van szó, hogy a magyar állam telepitsen, ma azt mondjuk, hogy nincsenek hozzá megfelelő eszközeink.

Ez igen szomoru dolog. És épen azért, igen tisztelt értekezlet, e kérdésnél én nem akarom előtérbe tolni a megoldást, a kivitelt,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az eszközöknek a kérdését, mert ezek valóban a feladatokhoz képest, a miket ma láttunk, előttünk oly kicsinyeseknek fognak feltünni, hogy előre meg fogunk ijedni a kivitel kérdésétől és maradunk ott, a hol vagyunk, a hol a telepités kérdéséből könnyen egy olyan béna gyermek lesz, a kinek a lábán minden orvos csavarint egyet, de a gyermek talpra soha sem fog állani, pedig benne is isteni szikra van, a melyet a köz javára ki kellene fejleszteni. És épen ez, t. értekezlet, hogy micsoda társadalmi, micsoda gazdasági, micsoda faji erők érvényesülhetnek a telepitéssel összefüggésben, ez a kérdés. De hogy ennek fontosságát felismerjük, hogy felismerjük az áldozatok hozatalának kényszerüségét, előbb bele kell tekintenünk a helyzetbe, fel kell tárnunk egész nyiltan azokat a bomlasztó viszonyokat, a melyek az Alföldön, az elkeresztelt Kánaánban dúlnak és készitik elő a felbomlást.

És ez az első kérdés: Vannak-e olyan hatalmas kényszeritő okok gazdasági életünkben, az Alföldön — a melyről speciálisan szólni akarok — a magyar fajnak az életében, oly kényszerü okok, mondom, a melyek a telepitési kérdésnek ily keretben való propagálását követelik. Mert, ha ez nem áll, akkor, igen tisztelt értekezlet, kár lesz az alvó oroszlánt bolygatni, kár lesz csemegét körülhordozni a népnek, a mely annak csak illatát fogja megérezni, de belekóstolni a földbe nem fog soha. Ha tehát valamit akarunk tenni, akkor valóban — s ezt fel is teszem, hogy ő nagyméltósága kezdeményezésében már benne van erre nézve a biztositék — nagy bajokat kell orvosolnunk, nagy eszközökkel és nagy áldozatokra való kilátás mellett. Csakis igy értelmezem én, csakis igy becsülöm én fel ennek az értekezletnek is a jelentőségét.

Én azt gondolom, a midőn ily keretben felvettetett ez a kérdés és annyifelé ágazó vélemények hangzottak fel ennek tárgyalásánál, ez azt mutatja, hogy a telepitésnek fogalma igen szük keret arra, hogy e bajok orvoslását abba bele foglalhassuk. Itt az egész társadalomnak, az államkormányzat minden szervének közre kell működnie arra, hogy azon nagy bajok orvosoltassanak. Már most csak az a kérdés, hogy a telepités ebben a munkában micsoda részt vehet. És itt megint csak arra térek vissza, hogy mi is hát az a baj, a melyet orvosolnunk kell.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A telepités czéljául az 1894. évi törvény uj községek alkotását emliti. Ez czél nem lehet, ez csak eszköz, csak forma, a melynek tartalmát a czél maga adja meg.

Mi a telepités czélja? A telepités czélja a társadalomban veszteglő, nem érvényesülő faji erőket az ősi tűzhelyről, a hol azok nem érvényesültek vagy nem érvényesülhettek, elvezetni más térre, olyan térre, a hol azok az állam fentartásának, gazdasági, faji érdekeink fejlesztésének eleven szerveiül fognak kifejlődni. És ha a telepités ez, akkor oly általános és oly nagyszabásu dolgokat ölel fel, a melyeket egy ilyen kis fogalomnak szük keretébe, Prokrustes-ágyába beleszoritani nem lehet. Én nem is ugy fogom fel e tanácskozás czélját, mintha az épen e szük keretbe akarna beleilleszkedni; hanem fel akarja az ölelni a kérdések egészét.

Már most, ha arról van szó, hogy a telepités nem érvényesült faji erőket akar vinni olyan terekre, a hol azok érvényesüljenek, akkor ez egyrészt irányt szab arra nézve, hogy milyen térre vigyük őket, hogyan vigyük oda és hogyan szemeljük ki azokat az erőket s melyek azok a nem érvényesülő erők. Ezeket akarom én bemutatni most: Melyek az Alföldnek fajilag nem érvényesülő erői. Ez mondja meg azután, hogy a telepitést honnan kezdjük vagy általában az orvoslás utjait miként kell megjelölni.

Felveszem azt a fonalat, a melyet az 1848-iki társadalmi átalakulás nyujt, a midőn nem más kérdés oldatott meg, mint, hogy veszteglő faji erőket felszabaditottunk, vagy, helyesebben mondva, felkeltettük ezeket az erőket, de nem irányitottuk és igy oda jutottunk, hogy azok a felszabadult erők nem tudtak érvényesülni. Most a problema itt van előttünk, hasonló nagy arányokban. Felveszem a történelmi fejlődés fonalát. Nem kicsinyes kérdés ez, mondom, hanem olyan problema, a milyen előtt az 1848-iki átalakitások emberei állottak.

Kik ezek a veszteglő erők, a kiket 1848-ban birtokba helyeztek? Ezek a telkesek, ezek a zsellérek, a kik fenmaradtak rendezetlen viszonyok közt. Nézzük ezek képét, mik voltak, mivé lettek. Ma a földbirtokosságnak 89%-át képviselik azok, a kik a földbirtokból 1—30 holdig részesülnek; kétharmadát birtokolják az összes földbirtoknak azok, a kik a földbirtokosságnak 11%-át képezik. A kistermelők sorá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz,sz.: EGF/245-1/2019.

ban ismét az összes birtokoknak 40%-a, vagyis az összlakosságnak 21%-a az, a melynek a földbirtoka 1—7 holdig terjed. Az átlag 3½ hold. Hogy egy példát emlitsek, Kikindáról, vagy ennek viszonyaival megegyező helyekről, akár Vásárhelyről, vagy Torontálmegyében bármely helyről, ugy találjuk, hogy az ezen negyedfél holdnyi átlaggal biró kistermelő a mai gazdálkodási rendszer mellett munkaerejének csak a legcsekélyebb hányadát tudja értékesiteni. Összevissza három hétre becsülhető az az idő, a mit ezen föld megmunkálására okvetlenül kénytelen forditani és a napnak többi részét átpipázhatja és átaludhatja. Mert végre, a hol 3—4 ezer kistermelő van egy községben és 5000 napszámos, nem lehet arra gondolni, hogy ezek mind napszámból megélhetnek vagy mind fuvarozhatnak ott, a hol a közlekedési viszonyok a fuvart már is a minimális utakra redukálták.

Az a nép, a mely ily kis területen gazdálkodik és munkaerejét nem tudja érvényesiteni, a veszteglő erőknek egész halmazát mutatja fel. Oly problema ez, a mely felett gondolkoznunk kell. Miképen érvényesitsük e munkaerőt? Azt mondhatnák erre: Tessék azt a kis területet intenzive, kerti czélokra és nem tudom miképen használni. Igaz. De ki tanitotta rá, vagy egyáltalában tanitanák-e őket rá? De hiszen erre nézve most üdvös mozgalom indult meg. De vajjon ott, a hol a belfogyasztásra nézve nincsenek meg a kellő igények, mi módon termeljen százezer és millió ember azokon a kis területeken, mikor ő maga a termelő is, a fogyasztó is? Hogyan? Mikor a kis területek tulajdonosai csak alkalmazkodni kénytelenek a létező viszonyokhoz, mert ezeken ők nem változtathatnak? Ha nekünk ipari életünk nincsen, ha nincsenek oly fogyasztóink, a kik maguk egyszersmind nem földmüvelők és őstermelők, akkor az a kistermelő valóban máskép, mint most, mint a hogy a nagybirtok gazdálkodik, nem használhatja azt a kis területet sem. Hogyan használhatják, mikor, ismervén az Alföld viszonyait, tudjuk, hogy az összlakosságnak 80, sőt itt-ott azon felül levő százaléka őstermeléssel foglalkozik? A hol még az iparosság jókora százaléka is az egyik kezébe kaptafát, a másikba kaszát vesz, a hol a hivatalnok, a kereskedő, a ki csak teheti, mind földet szerez, szőlőkertet alakit, mind ellátja háztartási igényeit? Ezt a népet utasitsam én arra, hogy belterjesen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gazdálkodjék, mikor nincsen fogyasztóközönsége, nincsen arra mód, hogy a saját körükön kivül levő községet is tudnának ilyképen lekötni, foglalkoztatni és jövedelemhez juttatni? Szó sincs róla. Igy tehát, t. értekezlet, a midőn arról van szó, hogy az ezen kistermelőkben veszteglő erőket mi felhasználjuk és érvényesitsük, ugy látszik, a telepités keretén kivül egészen más szempontoknak is kell érvényesülni, a melyekre itt most kitérni épen nem akarok.

Már most vegyük számitásba azt az értéket, a melyet az ezen kategoriába sorozott kistermelő produkálhat évente. Negyedfél holdnyi átlagnak az értéke 300—400 korona; tehát egy ember a családjával, erejével egy értéket produkálhat, azt az értéket, a melyből, ha levonjuk a mindenféle közszolgáltatásokat, a saját igényeinek fedezésére alig marad valami. Mit tesz az ilyen kistermelő, hogy jövedelmét szaporitsa, hogy munkaerejét kihasználja? Azt mondták, hogy a bérleti rendszer nem egyezik meg a magyar ember természetével, szokásaival. Ennek a népnek egyetlen menedéke a bérlet. Ha két év alatt sikerül 20—40 forintot összehoznia, legalább egy évre bérel egy pár hold földet. Ha veszit, majd kedvezőbb esztendőben gyűjt annyit, hogy megint bérel és ez a bérlés folytonos. Épen ezek a kistermelők azok, a kik egymást liczitálják, a kik felverik azon haszonbéri földeknek a bérét, a melyek többnyire uzsorások, üzérkedők kezében vannak. Hiszen veszik a földeket az emberek, veszi a kereskedő, veszi a hivatalnok, nem azért, hogy ő gazdálkodjék rajta, hanem veszi azért, mert látja itt ezt az éhes tömeget, a mely munkaerejét akarja kihasználni; és ennek a szükségét zsarolja ki. És vajjon micsoda értéket képvisel, igen tisztelt értekezlet, az a jutalom, a melyet az a kistermelő a bérföldek kihasználásánál nyerhet? Számitásom szerint valóban nem több 20—30 krajczár napszámbérnél, a melylyel jutalmazva van évi munkájáért. És azt mondjuk, miért teszi. Nos hát, teszi munkakedvből, dolgozni akar, erejét akarja kihasználni, szerencsét próbál, ha lehet. Tehát kedv, vállalkozási hajlam e részben igenis van benne.

Óriási értéket képvisel, igen tisztelt uraim, az az elvesztegetett erő, a mely itt ezekben az emberekben, ezek által elkallódik. De ez egészen más térre tartozik. Erről most nem szólok, később majd rátérek még.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Most folytatom kimutatását a további veszteglő erőknek, a melyek a társadalom alsó rétegeiben mutatkoznak. Mik ezek? A napszámosok, igen tisztelt uraim. Kiknek a leszármazéka ezek? A napszámosok, az 1848-ban u. n. zsellérek, az összlakosságnak 10%-át képviselték. Ma az országos átlag 25, az Alföldön felemelkedik 32%-ig. Ez az improduktiv erőknek 200%-os emelkedését jelenti Magyarországon. Vajjon ez gazdasági fejlődésnek a jele-e, mikor az improduktiv erők ily rengeteg felhalmozódását látjuk? A legkevésbbé. És honnan ez? Mert egész gazdálkodási rendszerünk, a nagybirtok gazdálkodási rendszere is oly extenziv, hogy csak időszakonként csoportosuló munkát kinál a munkásnak és akkor is physikai túlerőltetéssel járó munkát. Dolgozhatik a munkás nyáron, tavaszszal, őszszel, az igaz, de mindenkor csak rövid időre konczentrált munkában. Már most mi a következés? Ő igyekszik ezen időn belül megszerezni egész évre való eleségét. Ezt nem tartom helyesnek; de neki nincs más védelmi helyzete, nincs más utja, hogy kárpótolhassa elvesztegetett idejét, a melyet kihasználni, senki sem nyujt neki alkalmat. Igy áll ez, t. uraim, és ha azt emlitenék, hogy hiszen épen nagy az akczió, nagy a lelkesedés abban az irányban, hogy a nagybirtok jövedelmezőbb és jobb kihasználását előmozditsák, és ez vissza fog hárulni a munkásra is, hát ez igaz, de nincs idő, hogy bevárjuk e fordulást. Azok a bomlasztó okok, a melyek ott a nép alsó rétegeiben dúlnak és viharral fenyegetnek bennünket, nem engednek gondolkozási időt, nem engedik bevárni, mig átalakul gazdálkodási rendszerünk, hogy itt a nép másféle keresetforrásokhoz jusson. A problema egészen más; valaminthogy nem az a problemája a magyar földnek, igen tisztelt értekezlet, általánosságban szólva, hogy miképen emeljük a magyar föld jövedelmezőségét. Nem ez a kérdés. A kérdés az, hogy miképen érvényesitsük a magyar földnél a termelésben, miként részesitsük a hasznokban a társadalomnak minél szélesebb rétegeit. A feladat az, hogy minél nagyobb tömege érvényesüljön faji erőinknek közgazdasági, faji, állami érdekeink szempontjából és akkor világos, hogy nem türhetjük azt, hogy az a 32% napszámos és az a 21% kistermelő az Alföldön, az összlakosságnak tehát mintegy 51%-a, csak ugy átaludja az életet, demoralizálja magát és elveszitsük azokat az óriási erőket, a mik benne

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rejlenek, mielőtt kihasználhattuk volna faji érdekeink czéljaira. E kérdés megoldása késedelmet nem tűr; ezt csupán a telepitési fogalom keretébe beleszoritani nem lehet; azért emlitem, hogy ez államkormányzatunk minden szervének lelkes és nagy befolyásu tevékenységét provokálja, a társadalom minden hivatott tényezőjének tevékenységét. Én azért üdvözlöm örömmel a nagyméltóságu miniszter ur kezdeményezését, hogy a kérdést ily helyről veti fel, hogy az súlylyal nehezedjék lefelé, hogy e felett komolyan gondolkozzanak és ezt érleljék magukban; és ha ez igy történik, meg vagyok győződve arról, hogy az a józan gondolkozásu magyar nép, a melyet álmatag theoriák meg nem zavartak, csak a gyomor éhsége és munkaerejének ki nem elégitettsége zaklatta meg ősi tűzhelyén és zsellérházában, ez a nép, látva a fölülről jövő mozgalmat, türelmes, józan és belátó lesz, bizalmat fog helyezni működésünkbe és be fogja várni annak a komoly munkának a gyümölcseit is.

Mi a kérdés, igen tisztelt értekezlet? Ha elfogadtuk azt, hogy itt tényleg óriási erők vesztegelnek, miképen használtassanak ki ezek? Magyarország népe javarészt földmüveléssel foglalkozik. Ezt a népet földhöz kell juttatni. Ez a problema. A részletekről nem beszélek. Mihelyt a kérdés fontosságát elismertük, a kivitel módozatairól az illetékes tényezők majd fognak gondoskodni. Ha arról volna szó, hogy nagybirtokok kisgazdaságokra osztva müveltessenek, felmerülne az a kételkedés, hogy micsoda jövedelmet biztosithatna az a kisgazdaságokra osztott föld, a mely mint nagybirtok sem hozott kellő jövedelmet. Csupán csak egyre akarok reflektálni: arra, hogy azok a nagy összegü munkabérek, a melyeket a nagybirtok napszámra fizet, kisgazdaságokra osztva, a kistermelőnek plussává válnának. Számitásom szerint egy száz katasztrális holdnyi terület 200 frtos értékekben öt családnak biztosit megélhetést; öt családnak, ha valóban öt családot foglalkoztatna; de ez az 1000 forintnyi érték eloszlik 10—20—30 család között is és csak feldarabolva és apránkint kapja ezeket az összegeket; ha pedig száz katasztrális hold terület öt kitelepitett család kezébe kerül, akkor ezen terület munkabére az ő javára esik, mert saját maga dolgozik; és ez katasztrális holdankint legkevesebb 20, de bátran 30 koronára becsülhető.

Még egy dolog van, t. értekezlet, a mire fel akarom hivni a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

figyelmet: a társadalom ezen rétegeiben a társadalom színvonalának sülyedésére. Az ezen rétegen felül elhelyezkedő társadalmi faji erők helyzete bizonyos mértékben, bármennyire nehezültek is a viszonyok, mégis csak javul: a közhivatalnoké és igy sorban mindazoké, a kiknek érdekében valamelyes beavatkozásra lehet mód. De ezeknek a szinvonala fokozatosan sülyed. Épen rosszabbult gazdasági viszonyaiknál fogva nemcsak saját személyes igényeiket redukálták, hanem a gazdasági fejlődésre szükséges igényeket is, devalválta jószágát, eszközét, mindenét, ugy, hogy sülyedt gazdasági értelme és ügyessége is, sülyedt mindenképen családja iránt való kötelességérzete is. Ha igy látjuk fokozatosan lesülyedni oda, a honnan csakugyan már lejebb igényeit nem fokozhatja, vajjon micsoda értékük van azoknak az erőknek, a melyek ily tömegekben rejlhetnek? Ezekben csak a gyülölet fog élni továbbra is, nem pedig valami fajszeretet, valami ragaszkodás a haza iránt.

Emlittetett, hogy a telepitést megengedi fajunk szaporasága is. Csak tudnunk kell, hogy a nép mely rétege az, a mely ezt a fajszaporulatot produkálja. Megfigyelésem az, hogy épen a napszámos nép szaporodik leginkább. Ennek egyrészt természetes oka van, s a rossz megélhetési, táplálkozási viszonyok természetes uton ellensúlyozzák ezt, másrészt pedig ellensúlyozza az a valóságos kizsákmányolási rendszer, a melyet a napszámos, mint családfő, családtagjai irányában gyakorol. Rá nézve valóságos keresetforrás a gyermek, a kit jobbrabalra küld és a ki az iskolába soha sem jár. Ismerek községeket, a hol ilyen családokban a gyermek alig van haton alul, sőt tizet mondhatni átlagnak; gyakran van 17—18 gyermekből álló család. Ezek adják a fajszaporulatot. A ki már megélhet, mint a sváb községek és a magyar Alföld jobbmódu gazdái, az a két gyermek-rendszerre alapitja a faj fentartását. Nem azt mondom, hogy talán épen a munkásnép fogja felszaporitani a magyar fajt, de mindenesetre szükséges, hogy a munkásosztály java is a telepitések keretébe belevonassék, vagyis inkább, ha telepek keletkeztek, a telepek egy része ilyen kerti telepitésre alapittatván, részben munkásokkal is betöltessék.

A kérdés komolysága mindenkit munkára hiv fel. Felhivja már maga az a szempont, hogy állami életünk biztositása, faji érdekeink, gazdasági érdekeink nem kiváltságos intézményekből fejlődhetnek ki,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hanem kifejlődhetnek egyedül a társadalmi a faji erők tevékeny közreműködéséből, a midőn nem egyesek, hanem az összesség életképessége az az alap, a melyen társadalmunk, gazdasági és állami életünk kifejlődhetik. Épen azért ezt az egy szempontot kivánom ujra is hangoztatni, hogy a faji erőket a társadalom ezen alsó rétegeibe igyekezzünk elvezetni és ott helyesebben felhasználni.

Ez az a szempont, a melyet a telepitésnél is érvényesiteni kell, ez az a szempont, a mely azt mondja nekünk, hogy a telepitésnek nem lehet az a feladata, hogy épen életképes elemeket vonjon el a régi tűzhelytől, hanem az, hogy épen a veszteglő, nem érvényesülő, elmaradó erőket juttassa a tevékenység terére.

Lehet, hogy az idő rövidsége nem engedte meg, hogy a helyzetet világosabban állithassam ide, de meg vagyok győződve, hogy vannak sokan, a kik ezt még mélyebben fogják átérezni. Bizalommal fordulok épen ő nagyméltósága felé, a ki ezt még jobban fogja átgondolni, a ki ezt még nagyobb erővel akarja megvalósitani; és ha ő hisz e bajok létezésében, ha ezeket teljes mértékben látja, ha szükségesnek találja ezek orvoslását, ha bizik ezen eszköznek életrevalóságában és hisz feltétlenül a kivitel lehetőségében, meg lehet akkor győződve, hogy az eszközök kérdése mellékes, másodrendü kérdés lesz és hogy a nemzet meghozza a maga áldozatát.

Elnök: T. értekezlet! Még számosan vannak felirva, névszerint gróf Károlyi Sándor, Mandello Gyula, Lukács Béla, Bedő Albert, Makfalvay Géza, Papp Géza, Hoitsy Pál, Lippich Gusztáv, gróf Zelénski Róbert, Bartha Miklós, Asbóth János, Fellner Frigyes, Emődy József, Dévay Ignácz, Forster Géza, Szily Pongrácz, Pogány Károly, Hegedüs Lóránt, Vadnay Andor.

Azt hiszem, a t. értekezlet helyeselni fogja, hogy a tanácskozás folytatását holnap délutáni négy órára tüzöm ki.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Harmadik nap.

1900. évi január hó 20-án.

Elnök: Azt hiszem, mielőtt a tanácskozásra áttérnénk, helyén lesz megbeszélni, hogy holnap vasárnap, miként folytassuk a tanácskozást. Többen szünetet óhajtottak volna a holnapi napra, de vidékről annyian vannak jelen, hogy azt hiszem, lehetetlen volna egy napot is elmulasztani. Azért ajánlom, hogy holnap d. u. fél 4 órától esti fél 7 óráig folytassuk a tanácskozást. Méltóztassanak ezt elfogadni.

Szólásra fel van irva Károlyi Sándor gróf ő Nagyméltósága.

Károlyi Sándor gróf: Nagyméltóságu miniszter ur! Mélyen tisztelt értekezlet! Mindenekelőtt kötelességemnek tartom megköszönni a miniszter urnak, hogy alkalmat adott ezen igen fontos kérdés feletti eszmék tisztázására. Én azt hiszem, hogy ezen tanácskozás után a kérdés megtisztultan, ugyszólván átgyurva, átszűrődve fog megjelenni a közönség előtt és hogy ennek a tanácskozásnak valóban maradandó haszna is lesz.

Megengedem, hogy mi nagyon is in medias res megyünk, talán nagyon is egyoldalulag járunk el, midőn csak egyikébe mélyedünk bele azon sok agrár-kérdéseknek, a melyek azonban természetüknél fogva egymással mégis szoros kapcsolatban vannak. Hiszen a telepités, örökösödés, osztály, végrendeleti dolgok a tulajdonjog körüli kérdések stb. tulajdonképen mind bele volnának veendők ebbe a complexusba, ha a dolgot rendszeresen akarnánk kezelni és felette egy nagy általános eszmecserét folytatni. Mi azonban ezt mellőzzük, mert hisz tulajdonképen az adott viszonyok között nem valami ujat akarunk kezdeményezni, hanem inkább valami megkezdett akczió mikénti

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

folytatásának, mikénti közelebbi irányitásának módjait keressük. Tehát nem megyünk bele azon nagyobb keretü mozzanatokba sem, a melyekről már itt is szó esett, mint pl. — hogy tréfásan emlitettem fel — az országot tiz holdas területekre fognánk szétdarabolni, és hogy majd elárasztjuk telepesekkel. Én ezt mind olcsóbban adom, és nem tudok ily magas röptü gondolatokhoz felemelkedni, nem hiszem, hogy azok kivihetők lennének, nem manapság, nem a legközelebbi, de még a távolabbi jövőben sem, mindaddig, a meddig a kapitalizmus legalább a jelen alakjában egyáltalában uralkodni fog.

Ennek daczára azonban azt hiszem, hogy a dolog természete arra figyelmeztet bennünket, hogy embereink feleslegének a mennyiben lehet, helyet kell csinálni. A tempo, a melyben ez a művelet haladni fog, igen lassu lesz, mert hiszen a tempót tulajdonképen nem az ember adja meg ebben az esetben, hanem a pénz. Azt pedig nem hiszem, hogy mi 100 és 200 millió márkát egykönnyen elő tudnánk teremteni erre a czélra, ugy mint a németek. Mi tehát sokkal csekélyebb eszközökkel és ennélfogva csekélyebb eredménynyel fogunk dolgozni és én a nélkül, hogy a dolgokat fekete szinben látnám, nem birom elképzelni, hogy ezek a dolgok nagyszabásu eredményekkel fognának járni, Miután pedig az állam nem tud a telepitési czélra oly sok milliót forditani, ennek következtében olyan embereket kell telepiteni, a kiknek máris van valamijök. A vagyontalan telepes, ha tőle pénzt akarunk, megbukik és megszökik. Ez a facitja a mai telepitéseknek, legalább nagyobbrészt. Tehát legalább valami csekély pénzzel biró telepesekkel kell müködni, hogy a fizetendő összegnek legalább 20 vagy 30 %-át a magukéból tudják fedezni. Vagyonosabb embereket azonban nem fogunk nagyon könnyen találni, ugy hogy a dolog csak lassacskán fog előre menni. Ez az, a mit a tempóra nézve óhajtottam megjegyezni.

Most már Beksics Gusztáv t. képviselőtársamhoz fordulok, a ki tegnapi beszédében, — ha jól értettem — azt mondotta, hogy ő a telepesek elhelyezése után nem akar felettük további gondnokságot gyakorolni. Gondolom ilyenformán mondotta vagy legalább olyanformán, hogy azok részére külön törvényes intézkedéseket nem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kiván hozni. Én legalább ugy értettem, hogy törvényileg kellene megakadályozni a birtoknak az örökösök közt való szétosztását, hogy az a telep ne osztassék darabokra mindjárt az első 4—5 évben, hanem maradjon hosszabb időn át egy kézben, a mit különben magam is óhajtok. Nem hiszem, hogy szükség volna ezt törvényben szabályozni különös, kivételes intézkedésképen; e viszonyoknak a szabályozására előbb-utóbb vissza fogunk térni, nem kivételt statuálva belőle, hanem ezt az ország összes lakosságára alkalmazva. Ezuttal azonban gondoskodnunk kellvén arról, hogy a telepes családja ne menjen tönkre azáltal, hogy azt a tiz-husz holdat darabokra szétforgácsolják esetleg kiskoruak között, mégis kell valami clausulának lennie, a melynek következtében a telepesekkel való szerződés megszünik és az általa eszközölt fizetések visszatéritendők az esetben, ha kiskoruak veszik át a birtokát, vagy máskép állapittassék a szerződésben a telepitvényes birtok oszthatatlansága a törlesztési évek teljes tartamára. De ezen kivül a telepitési bizotttság beleegyezése kötendő ki a szerződésben a birtok eladása esetére is, ha a birtokot eladják olyannak, a kinek az illető telepitési bizottság nem tartja kivánatosnak a birtok eladását. Mind a két esetben, sőt esetleg más viszonyok között is, a melyekre most nem térek ki (a szomszédokkal összeférhetlenség, uzsoráskodás, immorális életmód) kivánatosnak tartanám, hogy az a bizottság, a mely ebben intézkedni van hivatva, a szerződésben esetleg kifejezésre juttassa, hogy bizonyos körülmények közt visszaválthatja a telket.

Négyféle telepitéssel találkozunk: kisbirtokos-telepités magyar vidéken, a munkástelepités, a kisbirtokostelepités nem magyar vidéken, végül középbirtokos müvelt emberek telepitése mindenütt, de főképen nemzetiségi vidéken.

A kisbirtokosok telepitésénél azt hiszem, mindenekelőtt arra van szükség, hogy egy pénzintézetet létesitsünk. Pénzintézet nélkül ezt a dolgot rendezni alig lehet. Én a pénzintézetnek bizonyos privilégiumot adnék, mint a milyet a magyar törvényhozás adott akár a földhitelintézetnek, akár a kisbirtokosok országos földhitelintézetének, a mely végrehajtási eljárás egyszerüsitésére vonatkozik. Ettől a pénzintézettől azt kivánnám, hogy ő — numerus certus pro incerto-t mondva — kerek 75%-át az értéknek adná kölcsön az illető félnek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

50 évre. Azt a 75%-ot az illető féltől az állam hajtja be ép ugy, a mint behajtja a vizszabályozási költséget és mikor végrehajtásra kerülne a dolog, nem az összeget, a tőkét exequálnák, hanem csak annak járulékát és a hátralevő járulékokat, vagyis a nem esedékesek csak az esedékesség beálltával fizetendők. A birtok pedig olyannak adatnék el, a kinek személyébe belenyugszik az a bizottság, a mely az egész ügy vezetésével van megbizva. A telepestől természetesen megkivánnám, hogy legalább 25%-át az értéknek hozza magával.

Azok az előnyök, a melyeket a telepeseknek adni kivánok, vajmi csekélyek. Ha nézem az alföldi viszonyokat és nézem a Bánátot, látom, hogy ott a vételkedv további inger nélkül, tehát telepitési bizottság, pénzbeli hozzájárulás nélkül is megvan és elégséges mértékben van meg a vásárló kedv, a telepitések ügye ott magától is halad, mert az emberek a maguk erejéből tudnak boldogulni. Nem látom át tehát, miért kellene azt a vételkedvet még különös privilegiumok nyujtásával fokozni. Itt mindig a Bánátról, az Alföldről és a gazdag magyar vidékekről beszélve, a hol magyar ember magyar földre telepittetik akár uj községben, akár parczellázva, akár hozzátelepitve a faluhoz vagy a régi telephez. A kisbirtokosokon kivül, annak a kézimunkásnak, a kinek semmi vagyona sincs ma, de a ki képes volt 2—3—4 száz forintot földmunka vagy más munka utján megszerezni, módot kell nyujtani arra, hogy birtokhoz jusson, mert éppen ebben van egyik legnagyobb garantiánk a szociális békére, ha az ilyen ember, a ki kevés vagyonra tett szert, a lehetőség szerint birtokhoz is juthat, ha csekély birtokhoz is, de mégis birtokos lesz. Ezt kell előmozditani és ennek előmozditása kizárólag a hitelszövetkezeteknek müködésére terelendő vissza. Ha hitelszövetkezet van a faluban, vezetője ismeri az egyes embereket, tudja, hogy ki mit ér és e szerint adhat az egyiknek többet vagy kevesebbet, a hogyan azt megérdemli, vagy ha nem érdemli meg az illető s gyarló munkás, akkor nem ad neki kölcsön. Ezzel el lesz érve, a hitelszövetkezet nemcsak küzd, hanem létesitése valami közvetitőnek a munkás és munkaadó között, midőn is a közvetitő osztály azután a társadalmi békének előmozditására fog szolgálni nálunk is, ép ugy, mint szolgált Angliában hajdan a kiválóbb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

munkásoknak együttmüködése, a kik trades-uniók utján és másképen is előmozditották saját érdekeiket, mig egyrészt nem volt köztük és a kapitalistikus társadalom között az a merev ellentét, a mely azelőtt létezett, és mely a többi munkásnál volt észlelhető, másrészről vezették és irányitották ezeket, a kikre igy azután csillapitó hatást is gyakoroltak. Azt hiszem, ha erre sulyt fektetnénk, kedvező eredményeket fognánk elérni. Megjegyzem, hogy azokat az egy- és kétholdas birtokparányokat megkapja a faluban mindig mindenki, mert abból mindig bőven van. A kisbirtok mindig bőségben kapható a faluban és igy mindenkor könnyen juthat hozzá a jobbmódu munkás. Gyakran pedig az az ember, a ki telepiteni való, eladván a törpe birtokot, azzal a pénzzel elmegy és letelepszik oda, a hol telepitenek, a hol pénzével és kölcsön segélyével 10—15 holdat képes venni.

Ezektől eltekintve, legyen szabad felemlitenem, hogy azon telepitések, a melyek a nemzetiségü telepeken létesitendők, igen fontos tárgyát kell, hogy képezzék ennek a szaktanácskozmánynak. A mit e részben Csernovics ur a tegnapi nap folyamán elmondott, igen fontos, mert gyakorlati megoldási módot ajánlott arra nézve, hogy ugy telepitsünk embereket, hogy ne kellessék félni attól, hogy azok veszendőbe mehetnének. Mert hogyha egy birtokra olcsó bérlet mellett odatelepithetünk egyeseket, hogy ott boldogulhassanak és azok jótékony befolyásukat kifejthetik, akkor helyesen cselekedtünk. Ha pedig azok az emberek nem boldogulnak, befolyásukat arra a falura nem érvényesithetik, de abban, hogy ő csak bérlő minőségben van ott és igen kemény szerződést adtunk neki, rejlik biztonsága annak, hogy holnap esetleg elküldjük onnan és helyébe teszünk olyas valakit, a ki arra való, a ki azt a missiót tudja teljesiteni. Mindazáltal nem hiszem, hogy ebben az irányban valami messzire fognánk menni, mert az még nagyobb pénzösszegeket igényel az állam részéről, mert ennek az a feltétele, hogy az állam drágán vásárolja meg a földeket vagy legalább drágán vegye bérbe és ő azután jutányosan adja tovább másoknak haszonbérbe, tehát veszteségre kell dolgoznia, hogy ebből moralis hasznot vivjon ki az országnak.

Csernovics ur javaslata mindenesetre azzal az előnynyel bir az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

én irásban beadott ajánlatom felett, hogy ő a telepest, ha nem felel meg, elmozditja, az én javaslatom szerint, a mely szerint a birtok eladatnék a telepesnek, nem lehet őt onnan már oly könnyen elmozditani. Ezért az ő rendszerét jobban ajánlom, mint a magamét, bár azt hiszem, hogy a tempó, a melyben ő fog haladni, ezzel az iránynyal még lassubb lesz, mint az én általam irásban benyujtott szakvéleményemben ajánlott esetben. Részemről azonban nem annyira a nem magyarok közötti népies telepitésekben találom a társadalmi béke és a magyar állami eszme biztositékát.

Sokkal gyorsabb lesz e mellett az a tempó, a melyet elérhetünk, hogy ugy mondjam, a müveltek telepitésével ott haladunk, a hol a nem magyarok a középosztályt az egész vonalon hátraszoritják. Ezt igy találjuk, akárha Erdélyben a románokat, az ország északkeleti részén a zsidó, nyugat felé pedig a német invasiót tekintjük. Ezzel szemben tehát állást kell foglalni, még pedig azáltal, hogy a középosztálynak módot adunk arra, hogy oda települjön, ott vegyen magának birtokot, ha még áldozatok árán is. Az áldozat hitem szerint a következő volna. Az államnak itt okvetlenül segitenie kell, a nélkül nem lehet semmi eredményt elérni. A bank, a melyet az előbb emlitettem, itt is adhat 75%-ot és az illető birtokvásárlónak, a ki be akar telepedni, hozza magával 25%-át a vételárnak, a hátralékos járulékot hajtsa be a kincstár az adóval együtt, mint előbb lett mondva. De ezenkivül, természetesen, még más kedvezményekben is kell részesiteni a vevőt, még pedig hosszu időre szóló adóelengedésben. Magától értetődik, hogy azután az adóelengedést a viszonyokhoz képest kellene megállapitani, hogy az mennyi időre, hol adassék meg, mert ez nagyon döntő körülmény lesz az illető félnek kalkulátiójában, netalán még különös esetekben a kölcsönzött pénz tartozásának egy részét az államra átháritva. Ilyen kedvezmény nélkül nem fog haladni a magyar faj telepitése, pedig Magyarország nem tud meglenni középosztálynak a létezése nélkül. Ha nem lesz középosztályunk a vidéken, Magyarország bevont vitorlákkal fog előrehaladni, a helyett, hogy kibontott szárnyakkal menne előre. Ezért jövök elő egy oly eszmével, a mely eddig nem merült fel. Eddig telepitettünk kis embereket, hajdanában telepitették a sehonnait, ma már olyanokat telepitünk, a kiknek van valamijük,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

de még sincs sokjuk. De a jövő telepitésekben a fajra és az értelemre is kell tekintettel lennünk, már szükségünk van az értelemre, a társadalomra való befolyásra, vezetőkre és ha valaki tudja azt, legjobban tudhatják azok, a kik foglalkoztak a kisbirtoknak ügyeivel a hitel terén, a hitelszövetkezetek utján és ha nem is épen a kultiváltabb vármegyékben, hanem a kisebb jelentőségü és intellectualisan szogényebb vidékeken látták, hogy milyen desolált müveltségi állapotban van a nép, hogy müveltségi fokát nem emeli más, mint a pap. Ennek ellensulyozása csak a középosztály fentartása és terjeszkedése által érhető el. Lehet, hogy a részleteknél oly dolgokat mondottam, a melyek majd idők multával komolyan tanulmányozva nem fognak megállhatni, lehet, hogy a kivitelben nehézségeket fognak okozni. Ilyen feltevések ellen nem lehet kifogásom, de attól azonban nem tágithatok, hogy az a czél, a melyet kitüzök magam elé, correct és szükséges. Az elpusztult vidéki középosztály helyett ujat kell teremtenünk. Kérem az urakat, segitsenek bennünket ennek létesitésében.

Legyen szabad azonban még egy dolgot felemlitenem. Több oldalról hallottam felemliteni, hogy nem kivánatos, hogy a társadalom eszközölje a telepitést. E részben többféle árnyalatban méltóztatnak az igen t. tagtárs urak nyilatkozni. Némelyek azt mondották, vigye az állam keresztül egyedül, mert ez állami functió, mások azt mondották igen, de hallgassa meg a társadalmat is és végül voltak olyanok, a kik a két irány között közvetitő momentumokat kerestek. Én azt hiszem, hogy ezt a dolgot az egyes kormányokra bizni nem lehet, mert a kormányok változnak, mert ennek az ügynek egy állandó continuális irányitásra van szüksége, annak alterálódnia nem szabad; a kormányok változása pedig magával hozza az ilyen irányváltozásokat. Én azért kivánom, hogy ezt a társadalom vigye keresztül. Egy kormánybiztosnak, nevezzék azt bárhogyan, a földmivelésügyi miniszterium egy kirendeltségének, vagy bárminek, de mindenesetre kormányközegnek ott kell lennie, hiszen az állam pénzén történik a dolog. A keresztülvitelben részt kell vennie a gazdasági egyesületek szövetségének és nem bánom az EMKE-nek: ebből a két elemből olyan tanácsot állithatunk össze, a mely ennek a kormányexpositurának állandó közege, tanácsadó testülete lesz.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ez a consultáló testület azonban ne legyen olyan, a melyet félredobunk, hanem olyan, a melynek az elhatározása döntő fontosságu maradjon.

Mandelló Gyula: Nagyméltóságu miniszter ur! Mélyen t. értekezlet! Azt hiszem, egy általános vita intencziójának megfelelek, ha nyilatkozom a telepités kérdéséről elvi szempontból, annak czéljáról s a telepitéssel kapcsolatos más kérdésekről.

Attól félek, hogy már első megjegyzésemmel, legalább látszólag, ellenkezésbe fogok jutni a t. értekezlet többségének nézetével; mert meggyőződésem, hogy a telepités kérdésének első sorban nemzetiségi-politikai kérdésül odaállitása nem czélszerü, de nem is nagyon szerencsés dolog. Azt hiszem, nem kell bizonyitanom, hogy magam is, mint mindannyian, szivem mélyéből óhajtom, hogy a magyar állameszme minél jobban tért hóditson az országban, de kérdem, vajjon a telepités-e a legjobb és legolcsóbb eszköz, vajjon a közegészség és a nevelés nem sokkal czélszerübb-e? Tényekre hivatkozom. A porosz telepités,azt hiszem, legalább is olyan kedvező auspicziumok között indult meg, mint a mienk és a telepitésre forditott milliókkal — tessék csak elolvasni a hivatalos jelentéseket — nem állanak arányban az eredmények, pedig ott a sokkal hatalmasabb, miveltség tekintetében magasan álló német faj hatalmas monarchiális szervezetével, egész hivatalnoki karával, állami közigazgatással törekedett erre a czélra, mig minálunk e feltétel mind bizony nincsen meg.

De hiszen azt mondtam, t. értekezlet, hogy csak látszólag jutok ellenkezésbe a t. értekezlet többségének nézetével. Mert igenis én a telepités hive vagyok bizonyos szempontokból, de azt hiszem, hogy mi a kérdést csak akkor tudjuk helyesen megitélni, ha logikai alapon állva, ezt a kérdést első sorban mint gazdasági és szocziálpolitikai kérdést vesszük szemügyre.

Abban is eltérek némely, eddig a felszólalásokban is elhangzott, meg a lapokban is megjelent állitástól, hogy a telepités kérdése tényleg a magyar föld jövőjét rejtené magában. Sokkal jobban bizom a magyar föld jövőjében, semmint hogy azt a telepitéstől függővé tenném; ez a telepitésnek mint eszköznek határozott tulbecsülése. Sőt egyenesen veszedelmet látok ebben a felfogásban azért, mert elvonhatná a közfigyelmet egy helyes, egészséges irányban megindi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tandó általános agrárpolitikától. Nekünk telepitenünk igenis kell, de sok mást is kell tennünk. A telepités egyik fontos részlete, eszköze, intézménye az agrár-szocziálpolitikának, vagy mondjuk: a földbirtokpolitikának és a nélkül, hogy egészében szemügyre vennők, nem is tudjuk megitélni, vajjon micsoda szerep jut a telepitésnek a praktikus kivitelben és mit lehet várnunk tőle.

Az első, a mit itt konstatálni akarok, körülbelül ugyanaz, a mit Gaál Jenő ő méltósága emlitett tegnap, hogy a mikor neki megyünk ennek a kérdésnek, ugy vagyunk vele, mint sok más kérdéssel: tulajdonképen nem ismerjük a ténybeli állapotot. Ismerjük meglehetős módon magukra a telepekre és a telepitvényi viszonyokra vonatkozólag; de kérdem a t. értekezletet és azt a t. barátomat, a ki azt mondja, hogy ismeri a viszonyokat, vajjon, ha hozzá kérdést intéznek az összes alföldi mezőgazdasági viszonyokra nézve, a munkáskérdésről, az u. n. földéhségről, a kötött birtokról stb., tud-e felvilágositást adni? Én bevallom, évek óta igyekszem a nyomtatásban megjelent hivatalos és nem hivatalos munkákból, felszólalásokból, beszélgetésből, magamnak teljes képet alkotni arról, mi tulajdonképen minálunk a mezőgazdasági alsóbb osztályoknak kérdése és csupa ellentétes feleletet nyertem. Talán theoretikusnak tetszhetik a mit kivánok, de előre válaszolok ez ellenvetésre: én theoretikusnak jó értelemben csak olyan embert tartok, a ki gyakorlati eszméit rendezni szokta. Arra akarnám irányitani Ő Nagyméltósága figyelmét, nem volna-e helyén való, mielőtt ezek a nagy agrárpolitikai törvényhozási intézkedések megtörténnek, ha tanulmány tárgyává tétetnének helybeli felvételek alapján az egész nagy Alföld mezőgazdasági viszonyai. Csak azt emlitem fel, hogy olyan gyakorlati nemzet, mint az angol, mielőtt mezőgazdasági törvényhozását most megkezdette — mert ez évben alkottak egy igen fontos ilyen kisbirtokosi törvényt — első sorban egy nagy parlamentáris bizottságot küldött ki, a mely az egész országnak összes ügyeit és viszonyait a legnagyobb részletességgel tanulmányozta.

De midőn ezt Ő Nagyméltósága szives figyelmébe ajánlom, egyszersmind hangsulyozom, hogy szerény véleményem szerint mi az egész telepitésnek fő czélja. A fő czél nem lehet más, mint egészséges kisbirtokos parasztosztálynak fentartása, illetőleg ujjáalkotása.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

És ha ezt a czélt folytonosan szem előtt tartjuk, ebből kiindulva vas logikával folynak a következő tételek. Első sorban bevallom, t. értekezlet, hogy a mennyire én a magyar viszonyokat ismerem, a mennyire a magyar középosztálynak társadalmi psychologiájába be tudtam hatolni, a mennyire a magyar közép-földbirtok viszonyait ismerem: lehetetlennek tartom, hogy Magyarországon nagyobb mértékben középbirtokosok telepittessenek. A középosztály fentartását magam is szivemen hordom, magam is igen fontosnak tartom, de hogy a telepités erre való eszköz volna, azt nem tudom megérteni. Kisbirtokos parasztság fentartása illetőleg megteremtése a telepités egyedüli czélja. Ha pedig ez igy van, akkor világos, hogy egy telepitési törvénynek és minden telepitési intézkedésnek valódi értékét csak ugy tudjuk megitélni — és ez igy van minden szocziális politikai intézkedésnél — ha figyelembe veszszük az összes kisérő körülményeket is. Mert alkothatunk mi ideális telepitési törvényt s rendelkezésünkre állhat minden pénzösszeg, és mégsem érjük el azt a czélt, a melyet el akarunk érni, mert számos az a mellékmeder, a melyben ez a pénz el fog folyni. Ugy látszik, félre méltóztatnak érteni. Kárba veszhet az egész munka, kidobott pénz az egész, ha ezt a kérdést nem egész agrárjogrendszerünk keretében oldjuk meg. Azt hiszem, nagyon is nagy szükség van arra s nagyon is itt az ideje, hogy a mezőgazdasági birtokviszonyokra vonatkozó kérdések egész halmazát törvényhozásilag szabályozzuk. Nem feltünő-e, t. értekezlet, hogy az igazságügyminiszteriumban már néhány év óta kodifikálják a polgári törvénykönyvet s a mi polgári életünknek legvitálisabb részei, a mezőgazdasági különleges viszonyok nem kerülnek bele egyelőre abba a kodifikáczióba, külön sem alkotnak törvényt róluk, sőt szükségét sem érzik, hogy jogászokon kivül gazdasági szakemberek is részt vegyenek a polgári törvénykönyv szerkesztésében. Az örökösödési jog, a földbirtokjog, az egész hiteljog szervezése a telepités kérdésével kapcsolatos. Csináljuk meg a legjobb telepitési törvényt, engedjük meg azonban, hogy pl. a birtokot nagyon sürün megterheljék, akkor az egész telepitési akczió nem ér semmit és csak kidobott pénzt jelent.

A mi már most a vezető szempontokat illeti, hogy telepitési törvényt és egyáltalában mezőgazdasági politikát a kisbirtokos parasztok szempontjából miként kell csinálni, engedje meg a t. értekezlet, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ezt röviden vázoljam. Azt hiszem, az egész világon és Magyarországon egy évszázados, vagy legalább fél évszázados tapasztalat igazolta azt, hogy a forgalmi szabadság a mezőgazdaság terén nem válik be, hogy az abszolut szabadságelvnek követése a birtokpolitikában csak rossz eredményeket szül. Ez nem a szoczialistáknak, nem a konzervativeknek communis opiniója, hanem a legliberálisabb államférfiaké is. És nincs veszedelmesebb dolog, mintha ilyen gazdasági kérdések egy doktrinärpolitikai liberálizmus szempontjából itéltetnek meg; nincs nagyobb veszedelem épen Magyarországra nézve, mint hogy egyes vezérszavak szempontjából ilyen gazdasági és társadalmi intézmények konstruáltassanak.

Engedjék meg, hogy pl. egy kérdést érintsek. Többször hallottam a felszólalások alkalmával, hogy az egész kérdésnek van egy gyenge pontja, a melyet érinteni nem szabad; nos én megérintem: ez a hitbizomány vagy egyáltalában a kötött birtok kérdése. Azt igenis mindnyájan tudjuk, hogy a közvéleményben mind erősebb hullámokat kezd verni olyan mozgalom, a mely a kötött birtoknak részben vagy egészben való felszabaditását kivánja, és különösen a telepités kérdésével kapcsolatban a hitbizományoknak vagy feloldását vagy értékcsere alapján a magyarországi felső erdőrészekre való átplántálását óhajtja Beksics Gusztáv ő méltóságának javaslata. Én e kérdésben saját tapasztalataim alapján — a mennyire az irodalomból tapasztalatot lehet meriteni — e kérdésben a következő álláspontot tartom helyesnek. Tényleg vannak Magyarországon olyan vidékek, a hol a hitbizomány vagy más kötött birtok a természetes népszaporulatnak, a nép terjeszkedésének és a birtokfoglalásnak utját állja. Mi következik ebből? Ebből az következik — igy okoskodnék szerintem egy gyakorlati angol államférfiu — hogy ezeken a helyeken specziális törvényhozás utján módot kell nyerni arra, hogy a kötött birtok felszabaduljon. De egy elvből következtetni azt, hogy, mert némely helyen a hitbizomány utját állja a fejlődésnek, óriási állami költségeket igénylő akczióba menjünk bele, a mely az összes hitbizományoknak rögtön sarkaikból való kiforgatását eredményezi, ennek helyességét nem tudom belátni. Nem tudom belátni, miért nem akarunk Magyarországon a részleges törvényhozás formájához hozzászokni. Miért nem akarunk valamit törvényhozási alapon egy helyre vonatkozólag

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szervezni, a helyett, hogy az ország össze nem egyeztethető, különböző viszonyait egy törvény kaptafájára huzzuk?

Nézzük továbbá a kötött birtok viszonyait. A kötött birtoknak teljes megszüntetését én részemről épen szocziálpolitikai szempontból a legveszedelmesebb dolognak tartom. Ez nemcsak konzervativ szempontból fontos, hanem a kötött birtoknak a gazdaságtörténet tanusága szerint nagy jelentősége rejlik abban is, hogy időről-időre, midőn szüksége mutatkozik valamely fontos társadalmi és gazdasági akcziónak, mint épen most a telepités kérdésének, akkor meg van a kötött birtok, melynek segélyével ilyen akcziót keresztül lehet vinni. Ha pedig mi kötött birtokot ma valamely formában telepitési vagy más czélokra felosztunk, kivánnám, hogy akkor az állam igyekezzék olyan területeken, a hol lehet, ujabb kötött birtokokat létesiteni. De nem hitbizományokat, hanem községi földet, stb. Hát hogy vagyunk a hitbizományok áthelyezésével? Megvallom, ez nagyon tetszetős gondolat, hisz a legrégibb könyvekben is olvasható, hogy a hitbizományok erdős vidékeken hasznosak. Ez Kolumbus tojása, ha úgy tetszik; de soha sem láttam, hogy a Kolumbus tojásából csirke kelt volna ki. Ez meddő; ideának szép, de többet nem csinálhatunk vele.

Abban akarom hagyni a kritikát, t. értekezlet és néhány pozitiv szempont alá akarom foglalni nézeteimet a telepitésről. Igenis, én a mellett vagyok, hogy a telepités folytattassék, de nem tulságos nagy, hanem csak szerény keretekben, még pedig azon elv szerint, hogy a hol mi telepitünk, ott a telepeseknek összes birtokai és összes jogai erősen meg legyenek kötve, azaz a telepesnek a lehető legcsekélyebb szabadság adassék, mert különben nem ér semmit az egész telepitési akczió.

Azt hiszem továbbá, hogy az a kérdés, a mely az első kérdőpontban foglaltatik és a melyre a legtöbb, felelet tagadó volt, az t. i., hogy szükséges-e az örökbérlet félreértésekre adott alkalmat. Azok az urak, a kik a járadékbirtokok, a Rentengüter elve mellett foglaltak állást, talán megfeledkeztek arról, hogy ez a fogalom tulajdonképen az örökbérleti rendszernek egy permutatiója. Az egész porosz törvényhozás 1886-tól kezdve abból indult ki, hogy az 50-es években eltörölt örökbérleti rendszer helyébe uj jogi formákat keressen, a melyek mellett a telepités és az állami

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

beavatkozás is lehetséges legyen. Az egész nagy porosz akcziónak három czélja volt. Az első: ott, a hol nagymértékü földmegkötöttség, zárkózottság van, ezt megtörni. Ez sikerült. A második czél volt: telepiteni és uj jogi formákat keresni a telepitéshez, a melyek a szabad forgalommal szemben védelmet nyujtanak, azaz a régi formákat megközelitik, de mégsem egészen hasonlók. Ez is megtörtént. Harmadszor: az állami hitelt kellő levezetés utján egy bankon át olyan módon rendelkezésére bocsátani a telepeseknek, hogy azok igénybe vehessék, de a hitel az ő részükről egy oldaluan felbontható ne legyen. Az egész szabad forgalmi és kapitalisztikus rendszer szempontjából az egész porosz törvényhozás történetének legérdekesebb momentuma, hogy a Rentengut élvezője nem mondhatta fel egyoldalulag a hitelt a banknak.

Felszólalásom végéhez jutok, t. értekezlet. Azt is hallottam, még pedig két szónoktól, hogy az egész telepités kérdését keresztül kell vinnünk bármilyen költséggel, bármilyen áldozatba kerül is, és Gaál Jenő ő méltósága hangsulyozta, hogy a telepités kérdésében van jótékonysági elem is s hogy ennélfogva áldozatokat kell hoznunk stb. Bevallom, t. értekezlet, én azon az álláspontou vagyok — és számos tapasztalatra hivatkozhatom, — hogy minden szocziálpolitikai reform csak annyiban ajánlatos, a mennyiben, ha nem is mindjárt az első vagy második évben, de belátható időben a jövedelmezőségnek vagyis a gazdaságosságnak jeleit magán hordja. Olyan telepités, a mely igazán ajándék, igazán jótékonyság volna, szerintem inkább demoralizálólag hat, semmint emelőleg. És épen ezért tartom szükségesnek, hogy a kis parasztság megteremtésével kapcsolatos egyéb telepitési kérdések és különösen a zsellérek kérdése szintén felveendő a törvény keretébe. Bármennyire kivánatosnak tartom, hogy minden embernek meg legyen a saját földje, a mai gazdasági rendszer mellett ez lehetetlen. De én tagadom is azt — és erre nézve van számos adatom, — hogy Magyarországon a földéhség igazán olyan nagy volna, mint a hogy állitják, azaz tagadom, hogy a földéhség a magyar földmives-népességnek minden osztályában annyira meg volna, mint ahogy állitják. Megvan igenis a birtokos, már pénzzel is rendelkező kisgazdában, de a zsellérség nagyrészében nincs meg. A zsellérség kérdése nem annyira földkérdés, mint inkább házkérdés és itt igazán

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

figyelmet érdemel az az 1899-ben hozott angol törvény a small dwellings acquisition act, a mely rendkivül szerencsés megoldásnak látszik arra vonatkozólag, mint lehet az embereket házzal, kerttel bárhol az országban ellátni.

Ezek után, nagyméltóságu Miniszter ur, csak egyet hangsulyozok még egyszer: meggyőződésem szerint Nagyméltóságod többször jelét adta annak, mennyire kivánja a magyar mezőgazdasági népesség boldogulását, — hisz a munkástörvény és egyéb készülőfélben levő szocziálpolitikai törvények mind ezt bizonyitják, — azért megfontolandónak tartanám, vajjon nem érkezett-e még el az az idő, melyben Magyarországon az agrár-törvények egész kodexét megteremthetnők. Magyarország helyzete igen sajátságos. Az egyetlen nyugati müveltségre törekvő olyan ország ez, a hol tényleg a mezőgazdaság a legnagyobb fontosságu még ma is, s még hosszu időre az is fog maradni. Mert bármilyenek legyenek iparteremtési törekvéseink, bármennyire óhajtsuk, hogy ipart teremtsünk, meggyőződésem, hogy Magyarország 50 esztendő multán is földmivelő-államnak fog megmaradni olyan értelemben, hogy itt a mezőgazdaság lesz a vezető foglalkozási tevékenység. És ebben én nem látok semmi okot kétségbeesésre, mert meggyőződésem, hogy mezőgazdasági országban csak ugy lehet boldogulni, mint iparos-országban.

Elnök: Mielőtt tovább mennénk, t. előttem szóló beszédére csak egy megjegyzést kivánok tenni. T. i. a t. előttem szóló utalt arra, hogy az igazságügyminiszterium kodifikáczionális munkálatokat folytat és nincs tudomása arról, hogy a mezőgazdaság érdekeire ezen munkálatoknál mennyi tekintet volna.

Erre nézve azzal a felvilágositással tartozom szolgálni a t. értekezletnek, hogy én t. kollegámat, az igazságügyminiszter urat felkértem annak idején, gondoskodjék arról, hogy a mezőgazdaság nagy érdekei is megoldásra találjanak a kodifikáczionál, és az igazságügyminiszter ur — a ki a mezőgazdaság nagy érdekei iránt igen eleven érzékkel viseltetik, megnyugtathatom a t. fölszólaló urat — a legnagyobb készséggel biztositott, hogy mihelyt pozitiv irányban fog a kodifikáczió megindulni, gondoskodni fog arról, hogy a mezőgazdák nézetei is és különösen a földmivelésügyi miniszterium álláspontja is kifejezésre jussanak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Jelentem továbbá, hogy Lukács Béla ő nagyméltósága irásban kivánja beadni véleményét. Köszönettel fogadom Ő Nagyméltóságának ezen elhatározását és mihelyt a nagybecsü véleményt meg fogom kapni, az értekezlet t. tagjai között nyomtatásban szét fogom osztatni.

Bedő Albert: Magam is örömmel csatlakozom ahhoz, hogy a tárgyalás folytatását lehetőleg megröviditsük és a ki teheti, irásban adja át véleményét ő Nagyméltóságának. Ennélfogva én is ezennel irásban adom át. Méltóztassanak azonban megengedni, hogy pár körülményt szóval is megemlitsek.

Az egyik az, hogy örömmel győződtem meg e tárgyalás során arról, hogy a földmüves-munkások megtelepitésének kérdése, a melyet magam már abban az időben, midőn a socialismus hóditó áramának villamos szikrái nem csupán kipattantak, de majdnem lángokká csaptak fel, a képviselőházban a földmivelésügyi minister ő Nagyméltóságának is ajánlottam, számos barátot hóditott. Igen természetes tehát, hogy én azok közé tartozom, a kik a földmüves munkások általános megtelepitését kivánják, még pedig abban a meggyőződésben vagyok, hogy ezt minden nagyobb költség nélkül, egészen mérsékelt eszközökkel s kellő sikerrel is elérhetjük s vele megtessszük a földmüvelés érdekeinek azt a szolgálatot, a melyet a jelen körülmények között általában a legszükségesebbnek, legsürgősebbnek kell, hogy valamennyien elismerjünk.

Megemliteni kivánom még azt is, hogy, habár én is hive vagyok az egyéni szabadság fenségének, de azért szükségesnek tartom, hogy e kis munkás birtokok öröklési és birtokjogi viszonyai, tekintettel a mai jogszabályokra, a melyek szerint az illető tulajdonosok a birtokból igen könnyen kiforgathatók, törvényhozásilag rendeztessenek és szabályoztassanak.

Utalnom kell arra is, hogy olvastam és hallottam, hogy a székelyeknek a telepitési actió körébe való bevonása kivánatos. Ha ezt az illetők ugy vélik, hogy azok a székelyek tereltessenek az ország belsője felé, a kik Oláhországba kivándorolnak, ezzel természetesen mindenki örömest egyetért; de tartok tőle, hogy inkább az van feltételezve, hogy annak a népnek, a mely ott egyáltalában nincsen tulszaporaságban, egyik számbelileg jelentékeny része tereltessék a telepités vidékére. Én, t. értekezlet, ezt nem tartom meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

engedhetőnek, mert ennek a népnek boldogulhatását inkább ott nála, a saját földjén teendő intézkedésekkel kell elősegiteni, mert annak kebeléből egy nagyobb arányu tömegnek elköltöztetése két élü fegyverré válhatnék s épen ellenkezőjét érhetnők el annak, a mit a telepités utján elérni óhajtunk. Legyen elég e tekintetben csupán azoknak a völgyeknek lakosságára utalnom, a mely völgyek Oláhország felé nyilnak, s azokra az oláh templomokra, melyek habár elszórtan, de a székelyföldön ma is találhatók.

Elnök: Az átadott irásbeli munkálat szintén ki fog nyomatni és szét fog osztatni.

Makfalvay Géza: T. értekezlet! Ha látjuk, hogy a magyar középosztály miként pusztul napról-napra, ha látjuk, a mit igen sokan felemlitettek már, hogy különösen az ország határszéli részein milyen invásió van a külföld részéről, ugy, hogy némely megyében már a birtokok tulnyomó része idegen kézben van, akkor arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy itt nagy akcióra és nagy tevékenységre van szükség. Többen hangsulyozták ennek szükségét; de mert ez a szakértekezlet nem ezen kérdésekre, vagy nem ezekre is van összehiva, azért én a jelen alkalommal ezekre nem szándékozom kiterjeszkedni, hanem maradok tisztán a telepités és parczellázás kérdésénél.

Megvallom őszintén, hogy ha a telepitésre a magyar társadalomban erőt, lelkesedést, kitartást és a mindennapi folytonos munkára alkalmas egyéneket látnék, talán arra a meggyőződésre jutnék, hogy a telepitést le kell rakni a társadalom kezébe. Megengedem, hogy ha e téren kezdeményezések történnek, idővel talán a társadalom mindazokat a feltételeket nyujtaná, a melyek a czél elérésére szükségesek; de bizony mi addig nem várhatunk; addig nagyon sok idő telik el, a legkedvezőbb esetben is és sok idő, a mit hasznos munkára fordithatnánk e téren.

Épen ebből a szempontból nekem is az a nézetem, hogy a telepitést az államnak kell végeznie; midőn azonban azt mondom, hogy az államnak kell végeznie, ez alatt nem azt értem, hogy tisztán a ministerium kebeléből, bureaucratice intéztessenek ezek a dolgok. A legnagyobb elismeréssel vagyok azoknak a lelkesedése, odaadása, szakértelme iránt, a kik eddig a telepitéssel foglalkoztak,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

de csak annyi egy telepitésnél is mindenféle helyi és különböző érdeket kell figyelembe venni — hát még egy telepitési akcziónál — hogy teljes lehetetlenség, hogy azt azok, a kik a helyi viszonyokat nem ismerik, a kik a gyakorlati életben mindennap nem fordulnak meg, a bureauból helyesen megitélhessék. Igenis, az államnak kell vezetnie a dolgot, az államnak kell az intézkedéseket megtennie; de gyakorlati sikert én csak akkor látok, ha a társadalom is belevonatik ebbe az akczióba, ha annak is megadatik, hogy befolyjon az egyes részletekbe sőt még a nagyobb kérdésekbe is. Nem akarok e tekintetben positiv javaslatot tenni, hogy telepitési tanács vagy mi alakittassék, csak az elvet vélném kimondandónak, hogy a társadalmi akczió mindenesetre szintén belevonandó; mert látjuk a kimutatásból, a melyet ő Nagymeltósága elénk terjesztett, hogy igen sok telepités nem sikerült; miért nem sikerült? Hiszen a jóakarat meg volt azokban, a kik csinálták! Nem sikerült azért, mert a gyakorlati élet követelményeinek és a helyi viszonyoknak nem felelt meg.

Midőn azonban az állami telepitést tartom kimondandónak és eszközlendőnek, nem merem azt állitani, hogy a magántelepités egészen kizárassék. Sokan azt mondták, hogy a ki magánosan telepiteni akar, az önző érdekekből teszi ezt. Nos, akármilyen érdekből teszi, ha ő a maga nyereségét és talan busás nyereségét megtalálja is, de egyuttal a telepitési nagy eszmét is előmozditja, ha olyan telepitést létesit, hogy az a telepes is boldogul és az a czél is, a melyre a telepités szükséges, az által eléretik, ezt is bizonyos feltételek mellett támogatandónak tartom. Mert ha ennek támogatást nyujtunk, nem a magántelepitőt támogatjuk, hanem a telepest, a ki szintén a nagy czélnak a szolgálatában áll.

A mi a telepitésre nézve irányadó elveket illeti, azt gondolom a leghelyesebbnek, hogy a törvényben csak általában, nagyjában körvonalaztassanak az irányelvek. Nagyon helytelennek találnám azt, ha a törvényben maximumról beszélnénk. Hiszen annyiféle telepités van! Ha valaki szőlőtelepitést akar létesiteni, a milyen telepitések történtek, is már akkor 2—3 hold elegendő; ha más telepitést akar, pl. gyári munkások részére, egy fél hold is elegendő, mig ha igazi mezőgazdasági telepeket akar létesiteni, nagyobb complexumokra van szüksége. Ezt sem lehet holdszámra meghatározni, mert

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

meglehet, hogy 15—20 hold, jó minőségü földből, jó fekvés, kedvező constellátiók mellett elegendő; mig a hol a föld hozama gyengébb, vagy az értékesitési viszonyok kedvezőtlenebbek, mindenesetre nagyobb területet kell biztositani. Irányadó elvül azt vélném tehát kimondandónak, hogy a telepités oly módon és illetőleg oly területen történjék, a melyen a telepes középszerü munkásság és szorgalom mellett is megélhet és boldogulhat.

De ha sikerül ily telepeket létrehoznunk, nem elég azt eredménynek tekinteni, hogy egyik vagy másik ilyen telep talán mindjárt kezdetben virágzásnak indul. Hiszen olyan gyakoriak a tapasztalatok, hogy egyes emberek is, a kik eleinte virágzó gazdaságot kezeltek, lassankint elpusztultak és tönkre mentek; ugyanez a tapasztalat áll egyes községekről is. Gondoskodni kell tehát arról, hogy ha az állam áldozatokat hozott, a mint kell is hoznia, az a telepes ne csak boldoguljon, hanem a telep állandó virágzásnak is örvendhessen. Majd a részleteknél lesz szerencsém ezeket az eszközöket, a melyek ennek biztositására valók, előadni.

Azt mondták, hogy a telepitéshez ember kell, föld kell, pénz kell. Én azt mondom, hogy pénz kell, mert ha pénz van, akkor föld is lesz és ember is. Azt gondolom, hogy a mi viszonyaink közt valami rengeteg összegekre e czélra nem számithatunk. Törekedni kell, hogy minél nagyobb összegek álljanak rendelkezésre, de valami nagy összegek nem fognak rendelkezésre állani. Épen ezért azt gondolom, hogy azt kell irányadóul venni, hogy a telepitéseket legelső sorban oly helyeken kell eszközöltetni, a hol a telepités nem csupán gazdasági czélokat szolgál. Már pedig, ha ez helyes, akkor nem szabad azzal megelégednünk, ha egy telepbe, mondjuk ezer, kétezer kisgazdát odaállitunk. Ezeknek a telepeknek a megerősödéséről is kell gondoskodni és ott intelligentiát is kell teremteni. Nem ugy értem én, hogy például, ötszáz vagy ezer holdas urakat telepitsünk oda; jó volna, ha lehetne; de kellő értelmiséget, vagyis egyes nagyobb telepitvényi birtoktesteket az ottani fogalmaknak megfelelő középbirtokosokat szintén kell oda adni. Miért? Mert ezek először magasabb intelligentiájukkal gazdasági szempontból is vezetői lesznek a telepeseknek, másodszor ugyancsak magasabb intelligentiájukkal befolyást fognak gyakorolni a község társadalmi életére és ha csakugyan van

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vezető elem — mert erre a pap meg a jegyző nem elegendő — akkor igenis, képes lesz az a telep missióját teljesiteni.

Azt sem tartanám helyesnek, hogy a telepités ugy történjék, hogy elővegyenek egy darab földet és mint egy sakktáblát egyforma koczkákra osszák be, hogy itt van 20 hold, 30 hold stb. Kell gondoskodni minden ilyen telepnél kisebb birtokrészletekről is; megmondom miért. Lehetnek abban a telepben boltosok, jegyzők, stb., szóval olyan emberek, a kik nem kizárólag mezőgazdasággal foglalkoznak, de a kik mégis jó, ha földbirtokkal birnak. Ilyeneknek kell kisebb területeket kihasitani. De kell azonfelül egész kis területeket kihasitani munkások részére. Mert a mit itt többen hangoztattak, hogy különösen az Alföldön nagy munkástelepitvényeket kell csinálni, én, noha nem ismerem az alföldi viszonyokat, noha ezekhez nem szólhatok, ettől mégis kissé félek. Mert mi lesz ennek a vége? Önálló munkástelepitvényt csinálunk. Hiszen ezen munkás munkájáról is gondoskodnunk kell. Ha annak a munkásnak el kell menni a második, harmadik, negyedik határba munkát keresni, idejének nagy részét az utazásban elveszti és nem kereshet magának eleget; hanem igenis, épen a munkásosztály megkötésére azt tartom helyesnek, ha a telepekhez munkástelepek is hozzáköttetnek, vagyis munkás telepitvényi földek is adatnak.

A mi azt a kérdést illeti, hogy az örökbérlet és a felesrendszer elfogadható-e, megvallom, hogy perhorrescálom az örökbérleti rendszert. Nagyon sok szomoru tapasztalásunk van a maradványföldeknél, az irtásföldeknél, a contractuális földeknél, hogy az az ember, a ki idegen földön dolgozik, utóbb a földet magának tulajdonitja, jogokat formál rá és ha ezeket nem érvényesitheti, elégedetlen és azt mondja, hogy rajta roppant igazságtalanság követtetett el.

A felesrendszert sem tartom kivánatosnak. Egyátalán az a tapasztalásom, hogy a ki felesen, vagy — hogy helyesen fejezzem ki magamat — részesen müveli a földet, annak a földje soha sincsen olyan jól müvelve, mint ha a tulajdonos maga müveli.

Csernovics Diodor egy uj rendszert penditett meg: a haszonbéres rendszert. Megvallom őszintén, engem nem igen győzött meg a helyességéről, mert ugy vettem ki — ha jól fogtam fel előadását — hogy ő arra számit, hogy a ki husz évig birja haszonbérbe azt a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

földet, fog magának annyit szerezni, hogy azt tulajdonul megszerezhesse és szerinte az volna a politika, hogy husz évig legyen az állam kezében, hogy azután annak adhassa ki.

Engem nem győzött meg először azért, mert én ismerem a magyar embert; az csak akkor érzi magát igazán urnak, ha saját földjén van. Ez az általános érzés, urnál, parasztnál mindenütt. Magyar emberre soha se fog a bérföld olyan hatást gyakorolni. Másodszor a helyes haszonbérlés olyan számos kis embernél oly nagy ellenőrzést igényel, hogy nagyon félek, hogy az ellenőrzési költségek annyira rugnának, hogy kevés ráfizetéssel örök tulajdonul is oda lehetne adni azt a földet. De harmadszor megtörténhetik szerencsétlenségek folytán, hogy az a különben tisztességes haszonbérlő telepes nem bir magának annyit szerezni, hogy megvásárolhassa magának azt, vagy bizonyos, megfelelő területü más földet. Hát azt kidobjuk a telepről? Mindezek daczára elismerem, hogy Csernovics ur eszméje olyan, mely komoly megfontolást igényel.

A mi a parczellázást illeti, nagyon nehéz erről általános véleményt mondani; mert ha már a telepités is sokoldalu, nos hát a parczellázás meg épen annyiféle, hogy nagyon össze kell az embernek magát szedni, hogy elmondhassa valamely müveletről, hogy az parczellázás-e vagy nem. Csak példákat emlitek fel. A leggyakoribb parczellázás ez: Egy községben az emberek egy kis pénzre tesznek szert; akkor elmennek az uri birtokoshoz és azt mondják: Itt a dülőink szélén van az urnak egy dülője. Megveszik, parczellázzák egyes emberek, a kik negyed- és féltelkesek, s maguk közt osztják ki. Nagyon örülök annak is, ha az ilyen ember földet szerez magának, de különös állami támogatásban részesitendőnek ezt nem tartom. De megtörténhetik az, hogy egy egész nagyobb birtok felosztatik. Hát kérem, ha községet akarnak alakitani, már telepités; ha nem akarnak, lehet, hogy ez hozzátelepitésszámba megy és — nem tudom — a szomszéd községből jönnek oda, földjeiket megmüvelni, a miből idővel — tapasztalásból mondhatom — uj községek támadnak, de csak nagyon messze időben. Ilyen parczellázást sem tartok különös állami támogatásban részesitendőnek; de ha olyan parczellázások történnek, a hol gyári telepek vannak és ha akár a gyáros, akár más szerez földbirtokot, hogy azt a gyári munkást letelepitsék,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

annak hajlékot adjanak, az ilyen parczellázást támogatandónak és segélyezendőnek találom. Épen azért visszatérek oda, a mit mondtam, hogy csak nagy elveket szabad a törvényben hangsulyozni, a gyakorlati kivitel tekintetében pedig lehetőleg szabad kezet kell hagyni a kormánynak, mert attól félek, hogy ha megkötjük a kezét, nem fognak életképes telepitvények létrejöhetni.

Papp Géza: T. értekezlet! Figyelve azt a lelkes vitát, mely a telepités kérdésében megindult, a multra vonatkozólag két nagy kérdés merül fel előttem, a melyre fontos, hogy helyes választ nyerjünk, mielőtt azonban erre válaszolnék, Mandello ur egy megjegyzésére kell reflektálnom.

Mandello t. értekezleti tag ur említette, hogy itt a ténybeli állapotok nem ismerésére való olyan véleményeket hallhatni, a melyek a kérdés tisztázásához járulni nem fognak. Bocsásson meg nekem, én, a ki Délmagyarországon lakom, Torontálmegyében, s azt hiszem, többen ez értekezlet tagjai közül, kiknek szerencsénk, vagy szerencsétlenségünk volt telepeseinket közelről megfigyelhetni, a bajokat, a sebeket közelről látni, igenis, bátran állithatjuk, hogy mondandóink s az onnan elmondottak a dolgok teljes ismeretén alapulnak.

A multra vonatkozólag az egyik kérdés az: Megtétettek-e a kormány részéről a multban azok az intézkedések, a melyek a telepes-kérdés megoldására szükségesek voltak? A másik ez: Megfeleltek-e a telepesek azoknak a kivánalmaknak, a melyek tőlük joggal el voltak várhatók?

Az elsőre bátran és teljes lelkiismeretességgel azt válaszolhatom, hogy az a sok jóakarat, a mely különösen az utolsó időben a telepes-ügyek rendezésénél az állam részéről nyilvánult, figyelembe véve a rendelkezésre álló csekély eszközöket, mindnyájunknak, még azoknak is, a kik ismerik a telepesek, sajnos, nyomorult, szegény anyagi viszonyait, osztatlan elismerését birják és kell, hogy e részben osztatlan elismerésünket ki is fejezzük.

A telepesek, bár az állami kedvezményeknek legmesszebb menő mérvében részesültek is, részben saját hibájukból, részben a területi viszonyok sajátos és alkalmatlan volta miatt bizony sanyaru és szomoru helyzetben vannak s a reményeknek nem feleltek meg.

A mi a jövő munkálkodást illeti, én a telepités kérdésében Dél-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Magyarországon egyelőre megállapodnám és további uj telepitésbe bele nem mennék. Azok a telepitések, t. értekezlet, a melyek ma Délmagyarországon fennállanak, viszonyainkhoz képest a szükségnek teljesen megfelelnek.

Uj telepek felállitásáról, ha valahol, csak az erdélyi részekben és Magyarország felső vidékein lehet szó. De midőn e telepitési kérdések megvalósitásához fogunk, ne feledjük, hogy mindkét területen oly nehéz gazdasági viszonyokkal állunk szemben, a melyek magas gazdasági intelligentiát, kitartó munkásságot és nagy munkaerőt igényelnek. Én a telepitéseknek ezen a két vidéken való végrehajtását is nem annyira az u. n. kis telepitvényesekkel kezdeném meg, mint inkább azon elveknek hódolnék e részben, a melyeket Károlyi Sándor gr. ő excellentiája jelzett megjelent brosürjében, t. i. a középbirtoku telepesosztály telepitését óhajtanám. Nem tartozik ez, jól tudom, szorosan a telepitési kérdés keretébe; de mikor ily nagyjelentőségü kérdés elbirálásába bocsátkozunk, figyelemmel kell lennünk mindazokra a mellékkérdésekre is, a melyek e kérdéshez a legközelebbi viszonylatban vannak.

Feltétlenül az állami telepités hive vagyok. Elismerem ugyan, hogy lehetnek körülmények, a melyek közt a magántelepitések is azokat az ideális czélokat tüzik magok elé, a melyek az államot az állami telepek létrehozatalánál vezetik, de a legnagyobb valószinüség szerint a magántelepitések legtöbbnyire mégis csak üzleti szemponton alapulnak; s igy a magántelepités igen alkalmas eszköz lehet arra, hogy az állami előnyök igénybevételével egy embernek a magánhaszna tolassék előtérbe és a telepités szempontjából olyannyira fontos közérdekek csak másodsorban jöjjenek elbirálás alá. Lehetnek elvétve esetek, a mikor egy ideális birtokos a magántelepités czéljait is ép oly magas szempontból tekintené, mint a milyen magas szempontból tekinti az állam a saját telepitéseit, de ezen esetekben feltétlenül megkövetelném, hogy, ha az illető az állami előnyöket igénybe akarja venni, csakis oly feltételek mellett telepithessen, a mint az állami telepitések eszközöltetnek és ezen telepités állami jóváhagyáshoz köttessék, különben a magántelepitést egyáltalában meg nem engedném.

A mi a minimum és a maximumot illeti, azt nem vagyok képes

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megállapitani sem holdszám szerint, sem adóalap szerint, mert szomoru tapasztalataim bizonyitják, hogy a legjobb minőségü területeken is, sajátságos fekvési és éghajlati viszonyok közrehatása folytán, nagy hozamot igérő birtoktestek is gazdaságilag oly csekélységet nyujtanak, hogy ha itt holdszám szerinti megállapitásba bocsátkozunk, az igazságot és a telepes megélhetésének lehetőségét még megközeliteni sem leszünk képesek. Azon elvi álláspontot lehet elfogadni, a mely szerint vidékenkint más meg más maximum és minimum állapitható meg; a kiindulási pont mindenesetre a telepes megélhetése legyen.

Az egyetemleges kötelezettség mellőzendő. Hogy a szorgalmas és kevésbbé szorgalmas ember egyenlően sujtassék, az méltánytalan dolog. Tapasztalaton alapuló igazság, hogy ilyenkor a szorgalmas, jóravaló emberek viselik a munkátlan és kevésbbé alkalmas emberek terhét is és ez sem nem igazságos, sem nem méltányos, de igenis arra vezet, hogy azoknak a szorgalmas embereknek is a munkakedvét, a telepen való megmaradásuk esélyeit csökkenti és az egész telep életét veszélyezteti.

Lehetőleg egyfelekezetü emberek telepittessenek, nemcsak a felekezeti czivódások elkerülésére, de a felekezeti terhek könnyebb és méltányosabb eloszlása szempontjából is. Egy pap, egy kántor stb. könnyebben tartható.

A mi a mai telepitési törvényt illeti, abban vannak egyes intézkedések, a melyek meg volnának változtatandók, s hiányzanak olyanok, a melyekre szükség van; de viszont el kell ismernünk, hogy van abban sok oly intézkedés, a mely gyakorlatilag is hasznosnak bizonyult, a melyeket természetesen fentartandóknak és jövő telepitéseknél első sorban alkalmazandóknak vélek. Ilyen a középületek ingyenes átengedése, a közlegelők fentartása — a mely utóbbi annál fontosabb momentum, mert a telepitésnél nemcsak külsőségekkel biró telepeseket kell alkalmazni, hanem igenis, nagy szükség van a házas zsellér-telepesekre is; ennek az u. n. napszámos-, munkásnépnek a jövőben fentartása is szükséges. Az lehetetlen állapot, hogy a telepes-községben is kizárólag olyan birtoku emberek legyenek, a kik mint napszámosok ne legyenek alkalmazhatók.

Módositandónak vélném azonban a telepitési törvényt annyiban,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy az olyan, ha nem is értéktelen, de közvetlen haszonnal ugyszólván senkire sem járó területek, mint az utczák, közterek, árkok stb., ezek a gazdaságilag használhatatlan területek a jövőre teljesen ingyen engedtessenek át.

A mi a házépitési előlegek kérdését illeti, fentartandók volnának a telepitési törvény intézkedései, annál is inkább, mert, a mint a ma fennálló telepitési szerződés pontozataiba igen helyesen fel van véve, a településre óhajtók bizonyos összeget tartoznak letétbe helyezni biztositékául annak, hogy némi vagyoni képességgel is birnak. E biztositékul letett összeg egy részének házépitési czélra való felhasználását a jövőben is fentartandónak vélem, mert ezzel ki lesz kerülhető az, hogy teljesen vagyontalan emberek is településre akarjanak.

A már egyszer alkalmazott telepest gazdasági telepéből én soha ki nem mozditanám s azon esetben ha valamely telepes alkalmatlannak bizonyult arra, hogy azokat az anyagi kötelezettségeket, a melyeket a szerződés rá rótt, teljesitse, az ilyen telepest én egyszerüen mint házas zsellért alkalmaznám és olyan zsellért, a kinek munkaképessége, szorgalma, hasznavehetősége bebizonyosodott, a külsőséggel biró telepes helyébe ültetném; szóval, degradálnám a telepest közönséges házas zsellérré. Ez igy egyszerüen elmondva, talán nem birja a tetszését a t. értekezletnek, de tessék csak elgondolni, hogy ha az ilyen szegény telepest, akármilyen lusta és haszontalan volt, kiteszik, elveszik a házát és telepét, ez lesz igazán a földönfutó ember, mert ebben fel volt egy időben keltve annak a lehetőségnek a gondolata, hogy valami lesz belőle; s ha elveszik tőle existentiájának feltételét, ha nem adnak neki legalább házat, akkor elszaladgál a világba; s az ilyenekből lesznek azután azok az izgató elemek, a melyekre pedig szükségünk épenséggel nincs. Ellenben ha az ilyen, gazdaságilag nem használható és telepesnek meg nem felelő gazdaembert házas zsellérré degradálunk, megadjuk neki a lehetőséget, hogy mint napszámos tovább existálhasson, meghagyjuk otthonában, mig annak, a kit eddig zsellér minőségben alkalmaztunk, s a ki megmutatta, hogy a külső birtokkal okszerüen élni tudna, megadjuk a lehetőséget arra — mert egyéniségében, munkálkodásában garantiát birunk — hogy derék megfelelő telepessé váljék.

A telepek feloszthatlansága a jövőre is fentartandó; ezzel gát

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

van vetve annak, hogy a telepesek, beültettetvén a telepbe, két-három év mulva gazdasági vagy pénznyereség mellett telepeiken túl adjanak, mikor kötelezettségeiknek eleget még nem tettek, azok a telepesek pedig, a kik átveszik, ismeretlen terhekkel rovassanak meg, s ezáltal nem nyujtunk módot arra, hogy kissé élelmes és üzérkedő telepes emberek állami hozzájárulással maguknak vagyont szerezzenek, de a telepitési feladatoknak meg ne feleljenek.

Az állami felügyeleti jogot a telepités felett mai mértékében a jövőre is fentartanám; a közvetlen intézkedési jogot azonban kormány vagy miniszteri biztosra ruháznám, mert ez sokkal inkább közvetlen gyakorlati megfigyelés alapján vezethetné mint az a bureaukratikus kezelés mellett lehetséges. Van már nekünk oly intézményünk, a melynek felvirágzása egy férfiu lelkes munkájának és fáradozásának gyümölcse: a selyemtenyésztés, a mely virágzását Bezerédj Pálnak köszönheti. Ha ilyen emberünk volna a telepitési ügynél, az egész telepitési kérdés a gyakorlati életnek legmegfelelőbb mederbe volna terelhető. Nagy lelkiismeretesség, szorgalom és odaadás tapasztalható a telepitési ügyek elintézésénél ma is a miniszterium kebelében: én tudom talán legjobban, kinek számtalanszor volt alkalmam érintkezni e kérdésben a hivatott férfiakkal; de ott, a hol néha egy kérdés sürgős elintézése szükséges és az e részben várható gazdasági haszon csak gyors elintézés mellett lehet, ott a bureaukratikus elintézés nem lehet megfelelő. Egy olyan királyi biztosi intézményt szeretnék látni az ügy élén, a mely könnyebben közvetlenebbül és gyorsabban kezelné az ügyeket.

A kincstári erdőbirtokokat telepitésre feltétlenül alkalmasnak tartom, de csak másodsorban; első sorban hajlandó volnék inkább barátságos tárgyalás és egyezség utján az erdőbirtokot kicserélni gazdaságilag használható olyan területekkel, a melyek a telepités czéljának inkább megfelelnek és a melyek talán inkább fekszenek oly területen, a hol a telepitésekre épen szükség van. Az államnak módjában van különben, — a nélkül, hogy messzebbmenő intézkedésekre volna szükség, — telepitésre alkalmas, egyes magánosok tulajdonát képező területeket telepitési czélokra megszerezzen. Nem azokra a messzemenő, mondhatnám tulságosan a távolba nyuló tervekre gondolok itt, a melyek az ingatlanok megszer-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

zésére nézve itt is előadattak; hiszen vannak közelebb fekvő módozataink, a melyekkel bőven fedezhetni azt a szükségletet, a mely a telepitési ügy fejlesztése tekintetében fennforog; egyszerüen nyilván kell tartani a szabad kézből vagy árverésen eladásra kerülő azokat a birtokokat, a melyek bizony, fájdalom, nagy részben az országban ma vevőre nem találnak, de telepitésre alkalmasak lennének. És minek keressünk ingatlanokat, melyekhez esetleg csak a tulajdonjog megsértésével juthatunk, mikor van telepitési czélokra ingatlan a kezünkben annyi, a mennyit csak akarunk. Nem akarom én azokat az urakat, a kiknek e nagy ingatlanok birtokai, az által, hogy azokra is rávetem szememet, az egész telepitési ügynek ellenségeivé tenni; ellenkezőleg, az ügy barátaivá akarom őket tenni, meg akarom őket nyerni és biztositani akarom őket arról, hogy a közel jövőben ugy sem lehet szó arról, hogy a telepitésre szükségelt ingatlanok megszerzésére magánbirtok kisajátitása vétetnék tervbe.

Hogy a telepesek vagyoni képességgel birjanak, ez elengedhetetlen feltétel; ettől elállani nem szabad semmiféle körülmények között, senkinek a kedveért, semmiféle nemzeti és gazdaság-politikai momentumra való tekintettel. A tapasztalat azt bizonyitja, hogy azok a telepesek, a kik teljesen vagyontalanul, csupán földbirási vágyból merészkedtek telepeknek a birtokába ülni, egy-két-három év alatt teljesen tönkre mentek, azt a kis ingó vagyonukat, a mely nem volt elegendő és a mely nem adott nekik jogot arra, hogy nagyobb ingatlan birtokához hozzájussanak, elverték és földönfutó koldusokká váltak. Azoknak a vagyontalan zselléreknek a szemébe kell nézni és bátran meg kell mondani nekik, hogy igenis, minden országnak szüksége van arra az elemre, a mely a munka legelső tényezője, a napszámosra; hogy napszámosnak lenni keserű, de nem szégyenletes dolog; hogy ne vágyjon minden napszámos arra, hogy földbirtokos legyen; igenis, legyen megadva neki a mód, hogy ha bizonyos vagyonra szert tett, ezt elérhesse; de azt bátran meg lehet neki mondani, hogy mig ama bizonyos vagyoni képességgel nem bir, ne törekedjék erre; ne törekedjék a maga javáért; ne törekedjék azért, hogy a keresetet és kis vagyonát, a mely a kezében van, egy illusorius reményért fel ne áldozza.

Különben a zsellérek helyzetén jövőben segiteni óhajtanék olyan-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

formán, hogy azok a községek, a melyek nagy közlegelőkkel birnak, ezek egy kis töredékét, annyi, a mennyi a közlegelőből elvonható kis, egy-két holdas bérletekbe adjanak, hogy utóvégre azok a kielégittetlen vágyak is némi kielégitéshez juthassanak másrészt saját tapasztalatukból beláthassák azt, hogy kis tőkével még bérletet tartani is mily nehéz esetleg egy-két törekvő zsellér, munkájával érvényesülhessen. De ezen bérletek is kis lejáratra szorittassanak, a mely után az esetleg csalódott emberek békés megnyugvást találjanak azokban az állami intézkedésekben, a melyek csak óvni akarják őket attól hogy existentiájukat a jövőben még rosszabbbá ne tegyék.

Az egész telepitési aktiónak legegészségesebb megnyilvánulását különben a parczellázásban látom, a melyet némely előttem szóló urak ugyan nem sokra becsültek, sőt itt-ott kicsinyelték is, de a melyet én első rangu fontosságunak tartok. Vannak olyan telepitett községek, a melyeket egyes nagybirtokosok részint a gazdasághoz szükséges munkaerő beszerzése, részint más szempontokból saját területeiken évtizedek előtt telepitettek; időközben hozott törvény hozzájuttatta ezeket az egyéneket belsőségekhez és egy kis kertecskéhez, a mely a legszükségesebbeket, a megélhetési szükségletet fedezi. Ezek a nagy községek, a milyen ma számtalan van Magyarország területén, már leküzdötték azokat az első nehézségeket, a melyek minden község telepitésénél felmerülnek, s leküzdötték az uj viszonyokhoz való hozzászokást; a házépitést, az első berendezés költségeit átélték ezek a nagy és egészséges falvak, gyakran olyan területtel vannak körülvéve, a mely nagybirtokos tulajdona, de a melyhez hozzá nem férhetnek, mert hiszen egyénenkint a megvételre nem képesek, tömeges ajánlat pedig részükről alig vétetik figyelembe, mert vagyoni biztositékot nyujtani az eladónak nem tudnak. Ezek a nagy községek első sorban szemügyre veendők és ezek érdekében főfontosságu dolog az, hogy jövő fejlődésök és életben maradhatásuk szempontjából a parczellázás ügyére figyelem fordittassék. Vannak nagy községeink, a melyek ma életképesek, a melyeknek meg vannak a jövő existentiára szükséges minden feltételei; és ha az államtámogatólag közremüködik ezek részére olyan irányban, hogy a körülfekvő ingatlanok parczellázás czime alatt megvétessenek és köztük szétosztassanak, a lehető legegészségesebb telepitést hajtottuk

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

végre és elértük azt a czélt, a melyet épen gazdasági és nemzeti politikai szempontból a telepitéssel elérni akarunk.

Felemlitendőnek tartom még azt is, hogy a megalkotandó telepitési törvényben a telepes községek lakóinak nyujtandó kedvezmények némiképen kiterjesztessenek, hogy az adófizetési kötelezettség, a mely utóvégre ma jelentékeny teher, bizonyos évek sorára kitolassék, nevezetesen, hogy az első két-három évben a telepesek az adófizetés kötelezettségei terhei alól teljesen felmentessenek és felmentessenek azon községi terhek alól is, a melyek ma nevezetesen közintézmények létesitésénél reájok nehezednek; és fősuly forditandó arra is, hogy azokban az állami kedvezményekben — a minő pl. a dohánytermelési kedvezmény, a mely utóvégre is præmium, — a mai alacsonyabb gabnaárak mellett a telepesek főképen részesittessenek, mert az ilyen segitség az existentia biztositásához jelentékenyen hozzájárul.

Többen előttem érintették a saját vidékjökbeli telepesek érdekeit és viszonyait; én is, mint a ki több telepes községnek vagyok ez idő szerint képviselője és ismerem azok szomorú viszonyait, kötelességemnek tartom azt a kérelmet intézni a földmivelésügyi miniszter ur ő Nagyméltóságához, kegyeskedjék azokat a telepeket, a melyek Torontálmegyében ez idő szerint fennállanak, a jövőben is a jelenlegihez hasonló kegyes támogatásban részesiteni és lehetőséget teremteni nevezetesen a parczellázás által arra, hogy jövő existentiájuk biztosittassék és hogy azok az ingatlanok, a melyek ezen községek közelében vannak, talán állami hozzájárulással is e községek részére megvétessenek.

Elnök: T. értekezlet! Közölni kivánom a t. értekezlettel, hogy az ülés folyamán Babics József tagtárs ur irásbeli véleményt is adott be; ezt az irásbeli véleményt köszönettel veszem; ki fog nyomatni és az értekezlet tagjai közt szét fog osztatni.

Hoitsy Pál: Nagyméltóságu elnök ur, mélyen tisztelt értekezlet! Szorosan és precise a felvetett kérdésre akarok nyilatkozni. A kérdés az: Szükséges-e, hogy a telepités nagyobb mértékben folytattassék? Megengedendő-e a magántelepités? Kivánatos-e az örökbérlet és a felesbérlet?

Minthogy én telepités alatt azt értem, a mit a törvény annak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mond, t. i. uj községek alakitását, erre a kérdésre a következő feleletet adom: Nem kivánatos, hogy a telepitési tevékenység nagyobb mérvben folytattassék, mint eddig folytattatott; nem kivánatos a magántelepités, sőt az a legritkább esetekben engedendő meg és engedélyhez kötendő; nem tartom kivánatosnak az örökbérleti rendszer behozatalát, sem pedig a felesbérletet; hanem igenis, szükségesnek tartom azt, a mit előttem szólott t. barátom Papp Géza is már jelzett, hogy a meglevő telepek gondozására a legnagyobb figyelem és a legnagyobb áldozatok fordittassanak és szükségesnek tartom azt, hogy mindazok a nagy czélok, a melyekért a mozgalom a telepités ügye körül ebben az országban megindult és a melyek magát a kormányt is vezették, más uton éressenek el, megfelelőbb eszközökkel, a mely eszközök közül leginkább tartom czélhoz vezetőnek azt, a melyet tegnap Csernovics Diodor t. barátom előadni méltóztatott.

Nem akarok kritikát gyakorolni az eddigi telepitések felett, annál kevésbbé gáncsoskodni. Sőt egyenesen kijelentem, hogy a legnagyobb elismeréssel veszem tudomásul a kormánynak eddig kifejtett egész működését, még talán azt találom, hogy egy kicsit tul is ment a jóakarattal a kellő határon mindezekkel a telepesekkel szemben, de semmi esetre sem maradt kötelességén innen. De kell, hogy őszinték legyünk egymás iránt; gondolom, az igen tisztelt minister ur sem venné jó néven, ha itt elhallgatnók a valót és dicshymnust akarnánk zengeni a meglevő állapotok felett. Ha pedig őszinték akarunk lenni, akkor ki kell jelentenünk azt, hogy az egész telepitések, ha nem mondom is azt, hogy kudarczot vallottak, mert az a szó tulszigoru volna és tulsötét szinben ecsetelné a valót, hanem igenis, ezek az elért sikerek semmi arányban sem állanak azokkal a nagy áldozatokkal, a melyeket eddig ez ügyért hoztunk. Eddig minden felszólaló ur, a ki ismeri a telepesek viszonyait, szomoru szinekkel festette azok mostani állapotát; de nem is szükséges, hogy a magunk tapasztalataira tulságos sulyt helyezzünk; itt vannak előttünk a ministerium által közzétett jelentések, a melyekből meggyőződhetünk arról, hogy ezeknek a telepeseknek a sorsa egyáltalán nem irigylendő, hogy a hátralékok esztendőről esztendőre szaporodnak, hogy vannak olyan hátralékok, hogy a minister urnak jelentése szerint egyetlen községben 522,000 frt ármentesitési járulékot kellett elengedni addig,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a mig az egész telekváltság le lesz törlesztve, tehát ki kellett terjeszteni ad græcas kalendas a hátralékok lefizetésének határidejét. Látjuk, hogy a magyar állam, a mely a maga pénzszükségleteit körülbelül közel 5% mellett szerzi be, kénytelen volt ezen telepeseknek két százalékra pénzt kölcsönözni, mert máskülönben lehetetlen lett volna nekik megélni; látjuk, hogy még azonfelül itt van a panasz, hogy folytonosan vándorolnak ki a telepekről, hogy másod-, harmadkézen vannak egyes telepek, a mint ő nagyméltósága Dessewffy püspök ur tegnap mondotta, hogy egyes telepeseknek eredeti birtokukból már csak egy vagy két hold maradt meg a kezükön és hogy sokszor már odáig ment a dolog, hogy a vagyoni viszonyok rendezésére bizottságot kellett kiküldeni. S e mellett még felhangzik az a panasz is, hogy a telepesek nem dolgoznak eléggé, hogy kénytelenek itt-ott bérbe adni birtokukat és mellékkeresettel, fuvarozással és napszámmal keresni meg kenyeröket. És nem értük el, t. értekezlet, e vagyoni sikertelenség mellett még az ethikai czélt sem; mert hiszen egy kormány és állam kezében a földtulajdon nem csak értéket, hanem hatalmat is képvisel; mi kiadtuk e hatalmat a kezünkből; létesitettünk telepeket olcsó ár mellett előnyök nyujtásával és azután a telep maga átment egy másik kézre, a hol az államnak nincs meg többé az a biztositéka, hogy az illető azt a nemzeti eszmét ugy fogja szolgálni, a mint feltételezték attól, a ki azt a telepet előbb a kezébe kapta. Hiszen ott vannak, hogy csak egy példára hivatkozzam — mindig a hivatalos adathoz tartom magamat — a csángó-telepek, a melyek eredetileg tiszta magyarok voltak. Most látjuk a kormány jelentéséből, hogy a magyar elem 60%-ra csökkent; 15% német, 25 bolgár. Midőn tehát látjuk e nagy hátramaradást, midőn látjuk, hogy azokkal a roppant nagy áldozatokkal szemben, a melyeket a kormány hozott, avval a nagy igyekezettel, avval a nagy engedékenységgel, avval az atyai jóindulattal szemben milyen csekély a siker, akkor én azt mondom, igenis, hagyjuk abba a telepitést! Ezen az uton, ezen a módon, mint a hogy eddig telepitettünk, falvakat szállatni meg az emberekkel, ennek hagyjunk békét!

De még inkább ez a nézetem a magántelepitésre nézve. A magántelepitő soha sem fogja telepeseivel szemben azt az atyai jóindulatot érvényre juttatni, a melyet az állam gyakorol. És mi lesz az ered-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mény? Az, a mi már eddig is volt, hogy egyes telepeket magának a kincstárnak kell átvenni a magánosoktól, mint pl. történt a Popp-féle birtokokkal, a melyekről szó van a jelentésben, Igazfalva mellett. És azután előállanak oly állapotok, mint a minőket a jelentésből megtudunk, hogy egy 1844-ben alakult községnek — méltóztassék jól megfigyelni, 1844-ben alakult — eredetileg 1,099.000 frtot tevő tartozásából ez idén még 1.035,000 frt maradt törlesztetlenül. Vagy itt van egy másik község: Itt van Pitvaros nagyközsége; ez alakult 1817-ben; magános birtokosok alakitották; az összes váltság kitett 1.457,000 frtot; a község tehát nyolczvan esztendeje, hogy fennáll; és ebből az 1.457,000 frtból még ma is fennáll 1.438,000 frt.

Ez, t. értekezlet, gondolom, mindenkit meggyőzhet arról, hogy magánbirtokokon telepitést megengedni csak a legritkább esetekben szabad; akkor is engedélyhez kötendő és az engedély csak akkor adandó meg, a mikor az államnak megvan a teljes garantiája a telep sikerére nézve.

Az örökbérleti rendszernek semmi tekintetben sem vagyok barátja; nem csak azon az okon, a melyet itt Bujanovics Sándor t. tagtársunk felhozott és a melyet gróf Károlyi Sándornak értekezésében is megpenditve láttam, hogy t. i. a jogi és a tulajdonjogi fogalmak elmosódnak, a mit t. barátom Papp Géza is előadott; én ettől valami nagyon nem is félek; mert ilyenre, hogy azután elvegyék a birtokokat ezen a jusson, Magyarországon csak akkor lehetne számitani, ha itt egyszer a tömeguralom fog garázdálkodni. Igen; ilyen módon való megtámadását a tulajdonjognak én Magyarországon nem tartom képzelhetőnek máskor, csak tömeguralom idején; akkor pedig, méltóztassanak jól meggondolni, ha egy nagy birtok bérletekre van felosztva és azokból sok ember él, akkor az a veszedelem sokkal kisebb, mint akkor, a mikor maga a tulajdonos gazdálkodik rajta, mert az a bérlő, a ki abból a földből él, természetes segitsége lesz annak és igy annak a pártjára fog állani, a kinek a föld tulajdona, nem pedig a zajongó tömegnek a pártján. Hanem én az örökbérleti rendszert főleg más szempontból nem akarom és ez az, hogy akkor a tulajdonos nem élvezheti azt a többleti hasznot, a mely előáll abból, hogy a föld értéke esztendőről esztendőre emelkedik. A ki pl. az ötvenes években kiadta volna bérbe földjét, a lehető legnagyobb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

árakon, és ma ugyanazt a bért kapná, no az ugyan megköszönné azt a bért. És bizzunk annyit nemzetünkben és országunkban, hogy az is, a ki ma adná bérbe földjét, ugyancsak keservesen megbánná. ha ötven esztendő mulva csak annyit kapna ki a földjéből, a mennyit az ötven esztendő előtt nyujtott. Ezért vagyok ellensége az örökbérletnek.

A feles rendszernek pedig határozott ellensége vagyok azért, mert e mellett okszerü, belterjes, a kornak megfelelő gazdálkodás teljesen ki van zárva. Hanem igenis, szükségesnek tartom, a mint felszólalásom elején bátor voltam megjegyezni, hogy mindazok a nagy czélok, a melyek a kormányt vezették, mikor meginditotta e mozgalmat, közelittessenek meg, éressenek el más uton, más módon, nevezetesen a bérletrendszer által, a mely azonban időhöz kötött legyen; nem is mondom, hogy nagyon hosszu időhöz; nem megyek egészen odáig, a mint Csernovics t. barátom kifejtette; megelégedném sokszor rövidebb idővel, talán 12, talán 10 évvel; de — és ebben térek el tőle — a sulypontot én itt arra helyezném, hogy ezeket a bérleteket adjuk át az illetőknek tanyai gazdálkodásra; erre a tanyára akarok, t. értekezlet, sulyt helyezni. Mert ha nézzük az eddigi tapasztalatokat, miért nem sikerültek, t. értekezlet, az eddigi telepitések? Talán tulságosan drágán adtuk az embereknek a földet? Nem! Azt látjuk, hogy mindig árban kapták, sőt áron alul, előnyös feltételek mellett; hogy azokat az annuitásokat, azokat a kamatokat, a miket az államnak vagy a birtokosnak a telepes tartozott fizetni, az a föld kihozta; és ha a telepesnek nem lett volna más terhe, mint ez, akkor az a telepes meg tudott volna élni, gyarapodni tudott volna. De jöttek mindenféle mellékkiadások, jöttek a községi terhek, közigazgatási költségek és mindaz, a mi ezzel együtt jár. Hiszen látjuk, t. értekezlet, szintén a kimutatásból, hogy vannak egyes községek, pl. Németberek, a hol a községi teher 15.594 frt; látjuk pl. Erzsébetlakot, a hol tiz holdas parczellára az annuitás és a községi teher évenként 380 korona, tehát 19 frt holdankint. Nem az annuitás a sok, mert hiszen, a mi magát az annuitás nagyságát illeti, vannak telepek, a melyek 52 koronát fizetnek holdankint; és ez is egyik oka, a miért nem tartom sikerültnek a telepitéseket; Itt van pl. Kovácsi község, a hol 20 korona községi adó és teher

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

esik egy-egy holdra; az állami adó leszámitásával, csupán községi adó és teher. Ebben nincs benne az egyházi adó, nincs benne az iskolai adó. És ha e tekintetben megnézzük a kimutatásokat, látjuk, hogy vannak községek, a melyekben csak az egyházi szolgáltatás az állami adónak 37%-a, a tiszta iskolai adó 30, 25, 24, 27%-a. Hát kérem szeretettel, hogy éljen meg az a telepes? Mikor annak a telepesnek minden annuitást és minden kamatot fizetni kell, akkor jönnek még a községi terhek, a jegyző fizetése, a biró fizetése, a drága magyar közigazgatás mindenféle kiadásai; akkor jönnek az egyházi adók s egyszersmind az iskolai kiadások; nos hát, hogy éljen meg az az ember? Ez teljes képtelenség. Ha telepiteni akarunk — illetőleg nem telepiteni, mert azt, a mint mondottam, nem akarom, hanem a telepités alatt emezt a másik fogalmat értem itt: megszállatni földeket emberekkel — akkor le kell venni annak az embernek a válláról legalább azt a terhet, a mit le tudunk venni, t. i. a községben való élet által származó terheket.

Hiszen, t. értekezlet, ez a tanyán való gazdálkodás itt nőtt fel a földből, ezt maga az élet fejlesztette ki. Ez nem utánzása az angol farmrendszernek, mert a mi parasztunk nem tudja azt, hogy mit jelent az a farmrendszer és hogy az hogy alakul Angliában és Franczia-országban; de az élet tanitotta őt rá erre; mert a tanyán ő sokkal jobban meg tud élni, mint a faluban, a városban; és erre nagyon jellemző dolog, a mit Ecseri t. tagtársunk tegnapelőtt felhozott, hogy pl. az ujszentesi telepen az emberek megkapták a lakóházat benn a faluban, ők pedig még azonfelül tanyát épitettek kün a tagjukon és az egész nyarat ott töltötték. Miért? Mert ugyanaz az ember, a ki a községben tönkre megy, ugyanazon viszonyok közt prosperál és gyarapodik, ha tanyai gazdálkodást visz; mert először is az összes közigazgatási terhek a minimumra redukálódnak. Bocsánatot kérek, ha községek, mint községek csatlakoznak a körülöttük levő ahhoz a községhez, a melyik az ő közigazgatásukat a legolcsóbban elvállalja; ez a joga a községnek meg van, evvel a jogával élhet és ilyen módon legalább a pusztáknak, mint községeknek is a közigazgatási kiadásai a minimumra redukálódnak. Én magam nem is tudok a gyakorlati életben drágábbat, mint hogy 15—20 százalékot fizetnek a községnek az állami adó után az összes közigazgatási teendők ellátásáért.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Másodszor, t. értekezlet, az a pusztai lakó nem épitkezik oly drágán, mint az, a kit a községekben megtelepitenek. Most, mielőtt még megtelepednék, felépitjük a házát, a mely 800, 900, 1000 koronába kerül, sőt többe; ez leköti a telepes vagyonának és a rendelkezésére álló pénznek egy nagy részét; ez ő rá nézve improductiv befektetés, olyan, a mely neki direct hasznot nem hoz, kamatot nem hajt. A tanyai ember felépiti a maga házát többnyire a maga erejéből; más kiadása, mint a fa, jóformán nincs; a maga két keze munkájával rak fecskerakást, ellakik úgy, a mint a körülmények engedik. Azután a tanyai gazdálkodó jobban kihasználja idejét földje mivelésében. A falusi lakó kimegy a tagjába, bejön, elveszit egy órát kifelé, egy órát befelé. Szántani megy; igája is elveszti ugyanezt az időt; be kell hordania a gabonáját; háromszor-négyszer tud megfordulni egy nap, talán csak kétszer; elveszti az időt az ide-odajárkálással. A pusztai ember ezt az időt nem veszti el, minden munkájának megtalálja a legjobb idejét; ott lakik azon a tagon; minden egyes gazdasági teendőt akkor végez el, mikor annak épen a legszükségesebb ideje van.

De azonkivül az a tanyás ember sokkal jobban tudja értékesiteni gazdaságának minden melléktermékét. Csirkét nevel, baromfit tart, pulykát, libát, mindent a világon; tojást ad el; tudjuk, hány millióra megy ez ma Magyarországon, a mit ebből a külföldre szállitunk; és merem mondani, hogy ennek a tulnyomó nagy részét mind tanyai gazdálkodók szolgáltatták. Ő nála a gazdaságban jóformán semmi sem megy veszendőbe; kihull a gabonája: eszi a baromfi vagy feleteti a malaczokkal. Csikót nevel, borjut, sokkal jobban és olcsóbban, mint a falusi gazda. Olcsóbban él, mert nem korcsmázik annyit, mert nincs korcsma a tanyán. Itt a minister úr jelentésében látok megemlitve egy községet, a melyről el van mondva, hogy nem nagyon boldogulnak ott a lakók. Én tudom arról a községről, hogy ott a korcsmáros nagyon jól boldogul és a mult őszszel nemcsak hogy virágjában volt a korcsma, hanem ezek a nem boldoguló telepesek még tánczmestert is tartottak a községben.

Ezen pusztai gazdálkodás, vagy jobban mondva, a földeknek tanyák szerint való megszállatása és azoknak bérbeadása ellen is felhozható egy-más dolog. Az egyik az, a mit a gróf Károlyi Sándor

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ő excellentiájának brosürjében láttam: hogy az ilyen bérlő paraszt rontja a földet. A másik az, hogy az ilyen bérlőnek nincsen az existentiája biztositva, hogy, mikor a bérlete lejár, mi legyen vele? E tekintetben bizonyos hiányt láttam Csernovics t. barátom tegnapi előadásában is, a ki e kérdésre nem felelt meg, a harmadik pedig az volna, hogy a tanyai gazdálkodó a nemzetiségi eszmét nem tudja annyira portálni, mint a faluban élő.

Hát a mi legelőször is ezt az utolsó ellenvetést illeti, bátorkodom megjegyezni, hogy az én szerény tapasztalatom szerint, de sok időre kiterjedő tapasztalatom szerint ez az érv nem áll meg; sőt ellenkezőleg, azt láttam mindig, hogy a pusztán, a tanyán lakó ember az ő nemzetiségét örökre megtartja, mindenféle viszonyok között, sőt hogy e tekintetben a tanyai lakónak magyarositó hatása sokkal nagyobb, mint bármely falusié.

Csak egy példát hozok fel. Itt van Pestmegyében a vacsi puszta, Koburg herczeg tulajdona. Ezen is régibb időben a tisztek legnagyobb része nem magyar volt. A lakosság, a cselédmunkások, kivévén egy bizonyos törzset, néhány helybelit, mind idegenek voltak; hozták őket Arvából, Liptóból, Galicziából. És az eredmény az volt — nem generatiók multán állott be — hogy ezeknek a Felföldről oda letelepedett embereknek a gyermekei meg sem tanulták soha szüleik nyelvét; az öregek, a kik nem birták a magyar nyelvet oly rövid idő alatt elsajátitani, nem tudtak oly normálisan beszélni, de a gyermekek már csak magyarul beszéltek; pedig ez nem magyarajku vidék, hanem egy puszta, a mely köröskörül idegen nemzetiségektől van körülvéve. Albertin, Irsán, Pilisen tótok laknak; Hartyányon németek laknak; Tatárszentgyörgyön tótok laknak, Őrkényen tótok laknak. Kőrös egyfelől és Czegléd másfelől oly messze esnek, hogy ezekkel érintkezésök ezeknek a lakóknak nincs. Tehát ez az egy szempont is elesik; és a mikor én nagy figyelemmel olvasom sokszor pl. Beksics igen tisztelt tagtársunknak fejtegetéseit arról, hogy Magyarországon csak a városok tudnak magyarositani, vele szemben nekem az a tapasztalásom, hogy nincsen az a város, a mely ugy tudna magyarositani, mint a hogy magyarosit a puszta.

A másik két ellenvetést, hogy t. i. a földet rontja a bérlet és hogy ez a bérleti rendszer a bérlő sorsát nem biztositja, szintén

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

concret példával egyszerre akarom megvilágitani. Itt van ugyancsak Pestmegyében két puszta; az egyik Pótharaszt, a másik Szentlőrincz, Kecskemét és a Tisza között, ugyancsak Koburg herczeg ő Fensége tulajdona. Emlékezetet meghaladó idő óta mind a kettő parczellázott tanyai birtokok szerint bérbe van adva; az egyikben hat évig tart a bérlet, a másikban tiz évig tart. Tény az, hogy minden egyes alkalommal, a mikor a bérlet lejár, nyilvános árverés tartatik az egyiken — a másikon nem — és mindig több meg több a haszonbér, a melyet a tulajdonos elér. Mármost, ha az a bérlő elrontotta volna a földet, lehetetlenség volna, hogy mindig többet kapjon a tulajdonos. Pedig az egyik puszta, Szent-Lőrincz, már kétszáz esztendőt meghaladó idő óta igy kezeltetik; és legutóbb, mikor a szerződést megkötötték, megint többet adtak. De az is kiviláglik a tényekből, hogy ott a bérlő biztositva van az ő jövendőjében. Mert mi az eredmény? Az, hogy ezeken a bérleteken a migratio sokkal, de sokkal kisebb, mint pl. az állami telepeken. Mindig ugyanazok az emberek veszik ki azt a földet. És a mi Szent-Lőrinczet illeti, van ott egy család, a mely okmányaival ki tudja mutatni, hogy már kétszáz esztendő óta birja azt a darab földet; pedig kiliczitálhatná őt mindenki; de nem liczitálja ki senki, mert ő abban a helyzetben van, hogy azért a földért többet adhat, mint mindenki más; többet adhat, mert épülete van rajta, mert minden gazdasági épülete meg van; mert, mikor az aratást befejezte, ő újig élhet abból, a mije van. Egy másiknak, a ki oda akar jönni, ezt mind készpénzzel kell megszereznie; új épületet kell emelnie, új jószágot, igavonó marhát, vetőmagot hoznia és még aratásig élnie. Ő vele nem versenyezhet senki. És a migratio itt oly csekély számra redukálódik, hogy mig az állami telepeken a minister úr jelentése szerint 70%-ra megy fel egyes esetekben az emberek elvándorlása, addig pl. Szent-Lőrinczen 136 család közül hat nem újitotta meg szerződését: három azért, mert időközben meghalt és az örökösökre ment át a bérlet és csak három azért, mert nem akarta megújitani. Ez, gondolom, elég bizonyiték arra, hogy a bérlő continuitása, jogai meg vannak védelmezve, hogy, mikor a bérlet letelik, a bérlőt ki nem dobja senki, hanem a dolog természeténél fogva, a tulajdonos saját érdekeinél fogva ő ott meg fog maradni és meg tud maradni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Nem akarom tovább igénybe venni a t. értekezlet becses jóindulatát és figyelmét. Én meg vagyok győződve arról, hogy ez a rendszer keresztül fog menni minálunk is, mint a hogy keresztülment más országokban, mert az élet hozta magával. A tulajdonos többet kap ilyen módon, mint minden más módon; és merem mondani, hogy alig van az Alföldön olyan, a legjobban kezelt gazdaság is, a melyért többet el ne lehetne érni ilyen bérleti rendszernek a meghonositásával.

De keresztül fog ez menni azért is, mert a gazdálkodást mind nehezebbé fogja tenni nálunk a cselédmizéria, a mely most is nagyon erősen mutatkozik. Meg vagyok tehát győződve, hogy ez keresztülmegy, akár hozunk ilyen határozatokat, a melyek ezt elősegitik, akár nem hozunk. Hanem az okos és előrelátó államférfiunak a bölcseségét én mindig abban látom, hogy ő nem olyan intézkedéseket tesz, a melyeket az élet azután ki fog csúfolni, hogy ő nem küzdeni akar az élet áramlatával, nem szembeszállani akar vele, hanem elől uszik ebben az áramlatban, hogy ő mutatni akarja az irányt és oly intézkedéseket tesz, a melyek azt, a mit az élet amugy is megvalósitana, még könnyebben keresztülvihetővé, még könnyebben megvalósithatóvá teszik.

Ezeket voltam bátor elmondani.

Lippich Gusztáv: Nagyméltóságu minister ur! Mélyen t. értekezlet! Én az általános kérdőpontokra óhajtok néhány szóval válaszolni. A magam részéről az állami telepitést teszem mindenekelőtt első sorba; a magántelepitést állami felügyelet alatt továbbra is folytathatónak tartom. Az örökbérletet ama különféle okoknál fogva, a melyek elmondattak, én sem helyeslem.

Csak néhány perczre kérem a t. értekezlet türelmét, hogy egy egészen specialis egyetlen egy kérdésről előadjam véleményemet. Én tisztán a középosztályról kivánok szólani, azon középosztályról, a melyet még nem régiben jelentős férfiak irásban és szóban a pusztulástól meg nem menthető kadavernek tekintettek. Azon férfiaknak szemei előtt a középosztálynak azon tagjai lebegtek, a kik kártyaasztal mellett, czigányszóval prédálták el őseik vagyonát. Ezek elpusztultak, ilyenek már nincsenek; elpusztitotta őket a társadalmi rend. De ma, midőn látják, hogy a munkásközéposztály is rohamo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

san pusztul, örömmel tapasztalom, hogy legkiválóbb férfiaink itt e teremben felhivták a kormány figyelmét a középosztályra, különféle javaslatokkal állottak elő és felkérték az államhatalmat a középosztály megmentésének igen, igen nehéz munkájára. Ezelőtt 30 esztendővel Keleti Károly 6.600,000 holdra tette azt a területet, a melyet a középosztály birt. Ha a legujabb mezőgazdasági statisztika alapján ma teszünk számitásokat, azt tapasztaljuk, hogy Magyarországon mintegy 6,700 középföldbirtokos van, a kik 3.900,000 katasztrális hold birtokot birnak. Ebből azt látjuk, hogy 30 esztendő alatt a középföldbirtokos osztály 2.700,000 hold földet ejtett ki a kezéből. De más tapasztalatot is lehet ezen statisztikai adatokból következtetni. Ott, a hol a magyarság lábai alól a talajt elveszti, mindig megelőzi a középosztálynak pusztulása. Ijesztő mértékben tapasztalhatni ezt épen Erdélyben, ugy hogy ma Erdélyben összesen csak mintegy 870 középbirtokos van, a kik Erdélynek 410,000 kat. holdját birják.

Szomoru tapasztalatok ezek, a melyeken segiteni kell. De hát miképen lehet segiteni ezen a bajon? En magam abban a véleményben voltam nemrégiben, hogy telepités által lehet segiteni. Mélyebben megfontolva azonban a dolgot, a középföldbirtokos osztálylyal telepeket létesiteni majdnem lehetetlen; hanem azért elfogadom, a mit Makfalvay Géza t. értekezleti tag ur mondott, hogy gondoskodni kell és a lehetőségig oda kell törekedni, hogy minden telepbe középföldbirtokos is telepittessék, nemcsak azért, hogy erkölcsi vezére, szószólója legyen annak a telepnek, hanem azért is, mert ez a középosztály a telepnek helybeli munkaadója is. Én részemről a középföldbirtokos osztályon csakis egy törvényhozásilag szervezett bérleti rendszerrel képzelek segiteni. Példát hozok fel erre: Vagyonának romjaival egy földbirtokos család rendelkezik még talán 20—25 ezer forinttal. Ezzel egy nagy telepbe nem mehet be, mert a tőkének legnagyobb részét a beruházások emésztik fel; de 20—25 ezer forinttal egy bérletnek kezelésére már vállalkozhatik és szorgalommal, egy kis szerencsével még vagyont is gyüjthet és gyarapithatja tőkéjét.

Én részemről annak a 3.900,000 holdat birtokló középosztálynak megmentésére, fentartására, megélhetésének biztositására fektetném a fősulyt. Ha ezeknek sorsát, fentartását, és megélhetését biztositom,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

akkor egyszersmind egy telepitést eszközlök ezzel, mert hiszen az önönmagát fejleszti és rajokat fog magából kibocsátani.

Mivel tudunk tehát a középosztályon segiteni? Itt már csak elmondom a mi földmivelési ministerünknek, a kinek szive társadalmunknak minden osztályáért megdobban, hogy vegye és kérje fel társul hasonló lelkesedéssel a vallás- és közoktatásügyi ministert, a honvédelmi ministert, a pénzügyministert és a belügyministert. Ezen hatalmi körök egyesitése által rendkivül sokat segithetni a középföldbirtokos osztály megélhetésén és feltámásztásán. Veszek egy középföldbirtokos családot, a melynek 4—5000 frtos átlagos tiszta jövedelme van. Ha négy gyermekkel áldotta meg az Isten, a mire a négy gyermeket fölneveli, akkorra, ha azt nem akarja, hogy a vagyona dobra kerüljön, nincs más hátra, mint hogy azt a 10—20 ezer forintot, a mit még megmentett, zsebre tegye, és feljőjjön a képviselőjéhez vagy a régi barátaihoz, hogy adjanak neki kenyeret. A vallás- és közoktatásügyi minister létesithet olyan intézményeket, olyan internátusokat, a hol egy gyermeknek nevelése nem kerül 1500—2000 frtba, hanem a hol a középosztálybeli fiuknak társadalmi műveltségüknek megfelelő neveltetése bele kerül talán 2—3—400 frtba. De tovább megyek. Felemlitettem a honvédelmi minister urat. A honvédelmi minister ur létesitett katonai iskolákat, azokba elmehetnek a középosztályu gyermekek, áldják is a honvévelmi minisztert mindazon családok, melyeknek gyermekei oda bejuthatnak, de oda kevesen juthatnak be, nem is erről akarok beszélni, hanem az önkéntesekről. Egy gyalogos önkéntes egy esztendőben 1500 frtba kerül, egy huszár 2—3000 frtba. Mi volna tehát a teendő? Az, hogy a honvédelmi minister ur figyelmeztetné az ezredes urakat, hogy az önkénteseket ne engedjék urizálni, ne türjék meg prédaságukat, mit azáltal érnének el, ha figyelemmel kisértetnék az önkéntesek magánéletét. Sok családapát mentenének meg ezáltal a vagyoni zavaroktól. Hát a belügyminister ur mit segithetne egy középbirtokoson? Itt előttem szólott Hojtsy igen t. tagtárs urral szemben épen ellenkező álláspontot foglalok. Ő a maga telepesein ugy akart segiteni, hogy olyan pusztákra telepitsünk, a hol nagyon kis községi pótadót kell fizetni. A nagy kösségi pótadó igen sulyos terhe a középosztálynak. A középosztályu birtokok legtöbbnyire a belső határban vannak. A köz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ségekhez tartoznak az u. n. közigazgatásilag hozzácsatolt puszták, a melyek hajdanában prédiumok voltak. Ezeknek megvan az az előnyük, hogy fele teherrel járulnak a közigazgatáshoz. Ebből származik az a rendkivüli viszás állapot, hogy mig pl. egy nagybirtok fizet 1000 frtot, addig egy tized akkora középbirtok szintén 1000 frtot fizet. Ezt számos helyütt látni Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegyében, a hol 900,000 holdból prédiumot képez 169,000 hold, a mely nem járul olyan nagy arányokban a terhekhez. Ezen változtatni kell. A pénzügyminister ur is sokat segithet a középföldbirtokos osztályon, a vidéki takarékpénztárak reformjával. Tisztelet a kivételeknek, de bizony nagyon sok vidéki takarékpénztár van, a mely lelketlen uzsoráskodást űz épen ezzel az osztálylyal, mert ennek a középosztálynak nincsen olyan nagy összeköttetése, hogy másut kapjon hitelt.

Már most, ha mindezeket figyelembe veszszük és otthon a kandalló mellett számitásokat teszünk, ezen a módon annak a középföldbirtokosnak gyermeknevelési költségeit és adózását legalább 40%-kal lehetne leszállitani.

Itt vannak még az egyetemleges jelzálogok. Azok valósággal rabságban tartják a földet. Mert az a földbirtokos, ha akar is, nem képes hitelezőjének engedélye nélkül semmit sem a földbirtokból eladni és a hitelezők ezen jogukat nagyon sokszor felhasználják a birtokos kiszipolyozására.

Tudom, hogy ezek, a miket mondok, mind kis dolgok, de nem is akartam nagy dolgokat mondani. Egyes tégladarabok ezek annál a nagy épületnél, a melyet ugy hivnak, hogy telepités. Méltóztassék azonban elhinni, hogy ezeken a tégladarabokon a telepités által emelendő épületnek a mestergerendája fekszik.

Zselénszky Róbert gr.: Nagyméltóságu Minister ur! T. értekezlet! A hozzánk intézett első és legfontosabb kérdésre: «szükséges-e, hogy a telepitési tevékenység szélesebb keretben folytattassék?» válaszom egy határozott és kategoricus nemből áll.

Azért vagyok ellenzője a telepitési tevékenység szélesebb keretben való folytatásának, mert ugy tapasztalom, hogy évenként elég mennyiségü nagy és középbirtok parcelláztatik természetes uton, e mennyiségnek mesterséges eszközökkel való fokozását pedig nem tartom kivánatosnak; mert a nagyobb terjedelmü városi és községi bir-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tokoktól eltekintve, egyéb országhoz képest elég jónak találom Magyarországon a birtok elosztási viszonyokat és e történelmünk és jogfolytonosságunk szülte állapotot nem szeretném rendkivüli eszközökkel és rohamosan megbolygatva látni; mert ép oly fontos szerepet van hivatva betölteni egy normálisan fejlődő ország közgazdasági életében, annak nagy és középbirtokossága, mint annak kisbirtokosai; mert fölötte fontosnak és sürgősen szükségesnek tartom, hogy ugy törvényhozásunk, mint gazda társadalmunk komolyan lássanak hozzá ahhoz, hogy rohamosan eltünő középbirtokos osztályunk, hogy felszabaditása óta sok vidéken hanyatló, sőt pusztuló paraszt osztályunk megmentése érdekében minden szükséges intézkedés megtétessék, a leginkább radicális forrásokból eredő és nagy lármával hirdetett telepitési mozgalom pedig alkalmul szolgálhat arra, hogy eltereltessék az ország figyelme az előbbi kérdéstől, melynek mielőbbi helyes megoldásától, vagyis középbirtokosaink, paraszt osztályunk épségben tartásától, nem pedig több vagy kevesebb nagy és középbirtok elparcellázásától függ Magyarországnak jelenlegi alakjábani jövője; végre pedig és kiváltkép, mert telepités csak ott sikerül, hol a föld majdnem ingyen kapható és hozzá még őstermő erővel bir, mint a tengerentuli országokban, vagy nálunk, a bánságban, a mult században; egy pár elszigetelt esetben pedig szintén nálunk, e század közepe felé, de szegény embereknek telepitése drága földön és még hozzá kizsarolt talajjal biró birtokokon egy olyan művelet, mely nem eredményezhet mást, mint az egyik vagy másik fél bukását, ha csak az állam nem ajándékozza a telepesnek a vételár legnagyobb részét, némely esetben pedig még annál is többet, de akkor mondják ki nyiltan, radicálisaink, hogy azt kivánják, hogy az állam a beszedett adóból forditson egy bizonyos összeget évenként birtokok vásárlására azon czélból, hogy ezeken arra vállalkozókat telepitsen tekintet nélkül azon körülményre, hogy a költött pénz megtérül-e vagy sem. De kik lennének ez esetben a szerencsés telepitendők és sokat érnének-e olyan telepesek, kik minden fáradtság és küzdelem nélkül jutnának birtokhoz? Mert, ha az állam nem akarja oda ajándékozni azt a pénzt, melyet birtokvásárlásra forditott, akkor csak olyanokat telepithetne, kik a vételhez szükséges összeggel birnak, ilyenek azonban nem szorulnak állami támogatásra,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csakis egy szigoru telepitési törvényre, mely lehetetlenné tesz olyan visszaéléseket a telepitők részéről, mint a milyenek sürün előfordultak nálunk, mióta a telepités divatos kérdéssé tétetett azok részéről, kik abból eddig is jövedelmező üzletet csináltak, ezentul pedig még jövedelmezőbb kereseti forrást kovácsolni reménylenek.

Nehogy félreértessem, nem akarok semmiféle akadályt gördíteni annak a parcellázásnak, esetleg telepitésnek, mely az igazi kinálat és kereslet folyamányakép történik, sőt jónak látnám, ha a nagy határral biró községek tulajdonukat képező földterületeiket fokozatosan elparcelláznák, mert erkölcsi testületek mindig a legrosszabb földbirtokosok voltak és lesznek, hanem határozottan elitélek minden activ beavatkozást ez ügyekben az állam részéről és csak egy jól körülirt és szigoruan végrehajtott törvényt tartok szükségesnek, mely hivatva lenne a községi és magánparcellázásokat és telepitéseket szabályozni, ellenőrizni, esetleg a törvényhatósági és községi birtokok parcellázását, telepitését elősegiteni.

Annak bebizonyitására, hogy telepitések, kevés kivétellel csak ott sikerülnek, hol ezek olcsó és szűz erőben levő földeken történnek, drága és kizsarolt talajokon eszközölt telepitések pedig legtöbbnyire rosszul ütnek ki, fölösleges külföldi példák után kutatnom, elég lapozgatnom azt a füzetet, melyet a földmivelésügyi minister ur nekünk elküldött, mellékletként a 7619/99-iki elnöki számához.

E füzetnek első részéből láthatjuk, hogy a régebbi, az 1840-es és 1850-es években telepitett községek eléggé sikerültek, de lakosai 20—30-ig, a viszonyokhoz képest igen alacsony, átlag négy forintos bérek mellett csak haszonbérlői voltak a földnek, a terület, a telepitéskor nagyobbrészt szűz erőben levő gyepből állott, és a legtöbbnyire kitünő föld megváltási ára is, alacsonyra lett szabva. Már pl. Németperegnél, hol a megváltási ár kat. holdanként 203 frtba lett megállapitva, daczára annak, hogy ez az összeg körülbelől a piaczi ár felének felel csak meg, és daczára annak, hogy a kincstár családonként házépitésre 340 frt segélyt adott, már három izben kellett enyhébbre szabni a fizetési feltételeket.

Vannak ujabb telepitvények is, melyek ugy látszik sikerülni fognak, de ezek legtöbbnyire erdőirtásban vagyis szűz földben létesültek, és az eladási ára a földnek igen alacsonyra szabatott.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ott azonban, hol a föld piaczi árában lett a telepeseknek átengedve, vagy termő ereje nem volt a legjobb állapotban, ott ilyenféle passusokat találunk az idézett jelentésben: «De eddig csak kevesen és csak csekély összegeket fizettek, ugy, hogy a telepesek csaknem egész tartozása még fönnáll (hozzátelepités Gyorokhoz), a mult évben e telepitvény oszlófélben volt és időközben valószinüleg már fel is oszlott, s lakói elszéledtek (Ujbokszeg), mind a két telepitvény végső erőfeszitést igénylő terheket viselt ezért fejlődésében gátolva van (Kevermes), ez a telepitési kisérlet tehát teljesen kudarczot vallott (hozzátelepülés Kövegyhez), a telepitvény lakosságának hullámzása még folyton tart, daczára annak, hogy a férfiak tengeri, széna, len és kender termesztésén kivül fuvarozással, az asszonyok pedig tejgazdaság és házi ipar üzésével kielégitő keresetre tesznek szert (hozzátelepités Dévához), kedvező fejlődésre nem sok remény van (Rákócz), nagyobb része ott hagyta telepét, s csak 23 telepes maradt meg (Vermes), minthogy e telepitvény, a melynek lakói nyomoruságosan tengődnek, a kincstár igazfalvai telepitvényével határos, a kincstár a telepitési területet megszerezte s most azon fáradozik, hogy a telepitési kisérlet vajudó ügyét valami uton-módon rendezze (Bukovecz), tartani lehet attól, hogy ez a telepitési vállalat siralmas véget fog érni, mert az eddigi fejlődés elszomoritóan csekély és lassu (Inczefalva), a telepitvény fejlődése kevéssé kecsegtető (Istvánfalva), a telepitvény fejlődése nem kecsegtető (hozzátelepités Fehéregyházához), a telepek fejlődése eddig nem mondható kielégitőnek (Csengőd, Szélmalmospáhi, Kispáhi), a telep fejlődése nem kielégitő, a minek oka a telepesek vagyoni gyengesége (Ótelek).»

E jelentésben pedig még megemlitve sincsenek például a girodai és mosniczai telepitési kisérletek, melyek teljesen meghiusultak, és hol a települők elveszitették még azt a kis összeget is, melyet a településnek fizettek, telepitvényükbe befektettek.

Az emlitett füzet második és harmadik részeiben pedig azt látom, hogy a nagysármási kincstári telepitvényen a helyzet nem javult, ujabban ismét hat család költözött vissza régi tűzhelyéhez és hogy a telepesek helyzetén könnyittessék, 30½ évről 50 évre lett meghosszabbitva a vételár törlesztési ideje, a kamatláb pedig 3%-ról 2%-ra lett leszállitva, hogy a torontál-erzsébetlaki telepitvény ügyei is uj

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rendezést igényelnek, mivel a telepesek az átadott 10½ hold föld jövedelméből megélni és a közterheket, valamint váltságdijat fedezni nem képesek.

A földmivelésügyi minister urnak a törvényhozás elé terjesztett jelentésében pedig a következőket olvasom:

«Kapcsolatban az aldunai telepek ügyeinek rendezésével a Torontál vármegyében fekvő Felső-Muzslya és Torontál-Erzsébetlak telepes községekben . . . . . a kincstári követelések lefizetésénél könnyitéseket engedélyeztem, mivel az időközben végrehajtott vizszabályozási munkálatok oly nagy terheket róttak a telepesekre, hogy ezeket és a kincstári követeléseket, nemkülönben az egyre növekvő többi közterheket ingatlanaik jövedelméből nem fedezhették.» . . . . Továbbá «Hasonló módon, t. i. a törlesztési idő megnyujtásával és a kamatláb leszállitásával enyhitettem a fizetési feltételeket a többi telepeken is . . . . a rendezésből csak a vadászerdei és a bodófalvai telepeket vontam ki, mivel ezeken a váltságár, a földek forgalmi értékéhez viszonyitva, igen alacsonyra van megállapitva.»

Az előbb idézett hivatalos jelentések tehát megczáfolhatlanul bizonyitják azt, a mit eddig állitottam, és most is állitok, tudniillik, hogy kihasznált és drága földön telepiteni akarni az ajándékozás kizárásával egy lehetetlenség, vagyis másképen kifejezve ott, hol a gazdasági viszonyok konszolidálva vannak, hol a föld valódi értékénél legtöbbnyire drágábban kel, ott nem lehet a szükséges vagyonnal nem biró egyéneket telepiteni, hacsak a vételár legnagyobb részét a telepesnek oda nem ajándékozzuk. Ilyen müveletet azonban részemről nemcsak szükségtelennek, hanem károsnak is tartok egy olyan országban, mint a mienk, mely szerencséjére még bir egy igen elterjedt paraszt-osztálylyal.

Vessünk egy pillantást Magyarország földmüvelésére, és mit tapasztalunk? Az 1848-iki átalakulás előtt nagy és hatalmas paraszt-osztályunk ugyszólván adósságmentes volt, azonkivnl majdnem minden községben találtunk egy nagy- vagy középbirtokost, ki a körülötte lakó parasztságnak természetes vezére volt.

Radikálisaink, jakobinusaink krokodiluskönyeket hullatnak középbirtokososztályunk pusztulása fölött, de hogy nem őszinték és csak segédekül akarják fölhasználni a nagybirtok megsemmisitéséhez, mi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

helyt pedig ez sikerült nekik, a középbirtokosnak fognak nekimenni, bizonyitja azon düh, melylyel nekem rontanak, valahányszor azt állitom, hogy egyedüli módja még fönnálló középbirtokos-osztályunk megmentésének az, ha megszüntetjük törvényeinkben, ingatlanok örökösödésénél a köteles rész kiszolgáltatásának kényszerét és a földbirtokos tetszésére bizzuk, hogy kinek hagyja birtokát. Jelenlegi viszonyaink között, a szerint, a mint sovány vagy gazdag vidéken, szántóföldön, vagy részint erdővel boritott talajon gazdálkodik, hozzávetőleg szólva, 300 holdtól 2000 holdig terjedhet az a földterület, melyen alól alig munkálkodhatik haszonnal egy középbirtokos. Ha már most egy ilyen birtokosnak mondjuk több gyermeke van, és kénytelen a köteles rész következtében birtokát földarabolni, akkor birtoka halála után megszünt középbirtok lenni és gyerekei földdel biró, de gazdaságukból már meg nem élhető egyénekké válnak. Igy pusztul 50 év óta középbirtokos-osztályunk, igy szaporodik 1848 óta azon elem, mely egy darabka földdel bir ugyan, ha el nem adta, de ebből nem tudván megélni, a hivatalkeresők számának légióit szaporitja, és daczára annak, hogy földdel bir, fogalma sincs a gazdaságról, mert földjét maga haszonnal nem müvelhetvén, kénytelen azt bérbe adni. Ha azonban egy birtokos apának jogában állana egész birtokát egyik fiának adni, akkor a család egyik tagja megtarthatná a birtokot, mely középbirtok jellegét, rendeltetését el nem veszitené, többi tagjai pedig különféle pályákra kapnának gyerekkoruktól nevelést, valószinüleg hasznosabb polgárokká válnának hazájoknak, mintsem lesznek a jelenlegi körülmények mellett.

Az ugynevezett liberális, tulajdonkép radikális lapok tömege természetesen reakczionáriusnak fogják elnevezni érvelésemet, mint már tették eddig is számtalanszor. De jakobinus velleitásoktól ment komoly ember talán még sem fogja elhinni nekik, hogy a testálási szabadság kevésbbé liberális a köteles rész kiadatásának kényszerénél, mely szabadságot egyébként csak ingatlanok örökösödésénél követelek, mert pénzt a végtelenig el lehet osztani minden nemzetgazdasági kár nélkül.

Épen ugy állunk paraszt-osztályunkkal. Ez is leginkább azért szegényedik, pusztul, mert tulzásba viszi a föld eldarabolását, a hitel igénybevételét.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

De itt már alig hiszem, hogy testálási szabadsággal lehetne a bajon segiteni, ez esetben valószinüleg a birtokminimum megállapitásához és egyéb eszközökhöz fog kelleni fordulni, noha ilyen, a szabad forgalmat bénitó rendszabályokhoz nem igen szivesen nyulok.

Vannak számosan, kik nemzetiségi szempontból barátai a telepitésnek és azt hiszik, hogy ezen eszközzel meg lehet a nemzetiségi vidékeket magyarositani.

Ha ez lehetséges lenne, egy szót se szólnék a nagymértékü állami telepitési akczió ellen, de én azt nem tartom lehetségesnek, legalább nagymértékben nem, mert Magyarország nem Poroszország. Ott a lengyelek a királyságnak egy aránylag kis területét a mezőgazdaságilag leggazdagabb vidékét lakják, nálunk a nemzetiségek hazánknak nagyobb felén vannak elterjedve és az ország soványabb részeit népesitik, már pedig, ha alig lehet ajándékozás nélkül telepiteni kövér földön, teljesen lehetetlen ezt a műveletet sikeresen keresztülvinni sovány földön és az ami sikeresen megkisérelhető egy aránylagosan kis területen nem vihető keresztül, midőn az országnak nagyobb feléről van szó. Egyébként Poroszországban sem mondható sikeresnek a nemzetiségi szempontból meginditott telepitési akczió, noha igen nagy összegeket költött el eddig e czélból az állam.

De ha, ki lévén zárva a rohamos haladás lehetősége, fokozatos haladással beérjük, akkor fölötte figyelemreméltónak találom azon eszméket, melyeket egyrészről gróf Károlyi Sándor, másrészről pedig Csernovits Diodor megpenditettek.

Gróf Károlyi Sándor ugyanis azt javasolja, hogy egy bizonyos jogokkal felruházott egyesület alakittassék, melynek feladata lenne, a nemzetiségi bankok akczióját olcsóbb kölcsönökkel ellensulyozni, a nemzetiségi vidékeken dobra kerülő birtokokat megvenni és azokat magyar közép- és kisbirtokosoknak eladni.

Csernovits Diodor pedig azt javasolja, hogy husz évre szóló bérletek utján iparkodjék az állam a telepeseket elhelyezni, azzal a reménynyel, hogy ezek ott megszedvén magukat, az eladásra kinálkozó szomszéd területeket megveszik és a vidéken végleg letelepszenek.

Röviden összefoglalva a felvetett kérdésekbeni nézetemet: nem tartom kivánatosnak, hogy az állam oly módon telepitsen tovább,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mint azt eddig tette, azt sem, hogy magánbirtokok telepitési, illetőleg parczellázási czélokra való felhasználása megkönnyittessék, azt sem, hogy kincstári erdőbirtokok telepitési czélokra használtassanak fel, azt azonban helyesnek találnám, hogy hozzátelepitésre, illetőleg parczellázásra alkalmas törvényhatósági és községi ingatlanoknak telepitése, illetőleg elparczellázása megkönnyittessék, előmozdittassék. A gróf Károlyi Sándor és Csernovits Diodor urak által ajánlott terveket minél előbb szeretném életbe léptetni és ha a telepitési szaktanácskozmány azt fogja eredményezni, hogy az állam megszünteti eddigi, a körülmények következtében meglehetős meddőségre kárhoztatott tevékenységét, és a helyett megvevén dobra kerülő birtokokat, azokon, a már emlitett módozatok mellett, bérlőket telepit, továbbá azt, hogy végre-valahára megindul egy szintén államilag támogatandó akczió az e kérdésben érintett pénzintézetek müködésének ellensulyozására, akkor jogunk lesz mondani, hogy nem végeztünk meddő munkát.

Mielőtt fölszólalásomat befejezném, engedje meg Nagyméltóságod, hogy szives figyelmébe ajánljam dr. Mandello Gyula tisztelt tagtársunknak magas agrár szinvonalon álló beszédjét. Sokkal nagyobb fontosságot tulajdonitok mezőgazdasági szempontból azon eszméknek, melyeket érintett, mint a telepitési ügynek és ezen elvek alapján leendő törvényalkotást fölötte sürgös teendőnek tartok.

Elnök: T. értekezlet! Szólásra fel vannak még irva: Bartha Miklós, Asbóth János, Fellner Frigyes, Emődy József, Dévai Ignácz, Forster Géza, Szily Pongrácz, Pogány Károly, Hegedüs Lóránt, Vadnay Andor, Rubinek Gyula, Baross Károly, Rákosi Jenő és Kovácsy Sándor. Holnap délután fél 4 órakor folytatjuk a tanácskozást. Az ülést bezárom.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Negyedik nap.

1900 január 21-én.

Elnök: T. értekezlet! Mielőtt a napirendre áttérnénk, Beksics Gusztáv tagtárs ur személyes kérdésben kiván felszólalni.

Beksics Gusztáv: Nagyméltóságu miniszter ur! T. értekezlet! Kerestem a formáját annak, hogyan lenne alkalmam a napirend előtt reflectálni a nehány tagtársunk által tegnap mondottakra. A formát azonban meg nem találván és ő Nagyméltósága engedelmét meg nem nyervén — a mit teljes mértékben respektálok — pusztán személyes kérdésben szólalok fel és ezen személyes kérdés rövid keretében intézem el az ügyet.

T. értekezlet! Sajátságos helyzetben vagyok. A parlamentarismus ujabb korszaka ismer el nem mondott beszédeket; de hogy el nem mondott beszédek félremagyarázás czimen helyreigazittassanak, ez teljesen ismeretlen. Én pedig épen abban a helyzetben vagyok, hogy oly beszédet magyaráztak félre, a melyet nem tartottam és oly szavaimat értették félre, a melyeket nem mondottam.

Ilyen az, hogy a hitbizományok kérdését, — mert a kényes kérdéseket kerültem — még ajkaimra sem vettem. Tisztára csak egy mondatban köszönetemet fejeztem ki Károlyi Sándor gr. urnak azért, hogy az értékkicseréléshez hozzájárult. Egyebet ennél nem mondottam és mégis kettős félreértés ellen kell, mondom, el nem mondott szavaimat helyreigazitanom.

Az egyik félreértés, t. értekezlet, az, — és ez ellen, megmondom, őszintén, ugy egyéni, mint politikai komolyságom nevében kell tiltakoznom, — mintha én valaha azt állitottam volna, akár ezen t. gyülekezetben, akár másutt, hogy az összes hitbizományokat át akarom helyezni az erdős vidékekre. Ezt én soha nem állitottam.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Állitottam igenis azt, hogy a hitbizományok egy kisebbik része az Alföldön és a Dunántul — ugy emlékszem, azt irtam irataimban, hogy körülbelül egy millió holdnyi rész — helyezhető át, de nem egyszerre — a mint ismét szememre vetették — hanem lassú fokozatban, egy hosszu progressió szerint helyeztessék át. És itt nem tehetek egyebet, mint ujból kijelentem, hogy ez igenis eszközölhető, mert erre van tér, van erre elegendő kincstári, községi és közbirtokossági erdő.

De nem akarom tovább feszegetni a személyes kérdést, azért áttérek a másik kérdésre. El nem mondott szavaimnak második félremagyarázása abban áll, mintha én a hitbizományok iránt bizonyos ellenségeskedést akartam volna feltüntetni azáltal, hogy azokat át akarom helyezni az erdős, illetőleg nemzetiségi vidékekre. T. értekezlet. Hogy nekem egyénileg mi a nézetem a hitbizományokról, az egészen más kérdés, nem is tartozik erre a vitára; erre a vitára és általában az én müködésemre csak az tartozik, hogy én a hitbizományokat a magyar speciális viszonyok miatt a maguk helyen nemcsak nem ellenzem, hanem helyeslem; a hitbizományokra nagy sulyt fektetek nemzeti szempontból, ugy hogy épen azért óhajtanám, hogy a hitbizományok egy része átköltözzék a nemzetiségi vidékekre. Mert hisz ebben van az a nagy nemzeti misszió, ez az ő hivatásuk és ezen törjük a fejünket, hogy mikép lehet a magyar társadalmat átvinni, áttolni a nemzetiségi vidékekre. Ennek, azt hiszem, igen praktikus módja épen az, hogy a hitbizományok egy része átköltözzék a Felvidékre és Erdélybe, mert ezzel nemcsak a hitbizományt vittük át, hanem a hitbizománynyal járó magyar társadalmat is. Ehhez csak azt teszem hozzá, hogy a ki csak ezt az értékkicserélését akarja a hitbizományoknak, az nem ellensége a hitbizományoknak; ezt őszinte szivvel és lélekkel mondhatom. Hozzátehetem még azt is, hogy ha a hitbizományok a maguk helyén lesznek, t. i. a nemzetiségi vidékeken, akkor az idők változtával, — mert az idők és azok szelleme változnak — jöhet bármely áramlata Európának, lerombolhatja mindenütt a kötött birtokot, összetörheti a hitbizományt, csak egyedül Magyarországon fogja megkimélni, itt felettünk ártalmatlanul fog átsuhanni.

Csak ezeket óhajtottam, t. értekezlet elmondani.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Bartha Miklós: Nagyméltóságu miniszter ur! T. értekezlet! A több nap óta tartó értekezlet rendkivül sok becses anyagot szolgáltatott mindnyájunknak. E becses anyagok között eszembe jutnak első sorban azok az aggodalmak, a melyeket a kételkedők, a kevés reményüek táplálnak azon akcióval szemben, a melyet most már a magyar kormányzat nagyobb mértékben kiván meginditani. Engem ez a kételkedés nem fog el, én egész reményemet és egész bizalmamat viszem mint támogató fél ezen akcióba. És figyelmébe ajánlom Ő Nagyméltóságának azt a történelmi tapasztalatot, hogy az emberiség nagy ügyeit a haladás terén nem a kételkedők, az aggodalmaskodók és a fékezők vitték előre, hanem a kezdeményezők, a bátrak, azok, a kik bizalommal viseltetnek saját igazságuk iránt és igy indulnak előre.

Én, t. értekezlet, eltérve a legtöbb felszólaló felfogásától ennek az akciónak, a melyet nem szoritok törvényes meghatározásba, a melyet sokkal tágabb körünek képzelek, mint akár nagy községeknek a telepitését, akár meglevő községekhez való hozzátelepitést, akár a parczellázást, akár hogy ne tulajdonjoggal birja az a telepes a földet, hanem egy bizonyos meghatározott időre bérletre, mondom, a felmerült akciónak bármelyik részét helyesnek tartom, ha az a nemzeti ügyet szolgálja; és a mint talán beszédemből ki fog derülni, nem lesz helyes az az akció, ha nem kizárólag a nemzeti ügyet szolgálja. Én nem tudom külön választani, hogy: szociális szempont, közgazdasági szempont, nemzeti szempont. Én azt hiszem, hogy minden szempont, a mely jó, helyes és érdekünkben áll, nemzeti szempont. Akkor is nemzeti szempontot mozditok elő, ha helyesen konstruált vasutat épitek, akkor is, ha jó tanügyet, akkor is, ha jó közigazgatást csinálok az országnak. Én tehát ezt a fogalmat mindennek fölébe helyezem. Nekem a legfőbb törvényem a magyar haza. Ez az én legfőbb kötelességem, ez az én kiinduló pontom és itt a végczélja minden akciónak. Én látom, mint az erdélyi részekben született ember, — mert hiszen ott látható leginkább, — hogy minő természete van a nemzetiségi mozgalmaknak. Nem arról van szó, t. értekezlet, hogy Magyarország lakosságának körülbelül egy harmad része nincsen megelégedve a kormányzással vagy nincsenek megelégedve a törvényhozással, vagy nincsenek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megelégedve a közigazgatásnak egyik vagy másik ágával; ezek Magyarországgal magával nincsenek megelégedve; ezek Szent István palástját fel akarják darabolni, ezek a honpolgári kötelességeknek e legelső szabályát és legfőbb törvényét: a hazához mint egységhez, a hazához mint történelmi alakuláshoz való ragaszkodást tagadják meg szivvel-lélekkel. Itt tehát egy ellenséggel van nekünk dolgunk önmagunk között és én csodálkozom, hogy ezt a kérdést azok, a kik inkább hivatva vannak, mint én, sulyuknál, tehetségeiknél és tanulmányaiknál fogva itt, ezen a helyen terjeszteni, oly következetesen kerülik. Én nem látok abban semmi veszélyt, ha megmondjuk hogy igenis itt egy szorosan vett, határozott és céltudatos nemzeti akciót kell teremteni, mert ez az ország csak addig nekünk ország, csak addig nekünk haza, a mig ez egyszersmind magyar ország, a mig egyszersmind magyar állam. (Ugy van!) Én tehát csak olyan akciónak vagyok hive, barátja és szolgája, de az azután vagyok egész lélekkel, egész önfeláldozással és egész buzgósággal, a mely akczió a magyar faj fentartását, izmainak fokozását és terjedését eszközli ebben az országban, és a telepités kérdését és minden birtok-politikát — itt ma első sorban a telepités kérdését — abból a szempontból vizsgálja, vajjon alkalmas-e a magyar faj fentartásának, izmai fokozásának és terjedésének kielégitésére és eszközlésére. Ha igen, akkor mellette vagyok, neveztessék akár telepitésnek, akár bérletnek, akár parcellázásnak, vagy együttesen birtokpolitikának.

Sokan abban is kételkednek, hogy a telepitésnek nemzeti szempontokból kielégitő eredményei lehetnének. Attól függ, hogy miként telepitünk. Nem általános irányelvektől függ ennek a kérdésnek helyes eredménye, hanem a gyakorlati élet legapróbb részleteinek vizsgálatától és helyes megvalósitásától. Általánosságban annyit tudnék ebből a szempontból mondani, hogy a telepitésnek nemzeti sikere van, ha az a faj-superioritást fentartja és előmozditja; ha nem, akkor nincsen sikere. Én keresem, melyek lehetnek azok az eszközök, a melyek különböző fajok között egy bizonyos fajnak superioritását fentartják és előmozditják és azt látom az életben és ha elmélkedem felette, ugy is arra az eredményre jövök, hogy a faji superioritást fentartja a népek között a vagyoni állapotnak és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az intellectualis állapotnak fokozottabb mértéke, mint a másiknál. Hosszabb elmélkedés helyett egy erdélyi példát vagyok bátor a t. értekezlet figyelmébe ajánlani. Kolozsmegyében van egy nagyközség: Kolozs. Ez kincstári birtokot képezett az 1848 előtti időben, tehát az urbéri felszabadulás előtt és egyszersmind sóbányatelep volt. A felszabadulás megtörtént. Kik voltak az urbéresek? Az oláhok. Kik voltak a bányamunkások? Az értelmes, intellectualis elem: a magyarok. Megtörténik az urbéri felszabadulás, az oláhok hozzájutnak 20, 25, 30, 40 hold jó minőségü földhöz, a magyarok maradnak bányamüvelőknek föld nélkül, egy-egy kis házacskával. Kerkápoly pénzügyminiszter korában becsukják annak a bányának müvelését különböző üzleti szempontokból, talán nem fizette ki magát a bánya, vagy más okból; ennek a kérdésnek vizsgálata nem tartozik ide. A volt urbéresek, az oláhok természetesen megtartották földjüket; a tulajdonképeni értelmisége ennek a nagyközségnek, a magyarok, maradtak bánya nélkül, tehát maradtak kenyér nélkül. Ma ott az a helyzet, hogy a magyarok napszámosai és zsellérei az oláhoknak. Az állam igen kiváló iskolát tart fenn, ismerem személyesen az iskolák tanitóit, igen jóravaló, lelkes, buzgó, hazafias emberek, bánásmódjuk is teljes mértékben kielégitő, az iskolának azonban semmi nemzeti eredménye sincs, mert az az oláh nem vágyik arra, hogy belőle vagy a gyermekből magyar legyen, sem arra. hogy a gyermeke megtanuljon magyarul, hiszen nincs semmi varázsa, semmi vonzó ereje annak a magyarságnak, a melyet ruházatában sokkal nyomorultabbnak, életében és minden tekintetben sokkal szegényebbnek lát, mint a milyen önmaga. Nincs meg a fajsuperioritás.

A másik példám szintén a Mezőségen egy uj telepitése a kormánynak: Sármás. Veszprém-vármegyéből történt a telepités. Ez egy superioriusabb faj, mint a sármási oláhok; jobb ruhában jár, szebb és jobb a lakása, életmódja is előkelőbb, egyáltalában értelmesebb. Itt is van állami iskola. Mit csinál az oláh? Seregenkint adja a leányokat és a fiukat az állami iskolába, mert vonzó erőt gyakorol az az intellectualitás, a melyet a magyar faj ott vele szemben minden téren kifejt, tekintélye van annak a telepesnek, a kinek több és jobb a birtoka és a ki jobb felszereléssel dolgozik,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mint az oláh. Ime, itt van ez a példa minden további vita helyett annak bizonyitására, hogy a telepitésnél igenis el lehet érni a fajsuperioritást, ha a telepitésnek nemzeti szempontból való feltételeit magunk között megtartjuk. Mik legyenek azok a feltételek? Szükségesnek tartom, akár önálló község telepittetik, akár hozzátelepittetik valamely községhez — és én egész felszólalásomban erre fektetem a fősulyt, mért Erdély lebeg szemeim előtt, — hogy egyvallású emberek telepittessenek, hogy ne oszoljék meg e tekintetben köztük az erő, hogy őket már készen várja, mielőtt oda mennek, az iskola is; ha van templom jó, ha nincs, előre kell épiteni, mert különben nagyfoku erkölcsi elzüllésnek vannak kitéve. Ezt én tapasztaltam az egyik telepen. Sok mindent tapasztaltam, de nem hozom fel a t. értekezlet előtt. Azok, a kik ugy sem fektetnek nagy sulyt és ugy sem füznek reményeket a telepitési akcióhoz, kifogyhatatlanok voltak a régi botlások felsorolásában. Én mindig csak azzal vigasztalom magamat, hogy a kezdet nehézségekkel jár és hogy az a gyermek, a ki sokat botlik, hamarább megtanul járni, mint az, a kit folyton a dajka hordoz a kezén. Azok a botlások csak tanulságok. Ezekből látjuk meg, hogy mit kell a jövőben kerülni. De egyetlenegy kifogást sem hallottam olyat, a mely nem volna megjavitható, vagyis a mely miatt a telepitési akciót félben kellene hagyni.

Szükségesnek tartom azt, hogy annyi birtokot kapjon mindenesetre a telepes, hogy adócensusával a választói jogosultak sorába felvétessék. Szükségesnek tartom az osztó igazság szempontjából, hogy mielőtt egy birtok felparcelláztatnék, és kiosztatnék a telepesek között, az kataszterileg megbecsültessék és miként a tagositásnál szokás, becsholdak szerint kapja meg mindenki a maga illetőségét, a mi annyit jelent, hogy az egyik talán kap 12 holdat, a másik 20, a harmadik csak 8 holdat ugyanazon az áron, a szerint a milyen a föld termőképessége, milyen távol fekszik a községtől, szóval becsérték szerint szeretném a földet szétosztani, nem pedig a papir- és vonalmérés alapján, nehogy olyan esetek forduljanak elő, hogy egyiknek földje tiz kilométernyire van a házától, a másiké közvetlenül a belsőség mellett és mégis egy és ugyanazon árt fizetnek.

Rendkivül fontosnak tartom a telepitésnél a felügyeletet. Azt a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

felügyelőt megválasztani rendkivül fontos és elsőrangú feladat. Azok az emberek, a kik településnek, nem a legszerencsésebb osztályhoz és réteghez tartoznak, azokat vagy a balsors viszontagsága, vagy saját hibájuk hajtja rendesen arra, hogy megváljanak a szülőföldtől. Igen ritka, kivételes eset az, hogy valaki településni kizárólag csak abból a vágyból menjen, mert ott, a hol addig élt, munkáját és pénzét nem tudja eléggé gyümölcsöztetni. Ennélfogva ezeket ugy kell kezelni, mint többé-kevésbbé szerencsétlen embereket és az a felügyelő gondolja meg mindig azt, hogy itt egyénekkel van dolga, a kiket a régi talajból kivett a sors és átültetett a kormányzat egy másik talajba. Még a fánál is nagyon nehéz a meggyökerezés és ápolás kivántatik addig, a mig a gyökér elhelyezkedik az anyaföldben; annyival inkább szükséges ez az embernél, a kinek emlékei vannak. A legműveletlenebb embernek is drága emlékei szoktak lenni. Egy-egy kút, egy-egy fűzfa, meg a sógor, meg a koma, meg egy kis pad, a hol elbeszélgetett esténkint. Ezek emberek; az ethikai momentumokat nem szabad ebből a kérdésből kihagyni, mert nem vagyunk gépek.

Én sokáig a mellett voltam, hogy feltétlenül tulajdonos legyen a telepes. Azonban Csernovics barátomnak felszólalása és későbbi elmélkedés arról győzött meg, hogy megkötni nem kell ezt a kérdést. Ha az illető településni szándékozónak elég módja és vagyona van arra, hogy megvásárolhassa tulajdonjoggal, ha nem is fizeti ki az egész vásárösszeget, akkor jól van, át kell adni neki azt a telepet tulajdonába. De itt nagyon helyesen jegyezte meg Hoitsy Pál, hogy oly csekély összeggel, mint a minőt most kivánunk, gazdaságilag alig lehet nagy eredményeket elérni, mert 40 vagy 50 esztendő alatt, a mig az annuitás tart, az a telepes valósággal kimerül, valósággal megunja a dolgot; jönnek még azután a községi, az egyházi terhek. Az nem egészséges állapot, ha az a paraszt mindjárt az első lépésnél túlságosan el van adósitva. Ennélfogva szeretném, ha legalább annyi latitude-je lenne az akciónak, hogy azok, a kiknek elegendő vagyonuk van arra, hogy egészséges tulajdonosai legyenek annak a földnek, legyenek tulajdonosai, azonban nagyobb sulyt fektetnék minden esetre a mondjuk 20 évig tartó bérlet-rendszerre.

Engem ezeknél az elmélkedéseknél főkép Erdély sorsa vezet,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mert — a mint már mondottam — én különösen nemzeti szempontokból itélem meg ezt a kérdést és úgy találom, hogy Erdélyben ezen szempontok kell hogy leginkább magukra vonják a kormányzás figyelmét. Erdély a szomszédja Romániának. A közlekedés a romániai és az erdélyi testvérek között állandó, folytonos és ellenőrizhetetlen. Ők látják a független Romániának sok tekintetben igen hatalmas, igen gyors emelkedését. Azt a vágyat, hogy ők is oda tartozzanak államilag, ez az érintkezés napról-napra fokozza az ő lelkükben. Erdélyben van az oláh fajnak a legtöbb apró pénzintézete. És méltóztassék meggondolni, hogy mig a pénzintézetek köztünk, magyarok között kizárólag gazdasági szervek, addig az oláhok kezében minden egyes pénzintézet nemzeti szerv. Annak az igazgatósága, felügyelő bizottsága, részvényese, kihordója, cselédje, kivétel nélkül mind egy és ugyanazon czél felé forditja a figyelmet és ez: az oláh nemzeti gyarapodás, az oláh nemzeti szempont. Ezekkel a mi pénzintézeteink felvenni a versenyt nem tudják, mert a mi intézeteink felfogása és szelleme nem nemzeti eszköznek nézi a pénzt, hanem forgalmi eszköznek. Ehhez járul még, hogy úgy az egyesült, mint a nem egyesült görög egyház egész mértékben nemzeti czélokat szolgál. Ehhez járul, hogy az iskola is egész mértékben nemzeti czélokra törekszik. Méltóztassanak elhinni nekem, hogy a mit Oláhországban egész nyiltan tanitanak az iskolában, ethnographiai alapokra állitva a földrajzot és mutogatva annak a román gyermeknek, hogy a Tiszáig minden az ő ősi tulajdonuk, ha ezt a kormányzat ellenőrzése következtében nálunk nyiltan nem is tanitják, minden gymnasialis gyermekben, minden néptanitóban, minden tanárban és minden papban az a hit, az a meggyőződés él, engesztelhetetlenül és állandóan, hogy igenis ez a terület ősi jogon az övék, Erdély egészen, Magyarország majdnem a Tiszáig és annak a legtermészetesebb — mert ethnographikus — jövője az, hogy Romániához csatoltassék és egy hatalmas román birodalom alkottassék. Igy áll a dolog. Ezzel az irányzattal kell nekünk megküzdenünk és ez az irányzat leginkább Erdélyben uralkodik, tehát Erdélyt találom a legalkalmasabb vidéknek arra, hogy a kormányzás actiójának legnagyobb részét és egész figyelmét odaforditsa.

Még egyet akarok megemliteni, a melyet legalább hírlapilag és a közéletben nem szoktak felhozni. Erdélyben a birtokrendezések

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

még nincsenek befejezve, munkában vannak, de merem mondani, hogy még kétharmadrészben hol a tagositásra, hol az erdőrendezésre hol a legelő-elkülönitésre várnak a birtokosok. Ezek a birtokrendezési ügyek Erdélynek az ú. n. vármegyei részében folynak, tehát ott, a hol urbéri viszony volt, ott a hol a kiváltságos nemes ember magyar volt és az úrbéres oláh. Mármost törvényeink értelmében a birtokrendezés egyenesen arra utalja a birtokosokat, a kik rendezni kivánják dolgaikat, hogy birtokrendezési pert inditsanak. Kezdődik tehát azzal, hogy a nemes ember meginditja a pert, mert neki áll leginkább érdekében, hogy tulajdonához jusson. Ki ellen inditja a pert? A törvény értelmében a falu többi birtokosai ellen, vagyis az oláhok ellen. Kezdődik tehát egy per csak azért, mert én hozzá akarok jutni a magam erdőrészéhez, a magam legelőrészéhez, vagy mert tagositani akarom a birtokomat; keletkezik egy per a magyar volt nemes ember és az oláh volt úrbéres között. Az a volt úrbéres azonnal elmegy az ügyvédhez, a ki szintén oláh ember. Pert folytat tehát az úrbéresek nevében az oláh ügyvéd a magyar nemes ellen. Ez az izgatásnak legfőbb fészke, nagyméltóságú minister úr, itt alkalma van annak az ügyvédnek nemcsak állandóan érintkezni azzal a néppel, hanem azt állandóan butitani, bolonditani, lázitani, mert itt ellentétesnek látszó érdekek forognak fenn; azzal kezdi: a magyar elveszi a földedet, a mely az apádé, nagyapádé, ősapádé volt és az a biró akármilyen méltányos az oláhval szemben, nem tudja elhitetni a néppel, hogy a mikor ő a falu alatt nem tudom egy kis szántóföldet elvesztett, s helyette távolabb talán négyannyit kapott, azzal ő értékileg és vagyonilag ki van egyenlitve; azt ő el nem hiszi, ő ragaszkodik ahhoz a pántlika-földhöz, azt pedig elvette tőle a magyar kormány a magyar ember számára és megvan a legádázabb gyülölködés.

Mármost hogy képzelem én Erdélyben a telepitést? Ismétlem, én a telepitést minden irányban elfogadom, történjék az akár hozzátelepitéssel, akár úgy, hogy a kormány vásároljon bizonyos birtokcomplexumokat s azokat parcellázza és bérbe adja, akár hogy ne parcellázza, hanem — a mint igen helyesen felmerült — a középbirtokos osztály megmentésére és ott, a hol nincs, megalkotására forditsa, mondom, én mindegyik irányzatot szivesen elfogadom, csak-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a nemzeti ügynek hasznára legyen. De mégis tömegekben a Székelyföldön látom azt a méhkast, a mely hivatva van arra, hogy rajokat bocsásson ki magából az erdélyi a telepitések számára. Ennek meg van a maga oka. Ha valaki ezelőtt 25 esztendővel ajánlotta volna ezt nekem, akkor azt mondottam volna, hogy a székely munkásoknak nem a szine-java vándorol ki Romániába, hanem az, a ki az itteni fokozottabb műveltség és fokozottabb igények mellett már nem tud kellően megélni, Romániában azonban egy superioriusabb fajt képez a benlakókkal szemben. Most azonban nem vagyok többé ebben a véleményben, mert 25 esztendő nagyot változtatott a helyzeten. 25 esztendő óta a Székelyföld mezőgazdasági részén nagyon sok tagositás történt. Ezt meg kellett tenni, a magasabb gazdasági szempontok kivánták és a tulajdonjog szempontja is kivánta. Azonban volt sok birtoktalan székely ember minden községben. Azok a közlegelőn igen csekély dijért felneveltek egy pár borjut, legeltették tehenüket, a mely tejet szolgáltatott a családjuknak és miután a hármas határrendszer volt ugar-rendszerrel összekötve minden községben, hát a maga malaczát, libáját és főkép a juhát az ugar-határon tartotta az is, a kinek különben semmi földje sem volt. A hol rendezettebb viszonyok voltak, ott limitáltak, de a limitatió alapján, ha a nagyon csekély legelő-bért az illető szegény ember lefizette, az aprómarhája és juha eljárhatott a közös ugar-legelőre. Ez megszünt, de ezzel együtt megszünt annak a szegény zsellér embernek összes keresete.

Ez áll a Székelyföld mezőgazdasági részére. Az erdőségi részre nézve pedig az áll, hogy ott, mint mindenütt a világon, a hol rendezett viszonyok nem voltak, régóta folyt egy rablógazdaság. A legrendezettebb község az volt, a melynek volt egy erdő-inspektora, és az az erdő-inspektor bizonyos meghatározott, rendkivül csekély dijért bárkinek a község lakói közül megengedte, hogy az erdőbe mehessen és ott fát vághasson. Hihetetlenül csekély volt ez a dij. Tetszés szerinti mennyiségben vágta a fát és elvitte a fürészhez, csinált belőle deszkát, zsindelyt, tehát faipart folytatott; volt azután két lova, vasut pedig még nem volt, tehát nyert még a fuvarozással is. Ez volt az életmódja a havasalji székelynek. Jött azonban a polgárosodás, kezdtük a tulajdonjogot jobban megbecsülni, kezdtünk felébredni arra, hogy az erdőségeket pusztitani, zsarolni, rabolni nem szabad és meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csináltuk az erdőtörvényt. A legnagyobb részét az ilyen erdőségeknek át is vette az állam a maga kezelésébe, a fát megmentettük, t. értekezlet, de az embert — azzal nem gondoltunk, az pusztul rohamosan.

Felmerült itt az eszme — gondolom Sándor János főispán, Bedő Albert és mások is emlitették — hogy a székelyeket ne bántsuk, a székelyek nincsenek nagy számban, azoknak ipart kell teremteni. Hát azt könnyebb kimondani, hogy ipart kell teremteni, mint megcsinálni azt az ipart, a melyre igazán szükség van, mert azok az emberek kenyér nélkül maradtak. Ipart mi nem tudunk teremteni, jól tudjuk az okát is. Ez nem is feladata ennek az értekezletnek. De azt a népet ma még meg lehetne menteni. Az a nép, a melyről most beszélek, ma már fájdalom szintén vándorol, nem csak Oláhországba, hanem a merre lehet. Kolozsvár utczáit most már hat esztendő óta kizárólag annak a falunak lakói seprik, a hol én születtem. Azoknak apját ismertem, mindegyik jómódu székely ember volt, a ki a maga marhájával, tehenével, libájával, juhával boldogult. Most azonban a tagositás után nincsen hol tartsa a jószágot, tehát elment utczát seperni. Ezek ránk nézve még nem vesztek el, ámbár minden esetre visszafejlődést mutatnak, a mi nemzeti szerencsétlenség, de ezeket még mindig meg lehet menteni. Ezek legnagyobb része azonban, különösen a havasaljiak nem foglalkoztak mezőgazdasággal és ha bürokratikus szempontból nézzük a dolgot, azt mondhatjuk, hogy ezt nem használhatjuk sehol sem mint telepest, sem mint bérlőt, mert ő nem ért a szántás-vetéshez abban a mértékben, hogy tulsulyban legyen az oláhval szemben. Nem tudom, t. értekezlet, hogy csalódom-e, de én azt találom, hogy még a magyar Alföldön is a parasztgazda szintén nem ért a szántás-vetéshez, mert különben nem tudnám magamnak megmagyarázni azt, hogy az uradalmak termése kivétel nélkül miért nagyobb, szebb és tisztább mint a kisebb emberé. Hiszen a kis ember termésének, a ki ott a tanyáján lakik és minden nap érintkezik földjével, annak minden rögét ugy ismeri mint a tenyerét, miután ő maga munkálja a földjét és nem napszámossal, nem cseléddel dolgoztat, a dolog természete szerint jobbnak kellene lennie és mégis rosszabb. Tehát igy egy gazdasági hátramaradást kell, hogy a népnél konstatáljunk. De

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

constatálom másodszor azt, hogy a világnak minden népe, de különösen a földmivelő nép rendkivül conservativ természetü, az ujításokat nem fogadja be, hiába tanácsolja és hiába mutatja meg nekik az ember minták alapján, nem szivesen tér el a megszokott módszertől. Mit hozok én ebből ki? Azt, hogy az a havasalji székely jobb anyag ezen a téren, mint az oly földmivelő, a kinek már megrögzött szokásai vannak. Ha az a felügyelet jó a telepnél, ha az a szerződés, a melyet az állam a telepessel köt, elég tért nyit a felügyelőnek arra, hogy bizonyos gazdasági disciplinát tarthasson — ezt pedig különösen a haszonbéri szerződéseknél nagyon könnyen meg lehet csinálni — akkor az az ember, a ki talán soha sem szántottvetett, de különben értelmes, szorgalmas, munkás, hamarább beletanul egy kis gazdaságnak helyes és intensiv müvelésébe, min a másik, a ki megrögzött szokásokat vitt oda; és itt hangsulyozom az intensiv müvelést, mert ez szükséges a faj-superioritás fentartása czéljából, meg gazdasági czélból is, de hiszen ez a kettő összevág, mert ha a nemzeti szempontot elő akarjuk mozditani, akkor természetes, hogy annak egyik alkotó része a vagyonosodás. Én nem elégedném meg azzal, hogy nomád vagy félnomád vagy tisztán ekevassal való gazdálkodás legyen azokon a kis bérleteken és a kis telepeken; én ott az ekét az ásóval óhajtom felcsérélni, a lehetőségig kerti gazdaságokat óhajtok, Előttem lebeg az — és ez az, a miért én reményeimről nem mondok le — hogy gazdasági industriális vidékeket alkotunk meg, ha egész öntudatossággal és czélirányossággal járunk el; előttem lebeg, hogy egész vidékek bizonyos fajgyümölcsöket fognak a világpiacznak termelni, egy másik, harmadik és negyedik szomszéd község fajszőlőt, asztali szőlőt, egy ötödik község a sajtkészitésre adja magát, kumulative fogja legeltetni a közlegelőn akár a maga teheneit, akar a maga juhait. Én előttem ilyen természetü felvirágoztatása a kisgazdaságnak lebeg és ezt füzöm én reményeimhez, mint igen természetes alkatrészét a telepitésnek.

Már most még csak arra vagyok bátor kiterjeszkedni, hogy az a három millió forint, a melyet a földmivelésügyi minister urnak rendelkezésére bocsátott eddigelé a törvényhozás, olyan akczionál, a melyhez nemzeti reményeket füzünk, nem kielégitő. Egyáltalában

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csudálkozom mindazokon, a kik ezt a kérdést üzleti szempontok szerint fogják fel és rendkivül aggodalmasan csinálják a mérleget, hogy ennyit beveszünk, vajjon nem vesztünk-e el két százalékot, vagy nem vesztünk-e három és fél százalékot. Bocsánatot kérek, mikor — a mint már emlitettem — az előtt a veszély előtt áll az ország, hogy egy harmad része az ország lakosságának decomponálni akarja a mi történeti alakulásunkat, akkor nem szabad üzleti szempontok szerint mérlegelni egy olyan államnak a helyzetét, a melynek több mint ezer millió koronás költségvetése van. Hiszen, a mint itt már igen helyesen felemlitették, eddigelé harmincz esztendő alatt eladtunk 270,000 hold állami birtokot; az a pénz nem pusztult el, az kell, hogy más hasznos befektetésekben legyen, az kell, hogy valamit jövedelmezzen, annak a jövedelmét kell, hogy erre a czélra forditsuk. Mert hogy vasutakat létesitettünk, azt nagyon jól tettük, azzal a magyar állam érdekeit mozditottuk elő, de ezzel szintén a magyar állam érdekeit mozditjuk elő, sőt azt hiszem, hogy mikor fajunk terjesztéséről van szó, az minden egyéb gazdasági érdeknél fontosabb és sokkal gyümölcsözőbb befektetés. Erre kell, hogy legyen nekünk pénzünk. És én kérem is Ő Nagyméltóságát, hogy mint kezdeményező, uttörő és előrenyomuló, figyelmét különösen arra forditsa, hogy a három milló helyett olyan összeg álljon a telepitési ügy rendelkezésére, a melylyel eredményeket is lehet elérni.

Bocsánatot kérek, hogy oly hosszasan vettem igénybe a t. értekezlet türelmét.

Asbóth János: Nagyméltóságu miniszter ur! Messzeható fontosságot tulajdonitok én is annak, hogy a telepités ügye miként fog foganatositattani. Ezen értekezlet összehivása is tanusítja azt, hogy a t. miniszter úr földmivelési politikát akar csinálni a szónak azon értelmében, a mely ezt a nevet valóban megérdemli.

Méltóztassék megengedni, hogy akkor, mikor a telepitések ügyéről beszélek, ezt ne csak a maga természetes összefüggéséből kiragadva és elszigetelten, hanem a maga logikus összefüggésében birtokviszonyaink összességével és azon kérdésekkel tárgyaljam, a melyek ezen birtokviszonyok körül előtérbe tolúltak, illetőleg előtérbe tolattak. Teljes tudatában vagyok annak, hogy az én nézeteim éles

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ellentétben állanak mások nézeteivel, de kérem az illetőket, hogy ne méltóztassanak az én szavaimban semmiféle személyes élt keresni, hanem csak ugyanazt a kötelességérzetet, a mely őket is vezette saját nézeteik leplezetlen nyilvánitásánál akkor, mikor fontos közügyről és nagy nemzeti ügyről van szó. Köszönettel tartozunk ő Nagyméltóságának ezen értekezlet összehivásáért azért is, mert megadatott ez által az alkalom, hogy szemébe nézzünk bizonyos téveszméknek és balfogalmaknak, a melyek évtizedek óta buzgón terjesztettek a nélkül, hogy eddig a kritika világánál megvilágittattak és megczáfoltattak volna, és egész propagandát képeznek évtizedek óta, a melyet nem habozom közveszélyesnek mondani. Mert minden szó — és ez iránt ne legyen senki sem illusióban — a mely a szegény alföldi néppel azt akarja elhitetni, avval akarja biztatni és hitegetni, hogy közöttük majd egyszer fel fognak osztatni a nagybirtokok, a latifundiumok, minden ilyen szó vért jelent, a mint már eddig is patakokban folyt miatta a vér.

Midőn először találkoztunk ily irányú propagandával, akkoriban kiélesitve és kihegyezve azon nyilvánvaló czélzattal, hogy a főrendiházban képviselt egyházi és világi nagybirtokot megfélemlitse, akkor eszembe jutott az, a mit Taine mond az ő nevezetes munkájában, «Les origines de la France contemporaine», abban a fejezetben, a hol elmondja, hogyan keletkezett Franczia országban a kastélyok felgyujtása és a birtokosok legyilkolása. Azt mondja, ugy kezdődött, hogy a parasztok a szokott régi illemtudással, mondhatni hódolattal és bizonyos bonhomiával megjelentek a kastélyban, elmondták az úrnak, tudják, hogy jó uruk volt, hálásak is érette — megjegyzendő, hogy akkor a humanitás az érzelgésig ment, és a franczia nemesség csakugyan barátja volt a népnek és segiteni akart bajain — ezt mondom, hálásan elismerték, és kijelentették, mennyire sajnálják, hogy kénytelenek felszólitani őt, adja át a birtokát, hogy feloszszák maguk között, mert úgy kivánja a király. A dolog azután a kastélyok felgyujtásával és a birtokosok agyonverésével végződött. Azt mondják talán, hogy ez nálunk nem lehetséges. Bizony lehetséges. Hiszen alig két éve tényleg megtörtént nálunk Szabolcsmegyében, a Bodrog-közön, hogy megjelentek parasztküldöttségek a birtokosoknál és talán kevesebb bonhomiával, de felszólitották, hogy az úr már eddig elég sokáig birta a földet, most mi fogunk rajta osztozkodni. Egyes

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

birtokosoknak menekülniök kellett és az egész mozgalmat véresen kellett leverni, a mi tudvalevőleg csak elnyomása a mozgalomnak, de nem orvoslása. Kidobatott a jelszó, — és egész őszintén kijelentem, hogy teljes mértékben honorálom Beksics Gusztáv t. képviselőtársamnak a napirend előtti felszólalását, a melylyel ő a maga részéről ezt a propagandát teljes mértékben refutálja és dementálja, de hivatkozom az összes jelenlevő tisztelt urakra, hogy nem olvastuk-e a sajtónak egy részében hosszu éveken át csaknem mindennap, — tehát kiadatott az a jelszó, hogy a majoratusi nagybirtokokat, a latifundiumokat fel kell oszlatni, mert ezek utjában állanak a népesség szaporodásának, utjában állanak a helyes gazdálkodásnak és ellentétben állanak a kis embernek földbirtok-igényeivel; hogy tehát törvényhozási uton kell eljárni, hogy a nagybirtok parczellázva felosztassék, hogy ez által földhöz jusson a szegény nép, mert csak az által menthető meg a pauperizmustól, a kivándorlástól, a socialismus terjedésétől. Ugy állittatott oda ez a propaganda, mint valóságos panacea gazdasági szempontból, nemzeti szempontból, de mindenek felett a társadalmi béke szempontjából, Pedig ez a propaganda és panacea nagy mértékben járult hozzá azon földosztó mozgalomhoz, a mely az agrár-socialismussal karöltve véres kitörésekre vezetett.

A panaceák iránt mindig bizalmatlannak kell lenni, kivált, ha azok hamis előzményekből indúlnak ki és czéltévesztett irányt követnek. Vizsgáljuk, csak úgy egy kissé példakép és illustratio gyanánt, hogy mi a becse annak a panaceának. A thesis az, hogy a magyar kötött birtokot — tehát az államit, hitbizományit, egyházit — fel kell osztani, hogy földhöz jussanak a földben szükölködők, hogy az a nagybirtok átalakulhasson kis és törpe birtokká, hogy atomizáltassék, mert ez által fokozódni fog a közjólét, gyarapodni fog a népesség és terjedni fog a magyarság.

Hát mi ebben a panaceában a logika, mi a reális tartalom és mi a puszta fantázia?

Vegyünk egy concret majorátust. Mondjuk, hogy ma megszünt a hitbizományi kötelék. Akkor egy nemzedék alatt az a majoratus fel fog oszolni két-három gyermek közt, ha annyi van; ha csak egy van, akkor egy nemzedék természetesen nem elég. De ha több is van és ha el is oszlik, az egyik ág esetleg kihal, házasságok jönnek létre;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ezek és ilyen szerzések által ugyanolyan latifundiumok fognak keletkezni. A legjobb esetben tehát két-három nemzedékre lesz szükség, hogy az a latifundium feloszoljék. De mivé? Középbirtokokká. Ha tehát azt akarjuk, hogy a nagybirtok törpe birtokokká atomizálva, átmenjen a föld után vágyakozó szükölködők kezébe, akkor természetesen nem marad egyéb hátra, mint oly politikát kezdeményezni, hogy az a középbirtok is menjen tönkre és oszoljék szét. Hát én ezt nem tartom nemzeti érdeknek; de ha nemzeti politika volna is, milyen nemzeti politika az, a mely száz vagy kétszáz esztendő múlva akar segíteni a mai bajokon? Ez csak fantázia. Hiszen, hogy száz év múlva mi lesz, mik lesznek a nemzeti igények, mik lesznek a gazdasági állapotok, ki tudná azt ma megmondani? Nagy barátja vagyok a politikai előrelátásnak, nagy barátja vagyok a politikában a messzelátó horizontoknak és a messzetekintő szempontoknak, de ez alatt nem azt az orvosságot értem, a mely, ha orvosság is volna, a jelen baján csak századok múlva akarna segiteni.

De, kérem, a præmissa is hamis. Hát Magyarországon talán az a baj, hogy az a földbirtok, a melyet ingatlannak nevezünk azért, mert a természete és hivatása az volna, hogy ingatlan legyen, túlságosan immobilizálva van? A baj az, hogy tulságosan mobilizálva van. Nem az a baj, hogy nagyon is sok a föld, a mely ingatlan, hanem az a baj, hogy nagyon is sok az a föld, a mely ingó. A birtokváltozások száma 1897-ben 453.000 volt, 1898-ban 474.000; az értékátlag évenkint 800 millió korona; a végrehajtások száma 18.000 körül van. Az adósságnövekedés az évi törlesztés levonásával 1897-ben 267, 1898-ban 214 millió; az uj adósság 1898-ban 667 millió. A ki tehát nem a felhőkben jár, hanem a haza földjén, az látni fogja, hogy nem az a baj, hogy sok az a föld, a mely nem juthat piaczra, hanem hogy igenis, nagyon sok az a föld, a mely piaczra jut.

Hallottuk ezzel szemben az argumentumot, még pedig a helyi viszonyok ismerőitől, hogy igen ám, csakhogy az az alföldi szegény ember nem akar onnan tovább menni, büszkeségből, családi összeköttetésekből, megszokásból — nos hát, mondjuk ki röviden: a szülőföldhöz való természetes ragaszkodásból. De ez az okoskodás bizonyos naivitást tanusít és tanusítja a migratio természeti törvényei-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ben való járatlanságot; mert a népvándorlások idejétől kezdve, a melyek azért indúltak meg Közép-Ázsiából, mert ott a földnek egy természetes geologiai emelkedése folytán kiapadtak a vizek és kiszáradt a föld és azt a népességet nem tudta többé eltartani, azóta, kivéve az egy czigányt, soha a nép passióból vagy kalandból nem megy tovább, hanem tovább megy a viszonyok kényszere folytán. Ha azok az emberek látni fogják, hogy ott boldogulni nem tudnak és mi képesek vagyunk nekik megmutatni az utat, hogy hogyan boldogúlhatnak, akkor eleinte lassan, majd mind nagyobb számmal — úgy, mint azok, a kik ép oly magyarok, a Dunán túl, és mennek Szlavoniába — fognak menni tovább; és ez az egyetlen módja a magyar elem elterjedésének a nemzetiségi vidékek felé. Csak persze, nem kell őket azzal biztatni, hogy várják meg, mig majd a csanádi püspök ur ő nagyméltósága a földje szét fog köztük osztatni. Annyi bizonyos, hogy ha áll az, hogy a kié a föld, azé az ország, és ha nem mindegy az — a mint hogy nem mindegy — kié a föld, csak folyjon meg utána az adó, akkor bizonyos, hogy nem az a baj, hogy nagyon sok az a birtokos, a ki ingatatlanúl áll, hanem az a baj, hogy nagyon sok az, a ki ingadozik. Azért tehát, hogy legyen föld, nem kell feldarabolni a nagybirtokot; mert van eladó föld, kapható az ország minden részében, csaknem kivétel nélkül. Épen a Trautmannsdorff-féle latifundium parczellázása mutatja, hogy nem az a baj, mintha föld nem volna; az a baj, hogy annak a szegény embernek nincs módja azt a földet megszerezni. Ha ezen nem tudunk segiteni, nos, akkor ez a baj fennállana akkor is, ha a nagybirtok eladó volna nagyban és kicsinyben. Csakhogy akkor azután még sokkal nagyobb mértékben következnék be az, a mi úgyis már túlon túl beállott, hogy még inkább olyan kezekbe juthatna és jutna a magyar föld, jutna bizonyára, ha a latifundiumok ezen mobilizácziója lehetséges volna, a melyek a magyar földdel és a magyar néppel nem törődnek, a melyek a magyar földet csak speculatio tárgyának tekintik, a melyek nem élnek sem az országban, sem a birtokukon, nem költik itt a jövedelmöket, ide legfölebb a tisztjeiket, és bérlőiket küldik, maguk nem törődnek sem az országgal, sem a közügyekkel. Ha tehát az a czél, hogy azok a nagybirtokok menjenek át a kis ember kezébe, akkor ez nem elég; az sem elég, hogy kifejezzük azt az óhajtást, hogy kivánatos volna,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a latifundiumok és a nagybirtokok és a majoratusok felosztassanak, de minden kényszer nélkül; mert ez vagy nesze semmi, fogd meg jól, vagy pedig csak köpenyegéül szolgálhat a tulajdonjog elleni izgatásnak azzal, hogy a törvényes formák spanyolfala mögé búvik. Ha ez a czél, akkor tovább kell mennünk, akkor el kell mennünk a földosztásig sans phrase és akkor ott vagyunk a socialismusnál.

De, engedelmet kérek, van egy különbség ezen propaganda és a socialismus közt; mert a socialismus, a radicalismusnak kérlelhetlen erős logikájával azt mondja, igenis, miért van ennek az embernek ezer holdja, a másiknak semmije? Oszszuk el! De a socialismus azt is mondja, hogy oszszuk fel a nagy Wertheim-kasszákat is: mert ha igaz az, hogy van ember, a kinek földje nincs, pedig kellene, még sokkal több az az ember, a kinek pénze nincs, pedig kellene.

Bármi legyen tehát a propaganda intentiója — az intentiókat vizsgálni nem akarom — de ha megfontolásra veszem azt, hogy e hanyatló századnak egész fejlődése mindenütt a pénzuralom felé irányul, minden osztályuralom közt a legvégzetesebb felé, mert a pénzuralom az az osztályuralom, a mely eladóvá tesz mindent, nemcsak az anyagi javakat, hanem azoknak megszerzése érdekében az erkölcsieket is és a legrosszabb, legelfajultabb feudalizmusnál türhetetlenebbül, mert könyörtelenebbül, mert gépiesen, minden emberi érzés nélkül nehezedik a tömegekre; ha figyelembe veszem, hogy nálunk a nemzet történelmi rétegei közül a volt jobbágyság, a melynek földjét fölszabaditottuk a jobbágysági kötelék alúl és azután jöttek mások és fölszabaditották földje alól úgy, hogy földönfutó lett; ha körülnézek vidéki városaink legnagyobb részében és látom, hogy ott a régi polgárság hogyan tengődik és pang gazdasági és culturai szempontból, ha tekintetbe veszem, a mit mindnyájan hangoztattak a t. urak, hogy a középbirtok meg van ingatva, súlyos létküzdelemben vergődik és a nemzet történelmi rétegei közül csak a nagybirtok az, a mely még intakt áll: nos, akkor épen ezt az egy nagybirtokot kell még megdönteni, hogy minden korlát elessék és összeomoljék a végből, hogy ebben az országban is feltétlenül érvényre jusson a pénzuralom, egy uj uralom, az uborkafára felkapott pénzeszsáknak az uralma, a mely ugyanazt fogja tenni és mondani itt is, a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mit tett és mondott Amerikában: Jay Gould, New-York ötödik avenue, már régen sokszoros milliomos volt, már régen ki volt zárva minden állami vállalatból; ennek következtében természetes, hogy mindenikben benne volt a keze. Mikor egyszer hozzá jött a választási ügynök és megkinálta őt egy jutányos mandátummal, azt felelte Jay Gould: Édes barátom, menjen maga valami snórerhez, a ki ilyen üzletekkel foglalkozik! Én nagykereskedő vagyok; én kiskereskedéssel nem foglalkozom; én nem vásárlok mandátumot, én nem vásárlok választókat, én képviselőket vásárlok. Vásárlom a képviselőket teljes becsáron, ha muszáj, becsáron alúl, ha lehet. Megvásárlom az egyiket azzal, hogy escomptálok neki egy váltót rövid lejáratra, magas kamatra; a másikat úgy, hogy escomptálom, prolongálom kamatok nélkül is. A harmadiknak juttatok Betheiligung-ot; a negyediknek juttatok vasuti concessiót. Ha az Egyesült-Államok egyikének gubernátora volt, adok neki takarékpénztári vagy bankelnökséget. Menjen maga tovább! Ilyen apró üzletekkel nem foglalkozom!

Hát én meg vagyok győződve t. barátomról, Beksics Gusztávról, a kit régen ismerek, hogy nem ez az, a mit ő akar; de igenis, vannak, a kik ezt az uralmat akarják; vannak olyanok, a kik akarják, mert uralkodni akarnak, mások, mert tányérnyalók akarnak lenni az uj uralomnál.

De az az uj uralom, a pénzuralom, ha Magyarországra jön, nem csak a pénz uralma lesz, hanem az idegen pénz uralma, mert a magyar embernek kevés ehhez a pénze; idegen-uralom lesz az.

Ám ha a motivumul hangoztatott czél ezen eljárással épen nem, vagy pedig csak századok múlva érhető el, hát kérdés mégis, nincsenek-e megállhatóbb motivumok közgazdasági, társadalmi, nemzeti szempontból, hogy a nagybirtokost kimészároljuk vagy legalább, a mint egy emberségesebb, türelmesebb, békésebb felfogás mondja, az országnak lakottabb részeiből mint a fenevadat kiűzzük az Északnak rengetegeibe? Bizonyára lelkesedéssel olvastuk Jókai «Új földes urát», a ki bejött az országba idegenül, az elnyomatás korszakában, hogy magyar legyen. Karoljunk fel mindenkit, a ki ide jön azért, hogy magyar legyen! Oszszunk meg vele mindent! De ha annak a jövevénynek az a szándéka, hogy ez az ország magyar maradjon,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

akkor ő maga sem fogja tőlünk azt kivánni, hogy elmessük a nemzeti államnak azon erős gyökereit, a melyek a nemzetnek történelmi hagyományokkal telített történeti rétegeiben vannak meg. Vidéki városaink, örömmel látjuk és elismerjük, hogy örvendetesen magyarosodnak; de gazdasági, társadalmi, nemzeti culturai szempontból hány van olyan vidéki városunk, a melyet oda állithatnánk Németország, Francziaország, Olaszország vidéki városai mellé? A föld népe, a középbirtokos meg van ingatva. Az egy nagybirtok az, a történelmi rétegek közül, a mely még érintetlen marad. Osztálygyülöletből, demokratikus jelszavak után indúlva ezt is megingatni, ez nem volna a helyes nemzeti politika: a helyes nemzeti politika ellenkezőleg az, hogy szilárditsuk meg inkább azokat is, a melyek ingadoznak, ugy, a mint azt gróf Károlyi Sándor ő nagyméltósága is mondotta.

Avagy hát csakugyan olyan káros volt Magyarországon a történelmi nagybirtok? Igaz, hogy a nagybirtok nálunk is, mint mindenütt, conservativ hajlamú, ragaszkodik a hagyományokhoz; de ne felejtsük, hogy a nemzet sem átalakuló képesség, sem hagyományok nélkül meg nem állhat, mert ezek hiján gyorsan kivetkőztetik jellegéből. Nem barátja a nagybirtok — elismerem, sehol sem barátja — a létező intézmények huszonnégy óra alatti felforgatásának; de épen ezért ott volt a magyar hazafias nagybirtok a legszerencsésebb reformoknál. Gróf Széchenyi István nem egymagában állott; egy egész gárda vette körül kortársai közül. És itt van közöttünk gróf Károlyi Sándor, a ki az ő kezdeményezésével, az ő szivósságával a legnevezetesebb reformok egyikét hajtotta végre, midőn a szövetkezeti ügyet talpra állitotta Magyarországon. Bizonyára nem fogom én azt állitani, hogy egyedül csinálta, mert csinálta az egész nemzet és lelketlenség volna kicsinyelni a szegény özvegynek az obulusát: de méltóztassanak visszagondolni az akkori időkre és méltóztassék fontolóra venni az akkori nehéz viszonyokat és méltóztassék felelni arra, hogy a magyar hazafias nagybirtok nélkül létre jött volna-e az akkori viszonyok között a magyar tudományos akadémia, a nemzeti muzeum, a földhitelintézet, a nemzeti szinház és számos más olyan intézmény és vállalat, a mely a létküzdelemben támaszául szolgált a nemzetnek?

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A nemzeti élet szervezetében hivatása van a nemzeti nagybirtoknak; és a magyar nagybirtok ezt a hivatását mindig teljesítette. Egy időben vonzotta a haladottabb, czivilizáltabb országoknak culturája, fénye; de haza hoztak culturai impulsusokat és európai polgárosodást; és ha egyesek elidegenedtek, az egész mint egész itt áll ma is és magyar.

Ne felejtsük, hogy a magyar nemzeti culturának empóriumai Magyarországon nem a városok voltak, mert kevés kivétellel — minő pl. Kolozsvár — de igen kevés kivétellel a városok legnagyobb részében a nemzeti culturának két tényezője közül hiányzott vagy az egyik, vagy a másik: vagy az, hogy nem voltak magyarok, vagy az, hogy nem volt culturájuk. Magyarországon a nemzeti culturának az empóriumai a falusi kastélyok voltak, kicsinyek és nagyok; ott csinálták a nemzeti politikát, ott csinálták a nemzeti irodalmat, ott csinálták a nemzeti műveltséget. A nemzetnek organisatiójában missiója van a hazafias nagybirtoknak; és sehol sem inkább, mint ott, a hol oly viszonyok közt él a nemzet, hogy csaknem századról-századra léte forog koczkán és léteért kell küzdenie. Nem akarok én beszélni a Rákóczyakról, Thökölyekről, Bethlenekről, Zrinyiekről, nem gróf Batthyány Lajosról és társairól, mert az annyi volna, mint könnyüvé tenni magamnak a bizonyítást; de hivatkozom arra, hogy még azok is, a kiktől a pártelfogultság eltagadta a nemzeti érzést és pecsovicsoknak nevezte őket, még azok is, mikor nem pártkérdésről és nem ilyen vagy amolyan intézményről, hanem a haza létéről volt szó, tudták kötelességüket. Itt van kezeim között az a felirat, a melyet 1850-ben, a vértörvényszékek működése idején nyujtottak át ő felségének, a hol kimondják, hogy a magyar trónnak egyetlen biztos alapja a magyar alkotmány és a magyar alkotmányt reclamálják. Csupa pecsovicsok hosszu sora! Az első gróf Apponyi György, utolsó gróf Szécsen Antal. Ez egy kitartó akczió, úgy, hogy 1851. julius 12-én báró Bach belügyminister úr, a liberalis és egy köriratot intézett a császári főispánokhoz, a melyben figyelmezteti őket az ó-conservativ pártnak «elvetemült üzelmeire» («verwerfliche Umtriebe»). Azokban az időkben senki más, csak épen ők, a kiknek dinasztikus érzületéhez nem fért semmi kétség és forradalmároknak nem voltak mondhatók, csak ők teljesithették azt a hivatást, és teljesitették is.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

De nem csak ilyen válságos helyzetben, hanem a mindennapi élet normalis viszonyai között is missiója van a nagybirtoknak. Erős társadalom csak ott létezik, a hol erőteljesen van szervezve és erős tagjai vannak; az atomizált és erős tagok nélkül való társadalmakból kivész az initiativa és kivész az ellenállási képesség. Ezért sem tudnék megbarátkozni a telepitésnek olyan felfogásával, a mely a nagybirtokot és nevezetesen a megszilárdult nagybirtokot akarja épen onnan kiküszöbölni, a hol a magyar nép sűrű tömegekben lakik, hogy azt parcellázva és atomizálva telepítésre forditsa, a mit, ha lehető is volna — pedig minden példa azt mutatja, hogy csak forradalmi uton lehető, még pedig nemcsak politikai, hanem társadalmi forradalommal — még akkor sem találnék követendőnek.

Ismerjük mindnyájan azt az elméletet, a radicális agrárpolitikának azt az állitását, hogy az atomizált birtok a gazdasági és társadalmi haladást jelenti, mert először az biztositja a legintensivebb művelést, ennek folytán az létesiti a legelterjedtebb jóllétet és ennek során az hat leginkább a népesedés szaporodására is. Hát ez is féligazság, mint a legtöbb doctrinair igazság, a melynél az, hogy igaz-e vagy nem, hogy beválik-e vagy nem, egészen az accessorius körülményektől függ. Igy pl. Franciaországban bevált általában ez az igazság, a mi az intensiv művelést illeti, a kisbirtokban való művelés mellett és bevált a közjóllét tekintetében; bevált azért, mert a nép szorgalmas, józan, takarékos; de már a népesedés tekintetében Franciaország stagnál, sőt fogy, nagyon természetesen; mert a jacobinus agrárpolitika ugy átment a franczia paraszt vérébe, hogy minden gyermekének földet kiván hagyni, és mivel ennek megvannak a maga természetes határai, ugyanazt mondja, a mit nálunk mond a szász földművelő: Ha nincs több föld, ne legyen több gyermek! Irlandban, Calabriában, Boszniában már nem vált be a kis parczellákban való mivelés. Egészen hasonló alapon, mint Irlandban, a hol be nem vált: bevált egy ideig Angliában is. Egészen más ok, az, hogy ott megszüntek védelmet adni a földművelésnek, okozta azt, hogy Angliában csaknem megszünt a földművelés és a hol csaknem száz éven át az élén haladtak a földművelésnek, ott most visszatérnek az ősműveléshez, lefektetik a földet legelőnek és erdőt ültetnek a szántóföldbe; de ott is a kis parczellákban való művelés csak fokozta

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a válságot, mert a nagybirtokosok nincsenek berendezve arra, hogy saját regiejökben műveljék a földjüket és nem is birnak annak a traditióival. De ha az egy Francziaországban be is vált intensiv művelés és közjóllét tekintetében a kis parczellákban való művelés, nemcsak a népesedés stagnált, hanem a legnagyobb társadalompolitikai hátrányokkal is járt e művelési rendszer. Francziaország minden baja onnan ered, hogy a sikföld társadalma megfosztották természetes vezetőitől; a sikföldnek népe nivelláltatván, atomisáltatván, desorganisáltatván, nem bir sem kezdeményező, sem ellenálló képességgel. Száz esztendő óta Francziaország földművelő népének nincsen más vezetője, mint vagy az izgató demagóg, vagy a bureaucrata. Tudom, hogy közigazgatásunknak épen jelen levő jeles férfiai nem fognak félreérteni. Tudják ők nagyon jól, hogy bureaucrata alatt értjük a hivatalnoknak azt a typusát, a mely minden társadalmi szabad erőt, minden társadalmi működést és a politikai jogokat is a bureauk gyámsága alá akarja helyezni és a bureauk számára absorbeálja. És innen van az Francziaországban, hogy, a ki kézre keriti Párist, az úr az ország felett, hogy a valódi souverain ott a párisi utcza. Van ott respublica, van radicalismus, van mindenféle, a mi csak tetszik, de valódi szabadság nincs, mert minden párt, a mely uralomra jut, a másikat elnyomja. Nem az izekre tört társadalom, hanem az erősen tagolt és erős tagokkal biró társadalom az erős. Hogy épen ott, a hol a magyarság zárt tömegekben lakik, hogy épen ott teremtsünk egyoldalú paraszttársadalmat, martalékát a demagógiának, a bureaucratiának és az uzsorának, hogy épen onnan küszöböljünk ki minden hathatós társadalmi erőt, ezt én nem tartom helyes nemzeti politikának. A középbirtok létküzdelmet viv; ebben a létküzdelemben sokan lemondva visszavonúlnak a közügyektől; egy másik rész pedig menedéket keres a bureaucratiában. Ha azt teszszük, hogy atomokra törjük a magyar társadalmat épen ott, hogy marakodjék felette a demagog, a bureaucrata és az uzsorás, akkor bizonyára nem cselekedtünk nemzeti érdekben; ellenkezőleg, ugy kell eljárnunk, hogy megóvjuk az ott létező társadalmi erőket, fentartsuk az erőst és megszilárditsuk azokat, a kik meg vannak ingatva. A magyar érdekben való telepitésnek én nem azt tekintem, hogy a nagybirtokot telepitsük ki onnan azért, hogy a magyar lakosságnak fölöslegét telepitsük

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

oda, a hol az ország úgy is magyar; ez, ellenkezőleg, épen annyi volna, mint mesterségesen meggátolni a magyar fajnak a természetes terjeszkedését, melynek be kell következnie épen akkor, ha ott superplus van és ha az a maga rendjén, a maga természetes utján tovább megy. A természetes fejlődés az mindig, a mely eredményt és sikert igér és a természetes fejlődést előmozditani, ez a helyes politika. A nemzetnek történelmi családjai hozzátartoznak a nemzet társadalmi és politikai erejéhez és azért én nem is látok benne semmi criment, ha a szabadelvü pártnak egyik vezére az alatt a hosszas idő alatt, a meddig a szabadelvü pártnak és kormányzatnak az élén állott, nemcsak, hogy a hitbizományokat nem szüntette meg, hanem számos uj hitbizományt kreált. Nem baj az ebben az országban, a hol olyan kevés a történelmi érzék, a hol olyan kevés a történelmi kegyelet és a hol olyan kevés a történelmi monumentum, ha legalább kivételképen, monumentumnak és mementonak vannak birtokviszonyok, a melyek emlékeztetik a késő utódokat arra, hogy Magyarországon egy ezer éven át oly szentnek tekintették a haza földjét, hogy sem kótyavetye tárgya nem lehetett, sem dobon nem árulták, sem osztálysorsjegygyel, sem váltóleszámitolással nem lehetett megszerezni, hanem csak karddal a markokban, a közhaza szolgálatában, laurea virtuti; és ha valaki kiérdemelte, nem volt elidegenithető még utódaitól sem, ha csak árulást nem követtek el. És azért jövőre is fentartanám a hitbizományokat akkor és csakis akkor és olyan esetekben, a hol kimutatható, hogy az illető családban apáról fiúra, nemzedékről nemzedékre és századról századra szállott a közügyek szolgálatának hagyománya. És evvel is nemes ambitiót keltenék, üdvös példát állitanék az anyagi és személyes érdekek e korában.

Bocsánatot kérek, ha talán tulságosan vettem igénybe a nagybecsü figyelmet egy oly propagandával szemben, a melyet veszedelmesnek tartok társadalmi, gazdasági, de főkép nemzeti szempontból és a mely eddig észrevétel tárgyává téve nem volt.

Csak egy szót kivánok még szólani az örökbérletek és a felesbérletek körül. Csodálatos az, hogy az egyszer elmerült eszmék milyen gyorsan merülnek fel ujból, ha csak idejök volt az ujaknak az idő próbáját megállani vagy meg nem állani. Vajjon azok, a kik az örök-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bérletet ajánlották, meggondolták-e azt, hogy a jobbágyság, a mely régebben birta a költözködési szabadságot, de azután elvesztette, de később ismét visszanyerte, hogy a jobbágyság evvel a költözködési szabadsággal — nem jogilag és közjogilag, de gazdaságilag igenis — örökbérlő volt; és ha a volt jobbágyot felszabaditottuk volna az úri joghatóság alól, ha megadtuk volna neki a politikai jogegyenlőséget és ha a természetbeni szolgáltatást átváltoztattuk volna pénzszolgáltatásra, akkor meg lett volna az örökbérlet és talán kevesebb válsággal a földbirtokosra, a középbirtokra és talán kevesebb válsággal magára a jobbágyságra nézve is. De a mit csináltunk, azt visszacsinálni nézetem szerint nem lehet. Az örökbérlet igen kényelmes a birtokosra nézve; igen előnyös a kis emberre nézve; jól működik ott, a hol a birtokos törődik népével és földjével, a hol a nép józan, szorgalmas és értelmes és a hol a közszellem olyan, mint Angliában, a hol épen ezen az uton csinálták a yeomanből, az örökbérlőt, a farmert. Nálunk, azt hiszem, épen a birtokosok fognak leginkább fázni attól az eszmétől,hogy behozzák, általánositsák az örökbérletet. És itt nem vagyok egy véleményen Hoitsy Pál t. barátommal — sajnálom, hogy nincs jelen — a ki azt mondta, hogy Magyarországon nem lehet attól tartani, hogy a birtokos birtokától megfosztatnék, mindaddig, amig meg nem jön a tömeguralom. Mert 1873-ban nem volt tömeguralom és mégis az 1873:XXII. törvényczikkel az akkor létezett örökbérleteket megszüntették és a birtokos, bár kárpótlással, elvesztette a földet. Irlandban az angol kormány most foglalkozik avval, hogy a birtokokat kisajátitja, mert a birtokos évtizedek óta nemkap jövedelmet, kisajátitja azért, hogy a birtokos legalább kárpótlást kapjon.

Van egy ismerősöm, a ki pár évvel ezelőtt lelkesülve azokon a vezérczikkeken, a melyek a parcellázást, a földbérletet és efféléket ajánlottak, a maga földjét odaadta méltányos feltételek mellett ötven esztendei bérletre ugy, hogy ezen idő elteltével a bérlők szabad tulajdonosai lesznek a földnek. Mikor azonban egy esztendő letelt és az a birtokos a maga ötezer hold java földje után megakarta kapni vagy az évi bért, vagy pedig vissza akarta kapni a földet, akkor ugyanazok a vezérczikkírók azt tőle igen rossz néven vették.

Hát én azt hiszem, hogy az örökbértől maguk a birtokosok is

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fázni fognak. Nagyon melegen ajánlom ő Nagyméltóságának és mindazoknak, a kiknek befolyása van a telepitési ügy továbbvezetésére, azokat, a miket Csernovics Diodor t. barátom felhozott és részletezett itt, kiegészitve némely megjegyzéssel, a melyet Hoitsy Pál t. barátom tett hozzá.

Nem vagyok az az ember, a ki uj eszmék által gyorsan capacitáltatom magamat. Nem. Egyszeri hallásra és egyszeri kifejtésre, bővebb tanulmányozás és bővebb megfontolás nélkül feltétlenül kiviendőnek nem mondom; de Csernovics t. tagtársunk egész fejtegetése olyan, hogy mindenesetre megérdemli a legbehatóbb és legkomolyabb méltánylást és tanulmányozást. Meglehet, hogy ezen a soron fogjuk leginkább elérni a czélt. Ennek a módnak mindenesetre meg van egy nagy előnye: az, hogy csekély eszközökkel lehet az első esztendőkben próbát tenni vele; ha beválik, akkor bele lehet menni nagyobb mértékben; ha nem válik be, mindig el lehet hagyni nagyobb veszteségek nélkül.

Evvel megköszönve a szives figyelmet, a melyet annyival hálásabb köszönettel vettem, mert félek, visszaéltem vele, irásban vagyok bátor átadni ő Nagyméltóságának azokat, a mik a felvetett részletkérdésekre vonatkoznak; kérem ő Nagyméltóságát, hogy legyen olyan kegyes ezt kinyomatni és az értekezletnek a részletes tárgyalás idejére átadni.

Elnök: Köszönettel veszem ezen irásbeli véleményt, a mely ki fog nyomatni és ki fog osztatni, még pedig két más véleménynyel együtt, a mely időközben beadatott: az egyik Purgly Sándor, a másik Jeszenszky Ignácz részéről s a melyet szintén köszönettel fogadok.

Fellner Frigyes: Nagyméltóságu miniszter ur! Tisztelt szaktanácskozás! Azokra a momentumokra, a melyek az eddigi nagyérdekü és tartós becsü felszólalások következtében tulhaladottaknak tekinthetők, nem óhajtok kiterjeszkedni, de méltóztassanak megengedni, hogy igénytelen nézeteimet kifejthessem azokra a pontokra, a melyek jelentőségüknél fogva behatóbb megbeszélést igényelnek.

Mindjárt az első kérdésnél, hogy szükséges-e a jövőben nagyobb arányokban folytatni a telepitést, csak egy momentumot óhajtok kiemelni. A telepitésről szóló törvényjavaslat, a mely később mint az 1894: V. t.-cz. törvényerőre emeltetett, indokolásában kiemelte, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a birtokszerzési hajlam, a földéhség fokozott mértékben van meg a magyar mezőgazdasági munkásosztályban. Ez a földéhség mint áralakitó tényező igen fontos momentum a telepités kérdésénél, különösen azon módozatok megválasztása szempontjából, a melyek mellett a telepitést a jövőben nagyobb arányokban folytatni óhajtjuk.

A földéhség megvan a birtoktalan és függőségi viszonyban élő mezőgazdasági munkásoknál; de meg van a kis- és középbirtokosoknál is. Az a birtoktalan, függőségi viszonyban élő munkás azért törekszik föld után, mert a földtől várja gazdasági, politikai és társadalmi fokozatos emelkedésének biztositását. A föld ad alkalmat munkaerejének önálló és tartós kifejtésére. A midőn tehát ez a kis ember föld után vágyik; a midőn megtakaritott tőkéjét arra forditja, hogy földet vegyen; nem azért teszi eszt, hogy kis tőkéjét gyümölcsözőleg elhelyezze, hanem hogy állandó munkaalkalomra tegyen szert; mert az ő jövedelmében a munkabér nagyobb kvótát képvisel, mint a kamatjövedelem. A kis- és középbirtokos nem azért törekszik föld után, nem azért akarja hozzávásárlás utján nagyobbitani az ő meglevő birtokát, mintha az önmagában elégtelen volna, hanem azért, mert a falusi községekben az állásszerü tekintély fentartását hagyományosan nem annyira a meglevő birtok gondos, észszerü megmüvelésében, mint inkább annak lehető nagy kiterjedésében keresik. Épen ezért ezek a kis- és középbirtokosok sokszor üzemi tőkéjük rovására is nagyobbitják birtokaikat. Már most ez a földéhség mint áralkotó tényező azt eredményezi, hogy nem állanak meg a földbirtok vételárának természetes határánál, a hozadéki értéknél, hanem azt tulhajtva a forgalmi értéket a hozadéki érték felé emelik és a terhes jelzálog-kölcsön mint vételár-hátralék bekebelezésével, a birtok puszta megszerzésével improductiv eladósodásba verik magukat. Ezt a földéhséget, t. értekezlet, szintén mérlegelés tárgyává kell tenni azon módozatok megválasztásánál, a melyek mellett a telepitést a jövőben folytatni akarjuk.

Mi legyen ez a módozat? A bérleti rendszer vagy a tulajdoni rendszer? A bérleti rendszernek melyik alakja: a feles bérlet, az idői bérlet, az örökhaszonbérlet? Vagy a tulajdont eredményező telepitésnél a tőkeszolgáltatás vagy a járadékszolgáltatás mellett eszközölt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

telepités? Keressük, hogy melyik a legmegfelelőbb módszer, melyik a legmegfelelőbb jogi alakulat.

Az idői és a feles bérletnek, mint a telepités általános és kizárólagos alakjának azért nem volnék valami lelkes hive, mert a bérletnél hiányzik az az állandó érdek, a mely a telepest a földbirtokhoz füzi. Egyfelől ez a momentum, másfelől az a körülmény, hogy a kis parczellás bérleteknél olyan kis emberekkel van dolgunk, a kik napszámosokból lettek parczella-bérlőkké, a kikben tehát hiányzik az az értelmiség, a mely képessé tenné őket arra, hogy saját jól felfogott érdekeiket összeegyeztessék a telepitő földbirtokos érdekeivel, a minek következtében egész gazdasági tevékenységük a földbirtok zsirjának kiszivására, a föld kizsarolására vezet. A földbirtok értékének emelkedése sem esik a telepes, hanem a telepitő javára. De ha a magántelepitést tekintjük, sokszor lehetetlenné válnék telepiteni, ha csak a bérleti rendszer lenne az az egyedüli alak, a mely mellett jövőre a telepitést folytatnánk, mert hiszen a bérletnél a telepitő földbirtoktulajdonosnak kellene gondoskodnia a telepitvény felszereléséről, az épitési tőke beszerzéséről is, a mire — elképzelhetni — igen sok esetben nem fog az a magántelepitő vállalkozni és igy sok esetben, a midőn az gazdaságilag és társadalom-politikailag kivánatos volna, nem fog létrejönni a telepités. De a földéhséget a mely tulajdonra áhitozik, sem elégiti ki a bérleti rendszer, mert hiszen az a magyar paraszt az általa müvelt földre tulajdonigényt táplál.

Nem szabad azonban elhallgatni valamely intézménynek, a melyet bizonyos czél szempontjából birálat tárgyává teszünk, előnyeit sem azon czél szolgálatában. Én ezért törekedtem keresni olyan előnyöket, a melyek a bérletrendszer intézményének sajátjai a telepités szolgálatában, a mely előnyök épen a bérletrendszer sajátjai és azt találtam, hogy az a nagy előnye megvan a bérletrendszernek, hogy ha belemegy a telepes a telepitvényi jogviszonyba, nem kell neki mindjárt tőkét szolgáltatnia, a melylyel megveszi a földbirtokot, sőt a vételár egy részét sem szolgáltatja. A bérletrendszernek a telepitésnél akkor van tehát jelentősége, ha tőkeszegény telepeseket akarunk telepiteni, a kiknek nincs a birtok vételárának lefizetésére elég pénzük. Továbbá magában az intézményben rejlik annak biztositéka, hogy a telepitő tartós befolyást gyakorolhat a telepitvényre és tele-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

pesre, mert hiszen itt csak a földbirtok időleges átengedéséről van szó. Csakhogy ezek az előnyök megvannak a járadékrendszer melletti telepitésnél is, a nélkül, hogy egyidejüleg érvényesülnének ott azok a hátrányok, a melyeket az előbb bátor voltam felemliteni.

Vizsgáljuk a másik módszert. A tulajdon-rendszer és a bérletrendszer közötti átmenet az örökhaszonbérlet. Hogy félreértésnek ne legyek kitéve, méltóztassék megengedni, hogy megmondjam, mit értek örökhaszonbérlet mellett eszközölt telepités alatt. Értem azt, hogy a telepitő a földbirtok örökös használati jogát átengedi a telepesnek évi földbér, kánon, fizetése ellenében, továbbá jogelismerési dij ellenében, a melylyel a telepes elismeri, hogy a földbirtok állagának tulajdona a telepet örök haszonbérbe adóé. Itt tehát — a mint Hieronymi ő Nagyméltósága nagyon találóan utalt rá — az osztott tulajdon esetével állunk szemben. A földbirtok állagára vonatkozó tulajdonjog, a nuda proprietas az örök haszonbérbe adóé, a használati jog a dominium utile a telepesé. Az osztott tulajdon a modern jogfelfogással ellenkezik, mert személyes függőségi viszonyt teremt. Ott vagyunk tehát, a hol voltunk 1848 előtt, a glebæ adscriptiónál, a röghöz kötöttségnél, a midőn a földes ur volt a földbirtok állagának tulajdonosa, a jobbágyot pedig megillette a használati tulajdon. Az örök haszonbérletet a telepités szolgálatába hajtva, ezt intézményileg biztositani egyértelmü volna a mai liberalis agrár-jognak reactionarius szellemben tartott kikorrigálásával. De az örök haszonbérlet nem elégiti ki még a földéhséget sem, a mely teljes tulajdonra áhitozik. Azonban, mint az előbb emlitettem, az intézményeknek előnyös oldalát is fel kell emliteni, ha tárgyilagosan akarunk beszélni. Ennek is megvan az az előnyös oldala, ép ugy mint a bérletrendszernek, hogy nem kell tőkét szolgáltatni, a mikor az illető belemegy a telepesi viszonyba. Csakhogy — a mint már mondottam — ez megvan a járadék-rendszernél is, a nélkül, hogy jogelismerési dijat, a mi mégis némi tőkeszolgáltatás, tartoznék fizetni a telepes.

Nem a bérletrendszer, hanem a tulajdont eredményező rendszer az, a mely nézetem szerint a jövőben a telepités alapjává teendő. Ez kétféle módon vihető keresztül: tőkeszolgáltatás mellett és járadékszolgáltatás mellett. Az 1894: V. t.-cz. a tőkeszolgáltatás alapján áll, a mennyiben ott vételár-tőkét kell a telepesnek szolgál-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tatnia. Ha azonban nagyobb arányokban akarjuk folytatni a telepitést, ugy olyan tőkeszegény országban, mint a miénk, szakitani kell azzal az alappal, még pedig azért, mert nem tudom elképzelni, hogy ebben a tőkeszegény országban elég telepes-anyag álljon rendelkezésre, a mely megfelelő gazdasági erővel, megfelelő tőkével disponáljon, hogy képes legyen a telepet megszerezni a nélkül, hogy azzal egyidejüleg ne legyen kénytelen sulyos jelzálogadósságot bekebelezni az ingatlanra; hogy elég tőkeereje legyen arra, hogy fundus instructust szerezzen; hogy kivárja a legközelebbi termés idejét és egyuttal az épitési szükségleteket is saját erejéből fedezhetné. Mindezeknél fogva azt hiszem, hogy ebben a tőkeszegény országban szakitani kell a telepités mai alapjával: a tőkeszolgáltatási elvvel és a tőke-jelzálog adósság rendszerével és át kell térni a járadékelv és a járadék-jelzálogadósság alapján folytatott telepitési rendszerre.

Hogy ez miben áll és hogy mi ennek az előnye, azt leszek bátor a legrövidebben tisztelettel előterjeszteni. Ha járadékrendszer mellett folytatjuk a telepitést, ugy a telepitő a telepesnek a földbirtokot, teljes tulajdonjogot eredményezőleg, nem vételár-tőke szolgáltatás ellenében, hanem járadék-szolgáltatás mellett engedi át, a mely járadék a tényleges tiszta hozadék alapján állapittatik meg. Ennek az az előnye, hogy lehetővé teszi a birtokszerzést vételári tőke szolgáltatása nélkül és igy a tőkeszegény, de megbizható, szorgalmas józan munkásokat nagyobb arányban lehet combinatióba venni a telepités tekintetében. A meglévő kis tőkét tehát nem kell vételárra forditani, hanem az hasznos befektetésre, üzemi czélokra fordithatő. A mi pedig azt illeti, hogy a bérleti rendszer mellett tartós befolyás biztositható, ez itt is keresztülvihető, még pedig az által, hogy a járadék mellett a telepes rendelkezési szabadságát a józan határok között korlátozzuk és a járadék egy részének megválthatóságát bizonyos megfelelő időre kizárjuk. Ezt csak elvi szempontból emelem itt ki, mert hiszen ez már a részletes vita keretébe tartozik, a mennyiben a rendelkezési jog korlátozásának kérdése a kérdőpontokban fel is van véve; erre tehát nem akarok itt kiterjeszkedni. Most méltóztassék megengedni, hogy szembeállitsam és párhuzamot vonjak a között, mi a különbség a tőke-jelzáloghitel és a járadék-jelzáloghitel alapján való tele-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

pités között, eltekintve, hogy ott mindjárt tőkét, itt pedig mindéo csak járadékot kell szolgáltatnia a telepesnek. Nem az évi szolgáltatásban van a különbség, mert hiszen az egyre megy, akár tőkerészletet és kamatot, akár járadékot szolgáltat az a telepes; nem is a földbirtok vételárában, mert hisz az mindkét esetben az áralakitó tényezők szabad érvényesülése mellett jön létre; sőt még abban a jogi viszonyban sem lehet találni a különbséget, a mely a telepest a földbirtokhoz füzi, mert hisz mindkét esetben teljes tulajdont szerez a telepes. A különbség egyedül és kizárólag abban a jogi bánásmódban rejlik, a melyben a vételár részesül a telepités után. Mert a tőke-jelzáloghitel mellett eszközölt telepitésnél tőkeadóssága van annak a telepesnek, itt csak járadékkal adós. Ha ott egy-két részletet nem fizet, esedékessé válik az egész tőke. Itt jogilag soha sem válhatik esedékessé tőke, itt mindig csak járadékkal adós. járadékot fizet a telepes, a mit ha nem fizetett, akkor az már az ingóságra vezetett kielégitési végrehajtással is biztositható.

De, t. értekezlet, nemcsak a kisember szempontjából nagyjelentőségü a járadékrendszer; ez egyoldalu volna; hanem jelentősége van ennek az eladósodott közép- és nagybirtokos szempontjából is. Ha valamely közép- vagy nagybirtokos igen el van adósodva, vagy roszszul értékesithető külsőségei vannak, úgy ő ezeket a külsőségeket, vagy eladósodott földbirtokának egy részét lejegyezteti és felajánlja járadék-birtokalapitás czéljaira. A nem jól értékesithető külsőségeknek és lejegyzett birtokrészeknek ellenértékét pedig arra forditja, hogy adósságait törleszsze, üzemi tőkéjét gyarapitsa és egyáltalában magát regenerálja, birtokát pedig consolidálja. De előbb emlitettem, hogy a kisember csak járadékot tud szolgáltatni, az eladósodott földbirtokoson pedig járadék nem segit. Mit csináljon az a földbirtokos az évi tőkemorzsalékkal? Neki tőkére van szüksége, hogy magát regenerálja, birtokát pedig consolidálja. Ezért szükséges, hogy közbelépjen az az intézet, a mely a járadékbirtok-alapitó eladó, és a járadékbirtok vevő közé lép, és a helyett, hogy az a kisember a földbirtokosnak fizetné a járadékrészletet, fizeti a pénzintézetnek, a mely azután tőkében fizeti ki az illető lejegyzett birtokrészleteknek egyenértékét, a mely pénzt azután járadéklevelek kibocsátásával szerez meg az az intézet, ugy hogy a telepitésnél a financzirozás nem szorul kizárólag

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az államra. Az ilyen akcziót csak az államtól várni lehetetlen, itt az egész pénzpiacz közremüködésére van szükség és azért ez is kiváló momentum ennek a kérdésnek megbirálásánál.

Ha bátor voltam elősorolni azokat az előnyöket, a melyek a többi telepitési rendszerekkel szemben a járadékrendszert megilletik, nem akarom azt a merev álláspontot elfoglalni, hogy — daczára annak, hogy én ezt a legkiválóbb telepitési jogi alaknak tartom — csak e mellett telepitsünk a jövőben. Nem, t. értekezlet, a bérleti rendszert is lehet mint jogi alakulatot a telepités alapjává tenni. A tőkejelzálogadósság melletti telepités is fenmaradhat továbbra, de azt hiszem, hogy a járadékrendszer intézményét is biztositani kellene. Csak az örökhaszonbérlet az, a mely nem volna — nézetem szerint — megvalósitandó, mert hisz én nem képzelek el olyan szükségletet, a melyet csak az örök haszonbérlet tudna fedezni, a midőn intézményileg biztositva van a telepités szolgálatában a bérleti rendszer, továbbá a tőkeszolgáltatási és a járadékszolgáltatási rendszer is.

Álláspontom megerősitésére legyen szabad megemlitenem, hogy az 1886. évi poseni telepitési törvény is a bérleti és a tőke- meg járadékszolgáltatási rendszert valósitotta meg, az életre bizván, hogy válaszsza ki a legmegfelelőbb jogi alakulatot. És az életben a járadékrendszer vált be leginkább, jóformán kizárólag, mert a poseni telepitések száma 1898-ig volt 2989. Ebből járadékbirtokra esett 2645, (88%); bérletre 266 (9%); szabadtulajdonra, vagyis vételártőke fizetésre 78 (3%). Az 1890. és 1891. évi járadékbirtoktörvények az egész Poroszországra kiterjedő hatálylyal a járadékbirtokrendszert általánositották és e törvények hatálya alatt 7824 járadékbirtok keletkezett. Vagyis a járadékbirtokok összes száma 1898. év végéig 10813.

Méltóztassék megengedni, hogy most kiterjeszkedjem arra, vajjon a járadékrendszer melletti telepitésnél rendelkezésre állana-e kellő mennyiségben a magánföldbirtok? Minél eladósodottabb a magyar földbirtok, annál biztosabban lehet arra következtetni, hogy a telepités czéljaira — ha az a járadékelv mellett történik — az eladósodott közép- és nagybirtokosok elegendő földanyagot fognak szolgáltatni. Én számitásokat tettem arra nézve, hogy mennyi a magyar föld terhe. Nem fogom igénybe venni a t. értekezlet figyelmét azzal, hogy ismertessem e számitások módszerét, hanem csak a végered-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ményt leszek bátor bemutatni és a nagyméltóságu miniszter ur engedelmével leszek bátor a számitásaim módszerét feltüntető memorandumot, mint felszólalásom kiegészitő részét, beterjeszteni. Itt csak a végeredményre leszek bátor utalni. Az összes mezőgazdasági jelzálogteher 1.685,740.000 frt. Ha ezt szembe állitjuk a magyar föld értékével, a melyet 5,315,457.000 frtban állapitottam meg, ugy megtudjuk, hogy a mezőgazdaságilag hasznositott magyar földbirtok értékének 31·71%-a erejéig van jelzálogadósságokkal terhelve. Ez azonban átlagos teher, mert hiszen a magyar földbirtoknak 34·27%-a kötött birtok, a mely jogilag nem terhelhető meg, a mely adósságmentes. Ha tehát a tényleges megterheltetés arányszámát keresem, a földbirtok összértékéből le kell ütnöm a kötött birtok értékét és a tényleges jelzálog-terhet az igy redukált szabadforgalmu földbirtokterülettel kell szembe állitanom, és akkor azt találom, hogy a magyar földbirtok értékének mintegy 46%-a erejéig van jelzálog-adósságokkal megterhelve. Ne méltóztassék azonban azt gondolni, hogy ez az összes teher, a mely a magyar földbirtokon nyugszik. Itt vannak a rendkivül sulyos közszolgáltatások: a földadó 35,806.000 frt — a végszámokat az áttekinthetőség szempontjából elhagyom — ennek általános jövedelmi pótadója (30%) 10,741.800 forint, a II. oszt. kereseti adónak legalább $^2/_3$-ad része 4,722.000 frt, ennek általános jövedelmi pótadója (30%) 1,416.000 frt, a városi törvényhatóságok, rendezett tanácsu városok, kis- és nagyközségek pótadója 12,919.000 frt, a megyei pótadó — a mely átlag 4·7% — 1,682.000 frt, az utadó 1897-ben volt 8,556.000 frt, vizszabályozási járulék a Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatok által kivetve 3,076.000 frt. A közszolgáltatások értéke tehát évenkint legalább 78,923.642 frt; legalább, mondom, mert még számba véve nincsenek az egyházi terhek, az iskola-adó, az uj betegápolási adó stb. Ha tehát ezt a 78 milliót 5%-kal tőkésitem, hogy megkapjam a közszolgáltatások tőkeértékét, azt találom, hogy ez 1.578,462.840 frt. Ha most a jelzálogteher-állomány tőkeértékét és a közszolgáltatások tőkeértékét összeadom, és ezt állitom szembe a földbirtok értékével, azt találom, hogy a magyar földbirtokon nyugvó tényleges teher a föld értékének 64·39%-áig terjed.

Azokra a kérdésekre, a melyek a földbirtokforgalom megkön-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nyitésére, a telepitési birtok örökösödési jogának szabályozására, a telepes kimozditására és rendelkezési szabadságának korlátozására vonatkoznak, minthogy azok még kiegészitő részét fogják képezni a járadékelv előnyeinek, ha méltóztatnak megengedni, a részleteknél leszek bátor nézeteimet előadni.

Nagyon köszönöm szives türelmüket.

Elnök: T. értekezlet! Fellner Frigyes ur irásbeli véleményét köszönettel veszem. Az szintén ki fog nyomatni és szét fog osztatni.

Szólásra következik Emődy József ur!

Emődy József: Nagyméltóságu minister ur! T. értekezlet! Őszintén megvallva azon szándékkal jöttem ide, hogy a mai napon nevemet a felirtak sorából töröltetem, egyrészt azon okból, mert a tárgy már jóformán teljesen ki van meritve, másrészt pedig azért, mert hisz a felszólalók között alig akadt egyetlenegy is, a ki ne hangoztatta volna a középbirtokos osztály talpraállitásának szükségét. Ez pedig az én álláspontom is. Dr. Mandello Gyula értekezleti t. tag ur tegnapi felszólalása azonban azt a meggyőződést keltette bennem, hogy mi a csatát még nem nyertük meg; különösen ha mérlegelem azon körülményt is, a mit épen a t. sajtó egy részének magatartásából következtetek, midőn látom, hogy a közölt hirlapi ismertetésekben a parczellázások legjelentéktelenebb része is felemlittetett, mig azon helyenként igen-igen sulyos szavak, melyek itt a középbirtokos osztály helyzetéről és jövőjéről elhangzottak, vagy igen csekély méltatásra találtak a sajtóban vagy egyáltalában fel sem emlittettek.

Mandello t. értekezleti tag ur azt hangoztatta beszédében, hogy a középbirtokos osztály felemelése, restaurálása igen is üdvös, szükséges, szép dolog, de lehetetlen, kivihetetlen. Már most kérdem a t. értekezlettől, nem teszi-e ezen kijelentés mindnyájunkra azon benyomást — reám legalább azt a benyomást teszi — a mit oly hadsereg tenne, a mely jó eleve, mielőtt egy puskalövést tett volna, mielőtt egyáltalában a hadjáratba menne, szentül meg van győződve, hogy őt amugy is legyőzik. Az ilyen hadsereggel természetesen lehetetlenség lesz egyáltalában valaha győzelmet aratni, az ilyen hadsereggel nem lehet a hazát megmenteni. De miért volna az lehetetlenség, hol van az megirva, hogy az lehetetlenség, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mi a középbirtokos osztályon segitsünk? Vajjon azon fenkölt szellemü nagy férfiaknak fiai és unokái, a kik annak idején megalkották a magyar földhitelintézetet, a hazai takarékpénztárt, nem volnának-e képesek a mai napon, sokkal előnyösebb gazdasági viszonyok között — mert azok a nagy művek a közgazdaság legsötétebb korszakában jöttek létre — a midőn őket még egy jóakaratu hazafias kormány is kész támogatni, egy járadékbankot alakitani, a mely járadékbanknak hivatása volna, hogy gr. Károlyi Sándor javaslata értelmében nemzetiségi vidékeken magyar járadékbirtokokat teremtsen.

De nem is lehet elfogadnunk, hogy lehetetlenség van és lehetetlenség lehet akkor, midőn a magyar nemzet gerinczének talpra állitásáról van szó. Az én nézetem szerint feltétlenül szükséges, hogy a telepitési tevékenység széles keretben folytattassék, mert hiszen köztudomásu, hogy a magyar középbirtokos osztály részben már teljesen elpusztult, részben pedig az elszegényedés, a pusztulás utján van. Igy Nyitra megyében — erre vonatkozólag a hirlapokban is közzétettem statisztikai adatokat — ma már csak 29 százaléka a volt középbirtoknak van magyar kézben. Ezeknek jelentékeny része is már annyira el van adósodva, hogy igazán csak idő kérdése, a midőn azt leszek kénytelen jelenteni, hogy Nyitramegyében a magyar középbirtokos osztály már egyáltalában teljesen kipusztult. Más megyékre nézve ilyen kidolgozott statisztikai adatok nem állanak rendelkezésemre, de méltóztassanak csak betekinteni a m. kir. statisztikai hivatal által kiadott Gazda-czimtárba, már futólagos átlapozgatás után is méltóztatnak meggyőződni arról, hogy az országnak más részeiben is majdnem egészen hasonlók e viszonyok a tekintetben, kivéve talán a nagy Alföldet. És nekem az a meggyőződésem, hogy az ország azon részeiben, a hol ez ma még nincsen igy, rövid idő mulva szintén ilyen viszonyok fognak beállani, ha nem sietünk a szorongatott középbirtokos osztály támogatására.

Az én tapasztalataim, t. értekezlet, nem találnak vigasztalást azon kétségtelen tényben, hogy habár a birtokosok személyében rövid idő alatt ilyen nagy változások állottak be, hogy azért maga az állag, maga a középbirtoknak mennyisége és területe megmaradt. Nem tehetek róla, lehet részemről előitélet, lehet rögeszme, de én nem tudom azon előitéletet, azon rögeszmét leküzdeni, hogy ezen kér-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

désnél nekünk nem szabad magunkat pusztán az *anyagi szempont* által vezéreltetni, hanem tekintetbe kell vennünk igenis azon nagy nemzeti, társadalmi, politikai szempontokat is, a melyek ezen kérdés megitélésénél önkéntelenül is elénkbe nyomulnak. Az én tapasztalásaim engem arra tanitanak, hogy az *uj* középbirtokos osztály, a mely a réginek helyébe lépett, sem politikai, sem nemzeti, sem társadalmi, de még gazdasági téren sem képes azt pótolni. A közéletben mindenütt pangás, tespedés tapasztalható és a panaszok e részben körülbelül olyan arányban gyarapodnak, a milyen arányban ezen régi, igen gyakran meggyanusitott, legyalázott közbirtokos osztály pusztul. Magukat a megalkotott *törvényeket nem birjuk végrehajtani,* mert hiányzik a lélek, hiányzik az önzetlenség, az önfeláldozás, a mely ezen pusztuló osztályban a történelemnek minden időszakában fellelhető volt. Nem kell messze elkalandoznom itt a földmivelésügyi ministerium palotájában, midőn azt akarom bebizonyitani, hogy magukat a törvényeket sem lehet végrehajtani. Itt van a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894 : XII. t.-cz. Ezt, daczára annak, hogy már hat év telt el megalkotásától, mai napig sem voltunk képesek végrehajtani, az legfőbb és legfontosabb intézkedéseiben mai napig is holt betü. A vármegyei és járási mezőgazdasági bizottságokban, hegyközségekben *nincsen ember,* a ki müködjék. Az uj középbirtokosok szeme mindig csak felfelé, ide Budapestre, a ministerium felé van irányitva, innen lesik az égi mannát és azon időt, a melyet ezen bizottságokban eltöltenének, teljesen elfecsérelt időnek tekintik.

Körülbelül igy leszünk a *szövetkezeti törvenynyel* is. Mi néhányan, a kik künn a vidéken ezen nagyon fontos, nagyon szükséges törvénynek apostolai vagyunk és azon müködünk, hogy ezen szövetkezeti törvény a nép minden rétegében elterjedjen, sajnos, napról-napra jobban és világosabban látjuk, hogy ezen szövetkezeti törvény terjedésének korlátokat szab ismét csak azon körülmény, hogy hiányoznak a vezetők, hiányoznak azok, a kik ezen intézményt hivatva volnának nagyra nevelni. Tovább megyek. Ő Nagyméltósága a minister ur csak nem régen alkotta meg a *munkásközvetitésről* szóló törvényt. Minden, a mi e törvényben benne van, szükséges, humánus és főkép gyakorlati; és én mégis félek, hogy ezen törvényt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

még sem fog lehetni végrehajtani ugy, a mint ezt ő Nagyméltósága kivánja. Nem lesz a ki végrehajtsa, mert a végrehajtásnak azon módját, hogy a törvénynek intézkedéseit az amugy is tulterhelt és nagyrészt már túltengett falusi jegyzők fogják végrehajtani, nem találom egészen czélszerü megoldási módnak.

A magyar középbirtokos osztály volt tehát azon láncz, mely az államhatalom és a falusi nép széles rétegei között az összekötő kapcsot képezte; áthidalta mindig és mindenkor a különbségeket a tudatlanság és az értelmiség között, áthidalta a különbségeket a szegénység és gazdagság között, ugyszintén a kötelesség és a lehetőség között. Ezen lánczszem most már kihullott a magyar társadalomból, azért nem lehet magukat az alkotott törvényeket sem végrehajtani. Uj, hasznos törvényeket pedig létrehozni szerény nézetem szerint, még kevésbé lehetséges. Hiszen minden lelkiismeretes kodifikátornak számolnia kell egyrészt azon tátongó ürességgel, a mely az önkormányzati tényezők hiányában mutatkozik az által, hogy a középbirtokosság elpusztul, másrészt látnia kell a még mindig növekvő tulságos centralisatiot a közigazgatásban, melyet még nagyobbra nevelni józan észszel már csakugyan nem lehet.

Hát nemzeti szempontból, a magyar állami eszme, a magyar nemzeti genius szempontjából kinek közülünk nem dobban nagyot a szive, midőn értesül az erdélyi Albina vagy a turócz-szent-mártoni pénzintézetek üzelmeiről, a melyek a magyar középbirtokot a magyar nemzet ellenségeinek kezére játszák? Vajjon saját nemzetünknek, saját vérünknek szeretete már annyira eltompult volna bennünk, hogy nem látjuk azon jövevényeknek ezreit, a kik magyar kenyéren élve, nem találják érdemesnek, hogy a magyar nyelvet megtanulják, hogy a magyar honosságot megszerezzék? Nálunk a nemzetiségi vidékeken találkoznak 30—40.000 holdas uradalmak, a hol egyetlen egy magyar gazdatiszt sincsen alkalmazva. Cseh és morva gazdatisztek tanitják a jámbor tót népet — a mely pedig derék, jóravaló nép, a mint azt megmutatta 1848-ban is — hazafiságra; hogy milyen lesz azután ez a hazafiság, azt elképzelheti mindenki, a ki figyelemmel kiséri a csehországi viszonyok fejlődését, a hol nem régiben azt az inditványt adták be, hogy az orosz nyelvet általánosan kötelező tanitási nyelvvé kell tenni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

De még gazdasági szempontból sincs okunk — meggyőződésem szerint — örülni a cserén, a mely a régi közbirtokosságot százados helyéből kiszoritotta. Itt talán némi ellenmondással fogok találkozni. Az kétségtelen, elismerem, hogy a bevándorolt idegenektől, különösen a németektől igen sokat lehet tanulni. Megtanulhatjuk első sorban azon üzleti szellemet, azon kereskedelmi rutint, a mely nélkül ma egyetlenegy gazda sem képes boldogulni; olcsón vásárolni, drágán eladni; tanulhatunk tőlük kiváló szorgalmat, szivós kitartást, de egy dologhoz ezen sokat meggyanusitott most pusztuló félben levő osztály mégis jobban értett mint a jövevények. Pedig állami érdekben, a viszonyok állandósitása érdekében ez épen legfontosabb. Mert hiszen fontos lehet a termelt termény, a buza, az árpa, a tengeri, a felnevelt marha, fontos lehet maga a pénz, mely ezekből befolyik; de mindezeknél mégis csak *fontosabb az ember*. Nemcsak azon ember fontos, a kinek akaratából mindezen terményeket előállitják, a ki azokat megveszi, a ki azokat áruba bocsátja, a ki azokat elfogyasztja, hanem nézetem szerint igen-igen fontos azon sok százezer *cseléd, napszámos, szakmányos* megélhetése és érdeke is, a kik ezen terményeket, sokszor az éjjelt nappallá téve két kezük munkájával és arczuk verejtékével a magyar földön termelik. Ezen igazságot tudta, érezte és *jobban megbecsülte* a régi magyar közbirtokos mint a mai. Ezt nem nehéz bebizonyitani; egyszerüen csak rá kell mutatnom arra, hogy egyenesen beszámithatatlannak mondották volna a 60-as 70-es években azt, a ki azt merte volna állitani, hogy a magyar Alföldön, a tejjel-mézzel folyó Kanaánban valaha maguk a magyar földmivesek fogják a nemzetközi socialismus és anarkizmus vörös lobogóját lobogtatni.

Ezen indokok győztek meg engem arról, hogy a magyar középbirtokos talpraállitása *legelsőrendü állami és nemzeti feladat,* a melylyel késnünk sokáig nem szabad. Ennek előmozditása végett tartom én fontosnak a telepitési tevékenységnek fokozott, szélesebb keretben való folytatását, még pedig határozott irányváltozással a züllő, a szegényedő, a pusztuló magyar középbirtokos felé.

Elnök: T. értekezlet! Dévai Ignácz, Forster Géza és Baross Károly urak cseréltek egymással a sorrendre nézve. Ennélfogva a felszólalás sora Baross Károly uron van.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Baross Károly: Kegyelmes uram, mélyen tisztelt értekezlet! Negyedik napja már annak, hogy álmélkodom azon az érdeklődésen, azon a kitartáson, azon a tanulni és tanitani vágyáson, a mely ezt a diszes társaságot itt összetartja. Tessék elhinni, hogy mezőgazdaság-politikai kérdésekben erre az utolsó évtizedekben nem volt még példa.

Kénytelen vagyok önmagam előtt felvetni a kérdést, hogy mi okozza ezt. Maga a telepités? Hiszen, kérem, az értekezlet első napján nagyon illetékes helyről a telepités fogalmának oly szük definicziját kaptuk, hogy, ha ezzel összevetjük a hazai és a külföldi eredményeket, lehetetlenség feltételeznünk, hogy maga a telepités kérdése kelti ezt az érdeklődést. De, t. uraim, ha én megkérdezem a magyar gazdaközönséget, ha én figyelem az egész szaksajtó álláspontját, ha átnézem az elénk adott miniszteri kérdőpontokat és ha veszem azt az álláspontot, a melyet mi — a «mi» alatt azt a csoportot értem t. értekezlet, a mely szellemileg, szóval és irásban már évek óta dolgozik az agrárpolitika mezején — mindenkor és mindenütt a telepités fogalma alá soroztunk, akkor látom mindazt a tennivalót, látom, hogy ide soroztuk mindazt a kérést, óhajt és kivánságot, a melyet mint a magyar birtok megoszlásába való beavatkozást, mint az inaugurálandó magyar birtokpolitikának feltételeit ismerjük. Mert, t. uraim, mindnyájan érezzük azt, hogy a magyar birtokmegoszlást bizonyos fokig és bizonyos keretekben irányitani kell; és ennek az irányitásnak az összessége, szeretném én — és azt hiszem, velem együtt mindnyájan, a kik a magyar föld érdekében dolgozunk, — hogy a telepitési törvényben legalább is körvonaloztassék.

Eddig, mélyen tisztelt értekezlet, ezen a téren két szempontot domboritottak ki: az egyik a nemzetiségi szempont volt, a másik a gazdasági, az a szempont, hogy a nemzet gazdasági életét állandósitsuk.

Nemzetiségi szempontból vizsgálva a telepitést, első sorban is az egész akcziónál egy hiány merül fel és ez az egész művelet gazdasági alapjának a hiánya. Mikor az állam telepitések által akar nemzetiségi politikát csinálni, a régi birtokossal szemben gavallér kell, hogy legyen. Azután a politikai szempontból letelepitett embert nekem, mint államnak, semmi körülmények között sem szabad feladnom,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mert akkor nemcsak egy exisztenciának a gazdasági lételét tettem tönkre, hanem politikailag is blamiroztam magamat. Ez az oka annak, hogy mig az egyik oldalon sokat költ az állam a földvásárlásra, a másik oldalon óriási áldozatokkal kell neki fentartani a letelepitett kicsiny exisztenciát. Tessék megnézni, hogy a német kormány hogyan ápolja az ő telepeseit: az Ansiedlereket (és nem a Rentengütlereket!) Annak az Ansiedlernek két-három szobás lakása van; disznaja, tehene czementvályuból iszik, lovainak a szénát öntött vasrácsból adja s mikor telepére jön, készen találja az egész szövetkezeti apparátust: van hitelszövetkezete, van fogyasztási szövetkezete. Ha jól emlékszem, három évig sem adót, sem egyéb közterhet, sem annuitást nem kell fizetnie. Láttam, hogy mikor az egyik Ansiedler elkésett a vetéssel, jöttek az állami fogatok és felszántották a földjét, hogy termése legyen a jövőre.

Én magyar ember vagyok; nekem épugy lelkemen fekszik a nemzeti érdek, mint bárkinek a mélyen tisztelt értekezlet tagjai közül; de óriási anyagi áldozatokat hozni, a mai gazdasági viszonyok között, nemzetiségi czélokra, ugy hogy az ember majdnem előre meg tudja mondani, hogy ennek lényeges eredménye nem lesz, ezt, t. értekezlet, nem tartanám helyesnek.

A kiknek törekvése, a birtokmegoszlást befolyásolni, azoknak első czélja mindig gazdasági. T. értekezlet! Nevezzük a gyereket a maga nevén! Mindnyájan — legalább mi agráriusok — abból a szempontból fogjuk fel a telepités és a birtokrendezés kérdését, mert érezzük, hogy huzzák ki a földet a magyar ember lábai alól és ezt akarjuk megakadályozni. Pusztul a középbirtokos; adatokat felesleges felhoznom; elpusztitják a parasztot; kisajátitják a régi telkét. És ha most egy uj elem jelentkezik, a mely munkájával, törekvésével egy kis tőkére tett szert és földet akar venni, daczára a nagy pusztulásnak, mégsem bir földhöz jutni. Hanem ki vesz földet? A bevándorló elem. Károlyi Sándor gróf ő nagyméltósága gyönyörüen szétosztotta őket a világtájak felé: délről az oláh, keletről a lengyel zsidó, északról a német. Ezek azok a bevándorlók, a kik összevásárolják a tönkrement magyar embernek a földjét.

Ezek azok az okok, a melyek gazdasági szempontból kivánatossá teszik, hogy törekedjünk a magyar földbirtok megoszlására

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bizonyos korlátok között bizonyos befolyást gyakorolni; és, nézetem szerint, t. értekezlet, ez legyen egyik fő hivatása a telepitési törvénynek.

Az állam feladata nem egyéb, mint a törvény megalkotása. Az előttem szóló t. felszólaló ur nagyon helyesen jelölte ki az első alapeszközt arra, hogy e téren nagyobb akcióba fogjunk, mikor a járadékrendszernek Magyarországon való behozatalát sürgeti. Németországban szintén folyik egy ilyen párhuzamos akció az állami telepitésekkel, melyet azok a járadéktörvények kezdeményeznek, a melyeket már harmadik formájukban láthatunk Poroszországban. Ez a járadékrendszer az alapja minden nagyobb földbirtokmozgósitásnak és minden nagyobb akciónak, a mely a földbirtok forgalmát egyáltalában befolyásolja.

Mi ez lényegében, t. értekezlet? A modern törvényhozásnak a leggyönyörübb ideája: mikor az állam hatalma, mikor az állam hitele — tehát a mi hitelünk — segitségére jön az apró embernek, mikor ez gazdasági életében olyan lépésre készül, a mely egyezik hazája, nemzete érdekével. Ezt az elvet a legszebben a német járadéktörvény iktatta paragrafusokba; de mi magyarok sem maradtunk el messze tőle. Tessék végignézni a magyar törvénytár utolsó köteteit! Egyik legszebb alkotása ehhez hasonló és ez az 1896: V. t.-cz., a mely ő Nagyméltóságának a miniszterssége alatt jött már létre s a mely, igenis, az állam hitelében részesiti azt a kicsiny, azt a gyenge szőlős gazdát, azt az apró szőlőbirtokost, a kinek nincs egyebe, mint egy tenyérnyi parlagterülete, hogy azt szőlővel ujra beültesse, hogy ujra betelepithesse.

Meg kell alkodnunk a járadék törvényt a járadék papirosok állami szavatosságával.

Legyünk tisztában, uraim, hogy ennek az elvnek a törvénybeiktatása nélkül soha Magyarországon birtokpolitikát csinálni nem fogunk, mert e nélkül erre elegendő pénzt sohasem kapunk; és ha kapunk, t. értekezlet, akkor az a pénz lesz az ur felettünk. Annak akkor nemcsak az lesz a czélja, hogy ezekből a vállalkozásokból kamatot és jövedelmet kapjon, hanem az lesz a czélja, hogy nagyobb hasznot kapjon és ez nagyon sokszor ferde irányba fogja kényszeriteni az egész birtokmozgalmat.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: ÉGF/245-1/2019.

A telepitési törvény második czélja oly apparátusnak, oly szervezetnek a létrehozása, melynek kezébe az egész mozgalmat nyugodtan tehessük le. E szervezetnek törvényhozásilag kell megszerkesztve lenni; bizonyos közigazgatási, hatósági hatáskörrel kell felruházva lennie, a mely szintén kell, hogy törvényen alapuljon. Természetesnek tartom az én agrárpolitikai vezéremnek, gróf Károlyi Sándornak azt a kivánságát, hogy ezen a szervezeten, igenis, döntő irányitással végigvonuljon a mezőgazdasági érdekképviseletek nézete, sőt ezt első és főfeltételül tüzöm ki. Ez a hatóság volna, mélyen tisztelt értekezlet, az az orgánum, a melynek elbirálása alá tartoznék minden egyes olyan birtokcsere, vétel vagy eladás, a mely a törvények nyujtotta kedvezményekben egyáltalán részesedni óhajt, tehát a melynél a régi tulajdonos járadékpapirokban kifizethető, a melynél a törvényben később körvonalazandó adóelengedések, jótétemények stb. nyujtatnak. Minden ily ügyletnek a felülbirálása ugy a régi tulajdonos, mint az uj tulajdonos szempontjából, mint pedig politikai szempontokból is ennek a szervezetnek a müködési körébe volna utalandó.

Már most, t. értekezlet, mik fognak a törvénynek a müködési területére tartozni? A birtokmegoszlásnak milyen részletei.

Én három fokozatot különböztetek meg, a melyet ebbe a jótéteménybe be kell vonni: Az első, a középbirtok, a második a parasztbirtok, a harmadik a törpebirtok.

Középbirtok alatt értem azt a földterületet, a mely egy müvelt család személyes felügyelete alatt müveltetvén, elég hozamot ad arra, hogy a család segéljen, gyermekeit neveltethesse stb. — Vagyok bátor rámutatni Lippich főispán ur tegnapi felszólalására a gyermek nevelés terhének a kérdésében, — ami mellett a családfőnek teljesithetni kell hazafiui kötelességét járásban, vármegyében, országban, stb. Parasztbirtok alatt értem azt a földminimumot, a melyből egy parasztcsalád személyes munkája által megél, sőt a miből annyija van, hogy a községben szerepeljen, olvasson, tanuljon stb. Törpebirtoknak pedig azt nevezem, a hol a picziny földterület már nem a gazdasági termelés főczéljával bir, hanem lakóház foglal rajta helyet és piczi kert, a mely a családtagok munkaerejének értékesitésénél és a háztartás szükségeinek fedezésénél bizonyos segitséget van hivatva adni. A törpe

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

birtokok szerepe ép oly fontos a gazdasági zsellérekre, mint az ipari munkásokra is.

Ez a három birtokcsoport az, a melyre a telepitési törvény jótéteményeit kiterjeszteném. Természetesen mindenesetre kivánatos, hogy az átiratási illeték, adó stb. elengedtessenek az ilyen birtokváltozásoknál; különösen kivánatos, hogy a törvény már maga intézkedjék azokról a dolgokról, a melyek az uj birtokosok megélhetésének, boldogulásának alapjait vannak hivatva megadni. Gondoskodnunk kell szövetkezeti szervezetekről és a közigazgatásnak bizonyos előzékenységéről az ilyen dolgokkal szemben.

A járadék törvény jótéteményeit kikell terjeszteni a hosszu bérletek és felesgazdaságok épületek felszereléseinek a költségére is. Mert ezek az egyedül helyes módjai a kötött birtok kisebb gazdaságokra osztásának, a mai tulajdonjog sérelme nélkül.

Azt hiszem, felszólalásomban megfeleltem azokra a kérdésekre, a melyeket ő Nagyméltósága «általános rész» czimmel a t. értekezlet elé terjesztett. Én tehát az egész állami telepitési akcziónak folytatását abban a mai keretben, bizonyos körülmények között, a nemzet anyagi erejének a megerőltetése nélkül folytathatónak tartom az egész birtokmegoszlási politikát pedig az előadtam keretekben óhajtom lefektetni a telepitési törvényben.

Elnök: T. értekezlet! Fel vannak még irva a következő urak: Dévai Ignácz, Szily Pongrácz, Pogány Károly, Hegedüs Lóránt, Vadnay Andor, Rubinek Gyula, Forster Géza, Rákosi Jenő, Kovácsy Sándor, Návay Lajos, Tallián Béla, Teleki József gróf, Végh Arthur, Szilassy Zoltán.

Az idő előrehaladván, azt hiszem, ma bezárjuk az ülést és a tárgyalás folytatására holnap délutáni négy órára fogom kérni az értekezletet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ötödik nap.

1900 január 22-én.

Elnök: T. értekezlet! Mindenekelőtt tudatom a t. értekezlettel, hogy elmaradásukat kimentették Ernuszt Kelemen ur, Dévai Ignácz ur — a ki közben megbetegedett — és Batthyány Tivadar gróf úr.

Szólásra következik a Dévai Ignácz és Forster Géza urak közt eszközölt csere folytán Forster Géza ur!

Forster Géza: Kegyelmes uram! A négy napig tartó vitában annyira kimerittetett a kérdés, hogy némi merészség kell hozzá, hogy a tárgyhoz szólani lehessen. Méltóztassék azonban megengedni, hogy felszólalási jogommal éljek talán mégis sikerül egyes olyan momentumokat kiemelnem, a melyek az ügy érdekében állanak.

Az utóbbi időben a földbiriok mozgositásának örve alatt nagyon szerették hangoztatni a telepités kérdését és majdnem divatos dologgá vált, ezen thémáról ugy felolvasásokban, mint hirlapi czikkekben és füzetekben nyilatkozni és ugy állitották fel ezen telepitési kérdést, mint egy általános arkánumot, a mely ugy az agrár-socializmus és kivándorlás kérdésében, mint pedig a nemzetiségi kérdésben általános hatással volna. Ha a dolgot komolyan tekintjük, lehet mondani, hogy mindezen három kérdésben igenis hathatós befolyással lehet egy helyesen meginditott telepités. Azonban, hogy azt lehessen mondani, hogy ez ezen kérdésekben minden körülmények között hathatós és oly eszköz volna, a mely nélkül nincs mentség, azt én bátor vagyok kétségbe vonni. Ha végig tekintünk Magyarország közgazdasági helyzetén, azt tapasztaljuk, hogy a közgazdasági helyzet koránt sem oly jó, a mint azt sok oldalról szerették a multban feltüntetni. Hiszen a pénzügyminister úr O Nagyméltósága csak a napokban terjesztett be egy javaslatot arra nézve, hogy nyolcz milliónyi adója egy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nagyon kis erületnek leirassék. Hát ha a tulajdonosok adójából kell nyolcz milliót leirnunk — miután ez többnyire parasztbirtok után eső adó — hogyan képzelhetjük azt, hogy mi oly boldog telepeseket tudjunk telepiteni nagy mérvben, a kik képesek lesznek nemcsak annak a kötelezettségnek megfelelni, hogy adójukat és a közköltségeket lefizessék, hanem azonfelül még képesek legyenek az annuitásokat is folytonosan fizetni. Akkor legjobb volna telepesnek menni, ha gondoskodni lehetne róla, hogy minden telepes boldog lesz; pedig az én nézetem szerint ki van zárva, hogy nagymérvü telepitési actiót indithassunk addig, a mig a közgazdasági helyzet határozott javulást nem mutat.

Bartha Miklós igen t. értekezleti tag ur oly ékes szavakban ecsetelte nemzeti szempontból a telepités nagymérvü foganatositásának szükségét, hogy azt teljes készséggel irnám és teljes erőmmel hozzájárulnék ahhoz, miszerint a telepités minél nagyobb mérveket ölthesen. Azonban addig, mig közgazdasági, ipar- és vámpolitikánkan hatábrozott fordulat beállani nem fog, kizártnak kell, hogy tartsam a nagymérvü telepitési actiót. A telepitési actiót megelőzőleg nagyon sok teendő van, a melyek a nagyobb actió megindításáig elintézhetők lennének. Körül kell tekintenünk, hogy hol, milyen szempontból szükséges a telepités, szükség van arra, hogy körültekintsünk, hol vannak azok a területek, a melyek telepitésre alkalmasak, de különösen szükséges, hogy megalkossuk azt a szervezetet, a mely a telepitést a jövőben eszközölni fogja.

Nem szándékozom hosszasan birálat tárgyává tenni azt, hogy a multban, ha hibák követtettek el, miért történtek azok, de én határozottan a nem kellő vezetésnek tulajdonitom azt, ha a multban hibák történtek. Eddig a telepitési ügyek a ministerium kebelében intéztettek el. Ott pedig folytonosan személyváltozások, személycserék történvén, nem volt meg ebben az akcióban az a folytonosság, a mely okvetlenül szükséges, hogy nagyobb eredményeket tudjunk elérni. Én az igen t. telepitési osztálynak érdeméből egyáltalában semmit sem akarok levonni, csak arra akarom ő Nagyméltóságának figyelmét felhivni, hogy igenis szükséges, hogy ebben a tekintetben változás történjék. Véleményem szerint — a melyet azonban nem tulajdonithatok egészen a magaménak, mert már az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

1895. évi orsz. gazdacongressuson megpenditette ezt ifj. Széchényi Imre gróf — a társadalmat kell a telepitési kérdésbe bevonni. Én ezt most határozott formában volnék bátor előadni, nevezetesen, hogy a telepitési akczio nagyobb mérvü eszközléséhez, sőt már annak előkészitéséhez is szükség volna arra, hogy egy telepitési kormánybiztosság alakittassék. Ez volna hivatott minden erre vonatkozó ügyet előkésziteni, mindazokat a dolgokat ügykörébe vonni, a melyek egyáltalában nemcsak a telepitésre, hanem mindazokra a kérdésekre vonatkoznak, a melyeket az előttem felszólalók már oly bőven kifejtettek.

Azonban a telepitési kormánybiztosság mellett második forumnak igen szivesen látnám a társadalmat és ezt ugy képzelném, mint egy telepitési tanácsot. Ezt a tanácsot nagy hatáskörrel ruháznám fel, mert ebben látnám biztositékát annak, hogy a telepitési actio minden körülmények és minden viszonyok között egy irányban fogja kifejthetni tevékenységét. A telepitési tanácsot ugyanis nemcsak egyszerüen mint tanácsadó testületet állitanám oda, hanem azt ohajtanám, hogy ezen telepitési tanács saját személyes meggyőződése alapján — nem értve az egész tanácsot, hanem kiküldöttek utján — nézhetne utána annak, hogy pl. a megvásárolt birtok alkalmas-e telepitésre, vajjon a megvásárolt birtokon, ha a felosztás már megtörtént, a beosztások czélszerüen, a természeti és az éghajlati viszonyoknak megfelelőleg történtek-e. A telepitési tanács volna azután arra is hivatva, hogy az annyira feszegetett birtokmaximum és minimum kérdését esetről-esetre megállapitsa. Személyes tapasztalatai alapján módjában volna annak mérlegelése, hogy azon a vidéken mily mennyiségü föld volna képes a telepes boldogulását előmozditani, hogy ne létesitsünk oly telepeket, a melyek nem biztositották az illető telepesek megélhetését. Hathatós befolyást engednék nekik továbbá arra is, hogy az épitkezések terén is a felügyeletet nagy mértékben gyakorolják és különösen azt, hogy jogositva legyenek az épitési szabályzatot megállapitani. Hiszen azt is hallottuk, hogy sok olyan telep létesittetett, a hol az éghajlati viszonyoknak meg nem felelő házak épültek. Személyesen erről nem volt alkalmam meggyőződni, azonban sok szavahihető embertől hallottam ezt.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ha tehát a telepitési tanácsnak ily nagy hatáskört biztositunk, ez a tanács az ügyek előbbre viteléhez nagyban hozzá fog járulni. Ha azután némely vidéken nagyobb mérvü telepitések contemplláltatnak, vagy vannak folyamatban, nem zárkoznám el az elől sem, hogy a telepitési tanács a helyszinén helyi bizottságot vagy helyi tanácsot is alkothasson, a melynek azután az volna a feladata, hogy az ottani viszonyok között nemcsak az ellenörzést gyakorolja, hanem hogy tanácscsal is szolgáljon a telepeseknek. Egy német szakiró azt állitja, hogy nemcsak az állami telepités, hanem a magántelepités is czélra vezető és erre egy igen szép példát hoz fel. Köslin tájékán egy magánvállalkozó az utolsó 6—7 év alatt 11 községet alapitott és e községek, daczára annak, hogy az alapitó mint magánvállalkozó nem számithat semmiféle támogatásra, azok közé a telepitvények közé tartoznak még a németországiak között is, a melyek teljesen sikeresen vannak ott elhelyezve. Annak magyarázatául, hogy egy magán ember is képes ily nagymértékü munkásságot helyesen kifejteni, azt állitja az illető szakiró, hogy ez az ő üzletéhez tartozik, és a hirneve megkivánja, hogy minden telepesnek gondját viselje, hogy telepéről egy telepes se szökjék ki, mert ez ártana az ő hirnevének, a mi kárára volna további vállalkozásának. Ez a telepitő magán czég azonban jogi védője, tanácsadója és barátja annak a telepesnek. Eddig az volt a baj nálunk, hogy ugyszólván csak hivatalból telepitettek, hiányzott a jogi védő, hiányzott a tanácsadó, hiányzott sokszor a barát. Ha mi ezen kormánybiztosság mellé állitunk egy tanácsot, a mely azt hiszem olyan egyénekből fog választatni, a kik ezen kérdésnek fontosságát és mélységét fel tudják fogni, ebben teljes megnyugvást találnék, mert ez is olyan szerepet játszhatna a telepesekkel szemben és oly hatással vonla rájuk, mint az a német telepitő.

Ha már most a telepitési törvényről általában beszélünk, azt hiszem, hogy a telepitési törvényt a maga egészében ugy megalkotni, hogy az minden viszonyok között beváljék, lehetetlen. Én tehát azt javasolnám, hogy a telepitési törvény általános részében csak azok az elvek legyenek lefektetve, a melyek mellett telepek alkothatók, ugy önálló telepes községek, mint hozzátelepitések. Nagy sulyt helyeznék még arra is, hogy önálló pusztáknak telepes községekké

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

való átalakulása is megengedtessék, főleg azért, mert a munkáskérdés hova-tovább nehezebben lévén megoldható, igen könnyen előfordulhat, hogy önálló puszták telepes községekké lennének részben átalakitandók, hogy igy a szükséges munkaerőt biztositsák maguknak. Ezen általános törvénybe nem lehet lefektetni azt, hogy egyes viszonyok között milyen nagyságu telepek adandók az illető telepeseknek és különösen nem lehet lefektetni azt, hogy abban felölelhető lenne minden olyan momentum, a mely a multban is előfordult már és a jövőben is elő fog fordulni. Mert ha egy ügyet felkarol egy ország vagy egy nemzet, a mint pl. most remélni lehet, hogy a telepités kérdésével minél többen behatóan akarnak foglalkozni, mindig ujabb és ujabb momentumok fognak felmerülni, a melyek esetleg a telepitési kérdés megoldásához nagyban hozzájárulnának. Ha már most le vannak fektetve egy törvényben azok az alapelvek, a melyek mellett telepiteni lehet, akkor mintegy kötve van a kezünk arra nézve, hogy a jövőre az ujabban felmerült eszmék szerint telepithessünk. Azt inditványoznám tehát, hogy adassék mód ezen telepitési törvényben arra, hogy a jövőben, ha nagyobb telepitésről van szó és az a telepités egyes fázisaiban nem egyeznék meg tökéletesen az alaptörvénynyel, az illető külön törvényjavaslatban kérhesse a telep mikénti megalkotására az engedélyt. Hiszen erre van példa Magyarországon. Itt vannak a vicinalis vasutaink. Nálunk sokszor olyan vicinalis vasutakat is épitettek, a melyek bizony nem pótoltak közszükségletet, de azért mindegyiknek megvan a maga külön törvénye. Egy ilyen fontos dologban tehát, mint a telepités, miért kellene elzárkóznunk az elől, hogy külön törvény utján is lehessen telepiteni, ha az megfelel azoknak a követelményeknek, a melyeket hozzá füzünk. A vicinalis vasuti törvény szerint tehát erre már analógiánk lévén, ezt is bele lehetne venni a telepitésről alkotandó alaptörvénybe.

A telepitési tanácsra nézve legyen szabad megjegyeznem még azt, hogy a tanács tagjainak választása miként volna eszközölhető. A tanácsot, ha az összes hivatott társadalmi erők müködését akarjuk megnyerni, a gazdaközönség köréből a gazdasági egyesületek országos szövetségének utján, továbbá a közmüvelődési egyesületek utján lehetne megalakitani. A mellett azonban nemcsak czélszerünek, ha-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nem szükségesnek vélném azt is, hogy ezen tanácsban legyenek oly jogvégzett egyének is, a kik a telepitési ügyekkel vagy már foglalkoztak vagy azzal foglalkozni szándékoznak. De tovább megyek; nagyon czélszerünek vélném még azt is, ha abban bankemberek is résztvennének, mert a telepitési ügyek pénzkérdéssel lévén összekötve, nagyon helyes, ha ahhoz értő egyének is helyet foglalnak a tanácsban.

Az értekezleten nagyon sokan felemlitették a középbirtokosok kérdését. Ebben a kérdésben, azt hiszem, teljes áttekintésünk ma még nincs; sokkal ujabb keletü ez a kérdés a nyilvános vitatkozások körében, hogy sem határozott javaslatot lehetne erre nézve tenni, azonban megvallom, hogy engem is mélyen érint ez a kérdés és csak helyeselni tudnám azt, ha valamely módozatot találnánk arra, hogy a középbirtokos osztály kérdését ezen alkalommal nemcsak megvitatás tárgyává tennők, hanem oda hatnánk, hogy a jövő telepitési törvényben erről is történjék gondoskodás. A középbirtokosok helyzetét a tegnapi szónokok közül többen igen behatóan ecsetelték és ahhoz vajmi kevés hozzátenni valóm volna. Én csak arra kérem ő Nagyméltóságát a miniszter urat, lenne kegyes okvetlenül arról gondoskodni, hogy a középbirtokos osztály helyzete javittassék. De itt hangsulyoznom kell azt is — a mit már szintén felvetettek — hogy a hosszabb lejáratu bérletek utján való megerősitése a középbirtokos osztálynak nézetem szerint szintén egyik eszköze volna annak, hogy ezen osztály helyzetén segitsünk, és ő Excellentiájának befolyásával ugy a közalapitványi birtokoknál, mint az egyházi javaknál igen sokat lehetne e tekintetben tenni. Az egyházi javak nagy része bérbe van adva. Ha ott mód nyujtatik arre nézve, hogy azokból egyesek kisebb területeket is megnyerhetnek, ezáltal oly bérlő osztályt fogunk teremteni, a mely már a multban is megvolt. Hisz ott van Győr-, Komárom- és Veszprém vármegye, a hol betelepitették az u. n. birkásokat, a kik annak idején a merinó tenyésztést meghonositották Magyarországon; ezekből oly középosztály fejlődött ki ezen vármegyékben, a mely hazafiságban és tettvágyban semmivel sem maradt mögötte a régi benszülötteknek. Ezek az Eszterházy-birtokokon kaptak bérlete, ott családot alapitottak és még ma is számosan vannak ott, a kik ezen birkásoknak utódai.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ez példát nyujt arra, hogy ezen a módon igenis létesithető Magyarországon középbirtokos-osztály.

A középbirtokosok kérdése összefügg és behozható a telepitési kérdéssel is, ugyanis nagyon czélszerü volna — a mit én magam is nagyon helyeslek — ha egy középbirtok volna a létesitendő kis telepeknek központja és annak birlalója a telepnek, ugyszólván vezetője és tanára. Ezt a középbirtokost természetesen a kis telepesekkel együtt kellene oda vinni, hogy ott képviselje velük szemben azt a hármas szerepet, a melyet már emlitettem, t. i. a jogi védőt, a tanácsadót és a barátot. Ezt ha elmulasztjuk, akkor a telepités sohasem fog kellő sikerrel járni. Az ily középbirtokosoknak odavitele által sokban hozzájárulnánk ahhoz is, hogy azok az intézmények is létrejőjjenek, a melyek ma már okvetlenül megalkotandók a teleppel együtt, t. i, a hitel-értékesitő- és fogyasztási szövetkezetek. Mert ha a középbirtokot a teleppel egyidejüleg nem birjuk megalkotni, akkor a telepeseket esetleg az uzsorások martalékául dobjuk oda és nem biztositjuk kellőleg megélhetésüket.

Ezek után legyen szabad csak még az általános kérdésekre elmondanom, azt, hogy a telepitési akczió okvetlenül a társadalom bevonásával inditandó meg és csak akkor és abban az irányban történjenek lépések a telepités érdekében, ha és a mennyiben azt az ország pénzügyi helyzete megengedni. Mert habár — a mint bátor voltam emliteni — én teljes mértékben aláirom azt, a mit Bartha Miklós tagtárs ur mondott, de hogy minden áron és minden körülmények között sokat telepitsünk, azt nem tartom kivihetőnek mindaddig, a mig nincs teljes biztositékunk arra nézve, hogy a szükséges összeg évek hosszu során át rendelkezésünkre fog állani és mig nincs egy oly szervezetünk ennek az akcziónak keresztülvitelére, a melyet teljes megnyugvással fogadhatunk.

Szily Pongrácz: Nagyméltóságu miniszter ur! T. értekezlet! Szükséges-e, hogy a telepitési tevékenység szélesebb mederben folytattassék? El kell ismernünk, hogy ha a létező telepek állapotát és prosperálását tekintjük, ezek a telepités továbbfolytatására nem valami biztató képet nyujtanak. De hisz nem is a multba kell tekinteni, mert hisz a mult legfeljebb tanulságokat és tapasztalati utmutatást nyujthat nekünk arra, hogy hogy csináljuk és még inkább

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

arra, hogyan ne csináljuk a jövő telepitéseket. Igaz az is, hogy azok, a kik a telepitési tevékenység feladatának csak azt tartják, hogy a felesleges embereknek ott, a hol lehet, helyet kell csinálni és földet adni, vagy azok, a kik Magyarország birtokviszonyainak jelen eloszlásával meg vannak elégedve és esetleg a magyar földnek egy nagyobb mozgósitásától visszariadnak, nem feltétlenül hivei a telepitési tevékenység nagyobb arányu megindításának. Az én nézetem szerint azonban, t. értekezlet, más szempontok itt a döntők. A kérdés az, hogy a magyar nemzeti állam kiépitésének nagy munkájában hatalmas eszközt képezhet-e a telepités? A kérdés az, hogy a magyar föld jövőjének alakitásában van-e fontos szerepe a telepitésnek? A kérdés az, hogy lehet-e Magyarországon helyes és egységes birtokpolitikát telepitésekkel csinálni? Kérdés továbbá még az is, hogy számos szocziál-politikai és közgazdasági kérdés megoldásában nem hatalmas fegyver-e a telepités? Én azt hiszem, hogy mindezekre a kérdésekre csak igennel válaszolhatunk. Hogy a válasz csak «igen» lehet, annak bővebb magyarázatába és méltatásába nem akarok belemenni, mert hiszen a lefolyt négy napnak vitája ezt bőségesen beigazolja.

De ha ily nagy feladatok megoldásában kell, hogy a telepités eszközt képezzen, igen fontos és döntő momentum az, hogy a telepitési akcziót kire bizzuk, ki elég erős és ki elég hatalmas arra, hogy ezeket a feladatokat megvalósithassa. És itt a válaszadásban el kell térnem az előttem felszólalt t. bizottsági tag urnak és sokaknak a véleményétől, mert én azt tartom, hogy nálunk elég erős és elég hatalmas csak az állam arra, hogy ezeket a feladatokat megvalósithassa; csak az állam kezében vannak meg az eszközök és a fegyverek arra nézve, hogy sikerrel müködhessék. Ezért én a telepitési tevékenységet kizárólag az állam kezében óhajtom látni.

Felhozták azt az érvet, hogy hiszen változó kormányok szeszélyére ily nagy intézményt bizni nem lehet. Igaz, hogy egyes emberek a kormány élén és az akczió élén változhatnak, de az én nézetem az, hogy a szervezetet kell oly biztos alapra fektetni, hogy az egyes emberek változása a szervezetet magát meg ne dönthesse. Én azért feltétlenül mindig a miniszter kezében óhajtom a telepités vezetését látni, a miniszterium kebelében szervezett arra al-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kalmas osztálylyal együtt. Nem akarom ezzel a társadalom tevékenységét egyáltalában kizárni ebből a nagy akczióból, mert azt hiszem, hogy a társadalom hathatós tevékenysége nélkül a kormány maga sem tudna feltétlen sikereket elérni. Igen szivesen üdvözlöm, sőt melegen óhajtom, hogy a társadalom a tevékenységből a maga részét kivegye. Kiveheti részét ugy is mint telepitési tanács, a mely consultative segédkezet nyujt a telepitésnél, de a társadalom tevékenységében sokkal nagyobb fontosságot tulajdonitok annak, hogy ott, a hol a telepitési akczió tényleg megindul és folyamatban van, annak a vidéknek társadalmi tényezői, annak a vidéknek birtokos osztálya, esetleg a gazdasági egyesülete tanácsával és tudásával segédkezet nyujtson az actiónak.

Felhozták azt — és ezt akarom most vizsgálni, — hogy mi szükséges ahhoz, hogy a telepitésnek sikere legyen. Beksics Gusztáv t. tagtársunk mondotta, hogy a telepitéshez földre, népre és pénzre van szükség. Én azt hiszem, hogy még más dolgok is szükségesek ahhoz, hogy sikert érjünk el; elfogadom azonban ezt is mint a legfontosabb három tényezőt és azt akarom nézni, hogyan állunk hát ezzel a három dologgal.

Én azt hiszem, hogy a telepitésre alkalmas népünk van: van — a mint mondották — az Alföldön és van a Székelyföldön is. De én kiváló sulyt helyeznék itt a Dunántul népére. Az közelismert dolog, hogy a Dunán tul van talán a legértelmesebb, gazdaságilag és müveltség szerint legfejlettebb nép. Figyelembe kell venni hozzá még azt is, hogy a Dunántúl különleges viszonyai folytán, a mennyiben ott a népeknek szabad fejlődése bizonyos korlátok között van, az a nép ma amugy is állandó kivándorlásban van. Ezt az intelligens népet megtartani a haza, az ország földjén, a telepitési kérdéssel szintén megoldható volna. A Dunántulnak igen értelmes és szorgalmas népfaja a németség is, a melyet én szintén nem zárnék ki a telepitési tevékenységből, mert abban tökéletesen igazat kell adnom Dessewffy püspök ur ő nagyméltóságának, hogy sok helyen igen jó példát fognak nyujtani azok a német emberek, a kik nehéz gazdasági viszonyok között szorgalmukkal és igénytelenségükkel meg tudnak állani ott, a hol esetleg nagyobb igényü magyar telepesek alig tudnak boldogulni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az a kérdés, hogy minden ember alkalmas-e telepitésre? Én azt hiszem, hogy nem. Sikerrel csak ugy telepithetünk, ha bizonyos vagyonnal biró embereket fogunk a telepeknél alkalmazni; különös sulyt kell arra is helyezni, hogy a telepeseket csak rokon viszonyu földre vigyük és lehetőleg egy fajbeli, egy vallásbeli embereket telepitsünk egy helyre. A telepeseket ugy kell ellátni első sorban, hogy a telepen meg is élhessenek. És itt kell szólanunk a minimum kérdéséről is. Minden telepesnek feltétlenül annyi földet kell adni, a mennyin meg tud élni, de csak annyit szabad adni, a mennyit anyagi erejével meg is győz. Azért nem tartom helyesnek az eddig követett azt a rendszert, hogy ha egy birtoktestet telepitési czélra kitüztek, azt egyforma parczellákra osztották és gyenge vagy erős anyagi erejü ember egyforma nagyságu telepre helyeztetett. Minden egyes telepesnél mérlegelni kell azt, milyen anyagi ereje van, mérlegelni kell a munkaképességet, esetleg családjának nagyságát is és ezeknek a viszonyoknak méltatásával kell azután neki megfelelő, neki alkalmas birtokterületet megállapitani. Épen azért a törvényben egy minimumnak megállapitását nem tartanám helyesnek. Hogy azután mennyi vagyonnal kell rendelkeznie a telepesnek, nem tartom feltétlenül szükségesnek, a mit itt felvetettek, hogy legalább 25%-kát a telepnek ki tudja fizetni, mert nagyobb vagyonnal biró emberek telepitésre, a szülőföldről való eltávozásra nem igen fognának vállalkozni. Itt azt tartanám irányadónak, hogy a telepesnek annyi vagyonnal kell birnia, hogy egy esztendei szükségletét tudja fedezni, azonfelül pedig instructióját, felszerelését készpénzzel tudja megszeszerezni. A ki ennyi vagyonnal rendelkezik, annál meg van a valószinüség, hogy normális viszonyok között a telepen prosperálni is fog.

A másik kérdés az, hogy van-e alkalmas földünk a telepitésre. Sajnos, hogy Magyarországon mobilizálható föld nagyon is sok van. Ez tehát aggályt nem képezhet. Itt azonban szem előtt kell tartanom azt, hogy épen azon nagy összczélok érdekében, a melyeket felszólalásom elején emlitettem, nem az a feladatunk, hogy ott telepitsünk, a hol föld áll rendelkezésünkre, hanem ott kell földet szerezni, a hol telepitésre van szükség. És itt lehet csak szó arról, bogy esetleg ott, a hol telepitésre magasabb szempontból van szükség és a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hol épen olyan birtoktestek vannak, a melyek esetleg nem mobilizálhatók, a nagybirtokosok hazafias feladatának és kötelességének tekintsük, hogy a magasabb nemzeti és állami szempontból birtokaikat rendelkezésre is bocsássák.

Ha telepitünk, nem elég a telepest a telepités helyére oda vinni és azután ott magára hagyni, hanem a telepes állandó felügyelet, állandó gondozás, állandó vezetés és nevelés alatt kell, hogy legyen. Hogyan adjuk meg neki ezt a gondozást, hogyan adjuk meg ezt a vezetést? Midőn erre válaszolok, egyszersmind egy másik igen fontos gazdasági érdeket, a középbirtokos osztály kérdését is kell, hogy érintsem, mert az én nézetem szerint a helyes vezetést, a helyes gondozást a telepesnek csak ugy adjuk meg, ha minden telepen egyszersmind egy középbirtokot is létesitünk. Az a középbirtokos, a kinek rokon küzdelmei és rokon érdekei lesznek a telepesekkel, a legjobb vezetője és gondozója a telepnek. Ezzel egyszersmind egy lépést tehetünk a középbirtok kérdésének megoldása felé. A középbirtokot megalakitva, a középbirtokos azonos érdekei és magasabb értelmiségénél fogva feltétlenül jó hatással lesz utmutatója a telepesnek. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy ne óhajtsam, hogy középbirtokot még máshol is telepitsünk, mert igenis a középbirtok ujjá alkotásával azzal, hogy a nemzetiségi vidékeken uj középbirtokokat alakitunk, a nemzeti ügyet nagyon is hathatósan előmozditjuk.

Egész felszólalásomból természetesen logikailag következik az, hogy a magántelepitésnek nagy barátja nem vagyok. Nem mondom, hogy a magántelepitést meg kellene tiltani, de a magántelepitésnek különös állami támogatást nem nyujtanék, mert a magántelepités rendesen csak két szempontból történik: vagy azért, hogy a telepitő földbirtokát jobban értékesitse, vagy pedig azért, hogy magának egyszerü eszközökkel olcsó munkaerőt hozzon és biztositson. Ez tehát önérdekből történik; az önérdekből eszközölt munkákat pedig állami támogatásban részesiteni nem tartom szükségesnek.

T. értekezlet! Az egész telepitési akczió nagy anyagi eszközökkel és nagy áldozatokkal is jár. Én azonban a pénzkérdésre kiterjeszkedni nem akarok, mert hiszem, hogy a hol első rendü állami érdekről van szó, Magyarország a hozzá szükséges anyagi eszközökkel is fog

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rendelkezni. Egy hosszu, évtizedekre szóló tevékenységnek alapjait kell itt lefektetnünk, hosszu évtizedeknek munkáját kell megkezdenünk, nagy czélokat tüzünk ki magunk elé, és az én nézetem az, hogy ha nagy czélokat akarunk elérni, nagy eszközöknek alkalmazásától sem szabad visszariadnunk.

Pogány Károly: Nagyméltóságu miniszter ur! T. értekezlet! Nagy elfogultság kellene ahhoz, hogy azt higyjem, hogy a tárgyalás ötödik napján uj szempontokat és uj momentumokat tudnék felhozni. Ha mégis felszólalok, teszem azt azért, mert az az alapgondolat, a mely a telepités kérdését itt megbeszélés tárgyává tette, két szempontból indul ki legfőképen. E két szempont egyike a nemzetiségi kérdés. Én megvallom, hogy épp ugy, mint Dessewffy ő Nagyméltósága és Károlyi Sándor gróf ő Nagyméltósága beszédében és füzetében hangoztatta, nem szeretném, sőt még szükségesnek sem tartom ezt túlságosan hangoztatni. Ha ez a kérdés összevág a nemzetiségi kérdés megoldásával, ám jó, tegyünk meg mindent arra, hogy e tekintetben is megfeleljen czéljának, de hogy főczéljául a telepitésnek a nemzetiségi kérdést tekintsük, ez azt hiszem, eltévesztett formája a telepitésnek. Én magam részéről a telepités kérdését egyszerüen és kizárólag gazdasági szempontból kivánom megbirálni — mint a mely második szempont gyanánt domborodott ki e tárgyalásokban — még pedig ugy, hogy első sorban van-e szükség arra, hogy az ország egyes vidékeiről megfelelő és alkalmas elemek kivonassanak, és van-e szükség arra, hogy ezek az ország egyik vagy másik részére telepittessenek. Ha ez a gazdasági kérdés egyszer tisztában van hozva, akkor igen helyes a telepités, ha pedig ez a kérdés és első sorban az, hogy szükséges-e egyes vidékeknek népességét más vidékekre átvinni, nincs tisztázva: akkor a telepités kérdése nagyon kényes és nagyon præcarius. Én azt hiszem, hogy ez a kérdés fennáll; fennáll az Alvidéken, fennáll a Dunántul, fennáll részben a Székelyföldön, de fennáll részben talán a Szepességben is. És ha ezt egyszer szem előtt tartjuk, akkor a második kérdés az, hova telepitsük ezeket az embereket. Ezeknek az embereknek a telepitését a néprajzi, éghajlati és mindenféle viszonyoknak megfelelően kell keresztülvinni, hogy a telepes uj házában jóformán otthon találja magát. És mikor ezen főkérdések megvannak, akkor azt a helyet, a hova telepiteni akarunk, elő kell készíteni épü-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

letekkel, templommal, iskolával, ha esetleg a talajviszonyok megkivánják alagcsövezéssel is, hogy a telepesnek, mikor a községbe viszszük, ne legyen egyéb dolga, mint hogy ekéjét beletegye a szántóföldbe és rögtön hazzáfoghasson annak müveléséhez.

Ha ezek a körülmények nem állanak fenn, akkor mi a telepitéssel nem járunk helyes uton. Láttuk a régi telepitéseknél, hogy ott bizony több hibát követtek el. Legyenek ezek a hibák ránk nézve utmutató példák és jövőre ne kövessük el azokat. Régi telepeseink ma is majdnem mindenütt — valljuk be őszintén, hisz itt vannak a kimutatások előttünk és többen utaltak is rá — igen nehéz viszonyok között vannak.

Hogy rövid és tárgyilagos legyek, első sorban is a kérdőpontokhoz óhajtok hozzászólani. Az első kérdés az, hogy szükséges-e a telepitésnek fokozottabb mértékben való folytatása? Én azt hiszem, hogy a milyen fontos és nagy kérdés ez, egész szigoruan kell itt eljárnunk és alapul kell hogy vegyük mindazon fontos momentumokat, a melyek ezen kérdés megbirálásánál alapul szolgálnak. Én azt látom, hogy telepitéseink, kivéve a legutolsókat — és azokhoz is szó fér — nem mondhatók sikerülteknek. Ezeket a telepeket először is azon helyzetbe kell hozni, hogy a telepesek minden körülmények között megélhessenek. Azokat a telepeseket, a kik nem arra valók, ki kell a telepből tenni. Én liberális gondolkozásu ember vagyok, de ha ilyen nagyfontosságu kérdés áll előttünk, én a liberalismusra csak annyit adok, a mennyi ezen ország érdekében szükséges. Ezen telepeseknek megélhetését, boldogulásra kell hát első sorban szem előtt tartani és mig ezek a telepesek nincsenek ilyen állapotban, vagy a mig nincsenek azon az uton, hogy a kitüzött czél elérhető lesz, addig az én nézetem szerint további telepitésre nem lehet gondolni. Mikor azonban ezt a czélt már elértük, akkor az általam már előbb jelzett formában igenis már előkésziteném a további telepitést. Ha van rá lehetőség, ha az államnak van rá elég ereje, akkor azt a lehető legfokozottabb mértékben teljesiteném; mindaddig azonban, a mig a régi bajokat nem orvosoltuk teljesen, a mig azok teljesen kiküszöbölve nincsenek, az ujabb telepitések kérdését abban kellene hagyni, és az előkészületekre kellene szoritkozni. Megvallom, nekem igen tetszett Dessewffy ő nagyméltóságának az az eszméje,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy nehány sváb embert is kellene telepiteni, valamint Szily Pongrácz t. barátomnak erre vonatkozó megjegyzése. Tapasztalatból tudom, hogy semmi sem érdekesebb, semmi sem különösebb, mint egy ilyen német telepesnek élete, és semmi sem méltóbb a követésre, mint ennek a szegény embernek a munkálkodása. Ismerek egy telepet, a hol a telepesnek nincsen semmije a világon. A mi pénze volt, azon felépitette a házát, azt belefektette a gazdaságába. Télre kapott azután kenyérre való buzát és azzal vége. És az a szegény német ember olyan földet munkál meg őszre, a melyet bátran szembe merek állitani az Alföld bármely nagy gazdaságával. Azt hiszem, nagyon jó példát szolgáltatnánk ott a telepben a magyar embernek, ha látná, hogyan gazdálkodik kicsiny földjén ez a telepes.

Én tehát, hogy egész rövid legyek, csak annyit mondok, hogy ne markoljunk sokat. A meglevő telepeket hozzuk rendbe, a jövő telepités kérdését pedig készitsük elő, hogy majd egész biztosan tudjunk előre menni. Ez nem annyit jelent, hogy akkor is, ha csak egy-egy telepes nem tud megélni, ne törődjünk még uj telepitésekkel, hanem azt, hogy az a telep nagyban és egészben méltó legyen azokhoz a községekhez, a melyek mellett a telepités történt.

A mi a társadalom belevonását illeti ebbe az akczióba, nem érthetek egyet Forster t. tagtársunk nézetével. Én a társadalmi akcziót igen nagyra becsülöm; társadalmi akczió nélkül, azt hiszem, nem tudunk semmit sem csinálni, sem itt, sem sehol. De a társadalmi akczió ugy contemplálva, a mint ő mondotta, czélszerü soha sem lesz. Méltóztassék elgondolni, hogy nem az országos gazdaszövetségnek nehány lelkes tagjával van odakünn dolgunk, hanem a saját mindenféle bajával elfoglalt szegény birtokossal, a kit nem nyerhetünk meg nagyobb áldozatok nélkül ilyen czélokra. Méltóztassék ezt a társadalmi akcziót csak arra szoritani, hogy egyesek, a kik impulsusuknál, belső érzésüknél fogva hajlandók ilyen dolgokban közremüködni, idéztessenek meg és ezen felhivás általános lévén, azok majd eljönnek ide, és ő Nagyméltóságánál igen jó magyar szivre és fülre fognak találni.

A társadalmi tanácsnak a kiküldötteivel nagyon összebonyolitanók a dolgot. Hisz nekem az alaposság ellen semmi kifogásom, de ezzel kettős elhatározó testületet állitanánk a dolog élére: az egyik a minisz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ter és annak megbizottja, a másik ez a küldöttség. Mi lesz akkor, ha az a küldöttség mond valamit, a miniszter pedig mást határoz? Lesz belőle nagy neheztelés és a czélt nem érjük el. Én a magam részéről nem tudok mást elgondolni, mint azt, hogy a miniszter ur a maga embereit kiküldve, a lehető legnyilvánosabban tárgyalja a kérdést, esetleg a mezőgazdasági bizottsággal; nincs kifogásom ellene, hallgassa is meg őket, de hogy én egy tanácsot tegyek akár a miniszter mellé, akár a miniszter alá, a melyik már eleve az összeütközések magvát rejti magában, ahhoz én a magam részéről soha sem fogok hozzájárulni.

Az örökbérleti rendszert, a mint a tárgyalások során felmerült, megvallom, talán nem is értettem meg helyesen; talán nem is ugy volt contemplálva, a mint értettem. Az örökbérleti rendszer, mint olyan, nem létezik; lehetetlennek tartom, hogy ennek egyáltalában hive legyen. De a miniszter urnak figyelmébe ajánlom, hogy a Csernovics t. tagtársunk által javaslatba hozott hosszabb bérleti rendszert, mint nagyon megszivlelendőt, vegye tekintetbe. Ez adja talán meg a kérdés megoldásának igazi formáját. Ha mi egy telepest beteszünk a telepbe és az nem felel meg, akkor magánjogi intézkedéseket kell törvénybe iktatnunk, hogy ezt a telepest onnan eltávolithassuk. Ha ellenben bérleti rendszerre alapitjuk a telepités kérdését, akkor a telepest, ha nem felel meg, el lehet onnan küldeni. Én tehát a bérletrendszerre helyezem a legnagyobb sulyt.

A felesbérletet mint gazdaember egyáltalán nem ajánlhatom. Nem tudom elgondolni, hogyan lehessen a felesbérletet ugy meghonositani, hogy az megfeleljen a czélnak és hogy olyan birtokososztályt létesithessünk, a mely ellen azután további kifogást nem tehetünk.

Még csak a középbirtokosok kérdéséről óhajtok nyilatkozni. Megvallom, hogy ennél a kérdésnél érdekesebb, a mostani viszonyoknak megfelelőbb kérdést még azon kérdés megoldása szempontjából sem látok, a mely ezen értekezletet és az egész ország közvéleményét foglalkoztatja. Ennek a kérdésnek a megoldása kétségtelenül a legnehezebb. Mi itt arról nem beszélhetünk, vajjon ez a telepités kérdésével kapcsolatban, vagy külön oldassék meg, de mindenesetre oly kérdés ez, a melynek megoldása, akár Nagyméltóságod, akár bárki részé-

© OEE Wagner Károly.Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ről történnék, a legmelegebb hálával és rokonszenvvel fog találkozni az egész országban.

Hegedüs Loránt: Nagyméltóságu minister ur! T. értekezlet! Ő nagyméltóságának annyira megtisztelő meghivásával és t. tagtársaim szives türelmével élve, figyelmüket csak kis ideig fogom igénybe venni azért, hogy a telepités és parcellázás kérdésében, röviden szólván, némely elmaradt kalászokat tallózzak a mezőkön, a melyeken az előttem szólók immár dús aratásokat tettek. Nem akarok nagy kérdéseket fejtegetni, még kevésbbé a telepités és vele a parcellázás kérdését egész terjedelmében részletezni, hanem csak egy kis mécses világosságát akarom oda vetni egyik részletére, a melylyel évek óta foglalkozom és a melylyel ezután is szándékozom foglalkozni, t. i. a kivándorlás kérdésére. Nemcsak azért teszem ezt, mert azt vettem fejembe, hogy addig nem nyugszom, mig meg nem látogatok minden egyes községet, a honnan a kivándorlás történik, kutatva annak okai után, hanem teszem ezt más okból is. Teszem ezt azért, mert Győrffy és Forster t. tagtársaim, s mások is a kivándorlást kapcsolatba hozták a telepitéssel, teszem ezt azért is, mert az az ország, a melynek példája előttünk lebeg, Poroszország, a telepités ügyében ugyszólván egyetlen sikerét a kivándorlás dolgában érte el.

Nem véletlen, hogy az első porosz telepitési törvény tisztán és kizárólag négy tartományra, Pomerániára, Posenre, Ost- és West-Preussenre vonatkozott; ez azért történt, mert ezekben volt a legnagyobb kivándorlás, a minek oka viszont az volt, hogy ezen tartományokban a 100 hectárnál nagyobb birtokok az illető tartományoknak 57·42, —55·57, —47 és illetőleg 38 %-át képezték. A problema tehát az volt, miként lehet ezeket szétdarabolni, hogy a kivándorlás megakadályoztassék és a föld után éhesek földet kapjanak. A szétdarabolás meg is történt és hogy ez mennyire sikerült, bizonyitja az, hogy mig 1887-ben 172,462 német ment ki Amerikába, addig az utolsó telepitési törvény előtt, 1897-ben 18,801 a kivándorlók száma, vagyis egy tizedrészre csökkent.

Távol vagyok attól, hogy ezt az egész fejlődést a telepitésnek tudjam be; távol vagyok ettől annál is inkább, mert legfőbb oka az a nagy fellendülés, a mely Poroszországban látható és mely hozzánk csak akkor jutott el, sajnos, mikor a conjunctura az ellenkezőbe

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csapott át. De nem csak, mert porosz irók és államférfiak maguk hivatkoznak rá, hogy igy volt, de azért is merem állitani, hogy a telepitésnek része volt a kivándorlás apasztásában, mert magának a német kormánynak «Denkschrift»-je számokkal bizonyitja azt s mert ha a telepités igy nem, hanem ellenkező irányban működött volna, ez az eredmény, a mely páratlan a világtörténelemben, el nem érethetett volna.

Most lássuk, vajjon Magyarországon is lehetséges-e ez és Magyarországon is igy állnak-e a dolgok. Hogy a dolgok itt is valószinüleg igy állanak, arra nézve nem csak az a bizonyiték, hogy igen sok helyütt, a hol nagybirtok van, nagy kivándorlást találunk, hogy a Felvidéken épen azokban a megyékben, a melyek a kivándorlások legnagyobb contingensét szolgáltatják, Ungban 43, Beregben 52, Mármarosban 51, Liptóban 58·92 % a kötött birtok, hanem kitünik ez abból is, hogy a kivándorlásnak mind a két rosz oldala, a melyet Poroszországban tapasztaltak, még sokkal fokozottabb mértékben van meg nálunk. Ezt akként értem, hogy évenkint körülbelül 30,000 munkabiró ember megy tőlünk Amerikába, még pedig jórészt visszajöhetlenül, mert a mint ott tapasztaltam, körülbelül 250,000 magyar ember van Amerikában, a kik szerintem elvesztek a magyarságra nézve és hogy — a mit, immár részletesen foglalkozván a kérdéssel, többször hangsulyoztam — teljesen téves nézet az, mintha az a pénz, a mit az Amerikába vándoroltak az országba küldenek, felérne azzal a munkaerővel, a mely kimegy. Összehasonlitásokat tettem egyrészt a németországi adatok alapján, másrészt amaz összehasonlitások alapján, a melyeket a munkabérekről és a posta utján bejövő pénzek mennyiségéből magam szereztem be és arra az eredményre jutottam, hogy 1895-ben 5 millió, 1896-ban 10 millió forint ára embert vesztettünk el 350 frtjával számitva egy embert, — még pedig elvesztettük ugy, hogy az a pénz, a mely be szokott jönni, legfölebb a kamatját — és azt is csak részben — adja vissza, annak az ember-tőkének, melyet mindörökre elvesztettünk.

A másik, a mi hazai viszonyainkat a telepités és kivándorlás dolgában a porosz viszonyoknál még inferiorisabbá teszi, a mi tehát a változtatás szükségét még inkább felidézi, az, hogy a magyar kivándorlás egy tekintetben — talán az olaszt kivéve — minden más

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kivándorlástól különbözik. Ugyanis — csak röviden emlitem, nem akarom untatni a t. értekezletet (Halljuk!) — egy táblázatot állitottam össze a német s magyar kivándorlásra nézve és igen különös tapasztalatra jutottam. Minden többi országban ugyanis a kivándorlók számának emelkedése vagy csökkenése attól függ, hogy az illető országban miként változnak az állapotok, a mint épen Poroszországot illetőleg előbb ujjal rámutattam erre; Magyarországon ellenben a kivándorlók számának emelkedése vagy csökkenése nem attól függ, hogy itt Magyarországon mi történik, (mert itt a kivándorlásra nézve nem történik semmi,) hanem függ attól, hogy Amerikában milyen állapotok vannak. Ha az amerikai conjunctura-táblázatokat egybevetem a magyarországi kivándorlások táblázatával, arra az eredményre jutok, hogy az amerikai strike-statistika pontosan megmutatja a magyarországi kivándorlások hullámzását, sőt oly kis dolgok is, mint az ezüst-dollárnak árcsökkenése vagy az amerikai elnökválasztások a magyar kivándorlási statisztikával pontosan — már a mennyire a statisztika pontos lehet — összevágnak, ugy, hogy az egy Olaszországot kivéve, (a hol szintén oly kicsinyes okok, mint az, hogy Egyptomban hány dajka kellett az angoloknak, szintén megváltoztatták a kivándorlások arányát) nincs ország, a melyben a kivándorlások annyira összefüggenének az amerikai conjuncturákkal, mint Magyarország.

És mi ennek az oka, t. uraim? Ennek, hogy a kivándorlás conjuncturáit nem Magyarország igazgatja, hanem igazgatja Amerika, oka az, hogy némely vidékeink állandó kivándorló-termelő intézetté alakultak át; itt kivándorló van mindig, a mennyi csak tetszik és Amerikának conjuncturáitól függ, hogy mennyi kivándorlót méltóztatik tőlünk elfogadni. (Helyeslés.)

Ennek alapján felvetem végső kérdésemet, hogy, ha ez igy van és ezen segiteni kell, kérdés, hogy a telepités és parcellázas, a mely Poroszországban segitett vagy legalább a helyzetet javitotta, Magyarországon is segiteni fog-e vagy a helyzetet javitani fogja-e.

A problema csak az, t. uraim, hogy vajjon mi ugyanazt a dolgot, a mit Poroszország megcsinált, megcsinálhatjuk-e mi is, igen vagy nem és ha nem, mi mást cselekedjünk?

Az első kérdésre azt felelem, hogy nem csinálhatjuk. Nem csi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nálhatjuk már azért sem, mert 200 millió márkára volna szükségünk legalább is. (Felkiáltások: Többre!) Mindjárt az értekezletnek legelső felszólalója, azt hiszem, 200 millió koronát kért. Méltóztassék csak azt a szempontot venni, hogy, ha azt a pénzt adó utján akarnók beszerezni, mindenkinek az egyenes adóját 5 %-kal kellene felemelni. Ez azt tenné, hogy oly terhet vennénk magunkra, a melynek egy része ismét a magyar földre esnék vissza s a minek esetleg az lehetne a következménye, hogy még több oly exisztenciát teremtenénk, a kik telepitésre várnak. Ennek folytán azt hiszem, hogy a porosz példa nem követhető.

Mit csináljunk tehát? Szerintem azt, hogy szoritsuk intensive egy pontra, egy kis térre működésünket, ugy, a mint Csernovics t. barátom is inditványozta és ezt a teret teljes erőnk szerint töltsük be; és igy, azt hiszem, már a kivándorlás dolgában nagy dolgot fogunk művelni: hogy miként, azt leszek bátor kifejteni.

A középosztályon — ne vegyék rossz néven, t. uram — bármilyen sok baja legyen, ezen értekezlet keretében segiteni nem lehet; hogy telepitéssel és parcellázásokkal segitsünk e bajokon, ahhoz sem állami, sem társadalmi erőnk nincsen. A középosztály bajain segiteni, más térre tartozik, már csak azért is, mert e kérdések feltevésével itt legfölebb csak ellentéteket fejleszthetünk egymás között, de ezzel nem sütjük ki, hogy milyen paragrafusok vagy pénzerők volnának a parcellázásra és telepitésre alkalmazhatók. Igy czélt nem érünk.

Ne tessék különben azt gondolni, hogy a kivándorlás megakadályozása a középosztály bajai szempontjából egészen közömbös dolog. Hiszen t. tagtársaink, a kik a sárosmegyei viszonyokkal ismerősek, tudják, hogy ott épen a kivándorlások következtében egy sajátságos veszedelem állott elő: a középbirtokosok kezén levő kis szeszfőzők épen akkor mentek tönkre, a mikor az Amerikába kivándorolt tótok pénzei haza érkeztek, a mikor a tótok kivásárolták a Curiákat és beleültek a régi középbirtokosok helyére ezek az alakok a maguk tót egyesületeinek jelvényeivel. (Egy hang: Előbb a szeszgyárak mentek tönkre s a tótok azután ültek bele! Derültség.)

A kivándorlás megakadályozása szempontjából fontosnak tartom a telepitést és parcellázást, de ide tartozónak nem tekinthetem a középosztály fentartására és bajainak orvoslására szolgáló akcziót.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ezen czél elérésére vannak más eszközök: ott van a helyes hitelpolitika, az adóreform, a nemzetiségi pénzintézetek ellenőrzése és egyéb e fajta dolgok; de igenis, a legkisebb embereken lehet segiteni a kivándorlás szempontjából is a telepitéssel és parcellázással.

Itt pedig — ne méltóztassék rossz néven venni — a fősulyt a parcellázásra és nem a telepitésre helyezem. Azt láttam — és mást, mint a mit láttam, nem mondhatok — hogy vannak az országnak vidékei, a hol a nagyon sok embernek Amerikába kiözönlését, a népességnek megduzzadását, hogy ne mondjam meggyuladását, a helyi conflagratiót egyenesen és kizárólag az idézi elő, a mi Poroszországban előidézte és elősegitette, hogy t. i. nagybirtokkal áll szemben az illető, a melylyel szemben nincsen segitség.

Ezek az állapotok tényleg megvannak. Már most ebből nem az következik, hogy ide nem vágó és egyeseken méltatlanul sebet ejtő kérdéseket hánytorgassunk; nem az következik, hogy védjük esetleg a nagybirtokot egy oly felforgató politikával szemben, a milyet követni senki sem akar, sem az, hogy egymásnak szemére hányjuk, hogy ilyen vagy amolyan doctrinär liberalismusban szenved az illető; hanem helyi bajok ezek, a melyeknél a dolog úgy áll, hogy az illető vagy ott kap földet, vagy pedig elmegy, minthogy vannak összeköttetései, Amerikába; az illetőt máshova telepiteni nem lehet. El lehet rá mondani, hogy azon a földön kivül az országban nincsen számára hely. Nem nagy jogi kérdéseket akarok én itt felvetni, hanem egyszerüen azt mondom, hogy, mikor előáll az eset, hogy a kivándorlás oka és előkészitője az, hogy a parcellázás meg nem történhetik, parcellázni kell és legyen az kötött vagy kötetlen birtok, módot kell találni — nem arra, hogy bármi kényszer alkalmaztassék, nem arra, hogy bárki viszonyai felforgattassanak, hanem módot kell találni arra, hogy meg legyen a lehetősége annak, hogy a kik ki akarnak menni az országból, itt maradhassanak. És itt nem szükséges a Wertheim-kasszákról sem annyi megvetéssel megemlékezni, a mint az történt; de nem szükséges az sem, hogy mindjárt a legradikálisabb megoldási módra gondoljunk. Hiszen ő Nagyméltóságának egyik nagy akcziója épen a beregi bérletek ügye, a hol a ruthén kérdést egy részét megoldja az, hogy azok az emberek ott bérletet

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kapnak. Ennélfogva tiszteletteljes javaslatom az, hogy az ország egyes vidékein, ott, a hol e feltételek fenforognak, mód nyujtassék a kivándorlásnak parcellázás utján való megakadályozására.

A mi már most a telepitést illeti, arra nézve, miután voltam bátor körvonalozni, hogy az milyen szűk határok között mozoghat, csupán a következőket felelhetem:

Az első kérdés az, hogy állami telepités legyen-e vagy magántelepités? Magántelepitésnek, az igazat megvallva, csak egyetlenegy esete fordult meg előttem, a hol az illető, őszintén elmondva, azért akart telepiteni, hogy a vicinális vasutra kivett concessióját értékesithesse. Ez igy van; ez lehet jó üzlet, lehet rossz üzlet; de hogy az ilyen kisérleteket mi többi polgártársaink kárára vagy esetleg zsebére támogassuk, ennek a lehetőségének, azt hiszem, ki kell zárva lenni. Ennélfogva kizárólag az állami telepitésnek vagyok kive. A magántelepitést legalább is a legszigorubb állami ellenőrzés alá venném, mert ez a dolognak csak üzleti részével törődik és az állami telepitést esetleg képes compromittálni.

Az állami telepités állami alkalmazott — előttem egy közmunkatanács-féle szervezet lebeg — vezetése alatt álljon; legyen élén kormánybiztos, ka kell, a mi mellett el volna kerülhető az az eddigi hiba, hogy a társadalmi szervek nincsenek kellőképen belevonva az akczióba. Az irányitás, annak a meghatározása, hogy ki telepittessék, hogy hova telepittessék, maradjon az állam kezében, még pedig egy igen egyszerű okból: azért, mert az ilyen telepitésnél annyi autoritativ dologra, annyi rendezkedésre, parancsolásra van szükség, hogy ilyet mástól, mint az államtól, nem is várhatunk, de másnak, mint az államnak nem is engedhetünk. Hiszen méltóztassék csak megnézni: a telepitési törvényben meg van szabva, hogy ilyen meg ilyen adómentességet meg illetékmentességet kap a települő. Lehetséges-e, hogy az állam megengedje azt, hogy magánegyén vagy társadalmi közeg mondja meg, hogy az állam kinek adja meg ezen adókedvezményeket? Ez nemcsak jogilag nem construálható — a mi végre nem volna baj — de, azt hiszem, teljesen keresztülvihetetlen is.

A mi azt a kérdést illeti, hogy legyen-e örökbérlet vagy nem, gyakorlati tapasztalatom e téren nagyon kevés lévén, bátorkodom egyszerűen a következő, igen rövid feleletet adni:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Én azt hiszem, hogy azok, a kik azt mondják, hogy az örökbérlet jogilag teljesen tisztázatlan fogalom, ennélfogva a magyar embernek nem való, oly okoskodást állitottak fel, a hol a főtétel hibás, de a következtetés helyes. Az örökbérlet — vagy helyesebben szólva örökhaszonbérlet, mert hiszen nem superficiesről, hanem emphyteusisről van szó — a római jog szerint teljesen tisztázott kérdés, a rómaiaknál bevált; az tehát, hogy tisztázatlan jogi kérdés volna, nem lehet indok arra, hogy elvessük; de igenis, mivel a magyar ember nem veszi be, az nem kell és ezzel az itélet végre van hajtva rajta.

A mi mármost azt a kérdést illeti, hogy a többi telepitési ágak közül mi létesittessék, méltóztassék megengedni, hogy a következőkben formulázzam tiszteletteljes és szerény nézetemet: Én igen nagy bajt látnék abban, ha akár porosz, akár más példák nyomán a minimumnak vagy maximumnak megállapitása, vagy bármiféle más telepitési szabályok vagy a telepités legelemibb dolgai ilyen szoros, hogy ne mondjam, reactionarius határok közé szorittatnának. Minél nagyobb sikert várunk az akcziótól, annál kivánatosabb, hogy minél több, minél különösebb formák burjánozzanak fel. Kivánni kell először is azért, mert Magyarország sociologiai tekintetben a legsajátságosabb ország annyiban, hogy minden vidék, úgyszólván minden falu egy külön, autonom világnézetet, mondhatni, saját tengelye körüli forgást képvisel, ez az egyik. A másik pedig az, a mit — ne méltóztassanak rossz néven venni, egy hasonlattal akarok megmagyarázni. Annak idején a magyarságot az olasz hittéritők megtanitották a latin ábéczére; de a latin ábéczének sokkal kevesebb betüje van, mint a magyarnak s ezért egyes hangjaink, mint pl. a zengzetes közép «*e*» nem voltak leirhatók és igy az irodalomra nézve teljesen elvesztek; nem érvényesültek azért, mert a ránk vett köpenyeg szükebb volt, mint mi magunk: Nos, igy vagyunk a jogi formákkal is. Annyi különféle vágyódásunk van, annyi furcsa, az idegenek szemében nevetséges törekvésünk, a mi azonban nekünk igen drága. Mármost mindezt az eddigi történeti római jogba vagy a germán járadékbirtok fogalmába belekényszeriteni, azt mondani: ebben a formában fulladjon meg, lehetetlenség. Szerintem az egyetlen czél — és ez liberális czél — a minél szabadabb mozgás és annak a kijelentése, hogy a formák

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kedvéért ne áldozzuk fel törekvéseinket, hanem minden formát helyesnek tartsuk, mely változatos törekvéseinket kifejezi.

Ezekkel végeztem. Három mondatban foglalom össze, a mit mondottam.

Először: A parcellázás kérdését fontosabbnak tartom a telepitésnél; erre külön törvényt kivánok proponálni, a mely minden rabulisztikát megelőzőleg és minden veszekedést kizárólag megmondja, hogy mi történjék, a hol parcellázás van és a mely az illetékmentességet is biztositsa. A közelebbi módozatokra vonatkozólag a Békés vármegye főispánja által meginditott akcziót tartom a leggyakorlatibbnak.

Másodszor: A telepitési törvényt akként tartom módositandónak, hogy először is az a közmunkatanácshoz hasonló szerv létesittessék, a mely az akcziót vezeti, hogy a telepitési törvény mindenféle telepitési formára — ha tetszik, az örökbérlet kizárásával — kiterjesztessék és végül az a pénzösszeg, a mely rendelkezésre áll, felemeltessék, nem ugyan 200 millió korona erejéig, de ha méltóztatik tekintetbe venni, hogy az 1894 : V. t.-cz. 6 millió koronát bocsátott rendelkezésre és ebből a pénzügyminister eddig csak 1,500.000 frtot folyósitott, akkor a felemelésnek igen nagy skálája lesz még előttünk.

Harmadszor: Tiszteletteljes véleményem az, hogy már az által, hogy az ország figyelmét e vérző sebeire irányitotta ő Nagyméltósága, hogy tényleg sikerült a közvéleményt e terembe fixiroznia, hogy nem mindenféle sallangról és külsőségről van szó, nem arról, a mit a ruhán hordunk, hanem arról a tövisről, a mely testünkbe van szúrva, már ez által ő Nagyméltósága a legkiválóbb hazafiui szolgálatot tette és én a magam részéről ezt őszinte köszönettel veszem.

Vadnay Andor: T. szaktanácskozmány! Szeretnék a telepités kérdéséhez a jelszavaktól, a politikai irányzatoktól, sőt a theoriáktól — minden theoriától — lehetőleg távol maradva, egyszerüen a magam házi esze szerint hozzá szólani. Keresetlenül, de őszintén. Előadásom pongyolaságáért és valószinüen hézagos voltáért vajha kárpótolhatnám magamat azzal, hogy az előkészületlenségnek a közvetlenségével szólok.

Egy kijelentést azonban, mielőtt magára a telepitésre rátérek,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mégis teszek. Több oldalról bevonatott a vitába a latifundiumok, a hitbizományok és a többi kötött birtokok kérdése, sőt — nem tudom már, Kristóffy vagy Beksics t. barátom-e — belehozták magát a liberálizmus álláspontját is. Hát, t. szaktanácskozmány, a liberális fejlődésnek magam is egyik hive vagyok; de oly kérdésben, a hol ez országnak egyetlen talpalatnyi földjéről van szó, én liberális nem vagyok. Az ilyen kérdésnél az én liberálizmusom megszünik és előáll lelkemben a legcsökönyösebb konzervativizmus. Sőt ha volna lehetőség és mód arra, hogy alkotmányos uton, a tulajdonjog szentségének érintetlenül hagyásával mindazok a birtokosok, a kik csak 1867 óta depossedáltattak, valamikép reaktiváltassanak, ennek a reakciónak én volnék egyik leghangosabb és legerősebb zászlóvivője.

A mi magát e tanácskozás tárgyát illeti, arra a kérdésre, hogy a telepités szélesebb keretekben folytatandó-e, csak határozott nemmel felelhetek. E kérdésnél első sorban tekintetbe jön az, hogy kiket akarunk telepiteni. Azt hiszem, ez országban sem szlávot, sem oláhot, sem németet, sem más, nem magyarajku nemzetiséget telepiteni nem akarunk. A mi pedig a magyarajku lakosságot illeti, az a meggyőződés él lelkemben, hogy ennek a lakosságnak minden egyes tagjára ott van a legnagyobb szükség, a hol azok most laknak, ott kell számukra a megélhetést, a boldogulást, a szaporodást lehetővé tenni.

A második kérdés, a mely szóba jöhet, az, hogy hova akarunk telepiteni és — a mit voltakép előre kellett volna bocsátanom — hogy mit is értünk telepités alatt.

Telepités alatt — még pedig nem csak a Mária Terézia korabeli telepitések alatt, de még a legutóbbi telepitések alatt is — nálunk mindig azt értették, hogy egy csomó embernek, földet, többé vagy kevésbbé ajándékba adjunk; mindig azt értették, hogy vagy eddig üzemben nem levő földet ingyen adjunk oda olyanoknak, a kik müvelés alá veszik, vagy pedig hogy mocsár- vagy erdőirtás fejében adassék a földtulajdon, de a föld mindig mindenképen félig-meddig ajándékszámba menjen. A mai birtokviszonyok mellett pedig, meg vagyok győződve, Magyarországon egyetlenegy talpalatnyi föld sincs, a melyet elajándékoznunk lehetne; másfelől pedig meg vagyok győződve arról, hogy épen, mert a telepitéssel ez az ajándéknyerés van összekötve a mostani telepesek meggyőződésében, de a nagy tömegében is min-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

den telepitésnek demoralizáló hatása van és ez a hatás meg lesz hosszu időre, ezután is. És azt, hogy az eddigi telepitések oly kevéssé sikerültek, én leginkább épen ennek a demoralizáló hatásnak tulajdonitom. Azok a telepesek, a mikor elfoglalták a telepeket, henyékké váltak, mert urakká lettek; másfelől épen azért, mert ajándékról volt szó, csak a kalandor természetü, kevésbbé jóravaló magyar ember adta magát a településre; sőt ha telepitésről csak beszélünk is — és ezt már közvetlen tapasztalásból tudom — ez az Alföldön, a vagyontalan népnek abban a tömegében, a mely vagyont szerezni nem annak a természetes és jogosult utján, a takarékosság és szorgalom utján akar, hanem mindent az államtól vár, ebben a tömegben bizonyos vágyakat, bizonyos szoczialisztikus törekvéseket támaszt; mindenki azt hiszi, hogy ez egy módja lesz annak, hogy hogyan lehessen állami protekczióval vagyonos emberré, földbirtokossá válni. Maga ez az egy ok elég arra, hogy én hosszabb időre, nemzedékeken át, mindenféle telepitéstől Magyarországon eltekintsek.

Fenmarad azonban, t. szaktanácskozmány, egy másik kérdés és ez az, hogy arra, hogy a munkásnak, a ki szorgalommal és takarékossággal szerzett egy kis tőkét, öreg napjaira a földhöz jutás megkönnyittessék, nem telepités, hanem birtokszerzés utján, ennek előmozditására kell-e az államnak valamit tenni vagy segitséget nyujtani. Mert az az érzés azután szintén él bennem, hogy olyan országban, a hol a legnagyobb szorgalom, a legmegfeszitettebb munkálkodás, a legnagyobb foku takarékosság mellett is el volna zárva a munkás ember utja attól, hogy magának vagyont szerezhessen, egy olyan országban munkás embernek egy perczig sem volna érdemes tartózkodnia. Ezt az utat elősegitheti a parczellázás, ott, a hol a latifundiumok vannak — és, hála Istennek, az országban sokfelé vannak — a helybeli munkásnép részére valami kis vagyon megszerzésének a lehetővé tétele, de ez sem állami protekczió mellett, mert akkor a demoralizáló hatása ennek is ugyanaz volna, a mi a telepitésé. Maga a gazdasági fejlődés idézi elő azt a proczesszust. A mint előidézte Németországban, elő fogja idézni nálunk is. Minden nagyobb birtoknak — nem is beszélek a latifundiumokról, csak az ezer holdtól felfelé menő birtokokról — minden nagyobb birtoknak szüksége van közvetlenül közelében oly napszámos-elemre, a melyet neki egész

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

éven át munkával eltartania nem szükséges, a mint hogy nem is lehet, a melyre azonban neki a tavaszi és nyári hónapokra rövid időre mulhatlanul szüksége van: olyan munkáselemre, a melynek van egy kis vagyonkája, a melyet feleségével és családjával kezel, a mely azonban házának rendben tartásán és kis vagyonának kezelésén kivül ráér arra, hogy az uradalomban még száz napon át napszámban dolgozzék. Nem is beszélek magasabb intenzivitásu gazdálkodásról, hanem csak az istállózás és takarmányozás rendszerének alkalmazásáról: már e mellett is lehetetlen, hogy egy uradalom fentartsa gazdálkodását, a nélkül, hogy szomszédságában oly mennyiségü törpebirtok — napszámba járó kisbirtokos — ne támadjon, a melynek a saját birtoka megmüvelésén felül ideje marad napszámba is járni, a melyre az uradalomnak szüksége van. Most különösen az Alföldön ugy segitenek magukon a nagyobb birtokok, hogy hozatnak a Felvidékről tótokat, de a tót nem lesz sokáig kapható, azután mindig drágább lesz és ezzel sem jönnek ki; azokat el kell tartani májustól októberig; igen ám, de az uradalomnak csak kukoricza-kapáláskor, széna-kaszáláskor, aratáskor meg kukoriczatöréskor van rájuk szüksége. A legtöbb uradalom kényszerült arra, hogy magának parczellázás utján napszámostelepeket csináljon. Van olyan, a mely régibb időben csinálva ezt, elhibázta a a dolgot és nagyobb birtoktesteket adott a munkásoknak. Már pedig, mihelyt 20 holdnál többje van, az a birtokos nem megy el napszámba. Itt csalódás érte az uradalmat; megint el kellett hozni a tótokat; de a proczesszus határozottan a jeleztem irányban halad. Itt van az intenziv gazdálkodásu mágócsi uradalom. Szőlőt ültet, szeszgyárt csinál, áttért az istállózásra, a nagyobbfoku takarmányozásra. Rögtön azzal kezdte, hogy eladott egy nagyobb részt napszámosoknak: Gazdálkodjatok! Munkálkodjatok magatoknak is! Valamint nekünk is meglesz ebből az az előny, mikor szükségünk van rátok, nálunk lesztek! Maga a gazdaságok fejlődéséből előálló szükség tehát megoldja a parczellázásnak, a törpebirtokok szaporodása szükségének kérdését ott, a hol latifundiumok, uradalmak vannak.

Van azonban egy másik baj, a melyet válságos jelentőségünek tartok és a melynek konstatálására engem épen Ecseri t. tagtársunknak az alföldi munkáskérdésről irt tanulmánya késztetett. Ez az,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy az Alföldön meg a Dunántúl is tapasztalható, hogy a hol vagy régi köznemesekből, vagy régi jobbágyságból alakult parasztközségek vannak, ott is eltünőben van a törpebirtok és azt felszivja az ötven holdon felüli parasztbirtok, vagy az uri birtok, vagy a nagybirtok. Ezt is veszedelmes dolognak tartom; mert a hol megszünik az 5—10 holdig terjedő birtok, a mely mellett még napszámba járhat az illető, ott megszünik jóformán az átmeneti kapocs, megszünik a takarékos napszámos részére a lehetőség, hogy birtokot szerezhessen. Ha nem szünik is meg, de nagyon csökken. És ezt különösen aggasztó mértékben látom az Alföldön, a hol 1—10 holdig terjedő birtokok alig vannak. Hódmezővásárhelyen a takarékbetétek meghaladják az öt milliót, Szentesen meghaladják a három milliót és ez mind parasztemberek betétje, az 1—10 holdig terjedő birtokok ellenben riasztóan apadnak és fogynak. Ez beteges jelenség; és ebben része van az államnak magának is. Az nem igazságos dolog, hogy az a két-három holdas földmüvelő, a ki félig napszámos, félig földbirtokos, viselje azt a terhet is, a mely a földbirtokost sujtja, azt a terhet is, a mely a napszámost sujtja. Az nem igazságos dolog, hogy az a 2—3 holdas kisbirtokos, a ki megmüveli a maga két-három hold földjét a maga családjával, hogy azoknak munkája legyen, mert nem bizonyos, hogy kaphat-e másutt munkát, mondom, nem igazságos, hogy az ilyen napszámos földbirtokos kereseti, jövedelmi és földadót is fizessen. A pénzügyminiszternek uj adótörvényjavaslatában van némi enyhités e tekintetben, a melyet örömmel üdvözlök, de én megvallom, hogy ugy a földbirtokpolitika szempontjából, valamint szocziálisztikus szempontból is a 10—12 holdon aluli parasztbirtoknak teljes adómentességét szeretném Magyarországon elérni.

A vita egyik legérdekesebb kérdése, a melyet gróf Károlyi Sándor előadásában olvastam először, hogy a telepitésnek olyan irányt kellene adni, hogy középbirtokosok keletkezzenek. Ez uj és igen fontos kérdés. Ennek megitélésénél nem csak politikai, társadalmi és socialis, hanem bizonyos érzelmi momentum is vezet. Az a középbirtokososztály, a mely 1848. előtt Magyarországon a középnemességet alkotta, az a birtokos-osztály volt az, a mely honalapitó Arpád után a legfényesebb lapot irta a nemzet történelmébe akkor, a mikor nem csak kiváltságairól, de még saját anyagi fennállásáról is lemon-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

dott azért a nagy czélért, hogy ebben az országban ugy a jogokban, mint a teherviselésben minden ember egyenlő legyen. Ezt a középbirtokos-osztályt, t. szaktanácskozmány, azért, mert annak soraiban még most is vannak nagy számban az egykor kiváltságos osztálynak ma már kiváltságot nem igénylő tagjai, — ezt a birtokososztályt én ma is csak szeretni tudom lelkem egész erejével. Én csak tisztelni tudom azt, a pusztulás utján is, akkor is, mikor életerejében elcsenevészedve, tekintélyében megrogyva áll előttem. És ha bárki azt mondja, hogy ejtsük módját annak, hogy ez a középbirtokos magyar uri osztály, a mely a legnagyobb culturmissiót és a legnagyobb nemzeti missiót teljesitette ezer év óta ebben az országban, nemzetiségi vidéken ismét missiót teljesithessen, ezen inditvány engemet nem csak elismerésre, de az épen az imént emlitettem érzelmi szempontoknál fogva hálára is indit.

De van ennek a dolognak politikai mozzanata is. Abban teljesen igaza van Károlyi Sándor gróf ő Nagyméltóságának, hogy az a közönséges földmüves, az az értelmileg nem magasabb fokon álló földbirtokos soha sem magyarosit, az soha sem hódit a magyarságnak. Ahhoz, hogy a magyarság eszméjének, vagy a magyar nyelvnek valaki hóditson, az illetőnek mindenekfelett nagyobb intelligentiával, müveltségi felsőbbséggel kell birnia. Arra, hogy maga iránt tiszteletre inditsa a körülte lakó nemzetiséget, csak a középbirtokos képes. Az a nagybirtokos, a ki nem lakik ott, a kit magasabb igényei a néppel való érintkezéstől elvonnak, kevésbbé alkalmas rá. Magyarországon mindig azt tapasztaltam, sőt az erdélyi részekben is, hogy beolvasztó erővel, a magyarságnak megnyerő erővel voltaképen mindig — a középbirtokos bir. A mi legnagyobb regényirónknak a magyar életből vett regényei között talán egy sincs tőről metszettebb és igazabb, mint az Uj-Földesur-ban megrajzolt az az Ankerschmidt osztrák ezredes, a ki bejött a szabadságharczban a magyarok ellen küzdeni és mint magyar középbirtokos az uri társadalomba belekeveredvén, a legsovinistább, a legtőrőlmetszettebb magyarrá lett. Nos, ez az a középbirtokos magyar osztály, a melyik magyarositani tud.

Abban én tökéletesen igazat adok Emődy t. tagtársunknak, hogy még a törvények végrehajtása is illusiorussá válik a nemzetiségi vi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

déken, épen annak folytán, mert az a középbirtokososztály a mely ott mindig magyar volt, napjainkban elcsenevészedett, elpusztult vagy onnan elvándorolt. És nem véletlen dolga az, hogy Magyarországon a nemzetiségi izgatás, a melynek kezében az evangelikus autonomia, itt-amott szinte kegyelemmé sülyedt, sehol ebben az országban, soha a vármegyék autonomiáját érinteni nem tudta? Nem tudta azért, mert a középbirtokos magyar osztály, a virilista-intézmény erejénél fogva a vármegyék vezetője volt.

Én képzelni sem tudok Magyarország nemzetiségi vidékein manapság önkormányzatot, a mely vak eszközévé, sőt kárhozatos eszközévé ne váljon a nemzetiségeknek, ha csak azon a vidéken — akár elszigetelve is — itt-amott egy pár magyar középbirtokos nincsen. E kérdés tehát nem oly csekély fontosságu, mint a minőnek első perczre látszik; én igen nagy jelentőséget tulajdonitok ennek. Én, a ki a csoportokban való telepitéstől nem várok semmi jót, az eddigi telepitések folytán annak sikertelenségét látom mindenütt, ugy vagyok meggyőződve, hogy a magyar középbirtokost a nemzetiségi vidékeken nemcsak fentartani, hanem lehetőleg reaktiválni is kell.

Nem akarok hosszasabban beszélni erről; nem akarom vele fárasztani a t. értekezlet figyelmét. De egy meggyőződésemet erre nézve elmondom: Meg vagyok győződve, hogy ha azt a hat millió koronát, a mely most rendelkezésre áll, a magyar állam arra forditaná, hogy a nemzetiségi vidékeken akár árverésen, akár egyébként eladó minden birtokot megvásároljon és azt ismét — akár árverés utján, amely uton szintén meg volna a maga módja, hogy a magyarok kezébe jusson, akár pedig egyébként — eladná vagy bérbe adná tősgyökeres, életerős intelligens magyar osztálybeli embereknek, ezzel többet segitenénk mindazokon a czélokon, a melyeket itt megemlitettem. És ennek az ügynek kezelésére nem kellene sem közmunkatanács-féle, sem semmiféle különös szervezetről gondoskodni. Elég volna egy megbizható ember. Ne bankra bizzák, mert akkor felülkerekedik a bank az állam fölé. Meg vagyok győződve, hogy ha mi hat millió koronát erre forditunk, nagyobb sikereket érünk el ugy is, mint a kik a gazdasági életet akarjuk fejleszteni, mint bármiféle telepitéssel. Ott, a hol a magyar földbirtokos-osztály nem bizonyult elég erősnek, hogy a pusztulással szembe szálljon, ott

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

van szükség az államra. Dehogy a parasztot telepitsük, mikor ugy is az a legéleterősebb tényezője ez országnak, hogy vesződjünk azzal, hogy adjunk egy pár csoportnak ajándékbirtokot s ezzel szitsuk az elégedetlenséget, az irigységet, mikor a magyar állam gerincze, a középbirtokososztály nem képes missiójának századrészét sem teljesiteni, ezt — bocsánat, hogy ily grader Michl-formán, egyenesen mondom ki véleményemet — nem tartom helyesnek.

Ezekben voltam bátor nézeteimet előadni.

Elnök: A következő szónok volna Rubinek Gyula ur; ő azonban cserélt Návay Lajos urral; ennélfogva Návay Lajos urat illeti a szó.

Návay Lajos: Nagyméltóságu miniszter ur, mélyen tisztelt értekezlet! A szőnyegen levő kérdést, mint nemzetiségünk, népesedésünk fejlődésével szorosan összefüggőt, annyira fontosnak és lényegesnek tartom, hogy érdemesnek tartom arra, hogy azt minden oldalról és minden részről megvilágitsuk.

Oly tartalmas és eszmedús beszédeket hallottunk eddig a jövőre nézve elmondani, annyi eszmét, mondhatnám: eszményt találtunk kifejtve a jövőre nézve, hogy én a jövőt illetőleg nem akarok hypothetikus találgatásokba bocsátkozni; de, azt hiszem, mielőtt egy fontos lépésre vállalkozni hivatottaknak érezzük magunkat, tekintsünk a multba vissza, a mult telepitésekre és a multban kutassuk azokat az eredményeket, a melyek a régi actiora nézve tanulságot szolgáltatnak.

Kerülni fogom e fejtegetéseknél azon torontáli telepitéseket, a melyekre Rónay t. tagtársunk hivatkozott, a mennyiben azok oly időben történtek, a mely a mai idővel az összehasonlitást meg nem állja; az nem telepités, hanem betelepités volt; akkor emberek kellettek a földre, ma pedig föld kell azok részére, a kiket telepiteni szükséges. Én vizsgálataimat Csanádmegyére szoritom, a hol nagy számmal vannak régi telepesek, a hol tehát szinről-szinre tapasztalhattuk a telepitésnek előnyeit és hátrányait. Erre szoritkozom annál is inkább, mivel a telepeskérdés helyes megoldása a legszorosabb összefüggésben áll saját vármegyém fejlődésével is.

Tudva, hogy ő Nagyméltósága itt őszinte és nyilt felvilágositást óhajt és előrebocsátva, hogy e telepek bár a jelen században, de más irányelvek alapján alkottattak, — t. i. a pénzügyi szempontok domi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

náltak — ennélfogva, midőn e telepekről szólok, nem a jelen vagy a közelmult kritikáját akarom gyakorolni, hanem átalában csak azon viszonyokra akarok kitérni, a melyek a telepités kérdésénél — bármennyire óhajtsuk is annak üdvös megoldását, — óvatosságra intenek, minthogy elhibázott dolgoknál oly tapasztalatokat nyerünk, a melyek inkább károsan hatnak a nép egészséges közgazdasági fejlődésére, mintsem hogy előmozditanák azt.

Ha egy csanádmegyei községbe egy szép tavaszi napon bárki is belép, ha látja a virágzó községet, a gazdag rónát, látja a nép megjelenését, az iskolát, a templomot, a házakat, azt hinné, hogy Kánaán földjén van, a hol a telepités a legjobb eredményeket szülte. Főkép akkor hinné ezt, ha, kifelé menve, meglátná, milyen lényeges részét képezi a vármegyének azon bérlőkből alakult osztály, a mely 500—600 holdon intenzive gazdálkodik, és a mely a vármegyének sokkal intenzivebb gazdálkodásu részét álkotja, mint pl. a régi földes urak gazdálkodásán alapuló nyugati része a vármegyének. De ez a látszat lényegesen megváltozik, ha a termelési viszonyok rosszra fordulásánál a tényekkel állunk szemben. Egy rosz év, a milyen az 1897-ki, az 1898-ki és némileg az 1899-ki is voltak, átalánosságban is kifejezésre jut a gazdaságban; de egy ilyen rossz évnek megvan egyuttal az a tulajdonsága, hogy rámutat a bizonytalan existentiákra; és midőn egy ily rossz termés bekövetkezik, nálunk a legnagyobb bajt épen a telepes-községek csinálják, peticzió peticzió után éri a vármegyét, hogy halasztásokat eszközöljön ki. A mint Csernovics t. barátom megmondhatja, személyesen vezettem eléje egy küldöttséget, a mely az annuitások elengedését kérte. A negyvenes évekből való telepekkel van itt dolgunk; olyanokkal tehát, a melyeknél méltán remélhetnők, hogy a telepités óta immár lefolyt hatvan év alatt egy gazdaságilag megerősödött földmüves-osztálynak szolgáltak alapjául. De Csernovics felszólalása után azért is érdekesek ezen telepek, mivel a telepitések kiindulása a bérleti rendszer volt; a mennyiben a kincstár a 40-es években az addigi puszta rónákra főként a dohányművelés czéljából nagyszámu kisbérlőket telepitett. A bérösszeg csekély, holdanként 4—6 forint volt, mely bérösszeg szolgált az 1873-ki törvény megalkotása után a váltságár megállapitásának is alapjául.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A bérösszeg huszonötszörösével, azaz kis holdanként 140 frtos átlagárakkal mentek át ezen prima klasszis földek az illető telepesek kezeibe. Tekintettel a föld mai árára, lehet mondani, hogy ez tényleg ajándékszerü megváltási ár volt, annyira ajándékszerü, hogy ma bármely pillanatban el lehet érni az ilyen földért a 400—500 frtot.

Mindezeket hangsulyozva, a kitünő földet, a telepek régiségét, a föld olcsóságát, azt kellene hinni, hogy prosperáló területtel van dolgunk: de a tények az ellenkezőjét bizonyitják; és itt kénytelen vagyok a hibákra rámutatni.

Ezeket két részre kell osztanunk: első sorban olyanokra, a melyek a telepestől el nem választhatók és olyanokra, a melyek a mult administratiójával vannak összefüggésben. Nem akarom telepeseinket védelembe venni, sőt azt mondom, hogy, ha kellő óvatossággal és szigorusággal jártak volna el a multban és kellő kiválasztás eszközöltetett volna, ha az egyetemleges kötelezettség folytán sokszor a jó telepesek is nem rántattak volna romlásba, ha nem a humanismus, hanem az észszerüség döntött volna a telepitések kezelésénél, ma gazdaságilag megerősödött elemekkel állanánk szemben. Ez azonban nem történvén meg, az egyetemlegesség békói alatt a telepesek fejlődése kárt szenvedett; hisz elég visszásságnak volt okozója az, hogy maga a telekkönyvezés is csak az utóbbi években eszközöltetett, mert utóbb már a kincstár is meggyőződött e rendezetlen helyzet tarthatlanságáról, mely nemcsak hogy a hátralékok törlesztését nem biztositotta, de sőt ellenkezőleg, a jobb törekvésü telepesekre is megrontólag hatott. Igy pl. egy törzstelepen két öröklő fiu volt, kik közül az egyik hanyag volt, a másik jó fizető. A jó fizető lerovása nem az ő javára, de a hátralékok törlesztésére számoltatván el, a hanyagot a szorgalmas nem hogy javitotta volna, de sőt ellenkezőleg, a szorgalmast is elrontotta a hanyag. Ez az egyik.

A másik, a mire szintén kénytelen vagyok ráutalni, az administratiónak az a nagy hibája, hogy maga a birtokossági rendszerré való átalakitás, maga az átmenetel három évig tartott és egyszerre három évre visszamenőleg követeltettek a részletek. Az a tudatlan telepes, mikor egyszerre örökbérlőből birtokossá vált, naivitásában azt hitte, hogy részletet nem kell fizetnie és igy nagyot

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nézett, mikor 1879-ben egyszerre a kezébe adták a nagy kontót és egyszerre sokkal szegényebbnek érezte magát, mint a minő megelőzőleg volt. Hogy gyakorlati példára hivatkozzam, Kis-Iratos községében a következő számitást eszközöltem. Itt is 15 holdas telepről van szó. 1875-ben jött létre az örökváltság, de csak 1879-ben lett a szerződés megkötve, mely alkalommal 1875-re visszamenőleg követelték a telepestől 1181 frt 79 kr. hátralékos terhet.

Ezen követelésben szerepelt: 8 részlet fél éves annuitás: 921 forint 68 krral, 8 fél évre állami adó, 163 frt 18 krral és 7 fél évi részlet után késedelmi kamat 96 frt 93 krral. Ha csak ezen nagy hátraléknak 6 % késedelmi kamatát a 15 holdat terhelő évi törlesztési részlethez, azaz a 233 frt 42 krhoz adjuk, ugy azt tapasztaljuk, hogy maga ezen teher évi 336 frt 42 krt tesz ki, a mi katastrális holdankint, eltekintve az életfentartási és gazdasági költségektől, 22 frt 40 kr. terhet képvisel. Már most, bármilyen jó a csanádmegyei föld, ez oly teher, hogy ezt meg nem birja.

Ép igy vagyunk más községekkel is. Nem akarok a részletekbe menni, hanem csupán az ő Nagyméltósága kimutatásából származó példákra óhajtom a t. értekezlet figyelmét felhivni mivel jellegzetes, hogy egyes községeknél az 1892-ik évben eszközölt leszámolás az eredeti váltságár növekedését eredményezte, a mi ezen községek visszafejlődésének legvilágosabb tünete. Legrosszabbul áll Pitvaros községe 8—10 holdas külsőséggel. Ezen községnek még a bérleti rendszerből kifolyólag egyetemleges kötelezettséggel bérhátraléka volt 59,800 frt, a mi a felszaporodott örökváltsági tartozásokkal 1880-ban százhatvanezer forintra emelkedett. Eredeti váltságár kat. holdanként 203 frt 50 kr., az 1892-iki leszámoláskor a sok beosztott hátralékkal együtt kitett holdanként 334 frtot. Pl. Mező-kovácsháza. Az örök váltság megkötésekor volt hátralékos bérlettartozás 140,500 forint, 1881-ik évben a hátralékos tartozás (örökváltságban és haszonbérben) már 258 ezer frtra emelkedett. Mig az eredeti váltságár kat. holdanként 218 forint volt, addig az 1892-ben eszközölt leszámoláskor már 269 forint.

Érdekesek e tanulságok azért is, mivel arról győznek meg, hogy a telepes tartozások egy tekintélyes része, még a mult — azaz a haszonbérleti időkből eredő, és ezért Csernovics t. tagtárs ur és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

barátom érdekes eszméje, a mely a telepitést a bérleti rendszerrel hozza kapcsolatba, megvalósulva csak ugy vezethetne az általa kivánt eredményre, — ha a bérlőkkel szemben is az ellenőrző szigor mindenkor a legnagyobb következetességgel alkalmaztatnék.

De viszont több példát hozhatnék fel arra nézve, hogy a kellő szorgalom mellett a jó telepesek boldogultak is. Hivatkozom ezért Apácza községre, a mely noha a legdrágábban kapta a földet, de azért oly örvendetes haladást tüntet fel, hogy az eredeti váltságleszámolással szemben az 1892-iki már holdankint 100 frt apadást tüntet fel. Határozottan megállapitható tehát egyrészt, hogy a telepesek boldogulása szorosan függ egybe az illető telepesek milyenségével, másrészt azonban általánosnak kell jeleznem azon sulyos hiba káros következményét is, mely szerint a még meg nem erősödött telepesektől visszamenőleg egyszerre három évre terjedő hátralékos összegeket követeltek.

Mindezek után a törvényhatóság, foglalkozva a kérdéssel, feliratot intézett a magyar kormányhoz, melyben kérte az összegek uj beosztását, a hátralékoknak nem hosszu idő alatt, de kamatmentesen leendő törleszthetését és megkereste egyszersmind az országos gazdasági egyesületet, hogy pártolja a kérvényt. Az országos gazdasági egyesület szokott áldozatkészségével tárgyalta kérésünket és kiegészitette azt azzal, hogy az adózás szempontjából, tekintve a telepek elmaradottságát, javasolta, hogy a törlesztési idő öt egyenlő részletre osztassék be, mely időszak alatt az adóból először csak $^1/_5$, majd $^2/_5$, $^3/_5$ és $^4/_5$ rész illesse a telepest, a fenmaradó rész pedig a telepitő kincstárt terhelje. A második, a mit szintén kértünk, az volt, hogy az általános jövedelmi pótadó szempontjából, tekintve a telepre intabulált terheket, a telepes azon kedvezményben részesüljön, hogy a mennyiben az annuitások 10% a jövedelmi pótadó mérvét meghaladja az 1883. évi t.-cz. kedvezménye a telepesekre is kiterjesztést nyerjen. A ministeriumban a feliratok eredménye az uj beosztás lett, mely szerint a törlesztés 35 évre osztatott be, egyuttal pedig gondoskodás történt arról is, hogy az 1873-as törvénynek megfelelően ingyenes haszonélvezeti földet kapjanak, a lelkész, kántor, jegyző stb.

Itt is azonban a gyakorlat az akkori deficites korszak hatása alatt nem engedte a végrehajtást ugy, a mint kellett volna.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Megtörtént nevezetesen az, hogy a községek kaptak előzőleg kedvezményes áron területet, midőn a haszonélvezeti földek kihasitására került a sor, felszólitva lettek, hogy ezen földeket a kedvezményes áron birt földekből jelöljék ki, a mit, ha megtettek, a maradék kedvezményes áron a községnek maradt, ellenkező esetben azonban, a községektől a kedvezményes áru földek nemcsak hogy megvonattak, hanem még visszamenőleg is az eredeti árkülönbözet törlesztésére lettek kötelezve, mi által egyes községek fejlődése lényeges károsodást szenvedett.

Az uj telepitéseknél, a hol ő Nagyméltósága politikája már érvényesült, a községi földek ingyen átengedésére mindenkor a kellő gond és figyelem fordittatott, épen azért kell hangsulyoznom, hogy más korszak és más szellem dominált a mi telepitéseinknél, a minthogy meg is vagyok győződve, hogy a jövőben hasonló bajok el lesznek kerülhetők, illetve elkerültetni fognak.

A mi a továbbfejlődést illeti, folytonosan kéregetésből állott a telepesek élete. A vármegye mindig kopogtatott a pénzügyminister ajtaján; utoljára meg sem akarták hallgatni; lassankint alkalmatlan kéregetővé vált. Lényeges vivmányt csupán egyet értünk el, és ez abban állott, hogy a miniszterium 1888-ban a kifogástalanul pontos fizetőknek megengedte, hogy az 1875—1883. évekből fennálló tartozásaikat félévenkint kamatmentesen, az 1883—1888. évekre terjedő tartozásokat pedig 6% kamattal szintén félévenkint 10 év alatt törleszthessék. Azonban jellemezte az államkincstár felfogását azon rendelkezés, hogy ezen kedvezményt azonnal elvesztette a telepes, mihelyt csak egyszer is hátralékban maradt, sőt letelvén a fizetési határidő, nemcsak a kedvezményt vesztette el, hanem visszamenőleg a késedelmi kamatot is követelték rajta az addig élvezett engedmények után, olyannyira, hogy mikor 1892-ben az elszámolás el lett rendelve, kitünt, hogy hiu remények és ábrándok voltak azok, a melyeknél fogva egyesek azt hitték, hogy az állam a telepesek tartozásait csökkenteni akarja, hogy uj æra fog kezdődni, mely alatt a telepes földjét olcsóbban fogja megválthatni, holott ellenkezőleg a rideg fiscális szempontok voltak azok, a melyek az 1892-ik évi leszámoláskor tulnyomóan érvényesültek.

Midőn 1892-ben az elszámolás megejtetett és telepeseink meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kapták az uj könyvet, ugy csakhamar rájöttek arra, hogy sorsuk nem enyhült lényegesen, sőt hogy a függés, melytől szabadulni véltek, hosszabbá vált. Jellemző különben a jegyzői kar felfogására is, hogy az 1894-iki vizsgálatok alkalmával a jegyzők széltében hirdették, hogy a nép csalódott, mert hiszen ugy számolták le a 35 éves annuitást, mintha 35 évig tényleg élvezték volna a kölcsönt, holott a kölcsön élvezete csak 18 évre terjedt; azt pedig megértetni egyes jegyzőkkel, hogy az annuitások mindig igy értetnek, ha convertáltatik a tartozás, a bizottság képes nem volt.

Az állapotok elfajulása folytán a vármegye 1894. évben kebeléből egy bizottságot küldött ki, a mely községenkint — tehát a Mandello t. tagtársunk által hangoztatott elvvel megegyezőleg — a helyszinen tartotta vizsgálatait. Magam is abban a helyzetben voltam, hogy a vizsgálatban részt vehettem, mely alkalommal a telepes községek sérelmeit egytől-egyik vizsgálat tárgyává tettük és legutolsó memorandumunk ezen vizsgálat eredményein alapult. — A sérelmek, illetve panaszok egy részét olyanoknak találtuk, a melyeken segiteni jó és méltányos volna, sőt a telepesek jövője szempontjából ezt még ma is hangoztatjuk, de nyilvánvaló sérelem constatálására, a minőről a telepesek panaszkodtak, a vizsgálat nem vezetett. Az állam mindig a törvény szigoru betüjéhez tartva magát, csak a saját és ezáltal többi adózó polgárai érdekeit képviselte akkor, a midőn a telepesek tartozásait financzirozta. Tehát nem állott meg a strikt sérelem; de viszont világot vetett a vizsgálat arra — pedig ennek van a legnagyobb része a nagy terhekben — hogy az elszámolás alkalmával háromszoros kamatozás volt, a mennyiben előfordultak összegek, a hol az annuitások, a régi tartozásokhoz és kamathátralékokhoz csatolva, megrögzittettek cumulative négy százalékos kamattal és igy lettek beosztva. Oly összegek voltak tehát itt, a melyek részben legalább háromszoros kamatozás eredményei voltak és a melyek a terheket mértéken felül fokozták. Azt kértük tehát, hogy a hátralékos összegek kamatmentesen osztassanak be, vagy pedig, a mint arra az uj törvény ma megadja a lehetőséget, az annuitásokkal együtt olcsóbb kamatlábbal törlesztessenek.

Másik kérelmünk oda irányult, hogy a közmüvelődési czélokra elegendő telkek ingyen engedtessenek át, és hogy a már törpe telepek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a rossz fizető telepesek egyidejü kimozditásával egészittessenek ki, mert meggyőződtünk arról, hogy a kis telepek csakis a munkaerő elvonására vezetnek, de a megélhetést nem biztositják. És itt mellékesen bátorkodom megjegyezni, hogy, noha a forgalmi politika szabadsága szükséges és üdvös is, ha azonban azt akarjuk, hogy telepités utján uj gazdasági existentiákat teremtsünk, okvetlenül kivánatos, hogy birtokmegoszlást, akár örökösödés utján következik az be, akár gazdálkodási szempontok idézik azt elő, kellő korlátok közé szoritsuk; erős gazdasági existentiákat csak igy fogunk teremthetni. Mert — itt is Csernovics t. barátomra hivatkozom — a hol az ellenőrzéstől az állam eltekint, a hol az illetőt magát hagyja manipulálni a birtokkal, ott az illető munkaerő tisztára elvész, elkallódik, ott el van tévesztve a czél, ott nem térül meg az áldozat, a melyet az állam a telepités érdekében hozott.

Ezekben összegeztem azokat, a miket Csanád vármegye helyzetéről és azokról az okokról, a melyek a visszás állapotokat ott előidézték, mondani akartam; bocsánatot kérek a t. értekezlettől, hogy ezzel idejét igénybe vettem, de, azt hiszem, oly tényekre utaltam, a melyek a dolog megvilágitására szükségesek voltak.

Most azonban kapcsolatosan a telepitési kérdéssel vagyok bátor két kérdésre kiterjeszkedni: az egyik a nemzeti kérdés, a másik a munkáskérdés.

A mi a nemzetiségi kérdést illeti, Bartha Miklós t. képviselő urnak erre vonatkozó fejtegetéseit teljes lelkesedéssel, örömmel hallgattam; örömmel hallottam, hogy fajunk az idegen nemzetiségekre állitólag annyira vonzerőt gyakorol. Sajnálattal vagyok azonban kénytelen constatálni, hogy Csanád vármegyében a nemzetiségi kérdés nem oldatott meg sikerrel. A hol a telepesek 70%-a magyar, a hol a törzslakosság folytatása a pest- és csongrádmegyei legerősebb és legconservativebb magyar fajnak, és a hol a magyarság zászlaját kellene lobogni látni, ma is megtaláljuk a nemzetiségi bajokat. Ez sajnálatos jelenség. Hivatkozom Tót-Bánhegyes példájára, a mely, fájdalom, nemcsak névleg tót, hivatkozom Pitvaros példájára, a mely községben csak a minap vettem részt egy iskolai vizsgálatban, a mely arra irányult, hogy a nemzetiségekkel szemben a magyar állameszme védelembe vétessék. Ezen iskolától a nemzetiségi tekintetben felmerült panaszok folytán

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a dotációs földek megvonattak. Constatáltuk nemcsak azt, hogy a gyermekek a szülői házban magyarul nem tanultak meg, de konstatáltuk azt is, hogy daczára annak, hogy az 1879 : XVIII. t.-cz. már husz éve van érvényben, daczára a magyar tanitás kötelező voltának, a tanitók magyar nyelv tanitási eredménye az iskolában is vajmi fogyatékos.

De azt, igenis, lehet állitani, hogy a telepités a gyakorlatban, a hol idegen nemzetiségeket meg kellett volna hóditania a magyarságnak, a hatást nem fejtette ki. Csak ennek jellemzésére emlitettem fel ezt az esetet.

Azután megemlitem a középbirtokosságra nézve is a tényeket ugy, a mint vannak. Azt hiszem, a gyakorlati megoldás érdekeit mozditom elő, midőn nem az ideák taglalásába bocsátkozom, de őszintén magukat a dolgokat adom elő. Lássuk, megfelel-e Csanádmegyében annak az ideának, a melyet Károlyi Sándor gróf és többen emlitettek, az a bérlő-osztályból alakult, Csanád vármegyének legerősebb, legmegbizhatóbb elemét képező az az ötszáz-hatszáz holdas középbirtokos-osztály! Nos, a hol a lakosság tót, ott az a középbirtokos megtanulta a tót nyelvet és ugy érintkezik a munkásaival. Ez onnan ered, hogy a gyakorlati életben nincs meg benne az érzék az ő nemzeti, műveltségi hivatása iránt; ezt nem tudja felfogni, noha különben testestől-lelkestől magyar ember. A legtöbbet a magyar állameszme védelmére az állami iskoláktól várhatni és e tekintetben a jelenlegi kormány politikája egészen helyes volt és kivánatos, hogy a társadalom, a jelenen és a multon okulva, azt forszirozza, hogy az iskola és a műveltség által erősbitsük a magyarságot. E példát pedig azért hoztam fel, hogy igazoljam vele, hogy az érintkezés, az együttélés még nem szükségképen magyarosit.

A másik kérdés, a melylyel kapcsolatosan hozatott fel a telepités és a parczellázás kérdése, a munkáskérdés volna. Legyen szabad e tekintetben teljesen őszintén nézetemnek kifejezést adni azon ismeretek és tapasztalatok alapján, a melyeket e részben saját megyémben szereztem. Megengedem, hogy más megyékben a tapasztalás mást mutathat; saját megyémben azonban, dicsekvés nélkül állithatom, azon összeköttetésnél fogva, a melyben a munkásokkal vagyok, ismerem nézeteiket.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Megyebeli munkásainknál a földosztási szenvedély sokkal csekélyebb szerepet játszik, mint általában hiszik. Ez volt a jelszó, a melylyel lelketlen agitátorok izgatták a munkásokat; és a földet azért állitották előtérbe, mert hiszen azoknak más vagyonról fogalmuk nincs. Ez tehát oly felfogásból indult ki, a mely az osztályérdekekkel ellenkezik; ez az izgatás meg akarta bontani a társadalmi rendet; de higgadt magatartás utját állotta további veszedelemnek és az izgatás elvesztette akut jellegét. Azok az örvendetes és eléggé ki nem emelhető tanulságok, a melyeket a jelenlegi földmüvelésügyi miniszter ur kezdeményezte szocziális-gazdasági politika elért, s a melyekért megragadom az alkalmat, hogy az Alföld nevében neki köszönetet mondjak, maga az, hogy ez az eredmény el volt érhető, noha tudtommal semmiféle föld ki nem osztatott, maga ez mutatja, hogy ott gyökeres baj nem volt, mert hiszen enyhitő eszközökkel sikerült elejét venni annak, hogy a földosztási vágy ott veszedelmesebb mértékeket ne öltsön. Nem mondom én azt, a mit Papp Géza képviselő ur mondott, hogy meg kell értetni a napszámossal, hogy maradjon meg szépen a maga mestersége mellett, napszámosnak; én nem tartom azt hibának, ha valaki törekszik — hiszen, látjuk, törekszenek alant is, fent is, — és én nem látom át, hogy az az ember, a kinél a stréberség egy tál ételre és jó ruhára irányul, miért volna elitélendőbb, mint az a másik stréber, a ki elég jó állásban van és mégis magasabbra törekszik. Hiszen mégis csak más érzéssel állok munkába, ha az a remény biztat, hogy majd öregségemre becsülettel megszerezhetem saját hajlékomat, megteremtem saját otthonomat és igy életem még nem volt hiábavaló!

De ne tépjük le a rózsát, mielőtt kinyilt! Emeljük a munkásban az erkölcsi érzetet és a világért se nyujtsunk neki segédkezet ahhoz, hogy mesterkélt uton vágyak keltessenek benne! Ez határozottan káros; sőt ez compromittálná a munkások megélhetését, a nélkül, hogy alkalma nyilnék vágyait kielégiteni. Igen, szerezze meg azt a birtokot; de szerezze meg ugy, hogy társainak, fiainak azt mondhassa: Lássátok, én is szereztem, ti is szerezzetek! Ha becsületes munkával szereztek, senki sem fogja tőletek irigyelni!

Hogy azután a munkások, nem mondom, mikor néha nyári napon dolgoznak a birtokon, és maguknak tizenegyedrészét tartják

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

meg, mig a többit az urnak viszik be, azt az ártatlan tréfát engedik meg maguknak, hogy «de jó volna, ha mind a mienk volna», nos, ez földosztásnak még nem minősithető. Egyszerü példát hozok fel erre — ő Nagyméltóságának őszintén bevallom bünömet, hogy ilyen földosztók voltunk mi is, én és néhány barátom, mikor nemrégiben a mezőhegyesi uradalomra kimentünk. De nem értünk az állomásra, midőn a birtokot már mind elosztottuk magunk között; sőt volt közöttünk egy — nem akarom megnevezni — a ki azt mondta, hogy ő bizony nem akar belőle senkinek adni, mert ő önmagának akarja az egészet. Mi más mellett bizonyit ez, t. értekezlet, mint a mellett, hogy bizony ez a stréberkedés, ez a vagyonosodási szenvedély benne van az emberi természetben.

A mi a vitában eddig felhangzott felszólalásokat illeti, Hieronymi ő nagyméltósága a statisztikával bizonyitotta be, hogy épen Csanádmegye az, a hol a napszámos-osztály rendkivül nagy és a hol ez a nagy szám aggodalmat keltő. Én pedig óvatosságra intek minden, vidéki közegek közremüködésével készült statisztikánál; óvatosságra azért, mert magam is benne müködöm abban a konyhában és tudom, hogyan szokás az ilyeneket készitени. Megkapjuk a legszükségesebb utasitásokat; az alispán kiadja a szolgabirónak, a szolgabiró — már erősebb rendelettel — a községi jegyzőnek, a jegyző nagyot káromkodik, hogy mennyi ily munkával van megterhelve, s a segédjegyzővel hamarosan megbeszélvén a dolgot, hogy pontosan beérkezzék az ügyirat a szolgabiróhoz — csak épen, hogy pontosan beérkezzék, nem pedig, hogy az adatok is helyesek legyenek, beirja az adatokat; hiszen igen egyszerü a dolog; előveszi a munkásigazolvány-könyvet, megnézi, hány igazolvány adatott ki; látja, hogy ötszáz; beirja tehát az adatot, hogy ötszáz napszámos van. Igen ám, de elfelejti, hogy ezek között legalább is 30—40 százalék van, a kiknek saját háza van; sőt igen sokan vannak olyanok is, a kik munkásigazolványnyal vannak ellátva és munkába állanak, pedig 3—4 holdjuk van. Az a nagy száma tehát a proletár-napszámosoknak, a mely felett itt Budapesten a zöld asztal mellett annyira csodálkozunk, egészen másképen fest tehát a vidéken; és ha meglátják azokat a zselléreket, a midőn vasárnap magukat kicsipik és szivarra gyujtanak, ez a szomoru kép is bizonyára megfelelően felvidul.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mindezeket összevéve nem azt akarom mondani, hogy a munkáskérdéssel nem érdemes foglalkozni a telepités kapcsán, de a megoldás csak a parczellázás kapcsán remélhető; ez, mint kiegészitő része egy helyesen kezdeményezett politikának, eredményre fog vezetni. A kik a vidék szempontjából nézzük ezt a dolgot, kell azonban, hogy óvatosságra intsünk mindenkit a parczellázás kérdésének tárgyalásánál, nehogy az itt komolyan ejtett szavak, a vidéken egyes körök által valójukból kiforgatva, olyfoma magyarázatokra szolgáljanak alapul, hogy az urak tanácskoztak a birtokelosztásról. Nem tartom veszélyesnek a dolgot, de óvakodni kell mindenféle oly igéretektől, a melyek beváltására sem kedvünk, sem módunk nincsen, és melyek félremagyarázások folytán a «tulajdon» fogalmának és jogának téves felfogásához vezethetnek.

A mi a telepités kérdését illeti, a magam részéről forditott uton haladtam és annak nehézségeit igyekeztem feltüntetni. Azon következtetésre kellene tehát jutnom, hogy, az állapotok rosszak lévén, ne telepitsünk. Ámde én nem ebből az elvből indulok ki és csak azért hoztam azokat, a miket felemlitettem, ő Nagyméltóságának tudomására, hogy, a mennyiben palliativ eszközökkel lehet, a bajokon segitsen. Tudom, hogy minden bajt orvosolni lehetetlen; de ott van a házi ipar támogatása, ott van a piaczi jog, ott van a vásári jog, ott van az állattenyésztés kérdése — mind olyan dolgok, a melyek segithetnének — és végre ott van a rostálás a telepesek között.

Szóval, én nem arra a következtetésre jutok, hogy mulaszszuk el kötelezettségeinket. Ellenkezőleg. Bennem az Alföld végtelen rónasága nem az egyhanguság érzetét kelti, hanem figyelmeztet arra a nagy, arra a végtelennek látszó munkatérre, a mely előttünk áll. És igy a közélet terén is. Minél nehezebb, minél tágabb körü a kérdés, annál erősebbnek kell lenni az akaratnak; s az ilyen eminens magyar társadalmi bizottságban, azt hiszem, a midőn a magyar telepités-kérdés nehézségeire utaltam, ugy egyuttal hivatkoztam arra a nemzeti érzésre is, a mely a létező nehézségekkel szemben küzdve, azzal az ősi erővel, a melyet a költő szent akaratnak nevez, előbb vagy utóbb, de borostyánt fog aratni. Ez a borostyán pedig, a melyet aratni fogunk, nemzetünk erejének gyarapodására, nemzetünk felvirágzására fog szolgálni. De hogy ezt kiérdemeljük, ezért óhajtom, hogy a telepités

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ne kapcsoltassék össze sem egy, sem más doctrinär elvvel, ne hogy ezek köpenye alatt a társadalom együttmüködésére zavarólag ható irányelvek kifejezésre jussanak, hanem hogy a nemzet ereje a gyakorlati élet igényeihez képest érvényesüljön a maga egészében. És én reménylem is, hogy azzal az érzéssel fogunk mindnyájan e teremből távozhatni, hogy az itt elhangzott szavak nem vesztik el hatásukat, hogy ellenkezőleg a telepités ügyének önzetlen és hű szolgái leszünk ott, a hol azt az élet tőlünk követeli, ott, a hol nemzeti és társadalmi kötelességeink állanak előttünk. Mert nem arról van szó, hogy melyik osztálynak használjunk, hanem arról, hogy a mint azt Bartha Miklós képviselő ur is mondta, a nemzet ügyének szolgáljunk. Ebben a tudatban törekvésünk csak egy lehet: az t. i., hogy elérjük a telepités végleges czélját. Ezt a végleges czélt én abban látom, hogy hazánk ezredéves földjét a magyar ekevas behatása alatt mindenütt magyarrá tegyük. Ez a magyar föld pedig, a magyar munkás verejtékével megmüvelve, meg fogja teremni azokat a gyümölcsöket, a melyekből bőven megtérülnek azok az áldozatok, a melyeket hoztak azok, a kik vérrel öntözték meg e haza földjét és mely áldozatok annyi dicső emlékkel párosulva, nemzetünk e föld feletti uralmának hatalmas, mert erkölcsi jogalapját képezik.

Ezek a szempontok vezérelnek akkor, a mikor bizom benne, hogy a magyar nemzetnek ez az akciója sikerre fog vezetni.

Rákosi Jenő: Nagyméltóságu miniszter ur! Mélyen t. szakértekezlet! Egészben nagy hátránynak látszik, ha az ember a tanácskozás ötödik napján jut szóhoz, de mégis én szerencsésnek érzem magamat, hogy ebben a helyzetben vagyok, mert az igazat megvallva, mint teljesen laikus ember jöttem ide és már is sejtem, hogy abban az illusióban fogok távozni, hogy egy tökéletes szakértő lettem; mert annyi ujat, annyi sulyosat, annyi fontosat, érdekeset és tanulságosat hallottam ezen az öt napon, a mitől lehetetlen meg nem termékenyülni, a melynek egy részéért lehetetlen nem lelkesülni, a mely azonban mégis nagy hátrányba dönti az ilyen későn felszólalót, t. i. meg van fosztva attól a lehetőségtől, hogy még valami ujat mondhasson.

De bármily nagy tisztelettel és elismeréssel vagyok is az itt hallottak iránt, egy dolog mégis nagyon feltünt nekem. A mikor az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

elébünk tett kérdő-iv olyan szük korlátok közé szoritja a kérdést, mondván, hogy szükséges-e nagyobb mértékben tepiteni vagy nem, tehát nem is azt kérdezi, hogy szükséges-e egyáltalában telepiteni, hanem csak azt, hogy nagyobb mértékben telepiteni: akkor itt az eddigi felszólalásokban tényleg a telepitésnek és a telepitéssel rokon összes kérdéseknek minden árnyalata, minden formája, minden eszköze ajánltatott, oppugnáltatott, magasztaltatott és megtagadtatott, ugy, hogy az embernek igazán bő választéka van, vajjon Péter vagy Pál szavához csatlakozzék-e. Egyénileg azonban nem elégit ki engem az, hogy össze tudom szedni mind azt a jót, a mit hallottam, de nem tudom magamnak elképzelni e szakértekezletnek egy concret eredményét a véleményeknek ily roppantul eltérő sokasága közepette. Én ennélfogva feladatomul tüztem ki, hogy visszatereljem a dolgot egy áttekintő mederbe, egy olyan szempont alá, amelyben az ember elhatározza magát arra, hogy igen vagy nem.

Ebben a direktivát nekem az adja meg, hogy voltaképen mi a czél, a melynek előttünk lebegnie kell, mert az világos, hogy a telepités csak eszköz. Azt kell nekünk keresnünk, hogy ezt az eszközt milyen mértékben, milyen formákban, micsoda czélra mozgósitsuk. Ha ezzel tisztába jöttünk, akkor egyszerre megvan a kérdés és a felelet reá.

A felszólalásokban czélképen három dolog volt megjelölve: a nemzeti kérdés. a gazdasági kérdés és a socialis kérdés. Ebből a háromból kell választanunk, vagy ezt a hármat kell összeegyeztetnünk. Volt azonban egy felszólalás, a mely még az összes nemzetgazdasági kérdések egyetemét is erre a kis csónakra kivánta rárakni. Baross Károly értekezleti tag ur az összes agrár-socialistikus, mezőgazdasági és nemzetgazdasági kérdések tömegét, a gazdák boldogulását, a nemzet felvirágzását mind erre az egy sajkára állitotta fel, ugy, hogy mire beszédének végére ért, én a beszéd örvényébe elsülyedni láttam a sajkát rakományával együtt.

Hát térjünk át a gazdasági telepitésre. A kérdés az, hogy a mit tervezünk, gazdasági telepités legyen-e? További kérdések adják meg erre a feleletet. Van-e a gazdasági telepitésre ok, van-e a gazdasági telepitésre terület, van-e a gazdasági telepitésre telepitendő anyag? Egy nemzet vagy egy ország akkor csinál gazdasági telepi-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

téseket, a mikor vannak elfoglalható területei, müvelés alá vehető területei, kiszárított tavai vagy hóditott tartományai. Ott, a hol az állam áldozatok árán is eddig be nem népesitett, gazdasági müvelés alá nem vett területeket telepit be abból a czélból, hogy a későbbi nemzedék alatt az állam a hozott áldozatait, ajándékait, segitségeit, kedvezményeit kamatok kamatjával nyerje vissza a gazdasági művelés alá vett területek hasznából: ez a gazdasági telepités. Van még egy fajta gazdasági telepités. Az a fajta, mikor a földmívelés nagy virágzásban van, az emberek gyarapodnak s gyarapodásuk folytán terjeszkedni óhajtanak, azonban terjeszkedésükre területet nem találnak. Ez egy másik állapot, a mikor a gazdasági telepitésről az álladalom gondoskodik. Ilyenkor veti szemét a latifundiumokra, a holt kéz birtokaira, a melyeket kisajátit és szerző munkás kezekre biz, hogy sokasodjanak, alkossanak uj elemeket az állam számára, a melyhez tartoznak. Ebben a helyzetben van-e Magyarország? Mindazok után, a miket valaha olvastam, a melyeket itt négy nap óta hallottam, azt kell konstatálnom, hogy ellenkezőleg Magyarországon sokkal több meglehetősen olcsón megszerezhető birtok van minden pillanatban, mint a mennyi ember földet keres. Ennélfogva a gazdasági telepités ezen ágára sincsen szükség.

Következik az a kérdés, hogy van-e terület a gazdasági telepités számára? Én más puszta telepeket, mint az eladó birtokokat, nem tudok. Ezt kiegésziti az a kérdés, van-e anyag a telepitésre? Telepitési anyag az olyan szorgalmas, szerző és takarékos nép, a mely minden szorgalma mellett is támogatás nélkül magának birtokot szerezni nem tud, a mely akár a társadalomnak, akár vállalatoknak, akár az álladalomnak támogatásával iparkodik birtokhoz jutni. Ilyen anyag van-e Magyarországon egyelőre a kellő számban egy nagy telepitési politika számára? Erre nem tudok igy felelni. De ha az eddigi telepitési kisérleteket veszem, azt kell mondanom, hogy a gazdasági telepités e czéljaira is csak minimalis mértékben van meg a települő anyag, mert ime tapasztaltuk, hogy egy és más oknál fogva azok csak félszegen vagy közepesen is alig sikerültek és bizonyos vagyok benne, hogy egyik fő ok az is, a többi között, hogy a telepitett anyag nem megfelelő, nem elsőrangu. Tehát ez sem szorit bennünket arra, hogy gazdasági szempontból

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

telepitsünk. Egyáltalán azt hiszem, hogy az ilyen szükebb területen belül, mint Magyarország, a gazdasági egyenlőtlenség, a földtelenség és a kinálkozó föld gazdaságilag kiegyenlitik egymást. Itt a legritkább esetben szükséges, hogy kivételes és rendkivüli intézkedésekkel az álladalom belenyuljon az élet munkás rajai, tényezői közé; elég, ha a törvényhozás maga szemmel tartja és egyes különleges törvények alkotásánál észrevevén a szükségeket és mozgalmakat, ezeknek kedvez, kezükre játszik, stb.; de ilyen gazdasági területen, a mely áttekinthető, a melyben az emberek könnyebben kicserélődnek, könnyebben érintkeznek, nem mint két külső, egymástól távol eső országban vagy egy igen nagy területü országban, mint Németország, az élet a gazdasági szükségletek szerint kielégiti magát.

Nem akarok kitérni arra az érdekes thémára, a melyet t. barátom Hegedüs Loránt hozott itt fel, t. i. a kivándorlásokra, a székely kivándorlásra, a felvidéki kivándorlásra, a melyek mind ide tartoznak, de a melyek azt is mutatják, hogy gazdasági telepitésekkel ezeket az elemeket lekötni, feltartóztatni nem lehet. A felső vidékről mind olyan ember vándorol ki, a kinek ott fekvősége van; azt eladja és a vételáron megy ki Amerikába, mert az ő fejében meg van az a stréberség, — a melyet Návay t. tagtársunk festett le elmésen — előtte van az a tündöklő existentia, a mely a tengeren tulra csábitja őt. A székelyt pedig nem lehet Magyarország felé forditani, azt nem lehet az Alföldre munkásnak vinni, mert a székely — t. barátom Bartha Miklós meg fogja nekem bocsátani — az alföldi magyar munkáshoz képest inferiorisabb faj, nem képes velük versenyezni és nem állja ki a versenyt az alföldi munkással. A csángók elzülésének is ez volt egyik oka. A székely azért megy Oláhországba, mert ott fölötte áll az ottani köznépnek és érvényesülhet vele szemben.

A gazdasági telepités ezeket a mozgalmakat itt nem fogja megállitani. A gazdasági élet egy szerves, törvényes rend, a melynek áramlata, folyamatai megvannak, a mely egy országon belül kielégiti magát, mihelyest egészben rendkivüli helyzetek elő nem fordulnak, a melyek rendkivüli intézkedéseket, mint telepitéseket, szükségessé tesznek.

A mi a socialis telepitést illeti, erre igen t. barátom, Csongrád

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megye főispánja meglehetősen megfelelt, mikor a latifundiumokat érintette, mert a socialis telepités kérdése a vagyontalanok kérdése. Igen érdekes a társadalomnak feltagolása a latifundiumok, a középbirtok, a paraszt és a napszámos közt. A középbirtok dolgozik a cselédségével, a paraszt a maga családjával, a napszámos és a latifundium zárják be a kört, mert a latifundium dolgozik a napszámossal. A napszámos-kérdés a latifundium kérdése. Mikor a gazdasági fejlődés odáig fog jutni, hogy az alföldi nagybirtokosok követvén Károlyi Sándor gróf példáját, a földjükön személyesen és közvetlenül fognak érintkezni népeikkel, akkor ez a kérdés megoldódik olyformán, hogy a birtokok biztositani fogják maguknak a maguk népét, a maguk napszámosait. Ez a socialis telepités, a mely nem tartozik az államra, mert ha az állam egyszer felveti, kidobja ezt a kérdést, akkor ebben áldás többé nincs, csak pusztulás és vész.

T. értekezlet! Nem tartván tehát e kérdés kereteibe szoritható-nak sem a gazdasági, sem a socialis telepitést, megmarad a nemzeti szempont. Elismerek két dolgot. Elismerem, hogy a mi nem gazdasági, a mi nem felel meg a gazdaság helyes törvényeinek, a mi nem felel meg egy helyes socialis politika törvényeinek, az nemzeti sem lehet soha; mert természetesnek és törvényszerünek kell lennie, az emberben és a természetben rejlő törvényeknek kell megfelelnie annak, a mi virágozni akar. Nemzeti törekvéseiben az ember soha se akarjon olyat, a mi az élet törvényeivel ellenkezik, sem olyat, a mi az emberi lélek törvényeivel ellenkezik. Elismerem másodszor azt, hogy igenis meg vagyok győződve, hogy ezt a kérdést, a mely eleinte csak az idealisták kicsiny táborát érdekelte és a melynek felkarolása messze időkre emlegetetté fogja tenni a mostani földmivelésügyi minister urat, ezt a kérdést a tágabb érdekeltségnek igenis az az összefüggés suggerálta, a mely benne rejlik a gazdasági és socialis természetében is.

Áttérek tehát annak a vizsgálatára, hogy nemzeti szempontból érdemes-e ezzel a kérdéssel foglalkozni és miképen. Igen sokan ma is intettek ezen a ponton bennünket, hogy legyünk óvatosak a nemzeti szempontok hangoztatásában, mert ha arról sokat beszélünk, talán több kárt teszünk, mint hasznot. Hát én, t. értekezlet, ennek az óvatosságnak feltétlenül igazat adnék abban az esetben, ha el-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mondhatnám azt, hogy mi ugyan nem beszélünk sokat, de legalább cselekszünk, De mikor csak arról van szó, hogy mit cselekedjünk, én akkor, a világos, őszinte szót előbbre helyezem a nagy óvatosságnál annál is inkább, mert meggyőződésem szerint nem mondhatunk itt semmit, a mi százszorosan megokolva ne volna már azzal, a mit a nemzetiségek mondanak, tesznek, cselekesznek és foganatositanak.

Az 1867-es kiegyezés nem eszménye a függetlenségnek, de kétségkivül a nemzet birtokába juttatta mindazokat az eszközöket, mindazokat a hatalmakat, a melyek szükségesek ahhoz, hogy itt benn megnyerje a további csatát. A mióta a történelembe vissza tudunk tekinteni, konstatálnunk kell, hogy itt ezen a földön rend és szabadság együtt csak akkor volt, a mikor a magyar faj uralma fennállott. Rend volt a nélkül is, rend volt ugyis, hogy a magyar faj nem uralkodott, de akkor rab volt a magyar faj is, a többi is. Rend és szabadság együtt csak a magyar faj uralkodása alatt volt. Már most mi következik ebből? Ebből az következik, hogy minden törekvés, minden cselekedet, minden intézmény és minden intézkedés, a mely a magyar faj megerősitését czélozza, annyi, mint a rendnek és a szabadságnak megerősitése, a rendnek és szabadságnak biztositása. Mit jelent az; a rendnek és a szabadságnak megerősitése? Azt jelenti, hogy a munkának, a munka eredményének, a személy- és a vagyonbátorságnak — a mint modernül mondják — biztositása. A magyar faj biztositása, az a zsebemnek és az életemnek biztositása ezen a földön mindenkire nézve.

Azt mondtam, t. értekezlet, hogy itthon kell megnyernünk a hadjáratot. Valóban egy nagy szabásu strategia az, a mely szemein előtt felemelkedik, midőn erre a gondolatra vetem tekintetemet. Egy nagy hadjárata ez Magyarországnak, még pedig a hadjáratok mindkét fajtájából való: egy defensiv hadjárat és egy offensiv hadviselet. Védő hadviselet egy bizonyos oldal felé, támadó egy másik felé. Defensiv arra, a hol igen finom éleslátással és igen distinguált hangon körvonalazta Károlyi Sándor gróf azokat a területeket, a melyeket a nemzetiségek délkeleten, északon és északnyugaton megszálltak. Ez a defensiv terület! Ott a védelmi háboru minden eszközével kell élnünk!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Igen nehezen térek itt egy kérdésre, a mely kedvencz thémája a szakértekezletnek, de csak egy bizonyos pontig kedvencz thémája. Azt mondhatnám: egy hegedü, a melynek csak egy hurján szabad játszani, hogy kedves legyen a melodia: ez a középbirtokosság kérdése. Ép azért fiatal barátom, Hegedüs Loránt t. képviselő ur elmésen egy tapasztalt politikus éleslátásával tért ki a kérdés elől, mondván, ne akarjunk itt egymásnak kellemetlenek lenni. Hát ha én a közvetlenségnek, a jóizü, eredeti dunántuli szolásformáknak olyan hatalmával rendelkezném, mint Vadnay Andor, én is megkisérteném az ő panægirisére ráduplázni és szintén elmondanám szivem énekét a magyar középbirtokosságról. De én ő vele nem akarok versenyre kelni. Én, hogy tanuságot tegyek arról a tiszteletről, arról a szeretetről, a melylyel ez osztály iránt vagyok, csak az emlitem meg, hogy életem legfogékonyabb korában voltam szemtanuja az utolsó nagy csatanak, a melyet ez a középosztály vivott a csaták ama hosszu lánczolatában, a melyek Árpád óta egész napjainkig terjednek, a melyekben mindig ez vérzett, mindig ez csonkult, mindig ez vitte elől a zászlót. A 60-as években mint 17 éves fiatal ember ott voltam az u. n. adóexecutiók nagy hadjáratában. A mai ember az adóexecutio alatt mást ért, mint a mit mi akkor láttunk. Ott voltam és láttam egész vidékek által tisztelt családokat a lakóházukból kiszórva, heteken át a szekérszinben tanyázva; a zongorájukon dohányt vágott a baka, a lovakat a szalonba kötötték be stb., szóval, hogy két hét alatt tiz esztendőre való áldozatot tett le a haza oltárára a középbirtokos, hogy ne fizessen adót, mert kiadták Budapestről a jelszót, hogy az adót nem szabad megfizetni. Ezt a nagy csatáját a középbirtoknak én láttam. Az óta az idő óta az én szivemben egy oltárkép ennek a középbirtokosságnak a dicsősége. De, t. uraim, a szeretet a kegyelet az embert, ha abba a keserü sorsba jut, hogy mások dolgáról lelkiismerete szerint kell gondoskodni, tanácsot kell adni, intézkedni kell, mondom a szeretet nem menti fel a keserü kötelesség alól, hogy magának feltegye a szükséges kérdéseket. Én nagyon jól tudom azt, hogy miért ment tönkre a középbirtokosság. A középbirtokosság a magyar történelemben nagy közszolgálatokra volt hivatva, az volt voltaképen a magyar nemzet és hogy ezt a hivatását évszázadokon keresztül teljesitette, azért el

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

volt látva az államtól megfelelő kiváltságokkal és ezeknek a kiváltságoknak, ezeknek a jogoknak segitségével a család fentartotta magát mindaddig, mig ki nem halt. Hisz elvégre itt többen vannak, a kik jobban tudják, mint én, hogy mik ezek a dolgok. Nem emlitem csak az ősiséget, a mely a családokat századokról, századokra fentartotta és pusztulni, bukni nem engedte. Egy vagyonjogi szervezet volt az, a mely ezt fentartotta.

Ez, t. uraim, az uj időkben megszünt. A magyar nemesség összes előjogait a haza oltárán felégette, ellenben megtartotta azt a kötelességét, a melyet a mult időben viselt. T. uraim! Igy nem lehet megélni! Az egészen bizonyos, hogy igy tönkre kell menni az osztálynak. Mert a haza szolgálatát is viselni és minden jogot is a haza oltárára letenni, ezt nem éli tul a századik sem. És most, mikor arról van szó, hogyan kell ezt az osztályt megmenteni, én reám igazán elszomoritó benyomást tesz, ha azt hallom, hogy ministeriumok által adható kedvezmények, subventiók, bérletek, olcsó internatusok — a mit szintén emlitettek — olcsó egy éves önkéntesi szolgálat, szóval a nevelés költségeinek csökkentése stb. azok az eszközök, a melyekkel itt segiteni lehet. Ezek nem azok a módok, a melyek megmenthetik, a középosztályt, a mely — a mint itt a szó hangzik — pusztul. Az én meggyőződésem az, hogy csak két módon menthető meg a középosztály. Vagy az állam talál valamit az ő reconstructiójára, a mely felér az elveszett privilegiumokkal, a mely tehát az osztálynak szól, a mire semmi kilátás, mert hiszen manapság osztályokat teremteni nem feladata az álladalomnak. Ha az állam igy nem tud róla gondoskodni, akkor a középosztály tovább pusztul, kivévén egy esetet, ha elveti magától a kötelességet, a melyeket eddig teljesitett; ha lemond azokról és nem bánja az országot, hanem csak magát nézi; akkor is megmenekül a még meglevő rész. Mert a középbirtok csak olyan értelemben ment tönkre, hogy az emberek mentek tönkre, a kik birták, a birtok ott van valahol és benne ül valaki. Ki ül benne és megél-e belőle, a ki benne ül? Ha megél, azért él meg, mert nem teljesiti azokat a kötelességeket, a melyeket a régi középbirtokosság teljesitett.

T. értekezlet! Én a kérdést igy vetem fel; ez mindenkinek a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lelkében megállhat és mindenki gondolhat valamit hozzá. Én is gondolok hozzá valamit és ez az: Én azt nem kivánom a történeti magyar középosztálytól, hogy történeti kötelességeiről lemondjon, mert én soha életemben nem fogom kivánni egy zászlótartótól, hogy a zászlóját eldobja. De egyet mégis ajánlok a magyar középosztálynak. Azt kell meggondolni, hogy ma az élő nemzedék öli az időt ugy, a hogy lehet, de a gyermekeit egy szerencsésebb, egy kiszámitottabb jövő elé kell küldenie, és pedig ennek az arkánuma az, hogy a gyermekeit a magyar nemesség nevelje kiszámitással, productiv kenyérkeresetre, productiv pályákra, ne pedig improductiv pályákra. Mert hiszen kik foglalják el a középső birtokokat? Azok, a kik productiv kenyérpályákra nevelkedtek, azok ülnek benn.

Bocsánatot kérek, ez voltaképen illetéktelen kitérés volt. Talán érdekes arra, hogy az ember egy pillanatig gondolkozzék róla. De a középbirtoknak reconstructiója a védelmi harcz vonalába tartozik, mert az természetesen, a mit én igy kitérőleg mondottam a pusztulás okairól, nem foglalja magában azt, hogy ne volna nagyon üdvös, nagyon hasznos az az eszme, hogy megvásároltassanak a középosztálynak dobra került birtokai és oda ugyanebből az osztályból életrevaló elemek telepitetvén be, azok egy uj nemzedéknek törzsök fája gyanánt meggyarapodjanak.

Visszatérek ahhoz a gondolatomhoz, hogy ilyen értelemben az egyedüli szempont a nemzetiségi szempont, a mely motiválja a telepitést, mert ethikai tartalom van benne, erkölcs van benne, a mely élteti, a mely a telepitésnek sikerét biztositsa, csak az a feltétel kell hozzá, hogy az helyesen, okosan, becsületesen és mindig czéltudatosan intéztessék jó anyaggal és jó helyen. Hogy hogyan, azok szerint a kérdések szerint, a melyeket ő Nagyméltósága elénk terjesztett, azt mondanám, hogy mindenféleképen, egyetlenegy módot sem vetve meg, mert ez nem egy theoretikus, egy elméletkereső mintagazdaság, hanem egy gyakorlati intézkedés, egy bizonyos czél felé, a melyet nem téveszt az ember szem elől. Ez is olyan t. értekezlet, mint a háboru. Nem minden hadvezérnek van megadva, hogy ő válaszsza meg, hol legyen a csata. A másik hadvezérnek is van beleszólása. De azért nem mindig az a hadvezér nyeri meg a csatát, a ki a másikat kényszeriti egy bizonyos helyen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megütközésre, hanem az a hadvezér, a ki a terrénumnak kinálkozó előnyeit legjobban kihasználja, hátrányait legjobban elkerüli. Ez a mi telepitésünknek, ennek a speczifikus magyar telepitésnek is feladata: nem kötni magát sem telepitéshez, sem parczellázáshoz, sem feles gazdasághoz, semmihez, hanem minden vidéken azt alkalmazni, a mely azon a vidéken legkönnyebben a siker legtöbb kilátásával alkalmazható. Oly szerencsés helyzetben vagyunk, hogy itt ideákat, sőt kidolgozott terveket hallottunk, mint a milyen volt Csernovics Diodoré, a mely igazán mint Kolumbus tojása került az asztalunkra. Igaz, valaki azt mondta, hogy Kolumbus tojásából nem lesz csirke, de Kolumbusnak nem is az volt a feladata hogy csirkét tenyésszen, hanem, hogy Amerikát fedezze fel.

Bocsánatot kérek, hogy ily hosszasan beszélek. Még egy pont van, a melyre pár szó talán ráfér: ez a pénz kérdése. Az a kérdés merül fel, hogy igen drága mulatság, igen költséges foglalkozás a telepités, minekünk pedig szerény pénzügyi helyzetünk van, másra kell mindenfelé a pénz, tehát nem áldozhatunk stb. Az természetes dolog, hogy minden actiónak a világon alkalmazkodnia kell a rendelkezésre álló erőkhöz. A ki többre vállalkozik, mint a mennyit vállai elbirnak, az a teherrel együtt összeroskad. A helyes leszámolás a létező erőkkel a fődolog. De valamelyes erők mindig vannak. Az egész kérdés tárgyalásának két szélső pontja volt: a Beksics-féle fantastikus liberalismus, a mely maga előtt látta az Alföld medenczéit megtöltve magyar vérrel, a melyet csak csapra kell ütni, hogy ide is folyjon, oda is folyjon és egyszerre eláraszsza Magyarországot; a másik véglet az volt, a mely kizárta a nemzeti szempontot; Mandelló t. tagtárs ur kizárta ebből a nemzeti szempontot és csak gazdasági érdekeket látott benne. Én azt hiszem, sem az a vérmes, sem ez a pessimistikus felfogás nem fogja a pénzügyi kérdést dülőre vinni, hanem az a bölcs, körültekintő, a helyzettel számitó, de az ideált a szivébe karoló, tiszta, világos látás, a mely megnyilatkozott Ő Nagyméltóságának beszédében. Azon ösvényen kell mennünk, a mely azt mondja, annyi pénzt, a mennyit erre a czélra megszerezni lehet és a mennyi kinálkozik megszerezhetésre, meg kell szerezni; azt erre a czélra kell forditani és ezt a czélt soha semmiféle körülmények közt figyelmen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kivül hagyni, szem elől téveszteni nem szabad. Ezt folyton azzal a józansággal, azzal a szeretettel és azzal a kiszámitással kell szem előtt tartani, kell kezelni, administrálni, a mely abban a megnyitó beszédben megnyilatkozott. Mert ennek a nemzetnek az offensiv harcza, ennek a nemzetnek, a mely háttal áll nyugat felé és éjszak felé és arczczal áll dél felé, a hóditó utja dél felé megy és a nemzetnek a hadak utját törekvéseivel intézkedéseivel, a nép mozgalmába és fejlődésébe való beavatkozásával követnie kell. Mert ha nem követi, akkor az a nagy alföldi medencze nem egy expansiv tartalék lesz, a melyből rajokat ereszt ki, hanem egy medencze, a melybe belefulladunk. A pénzkérdést hánytorgatva valahogy ugy ne járjunk, mint a karthagóiak a rómaiakkal szemben, a kik mulattak, nevettek, elbizakodtak fényes boulevardjaikon egészen addig, mig a római hajók rájuk nem jöttek, mig a római légiók a szárazon el nem keritették őket. Mikor azután odajöttek, a karthagói asszonyok — de már csak végső hazafias felbuzdulásukban — levágták hajukat, hogy hajókötelet csináljanak belőle, a mely mentőkötélül szolgáljon. Én reméllem, nem jutunk addig, hogy levágjuk hajunkat, hogy mentőkötelet csináljunk magunknak, mert a kormány, a mely ezt a kérdést felkarolta az ország közvéleménye, a világ elé vitte, oly magaslaton áll, a melyről szembe lehet nézni a legkényesebb, a legsulyosabb és mondjuk a legnehezebb áldozatokkal is. És én azt hiszem, hogyha férfiak egyszer egy kérdéssel szembe mernek nézni, azzal a kérdéssel el is fognak bánni.

Köszönöm szives figyelmüket.

Elnök: T. értekezlet! Holnap, délelőtti 11 órakor tartunk ülést és délutáni 2 óráig fogunk tanácskozni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Hatodik nap.

1900. január 23-án.

Elnök: T. értekezlet! A tegnapi napon, a mikor sorrend szerint következett volna, nem lehetett jelen az igazságügyminiszter ő Nagyméltóságának küldöttje, Dévai Ignácz táblabiró ur. Talán méltóztatnék megengedni, hogy Dévai ur kezdje meg ma a vitát.

Dévai Ignácz: Nagyméltóságu elnök ur! Igen tisztelt szakértekezlet! Első sorban tiszteletteljes köszönetet mondok azért, hogy kegyesen megengedni méltóztattak, hogy tegnapról elmaradt felszólalásomat ma terjeszthessem elő. Minthogy a szőnyegen levő kérdésekkel szemben az igazságügyminiszterium ez idő szerint a dolog természetének megfelelőleg állást még nem foglalhat, azzal a tiszteletteljes kérelemmel fordulok a földmivelésügyi miniszter ur ő nagyméltóságához, hogy a jelen tárgyalások eredményeit majdan felölelő javaslatokat annak idején igazságügyi szempontból leendő hozzászólás végett az igazságügyi kormánynyal közölni kegyeskedjék.

És most legyen szabad a tárgyalás során felmerült egyik-másik momentumra nézve igénytelen egyéni észrevételeimet megtenni.

Egyik tagtársunk támadást intézett az igazságügyi kormány ellen a miatt, hogy az általános polgári törvénykönyv codificationalis munkálatainak során a gazdaközönséget nem hallgatta meg, hogy igy tehát a mezőgazdasági érdekek iránt közömbösséget tanusit. Ő Nagyméltósága, igen t. elnökünk, a tények előterjesztésével nyomban kimutatni kegyeskedett, hogy ez a támadás minden alapot nélkülöz. Legyen nekem szabad ennek kapcsában egyéni meggyőződésemet kifejezni abban az irányban, hogy ezeknek a kérdéseknek, névszerint az agrárius viszonyoknak szabályozása az általános polgári törvénykönyv keretébe be sem vonható. Nem vonható be

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

pedig azért, mert ezek a viszonyok oly specialisak, oly kivételesek, egyéb viszonyoktól annyira eltérőek, hogy az általános magánjog elveinek alkalmazását meg sem engedik. Politikai, közgazdasági momentumok uralkodnak itten, a melyek ezeket kiválóan politikai, még pedig földmivelésügyi-politikai feladatokká avatják. Hiszen semmi sem illustrálja jobban felfogásomnak helyességét, mint az, hogy ma ezeket a kérdéseket itt tárgyaljuk a földmivelésügyi miniszter ur ő Nagyméltóságának ægise alatt. Ez a körülmény maga is tanusitja, hogy ezek a kérdések az igazságügy általános keretébe bele nem vonhatók. — Ott van az uj német birodalmi polgári törvénykönyv, mely csak az imént lépett hatályba. Ez bizonyára a kor magas szinvonalán áll, de abban hiába fogunk keresni agrárius jogot, hiába keressük az agrárius viszonyok rendezését. Ez szándékosan, tudatosan kirekesztetett annak köréből; az életbeléptető törvény egyenesen ráutalt és kiemelte, hogy az agrárius jogrend, a mint fennállott eddig, ezután is fenmarad és hogy annak reformálása, kiegészitése, szóval fejlesztése ezután is az általános magánjogi codex körén kivül fog végbemenni. És tényleg, alig hogy ez a polgári törvénykönyv megalkottatott, meghozta Poroszország 1898 juliusban uj törvényét, mely a westfaleni mezőgazdasági jószágokra nézve a végrendelet nélküli örökösödést az «Anerbenrecht» (főörökösi jog) alapján kiépiti, az 1882. évi április hóban kelt «Landgüterordnung»-gal behozott «Höferollé»-t megszünteti s az eddigi közvetett főörökösi jog helyébe a közvetlen főörökösi jogot (unmittelbares Anerbenrecht) lépteti. Ez egészen ellenkezésben lenne az általános codex-szel, tehát csak ugy volt lehetséges, hogy az általános codex anyaga és ez az egész anyag egymástól teljesen elkülönittetett. Ott van Baden nagyherczegség, a mely szintén azóta, nevezetesen 1898. évi augusztus hóban hozta meg egy ujabb Höfegesetz-jét, a melyben a zárt udvarjószágokra (geschlossene Hofgüter) nézve az Anerberechtet szabályozta. Ott van az 1863. évben közétett szászországi polgári törvénykönyv, a mely szintén hires codificationalis münek van elismerve; ez a közzétételéről szóló királyi rendelet értelmében az agrárius jogot szintén nem érintette, s még a mai német codex mellett is érvényben van az 1843. évi szász törvény, a mely a birtokok elidegenitését, a mennyiben az elidegenités a birtok egy harmadán tulmegy, a poli-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tikai hatóság engedélyéhez köti. De ott van a szomszédságban az osztrák polgári törvénykönyv, a mely ezeket a kérdéseket mindenütt a politikai perrendtartás terére utalja. Nagyon megjárná az, a ki az osztrák polgári törvénykönyvnek pl. örökösödési jogát, a mely a római joghoz simulván, az örökösöknek az örökségnek természetben való felosztását megengedi, alkalmazni kivánná a német Észak-Tirol zárt parasztudvaraira, az u. n. geschlossene Bauernhöfe-re nézve, a melyeket az 1795. évi udvari rendelet értelmében sem örökösülés esetén, sem azonkivül felosztani nem szabad. —

De utalok a birtokrendezési eljárásra is, a mely érintve is volt. Ez bizonyára amaz agrárius müveletekhez tartozik, a melyek a magánjogot a legközvetlenebbül érintik. És méltóztassék széjjelnézni a német birodalom valamennyi államában, Ausztria egyes tartományaiban, sőt — a mi igen érdekes — még Horvátországban is, legalább a tagositásra nézve: ez nem az igazságügy keretében vitetik véghez, ez nem a biróságok hatásköréhez van utalva, hanem utalva van mindenütt a közigazgatási forumok elé. Az eljárás többé-kevésbbé tisztán közigazgatási vagy némely birói elemekkel vegyitett közigazgatási természetü. Ilyen eljáró forumok a drezdai Kreishauptmannschaft, a Württembergische königliche Centralstelle für Landwirthschaft, ilyen a badeni Oberdirektion des Wasser- und Strassenbaues, a porosz Generalkommissionok, az ausztriai egyes tartományokban a kormány mellett szervezett Landescommission für agrarische Operationen, a melyek közigazgatási és birói elemekből vannak összeállitva. Ezek mindenütt közigazgatási forumok, ellátva mezőgazdasági, culturtechnikai és jogászi szakerőkkel, és külön szabályok szerint végzik ezeket a müveleteket.

Talán ebből a pontból indulhatna ki annak a bajnak orvoslása, vagy legalább enyhitése, a melyet egyik t. tagtársunk tegnapelőtt itt az erdélyi részekre nézve érintett. Ha mi a birtokrendezést a mégis merevebb és szigorubb keretekhez ragaszkodó birói eljárás köréből kivennők és azt egy szabadabban mozgó eljárásra és hatóság elé utalnók, én valószinünek tartom, hogy azoknak a bajoknak nagy része enyhülne vagy talán meg is szünne. Ezeket a hatóságokat és ezt az eljárást természetesen kellő biztositékokkal kellene körül venni. —

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Egyik tagtársunk az örökhaszonbérletről szólván, azt állitotta, hogy az a mai jog szerint nem is létesithető. Én a kérdés jogi állásának megvilágilása végett bátor vagyok arra utalni, hogy az urbéri és rokon jogbirtokviszonyok rendezéséről szóló pátens, valamint az erre vonatkozó törvények, de más törvényeink sem tartalmaznak sehol olyan szabályt, mely az ilyen viszonyoknak megalapitását a jövőre kizárná. Igenis, vannak hasonló intézkedések a külföldi törvényekben, a németországi agrárius törvényekben, sőt Ausztriában is, hol az 1867. évi deczember hó 21-én kelt alaptörvény kimondotta, hogy fekvőségek jövőre megválthatlan tartozásokkal s szolgáltatásokkal nem terhelhetők. Nálunk azonban az osztrák polgári törvénykönyv, mely a fekvőségek dologjoga tekintetében a magyar állam egész területén irányadó, szolgál e részben zsinórmértékül. Ez a törvénykönyv mint a bérlet alfajait szabályozza az örökhaszonbért, örökbért s földbért s ebben a részében nálunk ma is változatlanul, módositatlanul áll fenn. Tényleg 1848 után is keletkeztek ilyen emphyteuticarius, superficiarius viszonyok, a melyeket legfőbb bíróságunk gyakorlata elismer, és a melyeket a telekkönyv mint u. n. osztott tulajdont jegyez be. Tehát oda konkludálok, hogy ilyen viszonyok igen is létesithetők a mai jog szerint.

Hogy aztán ez az örökhaszonbérlet mint a telepités egyik eszköze mennyiben volna felhasználható, azt nálamnál hivatottabb szakkörök fogják eldönteni; én csak arra vagyok bátor utalni, hogy talán még sem volna egészen a helyén mellőzni ezt az eszközt sem, mert hiszen lehetnek viszonyok és lehetnek vidékek, a melyek között s a a hol a telepités szüksége előáll és a hol a tulajdon elvén alapuló telepitést nem foganatosithatjuk azért, mert rendelkezésre csak olyan területek állanak, a melyek meg vannak kötve, a melyeket tehát örök áron elidegeniteni vagy lehetetlen, vagy csak igen nagy nehézséggel lehet. Hogy ilyen esetben, midőn a bajt öröktulajdoni telepitéssel el nem hárithatjuk, azt örökhaszonbéri telepitéssel mért ne enyhitsük? ezt belátni nem tudom. Természetesen állami befolyás, állami interventió mellett és talán állami kedvezményekkel lehetne ezt az eszközt a telepités előbbvitelére a legczélszerübben felhasználni.

Az a kifogás, hogy hiszen ez hasonlit a régi urbéri viszony-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hoz. Engedelmet kérek, én igen sokaktól hallottam azt, hogy a parasztgazdának a helyzete sokkal jobb volt az urbériség idején, mint a milyen ma. Ennek helyességét abban az irányban, hogy a parasztot földjétől nem lehetett oly könnyen megfosztani, alig lehet kétségbe vonni. De ha igy áll a dolog, akkor az örökhaszonbérlet teljes perhorrescálását nem értem. Hiszen az emphyteusis az által, hogy a paraszt földesuri függését abból kikapcsoltuk, hogy az örökhaszonbérló a politikai s polgári jogegyenlőséget élvezi, szóval hogy a viszony tisztán s kizárólag magánjogi térre szoritkozik, csak nem vált rosszabbá az urbéri viszonynál? A mi pedig azt az aggodalmat illeti, hogy talán az örök haszonbérbeadónak a tulajdona menne veszendőbe, utalok e tekintetben a történetre. Az urbériségnél is évszázadokig tartó fejlődésre volt szükség, a mig az a kapcsolat megszünt, a mig az megváltást eredményezett; és ez se elszigetelten egyedül Magyarországon, hanem Európaszerte ment végbe, még pedig állami kártalanitás s megváltás mellett. Ha a mi intézkedésünk is ilyen hosszu időre orvosolja vagy enyhiti a bajt, azt hiszem, meg lehetünk vele elégedve.

Egyik tagtársunk annak a nézetének támogatására, hogy a telepités kizárólag állami feladat, utalt Poroszország példájára, a hol szintén az állam telepit abból az ismert 200 millió marknyi alapból. Én bátor vagyok rámutatni, hogy ez a telepités Poroszországnak csak két tartományára vonatkozik, Posenre és West-Preussenre. Ott tisztán nemzeti szempontból az állam végzi a telepitést. Poroszország egyéb tartományaiban azonban szintén széles mederben folyik a telepités, még pedig az 1876. évi s későbbi telepitési törvények értelmében; itt magánosok részéről történik az többnyire hozzátelepités alakjában és, az 1891. évi julius 7-iki törvény óta, járadékjószágok létesitésével, de tart folytonosan. Ezeket a magánosok által történő telepitéseket az állam, ha — a mint az utasitás mondja — rechtlich und sächlich angemessen-nek találja, állami támogatásban részesiti. Az állami támogatás első sorban abban áll, hogy a General-Commission mint állami szerv viszi véghez az egész müveletet az ő műszaki és mezőgazdasági szakembereinek segélyével. De támogatja az által is, hogy járadék-kölcsönöket adat az ő járadékbankja által. Ez azonban nem ugy történik, a mint mondatott,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a járadékbank az egész vételárt, vagy az egész vételár helyébe lépő fix rentét váltja meg, mert hisz az a Renten-Gütler a vételárnak ötöd- vagy negyedrészét tőkében fizeti ki és csak a maradékra nézve létesitenek járadékszolgáltatást. Ezt szokta azután a bank megváltani, de ezt sem mindig egészen, mert ha a jószág értékében szabályszerü fedezetet nem talál az egészre, akkor csak egy részét váltja meg és ez természetesen a telekkönyvben első helyre jegyeztetik be. De a törvény arról is gondoskodik, hogy a hol nem a vételár, illetőleg az ennek helyébe lépő fixjáradék megváltása, eszközöltetik a bank által, ott is nyujthat kölcsönt, névszerint az első berendezkedésre, az épület emelésére stb. Természetes, hogy a General-Commissionok az illető gazdát, a ki a járadékbanktól járadékkölcsönt nyert, a maga kezelésében ellenőrzik, vigyáznak arra, hogyan kezeli gazdaságát, vajjon jó karban tartja-e az épületet, biztositja-e tüzkár ellen és e részben mint bizalmi férfiakat igénybe veszik a társadalmi köröknek ott a helyszinen lakó vezetőit.

Hogy már most mennyiben lehetne minálunk is a telepeseknek annuitásait mintegy nagy medenczébe összegyüjteni és ezen az alapon járadékkötvényeket kibocsájtani és a telepitési ügyet ezzel előbbre vinni, a mi által természetesen a földmivelési kormány rendelkezésére bocsátott telepitési alap forgathatósága és hasznositathatósága is lényegesen fokoztatnék, azt pénzügyi és közgazdasági szakkörök itéljék meg. Én csak arra utalok, hogy nálunk hasonló műveletek mentek végbe nem egyszer, hiszen lényegileg összes földterheink igy lettek megváltva az urbéri terhektől kezdve a szőlődézsmáig; sőt még legujabban a kuriális zsellérbirtokok megváltásánál is lehetővé tétetett az állami közvetités igénybevétele.

Attérek most az egyetemlegesség kérdésére. Az egyetemlegességet az eddig felszólalt, urak mindnyájan ellenezték közgazdasági okokból. Én hozzátehetem, hogy jogi okok is ellene harczolnak, mert hiszen ez oly jogi bonyodalmakra vezethet, a milyeneknek kerülése feltétlenül szükséges. Méltóztatnak tudni, hogy ha valaki solidaris obligatiója alapján egyetemleges adóstársaért fizet, a fizetett összeget megosztva többi adóstársa ellen visszkereset utján érvényesitheti; ha ezek valamelyike nem fizet, egy egész ujabb sora a regressusoknak keletkezik, a mi egyes adóstársak ujabb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fizetésképtelensége esetén valóságos végnélküli csavarként fogja körül a maga regressusaival az egyetemlegesen kötelezett adósokat. És itt legyen szabad egy igen érdekes jelenségre rámutatnom, a melyet ismét a német törvényhozó nyujt. Tudvalevő dolog, hogy nálunk a hitelező, ha követelését végrehajtás utján hajtja be, adósának minden vagyonát lefoglalhatja és legyen bár az ő követelése 100 frt, adósának akár 10 ingatlanát is lefoglalhatja, s érjenek bár azok külön-külön tizezreket, mindnyáját egyetemleges zálogjoggal terhelheti. Ugyanez volt az állapot Németország minden államában Hamburgot kivéve, ugyanez az állapot Ausztriában és tudtommal más országokban is. De ez Németországban a folyó év kezdete óta lényegesen megváltozott. Ott a végrehajtató hitelező az ujabb birodalmi törvény szerint, a mely Németország, összes államaira kihat, követelését csak egy ingatlanra jegyeztetheti be; és ha ebben fedezetet nem talál, akkor, követelését kénytelen megosztani és csak megosztva jegyeztetheti be végrehajtóilag több ingatlanra, egyetemes jelzálogot azonban végrehajtás utján nem alapithat. Ennek némileg mintául szolgált Hamburg város joga. Hamburg, mint a continensnek első tengeri kereskedelmi városa, minden lehető módon gondozza és ápolja a hitelt; hiszen a realhitel modern formája a 13. században onnan indult ki, ott létesitették az első telekkönyveket is, és Hamburgban még szerződés utján sem lehet egyetemleges jelzálogot alapitani. Ott, ha a felek szerződésileg több ingatlannak egyetemleges jelzálogositásában megállapodtak, ez a telekkönyvbe, nem jegyeztetik be, még pedig egy 1868. évi törvény, alapján. Ezek mind olyan esetre szólanak, a mikor egy adós több ingatlana képezné az egyetemleges zálogokat. Fokozottabb mértékben áll ez akkor, a mikor nem egy, hanem több adósnak ingatlanairól van szó.

Hieronymi Károly ő nagyméltósága és mások is ráutaltak arra az anomáliára, hogy mig egyrészt nagyterjedelmü birtokok idegen honpolgárok kezeire jutnak, másrészt itt keresünk területet a telepitésre. Én e kérdésnek mélyebb taglalásába nem bocsátkozom, csak egy gondolatot vagyok bátor érinteni, megfontolásra ajánlani. Talán combinative, a két bajt összekapcsolva, lehetne azokon némileg segiteni, ha kimondatnék, hogy épen tekintettel a telepités czéljaira, az államnak elővásárlási jog adatik mindazokra az esetekre, a mikor egy bizo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nyos mértéket meghaladó birtok jogügylet utján idegen állampolgár kezére kerül, vagy ilyen idegen állampolgár birtokának kikerekitésére, nagyobbitására használtatik fel. Ez kétségtelenül az ingatlan szerzésének bizonyos korlátja volna az idegenekkel szemben. De bátor vagyok arra utalni, hogy különbséget idegenek és honpolgárok között tesznek másutt is. Ott van pl. Poroszország, mely 1846. évi május hó 4-én kelt törvényében egyenesen kizárja, hogy külföldi alapitvány, testület vagy bármely jogi személy királyi engedély nélkül ott ingatlant szerezzen, a mi nálunk nem áll fenn, mert ott van pl. Szliács fürdő, a mely idegen alapitvány birtokába került. Jellemző, hogy a gyakorlat Poroszországban ezt az ingatlanszerzési korlátot külföldi részvénytársaságokkal s szövetkezetekkel szemben is alkalmazza. Ott van Hamburg városa. Ott voltam a Landes-Hypotheken-Bureau-ban, a mikor megjelentek a felek, hogy az adás-vétel megtörténtét előterjesszék és kérjék a tulajdon bejegyzését. Az Oberbeamter des Hypoteken-Bureau's nem ismerte az illető vevőt és azt kérdezte tőle, vajjon hamburgi állampolgár-e és mikor szerezte meg az állampolgárságot. Az illető kénytelen is volt előterjeszteni mindazon okiratokat, a melyek bizonyitották, hogy a hamburgi civitást megszerezte. Az 1863. évi törvény ugyanis kimondja, hogy Hamburgban idegen fekvőséget nem szerezhet, hacsak erre a senatus engedélyét meg nem nyeri, s ezt külföldiekkel szemben ma is alkalmazzák. A Consens-Protocollba bejön, hogy az illetőnek civitása ekkor és ekkor kelt senatusi határozattal kimondatott.

De utalok hazai törvényre is, a mely némileg rokon rendelkezést tartalmaz.

Értem a magyar-román határrendezésről szóló 1888 : XIV. törvényt, a mely a beiktatott egyezmény X. czikkében kimondja, hogy a határváltozás folytán az egyik állam területéből a másik állam területébe áteső ingatlanok az eddigi tulajdonosok kezein maradnak. Kiköti azonban, hogy ha ezek az ingatlanok valamely ott megjelölt jogügylet utján ezután elidegenités alá kerülnek, az illető államnak elővásárlási joga van. Ez tehát nem ismeretlen intézmény nálunk sem.

És most — last not least — felszólalásom utolsó pontjához jutok. Ha az állam nemzeti, közgazdasági, socialpolitikai szempontok

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

által vezéreltetve, szükségesnek tartja, hogy nagy áldozatok árán létesitsen egészséges fejlődésre, boldogulásra képes kisebb gazdaságokat, akkor logikai kényszerüséggel folyik szüksége annak is, hogy gondoskodjunk ezeknek a gazdaságoknak ilyen állapotban való fentartásáról. Meg kell ezeket óvni egyrészt az ellen, hogy fel ne szivassanak a szomszéd nagybirtok által, hogy nagybirtokká ne tömörittessenek, de meg kell óvni az ellen is, hogy kisebb törpegazdaságokká ne töressenek. Ez másképen alig érhető el, mint az elidegenités és a feloszthatóság bizonyos mértékü korlátozásával. Az eszközök, a melyek erre vezetnek, különbözők lehetnek, de csak akkor fognak megfelelni, ha ezt a korlátozást valóban eredményezik.

Károlyi Sándor ő nagyméltósága azt a nézetét nyilvánitotta, hogy erre külön törvényes intézkedés nem szükséges, hogy ezt a magánszerződés keretében is el lehet érni. Én engedelmet kérek, azt az egyéni meggyőződésemet vagyok kénytelen kifejezni, hogy magánjogunk alapján magánszerződések keretében — legalább a maga egészében és teljességében — ez a czél alig lesz megvalósitható. Igaz, a felek a szerződési autonomia folytán a köztük fenforgó jogviszonyt tetszésük szerint rendezhetik, kölcsönös jogaikat és kötelezettségeiket szabadon állapithatják meg mindaddig, a mig tiltó törvénybe vagy a közerkölcsbe nem ütköznek. Csakhogy az ilyen szerződés hatálya csupán azokra terjed ki, a kik megkötésében részt vettek; harmadik személyre annak hatálya már nem terjed ki. A telepesre a telepitési szerződésben háritott kötelezettség tehát nem száll át arra, a ki a telepet az első telepes elidegenitése alapján szerezte meg. De azt mondhatná valaki, hogy hiszen ott van a telekkönyv, ha bejegyezzük a telekkönyvbe, akkor absolut hatályt nyer a személyes kötelezettség. Ez azonban nem egészen ugy áll, mert a mi jogunk taxative felsorolja azokat a személyes kötelezettségeket, a melyeket telekkönyvi bejegyzés által általános jogi hatálylyal ruházhatni fel, s ilyenül csupán az elővásárlási, visszavásárlási és bérleti viszonyból folyó obligatiókat ismeri el. A bérleti viszony természetesen a telepes korlátozása szempontjából szóba nem jöhet. Hogy az elővásárlási s visszavásárlási jog kikötése a czélt mért nem biztosithatja, arra mindjárt visszatérek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

De van még egy másik ok is, a mely szerintem kizárja, hogy a magánszerződések a czélnak megfeleljenek. Mert mi a czélja a magánszerződésnek? Nem más, mint a magánjogi és — hozzáteszem — a vagyonjogi érdeknek a biztositása. Ennek az elérésére alkalmas, mert hiszen a szerződés alapján, ha a fél a maga szerződési kötelezettségét nem teljesiti, és azt tőle kikényszeriteni nem lehet, vagy azért, mert tárgyilag lehetetlen, vagy mert ő azt teljesiteni nem akarja, akkor átalakul az ő szerződési kötelezettsége kártéritési kötelezettséggé és a jogosult fél azt, a mi az ő vagyonából hiányzik azáltal, hogy a szerződés nem teljesittetett: id quod interest, megkapja vagyoni elégtétel alakjában. Hogy állunk azonban a dologgal akkor, ha a közérdek sértetett meg? Ha a közérdek sértetett meg, ha a szerződési kötelezettség ilyen irányban nem teljesittetett, akkor kártéritésről szó nem lehet. Hiszen a közérdek sérelme, a kár, vagyonértékben fel sem becsülhető. Kötbér sem segithetne itt a bajon, mert a kötbér a kártéritést pótolhatja csak. Ha tehét áll, hogy: jus publicum privatorum pactis mutari non potest, még inkább áll az, hogy: jus publicum privatorum pactis *constitui* non potest. Magánjogi eszközökkel a közérdeket megóvni nagyon bajos.

Visszatérek most az elővásárlási és a visszavásárlási jogra, a melyről, midőn azt állitottam, hogy nem megfelelő, a közönséges jog értelmében vett elő- és visszavásárlást értettem, a melytől eltér az, a melyet az 1894: V. t.-cz. szabályoz. Ez a jog csak az első eladásra hat ki, a másodiknál már nem gyakorolható. Eladás esetében, ha a kikötött viszontszolgáltatás olyan természetü, hogy azt az elővásárlásra jogosult teljesiteni nem képes, az elővásárlást nem érvényesitheti és nem gyakorolhatja jogát árverés esetében sem. Ha természeti személy az elővásárlásra jogosult, korlátozva van időtartamban, mert hiszen a jog személyéhez van kötve. Ezen szempontból tehát az elővásárlás nem felel meg. De nem felel meg a visszavásárlás sem, mert hiszen az a mi jogunkban ugy van rendezve, hogy az nem a vevő jogát kivánja korlátozni, hanem csak biztositani akarja az eladót, hogy eladott tárgyát *bármikor* visszaszerezhesse. Már most ilyen formában vévén a visszavásárlási jogot a telepitési szerződésbe, a telepes helyzete oly precarius lesz, hogy kétlem, hogy ily szerződés mellett alkalmas telepest kaphassunk.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Beksics Gusztáv ő méltósága a visszavásárlási jogot kivánja felhasználni, de ezt törvényben külön szabályozná. Hát hogy ez hatályos legyen, szükséges, hogy mindannyiszor, a mikor a telepes részéről olyan változás van készülőben, a mely a telepitési czéllal ellenkezik, mikor pl. gazdaságát hanyagul viszi, vagy el akarja idegeniteni alkalmatlan kezekre, vagy fel akarja osztani, mindannyiszor az állam visszavásárlási joga mintegy automatice azonnal közbevágjon. Ez azonban nem más mint indirekt uton megállapitott az a korlátozás, a melyet az u. n. birtok védelmi törvények egyenes uton mondanak ki. Ez nem más, mint ha kimondjuk, hogy az elidegenités vagy a felosztás bizonyos esetekben csakis a telepitő vagy valamely hatóság beleegyezésével történhetik meg, másképen nem érvényes. Meggyőződésem szerint ezek a telepek vagy esetleg alapitandó járadékjószágok a legalkalmasabb térül kinálkoznak arra, hogy itt tegyünk egyszer kisérletet, habár szükebb körben, a birtokvédelmi törvényeknek hatására nézve. Ha beválnak, akkor fenntarthatjuk, ha nem válnak be, akkor elejthetjük e szabályokat.

Ezekben voltam bátor szerény észrevételeimet előadni.

Kovácsy Sándor: Nagyméltóságu minister ur! T. értekezlet! Rákosi Jenő értekezleti tag ur tegnapi felszólalása után én tulajdonképen elállhatnék a szótól. Ő annyi közvetlenséggel, annyi érvvel jelölte saját álláspontját, hogy én alig tudok valamit hozzáadni. A mi pedig az ő álláspontját illeti, azt én teljes mértékben osztom. Ha azonban mégis felszólalok, teszem azt azért, mert még néhány érvvel ki akarom egésziteni azokat, a miket ő mondott.

Kiindulok t. értekezlet, ugyanabból, a miből ő indult ki, t. i. az előttünk fekvő kérdéseknek első pontjából, és azt a kérdést teszem fel magamnak, a melyet a t. minister ur is feltett, hogy vajjon a telepitési tevékenység az eddiginél szélesebb keretben folytattassék-e? Midőn a kérdés felett gondolkodom, előttem áll az egész országnak fejlődése, előttem áll a magyar Alföldnek fenomenális emelkedése, a melyről évekkel ezelőtt fogalmam sem volt, előttem áll, hogy az a földbirtok, a mely ezelőtt 15 évvel alig volt értékesithető, most jelentékeny értéket képvisel, előttem áll, hogy azok a puszták, a melyekről a mesék beszéltek, ma már nem léteznek, ma már mindenütt emberrel, mindenütt munkával találkozunk. A ki az Alföldön 35 év

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

óta utazik és az Alföldnek viszonyait közvetlen szemlélésből ismeri, az látja, hogy fejlődik az évről-évre, hogyan szaporodnak a tanyák, a maga szemeivel látja az ujabb és ujabb tanyák keletkezését, most látja, hogy az az ős magyar elem, a melyről eddig ugyszólván nem is beszéltünk, most mint egy nagy munkás, mint egy nagy népszaporitó elem jelenik meg az országban. És ha most felteszem a kérdést, hogy telepitsünk-e, hova telepitsünk, hol vannak itt uratlan területek, hol vannak itten pusztaságok, a melyek ne volnának benépesitve. Igenis találunk nagy 20—40 ezer holdnyi uradalmakat, de azok mintagazdaságok. Miért vegyük el tehát ezeket tulajdonosaiktól, hogy oda adjuk másoknak, a kikről nem vagyunk bizonyosak, hogy ha benépesitjük velük a telepet, miképen fogják művelni a földet? Ez tehát ki van zárva. Vagy keressünk az ország határszélén, a hol művelésre kevésbbé alkalmas földbirtokok vannak, területeket és oda telepitsük azt az elemet, a mely jobb viszonyokhoz van szokva, a mely tehát nem jó kedvvel megy oda, a melyet csak kényszerűséggel lehet oda vinni és szaporitsuk azon telepeknek számát, a melyeket soha sem fogunk tudni felvirágoztatni? Ezeket a kérdéseket ha felteszem magamnak, azt kell felelnem erre, hogy a telepités — megjegyzem, hogy telepités alatt nem értek mást, mint uj községeknek nagyobb területeken való egyöntetü létesitését — befejezett dolog. És ha a telepitési osztályt mégis fenn akarom tartani a ministeriumban és a ministeriumnak vezetése alatt, azt kivánom azért, hogy a régi telepeseknek helyzetén javitsunk végre valahára, ez ugyan évek munkájába fog kerülni, nagy áldozatokkal fog járni, de a mit az állam megkezdett, azt közmegnyugvásra be is kell fejezni ugy, hogy az biztositsa a telepesek boldogulását.

Ezzel tulajdonképen magát a kérdést, hogy telepités legyen-e vagy nem, a magam részéről befejezettnek tekintem. Az értekezlet folyamán azonban igen sok olyan kérdés merült fel, a mely a telepités kapcsán hozatott fel, a mely azonban tulajdonképen nem telepités. Ilyenek a hozzátelepitések, a középbirtokosok fentartása és a különféle módozatok megállapitása. Nem tehetem tehát, hogy ezekre is ki ne terjeszkedjem és a telepitési osztálynak a jövő működésre nézve néhány utmutatást ne adjak.

Minden esetre látunk egy népmozgalmat, a mely az Alföldből

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

indul ki és látjuk azt, hogy az Alföldön a nép szaporaságánál, munkásságánál és szerzőképességénél fogva mindig szükebb és szükebb a föld. A mig lehet, az alföldi ember természetesen ott marad abban a hangyabolyban, a hol született, de idővel annak az alföldi embernek földre van szüksége és megy oda, a hol talál. Miután pedig azért, hogy az alföldi embernek földéhségét, ott a helyszinén kielégitsem, a magánvagyont bántani nem akarom, miután Magyarországon nincsenek olyan állapotok, hogy erőszakkal kellessék megoldani kérdéseket, a melyek csak rossz vért szülnek és következményeikben kiszámithatatlanok lehetnek, ennek következtében el kell következni annak az időnek, hogy az alföldi ember tovább is megyen földet keresni. Azzal szemben, a mit itt állitottak, hogy az alföldi ember nem mozdul ki helyéből, utalhatok saját választókerületemre, a hol bizony több alföldi ember megtelepedett, eladván Szoboszlón 300 frtjával egy holdat, nálunk pedig 70 frtjával vásárolván uj holdat. És nagyon jól érzik magukat.

A telepitési osztálynak főfeladata lenne tehát kijelölni és lehetőleg előmozditani az irányt, hogy az a költözködés, a melyet egyes egyedek már megkezdettek és a mely elég szerencsésnek bizonyult, elősegittessék. Akkor azután nem földtelen, nem pénztelen emberek kerülnek bizonyos vidékekre, hanem vagyonnal birók, a kikből azután egészséges osztály keletkezik. Ezt azután lassacskán folytatni lehet. Mikor az egyik testvér szülőhelyéről elköltözött és uj lakóhelyén jól érzi magát, jön majd utána a másik testvér, a sógor, a szomszéd és ezáltal egy egészséges meghóditását uj területeknek, esetleg nemzetiségi területeknek érjük el.

A másik feladata e telepitési osztálynak a középföldbirtokosok kérdésével áll kapcsolatban. Magam is középföldbirtokos vagyok, tehát magam is ismerem a középföldbirtokosok sulyos helyzetét, de megvallom, hogy bár majdnem minden felszólaló hangoztatta ezt, nem tudom kitalálni annak módját, hogy lehet ezt a középbirtokosságot megmenteni. Hogy az állam álljon az ügy élére, hogy a középbirtokosok adósságának egy részét ajándékkép kifizesse, az nem lehetséges; épugy nem lehetséges az sem, hogy az állam vásárolja meg a középbirtokot és telepitsen oda egy másik középbirtokost. Hát ebben a másik középbirtokosban megvan-e a biztositék arra

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nézve, hogy 3—4 év mulva nem lesz ott, a hol az elődje volt? Ezt a kérdést a természetes fejlődésre, a természetes megoldásra kell bizni.

De rátérek arra is, a mit itt hangoztattak, hogy ki vagyunk téve annak a veszélynek, hogy középbirtokainkat idegen nemzetiségü egyének fogják megvásárolni és egy nagy invasiónak nézünk elébe. Én nekem szent meggyőződésem a jövőre nézve is az, a mi a multban történt. Lehet-e nagyobb invásiot képzelni, mint a milyen a mult században történt? Tessék megnézni azoknak neveit, a kik a mult században és ezelőtt is adományokat kaptak. Volt-e köztük egy magyar is? Azok mind idegenek voltak. És mi lett belőlük? Nem a legjobb magyar emberek lettek belőlük? Nekem tehát erős a meggyőződésem és bizom benne, hogyha előfordulnak is szórványosan esetek, hogy külföldiek vásárolnak középbirtokot, azokat az a magyar elem, a mely ma sokkal nagyobb erővel bir és a mely támogatást nyer magától az államtól és az egész magyar nemzettől, sokkal hamarább fogja feldolgozni, mint feldolgozta a mult században. Én tehát a magyarságnak és a magyar ügynek győzelmében nem kételkedem.

De mondjuk, hogy vannak egyes vidékek, a hol nem lehet a középbirtokost megmenteni, a hol gondolkozni kell arról, hogy mit tegyünk azzal az elemmel, mit tegyünk ezzel a birtokkal, a mely felszabadul és nem tudom, de esetleg idegen kezekre kerül. Én itt sem vélném azt, hogy egy nagy bankot állitsunk fel, és nem tudom miféle erőszakos rendszabályokhoz nyuljunk.

Tényleg kevés köztünk az az elem, a mely birtokot keres; de hát ez nem fog mindig igy maradni; volt idő, a mikor több volt ez az elem és lesz is idő, a mikor több lesz ez az elem. A telepitési osztálynak feladata ezekről a birtokokról tudomást szerezni, ezeket a birtokokat nyilván tartani és evidentiában tartani azokat az embereket is, a kik keresnek birtokot, a kiknek van annyi pénzük, hogy azt legalább részben kifizessék. Ezeket azután támogatni, segiteni kell, hogy ott meghonosulhassanak. Ez által talán elérjük a kivánt czélt, a nélkül, hogy a nemzetiségek kikiáltanák, hogy elveszszük tőlük a földet. Mi nem akarjuk azt tőlük elvenni, hanem azt a földet, a mely a mi földünk, meg akarjuk tartani. Ebben találom én a telepitési osztály második feladatát.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Már most be is fejezem felszólalásomat. Azt méltóztatnak majd mondani beszédem után, hogy én beszéltem, de semmit sem akarok. Én nem akarom felbiztatni a népet arra, hogy te földéhes vagy, majd a kormány ad neked földet, én nem akarom a középbirtokost felbiztatni arra, hogy bár te a tönk szélén vagy, de bizzál, mert az értekezleten mindenki melletted volt, tehát a kormány segiteni fog rajtad. De egyet mégis akarok, t. i. azt akarom, hogy ezt a középbirtokos is meghallván, igyekezzék maga magán segiteni.

Rubinek Gyula: Nagyméltóságu minister ur! T. értekezlet! A tegnapi nap folyamán, ha szóhoz juthattam volna, akkor valószinüleg ugyanabba a helyzetbe jutottam volna, mint a t. előttem szóló, hogy egyszerüen hivatkoznám az előttem felszólalt Rákosi Jenő igen t. értekezleti tag ur beszédére, ahhoz mindenben hozzájárultam és a szótól elállottam volna. Azonban a mióta ennek a beszédnek hatását, érvelését a rideg számitás és a józan ész bonczoló kése alá véve megszemléltem, szétbonczoltam, kénytelen voltam más meggyőződésre jutni. Az igen t. felszólaló ur remek logikával, az érvek egész halmazával és a meggyőzés szerencsés tulajdonságával beigazolta fényesen, hogy sem gazdasági, sem socialis szempontok a telepitést Magyarországon nem indokolják. És a midőn ezt oly fényes logikával és oly fényes érvekkel beigazolta, beszédének utolsó negyedében a nemzeti érzés fellángolása mellett a nemzeti érzés tüzében az összes addig felhozott argumentumokat mind porrá égette és tisztán a nemzeti érzés szempontjából, a nemzeti politika parancsolta szükség szempontjából csatlakozott a telepitésnek legnagyobbmérvü felvételéhez.

T. értekezlet! Reám ez a beszéd azt a hatást gyakorolta, mint annak a hadvezérnek előnyomulása, a ki a gyors győzelemnek biztos tudatában a mögötte levő hidakat mind elégeti, és a midőn csapatai az élelmezésre reá szorulnak, akkor megakad, zavarba jön. T. értekezlet! Mi valamennyien magyarok vagyunk. A magyar nemzet fellendülését, felvirágzását valamennyien, a kik szerencsések vagyunk itt jelen lehetni, kivétel nélkül szivből óhajtjuk. Azonban ezenkivül igen sokan az értekezlet tagjai közül gazdák is vagyunk, és ő Nagyméltósága a minister ur azonkivül a mezőgazdasági érdekeknek legmagasabb őre nemcsak hivatalánál fogva, hanem a valóságban is.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ha azonban már most épen ezen hivatalából kifolyólag tisztán nemzeti szempontokból karolná fel a telepitést, akkor szakitana azzal a körültekintő tapintatossággal és azzal a bölcs előrelátással, a mely minden intézkedését jellemzi. Az egész telepités eszméje tulajdonképen miért merül fel oly intensive a jelen pillanatban? Nem uj ez az actio. Keletkezése, illetve ily nagyobbmérvü feltámadása visszavezethető az alföldi agrár-sociális mozgalmakra. A liberális sajtó legnagyobb része a sociális mozgalom egyetlen panaceájául jelölte meg a latifundiumok felosztását, sőt még a legutóbbi időben is folytonosan halljuk hangoztatni. Nem is kell messze mennem, csak a tegnapi beszédek közül egyre hivatkozom, a mely ugyan nem a sociális bajok, de a kivándorlás okául hozza fel a latifundiumokat. Hegedüs Loránt t. értekezleti tag ur hivatkozott Bereg-, Ung- és a felsővidéki megyék viszonyaira, statistikai adatokra támaszkodva. Ugyancsak a tegnapi napon az egyik felszólaló ur igen alaposan reámutatott a statisztikai adatokra való egyoldalu hivatkozás hátrányaira. És itt ugyanez az eset áll fenn. Mert ha annak a kivándorló tótnak mi földet adunk, az kétségtelen, hogy idebenn fog maradni. De az a kérdés, hogy meddig lesz ennek a birtoknak tulajdonosa hasonló istápolás, hasonló támogatás mellett, mint a milyet a jelenlegi törvények, a jelenlegi közigazgatás biztositanak neki. Rövid idő mulva megint csak oda jutunk, hogy a kivándorlás pillanatnyilag megszünik ugyan — a mint megszünt Poroszországban is ugyanezen okokból — de ha a viszonyok továbbra is ugyanazok maradnak, mint a jelenben, rövid idő mulva ugyanazokat a kivándorlási jelenségeket és mozgalmakat fogjuk tapasztalni, mint tapasztaljuk jelenleg. Ez a kérdésnek tehát egyoldalu felfogása. Ujabban, a midőn a latifundium-ellenes irányzatnak a sociális kérdés felvetésével nem sikerült czélját elérnie, nemzeti szempontokat visznek bele a mozgalomba. És igen sikeresen, mert ezen szempontok sokakat megnyernek még azok közül is, a kik eddig az agitatiónak előző fegyvereit visszautasitották, el nem fogadták és veszedelmeseknek jelezték. Ez az irányzat ebben az értekezletben — örvendetesen tapasztalhatjuk — a leghatározottabb visszautasitásban részesül.

Ha már most — visszatérek a nemzeti szempontnak hangoztatására — belemennénk a telepitésbe, ekként felbuzdulva azon igazán

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hazafias, szép és lendületes beszédeken, a gazdasági szempontok mellőzésével, mi lenne ennek a következménye? Mondjuk, hogy az ehhez szükséges nagy összegek rendelkezésünkre állanának és mondjuk, hogy sikerülne az idealisták által remélt rövid időn belül fényes eredményeket elérnünk. Ezen eredményeket nagy anyagi támogatás mellett lehet, hogy elérjük a telepeken, de micsoda visszahatással lesz ez azokra a vidékekre, a honnan mi az anyagot elvonjuk? Itt azután a gazda szólal meg bennem. Mi hat a legnyomasztóbban az alföldi gazdálkodási viszonyokra? A munkáshiány. Daczára annak, hogy — a mint Vadnay főispán ur tegnapi felszólalásában rámutatott arra a veszedelmes jelenségre, mely a kis embereknek a parasztbirtok által való felszivódásában rejlik — daczára annak tehát, hogy az ezen birtokokból kisajátitott kisbirtokosok napszámos-munkásokká sülyednek le, mégis azt látjuk, hogy a munkásszükséglet az Alföldön épen a mezőgazdasági cultura intensivitása nyomán folytonosan emelkedik. És ha a culturának az intensivitása az Alföldön nem emelkedik jövőre még fokozottabb mértékben, akkor azok a birtokosok sem képesek megállani, a kik még ma szilárd alapon állanak. Ha azonban a cultura emelkedését kivánjuk, akkor onnan a munkáskéznek elvonása egyenesen lehetetlen.

De egyéb bajok is keletkeznek ezen nagyobbarányu népvándorlás révén. Az a munkás, az a kisbirtokos, a ki talán már beletörődött abba, hogy életét az ottani viszonyok között a lehető legjobban töltse el, elégedetlenné válik, a munka nem izlik neki, tulkövetelő lesz, a gazdának a helyzete megnehezedik, igényei emelkednek, örömei, vágyai fokozódnak, mert hisz, ime, nap nap után előtte a példa, hogy egyik vagy másik szomszédja az óriási mértékben megindult telepitési akczió révén kedvezőbb anyagi helyzetbe jut.

Ezek a szempontok, t. értekezlet, nagy óvatosságra intenek; rámutatnak azon gazdasági sociális veszedelmekre, a melyek különösen az Alföldet, tehát azt a vidéket veszélyeztetik, a melynek nemzeti propagativ erejétől reméljük azt, hogy ez egykoron a természetes fejlődés folyamán megteszi azt a nemzeti hóditó utat, a melyet az idealisták rövid időn belül akarnak elérni.

Igenis, meggyőződésem nekem is, hogy az Alföld medenczéjének az a hivatása, hogy gazdaságilag, illetve társadalmilag megerő-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

södve, de csak akkor, mikor ezen megerősödés beállott, a nemzeti erők kifejlődésével megszállja azokat a vidékeket, a melyek gazdasági szempontból egyedül megszállhatók. Mert a telepitési akcziónak meg vannak a természetes határai. Ezen természetes határokat megjelöli az a vonal, a hol a termékeny vidék a terméketlen vagy a kevésbbé termékeny vidékkel találkozik. Igen helyesen jelöltetett ki az az utvonal a folyamok völgyén, a hol a jobb viszonyokhoz, a magasabb igényekhez szokott magyar ember legalább hasonló viszonyokat talál, mint a milyeneket otthon elhagyott. Ha azonban e völgyek betelepültek, akkor még az országnak egy igen jelentékeny terjedelmü vidéke maradt meg, a hova telepiteni sohasem fogunk.

De a midőn helyeslem a telepitésnek ezt az irányát, nem kizárólag nemzeti szempontok vezérelnek engem e kérdésben, hanem igenis, gazdasági szempontok. Mert ha én lehetőségét nem látnám ott a telepes boldogulásának, akkor a nemzeti eszme bármily fellángolása nem késztethetne engem arra, hogy ő Nagyméltóságának a telepités bármely irányát is ajánljam.

De bár a telepesek boldogulását a nemzetiségi vidékeken az ottani gazdasági és sociális viszonyokból folyólag igenis lehetőnek tartom; még sem vagyok abban a helyzetben, hogy a telepitésnek egyes itt felhozott, a vita folyamán előnyei és hátrányai tekintetében igen bőven megjelölt módozatai közül választani tudnék, mert azt hiszem, hogy a módokat mindig a viszonyok fogják megjelölni. Egyet mégis ki kell emelnem: azt, hogy nagyon helyesen mutattak reá arra, hogy az állam hozzon bármily áldozatokat, nagyobb arányokban ezen telepitési actiónak folytatása, még az általam vélt szerényebb keretekben való folytatása sem lesz egyedül az állam erejéből lehetséges. Bármily kicsinylőleg, bármily elitélőleg szóltak is egyesek a porosz járadékelvről, azok után, a miket épen az igazságügyminister ur igen tisztelt képviselője beszédében felhozott, még inkább megérlelődött bennem az a meggyőződés, hogy egyedül ez az utja annak, hogy mi a telepitésnek szükséges hiteleszközöket az állam s illetve egyesek és különösen a földbirtokososztály nagyobb megterheltetése nélkül megszerezhessük; nagyobb megterheltetése nélkül, hangsulyozom, mert megterheltetés azért lesz. Bizonyos áldozatokat az államnak kell hoznia. Mert hiszen, ha mi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a telepeseket törvénynyel nem védjük, ha nekik törvényes előnyöket nem biztositunk, különösen az első időben, akkor képtelenek lesznek megállani az idegen, az ismeretlen viszonyok közepette, különösen akkor, ha a telepités első idejében esetleg kedvezőtlen évjáratok következnek. De ezek az áldozatok csakis abban a mértékben hozhatók, a menyiben indokolja a gazdasági és sociális szempont a nemzeti érdekeknek megvalósitását és semmi esetre sem szabad a telepitési akczióban addig menni, hogy tisztán nemzeti szempontból óriási áldozatokat hozzunk és tulságosan megterheljük azt a különben is annyira megterhelt magyar földbirtokot a sikerre való biztos kilátás nélkül.

A társadalom bevonását ezen akcziónál természetesen a legnagyobb mértékben helyeslem. Helyeslem pedig azon formájában, a mint az Németországban történik. Itt a törvény által létesitett központ képviseli a folytonosságot és az esetről-esetre a vidékről bevont társadalmi tényezők képviselik a helyi érdekeltséget, a helyi ismereteket.

De a midőn a kisbirtokos osztálynak telepitését nemzeti szempontból a nemzetiségi vidékeken helyeslem, ugyanakkor rá kell mutatnom arra is, hogy talán ezzel egyforma fontosságu a belső telepités is, vagy mondjuk, a parczellázás. Mert hiszen igaz, hogy az Alföld bőtermő rónái tanyákkal bőven fel vannak szerelve, azonban az az állapot, a melyet az Alföldnek egy nagy részén tapasztalhatunk, hogy napokig elutazhat az ember a nélkül, hogy községre találna, még sem lehet egészséges állapot. A parczellázás és uj községeknek Magyarországnak épen alföldi medenczéjében való telepitése az a fontos eszköz, a mely lehetővé teszi majd, hogy gazdaságilag és társadalmilag az Alföld ezen magyar medenczéje megerősödve szolgáltassa majd idővel a mostaninál nagyobb számban a rajokat a nemzetiségi vidékek betelepitésére.

Az egyes telepek létesitésénél ujabban nagyobb gondot fordítanak az illető telepeseknek nem csak vallási és szellemi neveltetésére, hanem anyagi érdekeik istápolására is. És az én nézetem is az, hogy ha községet telepitünk, akkor létesitsünk mintaközséget. Ezt pedig elfogjuk érni olykép, ha a letelepitett anyagi érdekeinek hosszu időn át, addig, mig teljesen meg nem erősödött, atyailag gondját viseljük. Hogy mely eszközök vezetnek erre, azt felesleges

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hangsulyoznom. A vita folyamán eléggé bőven kifejtetett, hogy ez az örökösödés, a földbirtok megoszlásának időleges megkötöttsége és hitel-, fogyasztó-, termelő- és értékesitő szövetkezetek alakulása révén érhető el. De a mi a legnagyobb biztositékot adja arra nézve, hogy ezek a községek biztos fejlődésnek nézzenek elébe, azt azon eszme felvetésében találom, a mely ezen uj telepes községek mindegyikében legalább egy középbirtokos betelepitését is javasolta. Az az igen körülményes és bonyodalmas viszony, a mely az egyes telepeseket a telepitőhöz köti, soha sem lesz annak a kisembernek áttekinthető és hiába magyarázza meg neki akármilyen ékesszólással egy rá nézve idegen egyén annak igazságos vagy helyes voltát, az soha sem fogja ugy meggyőzni, mint meggyőzheti és megmagyarázhatja az, a ki a telepitésben sorsosa, érdektársa. De ha méltóztatnak helyeselni — legalább a felszólalók legnagyobb része helyeselte azt — hogy az ilyen telepesközségekben középbirtokos is telepittessék, ennek természetes következménye az, hogy a midőn látjuk és tapasztaljuk, hogy a középbirtokososztály, nemcsak a régi, hanem az ujonnan fejlődött középbirtokososztály is pusztulófélben van, helyeselni kell azt is, hogy nemcsak a telepesközségekben, hanem az országban mindenütt gondoskodni kell a középbirtokosok fentartásáról, fenmaradásáról. És a midőn ennek a szükségességét jelzem, nem látom az ezzel szemben hozandó áldozatot oly nagynak, hogy ha ennek a kérdésnek felvetése és megoldása ugy nemzeti szempontból, mint gazdasági és socialis és különösen politikai szempontból szükséges, hogy azt meg ne valósithassuk. Arra természetesen nem lehet gondolni — a mi itt előre mintegy ellenvetés gyanánt felhozatott — hogy az eladósodott középbirtokosok terheit az állam váltsa meg. Erre azt hiszem azok, a kik a kérdéssel komolyan foglalkoznak, a kik ezt a kérdést felszinre hozták, maguk sem gondolnak. De hogy ne hozzunk olyan intézkedéseket, a melyek ezen földbirtokos osztály fenmaradását, megerősödését, fejlődését biztositsák, azt nem tudom belátni. És ilyen intézkedéseknek lehetősége igenis van.

A vita folyamán felemlittetett, hogy a kötött birtokok, de különösen a papi birtokok előnyösen volnának felhasználhatók egészséges bérlő osztályok megteremtésére. Ebben az irányban a földmive-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lésügyi miniszterium kezdeményezéséből kifolyólag néhány évvel ezelőtt tényleg akczió is indult meg. Ha a papi birtokoknak fekvését tekintjük, akkor konstatálhatjuk, hogy azoknak java része épen nemzetiségi vidékekre esik. Ha tehát hozatnék olyan törvényes intézkedés, a mely a kötött birtokokból létesitendő hosszabb lejáratu farmszerü bérleteket lehetővé tenné, akkor oly erős középbirtokos osztály keletkeznék, a mely helyettesitené a pusztulásnak indult középosztályt és a mely önmagában hordaná biztositékát annak, hogy nem jut az előbbi sorsára.

Miben állana ezen farmszerü bérletnek az előnye? A legfőbb előnye abban állana, hogy ezek oszthatlanok volnának. Azt a farmbérletet az első birtokos nem oszthatná meg gyermekei között, hanem azok közül csak egy örökölhetné a bérletet, igy tehát egy középbirtokos családnak fenmaradása minden körülmények között biztositva volna. A középbirtokosok pusztulásának igen sok felsorolt oka között nem hangsulyoztatott eléggé az, hogy igenis a mai törvényes örökösödési rend az, a mely különösen a régi középbirtokos osztálynak pusztulását legfőképen előidézte. Méltóztassanak magukat beleképzelni egy ezer holdas középbirtokos helyzetébe, a ki felneveli gyermekeit azon igényekkel, a melyek egy ezer holdas földbirtokkal járnak. Ha az apa elhal, a törvényes örökösödés révén három-, négy- vagy ötfelé oszlik az a birtok. Az a 200 vagy 400 hold már koránt sem elégséges azoknak az igényeknek kielégitésére, a melyeket az ezer hold jövedelme még megbirt. Én azt hittem — és tévesen hittem — hogy ennek az örökösödés kérdésének felvetése épen az igazságügyi kormányzatnál fog legnagyobb ellenvetésre találni, de épen az igazságügyminiszter igen t. képviselőjének fejtegetéseiből örvendetesen tapasztalom, hogy ime a mi igazságügyi kormányunk is komolyan foglalkozik az agrárjog ezen legfontosabb intézkedéseinek esetleges inaugurálásával és felépitésével és azt hiszem, hogy ha ő Nagyméltósága a földmivelésügyi miniszter ur, a kit a kezdeményezés első sorban illet, az agrár törvényhozásnak ezen részét épen a középbirtokos osztály fentartása szempontjából kezdeményezné, az igazságügyi kormányzatnál találná a legnagyobb támogatást.

De a farmszerü bérlet feloszthatlanságának a társadalmi szempontokon felül megvan a maga gazdasági előnye is. Az a tapasz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

talat, a melyet az a bérlő vagy középbirtokos egész élete folyamán szerzett, azok a befektetések, a melyekkel annak a földnek jövedelmezőségét emelte, mind veszendőbe mennek akkor, ha az a földbirtok felosztásra kerül. Ha azonban azt a földbirtokot egészében a családnak csak egy tagja örökölheti, mindazok az egy élet folyamán szerzett gazdag és drága tapasztalatok, mindazok a befektetések érvényesülnek az utódnál is. És ezen a czimen egy óriási nemzeti vagyont tudunk megmenteni. Ezen farmszerü bérletek inaugurálása hitem és meggyőződésem szerint maga után fogja vonni azt, hogy ha azok előnyösöknek bizonyulnak, maga a nagybirtokos is, a latifundium tulajdonosa is ezen bérletet önként fogja behozni birtokai kezelésénél.

A mai mezőgazdasági müveltség magas foka mellett, a latifundiumok olyatén kiterjedése mellett, mint a minő Magyarországon tapasztalható, teljes lehetetlenség, hogy egy egyén, tehát maga a birtokos abban a helyzetben legyen, teljes idejének feláldozásával is, hogy maga kezelje a birtokát. Egyébként is a nagybirtoknak feladata nem abban merül ki csupán, hogy a földbirtok jövedelmezőségét emelje, tehát, hogy a nemzeti vagyonosodást gazdasági szempontokból előmozditsa, hanem más magasztosabb hivatása is van a nagybirtoknak. Azokat a társadalmi és politikai feladatokat, a melyeket teljesiteni és istápolni első sorban a nagybirtok van hivatva, sokkal inkább teljesitheti akkor, ha az anyagi gondoktól, ha birtokának kezelésétől legalább részben felmentetik.

T. értekezlet! Nem tudom azokkal az ékes szavakkal, azzal a hazafiui lelkesedéssel a középbirtok és bérletek eszméjének, a középbirtokos és bérlő osztály érdekeinek felkarolását ő Nagyméltóságának nagybecsü figyelmébe ajánlani, mint azt az előttem szólók tették. De a midőn ő Nagyméltósága figyelmét a középbirtok érdekeinek felkarolására ugy nemzeti, mint gazdasági és socialis szempontokból felhivom, akkor az a tudat vezérel engem, hogy ez a középbirtokos osztály, ha vagyonilag megerősödött, elég erős és egyuttal elég képes is lesz arra, hogy teljesitse azon kötelezettségeket is, a melyeket a multban teljesitett és a melyekre a jövőben is hivatott, ha egészséges és consolidált társadalmat akarunk. Mert ha ez a középföldbirtokos osztály lemond a középföldbirtokkal járó kötelezettségek telje-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

sitéséről, akkor hiába támogatjuk, akkor majd teljesiti helyette azt más, de mindenesetre az ő érdekei ellenére.

Elnök: T. értekezlet! A mai ülés folyamán beadta irásbeli véleményét Lukács Béla ő Nagyméltósága. A vélemény ki fog nyomatni és az értekezlet tagjai közt szét fog osztatni.

Dévai Ignácz: Nagyméltóságu miniszter ur! T. értekezlet! Félreértett szavaimnak helyreigazitása végett csak röviden vagyok bátor ismételni, a mit különben már előadásomban is hangsulyoztam, hogy azok a kijelentések és észrevételek, a melyeket előterjeszteni bátor voltam, az én egyéni nézeteim. Ezek az igazságügyi kormány állásfoglalásának természetesen nem præjudicálhatnak. Ezeket bátor voltam előterjeszteni ugy, hogy: valeant, quantum valere possunt, önmagukban és indokaiknál fogva.

Tallián Béla: Nagyméltóságú minister úr, tisztelt értekezlet! Ha én ma, e minden alkalommal kimagasló, tanulságos, tegnap különösen élvezetes vita hatodik napján felszólalok, teszem ezt tisztán egyszerű kötelességből, még pedig azért — a miért a minister úr ő Nagyméltóságának köszönettel tartozom — mert ezen megbeszélésre meghivott. Lehetőleg tömören fogok előadni mindent, még az indokolásokat is, nehogy túlhosszúra nyuljék a felszólalásom.

Első sorban engedje meg ő Nagyméltósága, hogy üdvözöljem bátorságáért, a melylyel e nagy, életbevágó kérdésben a zászlót kezébe ragadta. Meg vagyok győződve arról, hogy épen ő Nagyméltóságának a keze, a ki már is oly nagy népszerűséget szerzett magának, hogy ez a kéz elég erős lesz arra, hogy teljes diadalra is vigye a kitűzött zászlót; mert meggyőződésem az, hogy ő Nagyméltósága, ha a telepitési kérdést egészében végrehajtja, maga mellett fogja találni az egész nemzetet és új honfoglalója lesz e nemzetnek; de egyúttal meggyőződésem az is, hogy ha — a mi, reménylem, nem fog bekövetkezni — ő Nagyméltósága csak félmunkát végez, ezzel — a mit nem hiszek és nem remélek — a telepitésnek kérdését messze hosszú időre kitolná.

Még egy kérdésre legyen szabad csak röviden reflectálnom, a mely a tárgyalások folyamán többször felvettetett és ez az, hogy az itt lefolyt ankét alkalmával felhangzottak következtében a socialisták talán erősebb igényekkel fognak fellépni, talán nagyobb étvágygyal

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lesznek eltelve. Ez nem lehetetlen, ez valószinű, mert hiszen lapot ma mindenki olvas és kétségtelen, hogy a socialista lapok is a saját érdekökben fogják kiaknázni ezt a kérdést. Helyesnek tartanám tehát, ha ő Nagyméltósága az ankét befejeztével gondoskodnék arról, hogy mindezek a kérdések oly szinben tüntettessenek fel, a melyben étvágyuk a kellő mértékre le lesz szállitható. Ha ez kötelesség a mi részünkről, annál inkább kötelesség a sajtó részéről és azt hiszem, hogy a sajtó ebben a minister úr ő Nagyméltóságát feltétlenül támogatni fogja.

Mielőtt áttérnék beszédem tárgyára, első sorban, az uralkodó szokás szerint néhány megjegyzést kivánok tenni előttem szóló Rubinek t. tagtárs úr beszédére. Ha én abban a meggyőződésben lettem volna, hogy ezt a nagy akcziót a társadalomra kell bizni, vagy ha e meggyőződést bennem az itt elmondott beszédek keltették volna, az igen tisztelt előttem szóló beszéde ebből kiábránditott volna. Mert ha a társadalom, mint hivatott közeg — a mint ő mondja — a nemzeti telepités szükségességét határozottan tagadja, ennek a társadalomnak a kezébe az ügyet letenni sohasem tudnám.

A másik megjegyzésem az előttem szóló t. tag úrnak a beszédére az, hogy ő védte a latifundiumok felosztása ellen irányuló beszédet. És itt első sorban megjegyzem, hogy bár szorgalmas hallgatója voltam az értekezletnek, én ily beszédet nem hallottam; de ha tényleg történt is volna rá esetleg burkoltan czélzás, maga a felszólaló úr is ugyanezen hibába esett, mert a latifundiumok védelmében első sorban is azt hangsúlyozta, hogy a telepités mindenekelőtt szükséges az Alföldnek azon területein, a hol napokig kell menni, mig községre talál az ember. Nos hát, bocsánatot kérek, ezeken a területeken mást, mint latifundiumot felosztani nem lehet. Ha tehát a latifundiumok felosztása helytelen, akkor helytelen az a következtetés is, hogy első sorban az Alföldön kell telepiteni.

Azt is emlitette az előttem szóló, hogy a földmivelésügyi minister úr kezdeményezte a papi birtokoknak kis bérletbe átadását. Nem tudom, megtörtént-e ez, vagy nem, mert nem vagyok közege a földmivelésügyi ministeriumnak, de nem hiszem hogy megtörtént volna, mert különben a ministerium túllépte volna hatáskörét.

Mielőtt a kérdéshez magához tényleg hozzászólnék, egész hatá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rozottsággal kijelentem, hogy a telepitést határozottan nemzeti czélból eszközlendőnek tartom, a mihez természetesen — hisz ehhez, azt hiszem, magyarázat nem szükséges — a közgazdasági czél, a közgazdasági előnyök teljes mértékökben kell hogy hozzájáruljanak. Ha nem igy eszközöltetik, eltévesztettnek, elhibázottnak tartom; ha igy eszközöltetik, szivem egész melegével fogom támogatni.

Ennek előrebocsátása után, t. értekezlet, mielőtt a kérdés erre vonatkozó fejtegetésébe belemennék, méltóztassanak megengedni, különösen ő Nagyméltósága engedje meg, hogy rámutassak arra, hogy azon adatok, a melyek e kérdés elbirálásánál rendelkezésünkre állottak, csak a kincstári telepitvényekről szólnak, holott a telepitési kérdés megoldásánál nemcsak az a kérdés, hogy a kincstári telepeket állitsuk lábra, hanem az a kérdés, hogy Magyarországnak minden szegény emberét, a mennyiben erre joga van, az 1873 : XXII. t.-cz. értelmében lábára állitsuk. Hiányzik az elénk terjesztett kimutatásokból mindaz, a mi a magántelepitésre vonatkozik; hiányzik azok egy része, a kik a kincstártól vettek telepeket, hiányzanak az összes Gewährscheinisták, hiányzanak az örökszerződésesek és hiányzanak a feles szerződésesek. Nevezetesen Torontálban — csak ezt a vármegyét emlitem, a mint azt előbb voltam bátor mondani — hiányzik 43 község a kimutntásból. E 43 községben összesen 23.069 magyar ember lakik, a kinek háza talán van, de egyebe nincs. Ha tehát, igen t. értekezlet, a kimutatást alapul veszszük, akkor igen kérném ő Excellentiáját, kegyeskedjék az esetleges megbeszéléseknek és követendő eljárásának további folyamán mindazokat az adatokat, a melyek a régi telepesekre vonatkoznak és a melyek vonatkoznak azokra a telepekre, a melyek az 1873: XXII. t.-cz. alapján rendezendők lettek volna, de nem rendeztettek, e tárgyalás keretébe szintén bevonni.

Foglalkozom tehát csak röviden evvel a kérdéssel annyiban, hogy az 1873 : XXII. t.-cz. alapján mely községek azok, a melyek rendezés alá kerültek és melyek azok, a melyekkel semmi sem történt. Az állam ezen törvény alapján rendezte a volt telepesek egy részének ügyét, rendezte pedig úgy, hogy az ma megint rendezetlen. Azok ugyanis — adataim általánosságban fognak mozogni, valamivel kevesebb vagy több a kérdés elbirálása szempontjából nem vitális ér-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

dekű — kaptak körülbelül 300 frt értékű földet; ennek kamata öt százalék törlesztéssel együtt 15 frt, az állami adó 2 frt, az iskolai, egyházi kiadások körülbelül 3 frtot képviselnek, az ármentesitési és belviztársulati költség szintén 3 frt, regie is kell hozzá, azt körülbelől 2 frttal veszem, úgy hogy annak a régi telepesnek, a kit az állam az 1873: XXII. t.-cz. alapján telepitett, mielőtt egy falatot a szájába tehetne, 25 frtot kell szereznie. Már most tagadhatatlanul jó vidék az, kétségtelen, hogy jó talaja van, a forgalma is nagy, de hát 25 frt bérlet mellett boldogulni nem lehet.

A magánosok, a kiknek ily telepeik voltak, semmit vagy csak elvétve tettek az ily községeikért, úgy hogy az 1873: XXII. t.-cz. a magánosokat illetőleg végrehajtva sem lett. Ott vannak a községek ma is: ha kapnak feles munkát, dolgoznak, ha kapnak kubikos munkát, elmennek arra, de tényleg megélni nem tudnak, illetőleg nomád életmódot folytatnak, a mi, azt hiszem, az 1873: XXII. t.-cz.-nek szándéka nem volt.

A mi most már a statisztikát illeti, hogy hogyan áll az egész országban és az egész Alföldön e régi telepitések kérdése, nem tudom; tény azonban az, hogy Torontálmegyében 23.000 ilyen magyar telepes van, a ki máról holnapra él. Mielőtt tehát ő Nagyméltósága azon nagyfontosságu, általam teljes mértékben honorált nemes czél megvalósitásához fogna, engedje meg azon kérést intéznem hozzá, legyen kegyes az államnak, talán az állam kormányzatának, talán az országgyülésnek, talán a társadalomnak régi büneit s különösen az 1873: XXII. t.-cz. végre nem hajtásának ezen bünét ugy jóvátenni, hogy az ott veszendőbe menő, csak Torontálban 23.000 főnyi magyarság — nem is beszélek Krassó-, Temes-, Bács- stb. megyékről, pedig ott is van, valószinüleg nagy számban — hogy ez a magyarság hazájának megmentessék. Nem azt kérem én, hogy az állam ajándékot adjon, de azt jogosan elvárhatom az államkormánytól, hogy, ha törvény hozatott, az végre is hajtassék, annak érvény szereztessék és az emberek meg tudjanak a jövőben élni.

Most áttérek, igen tisztelt értekezlet, a felvetett kérdésekre.

A telepités tekintetében nézeteim legközelebb állanak Bartha Miklós igen tisztelt tagtársam és Rákosi Jenő t. tagtársam nézetéhez. Csak egyben tér el nézetem Rákosi Jenő t. tagtárs ur nézetétől:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mi nemcsak ott üzünk védelmi politikát, a hol ő mondotta. Majd visszatérek erre is és röviden szerencsés leszek ez iránti nézetemet is előterjeszteni. Mi Magyarországon sehol sem üzünk támadó politikát: sem északon, sem nyugaton, sem keleten. Mi mindenütt védelmi politikát üzünk. De ez csak az indokolásban való eltérés; egyébként nézeteinkben tökéletesen egyek vagyunk.

Én tehát a telepitést nagy keretben, nagy eszközökkel, s az államérdek követelményeinek teljes érvényesitésével kivánom és óhajtom. Kivánom, a mint az előbb hangsulyozni bátor voltam, nagyon természetesen, bevonásával mindenkor és mindenütt a közgazdasági érdekeknek, mert hisz ez kapcsolatos, egymástól el sem választható két kérdés. Ahhoz is hozzájárulok, hogy az eljárásnak bármely módja alkalmaztassék, legyen az telepités, legyen az bérszerződés, legyen az örökszerződés, legyen az feles szerződés; én a magyar állam érdekeinek megvédése szempontjából mindent elfogadok csak sikere legyen.

Az akcziónak teljesnek, erősnek, határozottnak és biztosnak kell lenni azért, mert ha a mi actiónk nem lesz ilyen alapra fektetve, elvesztjük nemcsak azt a nehány milliót, hanem elvesztjük a magyar állam tekintélyét is; ez pedig előttem minden, ezt megtántoritani semmi körülmények közt sem hagyom.

Azt, hogy ő Nagyméltósága a szükséges pénzt honnan fogja megszerezni, kérdés tárgyának alig tekintem; ismerem ő Nagyméltósága erélyét, ismerem a pénzügyminiszter ur ő Nagyméltósága hazafiságát, az meg fogja szerezni a pénzt is. És ha az egész nemzet kijelenti, hogy az akcziót e két kormányférfiutól elvárja, követeli, akkor e kivánságnak meg kell felelni, erre pénzt kell kérni; az országgyülésnek pedig soha egy pillanatig sem szabad késlekednie, hogy pénzt, bármennyi kell is hozzá, megszavazza.

A mint mondottam, az akcziónak nagynak, hatalmasnak és határozottnak kell lennie. Én ugy képzelem azt, t. értekezlet, hogy a miniszter ur ő Nagyméltósága, meghallgatva a sok illetékes és illetéktelen, helyes vagy helytelen, talán téves tájékoztatásokat is, magának egy tervet csinál. Annak a tervnek azonban, a melyet teljes egészében elő kell késziteni, olyannak kell lenni, hogy ahhoz mindenki hozzászólhasson, arra mindenki észrevételét megtehesse: in camera caritatis

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csinálni az ilyen tervet nem szabad és nem is lehet, mert különben oly tévedések kerülhetnek bele, a melyek többé nem reparálhatók.

Ehhez a tervhez nekem nehány szavam van. Én a telepitési tervet — és ez nem uj idea, nem is valami különös dolog — akként szerkeszteném, hogy összekötném a magyar Alföldöt egy határozott, széles vonallal a Székelységgel, még pedig akként, hogy a telepitési akcziót megkezdeném mind a két oldalról egyenlő időben és egyenlő irányban, nehogy esetleg panasz legyen akár az erdélyi részeken, akár az alföldi részeken, hogy hátrányban részesülnek közgazdaságilag — mert ez csak közgazdaságilag indokolható kérdés.

De ezt nem tartom elégségesnek; nem tartom elégségesnek azért, mert van még egy másik pontja az országnak, a melyen telepitenünk kell: az észak felé. Az északi Kárpátokba tehát bele kell ékelni ugyanezen akcziót oly mértékben, hogy egész Galicziáig felmenjen és itt ismét a magyarságot a határral kösse össze. Minden ötletszerüen eszközlendő telepitést a magam részéről mellőzni kivánok, mert csak a tervszerüséget, még pedig a helyes tervszerüséget tartom e kérdésben megfelelőnek.

Hogy a nemzeti érdek védelme mennyire igényli ma már a határozott akcziót, azt alig kell indokolnom. Hivatkozom arra, hogy milyenek a birtokmegosztási viszonyok s a jelzálogterhek. — Azt hiszem, a ki ismeri az erdélyi viszonyokat, az meg van arról győződve, hogy azt a földet, mely a mienk volt, vissza kell szereznünk, nem fegyverrel, nem erőszakkal, hanem okossággal, észszel és pénzzel.

Hogy a magántelepités és parczellázás mily mértékben szükséges és hogy egyátalán alkalmaztassék-e, erre nézve, t. értekezlet, azt hiszem, hogy az ily magántelepitést, ha az illető a törvényes formákat megtartja és ebből üzletet nem csinál, megtagadni nem lehet. Ez egy magánjogi kérdés, a mely ebben a keretben nézetem szerint alig foglalhat helyet.

Hogy az örökbérlet vagy a kisbérlet-e a helyes, hogy melyik alkalmaztassék, ez, azt hiszem, közönyös. Ha lehet megvalósitani a czél keretében, bármelyiket szivesen üdvözlöm; ha nem lehet, egyszerüen ejtsük el a végrehajtásban.

De meg kell állanom még egy pillanatra a parczellázás kérdé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

sénél. A parczellázás kérdése az én felfogásom szerint nem telepitési kérdés; az tisztán közgazdasági kérdés és ilyennek tekintem az Alföldre nézve is. Tény az, hogy az Alföldön a munkásviszonyok olyanok, a melyek a parczellázást kivánatossá teszik; és itt a parczellázás alatt nem tisztán eladást értek, hanem értem a parczellázást felesgazdaságra, a parczellázást kis haszonbérletre, egyszóval a parczellázás bármely módját. Az Alföldön, ha a miniszter ur ő nagyméltósága és a kormány elősegitené ezt, a legmelegebben üdvözölném, mert ez egy közgazdasági kérdés, a melynek megoldása a szocziális kérdés megoldását is okvetlenül maga után vonná.

Lehetőleg rövidre foglalva előterjesztésemet, t. értekezlet, nagyon természetes, hogy a részletekbe nem megyek bele. Ezek voltak azok, a melyeket nagy keretben óhajtottam előadni. Még három pontot azonban, habár csak érinteni, köteles vagyok.

Az első az, hogy én a telepitést csak oly olcsón tartom megcsinálhatónak, hogy a telepes feltétlenül megélhessen. Ott az állam fiiskális szempontjainak szerepet játszani, a mint az eddig történt, egyáltalában nem lehet. Az államnak nyerni nem szabad; az illetőnek kell boldogulni és nyerni, a kit oda telepit. A telepitési kérdésekre vonatkozó régi rendszerrel tehát feltétlenül szakitani kell.

A másik részletkérdés az, hogy akár külön, akár tömegesen telepitessenek az illetők, mindig ugy eszközöltessék a telepités, hogy a telep missiója soha megcsorbitható ne legyen.

Szivesen hozzájárulok ahhoz is, hogy minden telepitéshez egy középbirtokos is belevonassék; itt azonban el kell térnem azoknak a nézetétől, a kik középbirtokost is telepiteni akarnak. Én középbirtokost telepiteni nem akarok, mert arra pénzünk nincs; módot nyujtani azonban arra, hogy az ilyen telepitéseknél a középbirtokes esetleg nyujtandó előnyök folytán olcsóbban jusson földhöz, hogy ott azután az illető egyéneket vezesse, támogassa jogi tanácsadójuk, gazdasági vezetőjük legyen, azt feltétlenül helyesnek tartanám; de ingyen birtokot adni neki, az nem volna helyes.

És most legyen szabad még csak nehány rövid megjegyzést tennem azon tisztelt szónok urak előadására, a kikkel nem értek egyet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Itt első sorban is ő Nagyméltóságát vagyok bátor arra kérni, hogy bevezető beszédének e kifejezését: «csak vagyonnal biró egyént telepitek,» ne tulszigorú mértékben méltóztassék alkalmazni; mert hiszen vagyonnal biró embert telepiteni nem mindig szükséges; az tud magának is szerezni; ő Nagyméltósága tudom, nem ugy értette, hogy teljes vagyonnal birjon az illető, hanem lehetőleg egy negyedét vagy egy ötödét a megvett terület értékének birja vagyonban. Nekem, a ki felszólalásom elején rámutattam arra, hogy csak Torontálban 23,000 teljesen vagyontalan ilyen ember van, kérnem kell ő Nagyméltóságát, hogy stricte és rigorózusan e kijelentést az eszközlendő telepitéseknél ne méltóztassék értelmezni.

Dessewffy ő Nagyméltóságának a felszólalására legyen szabad két-három észrevételt tennem. Ő Nagyméltósága tulszerény volt akkor, a mikor a telepeseknek összesen egy esztendei adómentességet kért. Ez ajándéknak is kevés; mert két forintot az állam még koldusnak sem adhat. Akkor, a mikor a fővárosi uj házak 15, a vidékiek 10—12 évi adómentességet élveznek, akkor annak a telepesnek is teljes joga van ahhoz, hogy legalább 10—15 évi adómentességet élvezzen, mert hiszen ő nemzeti és közgazdasági missiót teljesit, mig amaz a kedvezmény egyszerüen a városok szépitésére szolgál.

Igen sokan emlitették azt, hogy a föld eladható ne lehessen, tehát annak a megkötését kivánják. Őszintén bevallom, nem csak a liberalismus vezet engem arra, hogy ezt az álláspontot, ugy, a mint felmerült, ne fogadjam el, de vezet egyuttal az is, mert meggyőződésem, hogy a szabad forgalom és a közgazdaság szempontjából nem volna helyes a kérdés ilyforma megoldása. Röviden csak rámutatok Dévai t. tagtársam előbb emlitett beszédére, hogy az elővásárlási jog az államnak törvényeink értelmében biztositható. Én az állam ezen elővásárlási jogával teljesen biztositva látok mindent; egyéb szükséget e kérdés tekintetében nem tartanék helyesnek.

Nagyon sajnálom, hogy a csanádi püspök ur ő Nagyméltóságának a német telepesekre vonatkozó nézetében nem osztozhatom. Méltóztassék tekintetbe venni azt, hogy 100—120 évvel ezelőtt kapták a németek a telepeket, de akkor más czélu volt a telepités; akkor müveletlen mocsarakat és földeket telepitettek be Mária Terézia és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

utódja, még pedig ugy — bár csak mi is megtehetnők — hogy az akkor bevándorolt németeknek kiosztották a földet és ha azok nem fogadták el, lehuzták és megvágták. Azt hiszem, ma, még ha ilyen földet adnánk is nekik, megköszönnék és nem vágatnák meg magukat, mert hiszen, sajnos, nincs annyi földünk, de ma a telepitésnek más irányunak kell lenni, tehát más elemekből is kell a telepeseket tennünk.

Csernovics és Károlyi gróf t. tagtárs urak felszólalására röviden csak annyit kivánok megjegyezni, hogy ők a társadalom által vezetendő pénzintézettel kivánják ezt tenni, valamint egyuttal az egész akczio vezetését nem az állam kormányzatának, hanem a társadalomnak a kezébe óhajtják letenni. Én kijelentem, t. értekezlet, hogy én ennek határozottan ellene vagyok, nem csak azon szempontból, a melyet már felszólalásom elején hangsulyoztam, hanem azért, mert meggyőződésem az, hogy a mi társadalmunk mai állásában oly gyenge, hogy ily actióra nem való. Méltóztassék tekintetbe venni, hogy a kis ember dolgozik, a közép birtokos azon gondolkozik, hogy megélhessen, a főnemességnek pedig van elég más dolga, sem hogy ilyenekkel foglalkozzék; prekarius vezetést pedig ily kérdésekben nem óhajtok. Meg vagyok győződve, hogy az az egyedüli közeg, a kinek módjában és hatalmában áll az összes eszközöket megszerezni és a végrehajtást eszközölni, tisztán és kizárólag az államhatalom, a kormány és én tisztán és kizárólag az államhatalom kezébe kivánom az egész actiót letenni.

Egy nagyon érdekes kérdéssel kell még foglalkoznom és ez az, a melyet Csernovics t. barátom vetett fel; az ő terve az, a mely meglehetős visszhangra talált a t. értekezletnél is: az a terv, hogy a kérdés földbérletek utján legyen megoldandó. Ő perhorrescálja azt, hogy a telepités tisztán és kizárólag az eladás utján eszközöltessék. Én ezt határozottan helytelennek tartom; és rá fogok mutatni, hogy miért tartom helytelennek. Ez concret inditvány volt; méltóztassék megengedni, hogy hosszasabban foglalkozzam vele. A bérleti rendszer e kérdésnél nem alkalmazható, már csak a miatt sem, mert a bérlő intenziv gazdaságot vinni nem tud, az sem, a kinek hosszabb bérlete van, mert nagy befektetéseket nem eszközöl; de Csernovics nem is hosszu bérletet akar; ő azt mondotta: a telepe-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

seknek 15 évre 20 holdat kell adni 4—5 frtjával, ugy, hogy 15 év mulva a bérlőt onnan okvetlenül ki kell tenni, hogy más, uj bérlő jöjjön be és ismét szerezhessen magának annyit, hogy a bérlet leteltével kimehessen.

Csernovics barátom e nézetét nem fogadhatom el. Mibe kerülne az államnak az ilyen tizenöt évi bérlettel ellátott egyén? Röviden, nagyon egyszerüen kiszámitjuk. Ha ő tizenöt évig évi 5 frtért bir 20 holdat, mennyit fizet rá az állam? Méltóztassék kiszámitani! Évenkint husz hold után minimum 100 frtot, 15 év alatt tehát 1500 frtot és kamattal együtt 2000 frtot. Már most kérem a t. értekezletet, van-e annak gyakorlati értelme, hogy 2000 frtot ajándékozzak egy oly embernek, a ki ha 15—20 év mulva nem szerzett semmit, ismét koldus lesz és még agitál az állam ellen, a melynek jótéteményeit élvezte? Engedelmet kérek, de ez egy oly nonsens, a melylyel komolyan foglalkozni nem tartom czélszerünek.

Żelénsky gróf t. értekezleti tag ur azt mondotta, hogy a magyar földbirtok elhelyezése teljesen megfelelő. Nem vagyok sem demagóg, sem földosztó, sem socialista, sőt ellenkezőleg, talán épen ebben a kérdésben bizonyosan conservativ hajlamaim is vannak, de nem hagyhatom észrevétel nélkül azt, hogy ne lehessen a magyar földbirtokot illetőleg szükséges és ezen kérdésben hasznos és felhasználható eltolásokat tenni.

Asbóth igen tisztelt értekezleti tag ur különben szép beszédével szintén nyitott ajtót tört be, mert amennyire én tudom, itt az értekezleten a nagybirtokosokat és a kötött birtok tulajdonjogát senki sem támadta meg. De hogy várni kelljen a telepitéssel, a mig annak elkerülhetlen szüksége mutatkozik, és csak akkor kelljen irányitani az embert, ez nézetemmel nem fér össze, mert hiszen én kijelentettem, hogy nem tisztán közgazdasági telepitést akarok. Ebben a kérdésben tehát Asbóth t. barátomtól engem oly óriási ür választ el, a mely, azt hiszem, soha betölthető nem lesz.

Felemlitették többen, különösen Asbóth t. értekezleti tag ur, hogy a latifundiumok annyira eszményileg érinthetetlen részét képezik a magyar államnak, hogy azokhoz hozzányulni nem szabad. Mondottam, nem vagyok földosztó, sem socialista, de bizonyos esetekben és bizonyos helyeken, ha arra szükség van, nem haboz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nám azok részben vagy egészben való felhasználását eszközlésbe venni; nem vagyok oly idealista, mint Beksics t. képviselő társam, hanem a mi a gyakorlati szempontból való felhasználást illeti, ezzel, ha a nemzeti szempont indokolja, soha sem haboznám mindig a békés megegyezés megkisértésének előrebocsátásával. De meggyőződésem az is, hogy, ha lehetnek is a magyar főnemességnek egyes tagjai, a kik ez ellen hangosabban szólnának, de az a magyar főnemesség, a mely végszükség esetében, a veszély perczében legnagyobbára és legnagyobb részében mindig együtt tudott érezni a nemzettel, mondom, meg vagyok győződve, hogy ha szükségesnek és helyén valónak fogja látni, ennél a kérdésnél is meg fogja találni azt a módot, a mely esetleg sértettnek látszó érdekeinek feláldozásával a nemzetnek szolgálatot tesz és hasznot hoz.

Ha pedig ő Nagyméltósága a földmivelésügyi miniszter ur a kérdést helyesen fogja megoldani — már az én felfogásom szerint helyesen — és a dolgot jól csinálja meg, nem csak, hogy az egész nemzetet maga mögött fogja találni, nem csak, hogy az népszerüségét oly magasra fogja emelni, a milyen magas fokán a népszerüségnek az utóbbi évtizedekben talán még egy ember sem állott, hanem egyuttal biztositja nevének a magyar történelem lapjain átvonuló oly fényességét, a melyet bárki megirigyelhet tőle.

Én üdvözlöm őt e kérdés felvetése alkalmából!

Elnök: T. értekezlet! Személyes kérdésben ketten jelentkeztek; mielőtt azonban felszólalnának, méltóztassék megengedni, hogy magam tegyek egy nyilatkozatot.

Rubinek Gyula t. tagtárs ur emlitette, hogy a földmüvelésügyi miniszteriumban munkálat folyt volna az egyházi birtoknak kisebb bérletek utján leendő értékesitése, illetőleg kezelése tekintetében.

Én Rubinek Gyula ur felszólalása után azért nem nyilatkoztam, mert én elértettem, hogy ő mire czélozhatott csupán: hogy t. i. egyik hivatali elődöm alatt egyik igen magas állásu egyházfejedelem javadalmak tervezett bérbeadásánál, a mely terv később el is ejtetett, a miniszterium szakvéleményét, illetőleg közbenjárását kérte ki. Minthogy azonban e nyilatkozat, a mint az előttem szóló felszólalásából is észlelem, félreértésekre is adhatna alkalmat, részemről tartozom kijelenteni, hogy az egyházi birtokok gazdasági kezelése kérdé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

sével nem foglalkoztam és nem foglalkozom. Elég kérdés van ugy is, a mely törvényes hatáskörömbe tartozik, semhogy hatáskörömön kivül eső ügyekre terjeszkedném ki.

De azt is el kell ismernem, hogy hálásan tapasztaltam azt a hazafias támogatást, a melyben a mezőgazdaság emelésére irányzott törekvéseimben a nagyméltóságu és főtisztelendő főpapság részéről mindenkor részesültem, valamint hogy hálás szivvel veszszük mindannyian azt a most már hatodik napja lankadatlanul nyilvánuló érdeklődést, a melyet e főpapság egy nagyérdemü tagja, Dessewffy ő nagyméltósága e nemzeti ügy iránt tanusit.

Dessewffy Sándor csanádi püspök: Midőn ő nagyméltósága kegyes volt engem ebbe az értekezletbe meghivni, nem önmagam tulbecsülése vagy szereplési vágy inditott arra, hogy e meghivásnak eleget tegyek; hanem vezetett engem az a magasztos czél, a mely ennek a t. értekezletnek is a szeme előtt lebeg: a hazaszeretet. (Éljenzés.) És elfogadtam másodszor azért, mert egyházmegyémben legalább 250.000 telepes van, a kiknek sorsán, ha alkalmam nyilik gyenge szavammal vagy tanácsommal valamit lendithetni, kötelességemnek tartottam.

Nagy köszönettel tartozom ő nagyméltóságának ezenfelül azért is, hogy ebben a valóban feltünően és talán nem egészen óvatosan szóba hozott kérdésben, a melynek ily megpenditését épen az országos gazdasági egyesület titkárától vártam volna legkevésbbé, annyira megnyugtatólag méltóztatott nyilatkozni, mely az én további részvételemet ezen nagy tekintetü gyülekezetben lehetővé tette.

Én mindenkor a tulajdonnak absolut védelmét tartottam irányadónak; annak csak ily távolról érintése is mindenesetre a tulajdonjog gyengitésére szolgál, a mit különösen a mostani körülmények között végzeteknek tartok, és különösen hogy ebben az értekezletben, a hol közösen valamennyiünknek, kinek-kinek a maga eszével, a maga tehetségével, a maga vagyonával, a közös czél előmozditásához kell hozzájárulnunk, csak távolról is felhozatott, nem tudok eléggé sajnálni.

Ajánlom magamat kegyességökbe.

Elnök: Személyes kérdésben akarnak felszólalni dr. Mandello és Rubinek Gyula urak. Kérem őket, hogy felszólalásukat lehetőleg rövidre szabják.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mandello Gyula dr.: Nagyméltóságu miniszter ur, mélyen tisztelt értekezlet! Minapi felszólalásom magyarázatra adott alkalmat. Minthogy ez a félreértésen alapuló magyarázat a t. értekezlet egyik tagjától eredt, legyen szabad jegyzeteimből előadásom megfelelő részletét lehető hüséggel idéznem:

«A nemzeti irányról», azt tartottam a multkor és azt tartom ma is, hogy az «a telepitési politikában csak a kivitelnél és csak közvetve érvényesithető. Ugy értem azt, hogy, a mennyiben a telepités tényleg hasznára válik a magyar parasztságnak, annyiban nemzeti czélokra is szolgál. A faj térfoglaló értéke a telepitésnél már csak igen nagy áldozatok mellett jöhet számba. A hatalmasabb porosz akczió a lengyel tartományokban is csak csekélyebb eredményre vezetett és saját eddigi telepitéseink sem mutatnak ez irányban kielégitő eredményt. A telepités és a vele rokon eljárások első sorban socialpolitikai szempontból birálandók. Czéljuk egy egészséges kisbirtokos paraszt-osztály fentartása, fejlesztése, esetleg mezőgazdasági napszámosok házzal, kerttel való ellátása. Nagyfontosságu czél ez, mert az egész nemzeti és gazdasági élet ez osztályokon nyugszik, mint alapon. A középosztály kérdése is fontos, de nem telepitési kérdés. A kisbirtokos paraszt-osztályt ép ugy meg kell védeni a latifundiumok és a nagy parasztbirtok felszivó ereje ellen, mint a tulságos szétdarabolással szemben. Épen ezért szükséges, hogy nemcsak a telepités kérdése, de a vele összefüggő számos más kérdés is megoldásra kerüljön. Ilyenek: a földadópolitika, az örökösödési jog, a mezőgazdasági hiteljog és esetleg a paraszt hitbizomány kérdése» stb. És befejezem avval, a mivel a multkor befejeztem, hogy «kifejtettem abbeli reményemet, hogy a földmüvelésügyi miniszter folytatni fogja socialpolitikai reformmunkáját s a mezőgazdasági munkástörvényekkel inaugurált ezt az irányzatot remélhetőleg kiterjeszti a kisbirtokos paraszt-osztályra és a zsellérekre is.»

Ennek a felszólalásnak, ha volt éle, lehetett socialpolitikai éle, de semmi esetre sem volt az az éle, a melyet neki tulajdonitottak. Konstatálható lesz majd az is, a mit most olvasás közben kihagytam. Odaadom a jegyzeteimet a gyorsiróknak.

Elnök: A mi a beszédben elmondatott, azt a gyorsirók ugy is felvették; hanem ha irásban kiván a t. értekezleti tag ur csatolni

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bármilyen hosszu nyilatkozatot, az a jegyzőkönyvhöz csatoltatni fog, épen ugy, mint a hogy az irásbeli vélemények oda csatoltattak.

Rubinek Gyula urat illeti a szó.

Rubinek Gyula: Köszönetemet fejezem ki ő nagyméltóságának, hogy szóhoz enged jutni abból a czélból, hogy Tallián t. értekezleti tag ur téves értelmezésével szemben rámutathatok szavaim tulajdonképeni értelmére.

A latifundiumokra vonatkozólag azt mondtam a vita folyamán, hogy az a czélzat, a mely ezek felosztására irányult, itt visszhangra nem talált; a gyorsirói jegyzetek azt konstatálni fogják. Ebben egyuttal természetesen a saját álláspontomat is jeleztem.

A mit a farmrendszer behozatalára vonatkozólag emlitettem, azt arra czélozva mondottam, hogy gróf Bethlen András volt földmüvelésügyi miniszter ur a farmrendszerre vonatkozólag kidolgoztatott egy tervezetet és azt nyilvánosságra is hozta; mert nem lehettem volna oly indiszkrét, hogy olyan dolgot, a mi a nyilvánosság előtt még meg nem fordult, itt felhozzak.

A farmrendszerre vonatkozólag tett észrevételeim kizárólag azt czélozták, hogy mindazok a nagybirtokok, papi birtokok, alapitványi birtokok, községi birtokok, a melyek ily hosszu lejáratu bérleti szerződéseket kötni akarnak, rendelkezhessenek a minta felett, a mely szerint ez megtörténhetik s általában legyen meg a lehetőség, hogy ily bérletet köthessenek. Tovább nem mentem és most sem megyek.

Ami azután felszólalásom nemzeti vonatkozását illeti, már engedelmet kérek, de itt alaposan félreértettek. Rákosi t. tagtárs ur felszólalásában én nem azt kifogásoltam, hogy ő nemzeti irányu, hanem azt, hogy ő csak nemzeti irányu és azt hangsulyoztam, hogy e nemzeti irány mellett a dolognak gazdasági és socialis oldalát is fel kell karolni. Lehet, hogy pessimistikusan fogtam fel a kérdést, de az az övéhez hasonló nemzeti érzelmeimről meg lehet győződve Tallián ő méltósága.

Elnök: Következik Végh Arthur.

Végh Arthur: Nagyméltóságu miniszter ur, mélyen tisztelt értekezlet! Az idő kimélése czéljából és hogy az utánam következők is még a mai napon szóhoz juthassanak, leszek bátor kizárólag conclusióimra szoritkozni; ezek pedig hét pontban a következők:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

1. A telepitési akczió szélesebb keretben folytatandó, még pedig az állam vezetése mellett, de a társadalmi erők hatékony felhasználásával.

2. Az 1894 : V. t.-cz. helyett uj telepitési törvény alkotandó, a melyben főleg a magántelepitések ügye szabályoztassék.

3. A középbirtokosok helyzetének javitása és a parczellázás ebből a kérdésből kikapcsolandó, mert azt más keretben, más eszközökkel kell megoldani.

4. Az akczió sulypontját át kell helyezni a délvidékről Erdélyre és az Alföldre.

5. Minden egyes telep állandó és hatékony felügyelet alá helyeztessék.

6. Nagy gondot kell forditani a munkástelepek alkotására és arra, hogy a munkásoknak is mód adassék egy kis ház vagy föld megszerzésére. És végül

7. A telepitésekre az állami költségvetésekben az eddiginél nagyobb összeg fordittassék.

Elnök: Fel van irva Szilassy Zoltán.

Szilassy Zoltán: Nagyméltóságu miniszter ur, mélyen tisztelt értekezlet! Már a tegnapi nap folyamán többen felszólaltak abban az irányban, hogy a vita jelenlegi, előrehaladott stádiumában uj szempontokat felhozni alig lehet. Én szintén érzem ennek az igazságát és nem is szándékozom uj momentumokat a vitába belehozni, mert látom, hogy arra nincs is szükség; a kérdések ugy is annyi oldalról meg vannak világitva; de talán még sem felesleges, ha azon tiszteletből és hálából kifolyólag, a melyet érzek a miatt, hogy ezen értekezlet tagjává meghivattam, a magam szerény nézetét is néhány szóval elmondjam.

Én, t. értekezlet, a telepités kérdését az agrárkrizis megoldása egyik részletének, részleteszközének tartom. A mi tulnyomóan földmivelő államunkban az agrárkrizis közgazdasági, közművelődési és faji érdekeinket egyaránt érdekli. A kérdés megoldása tehát fontos állami feladat. Nem tartom azonban én sem azt, hogy a telepités akár nemzeti, akár közgazdasági, akár szocziális szempontból vagy faji érdekből általános arcanum lenne. Leszek bátor e tekintetben csak egy kérdésre, a kivándorlásra rámutatni. Közgazdasági és faji érdek-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ből a kivándorlás megakadályozására kell törekednünk; de hogy a czélt elérhessük, azt okaiban kell megszüntetnünk; ezek kutatásában pedig nem elégszem meg a puszta statisztikai adatokkal, a melyek tegnap itt oly részletesen felsoroltattak, hanem azt tartom, hogy vizsgálni kell mindazokat az egyéb jelenségeket és momentumokat is, a melyek a kivándorlást tényleg előmozditják, a nélkül, hogy a statisztikában ki volnának mutathatók.

A kivándorlás Magyarországon az északnyugati országrészekből a legnagyobb, azonkivül az erdélyi részekből és a dunántúli vidékről. Én pusztán az északi és északnyugati megyékre szoritkozom, a melyekről Hegedüs Loránt igen tisztelt értekezleti tag ur méltóztatott egész apodictice kimondani azt, hogy a kivándorlás innen azért olyan nagymértékü, mert a kötött birtok a legnagyobb mennyiségben van meg ezeken a vidékeken és ennek következtében a nép ott megélhetésére elegendő földet kapni nem tud.

Az áll, hogy a kötött birtok ott igen nagykiterjedés; de az legnagyobbrészt erdőbirtok, a mely a népesség megélhetésére ugy sem nyujthat elegendő alapot. De én a kivándorlás okát egészen másban látom és ez — méltóztassék megengedni, hogy egészen nyiltan beszéljek — a nagy mértékü bevándorlás; ez azokból az elemekből történik, a kiket egyrészt az orosz állami törvények országukból kiüztek s a kik Ausztriából, főleg Galicziából a társadalom nyomása, sokszor talán megvetése következtében onnan kivándorolni kénytelenek. És ezek jönnek a honfoglalás utján: a vereczkei szoroson és ellepik az egész vidéket. Beregben kezdik, mennek Ungba, Ugocsába, Mármarosba, másrészről Sárosba, Trencsénbe, sőt Szepesbe is jut belőlük. Ez a bevándorló nép semmiféle productiv munkával nem foglalkozik; vagyon nélkül jön be, a müveltség teljes hiányával és ráül — talán erős kifejezést használok — ráül a nyakára az ottani szegény népnek, a mely az ő inváziójuk következtében legcsekélyebb igényeit sem képes kielégiteni; mert személyesen győződtem meg arról, hogy sokszor az utolsó falatot is kihuzzák a szájából, az utolsó szalmaszálat is kihuzzák a feje alól, ha kötelezettségekkel bir az odavaló nép ezen bevándorlók irányában. Ez a nép ma nem tud megélni, daczára annak, hogy oly csekélyek az igényei, a minőkkel talán még egy háziállat sem éri be. Hiszen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ő nagyméltóságának volt alkalma látni a ruthének között azt az igazi nyomoruságot, a melyben azok élnek. Házukon nem ismerik az ablakot; barmaikkal együtt vannak; a legszükségesebb házi eszközöket, házi butorokat nélkülözik, ugy, hogy a férfi az ágyat sem ismeri, az asszony is csak a szülés idején, a mikor a ruthén szokásnak megfelelőleg a jó reményben levő asszonynak néhány deszkaszálból ütnek össze ágyat és azt magas lábra állitják, hogy a szülő asszonyt a kalibában lévő állatok össze ne tiporják.

És ez a nép, ily kevés igénynyel nem tudott megélni, hanem kivándorol!

Bocsánat e kitérésért, a mely tulajdonképen szorosan a tárgyhoz nem tartozik; de felhoztam azért, hogy rámutassak arra, hogy nem csak uj telepitések által kell ennek a nemzetnek erejét erősbiteni, nagyobbitani és érdekeit megvédelmezni, hanem egyuttal szükségesek oly törvényhozási és közigazgatási intézkedések, a melyek megakadályozzák azt, hogy az itt lakó népek, a hazafias elemek részére, azok részére. a kik mindenkor a magyar érdekekkel egyező működést fejtettek ki, segitséget legyünk kénytelenek kérni.

S midőn e sötét képet lefestettem, kötelességem azt is kijelenteni, hogy ebben a tekintetben néhány év óta, a mióta ő nagyméltósága figyelmét erre a kérdésre forditotta, nagy a változás. Földeket bérelt ott az állam és kiosztotta. Van ott föld elegendő, a mint mutatja az, hogy ő Nagyméltósága 12.000 holdat bérelt ki és közvetlenül a ruthéneknek adta. Ezek a földek azelőtt is ki voltak bérelve; de a bevándorlók bérelték ki, s 3—4—500 százalékos uzsorára adták ki a ruthéneknek és igy tették lehetetlenné azt, hogy a ruthén ott elegendő föld daczára se élhessen meg és kényszeritették a kivándorlásra.

A mi már most a tulajdonképen felvetett kérdést illeti, a magam részéről ezen defenziva mellett, a melynek egy részét itt felemliteni bátor voltam, igenis, szükségesnek tartom az offenziv előrehaladást is azon a téren, hogy fajunk, nemzetünk közgazdaságilag megerősödjék.

Csatlakozom azok nézetéhez, a kik ebből a szempontból, tehát nemzeti szempontból a telepités nagyobbmértékü felkarolását óhajtják; nemzeti szempontból azért, mert az a meggyőződésem, hogy jó köz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gazdasági és jó szocziális telepitést semmiféle nemzeti szemponttól elválasztani nem lehet, hanem hogy az olyan telepités is eminenter a nemzeti czélokat, a nemzeti érdekeket szolgálja. De álláspontomnak megfelelőleg nem tartom azt, hogy nemzeti szempontból is vagy bármiféle más szempontból a telepitést minden áron, mindenütt, minden körülmények közt erőszakoljuk; mert a telepitésnek is csak akkor lesz meg a maga igazi haszna, akkor lesz meg az igazi eredménye, ha jól hajtatik végre; már pedig, hogy jól hajtassék végre, ahhoz mindenkor meg kell a viszonyokat, a körülményeket, a helyzetet választani, a melyben és a melyek között a telepitésnek bármiféle neme is végrehajtható.

Állami feladatnak tartom a telepitést; állami feladatnak abból a szempontból, hogy a telepités czéljaira az eszközöket megszerezze, az eszközöket rendelkezésre bocsássa és azok felett disponáljon: de a magam részéről nem merném ezt az állami feladatot tisztán a kormány végrehajtására bizni. Nem azért, mintha nem viseltetném elegendő bizalommal egy ilyen végrehajtás iránt, hanem különösebben azért, mert a mint a t. értekezletnek mindazok a tagjai, a kik vidéken élnek vagy vidéken megfordulnak, tudják nagyon jól, hogy az állami kormányzati központositás túlon-túl el van terjedve; én nem gondolnám, hogy magának a kormányzatnak is kedvére volna egy oly irányzat, a mely uj túlczentralisztikus végrehajtási műveletet bizna rá. Hiszen, t. értekezlet, ma magában a földmivelésügyi miniszteriumban is ő nagyméltóságának a munkája és helyzete sok tekintetben kicsinyességek által annyira meg van nehezitve, hogy a nagy dolgokra, igazán bámulnunk kell, hogy ő nagyméltósága mégis elegendő időt talál; én tehát abból a szempontból is, hogy a kormányzatnak a válláról egy ilyen, okvetlenül nagy és sok részletkérdéssel biró ügynek a végrehajtása részben legalább levétessék, annak a nézetnek vagyok hive, a mely azt mondja, hogy ezen elsősorban állami feladat végrehajtása az állam kezében a társadalom legmeszszebbmenő támogatása mellett történjék.

Felvettetett az, hogy a társadalom gyenge; igen, az, de én azt hiszem, hogy a mikor ilyen nagy czélról van szó, a mely nagy czél nagy eszközöket is igényel, ez megérdemli, hogy legalább ebből a szempontból a társadalom kellőképen szerveztessék, a mi ha meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

történik, meg vagyok róla győződve, hogy karöltve a kormányzattal együtt ezt a kérdést helyesen, jól és czélszerüen fogja megoldani.

Felvettetett, hogy a telepitéshez három dolog kell: föld, pénz és emberanyag. Az elsőre nézve sokan kételyüknek adtak kifejezést, hogy vajjon van-e Magyarországon elég olyan föld, a melyet a telepités czéljaira felhasználhatunk és a melyet a telepités czéljaira meg lehet szerezni. Én vettem magamnak azt a csekély fáradságot és a hivatalos lap mult évi számaiból összeállitottam az árverés alá kerülő azon birtokoknak jegyzékét, a melyeknek becsértéke 40 ezer koronán felül van. A mult évben volt ilyen 483 birtok 46,430.000 korona értékben. Igaz, hogy ezeknek valamennyije a kényszer árverésen nem cserélt gazdát, de a legnagyobb része mindenesetre és ez minden körülmények között bizonyitja azt, hogy meg lehet a mód arra, a mit Dévai tagtárs ur kifejtett, hogy t. i. itt elővételi jog biztosittassék az államnak, sőt én tovább mennék, én óhajtanám, hogy az államnak elővételi jog biztosittassék az összes kényszereladásokra nézve, a mennyiben a birtokok megszerzése az állami telepités czéljaira kivánatos.

Ezzel kapcsolatos a másik: a pénzkérdés. Én azt hiszem, hogy épen igy, nem az erőszakolt telepitési politika, de a telepitési akcziónak azon területre való szoritása által, a hol annak szüksége tényleg fenforog, a hol a telepités létesithető is az által, hogy a föld olcsón szerezhető meg, a telepitésnek ilyen akcziója túlságos nagy áldozatokat nem is igényel, habár elismerem azt, hogy az áldozatok, a melyeket az államnak e téren hoznia kell, épen azért, mert különféle kedvezmények nélkül a telepitésnek semmiféle alakja nem fog sikerülni, jelentékenyek maradnak. Ennek daczára azonban az az én meggyőződésem, hogy az a pénz, a mely különben is, nem egy, két vagy három esztendő alatt használandó fel, hanem talán évtizedeken keresztül, nem olyan sok, hogy azt a kormány ne tudná beszerezni.

A mi már most a telepek különböző alakjait illeti, én a magam részéről csak megerősödtem abban a nézetemben, hogy az összes alakzatok, ugy mint a tulajdonképeni birtok, a felesbérlet, az örökbérlet stb. mind alkalmazhatók és alkalmazandók is ott, a hol azoknak létfeltétele és boldogulása biztositva van. Abban a nézetem-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ben is nagyon megerősitett Dévai tagtárs ur, hogy a telepitvények megerősitésére okvetlenül szükségesek olyan törvényhozási intézkedések, a melyek a telepitvények forgalmát, tehát a tulajdonjog érvényesitését megnehezitik. Ezt a kérdést nem tudom a liberálizmus kérdésének tartani, sem pedig a szabadsággal nem tartom ellentétesnek. Példát adott erre már Amerika is a home stead-dal, pedig azt hiszem, sehol sem uralkodik nagyobb liberálizmus, mint ott. Anglia szintén csak legutóbb hozta meg a törvényt, a mely egy bizonyos létminimumot állapit meg és bizonyos létminimumnak elidegenithetlenségét és megkötöttségét hozta létre. Mikor ilyen példák vannak előttünk, akkor mi is alkalmazhatjuk ezt és hiába mondják, hogy ezt a magyar természet nem veszi be, ez nem neki való; hiszen vannak nálunk is olyan bérletek, a melyek századokra szólanak. Igy a zsombolyai uradalomban — Babics képviselő ur tudja — vannak olyan községek, a melyek az uradalom megalkotásától már századok óta apáról fiura öröklik a bérletet. De nemcsak a kisbirtokra, hanem a középnél nagyobb birtokra is tudok bérletet ilyen hosszu időre. Itt van Pestmegyében a Gerébi-birtok, a mely már 103 év óta nem kötött jogi formák között, hanem közvetlen megegyezés folytán adatik bérbe a cs. és kir. családi alapitvány által. A tulajdonos maga is látja, hogy az ilyen bérleti viszony rá nézve is kedvező, mert a bérlő mint tulajdonos működik ott, befektetéseket tesz és a kultura legmagasabb fokára emeli azt a birtokot.

Fel van véve a kérdő pontokba a feles-rendszer is. A feles-rendszer szerintem a telepitésnek igen érdekes, igen fontos és igen figyelemre méltó formája lehet. A nyáron merült fel egy tervezet az országban Agrária név alatt, a melynek czélja volt u. n. tanyabérletek által a felesbérleti rendszert meghonositani. Elismerem, hogy ennek a tervezetnek nagyon sok hibája volt. Igy a számitások, a melyek az átlagtermésen alapultak, nagyon vérmesek voltak; bizonyos mértékig a tanyabérlőnek működését tulságosan alárendeli ez a tervezet a vállalkozó érdekeinek. A rendszer alapelvét azonban, a melyet én abban látok, hogy a termelés terén is be kell hozni a kis emberek számára a collectivismus eszméjét és ez által őket is is megerősiteni, feltétlenül jónak tartom, mert módot nyujt arra, hogy ezek a tanyabérlők megfelelő körülmények között a lehető leg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nagyobb terméseket érjék el, a lehető legjobban használják ki a földet és saját munkájukat; e mellett nagyban a lehető legjobban értékesithessék előállitott terményeiket és szükségleti czikkeiket a lehető legolcsóbban szerezhessék be. Én tehát bátor vagyok az igen t. értekezletnek figyelmét erre a módozatra is reá irányitani, a melyet én ugy képzelek, hogy csakis egy hosszu bérlet, — sőt a magam részéről szükségesnek tartanám, hogy — csak örökbérletek alapján létesittessék. Azt hiszem, hogy ennek az alapeszmének felhasználása sok helyütt a telepités kérdését, illetőleg a magyarság gazdasági és faji erősödését nagy mértékben képes volna előmozditani. Mindenesetre szükséges azonban, hogy a törvényhozás gondoskodjék arról, hogy a jogviszonynak ezen formája, a mely létrejönne egy ilyen tanyabérleti rendszernek inaugurálása által, oly módon állapittassék meg, hogy a tanyabérlő tényleg bérlője legyen a vállalkozónak — legyen az nagybirtokos, pénzintézet, vagy bárki más — ne pedig munkása és terményt szolgáltató rabszolgája.

Ha már most visszatekintek mindazokra, a mik előttem elmondattak, még egy eszmét kell kiragadnom, a mely szintén nem uj eszme. Ez a középbirtok kérdése. Én teljes mértékben csatlakozom azokhoz, a kik a középbirtok jelentőségét kiemelték és a középbirtok megerősitését, restitutióját egyik czéljául tüzték ki ezen akcziónak. Én annyira megyek, hogy nemcsak a jövendő telepeknél tartom szükségesnek, hogy mindenütt középbirtokosságról történjék gondoskodás, hanem hogy a meglevő telepeken is mód adassék arra, hogy oda egy középbirtokos telepittessék, a ki mint egy exponense az állami végrehajtó hatalomnak, állandó gondozás, felügyelet alatt tartsa a telepeseket, részesitse őket védelmében és ez által éreztesse velük az állam atyai bánásmódját.

Ezek azok, t. értekezlet, a miket bátor voltam elmondani abban a meggyőződésben, hogy bármily csekély nézetekkel álljunk is elő, kötelességünk, hogy eszméinket és erőinket a kitüzött nagy czél érdekében rendelkezésre bocsássuk.

György Endre: Nagy örömmel veszem, hogy még sor kerül rám. Röviden végezhetek. Mint az orsz. szövetkezeti központ küldöttje vévén részt az értekezleten, szoritkozom tisztán a leirat kérdésére.

Előre kell bocsátanom azonban két megjegyzést. Az egyik az,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy a statisztikai felvételekből világos, miszerint minden tiz évi cyclusban növekedni látjuk egyfelől a latifundiumok térfogatát, másfelől a birtoktalanok számát. Ez a tény indokolja, hogy ha nem is a telepitésnél, de a parczellázásnál a szocziális indokok is figyelembe veendők, még pedig nemcsak a birtoknélküliek, hanem egyuttal és első sorban az érdekelt latifundiumok szempontjából. Mi, a kik azt óhajtjuk, hogy a zselléreknek és napszámosoknak is adassék mód a Small allotmens act mintájára kis ingatlanok megszerzésére nem a latifundiumok ellenére, de a társadalmi rend biztositásának érdekéből óhajtjuk ezt.

A másik pedig az, hogy az itt most tárgyalt kérdés, mely összeköttetésbe hozza a farm rendszert és a papi birtokokat, ugy vette eredetét, mikép Bethlen András gróf idejében a földmivelésügyi miniszterium közzétevén a kötött forgalmi birtokok statisztikáját, s már korábban a farm rendszer behozatalára szóló tanulmányait: nem a miniszterium, de én vetettem fel a kérdést egy tanulmányban, mely a Budapesti Szemlében jelent meg, vem volna-e helyes azon különös jogvédelem ellenértékéül, melyet a kötött birtokok, tehát nemcsak egyházi, hanem községi javak, hitbizományok stb. élveznek, kötelezni őket arra, hogy e birtokokon, a mennyiben nem házilag kezelik, a farmrendszert hozzák be, a mely közgazdasági és magángazdasági szempontból egyaránt czélszerübb volna. Ez tehát nem volt a kormány álláspontja, csak az én egyéni nézetem. Ehhez én ma is ragaszkodom, s természetesen nem is akarok kibuvni az erkölcsi felelősség alól.

Attérek azonban magára a hitel kérdésére s itt csak azt jegyzem meg, hogy a telepitésnél magánál az Országos Központ is hitelt csak ott adhat, a hol a biztositék más módon megszerezhető. E nélkül azonban hitel teljességgel nem képzelhető nálunk sem, másutt sem. E hitelalap megszerzése azonban nem a hitelező intézet feladata.

Magára a középosztály megteremtése és megerősitésére nézve azt vélem, legczélszerübb és leghelyesebb volna nekünk azon példát követni, melyet a román nemzetiségi pénzintézetek adnak nekünk. Ez a sikeres müködés, melyet ma 59 szoros értelemben vett pénzintézet és nehány szövetkezet fejt ki, helyesen volna alkalmazható nálunk is.

Az idő előhaladottsága miatt a részletekre nem terjeszkedem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ki, de azt hiszem, ha az értekezletnek más eredménye nem volna, mint az, hogy erre a kérdésre terelte a közfigyelmet, már ez maga nagy eredmény volna.

Elnök: T. értekezlet! Az ülés folyamán Libits Adolf ur irásbeli véleményt adott be. Köszönettel veszem. Ki fog nyomatni és szét fog osztatni.

Fel vannak még irva Halász Ferencz és Bessenyey Ferencz.

Halász Ferencz osztálytanácsos, a vallás- és közoktatásügyi ministerium kiküldötte: Nagyméltóságu minister ur, mélyen tisztelt értekezlet! A telepes községek boldogulásának kétségtelenül egyik nem kicsinylendő feltétele az, hogy ezek a községek jól rendezett és nemzeti érdekeinknek mindenben megfelelő népoktatással birjanak.

A vallás- és közoktatásügyi minister ur teljes tudatában van azoknak a nagy nemzeti feladatoknak, a melyeket a földmüvelésügyi minister ur ő Nagyméltósága telepitések által megoldani kiván; és épen azért kegyelmes uram képviseletében és megbizásából van szerencsém kijelenteni, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministerium, a mennyiben a törvényhozás a szükséges fedezetet rendelkezésére bocsátja, a legnagyobb készséggel fogja rendezni a telepes községek népoktatásügyét, még pedig oly módon, hogy minden telepes községben létesüljön állami jellegü kisdedóvoda, állami elemi népiskola, megfelelő számu tanitói állással, a melyre a tanitók mindig a telepes községek vallási viszonyai szerint neveztetnek ki, s megengedtetik, hogy a tanitók egyike a rendes iskolás órákon kivül kántori teendőket is végezhessen; gondoskodva leend az állami iskolában a hitoktatás ellátásáról; az állami iskola felé gazdasági ismétlő iskola is létesittetik.

Mindezen népoktatási intézetek összes fentartási költségeit a közoktatási tárcza viseli, ugy, hogy a telepeseket a csekély tanitói nyugdijjárulékon és az iskolaépületek jó karban tartásán kivül semmi más iskolai járulék nem terhelné.

Minthogy azonban a közoktatásügyi tárcza iskolai épitkezésekre fedezettel egyátalán nem rendelkezik, a kisdedóvodai és iskolai épitkezések összes költségeinek, valamint a gazdasági ismétlő-iskolai gyakorlati tanitás czéljaira szükséges terület költségeinek fedezésére a földmüvelésügyi tárcza kéretnék fel.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az ujabb időben létesült kincstári telepek népoktatásügye már ezen elvek szerint rendeztetett.

Bessenyei Ferencz: Kegyelmes uram! T. értekezlet! Minthogy az idő már nagyon előrehaladt és különösen mivel csak épen ezen ülés alatt határoztam el magamat a felszólalásra, igen rövid leszek már csak azért is, hogy beszédem jobb hatással legyen a t. értekezletre.

Én ugy teszek, mint az angol szerződésekben van, nem azt akarom elmondani, hogy mit szabad tenni, hanem azt, hogy mit nem szabad tenni. Midőn a telepitésről beszélünk, én azt akarom, hogy minél kevesebb befolyást méltóztassék a társadalomnak biztositani és ne sokat méltóztassék tőle várni, mert sajnos, legalább az én tapasztalatom szerint Magyarország nem az az ország, a melyet akár nagy nemzeti, akár politikai vagy közgazdasági vagy más akczió a szalmalángnál tovább tartó nemes hévre felbuzditson. Hisz magában a törvényhozásban is méltóztatnak látni, hogy tulajdonképen minden kérdésnél, a melyet a társadalomnak kellene felkarolnia, a kormány intézkedései körébe kell vonni az ügyet, a helyett, hogy mint más országokban történik, a társadalom igyekeznék a kormány hatalmát minél szükebbre vonni. Ez azonban kényelmesebb dolog és sokkal jobban megfelel a mi természetünknek. Azért voltam, bátor figyelmeztetni Nagyméltóságodat, hogy a társadalomra minél kevesebbet méltóztassék e tekintetben bizni.

Az iménti felszólalás, de az előbbiek is keserüen győztek meg arról, hogy ha valaki kellemetlen és nehéz helyzetben van, ugy az Nagyméltóságod. De a milyen nehéz a helyzet, ha Nagyméltóságod majd eredményeket mutat fel, annyival nagyobb lesz érte a hála. Én azt hiszem, hogy Nagyméltóságod még inkább, mint én, ha kitekint az ablakon, csak felsóhajtva nézhet az uj parlamenti épületre, a melyre ennek a nemzetnek van 22 milliója, de az államnak ily fontos, leghatalmasabb létérdekét képező szervre nagyon silány, nagyon szerény pénzügyi eszközök állanak rendelkezésére. Ez nagyon szomoru dolog, de nem kétségbe ejtő.

A telepitésről magáról szólva, nem oszthatom Tallián t. barátomnak azt a nézetét, hogy tisztán és kizárólag csak magyarok telepittessenek, mert én igen sok jó, államfentartó elemét ismerem ennek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az országnak, a mely ellen hazafiság tekintetében semmi kifogás sem tehető és a melynek a fentartása nagyon indokolt más nemzetiségekkel szemben. A délvidéken, sajnos, azt a tapasztalatot teszszük, hogy senki sem veszti el oly könnyen faji jellegét és nemzetiségét, mint a magyar, mig más nemzetiség, teszem a német, végtelen kitartásával szorgalmával, a benne rejlő műveltségi hajlammal sokkal jobban tudja magát fentartani és egyáltalában nem engedi magát elnemzetietleniteni.

Bátorkodom rátérni arra is, vajjon egyes helyeken indokolva van-e egyes községeknek alapitása. Én a nemzet legnagyobb erejét, műveltségi erejét a városokban látom, még pedig azokban a régi városokban, a melyeknek lakói mesteremberek, iparosok, kereskedők lévén, nem épen magyar elemek voltak azelőtt, de a melyek most az ország leghazafiasabb elemét képezik. Uj községek telepitése nagyon kérdéses. Temesvár közelében pl. létesittett a vadászerdői telep, a mely igen kitünő földön, tehát drága területen létesittetvén, bátran vehetem 400 frtjával holdját, és veszek 4000 holdat, tehát ez a telep 1,600.000 frtba került. Nem lett voln-e sokkal helyesebb, politikailag is, magyar nemzeti szempontból is, közművelődési szempontból is, ha ennek az összegnek a fele olyan városnak adatik, mint Temesvár, a mely ezt közművelődési, tisztán specifikus magyar intézmények létesitésére használja fel? Nem sokkal nagyobb kihatása lett volna ennek a magyarosodásra? és Temesvár lakosságának magyarosodása nem inkább nyomta volna a vidékre a hazafiságnak és a magyar nemzeti iránynak bélyegét, mint az, hogy oda telepitettünk 800 földmüvest, a kik igen becsületes, tisztességes, jó emberek, de primitiv műveltségüknél fogva nem alkalmasak arra, hogy egy sokkal műveltebb, gazdagabb lakosságra hazafias irányban közrehassanak? Ez a kérdés tehát minden esetre megfontolandó. Bátor voltam ezt megjegyzni a telepités kérdésénél azért, mert nekünk testvéri szeretettel és áldozattal magunkhoz kell füznünk azokat, a kik eddigelé még nem saját hibájukból, hanem más körülményeknél fogva nem lehettek jó magyarokká.

Én különben meg vagyok arról győződve, hogy Nagyméltóságod a legnagyobb odaadással, hazafisággal és czéltudatossággal fogott ehhez a munkához és csak azt sajnálnám, ha talán ez az ügy is oly

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mederbe tereltetnék, a hova tereltetett igen sok és nemes ügy 32 esztendő óta a politikai dolgok miatt, a mikor néha korteseszközül is felhasználtatott a telepités kérdése, a mikor bizonyos politikai tekintetekből egyik községnek megadatott valami előny, a másiktól pedig megtagadtatott. Azt sem szeretném, hogyha csak azért telepitenénk, hogy egyes nagybirtokoknak selejtes része, a mely ma nem adható el, megvétessék az állam által; nem szeretném, ha egyes nagybirtokoknak azon részei, a hol maguk a tulajdonosok sem tudnak telepiteni, megvétetvén az állam által, ott telepek létesitessenek, hogy a majd létesitendő telep lakosait kihasználja a birtokos. Tudom, vannak, a kik nem bánják, akár telepités, akár parczellázás, akár örökbérlet utján oldatik meg a kérdés, csak jöjjön létre egy olyan jó telepitési bank, a melynél igazgatótanácsosi állasok szervezetetnek; azoknak a szava pedig, a kik csak a hazafiui és közgazdasági tekinteteknek hódolnak, legyen elhangzó szó a pusztában. Ezt én nem óhajtom, de nem is hiszem, hogy ez igy legyen, mert Nagyméltóságod férfias jelleme, hazaszeretete, igazságérzete és nemes ambitiója bizonyára nem fogja ezt megengedni. Ezért csak a legnagyobb örömmel csatlakozom e mozgalomhoz.

Elnök: T. értekezlet! Az általános vitát berekesztettnek nyilvánitom.

A további tárgyalás rendjét illetőleg Bedő Albert úr kiván szólni.

Bedő Albert: Nagyméltóságú miniszter úr, mélyen tisztelt értekezlet! A lefolyt általános vita, a mely eszmékben és tartalomban kétségen kivül oly gazdag, a mely mindannyiunknak épületes tanulságokra szolgáltatott alkalmat, annyira fontos, de egyúttal nézetem szerint annyira sikeres volt, hogy ma a részletkérdésekbe való további bebocsátkozás nézetem szerint egészen felesleges. Ezek a részletkérdések már csak olyan helyi viszonyok körül mozoghatnának, a melyeket itt mindenki csak a saját szempontjából birálhatna el. Ha tudja is az illető a maga körülményeit, nem tudja a máséit és igy felesleges szószaporitások keletkezhetnének, bármennyire érdekesek legyenek is azok. Azt hiszem tehát, hogy a mélyen tisztelt értekezlet megnyugodhatik abban az eredményben, a melyet az általános vita utján elért és a melynek révén kétségen kivül az országnak a közvéleményét erre a nagyfontosságú kérdésre irányitotta; s

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy ez megtörténhetett, azt hiszem, talán méltóztatnak elfogadni abbeli inditványomat, hogy a részletekbe az értekezlet ne bocsátkozzék; egyúttal elfogadják azt is, hogy a minister úr ő nagyméltóságának köszönetünket fejezzük ki, hogy a kérdést ily fontosnak felismerve, arra az ország közvéleményét ráirányitotta, alkalmat adott arra, hogy az arra hivatott férfiak e kérdésben megnyilatkozhassanak.

Elnök: T. értekezlet! Azt hiszem, méltóztatnak tehát abban megállapodni, hogy a részletes kérdőpontokra nézve, azok, a kik ezekre megjegyzéseiket előadni óhajtják, sziveskedjenek irásban közölni véleményüket.

Különben részemről hálásan köszönöm az igen t. előttem szólónak szivélyes és kitüntető megemlékezését, valamint hálásan köszönöm azon kitartást, a melyet ezen hat napra nyult tanácskozások alkalmával tanusitani méltóztattak. El lehet mondani, hogy az érdeklődés napról-napra fokozódott és a vita oly magas szinvonalon állott, a milyenre évek óta kevés példát láttunk.

Én azt hiszem, igen t. értekezlet, az iránt tisztában van mindenki, hogy a tulajdonjogot, a tulajdon szentségét alterálni, érinteni senki sem kivánja és hogy ezen értekezleten, a melyen különböző szempontok érvényesültek, és mondhatnám, minden árnyalat képviselve volt, utópiáknak szóvivői nem akadtak. De azt hiszem, másfelől a t. értekezletből azt a benyomást szerezheti a közönség kivül is, hogy a telepesek, általában a kisgazdák sorsa iránt különbség nélkül meleg érdeklődés van és hogy ezen érdeklődésből a munkásokat sem zárjuk ki, de ezen osztályok iránti érdeklődés nem felejteti el velünk a közép birtokososztály nehéz helyzetét sem és oly intézkedéseket óhajtunk életbe léptetni, akár a telepitési törvény keretén belül, akár azon kivül, a melyek a középbirtokosok helyzetét javitani alkalmasak.

Én iparkodtam a t. értekezlet elé oly adatokat terjeszteni, a melyek — kedvező és kedvezőtlen adatok egyaránt — nyilt és őszinte felvilágositásokat adjanak.

De jelentem a t. értekezletnek, hogy különös tekintettel arra, hogy ezen ügy, reménylem, nemsokára a törvényhozás tárgyalásainak is anyagát fogja képezni további adatok beszerzéséről is gondoskodtam, igy intézkedés történt, hogy a központi statisztikai hivatal

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

közbenjöttével a magyar korona országai mezőgazdasági viszonyairól oly mű készüljön, a mely Magyarország földbirtokát a gazdálkodás jellege szerint, a művelési ágak szerint és a területi nagyság szerint, megyénkint részletesen kitüntesse. Ezen munka feltünteti, hogy minden megyében mennyi birtok, hány gazdaság van és hány kezeltetik a tulajdonos által, hány a haszonélvező által, hány haszonbérlő által és hány vegyesen; nemkülönben kimutatja e munkálat, mennyi az egy holdon aluli terület szántóföld nélkül, mennyi az egy holdon aluli terület szántófölddel; mennyi az 1—5, az 5—10, a 10—20, a 20—50, az 50—100, a 100—200, a 200—500 s az 500—1000 holdig s az 1000 holdon felül terjedő gazdaság; igy tehát ugy a nagybirtok, valamint a középbirtok, nemkülönben a kisbirtok, sőt az úgynevezett törpebirtok s a zsellérek viszonyai iránt is teljes tájékozás fog nyujtatni. Ez a munkálat oly előrehaladott stadiumban van, hogy reménylem, rövid idő alatt a t. értekezlet tagjai közt ki fog osztathatni.

T. értekezlet! Én azt tartom, hogy az előkészitésben, a megfontolásban szabad lassúnak lenni, de annál határozottabbnak, annál gyorsabbnak és annál erélyesebbnek kell lenni a végrehajtásban. Én azt hiszem, erre az ügyre is illenek az irás szavai, hogy «addig dolgozzunk, a mig nappal van!» Itt ebben az ügyben én úgy érzem, hogy vesziteni való idő nincsen és nagy megnyugvására szolgálhat a nemzetnek, hogy legjobbjaink oly thémákkal foglalkoznak és oly thémákat tanulmányoznak, a melyek megoldásának szükségét a nemzet veleszületett és ezredéven át hagyományosan érvényesült életfentartó ösztönével maga is érzi. T. értekezlet! Ezek után csak azt mondhatom, hogy ha sikerül ezen nagy és bonyolult kérdést, a melytől minden idegen szempontot távol tartani kivánok és a melyben minden érdekkörnek hazafias egyetértésére van szükség, megoldásra vezetni, még pedig alapos és gyakorlati megoldásra, abban része lesz ezen értekezlet minden igen t. tagjának és kérem, tekintsék ezt fáradozásuk egyedüli méltó és hazafias jutalmául.

Még egyszer megköszönve a nagybecsű érdeklődést — az értekezletet berekesztem.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

IRÁSBELI VÉLEMÉNYEK.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGT/245-1/2019.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A szakértekezlet elé terjesztett kérdőpontok.

I. Általános.

1. Szükséges-e, hogy a telepitési tevékenység szélesebb keretben folytattassék? Az állami vagy a magántelepitésre kell nagyobb sulyt helyezni? A telepitési tevékenység mellett kivánatos-e az örökbérleti vagy felesbérleti rendszer alkalmazása és támogatása?

II. Magántelepités.

2. Kivánatos-e, hogy a nem állami birtokoknak telepitési czélokra való felhasználása megkönnyittessék; ha igen, mily módon s mily feltételek mellett?

3. A magántelepités engedélyhez köttessék-e?

4. A telepitési terület s az egyes telepeseknek adandó terület minimuma és maximuma a törvényben megállapittassék-e és miképen? Középbirtokok és munkástelepek alkotása megengedtessék-e s mily feltételekkel?

5. Eltiltandó-e a telepitő attól, hogy a telepeseket egyetemleges kötelezettséggel szerződtesse?

6. Eltiltandó-e a telepitő attól, hogy különböző vallásfelekezetü telepeseket telepitsen?

7. A magántelepitésre nézve fentartandók-e az 1894: V. t.-czikk 3., 5., 6., 7. §§-ainak rendelkezései vagy a telepitő és a telepesek érdekében miképen volnának módositandók?

8. A telepes kimozditására mely esetekre kell a telepitőnek jogot adni s mily eljárás mellett?

9. A telepbirtok feloszthatlansága kimondandó-e s mennyi időre? Birtokvédelmi szempontokból a tulajdonjog és az örökösödési jog korlátozandó-e s mily mértékben?

10. A magántelepités mily közvetlen s közvetett állami támogatásban volna részesitendő?

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

11. A magántelepitésnél felmerülő hiteligények miképen volnának kielégithetők?

III. Állami telepités.

12. Az állami telepités külön telepitési alapból eszközöltessék-e, vagy a kiadások a földmivelésügyi tárcza évi költségvetésében állapittassanak meg?

13. Kivánatos-e annak kimondása, hogy a kincstári erdőbirtokok, ha a terület telepitésre alkalmassá tehető, bizonyos mértékben telepitési czélokra használtassanak fel?

14. Kivánatos-e annak kimondása, hogy a telepitési czélra nem alkalmas állami erdőbirtokok bizonyos része magánbirtokosoknak e czélra alkalmas ingatlanaival, szabad egyezkedés utján elcserélhető?

15. Kivánatos-e annak kimondása, hogy a telepitésre alkalmas törvényhatósági és községi stb. ingatlanokat, ha az erre felhivott törvényhatóság, község stb. maga nem telepit, törvényben szabályozandó módon telepitési czélokra az állam magához válthatja.

16. Az állam által milyen vagyoni képességgel birók telepittessenek. Középbirtok és munkástelepek alakitása megengedtessék-e s milyen feltételekkel?

17. Az 1894: V. t.-cz. első és második fejezetének rendelkezései a telepitések sikere érdekében mily irányban volnának módositandók?

IV. Parczellázás.

18. A birtokparczellázás állami támogatásban részesitendő-e s milyen módon?

19. Milyen értékü vagy nagyságu birtoktestek parczellázása részesittessék állami támogatásban?

20. A parczellák területeinek minimuma és maximuma megállapitandó-e és miképen?

21. A vevő tulajdonjoga, — továbbá az örökösödési jog korlátozása szükséges-e s mily mérvben?

22. A parczellázásnál felmerülő hiteligények miképen volnának kielégitendők?

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Asbóth János.

I.

A telepités és parczellázás ügyét nem szabad avval az ideával felkarolni, hogy az agrársocialismus orvoslása *a földosztás*. Ez végzetes tévedés volna. Mert ellenkezőleg az agrársocialismusnak nem orvoslása, hanem épen legextrémebb és legveszélyesebb konsekventiája és követelése a földosztás.

A socialismus orvoslásánál szembeszökő egy nagy tény, mely kézzelfoghatóan imponálja magát mindenütt és kivétel nélkül. Valamiként felverődik a burja, a hol megszünt a művelés, a socialismus ott, és csak ott, de ott aztán múlhatlanúl terjed, a hol sikerült kiirtani a köztudatból a vallás-erkölcsi elveket. Mert olyan az emberi sziv, hogy a létküzdelem csüggedésében nem nélkülözheti a hitet. Foszszuk meg a vallástól: megteremti magának az utópiát. Hogy a nemzeteket, kivált a hol több vallásra oszlanak exclusiv felekezeti szempontokkal és felekezeti türelmetlenséggel kormányozni nem lehet, az önként érthető, mivel ez annyi volna, mint széttépni a nemzeti egységet, állandóvá tenni a vallásháborút. De azok, a kik a nemzetek kormányzásának élén állnak, választhatnak socialismus és vallás közt, a mint tetszik; más választásuk nincs. A vallásos érzületek tiszteletben tartása, sőt ápolása nélkül a socialismussal bírni nem lehet.

Az agrárszocziálizmus orvoslásának helyes utja egyébként az, melyen a jelenlegi kormányt örömmel és elégtétellel látom haladni: a laissez faire, laissez passer elvével szemben, mely tudományban és gyakorlatban superálva van, nagyszabásu mezőgazdasági politika általán, és evvel a kereset szaporitása és a kis existentiák védelme különösen, mindennemü kizsákmányolás ellen állam, hatóság, község, birtokos és üzér által. Adómentes létminimum és az adóteher

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fokozatos könnyitése lefelé, a mint kisebb vagyont és keresetet ér, ugy mint utolsó budget-exposéjában ezt a pénzügyminiszter úr is igen helyesen jelezte. A községi pótadók könnyelmü és phantastikus vagy épen vicinaliák érdekében történt lelkiismeretlen megterhelésének korlátozása, a tisztességtelen üzleti verseny, az élelmi szerek és áruk és az italok nagyban divó hamisitásának, a részletüzletek, a föld-, pálinka- és gabona-uzsora által való becsapás szigoru üldözése, a modern jogfejlődés azon legujabb vivmányának érvényesitése, hogy a peres követelés nemcsak alaki jog, hanem közerkölcsi szempontból is birálandó. Az ügyes-bajos szegény emberrel igazságos, emberséges bánásmód, a polgári jogok gyakorlására való felnevelés és ennek során azoknak fokozatos tágitása. Ilyen előzményekkel aztán jogosan és bátran lehet is, kell is alkalmazni a leghatósabb erélyt a közveszélyes izgatással szemben.

II.

A telepitést és parczellázást minden egyéb tendenczia kizárásával gazdasági és népesedési szempontból kell kontemplálni, a hogy arra szükség és lehetőség a tulajdonjog minden megtámadása nélkül meg van.

III.

Nemzeti szempontból való telepités alatt csak azt érthetem, ha a magyar vidék népesedési superplusa oda telepittetik, a hol a magyar elem még gyönge. Teljesen izolálva magyar telep csak a legnagyobb cautelákkal és a legkedvezőbb viszonyok közt létesithető. Igy pl. megvallom, nem látok benne semmi bajt, ha a dunántúli magyar nép superplusa Szlavoniába vándorol, mert ez csak a magyar faj expansiv erejét mutatja. Szlavonia a magyar birodalom része, azelőtt magyar vármegye volt, és ha Magyarországon van szerb és horvát és az maradhat, mért ne legyen Szlavoniában magyar és mért ne maradhasson az?

A bajt csak abban láthatnám, ha azok, a kikre tartozik, nem őrködnének a felett, hogy a magyar ott is magyar maradhasson. Hiszen a csángók visszatelepitésével is, a hol úgy mint annyiszor, több volt a hazafias frázis, mint a hazafias megfontolás, megingattuk a bukovinai magyarságot, a hazahozottak pedig tönkre mentek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

IV.

Gazdaságilag inferiorius népet, gazdaságilag superiorisabb közé telepiteni nem lehet. Pl. csángót és székelyt nem a Bánátba, hanem erdélyi részekbe, Mármarosba és az észak-keleti megyékbe kell telepiteni.

V.

Nyomorból jövő telepesek, olyanok, a kiknek soha semmijük sem volt és igy a magok kezükre soha nem is gazdálkodtak, nagy áldozatok mellett is nehezen fognak prosperálni. Ilyeneket csak munkás-telepekre lehet használni, minden törlesztési és bér-teher nélkül, fogyatékos munkaerő fokozására és tisztán a telepitő költségeire.

Önálló községekre telepiteni csak kisebb gazdákat és gazdák fiait lehet, a kik hazulról hoznak valamit és a népesedés elszaporodása és földhiány miatt akarnak tovább menni.

VI.

Sajnos, hogy a parczellázás lelkes barátai nem hallatták szavukat akkor, mikor nyakra-főre adattak el az állami birtokok. Akkor az államnak módjában lett volna nagyszabásu és szerencsés telepitési actió. De ha ez az alkalom el is van mulasztva, mégis csak az állam járhat elől a telepitésben. Mert a magánemberre e részben pressiót nem gyakorolhat, csak jóakaró támaszt és könnyitést nyujthat, a hol a birtokos önként vállalkozik. És a támogatás sem állhat anyagi áldozatokban, mert magánvállalatra az adófizetőt contribuáltatni nem lehet. És cautelákkal és ellenőrzéssel alkalmazandó akár az egyik, akár a másik rész megröviditése ellen.

VII.

Az örökbérleti és felesbérleti rendszer mindenesetre megérdemli a nagyobb szabásu kisérletet, mely meg fogja mutatni, hogyan képes nálunk müködni. De épen, mivel egyelőre csak kisérlet lehet, melynek beválása az eredményektől fog függni, itt is az államnak kell előljárni a kezelése alatt levő birtokon, egyelőre csak egyik nagyobb uradalomban. Ha aztán beválik, bizonyára meg lehet nyerni e rendszernek a nagy határral biró községeket is, kivált a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hol a mostani kezelés sem a közérdek, sem a közönség érdekeinek meg nem felel. Állam és nagyobb község vagy város különben sincs kitéve annak a veszélynek, melytől a magán- és egyházi birtok tarthatna, hogy örök- vagy felesbérleti rendszer mellett valamely radikális felbuzdulás kivetkőztetheti tulajdonából. Ezeknek csak a tulajdonjog végleges átengedésével és végleges liquidátióval ajánlhatnám a parczellázást és telepitést. Állam és község ellenben mindig képes lesz megvédeni tulajdonjogát és igy bátran vállalkozhatik az örök- és felesbérleti rendszerre is.

Babics József.

I. Általános.

ad 1. A telepitési és azzal kapcsolatosan rokon kérdéseknek az utóbbi időben széles körben és minden irányban megvitatott általános és elvi részeire nem kivánok behatóbban kiterjeszkedni; csupán nehány megjegyzésre szoritkozom.

A telepitési kérdés általános elvi érdemében nagyban és egészben hozzájárulok azon irányzatokhoz, a melyeket gróf Károlyi Sándor ur Ő exc.-ja a legutóbbi napokban «a telepités kérdéséhez» czimmel a sajtóban is közzétett mély tanulmányu fejtegetésében megjelöl.

Én a telepitéseket nem tulnyomóan nemzetpolitikai, de tulnyomóan szoczialis és általános gazdasági szempontokból óhajtanám eszközöltetni!

Sokszor halljuk magasztalni Bismarck herczegnek Nyugot-Poroszországban és Posenban a nyolczvanas években inaugurált nagyszabásu nemzetpolitikai telepitési eljárását, de annak sikere koronáját is majd csak a végeredmény teheti föl! A mi helyzetünk és viszonyaink ehhez nem mérhetők, hasonlithatlanul szövevényesebbek, nehezebbek!

Ott meg volt adva a kisajátitandó és németekkel betelepitendő — ugyszólván egy continualitásban levő — egész országrész! nálunk —

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ha még annyira rendelkezésünkre állanának is a számlálatlan milliók — nagy feladat volna kikeresni, vajjon tehát hol lennének létesitendők czél- és okszerüen a nagyszabásu nemzetpolitikai uj telepitések?! mert hiszen hazánk nehány tiszta magyar vármegyéje kivételével, a többiben — különösen a széleken több-kevésbbé vegyitve fordul elő az idegen ajku lakosság! Igaz, hogy vannak oly részei hazánknak, a hol sürübben és tömöttebben jelentkeznek a nem magyar ajkuak, mint p. o. Erdélyben és a Kárpátok alján, — itt azonban a gazdasági viszonyok, a megélhetésnek módjai rendszerint nehezebbek és egészen mások, mint a melyekhez a sik vidéki magyar szokott! nehezen fogna az itt meghonosulni, gyökeret verni, mint ezt az ily irányu legutóbbi telepitési kisérleteink is sajnosan mutatják!

Ha pedig az ily tömött nemzetiségi vidéken nem nagy arányban és nem számos községgel egyszerre eszközöltetik a telepités? ám akkor könnyen az ellenkező éretik el, t. i. a csekély mérvbeni magyar betelepitést hamar felszivja és beolvasztja a más nemzetiségü, mint erre a multban elég példa van!

A magyar általában nem könnyen és nem szivesen vándorol el messzire szülőföldjétől; nehéz őt gyökerestől idegenbe átültetni, és mint a kitépett növény a messze idegen talajban: elsatnyul, elhervad!

A magyarnak ezen sajátságával is számolva, és mert alig fognak telepitési czéljainkra megszámlálatlan milliók állhatni, részemről a *helybeni* és *hozzátelepitést*, a *parczellázási telepitést*, a *hosszu* és *feles bérleti* rendszernek propagálását, ugyis, mint a magyarság helyben megerősitésének czélját biztosabban és olcsóbban — és igy lehetőbben is — szolgáló módozatokat tenném a folytonos és állandó állami és társadalmi gondos tevékenységnek tárgyává; természetesen e mellett a kinálkozó jó alkalom, és a rendelkezésre álló anyagi erőhöz képest a nemzetpolitikai telepitések se volnának szem előtt tévesztve!

Nagyon sok része van hazánknak, hol a helybeni és hozzátelepitéssel ugy a parczellázási telepitéssel — a melyre különösen a feltett kérdések IV-ik fejezeténél térek reá — szorosan összekapcsolható a nemzet-politikai tendentia is, a magyarságnak a nemzetiségek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

közötti megerősitése! Ilyen p. o. Dél-Magyarországnak egy jelentékeny része; hol évszázados ama sajátságos tapasztalat, miszerint az egymással elszórtan élő 5—6 különféle ajku és nemzetiségü lakosság egyike sem birta felszívni és beolvasztani a másikat, még ott sem, hol egy-ugyanazon községben vegyesen laknak; hanem igenis az anyagilag erősebb, tehetősebb, az ügyesebb és szorgalmasabb kivásárolja a gyengébbet! Itt tegyük hát erősebbé a magyart!

Egy speczialis körülményt — mely e nagyfontosságu tanácskozás keretébe nagyon belevág — kivánok röviden megismertetni. A régi Torontál vármegyének — a volt határőrvidéki részek nélkül — mintegy 200 községe között, a telepitvényekről szóló 1873 : XXII. t.-cz. megalkotásánál 71 szerződéses telepes községe volt, vagyis összes községeinek egyharmada! Ezek legnagyobb része időhöz kötött szerződéssel birt, és csak csekély része örök szerződéssel. A most hivatkozott törvény végrehajtásánál a tulajdonos uradalmak legnagyobb része, megfélemlitve a törvénynek a tulajdon szentségét nem kis mérvben tangáló intézkedései, s a már akkor is lábra kapott radikális közhangulattól, a belsőségeknek köteles megváltásán tul, nemcsak hogy külsőséget nem engedett át, az azzal különben is önmagára hagyva meg nem birkozható telepéseknek, hanem még az eddigi külső földbérleteket is vagy egészen megvonta tőlük, vagy igen megdrágitá; de ha legjobb esetben egészben vagy részben meg is hagyta, rövid lejáratuvá tette, a minek következtében a telepesek létfeltételének eddigi szilárdsága veszett el, és folyton feje fölött függ a bérlet — és igy existentiája — teljes elvesztésének Damokles kardja! E 71 községből alig van 10—15, mely több-kevesebb tulajdon külső földhöz jutván, ma valamiképen biztossággal tovább existálhat; egy más része e községeknek teljesen elpusztult, elenyészett, a házak romba dőltek, a lakók szétszéledtek, s a volt beltelkek vagy üresen, pusztán ott állanak, vagy az uradalmak tulajdonába estek vissza, mert a telepes nem birta leváltani. Egész csodálatos módon negyvenenfelüli még ma is azon községek száma, mely épen semmi, avagy emlitésre se méltó csekély, külső földdel birva, nemcsak megbirt küzdeni a beltelkek megváltoztatásával, de kisebb, rövid lejáratu, és rendszerint drágának nevezhető bérletekből, és feles müvelésből egyik napról a másikig tengeti létét;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ide-oda vándorol a megyében, és belőle telik ki, a másfelé elterülésre jelentkezők tulnyomó száma, hol ha felveszik, rendesen ott is elbukik, mert hiszen leginkább teljesen vagyontalanul áll be az uj településbe. És ezen földnélküli községeknek legnagyobb része magyar! Olyan magyar, mely már évtizedek óta — némelyike száz éven felül — ott él elszórtan a sok más nemzetiség között, és magyarságából — az állandó nyomor daczára — sem adott fel egy szemernyit sem! Ezeket kellene az okvetlen bekövetkező biztos elzülléstől *a helyben és parczellázás általi telepitéssel* — mig nem késő — megmenteni! és ez annál egyszerübben és jutányosabban mehetne, mivel maguk a községek, templomok, iskolákkal és a közélet egyéb tényezőivel, habár szerényebben is, készen megvannak s a lakosság és bir saját megváltott lakóház s beltelkekkel és ma még több-kevesebb gazdasági felszereléssel is.

Részemről ugy a tisztán állami, mint a magántelepitési tevékenységet az eddiginél szélesebb keretben folytatni és felkarolni, ugy a hosszu haszonbérleti is felesrendszer alkalmazását és támogatását, égetően szükségesnek és kivánatosnak tartom.

II. Magántelepités.

Ad 2. A nem állami birtokoknak telepitési czélokra való felhasználásának előmozditását és megkönnyitését igenis kivánatosnak tartom! Ezt kétféle módon látom megvalósithatónak! Egyik: hogy a felépitésre alkalmas birtokos kéz alatt, avagy birói árveréseken az állam váltsa magához, és ő végezze a telepités egész munkáját! Másik: hogy a kinálkozó és minden tekintetben megfelelően alkalmas magán telepitéseknél nyujtott előnyök és kedvezményekkel támogassa, — mi által ha a telepitő javára esnék is némi közvetlen előny, a földbirtok eladási árának olcsóbbá tételére hathat, és igy közvetve nyujtja a telepesnek a hasznot. A magán telepitést azonban nem csupán állami engedélyezéshez tartom kötendőnek, ugy mint ezt az 1894: t.-cz. 9., 10. §-ai előirják, hanem a keresztülvitelét is folytonos és állandó állami szoros felügyelet alá helyezném, és e végből czélszerűnek vélném minden magán telepitéshez egy, a közvetlen közelben lakó biztosnak alkalmazását, ki a telepités menetét

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

folyton figyelemmel kisérve, a települők érdekét kepviselné. E biztos nem kell hogy okvetlen hatósági személy legyen, — bizonyára mindenütt fognak akadni oly férfiak, kik hazafiságból dijazás nélkül legfeljebb a kész kiadások megtéritése mellett elvállalandják a megbizatást.

Nehogy a magán telepitő a közczélokra szükséges beltelkeknek, ugy az egész terület 5%-ának ingyenes átengedése kényszere mellett — hogy számadását megtalálja — a föld árát a kellőnél magasabbra felcsigázza, mint különben sem méltányos rendelkezést az 1894: V. t.-cz. 3. §-ának ide vonatkozó intézkedéseit az ügy érdekében törlendőnek vélném, és e helyett a közszükségletekre szükséges bel- és külterületek az állami telepitési alapból ingyenesen volnának megszerzendők. E közszükségi külterületek azonban ne az összetelepitési terület *legalább* 5%-ában, hanem *legfeljebb* annyiban szabassék meg, mert lehetnek esetek, hogy az 5%-nál kevesebb mennyiség is helyesen kielégitheti azt! Ezen az állam által megvásárlandó közszükségi bel- és külterületekre a soha el nem idegenithetésnek és más mint a megjelölendő czélokra fordithatásának, — ellen esetben pedig az államra visszaeső tulajdoni joga — nemkülömben az állami beleegyezés nélkül meg nem terheltetés joga is hitel-telekkönyvileg biztositandó!

Mint szintén nem méltányost és nehezen keresztülvihetőt teljesen törlendőnek tartom az 1894. V. t.-cz. 7. §-ának rendelkezését is, és az ott foglaltak kielégitését szintén az állami gondoskodás keretébe sorolom, nem zárkozván el attól sem, hogy úgy az állami mint a magán telepitéseknél a lakóházak felépitésére olcsó kölcsön mellett — ott, hol a feltétlen szükség mutatkozik — a telepűlőnek némi ingyenes segély is nyujtathassék. Az államnak mindezen ingyenes adománya az egyéb erkölcsi tekintetek és socialis ugy nemzetpolitikai nyereségeken bőven megtérül az új községben előálló különféle s az előbbi állapotnál fokozottabb mérvben létesülő közvetett és közvetlen adózási alapok és erőben!

ad 3. A magán telepitést mint arra az előbbi pontban is utalok, feltétlenül államhatósági engedélyezéshez, és állandó szoros állami felügyelethez kötendőnek tartom!

ad 4. A telepitési terület és az egyes telepeseknek adandó terü-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

let minimuma és maximuma nézetem szerint a törvényben kötelezőleg ne állapittassék meg. Bizassék ez a telepitést vezető állami vagy társadalmi testület mindenkori bölcs belátására. Vannak vidékek, hol 8—10 katasztrális hold tulajdon földből is jól megélhet a telepes, kivált ha a közelben kisebb bér vagy feles földekhez könynyebben juthat; mig más vidékeken 16—20 hold föld is alig elégséges arra. De figyelemmel kell lenni *a hozzá-telepitésekre* is, a milyeneket a legutóbbi időkben is végzett az állam; a hol t. i. akár lélek számra, akár földterületre kis és gyenge régibb telepes — sőt néha volt urbéres-községeknek megerősitése vétetik — igen helyesen czélba! Azonban az új és hozzá-telepitéseknél az 1894. V. t.-cz. 2. §-ának nézetem szerint igen helyes rendelkezését — mégis azon módositással, hogy a 10 hold minimalis meghatározás szintén törültessék — fentartandónak vélem.

A telepitési területből telepesenként pár hold terület mindenkor mint közlegelő rész egy darabban és külön kihasitandó és mint az összes telepeseknek közös oszthatlan — birtok arány szerinti — tulajdona volna telekkönyvezendő. Ennek arányát sem lehet a törvényben számszerinti összegben megállapitni, mert annak szüksége a gazdálkodási viszonyok, a talaj minősége és egyéb helyi tényezők szerint más-más lehet; azonban e közlegelőknek soha fel nem oszthatása a törvényben kimondandó lenne!

A közép birtokoknak — a melyek alatt nehány száz holdas uri birtokot értek — valamint a jobb módu nagyobb paraszt birtokoknak alakitásától épen nem zárkóznám el, sőt ezeket a már többek által bővebben kifejtett nemzeti, de socialis gazdasági szempontokból is felette hasznosaknak és szükségeseknek tartom, ezeknek alakitása azonban soha ne menjen a kis gazda telepesek állományának rovására, hanem a mindenkori feleslegből kerüljön ki! A közép birtokok és a rendesnél nagyobb paraszt birtokok azonban nem feltétlenül, csakis kivételesen volnának részesithetők az állami telepitési kedvezményekben.

Hasonlóan felveendőnek tartom a telepitési müködés keretébe a helyenként felmerülő szükségletek és kedvező viszonyok által utalt törpe birtokok és gazdasági munkástelepeknek létesithetését is, melyeknek keretét és minemüségét mindenütt az adott viszonyok szab-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ják meg. Sőt ily gazdasági munkástelepek részére minden akár állami, akár magán uj telepités, hozzátelepités avagy parczellázásnál már a keletkezéskor előre fent kellene tartani bizonyos számu bel- és külterületeket, melyek, ha nem is egyszerre, de successive adatnának át arra való elemeknek. Az ily gazdasági munkástelepek adnak akár a telepes gazdáknak, akár a közeli közép- és nagyobb birtokosoknak a szükséges munkaerőt, és másrészt ez képezné az ő megélhetési forrásukat is.

ad 5. Semmiféle telepitési müveletnél meg nem engedhetném az egyetemes lekötelezettséget, és ennek bármely formáját igy már előre semmisnek és tulzottnak declarálnám a törvényben. Ennek ellenkezője illuzóriussá tenné a telepesek iránt köteles állami atyai gondoskodásnak nemes fogalmát. Mert a ki nem szorgalmas és takarékos, hanem könnyelmü, tunya és iszákos, az bukjék el maga, de ne rántsa magával a jót!

ad 6. A különböző vallásfelekezetüeknek egy helyre telepitését tilalomkép nem mondanám ugyan ki, ezt csak kivételesen a helyi vagy egyéb viszonyok által indokolt esetekben vélem engedélyezhetőnek; és azért a törvényben utalnék arra: hogy egy ugyanazon községben lehetőleg egyféle vallásfelekezetü telepittessék. Ezt kivánja — az ethicai tekintetek mellett — a helyes gazdálkodási pénzbeli opportunitás is, nehogy a többféle hitfelekezeteknek vallás- és oktatásügybeli igényei aránytalanul megdrágitsák a települést.

ad 7. A magántelepitésre nézve az 1894 : V. tv.-cz. 3., 5., 6., 7. §§-ait, sőt a 4. §-t is, részben teljesen kihagyni, részben azon szellemben módositni javallom: a mint ezt fentebb ad 2. és ad 4. pontok alatt kifejtettem. Ezekhez képest a telepitésnek mily területi berendezkedhetésére nézve — ugy magán, mint az állami telepitéseknél is — az illetékes eljáró állami és társadalmi közegeknek teljesen szabad kezet adnék, hogy azt a viszonyoknak megfelelően legjobb belátásuk szerint intézzék! Igy az 1894 : V. tv.-cz. 4. §-ában megszabott maximális 400 □ ölnyi bel- és 80 holdnyi kültelek kötelező voltát egészen törülném; azonban ezen § második bekezdését részemről inkább oda módositanám, «hogy a telepes kisgazdák birtokrészei *lehetőleg egyenlők* legyenek.» Ez utóbbi körülményt, a birtokrészeknek könnyebb és czélszerübb helyi — fordákban — beosz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tása, a gazdálkodási rendszernek, nemkülönben a pénzügyi müveleteknek is egyszerübb kivitele, áttekintése, helyesebb kezelése mellett még azon tekintet is megkivánja, hogy a telepesek zömének egy tagja se lássa szomszédját magánál különösebben favorizálva!

Az 1894 : V. tv.-cz. 4. §-a negyedik bekezdésének rendelkezését, mint igen gyakorlati hasznút, továbbra is fentartandónak vélem.

ad 8. A magántelepitésnél lévő telepesek is csak azon esetekben és módon s ugyanoly eljárás mellett legyenek kimozdithatók, mint ezt az 1894 : V. t.-cz. 18. és 19. §-ai meghatározzák.

ad 9. A telepbirtoknak — úgy a magán, mint az állami telepitéseknek minden fajtájánál — örök időkre feloszthatlanságát, és az állam elővásárlási jogának — még a magántelepitéseknél is — fentartását és örök időkre biztositását a törvényben kimondandónak vélem.

A feloszthatlanság helyességét mi sem indokolja jobban, mint ama sajnos körülmény, miszerint kisgazdáink legnagyobb részének elzüllése és tönkrejutása az úrbéri telkeknek a végtelenig felaprózhatása miatt következett be; ott hol az urbéri telkek felaprózásának veszedelmét a kisgazdák önmaguk beismerték, — mint ezt a délvidéken lakó németség tette — ott ma is jólét uralkodik. Rendeljük hát alá a szigoru jogi elvi szabályokat a gyakorlati józan követelményeknek, mert ezen intézkedés nélkül pár évtized alatt a telepesek legnagyobb része megint elzüllik, törpe birtokossá sülyed, kiket ismét uj áldozatokkal kell majd tovább eltelepitni.

Az állam elővásárlási jogának kikötése és biztositását leginkább az indokolja, hogy mindenkor ő választhassa meg a kidőlt telepes helyébe lépő elemet; és a midőn ehhez való jogát az államnak a magántelepitésekre is kiterjesztendőnek tartom, ezzel a magántelepitő joga és érdeke nem csorbul, mig az állam csak akkor fogna azzal élni, ha netáni visszaéléseknek meggátlása, vagy egyéb más körülmények tennék azt szükségessé.

Kapcsolatosan ezzel felvetem azon eszmét, vajjon nem-e volna czélszerü azt is törvényileg biztositni: hogy mindaddig, mig a telepbirtoknak ára és egyéb netáni mellékes — a telepitésből származó — terhei teljesen törlesztve nincsenek, a telep-birtok semmi némü magántartozással terhelhető ne legyen és annak végrehajtás utjáni kielégithetése tárgyául ne szolgálhasson! Ezen intézkedéssel egyrészt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a telepes vissza volna tartva a könnyü adósságcsinálástól, és kizárólag az egyéni rátermettségéből folyó személyi hitelre utalva, másrészt az állam se hozatnék oly gyakran a birói árverések által az elővásárlás kényszerébe! Valamint a telepbirtok függő és leszedett termésére, ugy a telepes gazdasági felszerelésére, a vételár törlesztési és kamat-ráta hátralékok, és folyó tartozás erejéig a telepitő állam vagy magánosnak a törvényes zálogjogot is törvényileg biztositandónak tartom.

A most elsorolt tulajdonjogi korlátozásokon kivül — melyek ha sulyosaknak tetszenek is, de a szorgalmas és rendes telepest oly sulyosan mégsem feszélyezik — az örökösödési jogot is korlátozni kivánnám, ugy a magán, mint az állami telepbirtoknál olykép: hogy a telepes elhunytával özvegyét abban lakás és eltartás illesse meg, — valamint ha a lemenő örökösök kiskoruak, a vagyonkezelés is; — de ha az örökösök nagykoruak és a telepbirtoknak, melyikük által átvételét az örökhagyó végrendeletileg meg nem határozta volna, azt a hagyaték tárgyalásánál ők egyezségileg maguk közt állapitsák meg; ki aztán a többi örököst a telepbirtokból örök részére kielégitni tartozzék; meg nem egyezésük esetében beállana az állam visszavásárlási joga, miből aztán az örökösök igényei egyszerüen kielégithetők lesznek! Ezen korlátozását az örökösödésnek azon elv követeli meg: miszerint ha a telepbirtok már kezdetben is csupán egy család megélhetésére adatik és nyujt alapot, azt józanul két vagy több család eltartására a jövőben sem erőltethetjük! Másrészt több családnak közös lakása és gazdálkodása, — örökös surlódások és egyenetlenségeknek a forrása.

A telepitéssel együttesen alkotott közép avagy a rendesnél nagyobb parasztbirtokokra nézve ugy a tulajdon mint az örökösödési jognak e pontban jelzett korlátozásai esetleg el is maradhatnának, bár részemről én e korlátozásokat legnagyobb részt azokra is kiterjeszteném!

ad 10. Hogy a magán telepités mily közvetlen és közvetett állami támogatásba részesittessék? arra nézve általános és kötelező schemát fel nem állitanék, — és ezt esetről-esetre a magántelepitési müvelet mikéntjének latba vetése és megbirálása alapján az engedélyezésnél szabja meg az állam! Mindenesetre a nyujtandó támo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gatás olyan legyen, hogy annak hasznát közvetve vagy közvetlenül a telepes lássa! Ily támogatás történhet az egész telepitési ügylet bélyeg- és illetékmentességével; — továbbá az 1868: XV. t.-cz. 8. §-ában az uj telepitéseknek adott és az 1875: VII. t.-czikk által is fentartott 6 évi adómentességnek egészben vagy részben ezekre is kiterjesztésével; valamint a telepitésre szánt területek felmérése és beosztásához állami közegeknek dijtalanul vagy jutányos dijazás melletti átengedésével; végül a telepitési közszükségi bel- és külterületeknek egészben vagy részben az állam által megváltásával, a mint ezt már fentebb a 2-ik pontnál is jelzem! De történhet az állami támogatás egyéb más a fenforgó körülmények és helyi viszonyoknak megfelelő módon is, mire nézve a telepitési ügyeket ellátó állami és társadalmi közegeknek legjobb belátása legyen az utmutató.

ad 11. A magán telepitésnél felmerülő hiteligényeknek kielégitéséhez az állam közvetlen vagy közvetett módon járulhat. Közvetlenül az állami telepitési alapból nyujthat az egész vételár vagy annak egy része fedezetéig kamatos vagy kamatnélküli kölcsönt hosszabb vagy rövidebb időre, esetleg másod helyeni biztositásra is. Ennek mikéntjét és részletes feltételeit ugyancsak a telepités engedélyezésénél — az illetékes állami és társadalmi közegek véleményezése alapján — a földmivelésügyi kormány fogná meghatározni. Ugyanilyen módon elvállalhatja az állam a telepitési birtokokra valamely pénzintézet által adott kölcsön garantirozását is, meglévén a magán telepitési birtokra nézve szintén az elővásárlási joga!

Hasson oda az állam, hogy az országos hitelszövetkezet vegye föl ügykörébe a telepes birtokok hiteligényének egy vagy más módon jutányos és méltányos kielégitését, főleg azonban igyekezzék a járadék bank üzletet és rendszert nálunk — mihelyst a pénzviszonyok engedik — épen a telepitési czélokra meghonositni; és ehhez esetleg a Magyar Földhitelintézetnek közremüködését is engagirozni, melyet első hazafias pénzintézetünk soha sem zárhatott el akkor, midőn tevékenységét és áldozatkészségét a magyar föld kérte fel! ekként jelzálog kölcsöneivel, majd a vizszabályozási és talajjavitási kölcsöneivel a magyar gazdaközönségnek megszámlálhatlan milliónyi hasznot, és magának örök hálát, s hervadhatlan

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

babérokat szerzett! Azért most sem lehet kétségünk, hogy nagy tartaléktőkéjének bár csak parányi segélyével, ő volna leghivatottabb felkarolója a telepitési földek hitelügyének is.

III. Állami telepités.

ad 12. Az állami telepités czéljaira külön telepitési alapot kivánnék képezni, azt külön állami elszámolás tárgyává tenni, mely alapnak időközi kamatjövedelmei is annak javára esnének! A különféle rövidebb s hosszabb lejárásu kamatos és kamatnélküli kölcsönök, visszatérülő befektetések helyes világlatba tartása, a segélyek és ingyenes adományok mérvének mindenkor kellő áttekinthetése stb. ugyszólván megkövetelik a külön alapszerü kezelést, semhogy a földmivelésügyi tárcza évi költségébe zavartassanak azok bele, honnét mégis csak külön áttekinthető kivonatokra volna szükség, mi aztán kétszeres munkát okozna! Ezen alapot az 1894: V. t.-cz. 11. §-ában már nyert hat millió koronán felül, mely szinte ide volna átvéve már kezdetben husz millió koronával tartanám dotálandónak, s aztán további husz éven át évenkint két millió koronának hozzácsatolása volna törvényileg kimondandó! Az igy összekerülő hatvan millió koronával a telepités terén sok üdvös alkotást lehetne létesiteni.

ad 13. A telepitésre alkalmas kincstári erdőbirtokoknak telepitési czélokra felhasználását kivánatosnak tartom, azonban első sorban számba venném e czélra a még meglevő mezőgazdasági kincstári birtokokat és azoknak helyenként, bár kisebb területü részeit, meglevő községek erősitése s a népelhelyezés indokából hozzátelepitésekre is forditanám.

ad 14. A telepitésekre nem alkalmas állami erdőbirtokok bizonyos részének magán birtokosoknak telepitésre alkalmas ingatlanaival szabad egyezkedés utján elcserélhetésének kimondását kivánatosnak tartom.

ad 15. A telepitésre alkalmas törvényhatósági és községi ingatlanoknak, ha az arra történt felhivás után az illető maga nem telepit, a törvényben szabályzandó módon telepitési czélokra az állam által magához válthatását kimondani nem ellenzem, azonban e jogot

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szoros formákhoz kötném, igy p. o. hogy az ily esetek mindenkor előzetesen az országgyülésnek beterjesztendők lennének, nehogy talán tulságos buzgalomból oly ingatlanok kisajátitása is czéloztathassék, melyekre a törvényhatóságoknak s községeknek a jövő fejlődés, például a nagyobb industrialis lendületnél, avagy egyéb helyi okokból szüksége van vagy lehet!

Egyéb testületi vagy kötött kézen levő birtokoknak, mint a közalapitványi, tanulmányi, vallási és egyháziaknak a telepités keretében ily módon kisajátithatását megengedhetőnek nem tartom; ezeknél, a hol lehetséges, a hosszu tartamu vagy feles rendszerü kis bérleteknek állami felügyelet és garantia melletti propagálását lehetne megkisérteni.

ad 16. Hogy az államilag telepitendő mily vagyoni képességgel kell hogy birjon, azt törvényben kimondani vagy általánosságban megszabni, nem tartom lehetőnek. Esetről esetre döntsön ebben a telepitést vezető állami és társadalmi intézmény az egyes helyi viszonyok mérlegelése szerint! Arra azonban mindenkor nagy sulyt kell fektetni, hogy a települő szorgalmas munkabiró és jó erkölcsü legyen.

Közép birtokoknak és gazdasági munkástelepeknek a tisztán állami telepités keretében alakitását ott, hol a helyi viszonyok erre utalnak és alkalmasak, szükségesnek és kivánatosnak tartom. Ezekre nézve fentebb a 4-ik pont alatt adtam megjegyzéseimet.

ad 17. Nézetem szerint az 1894: V. t.-cz. a jövő telepitési mozgalmakra egészen ujból és azon elvek szerint volna átdolgozandó, a melyek a jelen tanácskozmány eredményeképen, mint leghelyesebbeknek tartottak, fogunk leszürődni és ehhez képest az 1894: V. t.-cz. lehetőleg teljesen hatályon kivül lenne helyezendő, hogy ekként a telepitési ügyek egy szerves egészet képező törvényben nyerhessenek egyöntetü elbánást! Részemről a fentebbi és alábbi pontokban megteszem ama észrevételeket, a melyek szellemében a telepitési ügyeknek az 1894: V. t.-czikktől eltérő mikénti ellátását védelmezem.

IV. Parczellázás.

ad 18. A birtokparczellázásnak két faját külömböztetem meg! Egyik: melyet tisztán üzletinek lehet nevezni, a hol t. i. egy vagy több már magában is elég erős és elegendő földbirtokkal biró köz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ség kis birtokosai maguk közt felosztásra vásárolják meg a szomszédos, esetleg távolabb is fekvő nagy birtokot. A parczellázásnak ezt a fajtáját, mint a legtágabb értelemben vett telepitési czélt sem szolgálót, állami támogatásba részeltethetőnek nem vélelmezhetem.

A parczellázás másik fajtáját azonban midőn t. i. oly szegény, kis, és földterülettel épen nem, avagy csak a legszükebb mérvben biró községek közelében kinálkozik alkalmas terület a megvételre és a parczellázás által a községi lakosok tulajdonába bocsájtására, — ezt a parczellázást a leghathatósabb — talán még az uj telepitéseknél is erősebb — állami támogatásban részesiteném! Az ország déli részén például csak magában Torontál megyében negyvenen felül van olyan — többnyire magyar ajku, — és a mult század végén vagy a jelen század első felében telepitett község, — köztük nem egy 2000—4000 lélekszámmal — melyek az 1873: XXII. t.-czikk alapján leváltott házhelyeiken túl semmi külső földdel nem bir avagy alig számbavehetővel; némelyiknek kertje faláig szánt a szomszédos nagy birtok, mások — a szerencsésebbek — a falu körüli területet bérlik, hogy legyen marháiknak hová kijárni!

Ezek sanyarú helyzeten csupán az segithet, ha kinálkozó alkalomnál a falu körüli vagy közeli területek megvásároltatnak, és parczellázva a lakosság kezére adatnak, — mely igy valóban *ujjá települ* — mert hiszen mai állapotukban, midőn külső földjük nincs, nem lehet őket másnak mint az országutak mellett elterülő házsoroknak tekinteni, egy testnélküli csontváznak, nem pedig telepitvényeknek.

És itt az állami sürgős közbelépés és tevékenységre ugy szocziális, mint nemzetpolitikai tekintetekből már is kiáltó szükség van, mert e községek napról-napra züllenek!

De indokolttá teszi a gyors közbelépést és segitséget még azon körülmény is, hogy ime e községeknek kerete, lakói, lakóházai, templomaik, iskoláik és egyéb közszükségleti tényezőik többé-kevésbbé készen megvannak, igy azoknak alapjából előállitására sem gond, sem költség nem kell!

Az e fajta parczellázási ujjátelepitést — alkalmas helyen — részemről még az uj telepitések fölé helyezendőknek tartom, mert ezek soká már nem várhatnak az igy is nagyon elkésett segitségre!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ezekre nézve az állami támogatást ugyanazokban, de hathatósabb mérvben, vélem adandónak, minőt fentebb a 10. pont alatt a magántelepitéseknél jeleztem!

Feltétlenül kimondandónak tartom azonban azt, a mi sajnosan és igen károsan az 1894 : V. t.-cz.-ből kimaradt, hogy ezen külső föld nélküli avagy csekély külső földdel biró régi telepes községek, melyek az 1873 : XXII. t.-cz. hatálya alá estek, avagy melyek önerejükből vásárolt területen maguktól megtelepedtek, a telepitési ügy keretébe, a hozzátelepités és telepitési parczellázás gyüjtő fogalmai fonalán, felveendők és a törvénybe az uj telepitésekre contemplált eljárások, előnyök és kedvezmények mindegyike a szükséghez képest ezekre is kiterjesztendők!

ad 19. Hogy mily értékü és nagyságu birtoktesteknek telepitési parczellázása részesittessék állami támogatásban, az előre és általánosságban meg nem állapitható, s ezt a helyi viszonyok és körülmények fognák meghatárolni, melyek elbirálását a telepitési ügyet intéző állami és társadalmi közegek bölcs belátásának engedném át!

ad 20. A parczellák területeinek minimumát és maximumát szintén nem tartom előre és általánosságban megállapithatónak! E részt utalok a fentebb 4. pont alatt tett megjegyzéseimre.

ad 21. A telepitési parczellázással létesitett telepek felosztathatlansága, tulajdon és örökösödési jogának korlátozása, ugy az állam elővásárlási joga tekintetében ugyanazon elvek alkalmazását vélem követendőknek, melyeket fentebb a magántelepitéseknél a 9. pont alatt fejtegettem.

ad 22. A telepitési parczellázás hiteligényeinek kielégitését a fentebb 11. pont alatt jelzettek szerint vélem megvalósitandónak.

Bedő Albert.

Többen vannak, kik a magyar állami érdekek magasabb szempontjából véve egy általános és nagyobb tevékenységgel meginditandó telepitést szükségesnek tartanak s annak sikerében biznak. Én ezt a nagyobb telepitést számot tevő sikerrel foganatosithatónak nem tar-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tom, mert bármennyire használjuk is fel az eddig ki nem elégitő telepitések alapján szerzett tapasztalatokat, az az egy bizonyos, hogy a magyar állam pénzügyi viszonyait mérlegelve, nekünk nem állhat rendelkezésünkre az a 300—400 millió korona, a mely szükséges lenne arra, hogy a telepitést oly terjedelmesebb és kiadóbb mértékben foganatosithassuk, a mely e nagy jelentőségü kérdésnek földmüvelési, közgazdasági és állami politikai szempontból megfelelőbb megoldhatására vezetne. E tekintetben legyen szabad csupán arra utalnom, hogy a nagy vagyonnal és a miénknél sokkal rendezettebb közigazgatási és kormányzati viszonyokkal rendelkező német nemzetnél is a faji terjeszkedés szempontjából Poroszország keleti részében megindított telepités már is 200 millió márkának rendelkezésre bocsátását kivánta s még legalább ujabb 200 milliót tartanak szükségesnek arra, hogy a szláv elem tovább terjedésének kielégitőbb ellensulyozását elérhessék; de még ezeknek a költségeknek viselése mellett is hivatott birálóik körében többen akadnak, a kik nem csak az eddig elért eredményeket kicsinylik, de a jövőbelieket is kéteseknek tartják.

Számbavéve tehát a mi pénzügyi viszonyainkat és tekintettel azokra a szintén sürgős szükségletekre, melyeket nem az ezután telepitendő, de már meglévő községeink érdekében, hogy mást ne emlitsek csupán közigazgatásunk jobb rendezése végett is viselnünk kell, abban a szerény véleményben vagyok, hogy a telepités által elérni kivánt czélok valósitását csupán oly mértékben öleljük fel, a mely mértékben azokat kellő sikeres eredményekre is vezethetjük.

A nagyobb mértékü telepités kérdésének, nézetem szerint, van még egy másik kevésbbé kedvező oldala is, s ez az a válság hatása, melylyel Európa földmivelése már oly hosszu idő óta küzd, s melylyel valószinűen még hosszabb időn át fog küzdeni. Ez a válság pedig már eléggé megérlelte a gazdákban azt a helyes meggyőződést, hogy a szemes gabona termeléséről a lehetőségig át kell menni az állattenyésztésre, a hustermelésre, a mit nálunk is már többen tesznek s a mit az angol földbirtokosok és gazdák is megtettek és tesznek, tehát épen abban az előhaladott földmiveléssel biró országban történik ez, melynek piaczán játszik le legnagyobb részben az európai földtermények árát szabályozó keresletnek és kinálatnak üzleti kiegyenlitése. *Figyelemmel tehát e körülményre is,* szerény nézetem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szerint alig ismerhető czélszerünek, hogy épen a közelebbi időben állami közremüködés mellett szaporitsuk azokat a rendesen magtermelésre törekvő 20 holdas telkes gazdákat, kik maguk is pénzzel fizetendő napszámosok munkasegélyére vannak utalva, s kiknek kezdő és igy a dolog természeténél fogva is kevésbbé jutalmazó gazdasága az általános helyzet sulya alatt még nagyobb mértékben szenvedhet, a mellett, hogy a gabona kinálatának versenyét maga is növeli.

A nagyobb arányokban való telepités helyett tehát bátorkodom a tisztelt értekezletnek a telepitésnek nálunk sokkal szükségesebb és azt a mérsékeltebb, de mindenütt foganatositható és aránylag sokkal csekélyebb költséggel járó kezdő-fokozatát ajánlani, mely a földmives munkásosztálynak megtelepitését és ezzel állandósitását czélozhatja, s melyet részemről, a képviselőházban és a földmivelési miniszter urnak már akkor is volt szerencsém ajánlani, midőn ezelőtt két évvel, épen a mi földmives munkásaink körében, a szocziálizmus hóditó áramának villamos szikrái nem csupán kipattantak, de már-már lángokká tömörülve gyuladtak ki.

Legyen a tisztelt értekezlet meggyőződve arról, hogy hazai földmivelési viszonyaink és fajunk fentartása érdekében is az egyik legjelentékenyebb és leghathatósabb intézkedést akkor létesitettük, midőn a földmives munkásosztályt mostani vándorló és bizonytalan helyzetéből kiszabaditva, általuk lényegesen megszaporitjuk azoknak a kisebb és mégis jelentékenyen fogyasztó földbirtokosoknak számát, a kik 2—4 hold földbirtokkal megelégednek, s boldognak fogják magukat vallani, ha azon a saját családjuk számára szükséges kenyeret és főzeléket adó növényeket, másoktól függetlenül, biztosan megtermelhetik, s kik e mellett mégis utalva lesznek arra, hogy a velök szomszédos nagyobb birtokosokhoz vagy telkesgazdákhoz földmivelési napszámos munkára menjenek, de a kik mind e mellett is mentve lesznek a gabonaárak hullámzásának sokszor igen keserü s gyakran éhezéssel is járó terhét viselni.

Feleslegesnek vélem *itt a m. t. értekezlet tapasztalt* tagjai előtt *kétségtelenül jól ismert azokat a gazdasági és socialis előnyöket* részletezni, melyek a telepitésnek ezt a módját a nagyobb földbirtokosokra nézve is nemcsak kivánatossá, de szükségessé teszik, és pedig a nélkül,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy azok gazdasági vagy társadalmi állása a legkisebb hátrányt szenvedhetné. De legyen azért mégis szabad legalább egy körülményre utalnom s ez az, hogy szemben azzal az igen üdvös törekvéssel, melyet a magyar ipar fejlesztése megkövetel s melynek egyik következménye lesz az, hogy a munkások a városokba vagy az egymástól távolabb eső ipari góczpontokba fognak huzódni, vajjon nem időszerü-e a többi lényeges okok között már most azt is számba venni, hogy a hazai földmüvelés számára szükséges jó munkaerőt állandóbban biztositsuk.

Nem hagyhatok megemlités nélkül még egy igen lényeges kérdést, a birtok tulajdonjoga kérdését, bár tudom, hogy a fenséges egyéni szabadságot igen gyakran a tulzásig védő némely jogászi elmék, nem értenek velem egyet, de én azért mégis azt vélem, hogy nem elég a 2—4 holdas földterületeknek, a munkások lakhelyén, annak vidékén vagy az ahhoz lehető legközelebb eső helyen való megszerezhetését, *igen természetesen a hangzatos földosztás minden legkisebb látszatának kiküszöbölése* és e kiküszöbölésnek kellő megértetése mellett, csupán lehetővé tenni, hanem igenis komoly figyelemmel, a megszerzett birtokból mai jogszabályaink között könnyebben foganatositható kiforgathatás nagy lehetőségére és veszélyére szükséges gondoskodni az ily földmives munkás telepesek örökösödési és hitelviszonyainak megfelelő, a czélt állandóan biztositó törvényhozási rendezéséről is.

A mezei munkások megtelepitését az állam részéről való fővezetés mellett tartom intézendőnek s a költségek viselése tekintetében is azt vélem, hogy az állam a megengedhető legnagyobb mértékig vegyen azokban részt. A telepités végrehajtását illetőleg osztom Károlyi Sándor gróf ő exciájának azt a nézetét, hogy az a gazdasági egyesületekre bizassék, igen természetesen a földmivelési Miniszterium által a szabad mozgás kellő mértékével megállapitandó hatáskörrel, csupán azt szeretném, hogy a végrehajtást intéző testületben az illető törvényhatóságok első tisztviselői s az érdekelt járások főszolgabirái is, mint az érdemleges határozatokba kellő jogkörrel befolyható tagok részt vehessenek.

Hallottam és olvastam m. t. értekezlet arról is, hogy a telepitési aktió körébe kivánatos lenne a székely népet is belevonni. Ha ebben

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csupán az lenne értve, hogy azok, a kik időnként a szomszéd Oláhországba mennek, tereltessenek vissza, azzal mindenki örömest egyetérthet; de tartok tőle, hogy itt abból a sokszor tapasztalható téves felfogásból kiindulva, mintha a székelyek igen sokan lennének ott, a hol vannak, inkább az van feltételezve, hogy onnan e népfaj egy részének az ország más részébe való nagyobb mértékű elköltözhetése volna lehetséges. Én, a ki magam is székely vagyok, a legkiválóbb mértékben és örömmel járulnék egy oly intézkedéshez, mely szülőföldem népének boldogulását elősegitené, de mégis abban a véleményben vagyok, hogy ennek a népnek boldogulhatását inkább ott nála, a saját földjén teendő intézkedésekkel kell elősegiteni, mert annak kebeléből egy nagyobb arányu számnak elköltöztetése nézetem szerint két élü fegyver lehetne, s miután én az ily tömegesebb elköltöztetésre eléggé megnyugtató módszert találhatónak alig vélek, azt tartom, hogy épen ellenkezőjét érnők el annak, a mit a telepités utján elérni óhajtunk. Legyen elég e tekintetben csupán azoknak a völgyeknek lakosságára utalnom, a mely völgyek Oláhország felé nyilnak, s azokra az oláh templomokra, melyek habár elszórtan, de a székelyföldön ma is találhatók!

Az örök bérletet nem tartom alkalmazandónak s az időhöz kötött bérletről és a felesgazdaságról is az a nézetem, hogy azok a telepitési kérdéstől külön álló elbirálás alá tartoznak, s magát a telepitést nem pótolhatják. A közép osztály védelmét s érdekének megfelelő felkarolását magam is szükségesnek tartom.

Bezárom, t. értekezlet, szavaimat azzal, hogy én a magyar földmivelési politika összes mai kérdései között közvetlenebbül sürgősebbet és nagyobb jelentőségüt nem ismerek, mint a magyar földmives munkások megtelepitésének kérdését és ezért kérem is a m. t. miniszter urat és ez értekezlet m. t. tagjait, hogy a kisbirtokos magyar földmives gazdáknak a földmives munkások megtelepitése által való megszaporitását, mint a nemzeti érdekből is szükséges telepitésnek legalkalmasabb megkezdését mindenütt elősegiteni méltóztassanak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Beksics Gusztáv.

Nagyhivatásu mozgalom előestéjén állunk. Holnap nyilik meg a telepitési ankét s igy e perczben már hozzá lehet, sőt hozzá kell szólni az ankét ügyéhez. Nézeteim természetesen egyéni nézetek, valamint egyáltalán a földbirtok-kérdések nem képezik pártpolitika lekötött problémáit. A Széll-kabinet és névszerint Darányi Ignácz, felvette programmjába a szélesebb körü parczellázó és telepitő akcziót. Törvényjavaslat készül az akczió gyakorlati megvalósitására. De hogy méretei mekkorák és iránya minő legyen s miképp oldandók meg, ezek épp oly fontos, mint kényes problémák; Darányi Ignácz szakértő bizottságot hitt össze s ennek nézeteit akarja hallani.

Különben még politikailag is helyes, hogy a nagy földbirtok-akczióra vonatkozó nézetek előbb egy szakbizottságban jutnak kifejezésre s ott történik a kölcsönös kimagyarázás és egymás megértése, mielőtt a parlamentbe tartják bevonulásukat társadalmi és állami nagy kérdéseink. A parlamentbe már csak a leszürődöttebb eszmék valók, a melyek iránt künn a társadalom többé-kevésbbé megegyezésre jutott. Különben a pártérdekek, vagy éppen szenvedélyek károsan hatnának vissza magának a társadalomnak állásfoglalására. Határozottan eszmetisztitó és kiegyenlitő szerepet kell tulajdonitanom a telepitési ankétnek.

Egyáltalában csak békés uton vélem megoldhatónak a földbirtok-viszonyok nemzetalkotó problémáit. Más, mint a békés ut, lehetetlenség; a mi azt föltételezi, hogy a kölcsönös megegyezés jelölje ki az ut irányát. A parczellázás és telepités kérdései ehhez képest nem bonyolithatók le a társadalmi béke megzavarásával s e lebonyolitás nem lehet sem párt-, sem politikai jelszavak kérdése. A földbirtok-akczió *állandóságot* követel. Ha tehát a politikai és társadalmi faktorok lényeges megegyezésre nem jutnának, a telepitő-politika mindig más és más irányt váltana, vagy éppen lehetetlenségekbe ütköznék. A társadalmi és állami szempontoknak tehát kibékülésre kell jutniok, valamint csak az állami és társadalmi tényezők harmonikus közremüködése hozhatja létre a telepitési akczió sikerét. Bármily ellen-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tétek léteznek is tehát ma még a fölfogásokban, ez ellentéteknek a magas nemzeti czélokkal szemben kiegyenlitésre kell jutniok.

Ennek első feltétele, hogy az ellentétes álláspontok férfiai meg legyenek győződve, miképp csakis a hazafiság vezérli mindnyájukat. A második feltétel, hogy előitéletek ne gátolják a kölcsönös kapaczitálást s vezérlő gondolat legyen: a nemzet nagy czéljának szolgálata. Mind a két tekintetben fényes példát szolgáltat gróf Károlyi Sándor legutóbbi megnyilatkozása a telepités kérdésében. Valamint őt a hazafiság és fajszeretet vezérli a kérdések felállitásánál és megoldásánál, azonképp fölteszi ezt másokról is. És előitéletek nem gátolják a nemes grófot abban, hogy elfogadjon uj eszméket, melyek ellen netaláni előitéletei az első perczben tiltakoztak, de a melyeket később nemzeti érdekeinkre nézve hasznosak gyanánt ismert föl. Legutóbbi megnyilatkozása, azon tanulmányszerü czikk, a melyet a «Hazánk» hasábjain s ma külön füzetben is közzétett, előkelő hangjában és modorában is olyan, hogy az szükségképp nagy hatással lesz a telepitési ankét tárgyalására. És habár gróf Károlyi Sándor egyéni nézetnek mondja nyilatkozatát, ez a nyilatkozat különösen künn a társadalomban igen sokak nézetének és meggyőződésének tükre. Épp azért, ha gróf Károlyi Sándor s az övével ellentétes álláspontok között közeledés, vagy éppen kiegyenlités jöhet létre, ez szinte a társadalmi kiegyenlitést jelentené.

Én részemről az ellentétek legnagyobb részét látszólagosnak tartom, tehát nem kiegyenlithetetlennek. Maga a sarkalatos kérdés: vajjon az állam telepitsen-e, vagy a társadalom? nem rejti magában a letörhetetlen ellentétek magvát.

Nézetem szerint a telepitési ügy mind a kettőnek hatáskörébe tartozik. Ha tehát gróf Károlyi Sándor a telepitési ügybe be akarja vonni a társadalmat, névszerint a gazdasági egyesületeket, ez egészen helyes. De nem lehet a telepitési ügyet a társadalomra s ekkép a gazdasági egyesületekre bizni, mint gróf Károlyi Sándor akarja.

És az ellentét mégis csak látszólagos, vagy egyáltalán nem mondható kiegyenlithetetlennek.

Csak meg kell cserélni a szerepeket. Gróf Károlyi Sándor a telepités vezetését a gazdasági egyesületek szövetségére bizza s az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

államnak, mely a telepités terheit viselné, kormánybiztosa által csakis vétójogot ad. Az irányitást tehát gróf Károlyi Sándor a gazdasági egyesületek által képviselt társadalomra ráruházza s pusztán az ellenőrzést az államra. A társadalom és az állam együttmüködését, mint már kifejeztem, a telepitési kérdésben én is helyeslem. Oly óriási nagy akcióban, minővé a telepitési ügynek legfőbb nemzeti érdekeink miatt ki kell fejlődnie, sem az állam, sem a társadalom egyedül nem érhetne el méltó eredményt. De az akció sulypontját át kell helyezni az államra.

Az államnak kell kezébe vennie az összes telepitési ügyet s a társadalmat segédmunkásává kell tennie. És nem pusztán a gazdasági egyesületeket kell bevonni a nemzeti munkába, hanem még a közmüvelődési egyesületeket is. Minden társadalmi orgánumot részeltetni kell a nagy nemzeti föladat megoldásában. Magától értendő, hogy a pénzintézeteket is bevonhatja akciójának körébe. A vezetés ekkép az állam kezében lesz, mig a társadalomé leend a közremüködés és bizonyos foku ellenőrzés.

A gazdasági és közmüvelődési egyletek ismerik a helyi viszonyokat, egyéneket s igy ezek világositják föl az államot, ezek szolgáltatják a kormánynak a telepitéshez szükséges személyi és dologi adatokat. Teljesen egyetértek gróf Károlyi Sándorral abban, hogy a hitelképesség megitélésére, az egyéni érték megbecslésére a gazdasági egyesületek vannak hivatva, a melyeket részemről kiegészitenék a kulturegyesületekkel, névszerint Erdélyben az Emkével.

És minden érv, a melyet gróf Károlyi Sándor a gazdasági egyesületek szövetségének vezérszerepe mellett fölhoz, az állam vezető-szerepe mellett bizonyit. Magyarország nemzeti rekonstrukciójáról van itt szó s nem puszta telepitésről. A nemzeti alap kiszélesitéséről s nem pusztán gazdasági akcióról. A magyar nemzet megerősitéséről, sőt ujjáteremtéséről s nem pusztán egyes vidékek benépesitéséről.

Ily nagy, szinte nemzet-teremtő akció vezetése s ez akció tervének megállapitása nem tartozhatik a társadalom, hanem csakis az állam körébe.

Csak az államnak lehet oly magas látóköre, melyből át lehet tekinteni a fajok küzdelmének egész harcztérét. Csak az állam szem-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lélheti egyszerre az egészet, mig a társadalom szerte-szétszórt organumai által uralkodik a részletek fölött. Mindazon föladatot, a melyet meg kell oldanunk, csak az állam tüzheti ki s oldhatja meg.

Örvendek, hogy gróf Károlyi Sándor hozzájárult azon tervemhez, hogy Erdélyben a Mezőséget kell székelyekkel benépesiteni.

Ezt a föladatot azonban más, mint az állam meg nem oldhatja, természetesen a társadalom segitségével. Gróf Károlyi Sándor a Kárpátok aljára akar telepiteni alföldi magyarságot. Helyes. De nézetem szerint különösen a folyam-vidékeket kell benépesiteni magyarokkal, csak igy szállhatjuk meg a Mezőségen tul is Erdélyt. Ez pedig másképp, mint állami akczió által, el nem érhető. Ha az erdélyi kérdés egyáltalán megoldható, ez másképp nem történhetik, mint az erdélyi földbirtok magyar megszállása s a magyarság számbeli megszaporitása által. A magyarság numerikus megnövelése nélkül Erdélyt, sőt általában a nemzetiségi vidékeket soká meg nem tarthatjuk magyar nemzeti alapon a fajok növekedő küzdelmében. Egyáltalán a numerus mindig nagyobb szerepet játszik a népek harczában. Francziaország aggódva látja a franczia nemzet számbeli elmaradását a gyorsan növekvő óriás nemzetek mögött. Poroszország mesterségesen növeli a németek számát Posenben és a dán határon. Elismerem a fajsuly hatalmát, a mit csak kulturai, gazdasági és erkölcsi tényezők adnak meg. Erre is szüksége van a magyarságnak. De szüksége van egyszersmind numerusra, vagyis tömegre, mert a fajsuly és a tömeg együtt ellenállhatatlan.

Pusztán az erkölcsi gazdasági fajsuly fenn nem tarthatja soká az uralmat. Sőt egy sereg szomoru eset bizonyitja, hogy ez a fajsuly sohasem nélkülöző magyarság beleolvadt a nemzetiségekbe. Attól tartok, hogy gróf Károlyi Sándor apró magyar tömbjei ugyanazon sorsban részesülnének, mint annyi más magyar tömb részesül a Felvidéken és Erdélyben. A magyarság számbeli megnövelésére tehát okvetlenül szükség van, hogy a térfoglalás, bár lassan és fokozatosan, de biztosan előre haladhasson. Hogy a magyarság növekvő árjai az Alföldről és a Dunántulról elöntsék a nemzetiségi vidékeket s névszerint Erdélyt. És helyes földpolitika által el fogják önteni s ekkép fajsulyában és számában egyaránt megnövekedett magyarság valahára végleg megszállja a magyar földet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A magyar fajban ugyanis megvan a szaporodóképesség, csak ki kell fejteni és irányitani ezt a nemzeti czéljaink felé. Erre azonban csak az állam képes, csak ez lehet hivatva.

Csak ez oldhat meg egy másik föladatot is. Ez a birtokkicserélés. Örvendek, hogy az általam propagált ez eszmék lényegét gróf Károlyi Sándor, bár szükebb körben, magáévá tette. A békés eszközökre nézve is egyetértünk. A fődolog pedig az, a mi a telepitési értekezlet kérdései közt is helyet foglal, vajjon helyes-e a birtokcsere a sik róna szántóföldjei s a hegyvidék erdői közt? Gróf Károlyi Sándor nemzeti kibontakozásunk nagy hasznára, bár mint mondám, szükebb térre szoritva, de szintén igenlőleg felel e kérdésre.

Eképp, ha, mint remélhető, a magyar arisztokraczia vezető része gróf Károlyi Sándorral egyetért, mi sem áll utjában az értékkicserélésnek. Annak, hogy a sik földi szántóföldekből álló, kötött birtok legalább részben fölköltözzék a hegyvidékekre. Eképp, hogy a sik földön nagy parczellázás és telepités történhessék, mig nagyszerü erőkultura jöhessen létre a hegyvidékeken, tehát a kötött birtok átköltözhessék főleg a nemzetiségi vidékekre. Mondanom sem kell, hogy mindez csak lassan és fokozatosan menne végbe, sőt a rohamos átalakulás magának az ügynek ártana.

A parczellázó- és telepitő-akczió kell, hogy lépést tartson a magyarság expanziv képességével. Igaz, hogy egy nagyszabásu akczió növelni fogja a magyar faj terjeszkedő képességét, de maga ez akczió mindig e képesség viszonyaihoz tartozik simulni. Vagyis csak akkora terek nyitandók meg a magyarság növekvő árjai számára, a mekkorákat ez elönteni képes.

A békés eszközökre vonatkozó nézetemet pedig nem kell ismételnem.

De mindezt csak az állam közvetitheti és hajthatja végre. A gazdasági egyesületek ily nagy terv konczipiálásába sem foghatnak, annál kevésbbé valósithatják azt meg.

És mindehhez, különösen pedig a telepités nagyszabásu kiviteléhez sok millió szükséges.

Drága befektetés, melynek költségeit előlegezni kell tudnunk, hogy azok azután busásan kamatozzanak nemzeti ügyünknek.

Ily nagy pénzügyi müveletet is csak az állam hajthat végre.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Bizonyára igénybe kell vennie a gazdasági egyesületeket, sőt a pénzintézeteket, de mégis létesitenie kell sok millió fölött rendelkező telepitő pénztárt, ugy, hogy ezt a földmivelési költségvetésen kivül kell kezelnie.

Egyáltalán egész külön organizmust kell létesiteni a földmivelési miniszterium keretén belül vagy kivül, de mindenesetre a miniszteri felelősség oltalma alatt. És közbevetőleg mondva, épp a felelősség kérdése miatt sem bizható a telepitési ügy vezetése a gazdasági egyletek szövetségére. A puszta vétó-jog kapcsán a kormány nem lehetne felelős a telepitési ügynek irányáért, sem mérveiért. Eképp legéletbevágóbb nemzeti akcziónk a felelősség nélküli társadalom kezére volna bizva. Ellenben az emlitett állami organizmus azután megtalálja érintkezési pontját a társadalom szerveivel. Tehát legelső sorban a gazdasági és közmivelődési egyesületekkel.

*

Az ellentétek áthidalását lehetségesnek tartom még sokkal kényesebbeknek látszó pontoknál is. Ezek a szocziálpolitikai intézmények: a bérlet általában, az örök bérlet, a tulajdonjog korlátozásai s különösen az örökösödési jog.

Gróf Károlyi Sándor nem látszik nagyon lelkesedni sem a bérlet-, sem a felesrendszerért.

A bérlet-rendszer különösen Magyarországon hosszu időre tarthatatlan, mert az eddigi tradicziók szerint csakugyan közbejön mindig az állami megváltás, mint közbejött 1873-ban a határozatlan időre, vagy örökre kötött bérleteknél.

A hol pedig a bérlet határozott, de tartós időre szól, ott a bérletidő lejárta után áll elő a szocziális probléma, mint előállt legutóbb az Alföld egy vidékén. A bérletrendszer alapján keletkezett községek lakóit eddig tényleg nem helyezték ki a bérletből, még a lejárat után sem. Minden bérletnek, akár állami, akár magán megváltás a vége.

Ezen csak egy uj intézmény segithetne, ha ugyan ez nem volna rosszabb az orvosságnál. Ez az örök bérlet a természetes következményeivel együtt.

Az örök bérlet csakhamar bekövetkező állami beavatkozás és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megváltás nélkül egyedül ugy képzelhető, ha elfogadjuk annak Angliában is természetes velejáróját: a primo geniturát.

Nem szólok ez intézmény történeti, jogi, etikai és gazdasági értékéről. Bizonyos, hogy Anglia világhatalmi jelentőségét el nem érte volna az Angol társadalom által önként elfogadott e zord és kegyetlen rendszer nélkül, mely a másod-, harmadszülött fiukat uj haza keresésére és alapitására kényszeriti. Csak a tényt konstatálom, hogy örök bérlet nem lehetséges primo genitura, vagy legalább a nélkül, hogy a bérlet egy gyermek kezében maradjon s a többi másfelé keresse megélhetését. Tehát nem lehetséges a köteles rész megszüntetése nélkül, a mi pedig mélyen érintené örökösödési jogunkat s ellentétben volna összes liberális hagyományainkkal. Sőt kérdés, vajjon a köteles rész egyszerü eltörlése elégséges volna-e az elsőszülöttségi rendszer behozatalára, mert népünk szellemének s nemzeti karakterünk folyományának az egyenlő osztály felel meg; hisz a köteles részre való szoritás is csak ritka kivétel Magyarországon.

Az örök bérlet ekkép gyakorlatilag megvalósithatlan, de nem is szabad a köteles rész eltörlésének árán megvalósitanunk.

Jelenlegi örökösödési jogunk keretében igenis jogos volna oly társadalmi irány, mely a köteles rész épségben tartása mellett a gyermekek egy részének pénzbeli kielégitését tüzné ki czélul.

Éppen telepitési szempontból fölöttébb hasznos lenne ez, mert sok oly települőt kapnánk, a ki készpénzzel ellátva léphetne a települők sorába. Nagyszabásu telepitési akczió remélhetőleg föl is idézi e társadalmi irányt, mely a Szlavonia felé való kivándorlás területén, tehát a Dunántul már tényleg létezik. Szlavoniában sok oly másod-, harmadszülött fiu telepedik meg, a ki családjától valamelyes pénzt kap s a Dráván tul földet vásárol. Ha a családok tudni fogják, hogy az államnál mindig kapható méltányos föltételek mellett a kis exisztencziák számára «föld», akkor a kivándorlás irányaiban is lényeges változás áll be, ezek fölveszik a befelé település alakját. A családi konzervativizmus szigora pedig enyhül s lesz elég települő, bármily nagy nemzeti akczió számára. Ez a társadalmi irány azonban az örök bérletre már azért sem alkalmazható, mert népünk nem kedveli a bérlet-rendszert. Inkább kifelé fog vándorolni továbbra is, a hol tulajdont szerezhet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ám nagy nemzeti haszonnal volna alkalmazható ezen, ismétlem, nem intézményes, hanem pusztán csak társadalmi reform középosztályunknál. Különösen a létesitendő földbirtokos- és bérlő-középosztálynál.

Igen helyes, hogy gróf Károlyi Sándor a középosztály regenerálását nemcsak a bérlet, hanem a földtulajdon alapján is akarja létesiteni. A mennyiben ez lehetséges, készségesen hozzájárulok ez eszméhez. De gyors és biztos sikert a középbérletektől várok, mint ezt legutóbbi munkámban kifejtettem.

Az ott fölsorolt kötött birtokon rövid idő alatt háromezer magyar család volna létesithető s pedig leginkább a nemzetiségi vidékeken. Itt azután alkalmazható volna az örök bérlet az önkénytesen vállalt társadalmi megszoritással, hogy a másod-, harmad-fiu hivatali, katonai, vagy egyéb pályán keressen ellátást. Avagy másutt nyerjen örök bérletet, vagy birtokot. Csakis ebben a formában valósitható meg nálunk az örök bérlet, mely nem vonná maga után a bérlemény állami megváltását.

A tulajdonjoggal való telepitésnél sem szükséges hagyományos szabad intézményeink megcsonkitása. Nem térek ki egyenkint minden kérdésre, de hogy már a minimum sem lép fel többé régi merevségével, mutatja gróf Károlyi Sándornak azon nemes érzelmek által diktált nyilatkozata, hogy a földmunkás vágyát a földre ki akarja elégiteni törpe birtok által.

A parczellázásnál egyáltalán nem szükségesek még az ideiglenes megszoritások sem. Ha azonban a parczellázás a telepités jellegével bir, ez s a tulajdonképpen való telepités szükségképp maga után von, de csak *ideiglenes* jellegü óvóintézkedéseket. Bizonyos időn át, a mig a telepes az állam támogatásában részesül s a mig gyökeret ver szükséges átmeneti, ugynevezett megerősödési állapot. Ez állapotban s ez idő alatt, korlátozható az eladás, az eldarabolás. De ezen korlátozás is elveszti ártó és intézményes jellegét, ha azt kimeriti az állam visszavásárlási joga. Nemzetiségi vidékeken, különösen az erdélyi folyam-völgyekben, az állam visszavásárlási jogát még továbbra is ki lehet terjeszteni, mert nem közönyös a nemzeti politika szempontjából, kinek kezébe jut az eladott földbirtok. Az állam a visszavásárolt földre uj családot telepit.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Egyáltalán a visszavásárlási jog a nagy regulátor az állam kezében. Az állam egyrészről megveszi a telepités czéljaira a most sok esetben elkótyavetyélt birtokokat, fölbontja a nagy községi latifundiumokat, békés uton eszközli a hegyvidéki erdők s a róna szántóföldjei közt a birtokcserét. Különös gondja lesz a nemzetiségi vidékekre és névszerint Erdélyre. Figyelő eljárásának eszközeivé teszi a gazdasági és közmüvelődési egyesületeket, Erdélyben az Emkét; megvásárolhatja a megvehető földeket. Különösen a Mezőséget s a folyam-völgyeket veszi szemügyre. A tervszerüen vásárolt földeken telepit s visszavásárlási jogával szabályozza a nemzeti müveletet. Sőt ugyancsak e jog segitségével fölöslegessé teszi a korlátozó intézkedéseket. Fölöslegessé teszi névszerint azt, hogy kétféle birtokrendszer támadjon Magyarországon, vagy hogy örökösödési jogunk elvei csorbulást szenvedjenek. Igy azután végbemehet a nagy nemzeti akczió, létesülhet a jövő Magyarországa, a nélkül, hogy a régi Magyarország szabad eszméi elhomályosodást szenvedtek volna.

És én nem osztom ama pesszimisztikus nézetet, a melyet gróf Károlyi Sándor is, sajnálatomra, kifejezett, hogy csak hosszu időn át jő létre kevés eredmény. A hosszu időt, fájdalom, konczedeálnom kell.

Pedig az idő sürget. A világesemények kopogtatnak a régi Magyarország kapuin, melynek gyorsan át kell alakulnia, nemzeti alapjait ki kell szélesitenie, hogy elviselhesse a reá várakozó nagy hivatást. Különben reá törnek az események s a küszöbön álló fajharcz, mely Ausztriában már meggyujtotta vészes fáklyáit, szétmorzsolja a négy folyam táján a magyar nemzeti államot. De tán még hosszabb idő áll rendelkezésünkre. Ettől függ jövőnk s attól, miképp használjuk ez időt. Nagy erőfeszités és nagy hazafiság megoldhatja a nemes és merész problemát. És mind a kettőt meg lehet és meg kell követelni azoktól, a kik a nemzet sorsát intézik, akár az állam, akár a társadalom élén.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Blaskovics Ferencz.

I. Általános.

A telepitési tevékenységnek szélesebb keretben való folytatása szükséges ugy közgazdasági és társadalompolitikai okokból, mint magyar állami szempontból.

Az ország sok vidékén ugyanis a nagybirtok aránytalanul sok a szabad kisbirtokkal szemben. A kisbirtokos-osztály ennek folytán nem tud terjeszkedni. Ez megbénitja abbeli ambicióját és törekvését, hogy gazdaságilag haladjon és terjeszkedjék, és miután a család szaporodik és nálunk többnyire az egyenlő osztozkodás elve divik, a parasztbirtok tulságosan feldaraboltatik és előáll oly kisgazdáknak nagy száma, kiknek földbirtoka elég arra, hogy őket lekösse és más kereseti ágaktól visszatartsa, de nem elég arra, hogy nekik a megélhetést biztositsa. Ezen osztály természetesen elégedetlen és a szoczialisztikus ábrándok iránt fogékony. Azonfelül ezen földhiány egyrészt oly magasra zökkenti a parasztbirtok árát, hogy a nálunk divó gazdálkodás mellett a birtok hozadéka még a minimális betéti kamatlábat sem üti meg, másrészt sajnos, már sok helyen ennek tulajdonitható a gyermek-elhajtás, mely egyes vidékeken már szinte járványszerü. A paraszt-gőg ugyanis nem tudja elviselni, hogy fiai a birtok feldarabolása folytán már csak negyed-telkesek, vagy pláne zsellérek legyenek.

A kivándorlók egy nagy részét szintén az csábitja ki az országból, hogy mig itt nehány holdjával családját csak nehezen tudja fentartani, gyermekeiről pedig sehogysem gondoskodhatik, addig annak értékével a kivándorlási ügynökök igéretei szerint Amerikában néhány száz holdnyi birtokot szerezhet. Konkrét adataim vannak arra nézve, hogy negyed-telkes, fél-telkes sőt egész-telkes gazdák csakis ez okból vándoroltak ki Amerikába.

A paraszt-birtoknak tulságos eldarabolása, melynek okát fent jeleztem, további következményében ismét annak néhány kézben való központositását eredményezi, mert a néhány holdas gazda tönkre megy és birtokát a gazdag paraszt, vagy kereskedők, a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

regále-bérlők és más üzérkedők vásárolják össze; tehát a földnélküliek száma szaporodik.

Ha tehát belföldi telepités utján jutányos árak és kedvező fizetési feltételek mellett lehetővé teszszük a birtokszerzést, felkeltjük a munkakedvet, az észszerü gazdálkodás iránti törekvést és a takarékosságot. Ily céltudatos, kitartó és arányos pénzáldozatoktól vissza nem riadó tevékenységgel szaporitjuk és erősitjük az önálló kisbirtokos osztályt és hazánk fejlődésére nagy dolgot müvelhetünk. Közgazdasági és társadalompolitikai szempontból tehát a telepitésnek nagyobb mérvben való folytatása óriási jelentőségü és okvetetlenül szükséges.

De a magyar állam szempontjából is fontos és szükséges a telepités, hogy a nemzetiségek-lakta vidéken a magyarságnak egy-egy védvárát létesitsük. Itt azonban kivánatos egyrészt, hogy az ilyen elszigetelt magyar telepnek lehetőleg egy középbirtokosban adjunk támaszt, az legyen a karó, melyhez az átültetett fiatal fát kössük, másrészt, ne keseritsük el ok nélkül az ottani vidéki lakosságot, főleg, ha az hazafias érzelmü, mert a fajkülömbséghez járuló tulságos érdekellentét könnyen gyülölséget okoz, a mely meghiusitja azon eredményeket, melyeket magyar állami szempontból a telepitéstől várunk.

Példakép csak egy-két esetet akarok felhozni:

a) *Apatin* és Prigl-Szt.-Iván között létesült egy telepités, 6386 hold földön. Helyesen történt, a telepitési feltételek is nagyon megfelelők. De Prigl-Szt.-Iván egy nagy község, hazafias, törekvő lakosokkal és aránylag igen csekély kiterjedésü határral. Ezek, valamint az apatiniak jórészt ugy tartották fenn magukat, hogy bérben birtak a most betelepitett területből. Méltányos lett volna tehát kérvényüket figyelembe venni és a 6000 hold födből néhány száz holdat nekik is juttatni. Igy most kénytelen egy részük kivándorolni azzal a keserü érzéssel, hogy ők csak másodrangu állampolgárok. A magyarositás célját még sikeresebben lehetett volna elérni, ha a kincstár ezt a 6000 holdnyi földet két részre osztva Apatin és Prigl-Szt.-Iván határához csatolva, a két községhez hozzátelepit megfelelő számu magyar családot azzal a kikötéssel, hogy az iskola mindkét községben kizárólag magyar és az istentisztelet eleinte leg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alább részben magyar legyen, és hogy bizonyos arányban a két községből német származásu paraszt is kaphasson telepet, ha birja és használja a magyar nyelvet.

b) *Temes-Rékás*on nagyon helyesen a községhez hozzátelepitettek. De a község régi lakossága, mely német és sokácz származása daczára itt 30 román község között a magyar állameszme főtámasza volt és felekezeti iskolájában a magyar nyelvet hozta be kizárólagos előadási nyelvnek, szintén nagyon reászorul, hogy földeket kapjon, mert egyrészt nagyon elszaporodott, másrészt a filloxera tönkre tette szőlőit, melyekből egy-két hold egy családot eltartott, mig ugyanannyi szántóföldből megélni lehetetlenség. A község a kincstárhoz legalább egy két-háromszáz holdnyi *legelő* átengedéseért folyamodott. És mig Jezvin román községnek hasonló kérelme hamarosan teljesittetett, a rékásiak még mindig várják nagyon szerény kérésük meghallgatását. Ez elégületlenséget, sőt elkeseredést szül egy jóravaló, hazafias községben.

c) *Temes-Gyarmata* községe 6000 léleknyi parasztságának mintegy 3000 holdnyi földje van. Világos, hogy ebből nem lehet megélni. A filloxera pusztitása előtt a községnek több mint 1500 hold szőllője volt; igy még valahogy existálhatott; most, a nagyszámu zsellérek közt terjed a szoczializmus. Annak idején sóvárogtak azon kincstári földek után, melyekkel Vadászerdő telepitvény létesittetett. Lehetne talán a községi határban lévő gróf Gyürky-féle birtok egy részét megvenni és gyarmatiaknak részletfizetésre kiadni.

Ily esetet akárhányat hozhatnék fel, a hol épen a magyar állam szempontjából ezen telepitési actióban tekintettel kellene lenni a meglévő községekre is.

Azon kérdésre, vajjon az *állami* vagy pedig a *magán*telepitésre kellene-e nagyob sulyt helyezni, válaszom határozottan az, hogy az *állami telepitésre.*

A magántelepitést, ha történik, örömmel üdvözlöm. De nagyon sokat tőle nem várok, mert egy jó telepités a világon mindenütt meglehetős áldozatokkal jár, melyekre csak ritkán vállalkozik egy-egy nagylelkü magánember. Egész Délmagyarországot és az országnak más részét is, a mult században az állam telepitette be, nagy áldozatokkal, de épen azért sikerrel. Németországban hasonlókép történt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a porosz tartományokban már a mult században, és történik jelenleg már 200 milliónyi áldozatokkal a lengyel tartományokban. Kivételesen lehet talán itt-ott egy-egy telepet létesiteni jelentékenyebb pénzáldozatok nélkül is, de rendszeres, tervszerü és nagyobb szabásu actióhoz jelentékeny pénzáldozatok kellenek.

Az *örökbérleti* vagy feles-bérleti rendszer nem képezi ideálomat, mert a legnagyobb ösztönzést a munkára mégis csak a tulajdonjog megszerezhetése képezi.

De miután elég pénzünk nincs, hogy a telepitést kellő mértékben eszközölhessük, örömmel üdvözlöm a Csáky grófok vállalkozását az *«Agraria»* részvénytársulattal. Az e tárgyban felmerült vitákkal szemben álláspontom röviden a következő. Ha ezen vállalkozás sikerül, rendkivül fejlesztő hatással lesz paraszt gazdáinkra nézve, valóságos iskola, melyből évek mulva telepitési czélokra is és mintagazdaságok berendezésére kitünő emberanyagot várhatunk. A felügyeleti és kimozditási szabályok szigoruak ugyan, de máskép a vállalat esetleges haszontalan telepesekkel nem tud boldogulni. Viszont a telepes garanciát talál a tulajdonosokkal szemben, azok jó hirnevében és a nyilvánosság ellenőrzésében, különben is a telepesek alig koczkáztatnak valamit. Az állami apatini telepitésnek okiratában is, pl. annak 20-ik pontjával szemben csak ily morális garanciája van a telepesnek. De épen mivel az ily örök-bérleti vagy feles-bérleti rendszer fentarthatására, milyet az «Agraria» tervez, szükségkép nagy discretionalis hatalmat kell a tulajdonosok kezébe adni, csak akkor tudnék érte lelkesülni, ha vagy az állam, vagy oly magánosok, milyenek a Csáky grófok, csinálják, kikben ez az erkölcsi garanczia megvan. De ezen garanczia mellett kétségtelenül nagyon előmozditanák gazdasági fejlődésünket, ha az ország különböző részein létesülne ily vállalat, mely az egész vidéknek a legjobb mintatelepe és gyakorlati iskolája lenne.

II. Magántelepitès.

ad 2. Kivánatos volna. A kedvezmények lennének: *a)* az alapszerződés, valamint a telekkönyvi átruházás bélyeg- és illeték-mentessége; *b)* az 1894-ik V. t. cz. 3. §-ban jelzett közczélokra szolgáló

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

területeket a telepitőnek az állam fizetné meg a telepitési alapból és ingyen adná át a telepnek, esetleg részbeni kárpótlást nyujtana érte a telepitőnek; *c)* a telep fölmérését és szétosztását, esetleg más kulturmérnöki munkálatokat is az állam saját közegeivel ingyen végeztetné.

ad 3. Csak annyiban, a mennyiben a kormány ezen kedvezményeket csak oly magántelepitésnek nyujtaná, melynél megvannak a telepesekre nézve a boldogulhatás feltételei.

ad 4. Minimumnak állapittassék meg a 20 hold. Maximumot csak az állami telepeknél kell megállapitani, mert ezeknél a nép adójából való hozzájárulás jelentékenyebb, tehát az egyenlően osztó igazság elve szigorúbban követendő.

Középbirtokok létesítése kivánatos, de igazi középbirtokosok és nem üzérek számára, mert ez utóbbiak nem volnának támaszai a telepnek, hanem csukák a halas-tóban.

Iparosok számára néhány házhelyet és néhány hold földet fentartani czélszerű. Ha valami iparvállalat van a telepen, akkor annak munkásai számára szintén házhelyeket és egy kis földet fentartani kivánatos. Gazdasági munkások számára is valamit fentartani czélszerű.

ad 5. Eltiltandó. Az *egyetemleges szavatosság* a telepitésnél és parczellázásnál mindenkép rossz. Először, visszatartja a jobb elemet a településtől. Másodszor, rontja a fizetési morált, mindegyik a saját biztonsága szempontjából várja, hogy a másik fizessen előbb és igy mindnyájan késedelmeskednek, mert egyik sem érzi magát biztonságban, bár mennyire is megfelel a saját kötelezettségeinek; néhány haszontalan telepes miatt izgatottak és elégületlenek a jó telepesek is. Ellenben, ha nincs egyetemleges szavatosság, a jó elem igyekszik minél pontosabban megfelelni és a nem-fizetőknek kilakoltatása közmegelégedést kelt, mert a nem fizetők iránti elnézés nemcsak a telepitőnek válik kárára, hanem a pontos telepeseket is boszantja, kötelességérzetüket rontja.

ad 6. Ha létező községhez telepit, vehet fel oly vallásúakat, kiknek az illető községben templomuk és papjuk van, tehát esetleg külömböző vallásfelekezetűeket is. Ha külön telep létesül, csak egyvallású telepes veendő fel, mert főleg új telepnél a kellő lelkészi ellátás

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

okvetetlenül szükséges, több lelkészről és templomról pedig gondoskodni aránytalanul költséges. Azonkivül egy netaláni felekezeti torzsalkodás ily új telepnél százszorta károsabb, mint egy régi községben.

ad 7. A telepitési törvény 3. §-ának terheit az állam venné át, a 4. §-ban a belső telek minimuma már tüzrendészeti szempontból is legalább 600 □ öl legyen; legjobb, ha 800 □ öl. A 6. §-t illetőleg az állami kedvezmények, melyeket a 2. pontnál javasoltam, csak azon esetben adandók, ha a vételár méltányos. A 7. § egészen kihagyandó, mert a kinek nincs annyija, hogy egy házikót épitsen fel magának, az mint telepes nem boldogulhat, annak jobb, ha községében marad munkásnak.

ad 8. Ugyanigy, mint az ujabb állami telepeknél. Legegyszerübb és leggyorsabb eljárást. Csak arról kellene gondoskodni, hogy a telepes házáért és netaláni egyéb beruházásáért megfelelő kárpótlást kapjon, és hogy ne lehessen önkényesen ráfogni, hogy «izgága».

ad 9. Magántelepitésnél nem tartom szükségesnek.

ad 10. Megemlitettem már a 2. pontnál.

ad 11. Egyelőre létező pénzintézeteinknél egyebet alig lehet nyujtani; sajnos, hogy az ilyen telepitési és parczellázási, az érték 75%-áig menő kölcsönök kötvényeit a megalkotott törvény daczára sem lehetett még kibocsájtani.

A telepeseket mindenütt azon veszély fenyegeti, hogy uzsorások kezébe kerülnek, mert a takarékpénztárakban nincs hitelük. Azért mindenütt az országos központtal kapcsolatos hitelszövetkezeteket kellene csinálni. Esetleg a *központ* adhatná meg a záloglevél-kölcsön után *bekebelezett 25%-nyi hitelt* is. Ez is lenne egyik ok arra nézve, hogy ezen központ által kibocsájtandó kötvényeknek állami garancziával kellene a külföldi pénzpiaczot megnyitni, a mi ugy is elkerülhetlen lesz azon esetre is, ha ezen szövetkezetek csak a személyes hitel kielégitésére szoritkoznak.

III. Állami telepités.

ad 12. Külön telepitési *alap* volna szükséges, hogy mindig rendelkezésre álljon pénz, ha telepitési czélra alkalmas birtokvétel kinálkozik. Egyelőre legalább *20 millió* korona kellene.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ad 13. Kivánatos, ha csak valahol a vidék éghajlati és gazdasági viszonyai nem teszik szükségessé az illető erdő fentartását.

ad 14. Nagyon kivánatos.

ad 15. Kivánatos volna, de kényes kérdés. A tulajdonosoknak legalább is minden anyagi károsodás ellen biztositva kellene lenniök.

ad 16. Vagyoni képességnek megkivántassék a telep árának legalább 25%-a, azonfelül teljes gazdasági felszerelés vagy ennek értéke készpénzben és 1000 korona házépitésre. De ezen vagyoni képességen kivül nagy sulyt kell helyezni a telepesek *szellemi* és *erkölcsi alkalmatosságára* is, hogy józan, békés, szorgalmas és törekvő emberek legyenek, mert különben szoczialista telepet létesitünk. A jelentkezőknek ezen erkölcsi kvalifikácziójára nézve tehát mindenkor alapos informácziót kellene szerezni az illetők lelkészeinél és községi előljáróságánál. A ki a telep szervezésével van megbizva, czélszerübben végzi el ezt személyesen, mint sablonos bizonyitványok beszerzésével. Ez a kis munka sok későbbi munkát és kellemetlenséget tesz feleslegessé.

Ha a telepnek szánt terület elég nagy, kivánatos azon egy középbirtok létesitése is. Ennek betöltésére kellő nyilvánosság mellett pályázat hirdetendő. Anyagi képessége aránylag ugyanaz legyen, mint a telepeseké, t. i. a föld árának legalább 25%-a, teljes gazdasági felszerelés és legalább 10000 korona lakházának és tanyájának felépitésére. Szellemi és erkölcsi qualifikácziója; magyar ember gyakorlati gazda, kinek feltétlenül a tanyán kell laknia és magának gazdálkodnia; előnyben részesül, kinek gazdasági iskolája van, józan, törekvő, kifogástalan jellem.

A munkástelepekre nézve ugyanaz áll, mint fent a 4. pontnál.

ad 17. Erre nézve leszek bátor esetleg külön előterjesztést tenni.

IV. Parczellázás.

ad 18. A szerződésnek és a telekkönyvi átruházásnak bélyeg- és illeték-mentességét ez esetben is feltétlenül meg kellene adni. A kulturmérnöki munkával is kellene támogatni. A viszonyokhoz képest az iskolafentartásnál is támogatásban kellene részesiteni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ad 19. Szabályul talán azt lehetne felállitani: legalább 200 hold, mely egy birtokostól legalább 10 birtokosra megy át.

ad 20. Nem szükséges. Legyen a parczellázás szabadabb és könnyebb módja annak, hogy a kisgazda vagy zselléres is földhöz jusson. Ilykép a parczellázás pótolja a telepitést ott, ahol ez utóbbinak nincsenek meg az előfeltételei. Ha az állam a telepitési törvény 3. §-ában foglalt terheket magára vállalja, akkor a nagyobb birtokot a tulajdonos ugyis a telepités szabályai szerint fogja feldarabolni, mert ceteris paribus jobb vevőket kap, mint a parczellázással, mely utóbbinál inkább csak a szomszédos lakosságra számithat.

ad 21. Nem szükséges.

ad 22. Ugyanaz áll, mint a 11. pontnál, avval a különbséggel, hogy ezen csekélyebb ellenőrzés mellett szabadabban mozgó birtokátruházásnál nagyon meggondolandónak tartanám, hogy vajjon az országos központi hitelszövetkezet megadja-e a második tételt, melynek megadását a telepitésnél fölötte kivánatosnak tartom. Itt sem zárnám ki feltétlenül, csak sokkal szigorubb birálat kellene minden egyes esetben, mert különben a központ könnyen veszteségekbe sodortatnék a földüzérek által.

*

Én tehát a telepitést tartom a tulajdonképeni módozatnak, mely szerint kisbirtokos osztályunkat erősitsük és gyarapitsuk. Erre nézve messzemenő állami támogatást és pénzáldozatokat javasolnék. A parczellázás ellenben kisegitő eszköz, mely sok helyt szintén nagyon jó szolgálatokat tehet, és azért némi támogatásban részesitendő, de a melynél szabadabb mozgást kellene engedni.

Örömmel üdvözlöm a nmélt. miniszteriumnak azt a törekvését, hogy első sorban a *már létező* telepeket igyekszik kiegésziteni, rendezni, megerősiteni és a szükséges közintézményekkel ellátni. Inkább legyen kevesebb telepünk, de jó, mint több, a mely csak tengődik vagy pusztul.

Főleg magyar telepet a nemzetiségi vidékeken inkább kevesebbet csináljunk, de a lehető legkedvezőbb feltételek mellett, és az embereknek gondos kiválasztásával, mert egy tengődő magyar telep nem imponál a más ajku szomszédoknak, és a magyar paraszt ugyis

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nehezebben küzköd meg az uj viszonyok nehézségeivel, mint pl. a délmagyarországi sváb. Az ilyen, egyenesen magyar állami szempontból létesitendő telepeknél nem szabad fukarkodnunk.

De, nézetem szerint a magyar paraszt-osztály emelésére közgazdasági szempontból jobban érjük el czélunkat, ha lehetőleg az ő vidékén nyujtunk neki alkalmat birtokszerzésre azáltal, hogy ott igyekszünk nagybirtokokat megvenni és telepeket csinálni. Az ilykép megszaporodó választókra való tekintettel kellene hazánk e magyar vidékeinek több választókerületet is biztositani és ezáltal politikai sulyát erősíteni.

Másrészt ugy közgazdasági, mint társadalom-politikai és magyar állami szempontból nem szabad a délmagyarországi hazafias sváb elemet a telepités kedvezményeitől teljesen elütni. Ezen mult századbeli német telepítvények annyira megerősödtek, hogy a községek határai már mindenütt szűkek. Alig 1—1½ hold föld jut egy-egy lélekre. A hol román vagy szerb szomszédjaik vannak, azokat kivásárolták. A hol ilyenek nincsenek, ott a föld ára hihetetlen magasságra emelkedett (holdja 500—700 frtig) és mint egy járvány terjed el a gyermekelhajtás, részben a kivándorlás is. Országos érdek tehát, hogy ezen szívós, törekvő, hazafias elemnek módot nyujtsunk a terjeszkedésre itt az országban. Hazafias érzületénél és szivós természeténél fogva alkalmas arra, hogy beékeltessék a román és szerb vidéken és ott ugy a gazdasági haladásnak, mint a magyar állameszmének uttörője legyen. Magyar tannyelvü iskolákkal és több városi konviktusnak létesitésével és támogatásával el lehetne érni, hogy ezen telepek nyelvükben is magyarokká váljanak, mig ellenben oly telepitésekkel, melyekkel mint fent jeleztem, orra előt elveszik a földet és másnak adják, megakasztják ezen hazafias népnek természetes fejlődését, előmozditják az elégületlenséget, a szoczializmuzt, a kivándorlást, a gyermekelhajtást stb.-it.

Károlyi Sándor gróf egy kiváló figyelmet érdemlő czikkben az egész telepitési ügyet a gazdasági egyesületek orsz. szövetségére kivánja átruháztatni. Nem tudom, hogy ez lehetséges volna-e, de annyi bizonyos, hogy a telepitések eszközlésénél, valamint azoknak felügyeleténél és vezetésénél a társadalmi közremüködést okvetetlenül és lehető nagy mértékben igénybe kellene venni. Minden

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

telepen egy lokális bizottságot kellene alkotni, melynek tagjai volnának a telepnek esetleges középbirtokos tagja, a lelkész, jegyző, tanitók, esetleg 1—2 más arra való ember. Ennek feladata volna: lelkén viselni a telepesek ügyeit, őket vezetni, a miniszteriumot informálni. Hasonlókép a gazdasági egyesületek szövetsége, elnöksége utján és az illető vidék gazdasági egyesülete utján szintén ellenőrizné és vezetné a lokális bizottsággal egyetértve és a közigazgatási hatóságok által támogattatva ezen telepeket. Ilykép felpezsdülne ezekben az élet és fokoztatnék a munkakedv, mig eddig elhagyatva érezték magukat.

Csáky Sándor grófi.

A telepités csak eszköz, a vagyonosodás a czél.

Azt a telepitési módot tartom tehát egyedül üdvösnek és czélszerünek, mely a vagyonhoz jutást és vagyonosodást elősegiti és biztositja. Jó azért minden telepités, mely ez irányban halad.

De valjon az állami telepités, mely uj falvakat alkot az által, hogy 20 hold földet, holdját 200 frtért 4% kamatoztatás mellett, hosszu törlési időre, ad a telepesnek, biztositja-e ez által annak vagyoni gyarapodását?

Ezt határozottan kétlem, mert a ház, a föld csak akkor képezheti a vagyonosodás biztos alapját, ha ahhoz kellő tőke és egyéb segédeszközök is járulnak a megélhetéshez szükséges termelő területtel.

Felhivom tehát a magas kormány, a társadalom és a gazdaközönség figyelmét a *«magántelepités»* kérdésére, különösen pedig annak egyik módjára, a legujabb időben felmerült, de még nem eléggé ismeretes: *«az Agrária»* tanyarendszeres telepitésére.

Szabadjon tehát a Nagyméltóságu földmivelési Minister urnak, a telepitési ankét elé terjesztett, a *«magántelepitést»* és *«felesgazdálkodást»* érintő kérdőpontjaira válaszolólag, a fentemlitett tanyarendszert tüzetesen ismertetnem.

Tudjuk, és ezen felette tanulságos ankét folyamán is hallottuk, hogy Magyarország összes lélekszámának 32 százalékát, tehát 5 millió

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

760.000-et a szegény munkásosztály képezi, mely gyáripari foglalkozás teljes hiányában, a földmivelési munkára szorul, melynek egy csekély töredéke szolgáltatja a gazdasági cselédséget, mig a többiek az évnek száz nyári munkanapja alatt kell hogy mint gazdasági napszámos keresse meg a megélhetésre szükségest.

E vagyontalan munkás- és cselédosztályon kell oly telepitési mód által segiteni, mely nekik vagyonhoz jutást biztosit.

Miért legyen az alföldi szegény munkás vagy cseléd, mely értelmiség és munkaképesség tekintetében a világ legjobb munkásainak van elösmerve, örökös szegénységre és bizonytalan tengésre kárhoztatott oly egyén, kinek nem nyujtatik mód saját tehetségét, józan értelmét, tetterejét és szorgalmát szabad kifejtésben a vagyonszerzés utján érvényre juttatni.

Miért legyen az a gazdasági cseléd, ki 10—15 évet tölt egy helyen szolgálatban, ki tehát a megbizhatásnak, a józanság és munkaképességnek már évek során megadta bizonyitékát, örök időkre szolgaságra utalva és a vagyonszerzés keskeny ösvényéről is leszoritva?

Gazdasági munkásaink és cselédeink ma valóban csak rabszolgái, érdek nélküli igavonói gazdaságainknak és semmiben sem részesei a munkájuk és igyekezetük által teremtett boldogságnak. És nem-e természetszerü tünemény, ha feléled bennük a kedvtelenség és elégedetlenség lappangó szikrája, melyet mindinkább éltet a saját nyomorusága és a munkája által szaporitott gazdagságnak rideg ellentéte. És ha majd önmegtagadása gyengülni kezd, ha nem tud tovább türni és az elégedetlenség elfojtott szikrája levegőt kap, kitör az, mint a szoczializmus vad lángja.

Vagy ha látja, hogy e világ haladó szép fejlődése közepette ő az egyedüli elfelejtett és elmaradt, kin nem segit sem állam, sem társadalom, akkor nincs többé e hazában számára hely, a vándorbothoz nyul és kivándorol.

A vagyonhoz jutás módját ezen munkás osztálynak csak az által adhatjuk meg mi magunk, állami segély és áldozatok nélkül, ha őt magántelepités utján földhöz juttatjuk, neki bérföldet adunk, oly földet, mely ha nem is mint «örökbér», de hosszu időhöz kötve, apáról fiura és unokára szállhat, melynek megtarthatása, saját szorgalma és jóakaratától függ, őt összeforrasztja tanyájával, megszeretteti azt vele,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

melyet ő, mint annak haszonélvezője, ápol és mivel szorgalma egész odaadásával és munkaképességének teljes kifejtésével, melyen a munka verejtéke neki terem, és az ültetett fa gyermekeinek gyümölcsöz.

Adunk neki oly bérföldet, melynek birtoklása a végeredményben elfelejteti vele a «tulajdon» és a «haszonélvezet» közötti különbséget.

Hiszen nagy tévedés, — mondhatnánk paraszt naivitás, — azt hinni, mintha csak egyedül a földtulajdon képezhetné a vagyonszerezhetésre nyert jogczimet; mintha a hosszu bérlet által nyert haszon élvezete a földnek, kellő tőke mellett, nem biztositaná a vagyonosodást. Ha ez igy volna, akkor a kötött birtok, a bérleti rendszer egyátalán, mely által már rengeteg vagyon szereztetett, mit sem érne, a tulajdonnal szemben.

Földhöz juttatjuk tehát a munkás osztályt, teremtünk egészséges alapon oly bérleti rendszert, mely által a munkásosztály kezére juttatott latifundium hitbizományává válik a szegény népnek.

Kell továbbá, hogy a földmivesre bizott föld neki oly viszonyok és feltételek mellett legyen átadva, melyek a talaj termőképességének növekvését biztositsák, mert a míg az addig mint latifundium, fizetett, de különben teljesen érdek nélküli munkások által volt megmivelve, biztosan magasabb lesz a gazdasági eredmény, ha a munkához személyes érdek is füződik.

Mert mi a munka eredmény, munkaérdek, munkakedv nélkül?

Mi megy egy huszezer holdas latifundiumon e czimen a termelésmennyiség és minőség számláján veszendőbe?

Ha az érdek nélküli munka például százat jelentene, mindenesetre kétszázra emelkedik annak értéke ott, hol azt a jól felfogott saját érdek és az ahhoz kötött munkakedv teljesiti. Szóval, ha egy munkás napszámban fél holdat kaszál, biztosan levág ő kétannyit, ha e munkát saját magának végezi.

Ez az, ezen érdek és munkakedv nélküli munka, mely a gazdasági teendők egész vonalán megdrágitja a latifundiumok házi kezelését és felére redukálja a végeredményt. Mily óriási összegre menő veszteség ez pedig egy országra, melynek legnagyobb vagyona a föld, és munkafejlesztése a gazdasági munka.

Nem csak állami érdek tehát az általános termelést a munka-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

érdek és munkakedv felébresztése által, tehát erkölcsi hatások befolyása alatt fokozni?

Ha a telepítés végczélja a gazdasági gyarapodás és ezen vagyonhoz jutásnak legegyszerübb eszköze a munkásosztálynak adott «bérföld», vagy «felesföld», vizsgáljuk most közelebbről magát azon rendszert, mely mint «magántelepités», a latifundiumot telepesek kezére juttatja, és egy uj gazdasági rendszert a «*feles tanyagazdálkodást*», honositja meg.

A tanyarendszeres gazdálkodásnak kivonatos ismertetése.

Egy, a szükséges tőke felett rendelkező «Agrária» czég alatt bejegyzett részvénytársaság bérbe vesz 40 évre a magyar Alföldön egy körülbelül 23,000 katasztrális hold kiterjedésü birtokot, — mely az «Agrária» társulatnak első bérleti tárgyát képezendi és azon, a *gazdasági iparral egybekötött tanyarendszeres gazdálkodást* kivánván megtelepiteni, következőleg rendezi be a birtokot. I. A tanya. Az összes gazdasági terület, a rétek és legelők, szántóföldekké történt átalakitása után, ötven katasztrális holdas parczellákra daraboltatik fel.

Egy 23,000 holdas uradalmat feltételezve, melyből az utak, árkok, központi udvarok, kertek és ültetvények 3000 holdat vesznek igénybe, huszezer hold képezi a tulajdonképeni gazdasági területet, mely négyszáz darab ötven holdas parczellára osztatik fel.

Minden ilyen parczellára, mindig az elválasztó keresztutak belső négy sarkán, négy épület állittatik fel; és pedig: egy lakóház 6—8 személyre, egy istálló 12 darab számos állatra, egy sertés- és baromfiistálló — egyben, egy nyitott szin és tengeri góré — egyben.

Ez képezi a tanyát, mely egy hold udvar, egy hold szénáskert és baromfi kijáró, egy hold zöldséges kertből és 47 hold szántóföldből álland.

A tanya udvara és gazdasági területe körülbelől 500 darab gyümölcsfával leend kiültetve, a mi összesen 200,000 darab gyümölcsfaállománynak felel meg.

A 400 tanya, tekintettel a talaj minőségi eltéréseire, négy kerületre osztatik fel, és minden kerületen lesz egy *mintatanya*. II. A tanyás. Minden tanyában egy, négy-öt főből álló tanyás család helyeztetik el; a családfő képezvén a tanyást.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

E tanyástól nem követeltetik egyéb qualificatio, mint: értelmesség, szorgalom és erkölcsösség.

A tanyás nem a már felgazdagodott parasztságból, de a legalsóbb földmives osztályból, a gazdasági cselédség és munkások nagy contingensét képező osztályából, magán a tanyabirtok környékén lesz kiválasztva.

A tanyának birtoklása nincs időhöz kötve; birhatja azt a tanyás addig, mig kötelezettségeinek az «Agrária» főbérlő társulattal szemben, pontosan megfelel; igy tehát apáról fiura és unokára szállhat a tanya, mert ha az «Agrária» társulat meg is szünnék, a rendszer csak gazdát cserélt, és más vezető kezekben is mindenkoron fenn fog állani. III. A tanyásnak adott előlegek. A tanya átadásával egyidejüleg, előlegképen, következő felszerelés adatik át a tanyásnak:

1. A szükséges élő és holt felszerelés, nevezetesen:

2 ökör, 2 ló, 3 tehén, 4 kocza, a szükséges apaállatok (10 tanyára egy darab), 200 baromfi, és a szükséges gazdasági eszközök stb.

Ezen élő és holt felszerelés, az «Agrária» által, legjobb minőségben, nagybani bevásárlás mellett jutányosan beszerezve, 2000 frt beszerzési árban, felesen adatik át a tanyás tulajdonába, ki ezen vételár felét 3% évi kamattal 10 év alatt, évi részletfizetéssel törleszti.

2. Az első vetőmag, körülbelül 120 frt értékben, melyet a tanyás az első három év terméséből természetben fizet vissza.

3. Mint első forgótőke, 200—300 frt, mely a tanyás által az első tiz év alatt öt % kamatoztatás mellett részletekben törlesztetik. IV. Értékesitési központok. Hogy a tanyabeli összes termelésnek mindig kész piaczot teremtsünk, helyben kell a terményeket fel dolgozni, illetőleg értékesiteni.

E czélból a nagybirtokokon amugy is létező gazdasági majorok épületeinek kellő felhasználása, illetve czélszerü átalakitás által, *gazdaság-ipari gyárak* és *gyüjtőtelepek* rendeztetnek be.

Kezdetben a következő *gyárak* terveztetnek: gazdasági szeszgyárak, malomipar, központi kenyérsütöde, vaj- és sajtgyár, kendergyár, fonal, zsák, vászon, kötél, hizlaldák szarvasmarhára és sertésre.

Később, az «Agrária» további terjeszkedéséhez képest: czukorgyár, sörgyár, czikoriagyár, conserve-gyár és más egyéb gazdasági ipar-gyár állittatik fel.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Gyüjtő-telepek a tanya melléktermékeinek egybegyüjtése és nagybani értékesitése végett. Ezen melléktermények lesznek: tojás, baromfi, tengeri-nyulak, zöldség, dinnye, gyümölcs, selyem-gubó, kosárfonási czikkek stb.

Ezen központokon lesznek még elhelyezve: az igazgatóság személyzete, a műszaki személyzet és gyári munkások, az orvosok és állatorvosok, a tanitók és iskolák, a fogyasztási czikkek és épületanyag raktárai, a mén és apaállatok telepei, a tanyakerületbeli kovács és kerékgyártó műhelyek, kórházak stb.

A központokat a tanyákkal egy keskeny vágányu villamos vasut köti össze, mely az összes szállitási forgalmat közvetiti. E vasut megközelitőleg 50 kilométernyi kiterjedésben, a tanyákat elválasztó husz méter szélességü, egyszersmind legeltetésre használt, gyümölcsfákkal szegélyzett, begyepesedett utakra leend lefektetve.

A mezei vasut közvetiti a központok és a tanyák közötti napi szolgálatot; a tanyákon szedi be a napi tejet, tojást stb.; beszállitja a központokra a tanyabeli terményeket, és kiszállitja onnan a tanyákra a hizlaldák trágyamennyiségét és a vasuti állomásokra az elszállitandó kész árut. V. A gazdasági rendszer. A tanyás nem fizet tanyája után semminemü pénzbeli haszonbért, de feles gazdálkodást folytatván, tartozik terményeinek felét az Agráriának beszolgáltatni, az őt megillő másik feles résznek eladásra szánt feleslegét pedig, kizárólagosan az Agráriának eladni, ki viszont kötelezi magát a tanyásokkal szemben, minden az igazgatóság által előirt és engedélyezett tanyabeli terményt meghatározott időközökben a központokon átvenni, és mindenkor a budapesti és helybeli árak alapján kifizetni, illetve a tanyással elszámolni.

Az állatállomány fele a tanyás kizárólagos tulajdona lévén, az állatok és állati termények szintén a megfelezés tárgyát képezik a tej kivételével, mely egészben a tanyának engedtetik át, azokat tehát, nevezetesen: a napi tejet, tojást baromfit, tengeri-nyulakat, borjukat, sertést stb. szintén kizárólagosan az Agrária időről-időre kölcsönösen megállapitott vételárban fogja megvenni.

A tanyabeli zöldségeskert felesen lesz a tanyásnak átengedve, az összes nagybani eladásra alkalmas zöldségtermést, melynek fajait az igazgatóság fogja előirni és engedélyezni, szintén az Agrária veszi meg.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mivel igy minden terménynek már helyben, ugyszólván «a tanya kapuja előtt» leend mindig kész vevője, megvan oldva a belterjes művelésnek azon alapelve, hogy «*termeljünk mindent, a mit eladni tudunk.*»

A tanyás minden terményét az Agráriának adván el, közöttük egy leszámolási viszony keletkezik, mert az Agrária az egyes tanyás által beszolgáltatott mindennemü termény után, neki az év folytán körülbelől 3000—4000 frt fizet, és igy nem a tanyás tartozik az Agráriának, de az Agrária válik a tanyás adósává, a miből az következik, hogy az Agráriának a tanyásnak kezdetben előlegezett összegek pontos visszafizetése iránt megvan a teljes garantia, a menynyiben az Agrária a tanyásával elszámolván, saját követeléseit egyszerüen levonásba hozza. De viszont megvan a tanyásnak is beleszólási és ellenőrzési joga, mert az igazgatóságban a tanyások amugy is egy általuk szabadon választott «*tanyás-bizottság*» által lévén képviselve, ezen leszámolások is az ő közvetlen ellenőrzésük alá tartoznak. (Lásd «Tanyarendtartás.»)

A tanyakerületben felállitott minta-tanyák hivatása nem csak a jó példaadás leend, de egyszersmind irányadóul szolgálnak azok a termények felezésénél a feles rész meghatározására is. Igy tehát, ha az egyes tanya feles része meghaladja a minta-tanya fél termését, a többlet a tanyát illeti meg.

Ez által fel lesz ébresztve a tanyásban a személyes érdek mellett a szorgalom és igyekezet ingere, mert ő minden esetre igyekezni fog a minta-tanya termelését tulszárnyalni.

Habár a ma még itt-ott divó feles gazdasági rendszer nagyon felületes kihasználást képez, igen bele illik az a mi tanyarendszerünkbe, hol a központokon folytatott gyári ipar, és a terményeknek szervezett értékesitése minden terményt fel tud használni.

Tiz éves átlagban holdanként 9 métermázsa évi szemes termést véve alapul, a tanyások által beszolgáltatott, az Agráriát megillető feles résznek mezei és állati termékekbeni pénzértéke, egy 50 holdas tanya után 1966 forintot, vagyis holdanként kerekszámban 40 frtot képvisel, mig ellenben, ha nem természetben, de pénzben fizetne a tanyás, alig érhetnénk el 12—15 forintnál magasabb haszonbért.

VI. Az Agrária és a tanyás közötti viszony. A tanyás nem haszon-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bérlője, de csak feles gazdája lévén a reá bizott tanyának, kell hogy bizonyos függőségben álljon munkaadójához, a miért is az Agrária — meghagyván a tanyásnak a saját munkálkodási szabadságát, — ellenőrzési befolyást gyakorol az összes tanyabeli mozgalom felett. Ekképen a fontosabb müveleteket az igazgatóság vezeti; ő határozandja meg a vetésforgást, a mezei és kerti termények és vetőmagok megválasztását, a trágyázási mennyiséget, a haszonállatok létszámát stb.

Az Agrária a tanyásokkal érdek-szövetkezetet — cooperátiót — képezvén, oly munkatársként tekinti őket, kiket nem szabad magukra hagyni, de oktatni, vezetni, támogatni és mindenben előresegiteni, saját jól felfogott érdekében, már azért is köteles, mert csakis tanyásai boldogulásában találhatja saját gyarapodásának fő feltételét.

E czélból tanfelügyelők, vándortanári minőségben lesznek alkalmazva, kik a tanyást ellenőrizve, egyuttal a földmüvelés, zöldség- és gyümölcstermelés, állat-, baromfi- és tengerinyul-tenyésztés és hizlalás, méhészet-, selyembogár-tenyésztés és, mint házi ipar, a füz- és szalmafonás, szóval a fejlettebb gazdálkodás minden ágában fogják oktatni.

A tanyások egymás között szövetkezve, az Agrária vezetése és hozzájárulása mellett, elemi csapások és balesetek elleni, betegápolási és egyéb szövetkezeteket fognak képezni.

De anyagi segélyt is nyujt az Agrária, mert magas évi dijakat — 25,000 korona — osztand ki a tanyások között, ekként jutalmazván a tanyabeli termelés körül elért legjobb eredményt és munkát.

Szervezi végre az Agrária a vasuti szállitást, a mennyiben a csekély, évi átalány-összeg fizetése mellett, szabad szállitást enged a tanyásnak, a tanya és a központok között minden terményre, a tejre, a központokról szállitandó trágyamennyiségre és fogyasztási czikkekre. Az összes szállitások vasuton eszközöltetvén, a tanyabeli igás állatok csak is a földmivelésre fordithatók. VII. A termények értékesitése. Termeltetik minden, mit értékesiteni lehet.

A termelés kizárólag a tanyás terhe, mig a termények értékesitése az Agrária feladata. Ez tehát az Agrária és a tanyás közötti szoros cooperátió.

Sok melléktermény, például: tojás, baromfi, zöldség, gyümölcs

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

stb. eddig pénzhaszon nélkül veszett el, külterjes gazdaságainkban, mig ha azokat 400 tanyából rendszeresen összesitjük, a világforgalomban könnyen értékesithető áruczikkel szaporitjuk gazdaságunkat.

Az összes, belterjes mivelés mellett tetemesen felszaporodott termelés, tehát 400 tanyának termése, az Agrária központi telepein folyik össze, hol minden nyerstermény gyárilag feldolgozva, csakis mint kész áru, tehát mint: liszt, szesz, kenderfonal, vaj, sajt, hus, zsir stb. hagyandja el a gazdasági terület határát.

A gyüjtődékben rendszeresen összehozott tojás, baromfi, zöldség stb. mennyiségek, a bel- és külföldön könnyen találnak, szerződésileg előre biztositott vevőt.

Megemlitendő, hogy a helybeli belfogyasztás tetemes növekvésével is kell számolnunk, a mennyiben a 400 tanyán és központi telepeken rendes foglalkozásban álló 5—6 ezer egyén, a jóléttel emelkedő igényeihez képest, jobban élhet, többet fogyaszthat és szükségleteit az Agrária központi telepeiről fogja fedezhetni.

Egy 20,000 holdas, 400 tanyára beosztott gazdálkodás után, tiz éves átlagban, évi 9 métermázsa szemes termést feltételezve, a központi telepek következő terménymennyiségeket fognak évente feldolgozni, illetve értékesiteni:

Gyáripar. Szeszgyárak 40,000 mm. rozs, árpa, tengeri; malomipar 40,000 mm. buza; kendergyár 100,000 mm. kenderszár; vajgyár 2.000,000 lit. tej.

Gyüjtőtelepek. 10.000,000 drb tojás, 80,000 drb baromfi, 160,000 drb tengeri nyul, 50,000 mm. zöldség.

Hizlaldák. 3000 drb jármos ökör, 3000 drb fiatal ökör, 4800 drb öreg sertés, 6400 drb fiatal sertés.

Ló-nevelés. 800 igás kancza után 500 drb csikó stb. stb.

Az Agrária, a központi gyár és gyüjtőtelepek után nyert tiszta jövedelméből 5—10 százaléknyi részesedést enged át a tanyásoknak, mely összeg körülbelül évi 25,000 korona erejéig az évi dijazásokra, a többlet pedig a betegsegélyző alap javára fordittatik.

Ez által kifejezést talál az Agrária és a tanyások között fennálló szoros szövetkezet és érdekközösség eszméje, de növeli egyszersmind a tanyásnak érdekét a termények mennyisége és minőségének fokozása iránt. VIII. A tanyás évi haszna. A belterjes gaz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

dálkodásnak főfeltétele először: a *jó talaj* és a mindig megujuló erőben tartott termőképességnek teljes kihasználása mellett, erőltetett termelése *mindennek*, mit értékesiteni tudunk, tehát a *termények sokfélesége.*

Másodszor: minden terménynek biztos értékesithetése, vagyis: «*a közel piacz*».

Ezt mind megtaláljuk e tanyarendszerben.

Mert a központi hizlaldákból a tanyásnak ingyen átengedett, valamint magán a tanyán termelt trágyamennyiség együttesen, elegendő leend az összes gazdasági terület egy harmadának minden évben történendő teljes megtrágyázására.

A talajnak ekkénti erőbentartása lehetővé teszi az erőltetett termelést. Termelhet tehát a tanyás a gabonákon kivül répát, kendert és zöldséget, de termelhet ötször, tizszer annyi takarmányt, mint eddig; tarthat tehát nagy állatállományt, haszonállatokat, baromfit, tengeri nyulakat; nevelhet csikókat, stb. és ekként előáll a «*tanyabeli termelés sokfélesége*».

Ezen termény-sokféleség pedig az, a mi hivatva van a termelést akként kiegyenliteni, hogy az egyik vagy másik termelési ág nem sikerülte esetén beállott hiányt helyre hozza a többi sikerült termelés, különösen pedig a biztosabb eredményt nyujtó állati termékek.

Megvan tehát a gazdasági egyensuly, megvan a biztos alapon elérhető «középtermésnek» lehetősége, mert hiszen képtelenség volna feltételezni azt, hogy a tanyán termelt sokféle, 25—30-féle terményből, egy sem sikerül, mig ellenben biztosra vehető, hogy annak fele, vagy hogy minden sikerül, lehet tehát a tanyákon a financziális eredményt tekintve, *közép* és *jó* termés, de nem lehet többé teljesen *rossz* termés.

Megvan továbbá teremtve a mindennemü terinények értékesitésének lehetősége, mert megvan a központi telepeken a mindig biztos kész piacz, hol az Agrária, — ugyszólván a tanya kapuja előtt, — vásárlátogatások, idő- és pénzpazarlás szüksége nélkül veszi meg mindazt, mit a tanya termel.

Ily előnyös gazdasági viszonyok teremtése mellett a «sollicita mater Agrária» védnöksége alatt biztosan vezetett tanyás, kell hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fejlődjék, boldoguljon és gyarapodjék, mert hiszen mind az a sokféle termés, mi ötven holdas tanyáján terem és szaporodik, kezében pénzt jelent.

De hadd beszéljenek a számok. Levonva a tanya összes kezelési és mivelési költségeit, a tanyáscsalád és cselédjei élelmezését, sőt még ruházatát is, — marad neki évente mint megtakaritott tiszta nyereség, «*rossz*» (5. m. m. p. hold), — «*közép*» (9. m. m. p. hold) és «*jó*» (12. m. m. p. hold) termésekhez képest, 800, 1000, vagy 1500 frt, mi még akkor is fényes eredmény volna, ha e számokat felére leszállitanánk, mert azok még ez esetben is 8, 10 és 15 forint holdankénti tiszta hasznot, tehát évi 1000 forintra vehető biztos nyereséget jelentenének a tanyásnak.

Azonkivül a tanya élő és holt felszerelése 2000—2500 forintra felszaporodott értékben, az ő kizárólagos tulajdona. *Példa:* Feltéve, hogy a tanyaföldek egy harmadának évi megtrágyázása mellett, tiz éves átlagban az évi gabonatermés katasztrális holdanként 9. m. m. A tanya feles része mint:

Bevétel.

Földtermékek után	2192 frt
Állati termékek után	1196 «
összesen	3388 frt

Kiadás.

1. A termelés munkája	1105 frt
ebből levonva a tanyás család által teljesitett munka értékét, 300 nap à 2·40 frt	724 «
marad fizetett idegen munka	381 frt
2. Felhasznált takarmány értéke	900 «
3. Vetőmag értéke (feliben)	118 «
4. Általános kiadások: *a)* Épületfentartás 20 frt, *b)* Felszerelés karbantartása 100 frt, *c)* Utak, árkok karbantartása 10 frt, *d)* Biztositások 100 frt, *e)* Forgótőke törlése 30 frt, *f)* Vasuthasználati átalány 100 frt, *g)* Betegsegélyző pénztár 10 frt	370 frt
Összes termelési kiadások	1769 frt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ehhez adva: 1. A tanyás család élelme 365 frt,
2. A tanyás család ruházata 104 frt _ _ 469 frt
Összes kiadások _ _ 2238 frt

Mérleg.

Bevétel _ _ _ _ _ 3388 frt
Kiadás _ _ _ _ 2238 frt
Évi nyereség _ _ 1150 frt, v. i. holdanként 23 frt.
Ha ebből _ _ _ 150 frt az élő és holt leltár törlesztésére fordittatik, a mennyiben az még nem volna törlesztve, marad a tanyásnak mint tőkésitendő évi felesleg 1000 frt. Megjegyzendő, hogy e jövedelem az első öt éven tul a felszaporodott állatállomány és lónevelés eredményei folytán, tetemesen növekedik. Egy ily tanyás, ki ezelőtt talán mint napszámos, vagy éves cseléd valamely gazdaságban 150—200 forint évi bérért családostul nyomorgott, a boldogulhatás ily biztos helyzetében, gazdája egy ötven holdas, apáról fiura átszármazható tanyának, nem lesz-e ő oly megelégedett, boldog ember, ki soha sem fog tanyájából kikivánkozni? Fog-e ő oly telepitési rendszer után sóvárogni, mely talán ad neki földtulajdont, de egyebet semmit? Képzelhető-e, hogy ily biztos megélhetés és boldogulás közepette, ugyszólván a jobblétnek egy egész környékre kiható légkörében, a szoczializmus csirája gyökeret tudna verni? Nem teremtünk-e az eddigelé majdnem rabszolga munkára kárhoztatott szegény emberből egy fejlettebb, müveltebb néposztályt, a «tanyást», kinek fiai, az apai fészekből kirepitve, a tanyarendszernek czélbavett fokozatos terjeszkedésénél már kész anyagot, már kiképzett tanyásokat fognak szolgáltatni a később keletkezendő tanyák számára? Nem állami érdek-e a legalsóbb néposztály ily humánus irányban történt felkarolása, a jobblét terjesztése, a positiv foglalkozás és általános müvelődés fejlesztése, és mindezeken felül az adófizetési képesség fokozása? IX. A földbirtok értékének emelése. A tanyarendszer előnye nem csupán abban áll, hogy a bérbeadó tulajdonos már ma egy magasabb, progressive emelkedő haszonbért nyer, mely neki hosszabb időre, 40 évre, szerződésileg biztositttatik, mig különben a földjövedelem fluctuátióinak és talán a haszonbér csökkenésének van kitéve, de főleg abban keresendő, hogy a tanyarendszeres berendezés által a birtok állaga értékben tetemesen növekszik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Növekszik pedig a talajérték, nem csak azzal a száz vagy 150 forinttal, melyet holdanként tényleg befektettünk, de főleg a jövedelmezési képesség emelkedése és megszilárditása által.

Ha egy holdnak, a tanyarendszeres berendezés után elért jövedelme álland: a tulajdonosnak fizetett, az adók és egyéb terhek levonása után fenmaradt 10 forint tiszta haszonbérből, továbbá a főbérlő, az Agrária nyereségéből, mely minden körülmények közt 18 forintra vehető, és ha a tanyás összes hasznát, mint előállitási költséget, számitáson kivül hagyjuk, akkor összesen 28 forint holdankénti tiszta jövedelemmel állunk szemben.

Ezen csekélyre vett talajjövedelem, mely idővel még tetemesen növekedik, nem ideiglenes, de állandó jövedelme lesz a birtoknak, mert ha ott a tanyarendszeres gazdálkodás már bevezettetett, az örökre fenn is marad, mivel ha az Agrária valamikor vissza is találna vonulni, könnyen helyébe ül egy más társaság, vagy a föld tulajdonosa maga, vagy talán a tanyások testülete.

E 28 forint talajjövedelem 4 száztóli tőkésités mellett, 700 forint talajértéket képvisel. Ha egy holdnak kezdetleges értékét átlagosan 200 vagy 300 forintba veszszük, akkor 400 vagy 500 forint talajérték-szaporulatot értünk el és pedig nem 40 év multán, de már most, mihelyest a tanyarendszer a birtokon berendeztetett, és üzembe vétetett.

Bármilyen meglepő legyen is ezen hirtelen értékemelkedés, nagyon természetes következménye az a tanyarendszeres berendezésnek, mert ha egy nagy város közvetlen közelében azért ér meg egy hold föld 600—700 vagy ezer forintot is, mert az, a mindent értékesithető piacz közelében fekszik, — akkor miért ne érne meg egy távol fekvő pusztának holdja is ugyanannyit, ha magára a pusztára odavarázsoltunk nagy városokat helyettesitő, mindent elfogyasztó és értékesitő központi telepeket.

Ebből áll a tanyarendszeres gazdasági iparral egybekötött gazdálkodásnak rövidre foglalt rendszere.

De ezen gazdálkodási rendszerhez, a tanyás anyagi előnyein kivül, még oly erkölcsi vivmányok is füződnek, melyekre mint e rendszer «*szellemi előnyeire*», különösen óhajtanám Nagyméltóságod szives figyelmét lekötni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Nem erkölcsi vivmány számba vehető-e a tanyarendszeres gazdálkodásnak ama humánus intézkedése, hogy a kis ember, tehát a munkásosztálynak legalsóbb rétege is kivegye boldogulhatásának igen tág mezőre nyiló osztályrészét? Mert ő lesz a tanyás, övé a munka, de övé a munka jutalma, kiben feléled és fejlesztetik a személyes érdek szülte szorgalom, igyekezet és fegyelem, mert hiszen már jól felfogott saját érdekünkben is, vezetjük, oktatjuk, segitjük, magunkhoz emeljük őt, mert vele munkaszövetkezetet kötünk, felszabaditjuk benne az eddig szunnyadozó tehetség és tetterő megnyilatkozhatását, és egy uj néposztályt teremtünk a legszegényebb népből, egy megelégedett, anyagilag gyarapodó, szellemileg fejlődő földmives osztályt.

Ellenvetések. De ezen rendszernek is akadnak, — persze annak nem teljes ismeretéből — támadói.

Az első ellenvetés az: «hogy ötven hold sok egy tanyának, mert azt nem képes a tanyáscsalád önerejéből megmunkálni».

Ez igaz. De ha csak annyit adnánk a tanyásnak, mit a tanyáscsalád egyedül megmivelhet, akkor husz hold is sok volna, mert az intenziv mivelés, istállózás, zöldség- és baromfitenyésztés és egyéb tanyabeli teendők mellett, annyit sem végezhetne el segédmunkások igénybevétele nélkül. Ha tehát már amugy is segédmunkásokra is szorul a tanya, akkor azután már mindegy, ha azok száma több vagy kevesebb.

Tarthat ő legalább is két állandó cselédet és a nyár folytán három vagy négy állandó munkást, kiket rokonságából szed össze és kikre szintén kiterjed az Agrária gondoskodása, hogy oly állandó munkáslétszámot biztositson a tanyáknak, kik a belterjes gazdálkodás e fejlettebb légkörében oktatva és évi dijak és jutalmak által serkentve, a tanyakerület állandósitott munkáscontingensét képezzék.

Különben a helyes szervezés, a fuvarozásnak teljes megszünte, a mennyiben azt a mezei vasut végzi, az értékesités nehéz feladatának a tanyás vállairól történt levétele által, sok idő és különben veszendőbe ment munkaerő lesz a tanyamivelésre visszaterelve.

De mindezeken kivül a pénzkérdés is figyelembe veendő, a mennyiben 50 hold helyett, 25 holdas tanyák alkotása által a terü-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

letveszteség, az épület-tőke és az épületek karbantartásának évi költsége megkétszereződik.

A kritikának egy másik ellenvetése az: «hogy a tanyarendszer által korlátolt tanyás, robotra kötelezett rabszolga lesz».

Hát mi más a mai gazdaságok cselédsége, mint gazdája akaratának, szeszélyének, indulatoskodásának és minden fegyelmi korlátokat nélkülöző kényuralmának labdája és valódi rabszolgája, ki éjjel-nappal, jó és rosz időben, hétköznap mint ünnepnap, akár egészséges, akár beteg, mindig és mindig rendelkezésre kell, hogy álljon.

És mindezt miért? Száznyolczvan vagy kétszáz forintra felszámitott, ugynevezett «conventiós» fizetésért, a miből 50—70 frt pénz, a többi pedig másod- vagy harmadmagával megosztott lakás, cselédnek való másodrendü gabona stb.

És ilyen tényleg robotra kárhoztatott elnyomott munkással szemben szabad-e az Agrária tanyását rabszolgának nevezni?

Miért?

Talán azért, mert egy sok paragrafusból álló és mindkét fél által elfogadott, minden kételyt és félremagyarázást kizáró tanyarendtartás szabályozza az Agrária és a tanyás közötti viszonyt, rendet, fegyelmet, jogait és kötelmeit?

Vagy azért-e, mert a cselédből felszabadult tanyás maga ura lett, szabad mozgásban és le nem kötött egyéni szabadságban, szellemi és anyagi munka kifejlésben?

Nem azért-e talán, mert feles gazdája lévén 50 holdas tanyájának, annak termelését, az Agrária — mint az értékesitési nagy feladatának főtényezője, a tanyás saját érdekében, oly értelemben befolyásolja, hogy csak az termeltessék, mit el is lehet adni?

Vagy tán azért, mert fogyasztási városoktól távol eső vidéken, helyben, a tanya kapuja előtt, a termelés mindenféleségének piaczot teremtvén, felmenti a tanyást a vásárjárás kétes eredményü terhe alól, és önmaga vesz meg mindent, oly lehetőleg magas, közösen megállapitott vételárakon, a minőket a külömben magára hagyott tanyás megközelitőleg sem tudna elérni? Mert pedig ezen adásvevés kell, hogy rendszerré váljék, mely szerint a tanyás köteleztetik eladásra kerülő feleslegét kizárólag a központokra eladni, ezen az ő érdekében tett intézkedés lenne épen az, mi őt szabadságában meg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szoritaná? Hát jobb őt, ugy mint ma, a szabad kizsákmányolásnak prédául odadobni?

Talán azért lesz a tanyás robotra kötelezett oly rabszolga, kitől csak követelünk, de kinek mit sem adunk, mert őt az Agrária oktatja, neveli, támogatja, magához emeli s érdekével összemüködik, és belőle oly képzett gazdát nevel, minőt az állam csak milliók árán fentartott intézetekben képes előállitani?

Azért-e, mert templomot, oskolákat tart fenn az Agrária, háziipart vezet be a tanyákon, szövetkezeti alapon szervezi az elemi károk elleni biztositást, betegsegélyzést, hitelnyujtást, gondoskodik a tanyások és tanyamunkások olcsóbb megélhetéséről, fogyasztási raktárak felállitása által?

Egy harmadik ellenvetés az, «hogy a mi parasztságunk még nem érett meg arra, hogy belőle jó tanyás váljék».

Megengedem azt, hogy a legügyesebb munkás is, beleültetve a tanyába, a belterjes mivelés és tenyésztéshez kötött sokféle teendők tömkelegében, különösen ott, hol az ötven holdas tanyán oly sokféle és annyi fog termeltetni, mint másutt talán 200 holdon sem, könnyen elvesztheti fejét és mint tanyás be nem válik, ha őt teljesen magára hagyjuk.

De ez csakis az esetben lenne igaz, ha a tanyás magára hagyatva, izolált állásban maradna. Éppen ezért szükséges és fontos az Agrária cooperátiója, ő vezeti, ő oktatja, ő támogatja a tanyást és az erőket egyesitve hatalmassá fejleszti azokat.

Különben mindez csak a helyes organisatió, a munkabeosztás és a teendők rendszeresitésének kérdése.

Hiszen jobb munkáselem, mint éppen az alföldi földmives parasztság, a világon nem létezik, ha felébresztjük benne a munkaérdeket és munkakedvet, mert megvan benne a jó alap, a képesség, intelligentia s kitartás és ha ezt az Agrária észszerü vezetés, rendszeres szervezés által érvényre juttatni tudja, kifejti és fokozza, oly tanyás elemet nyerünk, mely hamar megtanul saját lábán állani.

Igaz, hogy ehhez munka és szivós kitartás kell, de szabad-e a kezdet nehézségétől visszariadnunk, és a gépezet sok kerekein megzavarodva azt inkább megsem inditanunk?

Nagy itt, hogy ne mondjam minden, az Agrária vezető szerepe,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mert ő mint főbérlő, vagy földesur nem maradhat többé, mint azt a bérbe adott latifundiumoknál látjuk, indifferens érdektelen szemlélője saját gazdaságának, de kell, hogy belevesse a pénz, intelligentia és munkája saját tőkéjét.

Ezen anyagi és szellemi befektetés pedig mindenesetre megérdemel magasabb jutalmazást, a miért is, ha az Agráriának a kritika által kifogásolt, de mondhatnám megirigyelt haszna magasabb is lesz, mint a hevertetett tőkének sovány 3 vagy 4 százaléka, vagy mint a földbirtokos semmittevésének szerény haszonbére szokott lenni, akkor nagyon kiérdemelte azt azon munka, mely a tanyás mint termelő, és az Agrária mint fogyasztó, illetve értékesitő közötti cooperátióban nyilvánul.

A tanyarendszer támadói még azt is felhozzák, hogy a tanyás évi hasznának kiszámitásában tulmagas számokra helyezkedem, mert hiszen nagyon elég, ha a tanyás megtud élni, «kell is neki évi ezer forint nyereség» ?

Jól tudom én, hogy az általam pontos számitás által kimutatott eredmény oly meglepően magas, hogy annak, ki különben sem szeret a részletek és számitások kutatásába behatolni, még hozzá kell szokni ahhoz, hogy ne egy nyomoruságosan tengődő tanyást tartson szemei előtt, de egy virágzó tanyát gazdagon felszerelve, rendesen megtrágyázva, belterjesen mivelve, hol a termelés sokfélesége helyben jó piaczot találván, minden, mit e tanya előállit, pénzt jelent.

Biztosan állitom tehát, hogy az általam kiszámitott ezer forint, de még annál több is lesz a tanyás megtakaritott évi nyeresége. És miért nem ? Azért talán, mert megszoktuk már gazdasági viszonyaink nyomoruságát, mely mellett ötven hold alig nyujt szük megélhetést, de még kevésbbé nyereséget ? Hiszen ösmerek én Belgiumban földeket, melyeknek forgalmi értéke hectáronként 10,000 frank, vagy is 2500 forint holdanként, melyeknek évi haszonbére sokkal mostohább gazdasági viszonyok közepette holdanként 150 forint.

Az Agrária tanyása kiválóan előnyösebb helyzetbe jut, mert minden nagy tőke befektetése nélkül jut kizárólag szorgalma és munkája után ugyanazon nagy jövedelemhez és csakis a szegényes gazdasági viszonyaink megszokása alá rejtőzött teljes ismeret hiánya a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium.szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fokozott gazdasági termelés lehetőségének okozza azt a feltevést, mely nem meri elhinni, hogy a talajnak belterjes mivelése és kedvező termelési conjuncturák megteremtése mellett paradicsommá átalakitott nomád gazdálkodásunk, rendszer és befektetés által a mai szegényes állapotnál sokkal magasabb szinvonalra is képes felemelkedni.

Ez volna mindaz, mit a «magántelepités», de különösen a «*felestanya-rendszer*», behozatala és meghonositása czéljából felhozni szükségesnek véltem.

Habár mindez a mai kezdeményezés állapotában inkább csak a magánvállalkozás keretébe tartozik, de érinti az az állam érdekeit is, a mennyiben az Agráriának tervbe vett első müvelete már maga 400 tanyáscsaládot juttat földhöz és igy számra nézve is már kétszer annyit, mint mennyit az eddigi állami telepitési rendszer évente elért, de a mely majd nagy mérveket öltend, ha az Agrária már az első tiz éven belül kétezer tanyára szaporitja fel tervbe vett terjeszkedését, de még inkább majd akkor, ha e feles tanyarendszer mint kimagasló gazdasági rendszer általánosan elfogadva a latifundiumokon és különösen a kötött és egyházi birtokoknál áldásos sikerrel jön alkalmazásba.

Ne féljünk még akkor sem a kifejlesztett gazdasági ipar által előállható tultermelés veszélyétől és az értékesithetés nehézségétől. Mert hiszen a jólét általános fejlesztése és fokozása által megtizszerezzük a ma még számba sem vehető belfogyasztásunkat, kiszoritjuk a tetemes behozatalt és feleslegünknek nyitva marad a kivitel utja. E mellett pedig a még mindig hiányzó gazdasági gyáriparát emeljük az országnak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Dessewffy Sándor csanádi püspök.

Köszönettel vettem Nagyméltóságodnak folyó hó 2-án 20. eln. sz. alatt kelt nagybecsü leiratát, melyben engem a telepitési s az ezzel kapcsolatos kérdések tárgyalása czéljából f. hó 18-án tartandó tanácskozásra meghívni méltóztatott.

Az ily nagyfontosságu kérdésnek egy tanácskozáson való kimeritése alig lévén lehetséges, van szerencsém egyes lelkészeimnek gyakorlati megfigyelésén alapuló tapasztalatait a magam nézeteivel a következőkben tisztelettel teljesen előterjeszteni.

Midőn nagyszabásu telepitési tervekről van szó, melyeknek egyik fő feladata a magyar elem fejlesztése, pénzáldozatoktól visszariadni nem szabad; arra fektessünk kiváló sulyt, hogy gazdaságilag is erős, önálló községeket teremtsünk, melyek a maguk erejéből boldoguljanak. E szempotból a legelső és legfontosabb kivánalom azon talajnak, hová az uj község terveztetik, kiváló, jó minősége.

I. A talaj minősége.

Hiba oda telepiteni, hol a szerencsétlen telepesek folytonos élethalál-harczot kénytelenek vivni az elemekkel; tehát alig lehetnek életképesek azon községek, melyek nagyobb folyamöblözetben, vagy szabályozott árterületen létesültek. Példa erre *Gyurgyevo és Ivanova* községek esete, melyek rövid történetét ezekbe foglalom:

A Duna balpartján, Pancsovától majdnem Báziásig több százezer holdnyi mocsaras, folytonos belvizeknek és áradásoknak kitett földterületek feküsznek. 1869-ben azon épen nem szerencsés javaslattal járultak a magas kormány elé, hogy a területet értékesitendő telepes községeket létesitsen. Még a mondott évben a sok költséggel emelt uj dunai védtöltések mellett két község támadt: Gyurgyevo és Ivanova, néhány évre pedig Hertelendyfalva. Gyurgyevón és Ivánován leginkább torontálmegyei magyarokat, azonkivül bolgárokat telepitettek le.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

1870. január 1-én a még alig berendezkedett telepeseket elönté a viz, kiknek jó része koldusként tért vissza származása helyére. A többi azonban kitartott nyomorában s a viz elhuzódása után ujra neki látott kunyhói felépitésének s földje müvelésének. De sorsuk ezután is mostoha maradt. Minden évben belvizek és áradások kárositották, s e veszedelem tetőpontját érte 1876. márczius 12-én, midőn a Duna a védtöltéseket átszakitá s Gyurgyevót a földszinéről elmosta. Csodálatot érdemel a lakosság szivóssága, mely még ezek után sem dobta el fegyverét, hanem ujra hozzálátott — némelyik már negyedszer, ötödször — lakásépitéshez, s a hálátlan talaj müveléséhez.

E küzdelmek közt történt, hogy 1874-ben egy bukovinai csángóküldöttség jelent meg a magyar kormány előtt. Vezetőjük Drusbáczy György, józseffalvi csángó lelkész, meghatóan ecsetelte a bukovinai csángó-magyarok sorsát, kérvén a kormányt, hogy telepitse vissza őket Magyarországba, vagy segélyezze őket templomok és iskolák épitésében, hogy nyomorukban legalább nemzetiségük el ne vesszen. Magyarország meghallotta a segélykiáltást és lelkesedve indultak meg országszerte a gyüjtések, a közvélemény pedig hangosan követelte fajrokonaink hazatelepitését. Ezért az akkori kormány Odescalchi herczeget Klop mérnökkel kiküldé Bukovinába, kik a kivándorlásra ajánlkozott csángókat az al-dunai töltések körül kezdték telepiteni.

1883. Ennek hatása alatt 1883-ban tavaszszal több külön vonalon mintegy 2500 csángó érkezett hazánkba, kik az Al-Duna mentén, az 1876-ban árvíz által elmosott Gyurgyevo helyén telepedtek le; kisebb részük Ivanovára, a mai Sándoregyházára, került. E kivándorlottak a bukovinai magyarok legszegényebb elemét képezték, kiknek nem lévén semmijök, könnyen hagyták ott rögüket, remélvén, hogy Magyarországon Eldorádóra találnak. Természetes tehát, hogy az emberek most, midőn kinek-kinek csupán annyi hely lett kijelölve, a mennyi egy kis kunyhóra s udvarra volt elégséges, midőn nehéz töltés munkákkal kellett megkeresniök a mindennapit, midőn lakásviszonyaik egészségtelenek, élelmezésük legrosszabb volt — csalódva érezték magukat, sok bajt és nyugtalanságot okoztak a helyszinén müködött hivatalos közegeknek, kik közül sokan gyakran valóban felháboritó eljárásukkal maguk okozták a zavargásokat.

1887-ben a kormány Temes-Kubin és Plosicz között nagy föld-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

területet vásárolt és Gyurgyevó lakosságát ide e magas fekvésü helyre költöztette, hol rövid idő alatt a kormány jótékony előlegeiből uj község keletkezett: *Székelykeve.* Itt boldogult elődöm 60,000 frtnyi költséggel gyönyörü templomot és szép paplakot épittetett, hasonlag Ivanován is templomot emelt, mely ez okból *Sándoregyházának* neveztetett.

1897-ben ujra vizáradás boritá Székelkeve földjeit, Sándoregyháza is viz alá került, ugy hogy az utóbbi község lakosainak nagy része a pancsovaiak könyörületére szorult. A mai Székelykeve oly magasan fekszik, hogy nem valószinü, miszerint ujra felérjen oda a Duna árja; de földjei, melyek pedig létföltételét képezik, állandóan ki vannak téve az áradás veszedelmének. Sándoregyháza szerencsétlen helyen épült: katlanban, töltésekkel körülvéve, honnan csak a templom tornya látszik ki. Félő, hogy előbb-utóbb a Duna habjainak zsákmánya lesz.

II. A telepitésre szolgáló föld mennyisége.

Kis telepek kerülendők s 2—3000 lelket legalább 5—6 ezer holdnyi területre kell telepiteni. A nagyobb lélekszámmal biró telepesek létesitését ajánlja az, hogy ugyanazon jegyző, biró, községi elüljáróság, ki vezeti 1000 lakos ügyeit minden különösebb megterheltetés nélkül, elbirja 2—3000 lakos ügyeit is, de 2—3000 lakos már sokkal könnyebben fizeti alkalmazottait, könnyebben szerzi be a szükséges tenyészállatokat, könnyebben tesz eleget közmunkakötelezettségének.

Az egyes telepes belsősége minél nagyobb legyen, legalább 600 □ öl, az egyesnek legalább 16—18 hold jó minőségü, vagy a gyengébből 24—32 katasztrális hold földet kellene juttatni. A termés igy hozzávetőleg évi 300 frtot hozna, melyből 70—80 frtot mint közterhet levonva a megmaradó 200—220 frtból egy család már megél; e mellett sertést hizlal, szarvasmarhából is keres. A tizholdas telepesek nem életképesek, mert miután bizonytalan évi jövedelmé-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ből kifizette tartozásait, a földváltságot, az adót, közköltséget, ármentesitést, valamelyes befektetést stb. alig marad, miből családja megéljen. Egyik fődolog, hogy a telepeseknek adott föld eladása semmi körülmények közt se engedtessék meg. Sándoregyházán a nyert 10 holdból egyeseknél már csak 1—2 hold maradt meg, a többi uzsorások kezére jutott, kik ez uton meggazdagodtak.

A telep belsősége — mint emliteni szerencsém volt — ne legyen kisebb 600 □ ölnél, különben szérünek vagy kertnek nem jut hely. Pedig igen fontos, hogy mindeniknek megfelelő terület álljon rendelkezésre kerti czélokra s hogy a telepes tényleg kertészkedjék is, mi ugy gazdasági, mint erkölcsi szempontból igen kivánatos. Ilykép szükséges a 600 □ ölnyi belsőség, melyből házhely, udvar, ólak, kazlak vagy szérü elfoglalnak körülbelül 250 □ ölet, s még marad 350 □ öl, melyet a telepes kertté alakit s itt veteményeket, gyümölcsöt, kéznél levő takarmányt termeszt, esetleg méhészetet is üz.

A templom és iskola, paplak, tanitó és jegyző lakása a telepesek bevonulásakor már készen álljon, hogy a nép e vezérei mindjárt a letelepedés kezdetével lássanak feladatukhoz, minek szükségessége szembeszökő. Ép kezdetben legbonyolultabbak a telepnek ugy anyagi, mint erkölcsi viszonyai. Legégetőbb, hogy a helyi hatóság elejétől rendet teremtsen, elengedhetetlenül szükséges a mindenünnen összeverődött nép erkölcsi befolyásolása, s a kezdet mulasztásait évek munkájával sem lehet többé pótolni.

A fásitásra a telep legelső kezdetétől gond forditandó, s ezért lehetőleg azonnal községi faiskola létesitendő; hol erre mindjárt kezdetben nem forditottak gondot, ott megszokják a kopár kertet és utczát s később csak lanyhán pótolják a hiányt.

Feltétlenül szükséges a telepes népet hasznos és nemesitő házi iparra oktatni és szoktatni, mert ez valamelyes jövedelmet hoz, hasznosan szórakoztatja s elvonja a korcsmától. A Mária Terézia és II. József alatt betelepitett spanyoloknak, olaszoknak és németalföldieknek a földmivelésen kivül selyemtenyésztéssel és rizstermeléssel kellett foglalkozniok. Ha ez nem lehetséges, rendezzen az állam mintagazdaságot. Uj telepen mindenféle ember verődik össze: iparos, ki most földmivelésre adja magát, napszámos, ki gazda akar lenni; de még ha

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ezelőtt földesgazda lett volna is, az uj telepen uj viszonyok közé került, hol mások a termelési viszonyok, mint a miket megszokott, más termékekre kell fektetni a fősulyt, mint eddig helyezé. Ez ismeretlen viszonyok közt az első évek próbálgatással és idővesztegetéssel telnek le. Ezen segit az állam, ha ügyes kézben mintaparasztgazdaságot létesit, mi elenyésző költséggel kivihető.

Ha ez nem lehetséges, talán jó volna a tiszta magyar telepesek közé néhány józan, értelmes német gazdát keresni, hogy — mint köztudomásu — ezek iparkodása, kitartása és munkabeosztása a magyar telepeseket is előnyösen befolyásolja.

Ajánlatos továbbá, hogy az uj telepesek legalább három éven át az adó, a váltság és a vizszabályozási terhek mentességében részesüljenek, miután a váltság már a 10 hold után évi 230—250 frt közt váltakozik, hozzá az ármentesités évi összege 50—60 frt, a községi teher 15 frt, igy tehát a 10 holdas telepest évi 310 frtnyi teher nyomja, melyet a legszorgalmasabb nép sem bir el gyenge termés idején.

A hol annyi vagy ilynemü földterület nincs, hogy a telepitést a fenti pontok szerint lehessen beosztani, tanácsos volna a telepet egy már meglevő községhez csatolni, illetve a telepesekkel egy már létező községet erősiteni.

Ha pedig a telepités elkerülhetlenül árterületen történik, óvakodni kellene, hogy a lakosság összes földje ne ily területen jelöltessék ki, hanem minden telepesnek legalább két hold földet kellene szerezni ármentes területen is, hogy árviz vagy belviz által okozott károk idején a lakosságnak biztositva lenne a legszükségesebb téli élelmezés s ne a kormánynak kelljen eltartania a telepeseket. Igy midőn az 1897/98. télen éhinség ütött ki az aldunai három magyar telepen, az állam egy télen legalább 50,000 frtot forditott az inségesek élelmezésére.

Bármily telepre feltétlenül csak egy vallásuak s lehetőleg egy nyelvüek telepitendők. Hogy csak egy vallásuak telepitendők egy községbe, nem szorul indokolásra, miután ennek ellenkezője a telep gyengitésének sokféle csiráját hordja magában. Notorius szocziálisták, nazarénusok, felekezetnélküliek okvetlenül kizárandók a telepitésből.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

De lehetőleg egy nyelvüek is legyenek a telepes községek, hogy a templomban és iskolában csak egy nyelv hangozzék, s a pap és tanitó munkája a váltórendszer miatt több felé ne osztassék. Ha pedig egynyelvüeket nem lehetne telepiteni az egy magyar községbe, a másnyelvüek csak kis százalékát kellene bebocsátani, mely a magyarral szemben elenyésznék, s e kevésnek is nem volna szabad külön utczát kijelölni, hanem a magyar elem közt szétszórtan telepittessenek le.

Gyengébb földekkel biró vidéken azonban nemcsak magyar telepeket kellene létesiteni, hanem németeket is; mert ha pl. Krassó-Szörény megyében valahol két telep létesittetnék magyarsági szempontból, ugyane tájon legalább egy német telepet is kellene alkotni gazdaságiakból. Mert tény, hogy gyengébb földterületeken a német az ő nagyobb munkásságával és kitartásával jobban boldogul, mint a jobb földhöz szoktatott magyar; s ezért mig a magyar telep a magyarságnak tesz szolgálatot, addig a német gazdaságilag emeli a vidéket. Óvakodni kell, hogy a német vagy cseh telepesek ne a magyar közvetlen szomszédságában létesittessenek, nehogy ha a német telepek csakugyan jobban virágoznának, szokott földvásárlásaikkal a magyar telepben kárt tegyenek.

A telepes község létfeltételének tekintem továbbá, hogy tetterős, hiveit és faját szerető lelki vezére, papja legyen, kinek hacsak valamelyes befolyást biztositunk a község belügyeibe, sok mindenféle visszaélésnek veendi elejét. Részemről mindenkor a legnagyobb figyelemmel voltam a telepes községek hivei iránt, kiknek lelki pásztoraivá csak kipróbált egyházi férfiakat küldtem. Szükséges azonban, hogy a magas kormány e lelkészek megfelelő dotatiójáról is gondoskodjék. Exponált vidéken, rendesen igen nehéz körülmények közt nagy nemzeti és társadalmi feladatokat szolgálnak; méltó, hogy őket a mindennapi kenyéréét való küzdelem alól felmentsük. Javadalmazásuk a kincstári plébániákon divó szokás szerint történjék, készpénzzel fizettessenek. Ha földterület képezi a lelkész jövedelmét, ez jó termőföld, s a község közvetlen közelében legyen. Sándoregyházán pl. 25. kmnyire fekszenek a lelkész földjei. A templom és paplak fentartására az egyházi főhatósággal egyetértve bizonyos földterület hasittassék ki, s ugy ez, mint a lelkész dotá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

cziójára szolgáló föld az egyház nevére telekkönyveztessék, nehogy bizonytalanságban maradjanak.

Hivatalnokul az uj telepekre kipróbált erőket kell megnyerni: jegyzője, tanitója ne legyen tapasztalatlan kezdő. Nagy baj, hogy a telepekre jegyzőnek, tanitónak eleinte csak olyanok jelentkeznek, kik másutt már nem kapnak alkalmazást vagy még nem volt állásuk. Tehát vagy kétes emberek, vagy kezdők. Pedig ide kellenek egész emberek.

Jegyzőnek olyan, ki jellemével, értelmével, erélyével anyagi támogatója lehetne a kezdet nehézségeivel küzdő telepeseknek, s birhatná ezek bizalmát és becsülését; tanitónak pedig olyan, ki míg az iskolában mindenkép megállja helyét, azon kivül is faoltásra, gyümölcstermelésre, kertészetre, méhészetre serkentené s oktatná a népet. Ezért óhajtandó, hogy a jobban dotált állásokra kiváló erők törekedjenek, kik még személyi pótlékban is volnának részesitendők s éreztetni kellene velök, hogy ez alkalmaztatás kitüntetés és bizalom kérdése.

Előre kell gondoskodni kovácsról, bognárról s egyéb iparosokról, esetleg orvosról és gyógyszertárról.

A telepes körülményei magától érthetővé teszik, hogy a korcsma neki veszedelem. Azért jó volna azok számát a minimumra leszállitani s csak kipróbált korcsmárost és szatócsot kellene alkalmazni.

Bármely elemi csapás idején — a rögtöni esetet kivéve — káros köztük ingyen élelmi szereket és pénzajándékot kiosztani; mert ez a telepes tömegre demoralizáló hatással van: munkakerülőkké és követelőkké teszi őket, megerősödnek ama hitökben, hogy az állam köteles őket eltartani. Azért, midőn a segélyezés szüksége előáll, nem kell semmit ingyen adni, hanem velök utakat készittetni, vagy más hasznost müveltetni, hogy legalább névleg megszolgálják a segélyt.

Kiváló gond forditandó a már meglevő telepes községekre. Ugy értesülök, hogy Sándoregyháza fenmaradása kétséges az óriási ármentesitési adó miatt. De ha legalább ármentesitve volna! Alacsony vizállás mellett az alacsonyabban fekvő földeket, sőt magasabb vizálláskor a partokat is ellepi a viz a szivárgás következtében. A nép őszi munkája s bevetett magja igy elvész; s annak daczára

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az ármentesitési költségeket fizetni kell. Tavaly különféle adókra e nyomorult községben 27,000 frtot hajtottak be, a mit persze nem a termésből, hanem kölcsön utján fizettek. A helybeli hitelszövetkezetnek 30—36,000 frttal tartoznak. Nem pénzzel kellene rajtuk segiteni, hanem jó közlekedési eszközöket kellene nekik nyujtani. Igy hajóállomást lenne szükséges a Dunánál szervezni, továbbá Pancsova városával összekötő, jó, mindenkor járható utat kellene épiteni, hogy termékeiket és czikkeiket a városi piaczra küldjék, illetve vigyék.

Nem ajánlatos uj telepeket a régi, megszilárdult községek — bármilyen nyelvüek legyenek — romlásával életre hivni. Kétes értékü volt Temesvár közelében Gyarmatha község érzékeny kárával Uj-Szentest létesiteni s hasonló intézkedéstől fél Temes-Rékás, mely vidéken a magas kormány hasonlag tervez községet, a rékásiakkal pedig a kincstári földekre fennállott szerződést megujitani nem szándékszik.

Ezen az illető helyeken szerzett tapasztalatokat a legjobb lelkiismerettel és menten minden elfogultságtól a más nyelvü lakosok iránt volt szerencsém Excellentiád magas tudomására hozni s legbölcsebb belátására bízni. A tervezett telepitések minden esetre nagy áldozatokat kivánnak, de nagy czélokat kis eszközökkel elérni nem lehet. Példát nyujtanak felejthetetlen királynőnk Mária Terézia alkotásai, máig is virágzó községei, melyek mind őt, mind állami közegeit, kik e feladatok megoldásában közremüködtek, dicsérik. Nemcsak tulbőven osztogatott jó földeket — osztogathatott is, mert volt miből, s a kincstár még nem adogatott el egyszerre 80 millió áru földeket — hanem az előre felállitott templomon, iskolán, paplakon és községházán kivül két községenkint egy sebészi állást szervezett, a jövevény telepeseknek költözködési és napidijakat fizetett, házakat épitett nekik, gazdasági eszközökkel, igavonó állatokkal látta el őket, s több évre adómentességet engedélyezett. 1763—1773 két millió, 1784—1786. II. József alatt 38,000 lakos letelepitése négy millió frtba került. Tömérdek pénz azon időkben! A tervezett telepitések most is csak nagy pénzáldozatok árán vihetők keresztül, de tekintve a magasztos czélt, mely felé törünk, nagy áldást hozhatna hazánkra.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Dr. Ecseri Lajos.

ad 2. Az állami telepités az állam pénzügyi viszonyai, illetőleg az e czélra rendelkezésre álló telepitési alap s az állami birtokok értékétől van határolva, lehetetlen tehát, hogy a telepités terén szükséges és kivánatos összes teendőket az állam végezhesse, elég, ha a telepitésre alkalmas állami birtokokat telepit s a nemzetiségileg fenyegetett vidékeken teszi meg a szükséges védelmi intézkedéseket, az ország többi részében a tért a magántelepitésnek kell átengedni, azért tehát a nem állami birtokoknak, *a mennyiben ezek telepitési czélokra alkalmasak,* ilyen czélokra felhasználása kivánatos és megkönnyitendő (l. 10. p.).

Nagyobbmérvü magántelepitések csak a járadékrendszer alapján járadékbank segélyével történhet. Maga a telepités tényleges keresztülvitele a magántelepitő dolga, hogy azonban az ő vállalkozása közhasznu-e, s mint ilyen, a járadékbank s az állam támogatásában részesiteni érdemes-e, annak megbirálására külön telepitési bizottság volna hivatva. Ezen telepitési bizottság összeállitására nézve azt tartom, hogy abban az államnak legyen döntő szava, már csak azért is, mert a telepitési bank által kibocsátott járadéklevelek kelendősége érdekében állami jótállásra lesz szükség, tehát kell, hogy az egész telepitési ügy állami ellenőrzés alatt álljon. A telepitési bizottság azonban kiegészithető volna a gazdasági szövetkezetek egy-két kiküldöttjével, de mindenesetre kiegészitendő volna *esetenként* azon törvényhatóság kiküldöttjével, melynek területén a telepités történik.

ad 3. Magántelepités csak a m. kir. földmivelésügyi miniszter engedélye alapján történhetik, melyet is a telepitési bizottság indokolt véleménye alapján ad ki.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ad 4. A telepitési terület s az egyes telepek minimumának vagy maximumának törvényes megállapitása szükségtelen. Mindez a telepitési engedély keretébe tartozik s annak kiadása alkalmával birálandó el, középbirtokok s munkástelepek alkotása megengedhető, de ez utóbbiak csak az esetre, *ha a környéken van bőven munkaalkalom.* Ez ismét a telepitési bizottság hatáskörében volna elbirálandó. Különös sikert igérnek e tekintetben az egyes uradalmak által saját munkásszükségletük kielégitése érdekében eszközlendő telepitések, minek példája gyanánt csak a békésmegyei nagynánási s a csongrádmegyei mágocsi uradalmi telepitéseket emlitem fel, mindkettő a Károlyi grófok uradalmain.

ad 5. Telepeseknek egyetemleges kötelezettséggel való szerződtetése feltétlenül eltiltandó.

ad 6. Rendszerint egy vallásuak telepitendők, kivételnek csak a telepitési bizottság engedélye alapján lehetne helye, ha a közeli környékben különböző felekezetü lakossággal biró helységek vannak.

ad 7. A 3. §-nál az ingyen átengedendő terület más megosztása szükséges, fősuly fektetendő arra, hogy minden telepes községnek *külön községi legelője legyen*, az 5. §. is e szerint módositandó, hogy ne a telepesnek meghatározott arányban tulajdonát képező, hanem valóságos községi legelő legyen az. A 6. §-nál kimondandó, hogy a vételár a feltételek tekintetében is a telepitési bizottságot felülvizsgálati jog illeti meg. A 7. §. változatlanul fenntartandó.

ad 8. A telepes kimozditható az esetben, ha két- vagy három évi járadékkal hátralékban van, de ilyenkor is előbb megkisérlendő rajta a hátralék behajtása (ingóságaiból, egyéb vagyonából), maga a fizetési határidő elmulasztása még nem ad jogot a telepes kimozditására.

ad 9. A telepbirtok felosztása a tulajdon s örökösödési jog korlátozása csak a vételár befizetéseig történhetik. A felosztás s a tulajdonváltozás, a mennyiben nem örökösödésről van szó, leghelyesebben a telepitési bizottság engedélyezéséhez köthető. A telepitési törvény 17. §-ában e tekintetben helyes elvek foglaltatnak.

Az örökösödés korlátozása igen nehéz dolog. A magyar nép szellemébe és jogi tudatába teljesen átment a fiugyermekek egyenlő örökösödési joga, csak a leányokat szokta a magyar paraszt még

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

életében «kielégiteni», sokszor kisemmizni, de az soha sem történik, hogy fiugyermekei közül pl. elsőszülöttet előnyben részesitse, rendszerint az a fiu örököl végrendelet esetén legtöbbet, ki legtovább egykenyéren volt szüleivel. Ellenben a román parasztságnál az elsőszülött fiu kapja meg a birtokot, a többi csekély kielégitést kap s vagy cselédnek megy el és szerez annyit, hogy egy kis földet vehessen, vagy oly családba házasodik, hol a vagyont a leányok öröklik.

A parasztvagyon tulságos felaprózásának kétségtelenül vannak káros következményei is, de ezek a telepités keretén belül aligha orvosolhatók, a birtokminimum kérdését s az örökösödési jog megváltoztatását kár volna a telepitési ügy keretén belül megoldani akarni, elég nagy feladat maga a telepitési kérdés helyes megoldása. A telepbirtokok tulságos elaprózásának megakadályozása czéljából addig, mig országos törvény nem intézkedik az összes kisbirtokra nézve, nem lehet mást tenni, mint: a telepitést nagyobb birtoktestekkel kezdeni, tehát ne mint eddig a negyedtelek, hanem mint régebben az egész telek legyen a rendes birtokalak, kivéve mindig a házas zselléreket, kik szintén telepithetők elszórtan minden községben. Másodszor oly vidékeken kell csak telepiteni, hol megvan a telepesek részére a szerzési alkalom, ez esetben a vagyonosodó telepesek a szomszéd községekben s a szomszéd birtokokon fognak vásárolni. A magyar paraszt ezen terjeszkedési hajlama különösen nemzetiségi területeken megbecsülhetetlen, azt tehát nem szabad elfojtani. Harmadszor magát a telepes községhez tartozó földeket sem kell egyszerre teljesen kiosztani, bizonyos terület fentartandó s egyelőre haszonbérbe adandó a telepeseknek, később az uj nemzedék azt is megválthatja.

ad 10. Közvetve illetékmentesség s nehány évi adómentesség által s az által, hogy az egyetemleges zálogjoggal lekötött parczellák tehermentes leirása a telepitési bizottság engedélye alapján lehetővé tétessék. Közvetlenül azáltal, hogy az állam az uj községek lehetővé (a mennyiben azt a tetepitési bizottság szükségesnek találta) oly módon mozditsa elő, hogy a középületeket: községháza, iskola, templom, az állam épittesse dijtalanul. Más segitség nem kell, ez pedig az államnak bőven megtérül, mert az uj község területe azelőtt csak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

csekély földadót fizetett, ezentul tizszeres vagy több bevétele is lesz az államnak ugyanazon területről.

ad 11. A magántelepitésnél felmerülő hiteligények kielégitése a nagymérvü állami támogatásban részesülő járadékbank utján lehetséges egyedül, mint a porosz példa is mutatja, e nélkül a legjobb telepitési törvénynek sem lehet a magántelepités tekintetében nagy gyakorlati eredménye.

ad 12. Külön állami telepitési alap létesittessék, melybe az összes telepitésre alkalmas államjavak bevonassanak.

ad 13. Kivánatos.

ad 14. A mennyiben kellő garantia van arra nézve, hogy a véderdőket nem pusztitja el az uj birtokos, kivánatos, de az erdők elidegenitése tekintetében nagy óvatossággal kell eljárni.

ad 15. Ezt törvénybe iktatni nem tartom szükségesnek, sem kivánatosnak. Először, mert ily törvény alkotása nagy ellenállásra találna, mely magát a telepités ügyét szükségtelenül hátráltatná. Másodszor a legtöbb helyen inkább a községi birtok hiányából származnak a szocziális bajok, tehát a hol községi vagyon van, annak megszüntetésénél a legnagyobb óvatosságot ajánlom. Az Alföldön csak nehány község van, melynek 3000 holdnál több községi birtoka van, igy Debreczen, Szeged, Kecskemét, Nagy-Kőrös, ellenben számos oly község van, melynek semmi fekvő birtoka nincs. A kisebb területü községi birtok kell közlegelőnek s a mi arra nem szükséges, azt kis részletekben bérbe lehet adni a községi lakosoknak, a legtöbb községnél igy van s a hol nincs igy, erről kellene törvény utján gondoskodni. Az alapitványi, püspöki, káptalani s hitbizományi birtokok tekintetében, a mennyiben azok részben telepitési czélokra szükségesek volnának, ugy Temes, Torontál s Bács-Bodrog megyékben levő harminczhét, a községben fekvő 3000 holdnál nagyobb területü községi birtokoknak részben telepitési czélokra leendő felhasználása tekintetében többet várok a kormány befolyásától s az illető birtokosok hazafiságától és belátásától, mint a kisajátitási törvénytől, ezt mutatja a Schönborn-uradalom eljárása s a stancsófalvi vétel, a csanádi káptalantól. Egyáltalán azt tartom, hogy még hosszu ideig sokkal több Magyarországon az eladó birtok, mint a mennyi pénz telepitési czélra rendelkezésre állhat. Nem hallgathatom el itt abbeli

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nézetem kifejezését, hogy az állam telepitési czélokra csak kivételesen vegyen birtokokat s elégedjék meg inkább a telepesek s az eladó közt a közvetitő, esetleg a jótálló szerepével, bár jobb, ha a közvetitést is a telepitési bankra bizza.

ad 16. A telepesnek ki kell mutatni, hogy a telepes birtok megszüntetésére alkalmas jószágokkal, vetőmaggal bir s azonkivül annyival, hogy legalább két évig abból megélhessen, mert egy rossz esztendőre is kell számitani. Itt azt jegyzem meg, hogy nézetem szerint az állami telepitésnél a házat is, legalább a főépületeket, a telepesnek készen adja át az állam ugyanoly törlesztés mellett, mint a földet, mert a legtöbb baj onnan eredt eddig, hogy a telepes mindenét a házba verte egyszerre s semmi forgó tőkéje nem maradt a gazdaság vitelére. Középbirtok alakitása megengedhető, sőt helyes, de nem kell épen a telepes községben, hanem ennek közelében oly állami birtokokon alapitani, melyek területe önálló telepnek kevés, pl. a krassó-szörénymegyei Monostor község mellett levő 600 holdas birtokból egy vagy több középbirtokot lehetne alakitani. Tisztán munkástelepek alkotása nem ajánlható, hanem ott, hol elegendő munkaalkalom van, a telepes községekben házzal s kerttel biró zsellérek is telepithetők volnának.

ad 17. Egészen uj telepitési törvény alkotandó, az eddiginek főhibája a 4. §-ban levő sok korlátozás s a magántelepités tekintetében a járadékbankról szóló kiegészitő törvény hiánya.

ad 17, 18. A hol a parczellázás a telepitési bizottság itélete szerint közhasznu dolog, tekintet nélkül a birtok értékére és nagyságára, az állami támogatásban részesitendő oly módon, hogy az átiratási illeték elengedtessék, nehány évi adómentesség engedélyeztessék s az egyetemleges kölcsönökkel terhelt paczellák tehermentes leirása a telepitési bizottság engedélye alapján lehetővé tétessék a hielezők megkérdezése nélkül is, de kárositások kizárásával.

ad 20. A parczellák területe törvényben ne állapittassék meg, hanem a telepitési bizottság által az engedély kiadásakor.

ad 21. Parczellázásnál semmiféle ilyen korlátolást nem tartok szükségesnek.

ad 22. Parczellázásnál mindig azt tartom szem előtt, hogy a közeli község jómódu lakosai közt történjék, itt tehát nagyobb ösz-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szeg előzetes lefizetése szükséges és lehetséges. A többire nézve lehet a járadékelvet is alkalmazni, de talán még praktikusabb ugy eljárni, hogy a parczellázónak tétessék kötelességévé az egyes parczellákra külön-külön olcsó jelzálogos törlesztéses kölcsönöket előre megszavaztatni valamely záloglevelek kibocsátásával foglalkozó országos intézetnél. Az ezek után még fentmaradó vételárhátralék minden birtokon külön-külön bekebelezve több évre fennhagyandó, vagy a környék valamely tekintélyesebb intézeténél erre váltó mellett adandó, de miután bekebelezendő, másodhelyi kölcsönt biztositson a parczellázó. Mindez a telepitési tervezetbe felveendő s igy a telepitési bizottság elbirálása és ellenőrzése alá tartozik.

Dr. Fellner Frigyes.

A magyar földbirtokon nyugvó összes jelzálogteher mérvét nem ösmerjük. A rendelkezésre álló adatok segélyével azonban annak hozzávetőleges megállapitása utján nyert eredmény, a tényleges jelzálogteher-állományról eléggé tájékoztató képet nyujt.

A telekkönyvi birtoktestek telekkönyvi megterhelésében előforduló változások pénzértéke ki van mutatva a hivatalos statisztikában; ez az anyag azonban nem a legmegbizhatóbb.

A magyar korona országaiban a keletkezett és telekkönyvileg bekebelezett összes uj terhek értéke volt:

1894-ben:	273·253	millió forint
1895-ben:	315·777	« «
1896-ban:	300·310	« «
1897-ben:	336·480	« «
1898-ban:	333·543	« «
Atlag 1894—1898-ban:	322·155	millió forint.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az évenként bekebelezett összes uj jelzálogteher tehát 322·155 millió forint. Az összes hitelintézeteknél — az utolsó kimutatás szerint[1] — ujonnan folyósitott jelzálogkölcsönök értéke volt:

bankoknál és földhitelintézeteknél	48.032,410	forint
takarékpénztáraknál	57.621,789	«
szövetkezeteknél	5.977,144	«
Osztrák-Magyar Banknál[2]	17.658,000	«
Az összes hitelintézeteknél	129.289,343	forint.

Ha már most ezt a 129·289 milliónyi pénzintézeti jelzálogkölcsönt levonjuk a 322·155 milliónyi összes uj terhekből, kapjuk azoknak az uj kölcsönterheknek összességét, melyeket a magánosok és egyéb jogi személyek (káptalanok, alapitványok, árvapénzalapok stb.), szóval, nem a hitelintézetek nyujtanak. E szerint a magánosok és egyéb jogi személyek által nyujtott bekebelezett uj reálkölcsönök összessége 192·866 millió forint.

Ezekből az adatokból már most megállapitható a magánosok és egyéb jogi személyek nyujtotta (v. is a nem pénzintézeti) jelzálogi kölcsönterhek állománya. Mert a hitelintézetek javára évenként ujonnan bekebelezett jelzálogkölcsönök értéke (129·289 millió forint); ugy aránylik a magánosok és egyéb jogi személyek javára évenként ujonnan bekebelezett jelzálogkölcsönök értékéhez (192·866 millió forint), valamint ezeknek összes kölcsönállományaik. A pénzintézeti jelzálogkölcsön-állomány értéke (814·231 millió forint,[3] az Osztrák-Magyar Banké 120·989 millió forint,[4] összesen tehát 935·220 millió forint) ösmert lévén, a magánosok és egyéb jogi személyek nyujtotta összes realkölcsönök állománya gyanánt 1396·693 millió forint értéket nyerünk.

Ha már most az összes intézetek jelzálogkölcsön-állományát 935.220 millió forintot, ehhez az 1396·693 millió forinthoz adjuk, kapjuk a 2331·913 millió forintnyi összes jelzálogkölcsön-állományt,

---

[1] *A magyar korona országainak hitelintézetei 1894-ben.* Budapest, 1897. (15, 81 és 147. lapokon.)

[2] *Magyar Statisztikai évkönyv 1897.* Budapest, 1898. (298. lap.)

[3] *Kormányjelentés és statisztikai évkönyv 1898-ra.* (538. lap).

[4] Ugyanott (549. lapon).

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mely azonban az épületeken nyugvó jelzálogterheket is magában foglalja. Ha tehát tisztán a mezőgazdasági földbirtokon nyugvó jelzálogterheket akarjuk megösmerni, akkor ebből a 2331·913 millió forintnyi értékből le kell ütni az épületeken nyugvó terheket. Minthogy a pénzintézetek 935·220 millió forintnyi jelzáloghitel-állományából 27·71% esik az épületekre,[1] ezt az összes jelzáloghitelállományra átalánosítva, kapunk 646·173 millió forint értéket, mint épület-jelzálogterheket. Ezt levonva az összes jelzálog-hitelállományból, 1685·740 millió forint jelzálogterhet kapunk, a mely a mezőgazdaságilag hasznositott földbirtokon nyugszik.

A mezőgazdasági jelzálogkölcsönök összesége tehát az 1700 millió forintot megközeliti.

Ennek az 1685·740 millió forintnak jelentősége, a mely mint jelzálogkölcsön a magyar földbirtokot terheli, csak ugy mérlegelhető, ha meg van az a relatió, melyben az eladósodás sulya kifejezésre jut, ha szembeállitjuk a mezőgazdaságilag hasznositott földbirtok értékével. A földbirtokon nyugvó terhek összegéből soha sem volna szabad a földbirtok értékének egyidejü megállapitása nélkül következtetést vonni; mert a földbirtok eladósodottságának mérlege nem pusztán passivákból áll, hanem ezeknek a cselekvő értékkel való szembeszállitásával állitható csak fel.

Kérdés tehát, mennyi a magyar föld értéke? Ez többféle módszer segélyével állapitható meg, a mi annál megnyugtatóbb, mert igy a különböző módszerek segélyével nyert eredmények egymás ellenőrzésére szolgálnak s a vastagabb tévedéseket kizárják.

A magyar földbirtok értéke a jelzálogul lekötött birtoktestek értékére vonatkozó adatokból következőleg állapitható meg:

A pénzintézetek részére jelzálogul lekötött földbirtokok területe 1893-ban kitett 7,476.079 kat. holdat, 866,218.151 forint értékben.[2] A hitelintézetek részére jelzálogul lekötött földbirtokok kat. holdankinti (1600 négyszögöles) átlagos értéke tehát 115 frt. Ha ezt az értéket az egész ország földbirtokterületére generalisaljuk, ugy ezen

---

[1] Az összes hitelintézeteket véve alapul a magyar anyaországban, a földbirtokra betáblázott kölcsönökre az összes jelzálogi kölcsönöknek 72·29%-a esik (id. *Hitelintézeti statisztika*, 53* lapon.)

[2] Id. *Hitelintézeti statisztika* 53 lapon.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

115 frt. értéknek a magyar birodalom terjedelmét kitevő holdak számával való szorzata adja a magyar földterület értékét. E szerint a magyar földbirtoknak 49,020.156 kat. holdnyi területe 5.637,317.940 forint, vagyis az öt és fél milliárdot jóval meghaladja.

A magyar föld értékének becslésére más mód is ajánlkozik. Az, a mely a tiszta hozadéknak megfelelő kamatlábbal való tőkésitésében áll. A magyar föld összes, mező- és erdőgazdaságra felhasznált területéből egy kat. holdra átlag 4·54 frt tiszta hozadék esik.[1] A 49,020.156 kat. holdnyi összes birtok tiszta hozadéka e szerint 222.551,508 frt értéket képviselne, a minek huszonötszöröse (4%-os tőkésités) 5.563.788·700 frt hozadéki értéket ad. Feltünő, mennyire közel áll ez az eredmény a fent nyert 5·637 milliárdhoz; a mi különben érthető, ha tekintetbe veszszük, hogy a jelzáloghitelt nyujtó intézetek is rendszerint a hozadéki adatok alapján ejtik meg a biztositékul szolgáló jelzálogok értékének becslését. A fenti módszer mellett jelentkező többlet különben abból magyarázható, hogy az intézetek által jelzálogul lekötött földek jobb minőségüek és hogy a pénzintézetek a jelzálogkölcsönért folyamodó feleknek nagyobb hitel nyerhetése végett megengedik annak igazolását, hogy a jelzálog értéke a kataszteri hozadékértéknél nagyobb.

A magyar földbirtok hozadéki értékét még egy módszer szerint állapithatjuk meg. 1893-ban a kataszteri tiszta hozadék Magyarországon 134.455,975 forint, Horvát-Szlavonországban 16.980,832 forint, összesen tehát 151.436,807 forint volt.[2] Ennek 4%-os tőkésitése mellett a föld hozadéki értéke gyanánt 3.785,920·175 forintot nyernénk. Tudjuk azonban, hogy a kataszteri tiszta hozadék a tényleges tiszta hozadék mögött messze visszamarad. Mérsékelten járunk el, ha a kataszteri hozadékot 50%-kal emeljük, hogy a földbirtok tényleges tiszta hozadékának mérvét fixirozhassuk. Ha tehát a tényleges tiszta földhozadékot e szerint 227.155,210 frtnak veszszük, ennek 4%-os tőkésitésével 5.678,880·250 frt. földbirtokértékét nyerünk.

---

[1] *Magyarország statisztikája. Keleti* Károly és *Jekelfalussy* József közreműködésével szerkeszti *Láng* Lajos. II. köt. (107. lap.) a hol ki van mutatva, hogy egy kataszteri holdra eső tiszta hozadék a szántóföldnél 4·70, a kertnél 7·15, a rétnél 3·09, a legelőnél a nádasnál 3·99, a szőlőnél 11·13 és az erdőnél 0·61 frt.

[2] *Az egyenesadó-enquéte irományai.* A magyar egyenes adók tört. fejlődése. Kiadja a magyar kir. pénzügyministerium. Budapest 1895. (63. lapon.)

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Végül még egy módszer segélyével kisértsük meg a magyar föld értékének becslését. Ugyanis adataink vannak arra nézve, hogy évenkint mennyi azoknak az ingatlanoknak értéke, melyek haláleset folytán cserélnek gazdát. Egy generáczio kihaltával, illetve az örökösöknek az örökhagyókkal szemben való átlagos túlélése (survie moyenne) folytán átlag az összes ingatlan birtok gazdát cserél, vagyis az egyik generáczio kezéről a másikra megy; nyilvánvaló, hogy ha az összes birtokosok pl. 30 vagy 40 éven át birtokolnának átlag s azután elhalnának, az örökösödési annuitás az átörökölhető összes ingatlanoknak $^1/_{30}$ vagy $^1/_{40}$ részét képviselné. Ha ennélfogva az ingatlanok örökösödési annuitása ösmeretes, ugy ennek a generáczió átlagos élettartamával való szorzata adja az egy generáczió kihaltával haláleset folytán gazdát cserélt összes birtok értékét.

A haláleset folytán gazdát cserélő ingatlanok összes értéke volt:

1893-ban:	100·424	millió	forint
1894-ben:	96·744	«	«
1895-ben:	98·493	«	«
1896-ban:	90·344	«	«
1897-ben:	134·210	«	«
1898-ban:	126·257	«	«
1893—1898. átlag:	118·989	millió	forint.

Egy emberöltő hazánkban 33 évre tehető. Ha tehát ezt a számot szorzási coefficiens gyanánt vesszük a 118·989 millió mellé, ugy megkapjuk az egy generatio kihaltával, haláleset folytán gazdát cserélt összes ingatlan értékét, mely 3,926.637,000 forintnak felel meg. Meglepő az eredmény a fentebb nyert több mint öt és fél milliárd mellett, főleg ha tekintetbe vesszük, hogy ez a 3·926 milliárd az épületek értékét is képviseli. Ennek magyarázatául két körülmény szolgál. Az egyik az, hogy a telekkönyvi hatóságok kimutatásaiban a hagyatéki ingatlanok értéke gyanánt az átiratási illeték kiszabásánál alapul vett érték, vagyis az adóérték szolgál, a mi főleg a mezőgazdasági ingatlanoknál a valódi forgalmi értékén jóval alul marad. A tényleges érték kipuhatolása czéljából, mérsékelten, 25%-kal emelve a 3·926 milliárdot, 4,908.296,250 frtot nyerünk. Fontosabb, a másik

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

körülmény; az nevezetesen, hogy ebben a 4·908 milliárd forintnyi értékben képviselve nincsenek a holt kéz, a vallás és közalapitványi, kincstári, községi, compossessoratusi stb., szóval a korlátolt, kötött forgalmu birtokok, a melyek nem esnek örökösödési illeték alá, — hanem a helyett illetékegyenértéket fizetvén — a fenti kimutatásban nem szerepelnek. Ha tehát a 34·27%-ra menő kötött birtokok[1] pótlásául a 4·908 milliárdhoz, a kötött birtokok egyenértéke gyanánt 34·27%-ot csatolunk, vagyis 1,682.063,024 frtot, ugy a magyar birodalom ingatlanainak forgalmi adóértéke gyanánt 6,590.359,274 frtot nyertünk. Ebből az eredményből azonban az épületek értékét le kell ütnünk, hogy a mezőgazdasági földbirtok értékét megkaphassuk.

A magyar birodalom összes épületeinek értéke a rendelkezésre álló adatok mellett csak approximative állapitható meg, még pedig a következő módszer segélyével. Budapesten az épületeknek, az adózás szempontjából, két nagy csoportját különböztetjük meg: az adóköteles és adómentes házakat. Ennek bérjövedelmi és adózási viszonyait a következő táblázat tünteti fel:[2]

Év	Bérjövedelem			Állami házadó	
	adóköteles házak után	adómentes házak után	összesen	Budapesten	az egész országban
	forint				
1894	19.134,798	15.860,756	34.995,554	3.350,397	11.764,981
1895	19.426,691	17.581,788	37.008,479	3.353,532	11.642,851
1896	21.277,437	20.548,119	41.825,556	3.655,701	12.317,491
1897	21.220,804	23.544,799	44.765,603	3.623,214	12.489,829
1898	21.293,795	27.051,093	48.344,889	3.612,129	12.561,667
Átlag 1894—98	20.820,302	22.864,260	43.351,229	3.562,851	12.155,364

1) *A kincstári, közalapitványi, továbbá az egyházi és szerzetesi nagyobb birtokok területének és mivelési ágak szerinti megosztásának kimutatása.* Kiadja a földmivelésügyi m. kir. miniszter. Budapest 1895. 3. lap.

2) Az adatokra 1. *Fővárosi statisztikai havi füzetek.* Szerk. dr. Körösi J. Budapest 1895. 509. l., 1896. 429. l., 1897. 515. l., 1898. 471. l. Az utolsó évi adatokat, a melyek még dolgozatom megirása idején közzétéve nem voltak, dr. Körösy igazgató ur szives előzékenységének köszönöm. — L. továbbá: *A m. kir. állami számvevőszék jelentése az 1898. évi zárszámadáshoz.* Budapest 1899. 308. lap.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Az adóköteles házak bérjövedelme átlag 20,820.302 frt; az adómentes házak évenként átlag 22,864.260 forintot jövedelmeznek. Vagyis Budapesten a házbérjövedelem összesen 43,351.229 frt. Tőkeérték gyanánt ezen jövedelem tizenötszörösét véve (mintegy 6.5%-os tőkésítés) Budapest összes épületeinek tőkeértéke 650,268.435 frt. Kérdés már most, hogy mennyi a Magyarországon levő összes épületek értéke? Ennek hozzávetőleges megoldása a főváros összes épületei tőkeértékének és adószolgáltatásának, az ország összes épületeinek adószolgáltatásához való viszonyából következőleg vihető keresztül. Miután az egész ország összes épületeinek házadószolgáltatása (12,155.364 frt) ugy aránylik a fővárosi házak házadószolgáltatásához (3,562 851 frt), valamint az országnak (általunk keresett) épülettőkeösszege, aránylik a főváros épületértékeinek összegéhez (650,268,435 frt), — ebből következik, hogy az ország összes épületeinek tőkeértéke 2,218.126 frt volna. Ezt az eredményt, — habár a becslés némileg ingatag alapon áll, — kénytelenek vagyunk jobbnak hiányában elfogadni.

Visszatérve tehát a fent nyert eredményhez, mint a mely érték az összes ingatlanok forgalmi adóértékét képviseli, az épületeknek fent elfogadott tőkeértékét ebből levonva, a földbirtok forgalmi adóértéke gyanánt 4,381,841.148 frt összeget nyerünk.

Látható tehát, hogy a különböző módszerek körültekintő alkalmazása mellett nyert eredmények nagyjában összevágnak s ha a magyar föld:

hozadéki értéke	5,563,788.700	forint
	5,678,880.250	«
hitelértéke	5,637,317.940	«
forgalmi adó-értéke	4,381,841.148	«

ugy a különböző módszerek mellett nyert eme négy értéknek átlaga 5,315,457.009 frt, mint végeredmény, a magyar föld összértéke gyanánt elfogadható. A magyar föld összértéke tehát az öt és fél milliárd forintot megközeliti.

Wekerle 4 milliárdra becsüli a magyar föld értékét,[1] mig *Földes* 5 milliárd forintra.[2]

[1] *Wekerle:* Die Agrarverhältnisse in Ungarn. (Neue Freie Presse 1896 május 1. sz.-ban.)

[2] *Földes:* Magyarország statisztikája. Budapest 1885. 197. lap.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Most már mérlegelhetjük a mezőgazdasági eladósodottság jelentőségét.

Ha az összes mezőgazdasági jelzálogterhet (1685·740 millió frt), szembeállitjuk a magyar föld értékével (5315·457 millió frt), ugy megtudjuk, hogy a mezőgazdaságilag hasznositott magyar földbirtok értékének 31·71%-áig van jelzálogadósságokkal terhelve.

Nem szabad azonban figyelmen kivül hagyni, hogy az az 1·685 milliárd forint, mely 31·71%-ig terheli a földet, átlagos teher. A magyar földnek ugyanis tetemes része, igy az egyházi javaknak, a családi hitbizományoknak stb., szóval a kötött birtokoknak, vagyis a föld 34·27%-ának legnagyobb hányada adósságmentes. A fent kimutatott tehertömeg, azaz az eladósodottság mérvét képviselő 1.685 milliárd forint tényleg szükebb körre, kisebb területre szorul; minthogy e szerint az adósságteher kevesebb értékkel áll szemben, a valósággal eladósodott földbirtokok adósságterhének átlaga jóval magasabb. Ez szám szerint kifejezést nyer abban, ha a földbirtok 5·315 milliárdnyi értékéből, a kötött birtokok értéke gyanánt 1·682 milliárdot leütünk s az igy nyert szabad forgalmu földbirtok 3·633 milliárd forintnyi értékével hozzuk relatióba az 1·685 milliárdnyi jelzálogteherállományt, a mely mintegy 46% eladósodásnak felel meg.

A fent nyert 31·71%, mely a magyar földön nyugvó jelzálogteher arányát képviseli, a földbirtok tényleges megterheltetésének valódi arányát még nem mutatja.

Nem hagyhatók figyelmen kivül a földbirtokon nyugvó közterhek és egyéb nyilvánjellegü kényszerszolgáltatások sem.

Igy egész Magyarországon:

a földadó	35.806,000	frt
ennek ált. jövedelmi pótadója (30%)	10.741,800	«
a II. oszt. kereseti adónak legalább $^2/_3$ része	4.722,980	«
ennek ált. jövedelmi pótadója (30%)	1.416,894	«
városi törvényhatóságok, rendezett tanácsu városok, kis- és nagyközségek pótadója	12.919,587	« [1]

[1] A földbirtokot terhelő községi pótadónak közel 13 millió forintnyi összegét a következő módszerrel állapitottuk meg: A kis- és nagyközségek összes pótadója 22.053,748 forint; a rendezett tanácsu városok pótadója 1.892,747 frt; a városi törvényhatóságoké 4.139,566 forint.

Minthogy e pótadók az 1886: XXII. t.-cz. 130. §-a és illetve az 1886: XXI. t.-cz. 14. §-a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megyei pótadó (átlag 4·7%)	1.682,882 frt
utadó (1897. évre)	8.556,880 «
vizszabályozási járulék a Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatok által kivetve	3.076,619 «
	78.923,642 frt.

Tehát a földbirtokon nyugvó közszolgáltatások legalább 80 millió forintra rugnak. Legalább, mondjuk, mert még számba véve nincsenek ekkor a földbirtokot terhelő egyházi szolgáltatások (párbér stb.) az ingatlanok átruházása után járó illetékek, betegápolási adó, iskola-adó stb.

Hogy ezeknek a közterheknek tőkeértékét megkaphassuk, tőkésitenünk kell a fenti 78.923,462 forintot 5%-kal s igy 1.578,462·840 forint tőkeértéket nyerünk.

Az 5·3 milliárd forintnyi értékü földbirtokon nyugvó tényleges teher tehát 1·685 + 1·578 = 3·263 millárd forint, azaz a hiteltőke és közterhek tőkeértékének összsommája.

A magyar földön nyugvó átlagos összteher a földértéknek 61·39%-áig terjed; vagyis a magyar mezőgazdasági birtok értékének háromötöd részéig van megterhelve, részint adósságokkal, részint közterhekkel.[1]

---

alapján, a föld-, ház-, keresetadó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, bányaadó és tőkekamat- és járadékadó, mint egyenes állami adók arányában vettetnek ki; a mely adóknak 76·702 millió frtot kitevő összhozadékából a 35 millió frtra rugó földadóra 46% esik: ez a százaléktétel képviseli azt az arányt, a mely az önkormányzati pótadókból a földbirtokot terheli. Igy találtuk, hogy a kis- és nagyközségek pótadójából 10.144,724 frt a rendezett tanácsu városok pótadójából 870,663 frt és a városi törvényhatóságok pótadójából 1.904,200 frt terheli a földbirtokot.

1) *Adalék mezőgazdasági hitelpolitikánkhoz.* Budapest, 1897. cz. dolgozatomban (40. lapon) 48·56% eladósodási arányszámot nyertünk, szemben a fent kimutatott 61·39%-kal. Az eltérés oka egyfelől a jelzálogteherállomány további gyarapodásának, másfelől annak tudandó be, hogy ujabb kutatásaink alapján a közteherállomány mérvét pontosabb adataink révén, kiegészitve magasabb arányban kellett felvennünk.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Fejér Miklós.

A telepités kérdése, valamint a kérdésekben azzal összefüggésben lévő egyéb földbirtokpolitikai kérdések oly fontosak és Magyarország közérdekében politikai, nemzetiségi, nemzetgazdasági és szoczialis tekintetben oly nagy sulylyal birnak, hogy azoknak a lehető legszélesebb mederben fejlesztését elodázhatatlannak tartom.

Az eljárás mikéntjére nézve azonban, ha tekintetbe vesszük az ország különböző vidékeinek annyira eltérő, különleges specialis viszonyát, egyöntetü eljárást követni nem volna helyes, hanem mindenütt azon utat kell követni, mely az ottani specialis viszonyok között a főczél elérésére legnagyobb sikert igér.

Ezen előadásom rövid keretében nem terjedhetek ki a szerintem helyes magyar agrárpolitika minden részletére, sem az ország minden érdekének különleges viszonyaira, de igyekezni fogok nézeteimet ugy csoportositva előadni, hogy azoknak általános irányzata kitünjék és egyik módozata minden vidékére az országnak alkalmazható legyen.

A telepités kérdésénél két fő irányt tartok megkülönböztetendőnek.

Az egyik a magyarok által lakott vidékek határán tul bevinni a terjeszkedni vágyó magyar kisgazdákat a nemzetiségek által lakott vidékekre, hogy ott ugy a nemzeti politika, mint a gazdasági fejlettség előharczosai legyenek. Itt a siker csak ugy remélhető biztosan, ha előre megállapitott terv szerint összefüggő sorozatban életerős községek telepittetnek, esetleg közbe-közbe kisebb létező községekhez azok nagyságához mérve számot tevő mennyiségben hozzátelepités eszközöltetik. Ezen telepitéseknél nagyobb suly fektetendő a telepesek egyéniségére és képességeire, mint vagyoni helyzetére és a telep egész addig, mig teljesen meg nem erősödik, folytonosan gondozandó és ha egyik-másik telepes nem bir megküzdeni a kezdet nehézségeivel, a helyett ismét csak a főirányzatnak megfelelő egyénnek adható át telepe. A telepek nagysága ugy állapitandó meg, hogy a telepes azt meg birja müvelni és a megélhetésen kivül fizetni is képes legyen, de évi annuitásszerü fizetetsége nem lehet nagyobb

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mint az ottani viszonyokhoz és talajminőséghez mért kisbérlet lehetne.

Azon nagy és fontos érdekeknél fogva, melyekkel ezen telepek betölteni hivatvák, ezeknél nagyobb anyagi áldozattól se lehet vissza riadni — és mindezeket tekintetbe véve, ezeket csak állami telepités utján lehet megfelelőleg végrehajtani.

Miután azonban ezen telepitéseknél a czéltudatos, következetes előkészités, a folytonos egyenletes haladás és a felügyeletnél következetes eljárás egyik fő faktora a sikernek, sőt az ellenkező eljárás a már létesitetteket is veszélyezteti. Kivánatos volna a keresztülvitelt egy bizonyos önállósággal felruházott hivatalra, mondjuk telepitési igazgatóságra bizni, mely a természetszerü politikai változások daczára is az előre részletesen megállapitott terv szerint egyenletesen müködhetne.

Ilyen telepitések terveztettek a telepitési törvény készülte alkalmával és annak ide vonatkozó intézkedéseit kevés kivétellel ma is helyeseknek tartom. És leginkább ott lehetne változtatni, ha ma nagyobb áldozatra képes az állam, mint akkor.

Ettől némileg eltérő másik főirány az, melynek pregnáns jelzőit a nagy magyar alföld képezi.

Átalánosan ismert tény, hogy az alföld lakossága leginkább 15—20 ezer lélekszámmal biró nagy községekben van összezsufolva és ezen községek mértföldekre terjedő puszta birtokok által vannak egymástól elválasztva. Példaképen Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegyében egyik négyszögben, melyet egy állóban Szolnok-Mezőtur 42 kméter, a másik Tisza-Földvár és Török-Szent-Miklós 26·5 kilométert képez, nyoma sincs községnek, épen ugy nincs község azon négyszögben sem, melyet Kis-Uj-Szállás, Dévaványa 32 kméter és Karczag, Turkeve 30 kmétert képeznek. — Hogy az ilyen és hasonló távolságu a munkaerőnek, a munka szinhelyétől nemzetgazdaságilag, mennyi erő- és időveszteséggel jár, azt nem szükség bővebben indokolni, de egyszerre szembeötlő, hogy az ilyen helyeken mennyire kivánatos a telepités.

Ezen telepitésekkel nézetem szerint szorosan összefügg az alföld másik nagy bajának, a munkás-kérdésnek megoldása is. — Mennél jobban és több oldalról tanulmányozzuk ezen kérdést, a végered-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ményben oda jutunk, hogy eltekintve a különböző czélból elkövetett lelkiismeretlen izgatásoktól a dolog fenekén az van, hogy egy alföldi napszámos ember ma, tisztán a gazdasági munkáknál, elesvén a régebben szokásos hosszu aratástól és feles földektől, nem képes annyit megkeresni, mi családjának tisztességes eltartására szükséges.

Ezt tisztán igazolja egy egyszerü számitás. Annak megállapitására mennyiből élhet meg egy munkás-család, biztos alapul vehető az azon vidéken gazdaságnál alkalmazott családos béres bére, ha ezeknek az alföldön átlagos bérét átszámoljuk pénzértékre és pedig ugy, hogy mindazért, a mit természetben kap, mennyi pénzt kellene neki kiadni, kijön évi bér gyanánt 300—320 frt, ennyit pedig a mai viszonyok között aratással és egyéb gazdaság körüli napszámmal, egy munkás még akkor is alig képes megkeresni, ha egész éven át minden munkanapot munkába tölthet. Már pedig a mai itteni gazdasági viszonyok között a rövid nyári nagy munkaidőben kevés az ember, de az év többi részében csak egy része kap gazdasági munkát.

Az eddig ezen helyzeten nagyot segitő tiszaszabályozási és egyéb nagy földmunkák is lassankint apadnak, igy a szanálásra módot kell keresni.

Ha bizunk is a nagyobb gazdaságoknak intenzivebb fejlődésében, attól gyors és tetemes munkaszaporodást nem várhatunk. Annál kevésbbé, mert mint az eddigi példa mutatja, az ily gazdaságok egész közeli, hogy ugy mondjam, napi munkást nem kapván, a havi munkásokat inkább a felvidékről szerzik be, ezt állandóbbnak és olcsóbbnak tartván. A mi országos szempontból talán helyeselhető, de az alföld munkásviszonyain semmi esetre sem javit.

Gyári és ipari munkával ha segithetünk is valamit, számbavehető eredményt alig érhetünk el. Különben is az alföldi munkás sokkal inkább rátermett az időszakonkint teljes megfeszitett erejét igénylő, de viszont néha magán könnyithetőleg gazdasági munkára.

Időleges segitséget adhatnak a végrehajtandó társulati vagy állami nagyobb közmunkák, de komoly segitséget csak az adhat, ha kaphatnak a munkások egy darab földet, melyen annak mivelése által értékesithetik másutt fel nem használt munkaerejöket.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Erre alkalmas volna legalább részben a régi felesrendszer visszaállitása, de sem a gazdák, sem a munkások a tapasztaltak után nem igen vehetők erre rá. Az ujonnan tervezett örök- és felesbérleti rendszert pedig egészen elejtendőnek tartom, mert ha a birtokos minden tekintben biztositva volna, ugy a bérlő csak ujabbkori jobbágy lehetne.

Jó és gyors eredményt a létező baj orvoslására csak a kisbérleti rendszer szélesebb körü behozatalával lehetne elérni. Itt a birtokos se veszitene, mert biztosan megkapná azt a haszonbért, mit neki átlagban hozott a kisbérletbe kiadandó részbirtoka, a bérlők pedig a bérelt birtokon értékesitenék munkájokat. — Az állandóság itt se lehet egészen biztositva, mert természetesen a birtokostól függ, adja-e, mi áron és meddig adja bérbe birtokát és nem is mindenütt alkalmazható, mert nagyon kis részletekben az ily bérleteknél is csak a lakáshoz közel lehet a munkát jól értékesiteni, ez pedig az alföldi birtokok távol fekvése miatt ritka helyen érhető el.

Mindenesetre, ha nagyobb mérvben alkalmaztatnék, nagyot javitana az alföld mai helyzetén, alkalmat adva a munkára termett embereknek, hogy élelmét megkereshesse, sőt vagyonosodhasson is, de nem elégitené ki a föld birása utáni vágyát, miről minden magyar munkás álmodik és ha attól elzárva érzi magát, kielégitve nem lesz soha.

Mindezeknél fogva az alföldi munkáskérdés gyökeres megoldását csak abban látom, hogy a szorgalmas munkásnak, a ki egy kis tőkét össze tudott gyüjteni, lehetővé tétessék, hogy azon illendő áron és a vételár egy részének arányos törlesztése mellett földet vehessen. Ez kétféleképen történhet, vagy az ugynevezett parczellázás elősegitése által, hogy t. i. a vevő saját lakásán maradva a közeli nagy birtokból vehessen kis részletet, vagy telepités által.

A parczellázásnak az előnye az, hogy a vevők helyben maradnak és már esetleg létező földjükhöz vehetnek még egy részt, igy ez kisebb mozgalmat idéz elő és a vevő könnyebben is megbirkózik a reá hasonló teherrel; de csak ott alkalmazható helyesen, hol a vevő az uj földet lakásához közel kaphatja, a mi tekintve az alföldi községek nagy határait, ritka esetben fog bekövetkezhetni, ha pedig a veendő föld már távol esik, akkor közgazdaságilag is, de magára a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

vevőre is gazdaságilag előnyösebb az uj telepalkotás, azaz telepités. Ez által nem csak az éretnék el, hogy a vevő egészen keze ügyében kapván birtokos munkáját azon teljes mérvben értékesithetné, hanem minden egyes esetben javittatnék azon elől emlitett és nemzetgazdaságilag annyira káros munkás-lakás és munka-szinhely között ma létező óriás távolság. Együttesen oldatnék meg az Alföld két nagy baja, hisz az uj telepekről a szomszédos nagybirtokok is közeli munkást kapnának. Minden félreértés kikerülése végett megjegyzem, hogy itt is csak életerős községeket engednék telepiteni és semmi esetre sem munkás-telepet, (erre nézve később többet) de megengedném, hogy a törvényszabta telepes-létszámon felül 20—25% munkás vagy zsellér-telep is létesittessék 2—4 hold földbirtokkal.

Ezen telepitések és parczellázásoknál tekintve, hogy települők és vevők a közeli vidéken sőt részben saját községökben maradnak épen a magyar Alföld socialpolitikai különleges helyzetét figyelembe véve még a látszatát sem akarnám annak, hogy az állam ad nekik leszállitott áron vagy épen ingyen földet, azért is ezen esetekben nem tartanám helyesnek az állami telepitést vagy parczellázást. — Annyival inkább, mert meg vagyok győződve, hogy a kivánatos czélt el lehet érni és talán még gyorsabban ha az állam csak támogatja a minden tekintetben correct magántelepitést és parczellázást.

Szükségesnek tartanám azonban, a keresztülvitel érdekében, egy szervezetet létesiteni, mely megyénkint állna egy telepitési bizottságból, 3—5 tag, ebben helyet foglalna a miniszter megbizottja, a megye és a gazdasági egylet képviselője. Ezen bizottság feladata volna minden a megye területén megindult ilyen parczellázási vagy telepitési mozgalmat figyelemmel kisérni esetleg ott, hol azt szükségesnek látja, a mozgalmat megindítani. De mindenesetre mindeniket felülbirálni, mely esetekben helyesebb a parczellázás vagy a telepités abban dönteni és a melyiket vételár és annak törlesztési módja, valamint más tekintetekben is pártolandónak talál ezeknél a vevőket a birtok mérnöki felosztása, a parczellák telekkönyvezése a szükséges kölcsönök beszerzése tárgyában, segiti és támogatja ugy, hogy mindezeknél a néha nagyon is sokat tevő felesleges költségektől azokat megmentse. Egyszóval a megye területén a telepités és par-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

czellázás ügyét vezeti és elősegiti. Minden egyes esetben az általa minden tekintetben czélszerünek talált telepitésre vagy parczellázásra nézve felterjesztést tesz és kéri azokra a kedvezmények megadását.

Hogy ezen jelentései a megyei bizottságoknak egy központi országos hasonló bizottság utján vagy egyenesen jussanak-e a miniszterhez, nagy különbséget nem látok, igy annak külön szervezésére nagy sulyt nem fektetek.

Azon telepitésekre vagy parczellázásokra nézve, melyek igy minden irányban helyeseknek találtatnak, meg kell adni az államnak a következő direkt kedvezményeket: ugy mint

1. a szerződések és első átirások bélyeg- és illetékmentességet,
2. az egész oktatásügy államositását,
3. a középületek létesitéséhez az egész tőkét vagy legalább segélyt.
4. kiváló fontossággal biró esetekben a megveendő birtoknak, állami mérnök által eszközlendő ingyenes felosztását és a telekkönyvezésnek kincstári ügyészszel ingyen végeztetését, esetleg ezen két költségnek pénzbeli megtéritését.

Ezen határokon tul menni nem csak nem czélszerünek, de veszedelmesnek tartanám, de viszont ezeket tökéletesen elegendőknek tartom és ha a megyei telepitési bizottságok kellő igyekezettel járnak el, ezekkel nagy eredményeket érhetnek el.

Csupán egy indirect támogatásra volna még szükség, t. i. akár parczellázás, akár telepités lesz a vevők nagy része, nem fogja birni a vételár egy negyedénél nagyobb rész kifizetését, tehát három negyedre kell nekik kölcsönt fölvenni. Ma azonban törlesztéses kölcsönt a vételárnak csak 50%-ig kaphatnak, az ezenfelül szükséges 25%-ot csak más formáju kölcsönnel lehet fedezni. Nem kétlem, hogy a megyei bizottság közremüködése mellett ezt is be lehet ma szerezni nem tulságos drágán, de minden esetre gyorsabb lejárattal és nagyobb kamat mellett mint a törlesztéses kölcsönök. Az állami indirect segély tehát annak kieszközlésében állana, hogy ezen 25%-os kölcsönt is épen oly kamatu törlesztéses kölcsönben kaphatnák meg a vevők mint az első 50%-ot. Lényegileg nem is lehetne ebben nagy akadály, mert a kisbirtokosnak, ki maga miveli földjét, a brutto bevétel körülbelül olyan, mint a közép- vagy nagybirtokosnak a tiszta

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

jövedelem és legalább annyi biztositékot nyujt 75%, mint amaz az 50%-ra. Formailag pedig meg lehetne a módot találni, akár egy ma létező intézet keretén belől, akár ujnak átalakitása által.

Ezen kedvezmények nem terhelnék tul az államot, az első három nem is uj dolog, a negyedik pedig nem tenne nagy összeget, mert csak kivételesen alkalmaztatnék rendes viszonyok között, a megyei telepitési bizottság megmentheti a vevőket az ezen czimeken és a kölcsön czimén sokszor előfordult nagyon erős tulkiadásoktól.

De ezek biztositása egészen elég arra, hogy ha a megyei bizottság kellően fogja fel feladatát, a helyesen irányitott magántelepités nagy mérveket öltsön és kielégitse a vevők szükségletét.

Más oldalról az állam e czélra fordithatő tőkéi teljesen megmaradnak az elől körülirt állami telepités czéljaira és igy azt is határozottabb mérvben és nagyobb erővel lehet folytatni.

Gazdasági munkástelepek alkotását határozottan nem engedném meg, mert az eddigi összes tapasztalatok azt bizonyitják, hogy egyrészről addig, mig az illető birtokossal jó viszonyba vannak, ezen telepek már magát a községi szervezetet se birják meg és magok is községük is folytonosan csak nyomorog, másrészt akár egyik, akár másik fél hibájából néhány év alatt be áll a telep és munkaadó közt a rossz viszony, mint ez Torontálban bőven tapasztalható és ott marad házán kivül semmi vagyonnal nem biró egy sereg koldus az állam segitségére szorulva. És a kiken segiteni is legnehezebb, mert ott földet adni nekik rendszerint nem lehet, kitelepiteni pedig ilyen vagyontalan népet csak nagy áldozatok árán lehetséges.

A középbirtokok szaporitása magyar nemzeti és politikai, sőt gazdasági tekintetből egyik legkivánatosabb dolog volna. De miként lehetséges az ma, midőn azt látjuk, hogy ez az osztály folytonosan fogy és a még létezők érdekében segitő intézkedéseket kell tennünk, hogy birtokukban megmaradhassanak. Ma midőn azt látjuk, hogy a nem is nagy áron eladott számos középbirtok közül egy nagyon csekély rész talál középbirtokos vevőre. Az állami telepitések mellett, ha lesz hozzá egy-két helyen elég föld, talán sikerülni fog középbirtokos vevőt találni, mert ennek aránylag több befektetendő pénzének kell lenni, mint telepesnek, mert ő hasonló számitással tör-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lesztve kisebb vételár hátralékot bir meg, mint emez. Miután ezt elérni is csak néhol lehet, azért a telepeket nem szabnám egyformára, hanem megengedném, hogy a több vagyonnal biró telepes több földet vehessen és így, ha nem volna is minden telep mellett középbirtokos, volna legalább vagyonos telepes, ki annak szerepét legalább részben átvenné. Az Alföldön a telepitésre vagy parczellázásra kerülő nagy birtokokon valószinűleg jut egy pár középbirtoknak is hely, de ez is, amaz is, csak csekélység a kérdés nagyságához és nagy actiót itt csak ugy lehet kifejteni, ha előbb ujra megteremtjük a gazdálkodó középbirtokos osztályt, erre pedig egyetlen mód van csak, a hosszu bérleti farm-rendszer behozatala a nagy, de különösen a kötött birtokokon és a mennyire lehet, az állami birtokokon.

Galgóczy Károly.

I. Általános.

1. Minden esetre igen czélszerü, sőt szükséges, hogy a telepitési tevékenység szélesebb keretben folytattassék, mint eddig. Mert viszonyitva országunk különböző vidékeinek népességét a területhez: különösen a találtató természeti kincsek kihasználására szükséges munkaerő és a megélhetés javitása tekintetében, az előhaladott modern közgazdaság kivánalmai szerint, annyi javitandó van országunkban mindenfelé, hogy a mi ily szempontból a legujabb időben eddig a népességnek közgazdaságilag megfelelő arányossága körül a telepités terén történt, az legfeljebb csak a megkezdést teszi: de teljesen megfelelőnek még ott sem mondható, a hol az az adott viszonyok közt sok tekintetben kielégitőnek látszik.

Csak két ellentétes tényre mutatok reá. Először is mindenfelé az országban, különösen ennek hegyes, halmos vidékein a sok csekély népességü apró községre, a melyeknek, a mai kor igényeinek megfelelő községi életerejök nem lévén, ekkép a társadalmi életképesség hiánya miatt minden tekintetben csak nyomoruságosan tengenek; azután rámutatok kivált sik alföldünkön a számos rop-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

pant nagy határu és nagy népességü községre, a melyeknél a munkaerőnek, a szerte-széjjel távol fekvő munkahelyekre történő szállitása által előidézett sok vesztegetését még a körülöttük fekvő terjedelmes puszták is szaporitják. Amazok a községi életképesség tekintetéből, az összetelepités, emezek a mezőgazdasági munkaerő czélszerü felhasználhatása tekintetéből a kitelepités tárgyai.

Az uj telepitési müveletek eddig leginkább népetlen pusztákon uj községek állitására terjednek. Sokkal ritkább az az eset, a hol gyenge községnek hozzátelepitéssel erősítése történt. Az összetelepitések és kitelepitések tervszerü keresztülvitele pedig még meg se kezdetett. Holott én nem tudom, nemzetgazdaságilag nem fontosabbak-e ezek, mint a népetlen pusztákon uj községek teremtése? De az bizonyos, hogy a kitelepitéssel, a népetlen területeken uj községek alakitása is kapcsolható; az összetelepitésekkel pedig legbiztosabb a siker.

Ezek indokolják a telepitési miveletnek az eddiginél szélesebb keretben való felkarolását, mely czélból kivánatosnak tartanám, hogy a különböző telepitési feladatok figyelembe vételével, az egész országra kiterjedő sorozatos telepitési tervrajz készittessék.

Fősuly szerintem, a magán telepités felett, az állami telepitésre fektetendő, azért: mert az államtól sokkal biztosabban megvárható és az államnak sokkal inkább is módjában van, hogy mind közgazdasági, mind nemzetiségi tekintetben, a telepités által eléretni szükséges czéloknak megfeleljen, mint akármely magántelepitőnek; a melyhez járul, hogy a magántelepitésnél elkerülhetetlenül fönmarad mindenkor az üzleti szempont. Egyébiránt a kérdésbe tett két módozatot illetőleg:

Lehetnek körülmények, a mikor a telepitési tevékenység mellett az örökbérlési rendszer alkalmazása kivánatos s támogatást érdemel; de a feles mivelési rendszert ilyennek nem tartom. Még a régi jobbágy korból számos szerződéses községet látunk példakép arra, hogy azoknak sokkal kedvezőbb helyzetük volt, mint a robot munkával terhelt urbéres községeknek; pedig a szerződés, ha megujitással emberöltőkön át tartott is, gyakran nagy változásokon ment át, s nem volt biztosan örökös. Ennél tehát az örökbérlet mindenesetre jobb. A feles mivelés ellenben, a melynél a mivelő személye is

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nagy tényező, nem való állandóságra és csak időközre, a telep állandósága rovására, még a régi urbéres viszonynak is mögötte áll.

II. Magántelepitès.

2. 3. Kivánatos, igenis, hogy a nem állami birtokoknak telepitési czélokra való felhasználása megkönnyittessék. E felhasználásnak engedélyhez kötését azonban nem vélem szükségesnek. Legfeljebb bejelentés volna kivánandó azért, hogy ha az állam a helyhez és körülményekhez képest helyesnek látja, a telepitést, egyezség szerint saját eszközlésébe vehesse át. Máskülönben a magántelepitésnél is ugyanazon módozatokat és kedvezményeket tartom alkalmazandóknak, a melyeket a törvény az állami telepitésekre nézve megszab, annak kiemelésével, hogy a hol pénzmivelet kivántatik, az a felek kérésére állami közvetitéssel eszközöltessék, azután különösen, hogy a telepitendő uj községben a községi, közügyi, vallási, iskolai, s egyéb hasonló dotatiók ne kivántassanak ingyen adománykép a magántelepitő féltől, hanem az ily közszükségleteket az állam fedezze, a mely a kezére szaporodó regale jövedelemben különben is alapot nyer ehhez.

E vélemény indokolva van a telepitések szaporitásának az 1-sö pontban kimondott szüksége által is. Magántelepitőtől a községi s egyéb közügyek dotatióját egészen ingyen kivánni már az áldozat nagysága miatt sem lehet. A közügyek fedezése különben is állami feladat és szükség. Igy az államnak is kevesebb áldozatába kerül ez, mintha saját állami, vagy e czélra külön vett birtokán közvetlen maga telepitene; és az állam az uj telepben még a regálén kivül is, különféle hasznot és népelemi közerőt nyer. Tehát nem jutalom nélkül áldoz.

4. A telepitési terület és az egyeseknek adandó illetőség minimuma és maximuma a törvényben ne állapittassék meg; mert a körül mindig a helyi körülmények a határozók, valamint arra nézve is, hogy középbirtokok és munkástelepek alakitása megengedtessék-e vagy sem?

Legyen elég e tekintetben röviden csak a következőket megjegyeznem. Mezőgazdaságilag is czéltévesztő volna valamely uj községet csupa napszámos munkaerőből alakitani. Az uj község egész-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

séges fejlésére és modern életképességére megkivántatik, hogy a munkaerőt szolgáltató munkásosztály és a munkaerőt igénylő közép és nagybirtokos osztály egymásra támaszkodhassék. A hol ez az uj telepet körülvevő puszták birtokosainak kapcsolatával lehetséges, a kiknek betelepedése az uj községbe több társadalmi kényelembe is várható, ott kisebb területen is indokolt az uj telep és ott hiba volna a telepités költségét és területét még középbirtokok alakitásával is szaporitani; a mi mégis semmi esetre sem teszi azt, hogy ha valamely területen a középbirtokok alakitása nem nehezíti és nem drágitja, hanem még könnyiti és olcsóbbá teszi az uj községalakitást, ez a mód is a czél helyes elérésére fel ne használtassék.

5. Okvetlen eltiltandó a telepitő, még ha az állam vagy valamely pénzintézet legyen is az, azonkép eltiltandó a telepitést pénzkölcsönnel segélyező pénzintézet vagy magános hitelező is attól, hogy a telepeseket egyetemes kötelezettséggel szerződtesse vagyis terhelje. Az ily egyetemes kötelezettség általában a gyengék és könnyelmüek miatt, rendesen a szorgalmasokat és tehetségeseket sujtja; soha sem a szorgalmat és szilárdságot, hanem a korhelységet és könnyelmüséget neveli; legtöbbször pedig azokat teszi tönkre, a kik legkevésbbé szolgáltak reá a tönkretevésre.

6. Nem tiltandó ugyan el a telepitő attól, hogy különböző vallásfelekezetüeket telepitsen; de mégis jobb az egy vallásfelekezetüség; mert igy a közmüveltség eszközeinek, egyházközségnek, iskolának kielégitő fentartása könnyebb és kevesebb költséget igényel, s különösen mivel igy a községi és vallásfelekezeti közigazgatás is egyetértőbben összefügg.

7. Az 1894: V. t.-cz. 3., 5., 6., 7. §§-ainak rendelkezései a törvényből egyszerüleg kihagyandók; mert ezek minden megkülönböztetés nélkül oly terhet nyomnak a magántelepitőre, a mely mellett a magántelepitő terheltetése nemcsak nem egyenlő, hanem a különböző körülmények szerint nagyon változó: de általában is oly nagy és a telepitésből várható különleges haszonnal arányban sem áll, hogy maga ez, e téren a magánvállalkozást ugyszólván egészen lehetetlenné teszi. Minthogy pedig a telepitési tevékenységnek szélesebb keretben felkarolása tekintetéből e téren a magántevékenység is meghagyandó: tehát a kihagyatni véleményezett §§-ok tárgyai kö-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rül az intézkedés, figyelemmel a 2. és 3. sz. alatt foglalt feleletben mondottakra is, esetről-esetre a körülményeknek megfelelő különleges egyezségre volna utalandó.

8. A telepes kimozditására a telepitőnek egyszerü kérésre megadandó a jog, ha bebizonyitja, hogy a telepes első törlesztési kötelezettségét annak lejárása után a második törlesztés határidejének lejáratáig se teljesitette. Az első törlesztés után csak a törlesztési évszámok első felében és akkor adandó jog, ha a telepitő legalább két fizetési határidő mulasztásával kéri azt. Ily esetekben a tényállás bebizonyitása mellett, minden perorvoslat mellőzésével, egyszerü elmozditásnak van helye. A törlesztési évszámok első fele után, és ha a birtok már a telepes nevére át van irva, a telepitőnek, a telepitésből, a telepes ellen előálló minden követelése a rendes adóssági kereset törvényei szerint érvényesithető.

9. Örökvételi telepitéseknél mindaddig, mig a telepbirtoknak ára s az annak alakitásából származó minden teher teljesen törlesztve nincs, annak feloszthatlansága törvényileg kimondandó. E terhek törlesztése után felesleges a tulajdoni és örökösödési jog korlátozása.

Azoknál a telepitéseknél ellenben, a melyek az örökbérleti módozattal jöttek létre, a telepbirtok oszthatlanságának folytonos fenmaradása, magából az örökbérlet természetéből folyik.

10. Ha a magántelepités első sorban a közügynek szolgál, akkor ugyanazon közvetlen és közvetett állami támogatásra érdemes az, mint az állami telepitések; ellenben ha főkép a magánérdek szolgálatában áll a telepités, akkor rendesen beérheti azzal, ha az állam, a hozzá szükséges hitelműveletet állami közvetitésével támogatja. Mindenik eset a körülményekből itélhető meg.

11. A magántelepitésnél felmerülő hiteligények, azok minősége és mennyisége szerint, többnyire a már fennálló pénzintézeteknél is elég kedvező módon kielégithetők. E miatt különleges magántelepitési bankot felállitani felesleges volna. Jobb feltételeket egy ily különleges új intézet aligha szabhatna, mint egy már megállapodott hitelű, jelzálogüzlettel foglalkozó régi bank, a melynek, a telepitési jelzálogüzleten kivül, egyéb szokott üzlete is van. Szükség esetén az ily hitelműveletnél az állami közvetités és felügyelet, kivánatos és hasznos lehet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

III. Állami telepités.

12. Helyesebbnek gondolom, ha az állami telepitések külön telepitési alapból eszközöltetnek, mintha a kiadások a földmivelésügyi tárcza évi költségvetésében állapittatnak meg. A külön alap mellett, természetesen a földmivelésügyi ministerium felügyelete alatt, az eredmény számadásilag tisztábban nyilvántartható, mint a tárcza számadásába vegyitve.

13. Igenis, kivánatos annak kimondása, hogy a kincstári erdőbirtokok, ha a terület telepitésre alkalmassá tehető, bizonyos mértékben telepitési czélokra felhasználtassanak. Valamint:

14. Kivánatos annak kimondása is, hogy a telepitési czélokra nem alkalmas állami erdőbirtokok bizonyos része magánbirtokosoknak e czélra alkalmas ingatlanaival, szabad egyezkedés útján elcseréltessék.

15. Annak kimondása pedig még kivánatosabb, hogy a telepitésre alkalmas törvényhatósági és községi stb. ingatlanokat, ha az erre felhivott törvényhatóság, község stb. maga nem telepit, törvényben szabályozandó módon, telepitési czélokra az állam magához válthassa.

Ezt a véleményt annak megjegyzésével kisérem, hogy a stb. stb. alatt minden közalapitványi, mint egyházi, vallási, püspökségi, iskolai, tanulmányi s egyéb hasonló alapitványi birtokok értendők: a magánszemélyek tulajdonához és rendelkezése alá tartozók azonban semmi esetre sem. Különösen bevonandó volna ide minden olyan földbirtokterület, a melynek kezelése testületi hatóság rendelkezése alatt áll.

16. Telepitéseinél az állam inkább tekintse a telepesek szorgalmát, jó munkatehetségét és megbizható jó erkölcsét, mint meglevő vagyonos állapotát. A szorgalmas, jó erkölcsű, értelmes települő, vagyon nélkül is többre megy, ha alkalmas tere nyilik szorgalma, értelme, munkaereje kifejtésére, mint a rossz erkölcsű, dologtalan, korhely, megszabott mértékű vagyonnal, a ki a javult körülmények közt hamar elromlik még jobban, s telepestársait is könnyen elrontja.

A középbirtokok alakitására nézve arra utalok, a mit már fentebb mondottam; a munkástelepekre nézve pedig véleményem az,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hogy azok alakitása épen mezőgazdasági szempontból mindenesetre megengedendő, annál inkább, mert legtöbb helyen éppen a hiányzó mezőgazdasági munkaerő előteremtése teszi szükségessé a telepitést.

A munkástelepitésnek azonban — hogy a kérdésre szabatosan feleljek — legalább két alakját kell megkülönböztetnem. Ezek egyike az: mikor egyes birtokos a szükséges napszámos-munkaerőről saját birtokán gondoskodik. Ennek a körülmények szerint különböző módon eszközlését, leghelyesebb, a törvény keretén belől, a gazda és munkás közt lehető szabad egyezségre bizni. Másik alak: a községi munkástelepités. Mihelyt mezőgazdasági községtelepitésről van szó, abból a szükségnek megfelelő aránylagos munkástelepitést kihagyni nem lehet. Nem szólok az ellen a közvélemény ellen, hogy a mezőgazdasági munkásnak, a házon és az ahhoz tartozó belső telken kivül, mindig czélszerű legalább egy pár hold külsőséget is adni, a hol magának dolgozhasson, a mikor mástól munkát nem kap, és kapásveteményét, krumpliját, kukoriczáját megtermeszthesse s a menynyire háztartásában ezekre legközvetlenebb szüksége van.

Nagyon helyesnek látszik ez igy elméletben. Ezt a külső birtokadást még sem tartom épen szükségesnek. Elég a ház és az ahhoz csatolt beltelek. Sőt ez szükséges is: mert az biztositja a munkás állandóságát; az köti azt bizonyos községhez állandólag; mig a házatlan munkás könnyen és gyakran változik egyik községből a másikba. Ellenben a pár hold külső birtok tekintetében sokfelé és sok körülmény közt azt tapasztaltam, hogy rendesen jobb, hűségesebb az a munkás, és jobban lehet számitani arra, a kinek csak háza és belső telke van, máskülönben pedig megélhetésre nézve főkép a napszámra van utalva, mint arra, a kinek egypár hold külsősége is van. Egypár hold föld van elég ugyan arra, hogy annak rendes terméséből, a mai igények szerint csak egy napszámos család is megéljen: de elég arra, hogy a kényelemre, dologtalanságra különben is hajlandó sok egyén a magáéval töltse az időt épen akkor, mikor a rendes munkaadónak is sürgős szüksége volna a munkásra, s ha a pénzért teljesitett munka körül, a szorgalmas és jó munkateljesités tekintetében szigoru a munkaadó felügyelete, könnyen rámondja, hogy nem szorult ő arra, hogy napról-napra csak napszámból éljen, és türje a szorgalmasabb és jobb munkára való szólongatást.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

17. Az 1894 : V. t.-cz. első részének 3., 5., 6., 7. §§-aira már a 7-ik kérdésnél megmondottam véleményemet. A 4-ik §-ban kitett 10 holdnyi minimum és 80 holdnyi maximum a munkástelepitésnek, és a középbirtoknak a miveletbe való felvétele szerint változik. A többi §§-okra, valamint a második részre nem teszek észrevételt.

IV. Parczellázás.

18., 19. Ha a birtokparczellázás, a középbirtoknál nagyobb mezőgazdasági birtoktesteknek abból a czélból való felosztására vonatkozik, hogy a nagybirtok közép- és kisbirtokosok közt osztassék fel és ez által a mezőgazdasági földnek jobb megmivelése és az ország népe megélhetési forrásainak szaporitása mozdittassék elő: akkor helyes, de egyszersmind véleményem szerint elég is, ha az állam a nagybirtoknak ily felosztását, az első birtokátirási százalék elengedésével előmozditja. Ez az elengedés az államnak jövedelmi csökkenést sem okoz; mert az igy felosztott birtokból alakitott több birtoktest körül gyakrabban előforduló birtokosváltozások utján bőven bekerül az első felosztásnál elengedett százalékösszeg.

Kétezer holdon alul eső közép- és a kisbirtokoknál általában nem tartom indokoltnak, a terület felosztására szolgáló ily kedvezmény alkalmazását; sőt a földmivelési területeknek nagy elaprósodása ellen, és a tagositások jó eredményének lehető megvédésére helyesnek tartanám annak kimondását, hogy ha szomszéd birtokok úgy cseréltetnek össze, hogy a csere által tagositás történik, akkor az egyenlő értékig egyik cserélő fél sem fizet átirási százalékot; az egyenlő értéken felül eső részből pedig csak az fizeti azt, a kinek birtoka az egyenlő értéken felül történt ráfizetés erejéig szaporodott.

Más megitélés alá tartozik az az eset, a mikor összekapcsolt különféle birtokok parczellázása új községtelepités, vagy valamely község belterületi kapcsolatában fekvőé, hozzátelepités czéljából történik. Az e telepitések kapcsolatában történő parczellázások a telepitési törvény intézkedései alá esnek.

Hasonlókép a kisközségeknek át- és összetelepitéséből származó átiratások és ügyletek mind az átköltözési, mind az új telephelyen a százaléktól és illetéktől mentesitendők volnának.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

20. A parczellák területének minimuma és maximuma nem állapitandó meg. Mihelyt mezőgazdaságilag mivelendő földről van szó, megállapitja azt a hasznavehetőség és az élet. A különféle viszonyok, a minőség és használat szerint úgyis annyiféle mértéket kellene erre szabni, hogy ezt egyenkénti nagy körülirás nélkül tenni, azután pedig megtartását ellenőrizni lehetlen volna.

2. Elparczellázott mezőgazdasági birtokoknál, mihelyt a vételár ki van fizetve, a vevő tulajdonjogát a használatra nézve nem tartom korlátozandónak. Az örökösödési jogot, hozzá veszem még az eladás esetét, illetőleg helyesnek tartanám annak kimondását, hogy ha valamely örökös az elparczellázott birtokot, egyes tagban, úgy a mint az a helyszinén fekszik, megtartani akarja, az ne legyen tovább osztható, hanem abból többi örököstársait egyezség szerint kifizethesse; ha pedig az ily birtokot egyik örököstárs sem kivánná maga részére megtartani, akkor abban tagonként a közvetlen szomszédnak ne adassék egyenlő feltételek mellett és a távolabbiak felett elsőbbségi jog.

22. Hogy a parczellázásnál felmerülő hiteligények mikép volnának kielégitendők: oly kérdés, a melyre helyes felelet csak az egyes esetek körül fenforgó különböző körülmények részletezésével egyenként külön adható; általános feleletül mégis annyi mondható, hogy semmiesetre se az államnak oly közvetitésével, a mely áldozatot igényel, vagy oly módozattal, a mely a parczellavevőket egymásért való egyetemes jótállásba bonyolitaná. Leghelyesebb, ha minden hiteligénylő, saját hiteligényét, kisebb vagy nagyobb hitelképessége szerint maga intézteti s az ügyet pártoló állam legfeljebb a helyes intézés felügyeleti jogát gyakorolja.

*

Előterjesztésemen, a melyet a telepitési ügyben kitüzött kérdésekre tettem, lényegileg változtatni valóm, az azon kérdések felett, Nagyméltóságod elnöklete alatt lefolyt szakértekezlet után sincs. Mégis czélszerünek tartom, hogy azt a szakértekezlet kifejtéseiből nyert benyomásaim alapján röviden a következőkkel pótoljam:

1. Országunkban a telepités fő inditó okául eddig: a munkás kéznek az ország különböző vidékein szükséges arányositása szol-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gált. A lefolyt szakértekezleten tett előterjesztésekben az indokok és feladatok három főcsoportban lettek kidomboritva, u. m.: *a)* köz- és mezőgazdasági, *b)* nemzetiségi, *c)* socialistikus czélok és feladatok csoportja.

E háromféle czél és feladat ugyan annyira kapcsolatos egymással, hogy akár az előkészitést, akár magát a törvény foglalatát, akár a végrehajtást vegyük, az egyik elérésére törekvés természet szerint elősegiti a másikat is.

Azonban a földmivelésügyi minisztérium körébe főkép a köz- és mezőgazdasági érdekek előmozditása tartozik; és itt a telepitésnek különben is igen nehezen elérhető és igen sok költséget igénylő sikere körül a fősuly minden esetre erre fektetendö.

Telepités utján legnehezebben mozdithatók elő a nemzetiségi érdekek, a melyek főkép a vallás- és közoktatásügy minisztérium körébe vágnak. A mellett az e czélu telepitések még a gazdaságiaknál is több költséget és munkát igényelnek; mégis legkönnyebben ki vannak téve annak a veszedelemnek, hogy a magyar népszámot nem erősitik, hanem inkább fogyasztják az által, hogy az uj telep a körülötte tulnyomó tömegben levő más nemzetiségüek közt elveszti nemzeti nyelvét, különösen eltótosodik vagy oláhosodik.

A sociális viszonyok javitása körül, mely első sorban a belügyminisztérium körébe vág, szintén sok irányban nyilik hatáskör a földmivelésügyi minisztérium részére: de kevésbbé a telepités, mint inkább más intézkedések utján.

2. Az előkészületek közt kiemelkedik annak szüksége, hogy a különböző telepitési feladatok figyelembe vételével, az egész országra kiterjedő telepitési tervezet készittessék. Mindenekelőtt összeirandók az egymással összetelepités utján életképes erős községekké alakitható helyek, a melyekben a közoktatási ügynek állami szervezése által nyilik a magyar nemzetiség erősitésére a legeredményesebben kihasználható kedvező alkalom.

Nem kevésbbé fontos a megosztásra és kitelepitésre alkalmas nagy népességü és nagyhatáru községek összeirása.

3. Nagy figyelmet érdemlő tárgykép emelkedett ki a szakértekezleten a középbirtokosság ügye, a melynek az ismert elpusztulástól megmentése átalában sürgetve lett.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Engem azonban az e tárgy felett folyt megvitatások arról győztek meg, hogy ez a tárgy kevésbbé a most szőnyegen forgó telepitések keretébe való, mint inkább attól külön szervezendő és külön kezelendő vállalatra alkalmas.

Állittassék egy önálló pénztár vagy bank, megfelelő alaptőkével és jelzálogi hitelmivelettel, melynek feladata legyen a nemzetiségi, különösen az oláh vidékeken összevásárolni az eladásra kerülő nagy közép- és kisbirtokokat, azután azokat nem ugyan veszteséggel, hanem csak áldozatot nem képező kedvező feltételek mellett, különösen a kedvező hitelközvetités alkalmazásával, hazafias elemek közt kiosztani, a mint ezt az oláh földbirtokosok gyarapitására az Albina s más román pénzintézet is gyakorolja.

Ily módon nem csak az örökeladási, hanem a bérleti rendszer is felhasználható a kiosztás körül; és a hazafias elem közé különösen a jó szellemü alföldi németség is felvehető, a mely egyenként vagy kis tömegekben előtolt örsképp, különösen az oláhság közt, az elolláhosodástól menten szivósabban képes megőrizni nemzetiségét, mint a magyar. Ezt követve azután, mihelyt az oláhság zöme ekkép némileg megoszlott, a német után a magyar elem is bátrabban nyomulhat előre.

4. A végrehajtás körül igen fontosnak mutatkozik a telep megalakulása után mindaddig, mig az teljesen meg nem erősödik, a szakértő és szigoru felügyelet, mely nemcsak jó példájával és tanácsával, hanem különösen a pénzügyi kötelességek pontos teljesitésének rendbentartásával is jótékonyan hat. Egy ily felügyelő közeg létesitése nemcsak az uj telepek, hanem a már régebben létezők élén is hasznosnak mutatkozik.

Ily felügyelettel volna szervezhető még a régi községekben is a munkásközvetités és nyilvántartás ügye is, a melynek rendszeres és helyes alkalmazása az agrár-socialismus terjedése ellen is a leghatásosabb intézmények egyike lehetne.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Imrédy Kálmán.

Nagyérdekü kérdések azok, melyek fölött tanácskozunk s úgy tartom, kötelessége mindegyikünknek azok helyes megoldásához tehetsége és legjobb tudása szerint hozzájárulni.

Kezdem mindenekelőtt a szükebb értelemben vett telepités kérdésével, s mielőtt arra felelnék, vajjon szükségesnek látom-e a telepitési akczió fokozottabb mérvben való megindítását s ha igen, minő alapon: először is azt a kérdést kell felvetnem, mint előttem sokan tették, vajjon mi czélból tartom ezt a fokozottabb mérvü telepitési akcziót szükségesnek; gazdasági, szocziálpolitikai vagy nemzeti szempontból, vagy mind a háromból egyaránt?

Nem akarok e három szempontnál hosszasabban időzni. Számosan és igen helyesen fejtették ki már előttem, hogy sem az általános gazdasági, sem a szocziálpolitikai tekintetek e kérdés szük keretén belül megfelelő és kivánatos megoldást nem nyerhetnek, mert ha vitális érdeke is az államnak a helyes birtokmegoszlási állapot és a szunnyadó gazdasági erők megfelelő értékesitésének és arányosabb megoszlásának elősegitése, az egy-egy helyen tulságosan felduzzadt munkaerők más, oly helyre való levezetése, a hol azoknak jobb értékesitése lehetséges: én az erre való czéliránvos törekvést ennek a kérdésnek szük keretébe szorithatónak — s itt csak némileg is megadhatónak nem tartom; — ellenkezőleg magam is azon véleményben vagyok, hogy a kérdésnek ezen szempontok alá terelésével oly megvalósithatlan vágyak felkeltését érhetnők el, melyek mindannyiunk akarata ellenére s legjobb szándékának félreértésével, könnyen veszedelmes exploziókra vezethetnének.

Sokkal helyesebbnek, sokkal czélszerűbbnek vélem, ha az általános gazdasági és szocziálpolitikai szempontokat a telepités keretéből kivonva, azokat a szabad kiegyenlitődés terére utaljuk, mely téren azok az összes érdekelt tényezők józan, előrelátható felfogása és helyes érzéke mellett, melyben sem a magyar intelligencziánál, sem a magyar népnél hiány nincs, hosszabb vagy rövidebb idő alatt, de hitem szerint okvetlenül sikeresen fognak maguktól is megoldódni a gyakorlati élet fejleményeinek érlelő hatása alatt.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Nem mondom azért, hogy az állam, mint ilyen, tétlenül nézze ennek a szükségszerüleg hosszabb proczesszusnak a lefolyását; hogy ne hasson közre irányitólag, s ott, a hol kell, cselekvőleg is; de nem tartom kivánatosnak, hogy e téren az állam a gondviselés szerepét játszsza, mert ugy vagyok s ugy leszek mindig és mindenkor meggyőződve, hogy minden fejlődésnek a szabadság az éltető eleme s hogy helyesebben cselekszik minden államhatalom, ha inkább oktat a szabadsággal való élésre, mintsem tulságos gyámságot gyakorol.

Áttérek a nemzeti szempontra, s itt — megvallom — hogy sem ily czélzatu telepeink többé-kevésbbé sikertelen volta, sem a felhozott külföldi példák kevéssé biztató tanulságai engem a további akczió megkisérlésétől vissza nem riasztanak; mert ott, a hol fajunk erősitéséről, kiterjesztéséről, vagy még inkább megóvásáról van szó: ott nekem s nekünk mindannyiunknak, mig magyarok vagyunk, semmi czélhoz vezethető eszköz megkisérlésétől visszariadnunk nem szabad.

Ha valahol, úgy itt áll az: qui perdidit numerum, incipiat iterum. Ha nem vezettek czélhoz eddigi, ily irányu telepitéseink, úgy keressük a sikertelenség okait, igyekezzünk azokat kiküszöbölni s más, czélirányosabb szervezettel fellépni. Igyekezzünk ujból és ujból helyesebb és helyesebb alapokon indulni, de ne mulaszszunk el semmi tehetőt; mert a mely faj a saját propagálását előmozditó eszközök alkalmazásától akár kishitüségből, akár kényelemből meghátrál, az előbb-utóbb elvész.

Bár az elmondottakból önként következik, mégis reossumálom, hogy intenzivebb telepitést csupán nemzeti szempontból tartok szükségesnek.

Hogy ez a telepités aztán a koczkán forgó érdekeknél fogva más, mint állami telepités nem lehet, azt a tisztelt értekezlet előtt fejtegetnem nem szükséges.

Gazdasági és szocziális szempontból állami telepitési akcziót tehát nem óhajtok, de igenis kivánatosnak tartom az okszerü magán parczellázásnak s a munkástelepek magánuton való létesitésének elősegitését. Nemcsak az illető magánegyének érdekéről, hanem közszempontból is üdvös alkotásokról lévén itt szó, nem idegenkedném attól semt hogy az állam a parczellázott birtok vevőit s a települő munkásokat a közjövedelmek némely részeinek elengedésében rejlő

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lucrum cessanson felül még tevőleges segitségben is részesitse, sőt a parczellázó vagy a munkástelepet létesitő birtokos érdekében az egész ügynek financzirozását is közvetitse: de ezt a kedvezményt minden körülmények között attól tenném függővé, hogy az ily parczellázásnak és munkástelep létesitésének feltételei csak a helyi viszonyokhoz mért igazságos terhet rójjanak a vevő és települő felekre.

Ugyancsak kivánatosnak tartanám, hogy ott, a hol erre a megfelelő alkalom kinálkozik, egyes nagyobb birtokok — legyenek azok akár latifundiális, akár községi, akár alapitványi vagy egyéb holtkézi birtokok — hosszabb lejáratú bérletekre osztva hasznosittassanak s ezzel is alkalom nyujtassék a rendelkezésre álló, anyagilag is némileg fundált gazdasági erőknek az érvényesülésre. S nézetem szerint az államnak itt is az lenne a hivatása, hogy az ily hosszú-bérleti hasznositás megvalósitásánál szintén hathatósan és segitőleg működjék közre s különösen eleve gondoskodjék már arról, hogy az igy létesiteni czélzott bérlő elem jogos hiteligényei szövetkezeti alapon megfelelő istápolásban részesittessenek.

De ennek a bérletrendszerű kezelésnek a megvalósitása is, nézetem szerint, teljesen a szabad egyezkedés terére tartozik s csak ott alkalmaznám, a hol erre az illető birtokos szabad megegyezés mellett hajlandó.

Nagy súlyt fektetnék e rendszernél a bérbeadó tulajdonjogának megóvása czéljából arra, hogy a szerződés tartama tulhosszú ne legyen, de mégis annyi időre terjedjen, hogy a bérlőnek huzamosabban adjon megélhetési módot, mert különben nem fogunk megfelelő, támogatásra érdemes bérlőanyagot találni s ha éppen e jobb, fejlődésre képes anyagnak könnyebb megszerezhetése czéljából szerződésileg konczedálnám még azt, hogy a szerződés pontos betartása esetén egyenlő feltételek mellett a bérlőnek továbbra is előjog engedtessék a bérlethez, ugy viszont a szerződésben a tulajdonjog legerősebb attributumait biztositanám a tulajdonos részére, főleg az indokolt kimozditás proczesszusának legsommásabbá tételével, nehogy a megismétlődő, esetleg egy családban tovább öröklő birtokhasználat a tulajdonjogi viszony elmosódására vezessen.

S itt, a bérleti rendszernél lehetne talán, nézetem szerint a leg-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

többet tenni a középbirtokos osztály regenerálására, vagy ha ugy tetszik, felujitása érdekében.

Nem tagadom, hogy e kérdés imminens érdekü, mert az — fájdalom — igaz, hogy ez az osztály egyre fogy; de nem titkolom magam előtt azt a számos nehézséget sem, mely a pusztuló középbirtokos osztály regenerálásának kérdését sokkal kevésbbé megoldhatónak tünteti fel előttem, mint egy uj középosztály létesitését.

Mert hiszen szépek azok az eszmék, a melyeket hallottunk: hogy minden egyes, ezentul létesitendő telepen egy-két középbirtokot is hasitsunk ki, hogy a bérletrendszer szerint hasznositandó nagyobb complexumokon megfelelő számban szintén hagyjunk, a kisbérletek és zsellértelkek mellett, néhány középbérletnek is helyet, hogy az országban szerte, de különösen a nemzetiségi vidékeken árverés alá kerülő középbirtokokat vásárolja össze az állam s mindezekre helyezzen más középosztálybelieket.

Idáig szép és tetszetős ez a terv. De kérdem, hogy ez uton fogunk-e czélt érhetni? honnan vegyük a telepitendő középbirtokost? Abból a rétegből, a mely alatt a föld már kiszaladt, aligha vehetjük, mert azt mindannyian tudjuk, hogy manapság valamirevaló gazdálkodást folytatni pénzbeli erő nélkül nem lehet s a ki a földből kifogyott, rendszerint a pénzből is kifogyott; annak nem annyira a birtok, annak annyira-mennyire megélhetést nyujtó fix jövedelem, hivatal és nem ujabb vállalkozás kell.

Abban a rétegben kellene tehát az elhelyezendő középbirtokost keresnünk, mely még nem jutott a lejtő aljára. S mit jelentene ez? Csak ujabb földmozgósitást, a bajnak fokozását a siker biztositéka nélkül. Az a birtokos, a ki az apáitól örökölt földet, azok közt a viszonyok közt, a melyekbe beleszületett, a melyeket bölcsőjétől ismer, nem birja ki az élet küzdelmeit — vajjon az a birtokos, kiragadva e körből s ismeretlen talajba, ismeretlen viszonyok közé átültetve, meg fogja-e tudni állani helyét? Erős egyedek, szilárd akarattal meg fognak tán a nehézségekkel küzdeni s lesznek ez átültetett középbirtokosok között boldoguló kivételek, de nagyban és egészben — tartok tőle — hogy nemcsak ott leszünk, a hol voltunk, hanem még rosszabbul.

Helyesebbnek tartanám, sokkal czélirányosabbnak, ha oly mó-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

dozatokat keresnénk, a melyekkel feltartóztathatnánk a lejtőt s ott tarthatnánk meg azt a középbirtokost, azon a helyen, a hova őt a sors helyezte. Nagy és nehéz feladat, a melynek megoldásánál lehetne tán az első kisérletet tenni a járadék-birtokrendszer meghonositására. Az átültetés helyett pedig az új középbirtokost keresnénk ott, a hol erre élet- és fejlődésképes anyagot is találhatunk: a még nem igen érintett, csak a folytonos osztályokkal mindinkább gyöngülő középbirtokosoknak méltányos pénzbeli osztályrészszel kielégitett későbbi szülöttei, és a nagybirtokok sokszor jól szituált bérlőinek és gazdatisztjeinek sorában.

Visszatérve magukhoz a telepitésekhez, tartozom még a válaszszal arra a kérdésre, hogy miután szükségesnek tartom nemzeti szempontból a telepitések folytatását, minő alapon vélem azokat eszközölhetni.

Itt, azt hiszem, a multak tapasztalataiból kell kiindulnunk s a multak tapasztalataiban keresnünk az utmutatást a jövőre.

Előre is bocsánatot kérek, ha kissé sötétebb szinekkel dolgozom, de ugy tartom, hogy fekete alapon jobban kidomborodik a festendő kép s jobban feltünnek azon a hiányok; könnyebb lesz aztán javító ecsettel a képet kiegésziteni s a hátteret barátságosabbá téve bemutatni, hogy milyennek kellene a helyes alapnak és eljárásnak képzeletem szerint lennie.

Nem vindikálok magamnak másokénál erősebb megfigyelő képességet s lehet, hogy ép ezért itéletemben tévedek; de reám úgy az előterjesztett adatok, mint az előttem szólottak észleletei s hivatali működésem körében szerzett tapasztalataim azt a benyomást teszik, hogy kissé túllőttünk a czélon, midőn az eddigi telepitéseknél egyszerre önálló községek létesitésével s az öröktulajdon kizárólagos alapján indultunk meg.

Alig ügyeltünk arra, hogy e rendszerrel a telepesekre a terhek oly sokaságát zuditottuk egyszerre azok egész sulyával, a melyekkel csak erős egyedek erős akarata képes kitartással s nélkülözések árán megküzdeni.

S e mellett milyen volt az anyag, a melyből a telepesek előkerültek.

Megkivántuk, hogy bizonyos mennyiségü vagyonnal birjanak, melyből költözésük költségeit fedezzék, házat épitsenek, gazdasági

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

felszerelést vegyenek, — de nem néztük s tán jelentkezők hiányában nem is nézhettük igen, vajjon mi rejlik e vagyonka mellett a telepes egyéniségében. Pedig ebben rejlik a telepités sikeres megoldásának egyik legfőbb nyitja.

Behelyeztük a telepest legtöbbnyire idegen viszonyok közé, előtte ismeretlen természetü földbe; — aztán rábiztuk az isteni gondviselés jóságára. Pedig az idegen földbe ültetett palánta is ápolást, szorgos gondozást igényel, míg megered.

Ő boldog volt; álmainak legeslegközepén képzelte magát, pedig akkor már tulajdonkép semmije sem volt. — Nem volt utmutatója, nem volt tanácsadója; nem volt, a ki belenevelte, beleoktatta volna uj helyzetébe, az uj földjével való bánásmódba. Csekély anyagi ereje vajmi hamar kifogyott s lehet, hogy tán mindjárt ráadta bus fejét a nemfizetés kényelmes, de erkölcs és vagyonrontó kisegitőjére.

Elnézők voltunk iránta, hogy erősödjék, hogy gyökeret verjen s mi lett a vége e rossz helyen alkalmazott humanismusnak? Hátraléka szaporodott s mindinkább veszett a kibontakozás reménye. A többit leirni fölösleges. Bekövetkezett a második, az önkénytelen vándorlás ideje.

Igy megtestesitve mintegy a hiányokat, lássuk már most mi lenne a leghelyesebb proczedura.

S itt előre kell bocsátanom, hogy a telepitési törvény megalkotásánál nem akarnék abba a megrögzött hibába esni, mely a jót mindig idegenbe keresve, nem tud a gyakorlati életnézletekhez alkalmazkodni. Nem vagyok ellensége a czélszerü ujitásoknak s én is azt tartom, hogy a ki nem halad a korral, az elmarad. De ily eminenter a köznép érdekében hozandó törvénynél, melynél a nép gondolkozásmódjához való alkalmazkodás egyik legfőbb biztositéka a sikeres foganatositásnak, nem tudok megbarátkozni azzal az eszmével, hogy abba a törvénybe oly intézményeket vegyitsünk bele, melyek a nép előtt teljesen ismeretlenek.

Azt tartom tehát, ha valahol, ugy itt bizonyára elengedhetlen feltétele a sikernek, hogy az életből lessük el a helyes szabályokat.

De a mikor azon nézetemnek adok kifejezést, hogy nekem az alap, a melyre a telepitésnél helyezkedünk, nem irrevelans, nem akartam egyuttal azt mondani, hogy én ezt az embriót mintegy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

procrustes ágyba akarom szoritani, paragraphusokkal ugy körülvenni, hogy azok keretén belül szabad mozgása ne is lehessen.

Távol áll tőlem minden ily czélzat. Nagyon jól tudom, hogy a paragraphusok tömkelege nem a boldogulás utja; mert ha az lenne, ugy háromtizedes törvényhozási müködésünk §§-ainak tömkelegétől régen boldog lenne már a magyar.

Én csak az irányelveket akarom mintegy fixirozni, szabad kezet hagyva a helyes alkalmazásnak.

S hogy rátérjek a tárgyra, kezdem az alaphibán azon, hogy az öröktulajdon kizárólagos alkalmazásával egyszerre önálló község létesitésével oly terhet zuditunk a telepes vállára, melyet az észszerüleg el nem viselhet.

Ezzel szakitanunk kell.

Némileg ellentmondásba kerülök tán magammal, ha a kijelölendő végczélul mégis az öröktulajdon rendszerét s az önálló községgé való átalakitást tüzöm ki. De csak látszólag, mert ezt a végczélt én successive óhajtom megvalósitani.

Jól mondta az egyik értekezleti tag, hogy a telepitésre a talajt elő kell késziteni. Én hozzá teszem, hogy a talajt első sorban magának a telepitőnek kell még pedig ex offo ismernie.

Csak ha ezzel az ismerettel rendelkezik, csak akkor fogja a helyesen végrehajtható telepitési tervet megconstruálhatni s azt a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó helyes mértéket megállapithatni, mely a telepités sikerének egyik feltételét képezi, azt t. i., hogy az egyes telepes részére kihasitandó holdmennyiség közepes szorgalom mellett neki megélhetési módot nyujtson.

Mert generalizálni e téren nem lehet; a helyi viszonyok összeségének, a talaj minőségének, az indicált gazdálkodási rendszer helyes megválasztásának együttes mérlegelése adhatja csak meg a helyes kulcsot a telepek nagyságának megszabásához.

Hogy ismerhesse meg a telepitő mindezeket s hogyan procedáljon a telepitésnél, hogy annak sikere legyen?

Hosszas fejtegetés helyett tán czélszerübb lesz, ha rövid képét adom a procedurának.

Nemzeti czél megvalósitásáról lévén szó, bár már kijelentettem, de mégis ujból előre bocsátom, hogy én a telepitő alatt mindig az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

államot értem, mert az ily telepités megnyugvással más kézbe, mint az államéba le sem tehető.

Mondjuk, hogy a betelepitendő birtok az államé magáé, vagy hogy azt telepitési czélra kiszemelve tulajdonosától megveszi.

Én az actiót nem kezdeném mindjárt azzal, hogy azonnal a telepitéshez fogok nagy stylusban. Ha az államé már a birtok, kezelném egyelőre az eddigi módszer szerint; ha nem az, belehelyeznék egy részébe egy megbizható, gyakorlatilag bevált tisztet, a többit apró bérletekre osztanám s létesitenék rajta alkalmas helyen, succesive törpe gazdaságokat mintegy magváúl a létesitendő telepes községnek. Az apró bérletekre lehetőleg a szomszédságból, a törpe gazdaságokra onnét, a hol kapom, hoznék megfelelő erejü szorgalmas, munkás népet. Magától értetik, hogy nemzeti czélu actióról s a magyar elemre mint hátvédre való támaszkodás mellett a nemzetiségek lakta vidékekre való faji előrenyomulásról lévén szó, ugy a bérlő, mint a letelepitendő munkás csak a magyar elemből verbuválható.

Ez a behelyezett tiszt, ki mellé egy iródiákot, esetleg egy botos ispánt vagy hajdut adnék, lenne hivatva a létesitendő telepnek vezetői szerepére, a ki közegeivel együtt folyton és közvetlenül felügyelné a bérlők gazdálkodását, a ki saját vezette gazdaságában értékesitené a letelepitett munkások munkaerejét, a kiknek beltelkükön kivül nehány holdat feles mivelésre engedhetne át, hogy megélhetésük jobban biztositassék.

E vezető maga a nép közt élve oktatólag, tanácsadólag hathatna arra s felügyelete alatt egy kis mintagazdaság is létesithető lenne, mely gyakorlati utmutatóul szolgálhatna.

A bérletet olcsón, a betelepitett munkások beltelkeit jutányos áron adnám s a letelepülőket belsőségeik felépitésében lehetőleg segiteném, esetleg az épületeket saját regieben olcsón állitanám oda. E mellett gondoskodnám az iskoláztatásról a betelepülők terheltetése nélkül s mindjárt megalakitanám szövetkezeti alapon lehetőleg az összes elemek bevonásával a filléres bankot, hogy a népet a takarékossághoz szoktassam.

Nagy gondot forditanék a fentiek szerint mérsékelten megállapitott kötelezettségek pontos teljesitésére s az oda nem való, munka-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kerülő, könnyelmü elemek kérlelhetlen kiselejtezésére; mert semmi sem oly demoralizáló hatásu, mint a rossz helyen alkalmazott humanismus. Nem kell tul sokat kivánni, de a mit kivánunk, azt teljes szigorral meg kell követelnünk.

Az eleinte rövidebb lejáratu bérletről, a tapasztalatok nyomán, javitva rajta ott, a hol kell, áttérnék a meggyökeresedett bérlőkkel s a munkások kiválóbbjainak bevonásával a hosszabb lejáratu bérletre, annak a kilátásnak nyujtásával, hogy megtakaritott vagyonkájával lassankint mérsékelt áron, eleinte részben, aztán egészben öröktulajdonul is megszerezheti mindegyik az önmunkálta és javitotta földet. Successive szaporitanám a bérletek számát fokozottabb, a munkástelepek számát mindinkább fogyó mérvben, de mindig ugyanazon, kezdetleges, tovább fejlesztendő alapon a rövidebb bérletről a hosszabbra s erről az öröktulajdonra átmenve, mindinkább kisebbitve a saját kezelési birtokot s kérlelhetlen szigorral, selejtezve az érdemtelen elemet.

Az iskola mellé paplakot, templomot emelve, lassankint készíteném elő az önálló községgé alakulást, hogy ez az átalakulás a maga költségeivel akkor nehezedjék már a telepre, a mikor annak terheit előreláthatólag már elbirja, s erre az időre tartanám fen az adókedvezményben való részesitést az átmeneti korszak terheinek enyhitésére. A saját kezelésben megtartott birtokrészből ekkor adnám ki a község, a jegyző, a pap és a mester vagy rektor illetményeit, a maradó részt pedig, melynek egy, a viszonyokhoz mért középbirtok terjedelmével kellene birnia, igen mérsékelt áron fáradozása jutalmául odaadnám a tisztnek. Iródeákjából nevelném a jegyzőt s a botos ispánnak vagy hajdunak, ugy a mintagazdaság vezetőjének illő ellátásáról földben vagy más recompensatióban gondoskodnám. Igy meglelné mindenik közülök a kivánt odaadó tevékenységének illő bérét s egy emberöltőn át, valószinü számitás szerint, egy virágzásnak induló telepet alkothatnánk s az állam is áldozatainak megtéritését aránylag rövid időn belül remélhetné.

Csak egy képet festettem, igaz, hogy elég vonzóan, divatos, hogy ugy mondjam plein air szinezéssel s tisztelt tagtársam, Csernovics Diodor ur nem fogja tán rossz néven venni, ha az alapmotivumot tőle sajátitottam el.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Megengedem, hogy az élet e képen itt-ott tán durva ecsettel fogja a hatást rontani, — de mert emberi müvet tökéletesül megalkotni nem lehet, vigasztalni fog akkor is az a tudat, hogy véges erőmmel a tökéletest csak akartam, de létesiteni nem tudtam s hogy egykoron, ha majd már a ma is mult lesz, az akkori ivadék, okulva az én tévedéseimen, sikeresebben fogja törekvéseinket megjavithatni.

Csak azt óhajtottam a felszólalásommal s ez utóbbi kép festésével mintegy jelképileg kifejezésre juttatni, hogy rohanva haladó korunkban sem lenne tán czéltalan megszivlelnünk ama régi, de mindig igaz s a rendelkezésre álló szerény anyagi erőnkhöz mért igen találó közmondást: «Lassan haladj, tovább érsz».

Fentartom magamnak Ő Excellentiája és a mélyen tisztelt értekezlet engedelmével a részletekhez való hozzászólási jogot, köszönvén szives türelmüket.

Jeszenszky Ignácz.

A telepités feladatai s a kivitel lehetőségei.

Az általános vitában csupán a helyzet feltárására szoritkoztam. Nem bocsájtkoztam a telepités kivitelének tárgyalásába, mert a bajok nagy arányait látván magam előtt, ezek orvoslását nem tudom a telepités keretében megoldani, de a mennyiben én a telepitést magát végtelen erős eszköznek látnám is a fennálló bajok nem kis arányu szanálására — az idők nem kedveznek arra, hogy a telepités nagy feladatai kellő mérvben érvényesüljenek. Nem kételkedem ma sem az eszközök előteremthetésében, de a hangulat és készség a társadalomban nincs előkészitve. Ő Nagyméltóságának kezdeményezését ily szempontból fontosnak tartom s bizom benne, hogy a kérdés nemcsak a viszonyok kérlelhetlensége, de jobb belátásunk révén is meg fog érlelődni mielőbb.

Én tehát ez alkalommal sem részletezek. Nagy vonásában megállapitom, hogy mit végezhetne a jól kontemplált telepités s a jelen viszonyok között pedig mit lehet mégis tenni?

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mit érhetnénk el nagyszabásu jól kontemplált telepitéssel? Kiindulok a telepités fogalmából:

A telepités czélja a társadalom veszteglő faji erőit a régi tüzhelyről, a hol azok kellően nem érvényesülnek, elvezetni más térre, a hol azok faji, gazdasági, állami s kulturális érdekeink éltető s fejlődésképes szerveivé alakulhatnak.

Az ily czéllal kontemplált telepités következő feladatokat old meg:

1. a faji terjeszkedést.
2. a vagyon helyes megoszlását.
3. a társadalom alsó rétegében a termelő, fogyasztó, adózó képesség emelését.
4. Ugyanazon társadalmi rétegben a gazdasági értelem s társadalmi szinvonal emelését.

Bármily kis keretben is induljon meg a telepités továbbfejlesztése vagy ha csak is a régi telepek életképességének fokozására irányul is az akczió — ezen szempontok nem tévesztendők el.

De belátom, hogy ez időszerint nagy dolgokat nem mivelhetünk, de átmenetileg a következő teendőket tüzöm ki feladatul:

1. Intézkedéseket a kisbirtok megóvása érdekében, a mely szempontból elsőrendü feladat a sulyos jelzálogi terhek convertálása.
2. A népben a takarékossági hajlamok s a gazdasági értelem irányitása kis területek okszerübb kihasználására. Mindkét irányban tétettek intézkedések. Egyrészt a községi szövetkezetek, másrészt a mezőgazdasági czélokat fennjelzett irányban szolgáló népneveléssel, a melyet magára a népiskolára is ki kell terjeszteni.
3. Különös figyelembe ajánlom a magyar faj terjeszkedésének természetes folyamatát s irányait. Nevezetesen ez alatt az alföldi nép önkéntes lehuzódását értem oly területek felé, a hol azok speciel fajhóditó érdekeket is szolgálhatnak. Dél felé folyton rajok vonulnak le meglévő nemzetiségi falvakba. Ezeket istápolni kell s megmenteni a földüzérektől, kezökre kell járni, hogy bérletekhez vagy parczellázás utján állami támogatással földtulajdonhoz jussanak. A délvidék ily irányu szemmeltartását nemcsak nemzeti okokból, de egyéb praktikus oldalainál fogva is első térnek látom azon oknál fogva, mert e vidék gazdasági, földrajzi, éghajlati viszonyai az alföldével egyeznek. De főkép ebből is magyarázható, hogy a ma-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gyarság erre huzódik le. E vidéken a régi telepek erősitendők s ujak is itt alapithatók.

4. Figyelembe ajánlom az alföldi nép terjeszkedési processusát. Tanulmánytárgyává kell tenni, hogy lassu kiköltözés, térfoglalás utján hogy alakultak az alföldi kis bérgazdaságok, tanyák tömörülésével életképes uj községek, mondhatni támogatás nélkül. Például a békésmegyei nagyközségek életrevaló rajai. Ezek alakulását figyelve, honi viszonyoknak megfelelő egészséges népáramlást lehet elősegiteni.

5. Felhivom a figyelmet a községi birtokok kezelésére és felhasználására. Ebben a kistermelők érdekei mellőzvék.

A telepités kivitelénél figyelembe veendő elvek.

1. Az anyagi garanciák. Sajnos, ezeket legnehezebb épen azoktól szerezni, a kiket első sorban kellene áthelyezni telepitéssel. De ugy gondolom, hogy, ha ezeknek a 2—3—4—5 holdasoknak jelzálogi terhei hosszu lejáratu olcsó kölcsönnel felváltatnak, ugy ők földjeiket megfelelően értékesitve kellő anyagi biztositékot szereznek az uj telepre.

2. A telepek mindenesetre mintagazdasággal kapcsolatos iskolával látandók el, a mely a termelést s értékesitést irányitaná. Ez nézetem szerint jobban megfelel, mint a telepen egy bérlő középbirtokos által képzelt irányitás.

3. Minden telep hitelszövetkezet alapitásával induljon meg.

4. Minden telep mintagazdasága oly területü földdel láttassék el, a melynek jövedelme nemcsak saját terheit fedezi, hanem közigazgatási és kulturális kiadásokat eleinte talán kisebb, de később teljes mértékben fedezhessen. Ezt pedig ugy találnám kivihetőnek, ha minden telepes kötelezőleg hozzá járul bizonyos arányban a mintagazdaság miveléséhez (pl. szántás, vetés). Ezt a nép megosztva könnyen végzi s kész kiadás helyett igy járul közszükségleteinek fedezéséhez csupán felesleges munkaereje ideje felhasználásával. Természetesen ezen intézmény a helyi igények szerint módosul.

5. Nagy suly fektetendő a telepes erkölcsi arravalóságára és munkabirására.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

6. Helyesnek találom, ha telepitések 12 évi lejáratu bérletre alapittatnak, ugy, hogy az anyagi biztositékul szolgáló legkevesebb 1 évi bérösszeg tartalék gyanánt a községi hitelszövetkezetbe fizettessék. De a kölcsönös érdekek biztositása között első helyen való az, hogy a telepesek ha csak indokolt esetek fenn nem forognak a lejárat után a további 12 évre meghosszabbitást követelhetnek.

7. Még örök tulajdonra alapitandó telepitésnél sem volna czélszerütlen a telepeket bizonyos évekig egyénileg nem telekkönyvezni, hanem mint bérleti telepet kezelni s csak bizonyos évek lejártával, midőn a telep felvirágzására a garancziák mutatkoznak, a bérleti jellegü telep átváltoztatható örök tulajdonná az eddig befizetett bérletösszegeknek vételár betudásával. Kérdés, hogy ez esetben mily biztositékok kivántatnak előre? Ezen rendszer mellett is bizonyos készpénzösszeg kivánandó, a mely esetleg a községi hitelszövetkezetben biztositékul kezeltetik. Vagy a telepes a magával hozott készpénz egy része fejében előre pl. 1—2 holdat örök áron megkap. Saját birtoka lévén, ez megköti. A telep többi részét csak bérletül birja, de már részben birtokban lévén, igyekszik a meglévő 1—2 holdhoz ujabbat szerezni. Tudatában annak, hogy ő szerezhet és takarékossági ösztönöit a hitelszövetkezet befolyásával fejleszti. Évről-évre megtakaritgat s készül uj földvételekre. Mig az egész telepét megveszi. S ez felel meg a magyar faj szerzési vágyának és képességeinek. Helyhez akar kötődni, otthont teremteni. Azért képtelen idea azon kosmopolitikus terv, mely a telepest bizonyos bérletidő után kiteszi, akár oly czimen, hogy élhetetlen, akár oly czimen, hogy életképes lévén menjen, uj otthont alapitani s adja oda másnak helyét. A ki otthont alapitott, az azt meg is akarja tartani. Ebben gyökeredzik fajunk honszerelme. Az ő megteremtett otthonát nyerészkedésre oda nem adja.

8. A telepitésnél számitunk az olcsó feltételekre — ez a telepitő kincstárnak eleinte direkt veszteség mondjuk a befektetett tőke 1—2%-a; de kellő kivitelével a telepitésnek s a helyes irányitással az előző aldozatok bőven megtérülnek a nép termelő, fogyasztó és adózó képességének emelésével.

9. Magántelepitések az állami, nemzeti s a telepes érdekeit biztositó megkötések mellett ajánlatosak. E tekintetben gróf Csáky Sándor

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

«*Agrária*» tervét, mint nagy jelentőségü dolgot pártolom. Ebben éppen annak a népnek telepitése van kontemplálva, a mely leginkább rászorult, de a melyet mások figyelembe alig vesznek. Ebben látom biztositva legnagyobb mérvben a nevelő hatásokat is. A hasznossági érdekek kölcsönös biztositására alapittatván a vállalat, a telepitők érdeke csakis a telepesek érdekeinek elősegitése által nyerhet kielégitést. Midőn ez raczionális gazdálkodás s helyes üzleti érzék által a telepet felvirágoztatja, egyszersmind megvetette a helyes faji s nemzeti terjeszkedés alapjait. A telepes időközi szerződéssel lévén csak megkötve, kellő vagyonszerzés s gazdálkodási értelem és üzleti szellem elsajátitása után tetszés szerint, lejáratkor elhagyja a telepet s tulajdonra alapitott gazdálkodást kezdhet. Ilyen telepeseket lehet aztán fajhóditó utnak inditani.

Kivánatos, hogy az *Agrária* az erdélyi erdőségekre törekedjék s ott ipari termelés fellenditésére, havasi gazdálkodásra alapitsa vállalatát.

Az *Agrária* nem idéz fel tulajdonjogi komplikácziókat, mivel bérleten nyugszik.

Atmenetet csinál parcziális mezőgazdasági ipari termelésre.

Az egyesnek szabadságát nem öli el, megadja a szerzés lehetőségét, gazdasági, társadalmi s faji érdekeknek leghatalmasabb szolgája.

Gróf Károlyi Sándor.

A szláv és germán néptömegek közé szorulva, már ezer év óta tartjuk fönn azt a határvonalat, mely Európa nyugatja és kelete között kifejlett — azt a határt, mely nem geografiai, hanem kulturális. — Ez a határ Magyarország — keleti jellegével és a nyugat intézményeit utánzó képességeivel.

A magyarok feladata a mohácsi vész óta teremtett helyzetből lassankint kibontakozva, visszahóditani azt a helyet az európai népek között, mely valaha övék volt s a melynek visszanyerése az európai politikai egyensuly fentartására mindinkább szükségessé válik. Ezen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

missziójáť betöltendő, halad rohamos léptekkel, tárt vitorlákkal a magyar.

Minden lépés, mely itt az országban történik, lényegében ide irányul, habár a Lajtán tuli követelmények némileg megzsibbasztanak is munkánkban. Másrészt ép az ott lefolyó események, a monarchia sulyának Magyarországra átkerülése, megkettőzött erőfeszitésre és előrehaladásra intenek.

A haladás utján sokféle akadályba ütközhetünk, melyek kikerülése a hazafi kötelessége.

Ilyen egyik akadálya a magyar fajnak nem mindenben czélszerü uton történt szétterjeszkedése az ország területén.

Fajunk az országnak lapályos és gazdagabb részeit lakja, mig más, kevésbbé kedvező vidékekre nem telepedett; ott nem magyar fajok laknak.

Hajdan a nem magyar és a magyar vidékek között a politikai kapcson kivül, mely ma is létezik, a társadalmi kapocs is megvolt, mely megadta azt a jellegét az egységnek, melyben az ország ereje és hatalma rejlett.

Ez a társadalmi kötelék a nemesség volt, a melynek politikai előjogain kivül és müveltebb voltánál fogva is vezető-osztály szerepét és fölényét nemcsak kiváltságai adták meg, de ezenfelül faji tulajdonai adta szuperioritásánál fogva volt képes hozzánk csatolva megtartani az ország nem magyarlakta vidékeit, a melyeket a szomszéd elhódithatott volna, ha a magyar nemesség nem marad a helyzet ura.

A magyar fajban több az elszántság, több a ravaszsággal párosult merészség, több az alkalmazkodni tudás, a tetterőnek kultusza és a bátrak nagylelküsége is, mely mindig vonzó marad, még akkor is, ha a hatalmasabb részéről jön. Szláv és román nemzetiségeink szelidebbek; a szláv puhább, a román pedig tunyább. A szlávot szellemi tehetségei és szorgalma kiváló fajjá tették, de a magyarok dominálo képességeinek ellentállani eléggé még sem tudott, ép igy a román nép kifejlett összetartozandósági érzete mellett sem tudott eléggé ellenállani a magyarságnak.

Ezen fölény nem nemesi privilégium, de faji tulajdon, mely megmarad a faj emberében még akkor is, ha nyelvét elfelejtette, akkor is hatalmasabb, gyakorlatibb, tetszetősebb lesz, mint más és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

leginkább azzal vivja ki szuperioritását, hogy a szükségekhez asszimilálódva, ur tud maradni.

Nemzeti létünk biztositéka faji tulajdonainkban rejlik. Ezeket kell tehát felhasználni.

Most, midőn a telepitések kérdése felé fordult a figyelem és ezen ügygyel behatóbban kell foglalkozni, az elhatározások hozatala előtt számtalan kérdés vetődik fel azon elvekre vonatkozólag, a melyek szerint el kellend járni.

Telepiteni akarunk, mert mi nem akarunk kozmopolitizmust, de annál inkább nemzeti megerősödést.

Már pedig azok a szövetkezések, a melyeket az egyérdekü gazdasági csoportosulás felé irányuló haladás kiván, nem egybeolvadást, hanem egyes egyedek teljes fenmaradásával ezek összecsoportosulását, szövetségét jelentik és akkor csak jobb, ha az egyed, ily csoportosulásokban résztvesz, erős.

A gyengét félretolják és akkor csakhamar elvész.

Ezért kell — ugy mondják — számra nézve szaporodnunk, megélhetést keresve a nép számára, és miután ez az indusztria felvirágoztatása utján bizonytalan, mert nem tudjuk, hogy e részben Ausztriával miként lehetne megegyezni, oda kell törekednünk, hogy a földmivelő nép szaporodását könnyitsük s gazdasági viszonyait javitsuk.

Sokan számbeli szaporodásunktól várják az ország fokozódó erősödését, és ezért pártolják a telepitéseket, de ez, mint másokkal magam is hiszem, nem elég. Sőt e számbeli szaporodástól, a helyzetet ösmerve, keveset is várok, de annál többet azon intenziv munkától, melyet a magyar fajnak, szemben az országban lakó nemzetiségek befolyásolásával, kiengesztelődésével véghezvinnie kell, ha uralkodni akar. Ennélfogva a telepités kérdésével szemben azon nézetet tartom helyesnek, mely a nem magyar ajkuak közé, legalább is a magyarság lakta vidékek szélein tul, a nemzetiségi területek egynémelyikére akarja telepiteni magyar földmiveseinket.

Meggondolni való, hogy nem fog-e rossz hatással lenni ilyen eljárás és nem lenne-e jobb a nemzetiségek területére nem kizárólag földmives parasztokat, hanem e mellett a középosztályból értelmesebb elemeket is telepiteni? Akkor ezek telepitésével nem annyira szám-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

beli szaporodásunkat és a nemzetiségek elleni harczot, mint inkább azokra gyakorlandó békés befolyásunkat mozditanók elő.

A telepités a vártnál mind kevesebb eredményt mutat végtelenül hosszu időkön át. Továbbá csakis roppant pénzösszegek igénybevételével képzelhető. Fel kell tehát tenni, hogy ezen két tényező közül a második is rendelkezésre fog állani, különben kár lenne a dolog felett enquêteket tartani.

Sokan a nagy birtokokat kis bérlők, felesek, örökbérlők telepitésére akarják fölhasználni, sőt kis parczellákban szétszabva kivánják a nagy birtokok eladását is.

Minderre azonban nem könnyü a nagybirtokost reávenni. Ezt érzik a tervezők is és igy történik aztán, hogy az állami, az alapitványi, a papi és a hitbizományi birtokra szoritkoznak.

Figyelmet érdemel ugyanis, hogy a parasztbérlő nagyon kizsákmányolja a földet, de ezenfelül, a hol a müveltség gyarlóbb és az anyagi viszonyok nem a legjobbak, parasztbérlőt nem is lehet kapni. Ilyen elemek leginkább az alföldön és dél felé a magyarok, sváboknál és elvétve a Dunántul vannak — máshol parasztbérlőnek való elem alig van. Felhozni való azonban, hogy a középosztály számszerü szaporodására nagy mérvben lehetne befolyással az, ha a középosztály számára a középnagyságu bérleteket karolná fel a nagybirtok. A magyarfaju bérlőket kell támogatni, és e körülmény ily irányu befolyása kivánatos.

A feles rendszer is birhat előnynyel ott, a hol a nép eléggé vagyonos, mégis leginkább a középbirtok fogja annak hasznát venni. Szisztemává, mint a franciáknál és olaszoknál, nálunk nem lesz egyhamar, főleg a nagy birtokoknál nem, mert amott arra százados szokás vitt reá, mig nálunk, különösen a nagybirtokok körül, ennyi vagyonos feles, a ki a felszerelésnek legalább is felerészét magával hozná, elégséges számban nincs. A föld tulajdonsága pedig nem fogja adni az egész felszerelést, mert a teljesen vagyontalan felesben nem fog megbizhatni, főkép azért nem, mert nagy területen a felügyelet precarius. Ez a körülmény teszi épen veszélyessé a a főbérlőre, a Csáky grófok tervezte felesrendszert. Mig másrészt a feles a bérlőnek lesz kiszolgáltatva és végül a birtokos azon könnyedségnél fogva, melylyel nálunk a tulajdonjoggal elbánnak, talán

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bizonyos évek után arra fog felébredni, hogy valamely ujabb földváltsági törvény a birtok kisajátitását a felesek javára elrendeli.

Ép ily irányu aggály fogja ellepni a birtokost, ha birtokának örökbérbe adását fogják számára tervezni. Meg fog emlékezni akkor, az urbéres-válságtól és a majorsági zsellérek váltságától eltekintve, a regale elértéktelenitése és kisajátitására, a vizjog némely a tulajdon elkobzásával felérő intézkedésére, a kisajátitási törvényre, a számtalan árverésre, a büntetlenül maradt kárositásokra, melyek a közszellemet már is oda vitték, hogy a tulajdonjog szentsége maholnap kétessé fog válni a tömegek öntudatában.

A nagy birtok tehát az örökbért, a kis parasztbérleteket, a felesek telepitését a maga jószántából csak kevés vidéken fogja kezdeményezni.

Kényszereszközök alkalmazása azonban nem való, mert fájdalom, ugyis van elég birtok, a mely dobra került; azok betelepitése, ha sikerülhetne, máris nagy eredményeket fog hozni maga után, s itt nem is az a baj, hogy ne lenne elég föld, de inkább az, hogy nincs elég oly vagyonu kis ember, a ki még kedvező feltételek mellett is, venni legyen képes!

Sokan mondják és magam sem ellenzem, sőt ha ez megrázkódtatások nélkül és tapintattal kezelve mehet végbe, kivánatosnak is tartom, miszerint a *Mezőség szélén* székelyeket kell telepiteni oly formán, hogy ezek a székelységgel szoros kontaktusban maradjanak.

Ép ugy kell a *Kárpátok aljában* magyar alföldieket telepiteni, ugy, hogy azon magyar telepitvények a román és tót lakosság között ne veszszenek el, hanem támaszukat a mellettük levő magyarságban mindenkor megtalálják.

A magyar és székely faj területét okkal-móddal ki kell terjeszteni. Legalább ez volna kivánatos, hogy ugyszólván territoriális expansio és térfoglalás álljon elő.

Az esetre, ha a nézetek ily irányu telepités felé fognának mégis hajolni — és az ovatosság mást nem tanácsolna, ugy ezen térfoglalásnak nem kell annyira expanzivusnak, mint inkább intenzivusnak lenni. Szerintem nem az a feladat, hogy csakis nagyon sok magyar embert telepitsünk, hanem inkább az, hogy módot nyujtsunk nekik arra, hogy a nem magyarajku faluban, a melybe őket

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

telepitjük, a falu nem magyarajku népségére hassanak; vele érintkezve irányitsák ezt az anyagi boldogulás terén, — érdekeinket hatóságaink előtt védjék meg. Ilyen magyar faluk mellett létező nemzetiségi falvakban valamely középbirtok dob alá kerülvén, azt meg kellene magyar vagy székely, de ugyanegy hitfelekezethez tartozó és egy vidékből való emberekkel vétetni, a kik ezt maguk között megosztva, öten-tizen vagy többen kisbirtokosokká emelkednének.

A telepitő feladata lenne ott kiváló papot alkalmazni, templomról vagy legalább is kápolnáról, valamint iskola épitéséről is gondoskodni, kiváló tanitót alkalmazni. Másrészt ezen néhány telepes számára meg kell teremteni mindazt, a mire szövetkezeti és egyleti téren szükségük lehet. Számukra hitel-, fogyasztási-, értékesitési- és együttes termelési-szövetkezet rendezendő be; vándor gazdasági tanitói látogatások, helyes müveletek premiálása stb., valamint olvasókör, betegápolási, élet-, tüz-, jég-, állatbiztositási berendezések. Tüzoltóság. Italmérés a szövetkezetnél. A telepesek jól felfogott érdekükben a falu őslakóit vonják be mindazon müveletekbe, melyek a falu fejlődésére szükségesek. Utóbb előálland a telepesek faji szupremácziájával a befolyás, melyet maguknak kivivandnak és mely, ha oda uj települők fognak utóbb irányittatni, és ismét ezek is egyes parasztbirtokok megvételére fognak buzdittatni, csak annál inkább fog emelkedni. Ne keressük a nem magyar fajokkal a harczot, hanem a társadalmi békét. Nem a nyelv egyedül az, a mi magyarrá qualifikál, hanem az, hogy államiságunkat fenn akarjuk tartani. A hóditásnak ez legyen az iránya, ez lesz az igazán tartós munka. Ha őket magukra hagyjuk, harcz felé fogunk menni; ha a magyart közéjük hozzuk, befolyásunk lesz reájuk és megmarad a béke. A társadalmi béke nem áll elő a lefegyverzéssel, hanem az erők egyformaságával, egyensulyával, mely békére int. Nem odahagyni a nemzetiséglakta vidéket, de közéjük menni és velük élni, ez a béke biztositéka!

A fentiek szerint, a nem magyar-ajku faluban elhelyezett kicsi magyar telepitvény szellemileg szuperior fog lenni, ha a szerint neveljük és müveljük. De ez nem elég, hanem ezenfelül ezen fölényét a kis telepen örökké fenn kell tartani. Minden a körül forog, hogy a fölénynyel biró faj szuperioritásának segédeszközét, a szá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mára létesült társadalmi és közmüvelödési berendezéseket a magyar társadalomnak, hosszu időkön át, melyek vége előre sem látható, fenn kellend tartania.

De beösmerni való, hogy a baj épen azon jellemző vonásunkban található, kogy könnyen tudunk idomulni a helyzetekhez és exigenciákhoz. Igy nem egyszer láttuk, hogy a nem magyarok közé beékelt magyar lakó, hamarosan, sokszor már a második nemzedékben a magyar nyelvtől elszokik, felveszi a tótot vagy a románt. Igy a székely Romániában románná lesz és azokkal tart, esetleg ellenünk is. Székely vérénél fogva leleményesebb és merészebb, mint a román, igy azután egyuttal dominálóbb is marad; a székely mihelyt átlépte a román határt, többnyire már nem együgyü paraszt, hanem valaki, a ki a román parasztnál qualifikáltabb. Faji tulajdonainál fogva keresettebb lény, és mint béres, felügyelő, csősz, gazda, iparos, kocsis, vállalkozó, netán cseléd oly szerepre jut, oly fizetést keres, mint odahaza csak ritkán; hanem fia már nem ritkán román, anti-magyar és a vezető társadalom valamely fokozatára hamar feljut.

Tervezett kolonizációnknak az lehetne majdan zátonya, ha el fognák hanyagolni a közmüvelődés eszközeit, vagy ha oly módon telepitenénk, hogy a telepesek izolálva legyenek más magyar telepitvények vagy faluktól.

A meddig erre gond lesz, addig nem kell félteni a nemzetiségek közé való telepitést. Ez a faji határszéleken mellőzhetlenül sikerülni fog, ha ápoljuk a müveltséget és nemzeti jelleget — és társadalmi békét keresünk, nem pedig harczot. Nagy eredmény lesz, ha a telepités eme módjával nem fogunk provocalni — és magunk ellen ingerelni!

A nemzetiségekkel szemben azonban, ezen uton haladva, messzire nem fogunk jutni, még akkor sem, ha ezen kisérletezés teljes mérvben sikerülni fog, mert akkor nagyon soká, hosszu időkön át, a nemzetiség és a magyarlakta vidék határain fogunk maradni a nélkül, hogy egyhamar befelé, a nemzetiséglakta vidékek szive felé jutnánk. Más irányu tevékenységre is van e részben szükség.

Ösmert dolog, hogy 1848 előtt, a nemesség, azaz a középosztály volt a vezető. Ez a középosztály ma tönkrement. Ez a tragédia

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lejátszódott, halkan és szótlanul, mintha annak úgy kellett volna történnie.

Tényleg pedig 1850 után Bach, jól tudva, hogy a magyar nemesség a nemzet vezetője és szellemi ereje, az ősiség eltörlésével ennek pusztitására tört, a hitelt nem szervezte és oly kulturintézményeket, melyek nélkül az uj viszonyokat, a közterhek viselését eltürni nem lehetett, nem alkotott. A nemesi kuriák dob alá kerültek, a bécsi reakczió nagy örömére és a radikálizmus ujjongására. A reakczió és a radikálizmus, a nemzet vezető osztálya veszedelmének, mely 1000 éves uralma után letünni kezdett, egyaránt örült.

1867-ben ezen osztály védelmére mi sem történt, mert az akkori irányadó körök a liberalizmustól és az akkor iniciált vasuti politikától várták a menekülést, mig Bécs és a radikálizmus nem bánta az osztály pusztulását, mely liberálizmus és vasuti politika daczára a megkezdett uton többé nem tudott megállani. A megyei élet mindinkább csendesült, az épülő főváros, az ó-Róma végkorszakára emlékeztető alakulásaival, összpontositásával kezdett felszinre kerülni. A vidékről a történelmi nevek viselői a fővárosban létesitett hivatalok felé veszik utjokat és többé nem vezetnek, mig a fővárosból a meggazdagodott, vidékre települve még nem vezet, mert erre nincs nevelve és alig ért rá ilyest megtanulni.

A középbirtok még kevésbbé jut magyar kézre a nem magyarajku faluban, már pedig a magyar származásu középbirtokosra itt még több a szükség ez idő szerint, mint magyar vidéken.

Ő az a müvelt egyén, a kit a nemzeti eszme fentartójaképen kell a nem magyar vidékü faluban letelepitenünk, hogy ott a magyar állam eszméjét védje. Rá szükség van ott, mert nyelvét is megtartja és mert társadalmi intézményeink őt ahhoz a felső-tizezer vezetőhöz kötik, a hová a pór telepes fel nem jut. A középbirtokos tehát az, a kit bizvást és veszély nélkül oda lehet telepiteni a nemzetiségek legelhagyatottabb vidékére is, mert bizton megmarad a miénknek, nem oláhosodik, sem tótosodik el.

Nem is innét támad a veszély, de inkább abból, hogy a magyarfaju müvelt ember megjelenése a faluban nem lesz vonzó, befolyása rendesen csak sok év után fog végre-valahára érvényesülni.

De ez nem következménye a faji jellegnek, hanem annak, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az emberek multja, nevelése, életfelfogása, a nemzetiségi faluba települése többnyire nem hazafias és nemzeti inditó okok eredménye. Az emberek nevelője inkább a küzdelem volt a létért. Mindegyikünk mindenek előtt magára tanult gondolni, a többivel nem törődni. Az uri telepes uj helyére telepszik, mert olcsón akar ott venni és jó üzletet remél.

De ez igy nem fog soká tartani, darab idő mulva már mint a magyar ügy missionáriusa fog működni, azért mert ez társadalmi állását emeli. Ily irányban kell egyáltalában átalkotnunk a közszellemet, különösen a művelt települőknek oly irányu útmutatásokkal szolgálva, melyek követése tekintélyt és befolyást fog az illetőknek biztositani.

Ha már most keressük, hogy mi ad majd a műveltnek befolyást a körülirt viszonyban — először is a negativre, a nem követendőkre kell kitérni. Számolni kell a vallásfelekezeti követelményekkel, mert ezeket nem szabad sérteni. — A nép jóhiszemü, nem szabad tehát félrevezetéssel, ámitással, felültetéssel vele visszaélni, az ilyen furfang legyen kizárva. Ellenben mint pozitiv és követendő irány tünik fel az, hogy a művelt osztályhoz tartozó telepes-emberünk a közérdekü dolgokat, melyek a falu jólétére fognak hatni, mozditsa elő, vegye pártolása alá. Ekkor vonzalom fog a berendezések iránt előállani és magatartása csillapitóan, kiengesztelően fog hatni a faluban. A régi kuriának új tulajdonosa tegyen a falu érdekeit emelő lépéseket. Tartózkodjék az uzsorától, a kiaknázástól, legyen bátor, de mérsékelt. A magyar társadalom pedig bojkottálja azt, a ki ennek ellenszegül.

A kihaló középosztály a mikor vezetni már nem birt, azt tette, a mit a haldokló ember is tesz, hogy t. i. többé másokra magán kivül nem gondol; de az új társadalom embere, ott a hol még nem vezet, helytelenül jár el, mert nem teljesiti hivatását.

Társadalmunk kezdje már valahára vezetni a népet. Ez a vezetés 30 és néhány év óta mindinkább kiveszett szokásainkból. Mindent a fővárostól várnak, holott ez nem elegendő a vezetésre; a vidéknek is fel kell élednie. Vezetni kell a népet a haladás útjára, meg kell tanulni a meglevőt becsülni és megtartani. Nem a rombolás korszakát éljük már, a rekonstructió korához jutottunk. Európa nyugatjának tünetei ezt mutatják s a mi ott történik, az rövid időre

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

utána, itt is előáll. A ki a létezőnek megmentését a társadalmi berendezések útján előmozdítja, a ki összetartásra ösztönöz, a helyes haladás útján jár. Ez az, a mire felhivom a magyar társadalom vezetésre hivatott részét.

Midőn kijelentem, hogy a magyar faju középosztály elterjedése nemzetiségi, de magyar vidékeken is nemzeti feladat, mert elvárjuk tőle, hogy ott vezetni fog, nem üres szó, a mit mondok. Ma a középosztályra inkább van szükség mint valaha. Ime Erdélyben a románok között alakul most egy ujabb falusi vezető osztály. Létesítője e fejleménynek az Albina, ezen remek ügyességü pénzintézet. Ott nem egyszer hallottunk olyanról, hogy valamely tribun, akár úr, akár pap, akár paraszt lett légyen, valamely eladó kisebb vagy nagyobb uri birtok megvételére buzdított egy vagy több román parasztot. Hitelük nem volt elegendő, tehát csak külön jótállás mellett kaptak drága áldozat árán az Albinától magas kamatu pénzt. Ennek ára nehezen volt elviselhető, az annuitásokat darab időn át mégis fizették, de a rossz évek beálltával következett a fizetésképtelenség, a bukás és a birtok nem marad többé román paraszt kezében, hanem román ügyvéd, patikárius etc. etc. kezére jut a hátralékos vételár fejében, tehát már olcsóbban, mint mikor a paraszt első kézből vette. E mellett a jótállóknak sem kell adni különös dijazást. Igy fejlődik a román középosztály, mely a magyar állami eszme ellen nem egyszer tör, de fejlődése ott a népvezetés szempontjából természetszerü, mert hézagot pótol. Ezt a fejlődést mi tünődve szemléljük a nélkül, hogy ellene törnénk!

Hát miért nem teszünk? Ez a nembánom micsoda érzéseken alapul? Lássuk csak! Mindenek előtt is nem indifferentizmus, mert hisz ha azzal állanánk szemben, akkor nem találkoznánk szemlélődéseink közepette olyan valamivel, mint az Erdélyrészi Magyar Közmüvelődési Egyesület, mely monumentumképen áll fenn, beigazolandó, hogy még létezik hazafiság, nemzeti eszmény, mely sokakat lelkesit. Igen, hát a nagy közönség hazafias gondolkozását nem vonhatjuk kétségbe, de azt azután mégis talán, hogy kormányaink közül sok olyan volt, a melyben mi támaszt sem talált, vagy legfölebb elégtelen mérvben az, a ki a nemzeti megerősödést bizonyos irányban fejleszteni akarta.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Három szempontot kell e helyen fölemliteni, melyek a telepités mikéntjére mérvadók kell hogy legyenek:

a) a kormányok közül többen, gondolom, olyas inspirációknak engedtek, melyek szerint a magyar sovinizmust le kell fokozni és a nélkül, hogy ezuttal mélyebben akarnék e kérdésbe hatolni, gondolom, hogy ez a Lajtán tuliakkal fennálló közösségünk folyamán a jövőben is meg fog esni, mig mi leszünk továbbra is a gyengébbek;

b) kormányaink e részben még más irányban is meg lesznek kötve, mert igenis elfogadható lesz azon érvelésük, hogy szemben a nemzetiségekkel, melyek e hazában laknak, a magyar kormány mindenkor a nemzetiségek különféle kérdései feletti álláspontra kell, hogy helyezkedjék;

c) végül bármely kormány telepitési téren és sok más téren nem birhat szervezeténél fogva, de kormányzásának bizonytalan ideje miatt sem azzal az agilitással, sem azzal az állandósággal, melylyel birhat valamely egylet, mely a magyar társadalom szine és java közül válogatja tagjait.

Ezért van az, hogy a telepitést nem lehet és nem szabad az államra bizni, hanem ennek állami támogatás mellett, de egyleti uton kell létre jönni. Ezen munkára hivatott mindenek előtt (mereven a magam nézetét mondom el) a magyar gazdasági egyesületek szövetsége, mert ennek ügyhöz értő és érte lelkesülő nagy számu tagja, továbbá kész organizmusa van. Sok vidéken fiókoknak kell lenni, mikre a vidéki gazdasági egyesületek az ő helybeli erőikkel és organizációikkal a legalkalmasabbak. E részben hamarosan elképzelhetnénk a gazdasági egyesületek szövetségének egy különös osztályát, de ezuttal még korainak tartanám a szervezés különben igen egyszerü részleteinek taglalását.

A telepitést ne képzeljük ugy, mintha az csak abból állana, hogy embereket csődítsünk össze s azután magukra hagyjuk őket. Épen ellenkezőleg, a települőket folytonos gondozás alá kell venni és bizony sokáig kell gyámkodni felettük.

A telepitések vezetőit hassa át az atyáskodás szelleme — mely ne puhitsa, hanem ellenkezőleg erősitse, edzze a települőket — de ne engedje őket hibájukon kivül elpusztulni.

Számukra mindazt, mit a helybeli viszonyok szerint társadalmi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

berendezések terén megadni lehet, az egyesülés kell, hogy megszerezze. Meg kell adni nekik mindazt, a mi szövetkezteti, közoktatási, hitfelekezeti követelmények és szükségletek tekintetében megadható. A telepitéseket vezető szövetség a telepitések ethikai fejlődését czélozza. Erre az irányra főkép a müveltek telepitésénél ügyeljen és megmaradásán őrködjék. E végből szükséges, hogy a települőkre a kölcsönvett vételár törlesztési évei alatt bizonyos befolyást biztositson magának, sőt bizonyos körülmények között a telepes, akár ha müvelt, vagy ha nem is müvelt, ha a telepités-ügy kárára van, a telepitvényes birtokból ki legyen mozditható.

A szövetség bizonyos megállapitandó terv szerint járjon el. A települést szoritsa bizonyos vidékekre; — az Alföld magyarságának telepitésénél leginkább a hegyek aljára szoritkozzék, a székelyeket, a mennyiben vállalkoznak, a velük határos Mezőségre telepitse. Mig a müveltek telepitését az országnak bármely részében a nem magyarok által lakta területen bármikor foganatosithatja.

A gazdasági egyesületek szövetsége a telepitési vidékeken, akár különös fiókegyletek, akár a gazdasági egyesületek utján figyelemmel kiséri és folyton latolja mindazt, a mi a népmozgalomra, közegészségre, vagyonosodásra, elszegényedésre, a nép müveltségi fokára, az uzsorának ellenállani tudásra, kivándorlásra, bevándorlásra, ethikai fejlődésre vonatkozik. Az adás-vételeket figyelemmel kiséri és a szabad kézből eladó, valamint végrehajtás utján eladásra kerülendő birtokokról nyilvántartást vezet; másrészt a venni szándékozókat is világlatban tartja és az üzletek létrehozásakor, a fiókegylettel együtt, közremüködik.

Telepitésre alkalmas embereket találunk az Alföldön, a székelyek között és az ország délnyugati vidékein Dunántul.

Az alföldiek fajunk javát adják; szivósak, kitartók, öntudatosan és kellően megfontolva haladnak. Jók a telepitésre, főkép mivel minden tekintetben elsőrendü földmivesek, valamint munkás és gazdálkodó parasztok. Ezen embereket vissza kellene az ethikai fölfogás felé terelni, a valláserkölcsi alap fejlesztésére hatni, megvédni őket a kiaknázástól. Ekkor előáll ujból az elmosódott kedélyes patriarkális kép, melynek nyomaira rátaláltunk, ha az ottani nép életébe mélyebben betekintettünk.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A székely népről előbb is megemlékezve és kiváló tehetségeit föltüntetve, itt már csak azt hozzuk föl, hogy ezeknél fogva alkalmas lesz a mezőség szélein való telepitésre. Ott sok olyan némileg meggazdagodott székely venne földet, a ki mert földvételre kilátása nincs, Romániában telepedik le.

De ez időszerint a dunántuli elem is elvész számunkra, mert midőn a szlavóniai megyékbe vándorol, ezt azért teszi, mert ott 4 holdat tud olcsón és jó minőségben megvenni a magyar területen drágábban eladott egy hold árán. A vett birtok négy annyit hoz, mint az eladott, igy ezen processus mindaddig tartani fog, mig a szlavón föld ára sokkal alacsonyabb, mint a magyar földé. De a főbaj az, hogy embereink gyermekei nyelvüket elfelejtik, főkép ha katholikusok, mert a papság és a tanitók horvátok és oktatásuk horvátul történik. Ellenben a kálvinista kivándorló fia nyelvét megtartja, mert az ott közöttük gyakran megjelenő kálvinista magyar misszionárius megőrzi náluk az anyanyelvet. A délnyugati magyarságot a Szlavóniába való áttelepedéstől vissza alig fogjuk tarthatni. Szlavónia lassankint sok magyar települőt fog számitani, a kik ki fogják vásárolni kevésbbé a szerb, mint inkább a horvát birtokosokat. Horvátország érdeke ennélfogva a szlavón megyék magatartása iránt mindinkább gyengülni fog és lehet, hogy illő kompenzácziók fejében az utánunk jövők Magyarországhoz fogják csatolni a szlavón megyéket.

Eszerint az utóbb nevezett dunántuli vidékre telepités czéljából nem igen számithatunk, de annál inkább felhasználandó telepesnek a két előbb jelzett országrészből származó ember.

Előttünk e telepités ügyére tekintve, nemcsak nemzetiség-politikai érdekek tünnek fel, hanem ép oly komoly és fontos szocziálpolitikai okok teszik szükségessé a telepités tervszerü és átgondolt vezetését!

Tekintsünk azon intelmekre, melyeket a badeni nagyherczegség munkásviszonyai mutatnak.

Ott jutottak először is azon tapasztalatra, hogy a gyári és ipari munkás nagyon megnyugszik sorsában, ha munkája mellett kertre tehet szert, melyet keresménye feleslegével megvesz és övének nevezhet. Ezen tény felismerése buzditott más országokat hasonló viszonyok előidézésére, melyeknél a czél mindig az volt, hogy az

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ipari munkások szine-javát azon helyzetbe juttassák, hogy kertet, házat vehessenek.

Az igaz, hogy csakis az ügyesebb és szerencsésebb munkás jut egy parányi birtokhoz, hisz szegényebb, rosszabbul kereső ember erre alig képes, de az a kiválóbb munkás ezzel olyas valami állapotba kerül, mely őt a tulajdonos és munkás dupla minőségébe, ugyszólván a kettő között, tulajdonos és proletár között, a középre helyezi. Ezzel egy neme a közvetitő osztálynak áll elő, mely a társadalmi béke előmozditásának eszköze.

Ezt kell pártolni nálunk is és pedig mindenütt, a hol csak lehet, de különösen az Alföldön, a hol a földemelésnél, a kubikolásnál van elég jó kereset.

Módot kell adni a kubikosnak és bárki másnak, a ki keresni képes, hogy ha 2—3 száz forintja összegyült, azzal vagy a falu végén házat kerttel, vagy szőlőt, vagy pár holdnyi földet vehessen.

Persze, hogy a törpe birtokot, melyet venni akar, 1000 vagy 1500 frtra tartják és ő az ő 2—3 száz forintjával arra nem reflektálhat, ha kölcsönt csak az uzsorástól kaphat, és ha nem ismerik a szomszédos takarékpénztárnál. De ha a faluban hitelszövetkezet lenne, czélját csakhamar elérné, mert a szövetkezet, mikor kölcsönt engedélyez, az ember gazdasági értékét becsüli meg. A 300 frton kivül az erejét, egészségét, családi viszonyát, szavahihetőségét figyelembe veszi, és erre alapitva adja meg a kölcsönt, mely főkép, ha tartozása erejéig életét is biztositaná, annál könnyebben lenne engedélyezhető. Igy lenne az igen kevés vagyonnal rendelkező emberből, kevéssel biróból birtokos, a ki ha bármi csekély is a birtoka, munkás létére mégis a birtokosok sorába lép és ezen kettős minőségében oly közvetitő osztály képzésére lesz alkalmatos, mely vagyonos és vagyontalan között a társadalmi békét mozditja elő.

A törpe birtok, a szőllődarabka, a faluvégi ház keresettebb fog lenni, ha a hitelszövetkezetek terjedve — ide vonatkozó feladatuknak megfelelnek és társadalmi missiójuk magaslatán lesznek.

Az pedig, aki parány birtokát eladja és azért, mint ép most magyaráztuk, azonnal kifizetett 1000—1500 forintot kap vételárképen, telepesnek kiválóan alkalmas. Ez az ember, a ki házát és 1—2 holdas kis birtokát eladja, sok esetben vevője fog lehetni vala-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mely 10 vagy 15 hold terjedelmü birtoknak, *ha a vételárnak egy negyedét azonnal fizeti és még marad annyija, hogy házat épitsen, igavonót, vetőmagot és egy évig saját munkáját ingyen odaadhassa.* Egy csomó ilyen ember megvehet és feloszthat egymás között pár száz holdas birtokot, ha a vevők mögött olyan földhitelintézet van, a mely a vételár 75%-át törlesztéses kölcsönre, annuitásokra megadja. Vagy megadja járadékra, t. i. csak a fizetendő kamatok fejében, mig a törlesztés későbbi időkre maradhat el.

Ilyen vevőknek azonban egy pénzintézet sem óhajt záloglevél, akár járadék, vagy bármi más kölcsönöket adni, mert ezek kis emberek, akikkel sokat kell az annuitások beszedésekor vesződni, mert sok kis tétellel van dolog. Másrészt az emberek gyengék lévén, a rossz években hátralékban maradnak és ha nem szoritják őket, úgy még utóbb a jó évek beálltával sem fizet egyik-másik közülök. Akkor a hátralék mégis kumulálódik és beállhat a tönk. A pénzintézet embere azonban tárt karokkal fogadná a települőt, ha olyan törvényről gondoskodnánk, mely a gazdasági egyesületek szövetsége által bizonyos szabványok szerint telepitett emberek annuitását, akár ha az tőketörlesztés és kamatból áll, akár ha csak kamatra vonatkozik, a vizszabályozási kölcsönök módjára az adóval együtt közigazgatási uton behajtani rendelné. A vevő végrehajtás esetén az esedékessé vált annuitások azonnal fizetésére és az utóbb esedékessé válandónak utóbb leendő fizetésére kötelezteténk, nem pedig az összes hátralék azonnali fizetésére. Az a pénzintézet, amely ilyen zálog- és járadéklevelek emissiójára vállalkozik, csak olyanok számára engedélyezhetne kölcsönöket, akiket a gazdasági egyesületek szövetsége javaslatára jóváhagyja. Ilyen előnyök mellett, ha a pénzpiacz javulni fog, remélhetőleg eléggé jó feltételek mellett ajánlkozó pénzintézetre is fogunk találni.

Az eddig történt telepitések nem mindenkor voltak eredményesek és kérdés marad, hogy fogunk-e mindenkor találni oly települni kivánót, aki elég pénzzel rendelkezik. Ép itt kezdődik a kérdés egyik még nem érintett része, t. i. a telepitésre buzditó kedvezmények mily mérvü és irányu megadása.

E részben biztos szabályképen csak két tételt lehet felállitani. Az *egyik* az, hogy a telepeseknek, midőn vásárol és telepedik, jó

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

üzletet kell csinálnia. A *másik* pedig az, hogy nem szabad megengedni, hogy az emberek többet vegyenek, mint anyagi képességük azt engedi, — különben majd ismét 50% árleszállitásokra, vagy 2%-ra számitott tőkeértékesitésekre fogunk találni.

Erre nézve a dolog módja az, hogy a Gazdasági Egyesületek Szövetsége, mely erre törvény utján meghatalmazandó, a földmüvelési kormánytól bizonyos előre megállapitandó nagyobb, mégis az évi milliót tulhaladó pénzösszegeket kaphasson és ezek felett a kormánybiztos vétojogának fentartása mellett, fele részben első sorban a középosztály, a többi összeggel földmüvesek telepitése czéljából, rendelkezhessék. Ezen pénzeket felhasználja kisebb vagy nagyobb szubvenciókra, melyeket a közgazdasági, szocziálpolitikai és nemzetiségpolitikai czélok horderejéhez képest a telepeseknek az első évek folyama alatt juttat. Ezen szubvenczió állana esetleg abban, hogy a gazdasági egyesületek szövetsége a vételár 20—30%-át magára vállalja, — netán pedig rendkivüli rossz viszonyok közé keveredett telepeseket belátása szerint segélyez. Magától érthető, hogy a segélyezés ez utóbbi alakja teljesen kivételes kell hogy legyen, mert az állami segély, melyet a Szövetségnek kiadatni javasolunk, nem alamizsna-adásokra, hanem kedvező vételek előmozditására, a vételár egy részének fizetésére, birtokok berendezésére, kultur- és más mérnöki munkák teljesitésére, netán épitkezésekre és interkalar kamatokra való.

A segélyek másik neme a társadalmi berendezések megadásában áll, melyek között a pap járandósága, a templom, a paplak, a tanitó és lakása, a vándortanitók, gazdasági dijazások, minta parasztgazdaságok, felolvasások szervezése, a szövetkezetekben való participáció, mindannyi dolog, mely többnyire a közoktatási és földmüvelési kormányt kell hogy terhelje és az ő intézkedésük alá tartozik ugyan, de az ő részükről áthárítandó az intézkedés a Gazdasági Egyesületek Szövetségére.

Mindebből kitűnik, hogy a telepitési ügyek legnagyobb részét a Gazdasági Egyesületek Szövetségére javaslom ruházni, fentartva, hogy e végből annak kebelében e czélból különös ügyosztály szerveztessék. Ennek működését kormánybiztos útján kivánnám ellenőriztetni.

Ezen intézmény a porosz Ansiedelungs-Commissionra kell, hogy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hasonlítson, melyet az állam ott az ő lengyelellenes és német sovinisztikus czéljaihoz mérten hatalmas pénzeszközökkel gyámolít.

Mi is állami gyámolítást igénylünk, de társadalmi tevékenységre alapítva és pedig az egyesületi tevékenységre bizva az ügyet.

Felhozni való még, hogy kivánatos lenne, ha a Gazdasági Egyesületek Szövetségének olyan állandó dotáczió adatnék, melyre több évi működését fogná alapíthatni, állandóságot biztosítva ez által eljárásának, mely nélkül az ügy alig lenne jó mederbe terelhető. De minthogy igen kivánatos volna, hogy a településre máris kész elemeket mielőbb elhelyezzük, már kezdetben is oly pénzdotáczióra leend szükség, mely az igényeknek meg fog felelni.

A magyar telepitések ügyét fontosnak látjuk a középbirtokosra, mint a vezető társadalom tagjára nézve is, mert reá főkép a nem magyar ajku vidéken fontos szerep vár.

A települők másik csoportja a mezei munkásoké, kiket törpe birtokhoz kell juttatni. Ez szocziálpolitikai okokból ép oly fontos, mint az előbb emlitett. De ép oly fontos ezek után az is, hogy ott, a hol felesleges számban mutatkozik a törpe birtokos, azt, mint előzőleg magyaráztam, nem magyar falukba telepitsük, és csak oly fontos az is, hogy a kicsi vagyonu embereket, a kik Romániában vagy Amerikában, netán máshol gyüjtötték össze, ha hazatérve földet akarnak, ilyennek megszerzésére segélyezzük.

Mindez a Gazdasági Egyesületek Szövetségének teendője. De ezenkivül rajta állana, hogy a többi telepitéseket is irányitsa — igy kivételes esetekben nagy birtokokat szétdarabolva, ezekre faluk lennének telepitendők, — ilyen birtokvételek ritkán fordulván elő, a faluk telepitése is csak kivételes fogna lenni. Mig ellenben gyakoribb lesz az eset, midőn bizonyos községekhez hozzá lehet telepiteni több vagy kevesebb számu embereket, a kik között bizonyos birtoktestek, melyeket e végből felkinálnak, szétoszthatók, parczellázhatók lesznek.

A birtokkinálat e részben több, mint a venni vállalkozó, tehát ezen mozgalom csak lassan fog haladni. Hogy kevés a vállalkozó, kitünik a földmivelésügyi m. kir. minister ur által a képviselőházban beadott utolsó jelentéséből, mely szerint az apatini telepitésnél egy holdat kerek 400 koronában számitanak, holott ennek értéke legalább is

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

900 korona. De kitünik az is, hogy ugyanezen jelentésből több helyen a tőkehátralék kamata fejében 5% helyett, mit az állam körülbelül fizet kölcsönei után, a telepesektől már csak 2—3%-ot lehetett kérni.

Ebből következik, hogy igen gyenge embereknek tulnagy értékü vagyont adtak el. Elég jómódu gazda nem jelentkezett kellő számban, tehát gyengébbeknek is oda kellett adni a földet.

Helytelenül járna el az, aki a telepitést csakis a nagybirtok megosztására szoritaná és ezeket 10—20 holdas hasábokra akarná felosztani. Ez nem elég, mert bizonyos oltalmazó rendszabályok nélkül onnan ujból sok embert ki fognak dobni és csakhamar uj latifundiumok fognak alakulni, melyek urai üzérek lesznek, akik azokat talán tisztességtelen üzletek utján szerezték meg. Ezidőszerint semmiféle rendszabályra nincs szükség, hogy a nagy birtokokat szétosztsuk, mert tömérdek sok az árverés, föld kapható elég, csak legyen arra elég valamelyes pénzzel rendelkező ember. A telepitésre adandó segélyösszegek nem egyformán osztandók ki. A nemzetiségi vidékek közé telepitendők nagyobb mérvben segélyezendők, mint azok, akik magyar vidéken vesznek és hasábolnak föl kisebb vagy nagyobb birtokokat. Végül ezeknél még több figyelmet érdemel a törpe birtokot venni szándékozó munkás, akit a föntiek szerint a hitelszövetkezetek gyámkodására bizok és akinek számára hathatós támogatást kérnék, ha a hitelszövetkezetek e részben kivánni valót hagynának fönn. Ha idők multával másként mutatkoznék az eladó birtokok száma, ha szintén földhiány lenne észlelhető, akkor gondoskodni kellene az állami és községi birtokok egy részének felosztásáról. Ezen kivül egyházi és hitbizományi szántóföld-nagybirtokoknak erdő és hegyvidéki területekkel leendő kicseréléséről, a mennyiben hasonértékü erdők kaphatók lennének, persze nem kényszerintézkedések, hanem szabad egyezkedések utján kellene ily eset beálltával gondoskodni. Ezek a cserék az állam részéről, ha bizonyos előre jelzett megyékben történnek, pártolandók és előmozditandók lennének. Magányosok telepitéseit csakis az esetben kell pártolni, ha a gazdasági egyesületek szövetsége helyén valónak látja, a szóban forgó telepités, vagy parczelláczió pártolását. Ez az ügyet ez esetben rendezi és a vállalkozást a törvény által adandó előnyökben részesiti. Egyébként azon magánparczellácziók és telepitések, melyeket a Gazdasági

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Egyesületek Szövetsége nem gyámolit, a törvényben körülirandó módon szabályozandók és védelem adandó a telepeseknek, nehogy a fehér rabszolgák ügye ujból felmerüljön.

A telepitéssel a kivándorlást egykönnyen nem fogjuk meggátolhatni. Az ügyesebb, a merészebb a kilátásba helyezett földvételhez csak akkor fog nyulni, ha az számára igen előnyös fog lenni. A veszély az lesz, hogy ügyetlenebbet és kevésbbé életre valót fogunk telepiteni, vagy esetleg rosszat és perverzust, mig ép az ügyes, a szemes, az a ki telepiteni való, fog kivándorolni. Ez az oka annak, hogy vagy csak lassan, vagy ha a dolgot siettetjük, drágán, az államtól nyerendő segélyösszegből sokat ráfizetve, fogunk földmives embert telepiteni. Ily áldozatokkal pedig lassan annyira megromlanék a közszellem, hogy a fokozódó pretensiók miatt megszünnénk telepiteni. Lassan kell tehát haladni. Kitartással le fogjuk győzni az akadályokat. A régi középosztály eltünése által okozott károkat azzal kell pótolni, hogy alakuló uj középosztályunkból azokat, a kik magyar fajunkhoz tartoznak, középbirtokok megszerzésére segélyezzük, hogy vezessenek és dominálják a helyzetet, a megváltozott viszonyok között, mint tiz századon át az elődök tették.

Röviden összefoglalva nézetem az, hogy középszerű eredményt is csak hathatós pénzösszegekkel és hosszabb idő mulva fogunk elérni, kicsi birtokosokat a nyelvhatárokon, középbirtokosokat főkép a nemzetiségek közé telepitve. A munkát bizzuk a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségére, kormánybiztosi ellenőrzés mellett. A telepeseket támogatni kellene az által, hogy a földet olcsón kapnák. Figyelmet kell forditani a dolog gazdasági és politikai oldalán kivül az erkölcsi momentumokra, valamint a bérlő-osztály szaporitására is.

Libits Adolf.

Midőn Nagyméltóságodnak mély köszönetet mondok, hogy e nagyfontosságu értekezletre meghivni kegyes volt, és midőn ezen kitüntető meghivás folytán az értekezleten részt vettem, kötelességet vélek teljesiteni, hogy szerény nézetemnek szinte kifejezést adjak;

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az idő előrehaladottsága miatt nem az értekezleten történendő felszólalással, hanem a kapott engedély folytán irásban; és ezt annál is inkább akarom megtenni, mert csak néhányan voltak a felszóllalók közül, kik az általam elfoglalt álláspontot magukévá tették a megindítandó telepités kérdésénél: csak általánosságban akarom nézetemet kifejteni, a részletekbe nem fogok bocsájtkozni.

Én a telepitést csakis a nemzetiségi politika szempontjából tartom fontosnak; sem socialis, sem birtok, sem gazdasági politika szempontjából a telepitést szélesebb keretben folytatni nem tartom szükségesnek; itt csak a régi telepek erősbitése, vagy a hol épen szükséges hozzátelepitések által elég volna téve a szükségletnek, a nemzetiségek által lakta vidékeken nagy magyar községek telepitése, ez volna szerény nézetem szerint a főfeladat; de ha ez megkiséreltetnék, feltétlenül gondoskodni kellene arról, hogy ezen telepitett községek prosperáljanak is, és ezért igen kedvezőknek kellene lenni a telepités feltételeinek, és a telepeseknek a legmesszebb menő kedvezmények volnának megadandók; a miért is ezen fajtája a telepitésnek lesz a legköltségesebb az államra nézve, de itt sokkal magasztosabb czél elérése végett történnék a telepités, hogy sem a hozandó áldozat számba jönne.

A magyarság erősbödése első sorban hazánkra — de ki merem mondani, ma már az osztrák-magyar monarchiára is egy imminens fontosságu kérdés — én hiszem, hogy ezen a nemzetiségek által lakta vidékeken létesitett telepes községek teljesiteni fogják feladatukat és csatlakozom Rákosi Jenő igen tisztelt tagtársamhoz, a midőn kifejti azt, hogy a nemzetiségi politika szempontjából létesitett telepitések miért nem sikerültek a németek által meghóditott lengyel tartományban és miért fognak sikerülni nálunk.

Magától értetődik, hogy ezen a nemzetiségek által lakta vidékeken létesitendő telepes községeknek nagyoknak kell lenni és azoknak létesitésénél már előre kell bőven gondoskodni a templom, pap, iskola és község mint erkölcsi testület dotatiójáról — földben.

Nem mondom, hogy nem lenne igen kivánatos a községgel egy középbirtok létesitése is; ezen jól megválasztott középbirtokos nagy befolyást gyakorolhatna a czél elérésében — és mintegy vezetője lehetne a telepnek — noha ennek kivitelét nehéznek tartom.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

De a magyar telepesek közé hazafias svábjainkból (a szászokat németeknek nevezem) néhányat bekeverni Ő excellentiájának Dessewffy püspök urnak propositiója szerint feltétlenül igen üdvösnek és czélra vezetőnek tartanám én is, a már bőven kifejtett okoknál fogva.

Minden ilyen község létesitésével elévülhetlen érdemeket szerezne a földmivelésügyi kormány és ezen községek minden egyes lakója egy-egy ujabb babérlevél lenne azon koszoruhoz, melyet Ő excellentiája a földmivelésügyi miniszter ur aránylag rövid kormányzata alatt kifejtett sok oldalu és nagyszabásu üdvös müködéseért már is oly nagy mértékben kiérdemelt.

Csak az állami telepitésnek vagyok hive, nem mondom, hogy a társadalom ne vonassék bele ezen actióba, sőt ellenkezőleg minél szélesebb körben! de csak informatió adása szempontjából.

A magántelepitést nem tartom czélra vezetőnek, nem tartom megengedhetőnek; itt legtöbbször a telepitő érdeke ellentétbe jő a telepes érdekével; de ha mégis egy oly — nézetem szerint — ritka eset előfordulna, hogy a magántelepitést eszközölni akaró, a települők érdekeit a saját anyagi érdekei fölé helyezné, ugy ez esetben is a legmesszebb menő állami felügyelet és befolyás mellett lenne eszközölhető.

Végül a telepitésre nézve még azon nézetemnek adok kifejezést, hogy a telep eladható ne legyen legalább 50 évig, ha eladásra kerül, az állam által vétessék vissza, uj kiosztás végett; megoszható pedig ne legyen soha. Egyetemleges tartozás vagy kötelezettség kimondása a telepitésnél — tapasztalásból mondhatom — mint a jó és szorgalmas telepesek megrontója — feltétlenül elitélendő. Az egyetemleges tartozást — Damokles kardjához hasonlitom, mely folyton a telepesek feje fölött függ, — bármennyire szorgalmasak és bármennyire tesznek is eleget legpontosabban kötelezettségeiknek.

A szocziál politika szempontjából csakis a parczellázást tartom szükségesnek és czélra vezetőnek, ugy mint az Békésmegyében legutóbb keresztül vitetett és azt Békésmegye igen tisztelt főispánja az értekezleten bőven kifejtette. Ezt állami támogatásban részesiteni igen kivánatosnak tartom.

Egyátalán azon szempontok vezérelnek e kérdés megvitatásánál, hogy a magyar nép föld utáni vágyát, ugy szólva földéhességét nem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

akarjuk a telepitéssel vagy a parczellázással kielégiteni, — mert hisz ez ugyis lehetetlen lenne — de nem is szükséges. Minden gazdasági munkás és napszámos akarna földet, pedig a mint a legutóbbi időben épen ezen munkásosztályról gondoskodva lett és lesz — meggyőződésem, hogy jobb dolguk van igy, mintha telepesek lennének — mert e fajta telepitésnél nem adnám meg mindazon nagy előnyöket, melyeket a nemzetiségi politika szempontjából létesitendő telepitésnél szükségesnek tartok.

A munkások, a munkásotthonok ügye — azt hiszem és nem fogok csalódni — nem sok idő multán ugyis megoldást fog nyerni a latifundiumok keretében, ott fogják megfelelő otthonukat lelni, mert ezek tulajdonosai a munkáskéz biztositására, erre utalva lesznek.

Az örökbérleti, vagy felesbérleti rendszernek nem vagyok barátja, ezt különös támogatásban nem részesiteném; utóbbit mégis kivételesen, csak ott, a hol a viszonyok és körülmények ezen primitiv és rendes viszonyok között elitélendő gazdálkodási módot egyelőre még indokolttá teszik.

Lukács Antal.

A telepités ügyében összehivott és 1900 január havában gyülésezett enquête elé terjesztett kérdésekre, — felhivás folytán — van szerencsém lehetőleg röviden és összefoglaltan a következő véleményemet terjeszteni be.

Sikert igérő telepitések létesitésének jelentőségéről értekezni feleslegesnek tartom. Szembeötlők annak hasznai. A mérlegelés egyedüli iránya tehát csak az lehet: megvannak-e még országunkban azon előfeltételek, melyek a telepitések *nagyobb szabásu sikeres* eszközlését lehetővé teszik. Ha vizsgálódásunk ez irányban igenlő eredményre vezet, minden erőnket meg kell feszitenünk, hogy a telepitések érdekében tevékenységünket lehető széles keretben kifejthessük és e czélból esetleg ujabb törvényes intézkedéseket életbe léptethessünk.

Mik ezen előfeltételek, uj községek alapitására, vagy létezőknek nagyobbitására? *Megfelelő* telepitésekre alkalmas *földterület,* ennek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hiányában *megfelelő pénz* alkalmas birtokok vásárolhatására, végre *homogén emberi anyag,* megfelelő *vagyoni képességgel.*

Minthogy az uj telepitések még jó ideig megizmosodásukig több éven át atyáskodó gondoskodást kivánnak meg, ezt pedig megfelelő módon inkább az állam gyakorolhatja, mintsem az magánembertől — ki fekvő tulajdonától többnyire megválni kiván és üzletszerüleg jár el — várható: az *állami* telepitésekre kell *nagyobb* sulyt fektetni.

Önként felmerül azon kérdés, hogy a fentjelzett előfeltételek közül melyek állanak az állam rendelkezésére?

A megelőző években eszközölt nagymérvü állambirtokeladások megfosztották az államot azon birtokoktól, melyek földjük *minősége, fekvése, eladási piaczuk közelsége* következtében alkalmasak lettek volna az uj telepek létesitésére, ugy hogy alig maradt e czélra alkalmas birtoka. Már pedig oly területet, mely a *középszorgalmu, józan* telepesnek megfelelő megélhetésére és a terhek elviselhetésére biztos reményt nem nyujt, nem *szabad* telepitésre felhasználni; mivel az könnyen a telepitettnek tönkremenetelét vonhatja maga után, megfosztva őt kis vagyonától, felemésztve szorgalma gyümölcsét, földönfutóvá teendi, a ki az áldást hozni akaró kézt átkozni fogja és az állam ellenségévé teendi.

Egy visszapillantás eddigi telepitéseink történetére, igazolja fenti nézetet. *Virulnak a régi* telepek, midőn a legjobb föld, mondhatni *ingyen* juthatott e czélra; *sinylenek,* folyton perlekednek, teherkönnyitést vesznek igénybe az *olcsóbb* áron birtokhoz jutottak; *sehogy sem tudnak boldogulni* azon telepek, melyek a föld *forgalmi értékének terhe* mellett létesültek, különösen azok, melyek közlekedés tekintetében távol esnek az eladási piaczoktól és melyeknél az *emberi anyag* megválasztására nem fektettetett *megfelelő* gondoskodás.

Minthogy az állam tulajdonába a czélra alkalmas föld már is vajmi kevés van, hogy a telepités *nagyobb mérvben* és czélszerüen folytatható legyen, alkalmas birtokokat *pénzen* kellene vásárolni, és mivel az eddig e czélra rendelkezésre bocsátott alap több mint fele már felhasználtatott, maradványa pedig szélesebb keretü tevékenység kifejtésére elégtelen, ez alap növelése válnék szükségessé, történjék az akár az alap szaporitásával, akár ugy, hogy a szükségelt évi összeg a földmivelésügyi tárcza évi költségvetésébe állapittatnék meg.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Tekintve az állam évről évre *emelkedő* szükségleteit, melyeket eddig is csak gazdasági *ereje megfeszitésével* fedezhetett, és *minden valószinüség szerint kénytelen lesz* azt jövőre *meg inkább* tenni, az államtól a telepités előmozditására nagyobb összegek rendelkezésre bocsátását várni nem volna okadatolt, nem volna tanácsos, az elérhető *eredmény* ily viszonyok közt nem állana arányban a hozott *áldozattal.*

A telepités harmadik előfeltételét, — a megfelelő emberi anyagot — illetőleg nagyon kérdéses, *oly mennyiségben* és *minőségben* kinálkozik-e, vagy feltalálható-e, a mint az e téren *nagyobb mérvü* tevékenység kifejtésére elengedhetlen szükséges. A mezőgazdaságunkra nehezedő sulyos terhek és viszonyok, hol engedik várhatni oly *magyar* kis gazdáknak alkalmas, megfelelő tőkével biró egyéneknek kellő számban jelentkezését? Hol vannak azok a viruló községek, melyek uj rajt bocsáthatnának rendelkezésre? Éppen a figyelembe vehető vidékeken tapasztalhatni az adóhátralékok felszaporodását, még ott is, a hol a kisbirtokos *nincs tulterhelve.* Minő jövő várja a gazdát ott, hol a birtok *teljes értékével, házépitési költségeivel* stb. tartozik? Szomoru kilátás, mely inkább elijesztőleg, mint csábitólag kell, hogy hasson minden *józan* és *saját munka és keresőképességét tul nem becsülő* egyénre. Pedig éppen ilyen komoly, törekvő emberekre volna egyedül szükség.

Ez nemcsak a kis gazdáról áll, de a középbirtokosokra is, sőt ennél még fokozottabb mértékben. Elbukik a nélkül, hogy birtokának *teljes értékét* kellene mások javára gyümölcsöztetni. Tönkremenetelét a változott viszonyok közt legtöbb esetben annak lehet tulajdonitani, hogy nem bir elegendő morális erővel; megszokott életviszonyait, igényeit a megfogyott jövedelemnek megfelelőleg leszállitani, határolni.

Ezen osztálynak épp ugy, mint a küzködő kis gazdáknak *megerősitésére törekedni,* különösen *olcsó hitelnyujtás, kiaknáztatásuk kiküszöbölése, felvilágositásuk terjesztése, hitelfogyasztási és értékesitési szövetkezetek* létesitése által jelenleg és valószinüleg *a jövő években is előbbre való feladatnak látszik,* mint a telepités körüli *nagyobb tevékenység kifejtése,* melynek foganatba vétele az előadottak nyomán indokoltnak nem itélhető.

Az örökbérleti vagy felesbérleti rendszert ismert jogi és gazdasági hátrányai miatt állami támogatásban részesiteni nem ajánlható.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Noha a fennebb részben érintett tényleges viszonyok alig engedik várhatni, hogy *sikert igérő* magántelepitések czélba vétethetnének, ha mégis előfordulnának, kivánatos azokat az állam részéről éber figyelembe részesiteni, *a nélkül azonban, hogy a szabad tulajdon* feletti *önálló rendelkezési jog* korlátoztatnék. Kivéve természetesen azon eseteket, a hol az államtól bizonyos hozzájárulás (adóelengedés bizonyos időre) vagy közreműködés (hitelszerzés, közvetités, vagy nyujtás, az adósságok törlesztési hányadainak adómódjára való behajtása) kérelmeztetik. Ilyeneknél czélszerünek mutatkoznék az összes viszonyok megbirálására, az erre hivatott, szakavatott, a szinhelytől nem távollakó közegek, területek (gazdasági egyesület, vagy az illető megyei közigazgatási terület megfelelő közegei) igénybe vétele.

A hitelnyujtását legjutányosabban eszközölni, *a méltányosnak itélt* birtok *vásárlási árnak legfeljebb* $^3/_4$*-ed* része erejéig *az állam látszik hivatottnak,* minthogy alig tételezhető fel, hogy alakitandó «Járadékbankok» czimletei *közvetlen* vagy *közvetett* állami garantia *nélkül megfelelő árban elhelyezhetők* volnának és e garantia mellett akkor sem olyannal mint az államjáradék kötvényei, melyeket kibocsátani az e czélra nyujtott hitel erejéig a kormány fel volna hatalmazandó.

Lukács Béla.

Hazánk jelenlegi viszonyait tekintve, nem ismerek fontosabb, messzekihatóbb kérdést, mint a telepitési ügyet s épen azért köszönöm Nagyméltóságodnak, hogy nekem is alkalmat méltóztatott adni véleményemnek előterjesztésére.

Én különbséget kivánok tenni a *politikai,* helyesebben *nemzeti,* a *socialis,* és a *gazdasági* szempontból kiinduló telepités közt.

A két utóbbihoz sorozom a parczellázást és a munkástelepitést s ezek különböző válfajait. Ezeknél csak ritkán merülhet fel annak szüksége, hogy a parczellázást, vagy a munkástelepitést maga az állam vegye kezébe s ha igen, az rendszerint kapcsolatban áll a politikai, illetve nemzeti szempontból való telepitéssel s ennélfogva azzal együttesen hajtandó végre.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A parczellázást és munkástelepitést ennélfogva — a mennyiben nem esik politikai és nemzeti elbirálás alá — a magántevékenységre kivánnám bizni.

Ismétlem, — a mennyiben nem esik politikai, illetve nemzeti elbirálás alá. Mert képzelhetek — és talán nem is kell tulságosan merész képzelet hozzá — olyan parczellázást és munkástelepitést, mely ellentétben áll az állam által követni kivánt nemzeti iránynyal, nemzeti politikával.

A magántevékenységre bizható parczellázást és munkástelepitést, ott, hol valamely socialis vagy közgazdasági érdek fenforog, az állam által támogatandónak, előmozdítandónak tartom törvényes kedvezményekkel is. De másfelől törvény állapitsa meg a parczellázás és munkástelepitések feltételeit is, nehogy egészségtelen alkotások keletkezzenek, — a mint keletkeztek — melyek aztán az állam nyakába szakadnak s nehogy egyes vállalkozók a településeket kizsákmányolják.

Ezek előrebocsátása után áttérek a *tulajdonképeni telepitésre.*

Van-e helye hazánkban a telepitésnek? Szükséges-e s ha igen minő irányban?

Nézetem szerint, ha e fontos kérdésre helyes választ akarunk adni, nem indulhatunk ki elméletekből, hanem az ország viszonyait, helyzetét kell figyelembe vennünk.

Nálunk a telepités nem állitható egyszerüen ugy oda, mint a népfelesleg elhelyezésének, a népesebb és kevésbé népes vidékek közti kiegyenlitésnek kérdése. Fölösleges népünk tulajdonkép egyetlen egy vármegyében sincs: mégis van kivándorlás a Székelyföldről, a felsővármegyékből, a Szepességből s a Dunántulról. Valamint a kivándorlást nem lehet megszüntetni a telepitéssel, a telepitést se lehet megoldani a kivándorló elemekkel. A helyes telepités közvetve, idővel csökkentheti a kivándorlást, de magát a telepitést saját specialis czéljai és feladatai szerint kell elbirálnunk.

Az irányt a telepitésre nézve megadják egyfelől a multból meritett tapasztalatok, másfelől az ország jelen helyzete.

Nem sorakozom azokhoz, kik a közelebbi évtizedekben az alkotmányos kormány által eszközölt telepitéseket kicsinylik, vagy éppen semmibe se veszik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Magam is azt tartom ugyan, hogy ha az alkotmányos időszak alatt e téren nagyobb céltudatossággal és gondossággal jártunk volna el: ma sokkal nagyobb eredményekre lehetne reámutatni. Az államháztartás bajai közepette, a kincstárnak nem egy olyan birtoka is eladásra került — különösen az erdélyi részekben — melyek telepitésre vagy hozzátelepitésre alkalmasak lettek volna. Az is igaz lehet, hogy a telepitések a benépesités után sem a kormány, sem a hatóságok, sem a társadalom részéről nem részesültek abban a jóakaró, támogató gondozásban, mely a kezdet idejében minden emberi alkotásnál szükséges.

Azonban az állam által eszközölt ezen telepitések végeredménye, a földmivelésügyi miniszter ur által rendelkezésünkre bocsátott adatok tanusága szerint — mégis az, hogy az utóbbi két évtizedben Bács-Bodrogban, Aradban, Krassó-Szörényben, Temes és Torontálban kereken 50,000 holdon 15,000 lélek telepittetett. A telepitettek tulnyomó része magyar, épen a délvidéki nemzetiségi vármegyékben. Nem nagy eredmény, nem olyan, hogy ki legyünk elégitve, kik a magyar állam megerősödését kivánjak fajilag és számszerüleg is, de már maga az a tény, hogy Szapáryliget, Gyulafalva, Wekerlefalva, Bethlenháza, Bodófalva, Istvánfalva, Szapáryfalva, Gizellafalva, Józsefalva, Székelykeve, Vadászerdő, Felső-Muzslya, Hertelendyfalva, Sándoregyháza, Erzsébetlak kis és nagy községek tulnyomóan magyar lakossággal megalkottattak ezekben a délvidéki nemzetiségi vármegyékben — mindenesetre számbaveendő eredmény azzal szemben, hogy hátha még ez a 15 magyar község se lenne ott? Ha vannak még bajok ezeken a telepeken, a kormánynak, a helyi hatóságoknak s az illető vármegyék magyar társadalmának is további feladatát kell hogy képezze, hogy azok a bajok orvosoltassanak, e telepek megerősittessenek, életképesekké fejlesztessenek s akkor ezekben a nemzetiségileg exponált vármegyékben bizonyára támaszai lesznek a magyar állameszmének!

De bármi legyen is nézetünk ezekről a telepitésekről, azt konstatálnunk kell, hogy a nemzeti szempont volt irányadó. Magyarokat, csángókat s kisebb részben németeket (kik szintén használható elemei a magyar államnak) telepitettek az emlitett délvidéki vármegyékbe.

Az eddigi telepitésekből tehát a nemzeti irány domborodik ki.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

És ezekből a telepitésekből leszürődtek bizonyos tapasztalatok is, melyeket az ujabb telepitéseknél haszonnal értékesithetünk. Megtanultuk — mint sokban, a magunk kárán — hogy mit, hogyan *nem* kell csinálni. Betelepitendő földet és a megtelepitendő embert helyesen meg kell válogatni, lehetőségig ugyanegy nyelvüeket, ugyanegy vallásuakat kell egy helyre telepiteni. És a telepeknek meg kell adni az egészséges községi szervezetet, fel kell azokat szerelni a kulturális, községi és társadalmi élet minden kellékeivel és szükséges intézményeivel. Különösen pedig nem szabad kezdetben a telepeseket egészen magukra hagyni. Gondozzák azokat — a nemzeti feladatnak átérzett melegével, szeretettel — a helyi hatóságok s az illető vidék intelligens társadalma. Nem alamizsnát, nem borravalót, hanem tanácsot, oktatást adjon a magyar társadalom a telepesnek, tartsa ébren benne polgári, hazafiui kötelességének érzését, szoritsa erkölcsileg azok teljesitésére. Hajlik a magyar nép annak a szavára, ki tud vele beszélni és bánni.

Ha már most hazánk jelenlegi helyzetét vizsgáljuk, még inkább arra az eredményre jutok, hogy a telepitésnek most is nemzeti irányban kell vezettetnie. *A telepitésnek irányzó eszméje* — az én nézetem szerint — *az kell hogy legyen, hogy a magyar népesség megerősittessék ott, a hol kisebbségben van, mert ez egy nagy állami és nemzeti érdek.*

A szaktanácskozmány tagjai közül többen utaltak a délvidéki, mások némely felső-magyarországi vármegyék fontosságára. Nem akarom kétségbevonni ezt sem; de állitom, hogy *a magyar állameszme fentartó elemei megerősitésének szüksége sehol se annyira imminens, mint az erdélyi részekben.*

A szaktanácskozmány több erdélyi tagja már reá mutatott a Királyhágon tul létező komoly állapotokra. Megerősithetem, a kép melyet vázoltak, szomoru, — de igaz.

A magyar állameszme Erdélyben még fentartatik, de némely vármegyében már csak nehezen. Egész vármegyék magyar jellege csak a külsőségekben és csak hivatalosan tartható fenn. A középbirtokosság pusztulóban s a vármegyék magyar népességének állandó jellegü szaporitására alig történt és alig történik valami.

Tekintsük végig az ország nemzetiségi térképét. Mármarostól s Bukovinától Biharmegyén s Aradmegyén keresztül le Krassó-Szö-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

rényig s a Dunáig egy az erdélyi részekben megvastagodó *nemzetiségi fal* választja el az alföldi Magyarországot az erdélyi székelységtől.

Ezt az elválasztó nemzetiségi falat keresztül kell törnünk minden erővel, egyházakkal, iskolákkal, utakkal, vasutakkal, iparral és gyárakkal, és — telepitéssel is!

Az összekötés egyik vonala megvan adva ott, a hol a magyarság habár szórványosan és beékelve található, de mégis található s a hol tehát a legtermészetesebb, hogy megerősittessék, hogy a ma minket elválasztó nemzetiségi falat idővel mi törjük derékon kétfelé. Ez a vonal a Székelyföldtől a mezőségen, — Maros-Torda és Torda-Aranyostól Kolozsmegyén, Szolnok-Dobokán, Szilágyon át vezet Szathmárba, Biharba.

Másik vonal a Maros völgye kell hogy legyen, Maros-Ludastól (a hol tömegesebb magyarság már megszünik) Nagy-Enyeden, Gyula-Fehérváron, Szászvároson, Déván át Arad felé.

Nézzük kissé közelebbről Alsó-Fehérmegyét. Kereken 200,000 lakosa van, abból 170,000 román, csak 25,000 magyar, 5000 vegyes. A vármegyében annak balparti részében van nehány tiszta magyar község, nehány, melyekben a magyarság tulnyomó. Erős támaszok a vármegyei közigazgatásban. De ha meg nem erősitjük azokat, ha tért nem foglalunk a magyarság számára a nemzetiségi tengerből, mely azokat körülveszi, — kinek bűne lesz, ha ezeket a magyar községeket is elboritja a nemzetiségi áradat?

Hasonlóak a viszonyok Hunyadvármegyében is. Pedig ez a két vármegye — egy egész országrész.

Nézzen minden hazafi a távoli jövőbe és vesse fel magának a kérdést, hogy duzzogó, mondhatni lesben álló, a politika változó esélyeire várakozó nemzetiségekkel szemben a mai állapotok s végső következésében a magyar államesme e vármegyékben sokáig fentartható lesz-e?

Az államesme fentartásának és megerősitésének két módja ván: vagy kibékiteni és megnyerni a magyar államesmének, az ország törvényes rendjének a duzzogó, csendben aknázó, várakozó nemzetiséget, — vagy pedig megerősiteni az államot fentartó magyarságot az állam rendelkezésére álló kivételes eszközökkel is, hogy a változó esélyek meggyengülve ne találják.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Én az első módozatnak vagyok hive.

De ha az őszinte kibékülés nem lehetséges — és ma az nem lehetséges, mert az őszinte kibékülés szükségének érzete nem elég erős még egyik félnél sem, akkor a legnagyobb hiba volna a másik irányban sem tenni semmit, ölbe tett kezekkel várni az aknamunkát és mit sem tenni ellensulyozására.

Ilyen körülmények közt az önfentartás ösztöne parancsolja és csak önvédelem, hogy az erdélyi részekben a magyar népességet megerősitsük állami erővel végrehajtandó telepitések utján is.

Ha a legközelebbi jövő telepitéseinél ezt a czélt tüzzük ki, és ezt igyekszünk körültekintéssel helyesen megvalósitani, akkor a felhasznált milliók dusan fognak kamatozni a megerősitett magyar államnak.

De ha a főczél a telepitésnél nem a nemzeti irány, akkor — nézetem szerint — kár a telepités czimén kiadott minden krajczárért. Maradjunk akkor a parczellázásnál, munkástelepitésnél s ilyesféléknél s ejtsük el egészen az állami actiót.

*

Lehetséges-e ennek az actiónak keresztülvitele?

Lehetséges!

Az állam a maga erejével és organismusával ennél nehezebb kérdéseket is megoldott. Megoldhatja ezt a feladatot is. Csak akarni kell, át kell érezni mindenekelőtt a nagy feladatot; meggyőződéssel, szeretettel kell azt felkarolni; következetesen, kitartóan követni; czéltudatosan kell vezetni, igénybe kell venni a magyar társadalom közremüködését is.

Nehéz és nagy feladat, de komoly helyzettel szemben nagy konczepczióra, erős akaratra, öntudatos cselekvésre és meleg érzésre van szükség.

És kell, hogy a telepités karöltve járjon a többi miniszterek akcziójával. A földmivelésügyi miniszter elszigetelt telepitési tevékenysége egymagában — a fentebb jelzett szempontból — nagy eredményekre nem vezethet. Templom, iskola, ipar, gyár, bányászati telepek, és telepités együttvéve idővel átalakithatja egész vidékek nem-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

zetiségi erőviszonyait s mindmegannyi eszközei lehetnek annak, hogy Erdélyben a magyar népesség megerősittessék.

A hogy és mikéntre nézve az eddigi tapasztalatok már eddig is becses utmutatást adnak. És ez irányban gazdag anyagot hordott egybe már is a szaktanácskozmány. Gyakorlati szakférfiak a javaslatok és módozatok egész sorával álltak elő. Ez anyagból a jónak, helyesnek és lehetségesnek kiválogatását reá bizhatjuk arra, ki az egész akcziót vezetni hivatva van.

Mielőtt a részletekre térnék, a kérdőpontok elsejére abban foglalom össze válaszomat, hogy a telepitési tevékenységet szélesebb keretben tartom folytatandónak. A telepitést az állam intézze. A telepitésnél a nemzeti eszme, az államfentartó népesség megerősitése legyen irányadó.

Közbevetőleg nyilatkozni kivánok egynehány eszmére, illetve javaslatra, melyek a szaktanácskozmány folyamán merültek fel.

a) Nem csatlakozom ahhoz a felfogáshoz, hogy telepitésnek csakis *uj községek* létesitése tekintessék. Az erdélyi viszonyok szempontjából kiváló fontossággal bir a *hozzátelepités*. Midőn a fentebbiekben telepitésről szólottam, mindenütt alatta értettem a hozzátelepitést is.

b) Azt a javaslatot, hogy az állam által intézendő és eszközlendő telepitési akcziónál igénybe vétessék a gazdák szervezetének közreműködése is, helyesnek tartom. Helyes formában beleillesztve a telepitést intéző szervezetbe, bizonyára becses szolgálatot tehet az ügynek.

c) Az erdélyi középbirtokosság rekonstrukcziójá a telepitéssel együtt és annak keretében nem tartom megoldhatónak. Ne vegyitsük, ne zavarjuk össze a két dolgot, mert csak megnehezitjük általa a telepités kérdésének helyes irányban való rendezését.

Áttérve a részletekre, miután én a tulajdonképeni telepitést az állam feladatának tekintem s a magántelepitést kizárni kivánom, azokban a miket fentebb előadni szerencsém volt, megfeleltem már a *II. Magántelepités* czime alatt foglalt kérdések csoportjára.

A III. Állami telepités czime alatt foglalt kérdőpontokra nézetem a következő:

ad 12. Az állami telepités külön telepitési alapból eszközöltessék.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ad 13. Tekintettel arra, hogy a kincstárnak telepitésre alkalmas mezőgazdasági birtoka már kevés van, nemcsak kivánatos, de szükséges annak kimondása, hogy a kincstári erdőbirtokok, ha a terület telepitésre alkalmassá tehető és a telepités irányeszméjének megfelel, telepitési czélokra használtassanak fel.

ad 14. Ennélfogva továbbmenőleg kivánatos az is, hogy a telepitési czélra nem alkalmas állami erdőbirtokok bizonyos része magánbirtokosoknak e czélra alkalmas ingatlanaival, szabad egyezkedés utján elcserélhető legyen.

ad 15. Kivánatos az is, hogy a telepitésre alkalmas törvényhatósági, községi stb. ingatlanokat, ha az erre felhivott törvényhatóság, község stb. maga nem telepit, törvényben szabályozandó módon telepitési czélokra az állam magához válthassa.

Kivánatos, hogy ez a határozmány kiterjesztessék azon *községi erdőbirtokokra* is, melyek telepitésre alkalmassá tehetők és a telepités irányeszméjének megfelelnek.

ad 16. Azt, hogy az állam által milyen vagyoni képességgel birók telepittessenek, a telepitési adminisztráczió megitélésére kell bizni. Középbirtok és munkástelepek alakitása is megengedhető ott, hol az a helyi viszonyoknak megfelel s a telepités irányadó eszméje által indokolva van.

Lukács György.

Válaszok a részletkérdésekre.

ad. I. 1. Altalában az állam telepitése bir nagyobb előnynyel, mert csak az állam végezheti a telepitést ugy, a mint az nemzetiségi, közgazdasági szempontból kivánatos, mig a magántelepitésnél nem ezek a fő elvek, hanem a haszon.

A telepités tehát — ha lehet — csupán állami intézkedés alapján történjék, a magántelepités csak állami beavatkozás s törvényileg biztositott kötelezettségek s ellenőrzés mellett engedtessék meg, de ha lehet teljesen mellőztessék, mert czélszerübb az ilyen birtokot az államnak venni meg telepitésre.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A telepités ügyének állami kezelésbe való vétele s annak nagyobb méretü kiterjesztése csak üdvös lehet.

Hasznos lett volna ennek megkezdése az alföldi nagyobb városokban már egy évtizeddel ezelőtt, mert hathatós eszköz lett volna a csak nagyon kevés vagyonnal biró földmivelő osztály megmentésére, ebből egy életerős adófizetőképes társadalom megteremtésére, — ezzel együtt a socialis bajok orvoslására.

Az örökbérleti rendszer nem kivánatos, idővel számtalan bajnak és mindenesetre elégedetlenségnek lesz forrása, mert a paraszt azt 10—15 év mulva uzsorának fogja nézni abból a gondolkozásból kiindulva, hogy ennyi idő alatt bérben a föld örökárát kifizette.

A feles bérleti rendszer alkalmazása és támogatása azonban kivánatos, mert ez a bérlet általánosan ismert, a csekély tőkéjü földmives munkást segiti tisztességes megélhetéshez, sőt vagyonosodáshoz is, e mellett a földtulajdonosnak tőkéje kamatait is tisztességesen megadja.

ad II. 2. Csakis úgy, hogy az ilyen birtokokat az állam megvegye, ha telepitési czélokra fekvésük, minőségük és áruk szerint alkalmasak — s azokon a telepitést az állam hajtsa végre, mert csak az állam nem keresi a közvetlen anyagi hasznot, s csak az államban lehet meg a garantia, hogy a magasabb nemzeti és közgazdasági czélt az anyagi haszonért el nem téveszti.

A magántelepités csak akkor volna megengedendő, ha alkalmas állami birtokok már nem volnának, vagy a tulajdonos azt az államnak telepités czéljára eladni nem volna hajlandó. Ebben az esetben biztositandó volna a birtokos, hogy a vételár első helyen lesz bekebelezve, hogy az évi esedékes részletek közadók módjára hajtatnak be, hogy az ilyen követelések után a törlesztési idő tartamára a tőkekamatadót csak fele részben fizeti.

ad II. 3. Igen a fentebb jelzett okokból.

ad II. 4. A terület minimumának okszerű telepités mellett a termőképesség és az elérhető haszon lehet a mértéke, épen azért tekintettel a felhasználható terület különféleségére, a minimum törvényben nem állapitható meg. Ezt úgy állami, mint magántelepitésnél a kormánynak a terület minősége alapján kellene meghatároznia esetenkint. A maximum megállapitása nem fontos, mert

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

bármilyen nagy területek is idővel eldarabolódnak s mert a telepités a jövő fejlődésnek csak magja lévén, előnyös, ha vannak nagyobb birtokok is, melyek a később oda települő vagy születés utján szaporodó munkás kéznek dolgot és megélhetést adhatnak.

ad II. 5. Eltiltandó; legyen körültekintő a telepités végrehajtásánál s ha ezt elmulasztotta, az ő hibájáért ne mások szavatoljanak.

ad II. 6. Eltiltandó; csak ha ugyanazon vallásuak telepittetnek, szervezkedhetik a telep azonnal egyházilag is, s csak ezen esetben van módjában lelkészről, imaházról stb. gondoskodni a nélkül, hogy ezzel járó költségek tulságosan terhelnék.

ad II. 7. Igen. Ezen kötelezettségek terhét végeredményben nem a telepitő viseli, a mennyiben a különbözetet a telep árában ugy is a telepesre háritja s ez a legegyszerübb módja a közvagyon megalkotásnak.

ad II. 8. Ha a vételárat és kamatait a kitüzött határidőre, illetőleg elemi csapások esetén egy évi halasztás után nem fizeti, kimozditandó, mert a nem fizetés annak a jele, hogy a telepes képtelen megküzdeni a nehézségekkel; ő reá nézve is előny, ha ilyen körülmények között erejét inproduktive nem fecsérli el s ha tőkéjének maradványával tovább megy. Ezen eljárás azonban nem válhat a telepitő tulságos előnyére, sem a telepes teljes megrontására, ezt szem előtt tartva, a telepesnek joga legyen kimozditása esetén három hónap alatt telepét esetleg nyereséggel másnak átengedni, a ki a telepes elmulasztott kötelességeit azonnal a birtokba lépéskor teljesiteni képes, ha pedig a telepes ezen jogával nem él, befizetett tőkéjét visszakapja, csupán a kamatokat veszti. Az eljárás formája a magánjog szabályai szerint állapitandó meg.

ad II. 9. Nem. Akár a tulajdonjog, akár az örökösödési jog korlátozása a településtől épen a legmegbizhatóbb elemeket riasztaná el. A vételár teljes letörlesztéseig azonban a telepitő elővételi joga kikötendő lenne.

ad II. 10. A telepek felmérése és felosztása a magántelepitő ellenőrzése czéljából is államköltségen s állami közegekkel lenne teljesitendő, a telepesnek adó és illetékkedvezmény lenne nyujtható.

ad II. 11. Szükség esetén állami közvetités utján.

ad III. 15. Nem. Kisajátitás utján drága lenne, eladási kényszer

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a tulajdonjog sérthetetlenségének elvébe ütközik s a módozatok igazságos megállapitása elvileg lehetetlen, egyezkedés utján pedig minden törvényes rendelkezés nélkül esetenkint megszerezhető.

ad III. 16. A telepitetteknek legalább is annyi anyagi erővel kell birniok, hogy a telephez szükséges igát és jószágot beszerezhessék. Középbirtokok s ezzel kapcsolatban munkástelepek létesitése az Alföldön nem ajánlatos. Telepitésnél nem kerülhető el, hogy 100 holdas vagy esetleg ezen felüli birtokrészek is telepként ki ne hasittassanak, ebben veszély nem rejlik, de hogy középbirtokok és ezzel kapcsolatban munkástelepek alakítása legyen a czél, kifogás alá esik, mert a középbirtok jellege az Alföldön meglehetősen különbözik a magyar középbirtok általános jellegétől, mert az Alföldön a középbirtokosok jórészét meggazdagodott parasztgazdák teszik, már pedig a közép paraszt birtokos szükkezü, rosszul gazdálkodik, a munkásokat nyuzza, s a hol lehet megröviditi. A munkástelep pedig föld és adó alap hiányában képtelen a községalakitással s fentartással járó költségeket viselni. Ilyen munkástelepre elrettentő példa Bánfalva község helyzete.

ad III. 17. Az 1894. évi V. t.-cz. rendelkezései nem gátolják a telepitések sikerét, de gátolják a területek minőség szerinti alkalmatlansága, vagy magas ára; ezek pedig a végrehajtás körébe tartozván, miattuk a törvény módositása nem szükséges. Nem az 1894. évi V. t.-cz. rendelkezései miatt, hanem azért nem sikerülnek a telepitések, mert a telepek ára tul van csigázva. Azok a telepitések, melyek a kincstári puszták azon részén történtek, melyek jó szántóföldek s e mellett vételáruk méltányos volt, sikerültek törvény nélkül is, példa a megyes-egyházai az ujabb időből, almás-kamarási a régibb időből. De most már az államnak ilyen telepitésre alkalmas birtoka alig van, magánosok pedig akár maguk akarnak telepiteni, akár birtokukat ily czélból az államnak felajánlják, ezt azért teszik, hogy birtokukért értéken felül kapjanak; ily körülmények között a telepités nem lehet sikeres, az a települők anyagi romlására vezet.

ad IV. 18. A körülményektől függ; az állami kedvezmény törvény utján nem biztositandó, azonban a *kormányzati uton* való állami támogatás lehetősége igenis biztositandó. A törvény utjáni biztositás csak arra szolgálna, hogy az ebből származó előnyöket is a földtulaj-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

donos élvezze a nélkül, hogy abból a vevőknek bármit is juttatna, vagyis ezen támogatást, mely végre is az állami felmérés, adó és illetékkedvezményeken felül nem terjedhet, az eladó a föld árán felül is megfizettetné magának. Ezen kedvezmények tehát nem a vevők javára, hanem az amugy is felcsigázott földárak még magasabb felcsigázására vezetnének, ez pedig nem olyan érdek, melyet előmozditani kellene, mert a parczellázásoknál az eladó a vételárakért valóban nem panaszkodhatik. Utólagosan azonban az ilyen parczellázások részesitendők olyan kedvezményekben, melyek a vevők javára válnak; ezen kedvezmények vagy a föld államköltségén felméréséből, vagy adó és illetékfizetési kedvezményekből, vagy hitelnyujtás, illetőleg közvetitésből állhatnak s olyanok, melyek kormányzási uton is megadhatók. Az igy megadott kedvezmények előre biztositva nem lévén, az eladó ezen kedvezmények fejében a földéhes parasztot nem sarczolhatja.

ad IV. 19. Nemcsak a parczellázandó terület nagysága, hanem az egyes parczellák nagysága is lényeges ezen kérdésnél, mert mig olyan parczellázást, melynek czélja közép birtokokat teremteni s az amugy is vagyonos nagyobb parasztgazdák fekvőségét növelni, nem csak hogy nem szükséges, de a III. 16. alatt felhozottak szerint nem is érdemes támogatni, addig parczellázások alkalmával az olyan vevők, kik kis birtokot szereznek, a legmesszebb menő támogatásban részesitendők, mert a földmüves munkásnak kisbirtokhoz segitése közgazdasági és sociális előny, s mert a kis birtokszerzők tekintettel a parczellázandó területek tulcsigázott áraira, a kisgazdákat rendkivül sujtó adórendszerre, a nehézségekkel az állam támogatása nélkül alig képesek megküzdeni. A támogatásnak tehát egyik feltétele a kisbirtokalakitás, másik feltétele természetesen az, hogy elég nagy birtok parczelláztassék, mert csak nagy birtok parczellázása ölel fel nagyobb és tágabb körre terjedő érdekeket s csakis ilyenek támogatása lehet az állam feladata. Holdakban kifejezni az ilyen nagybirtok fogalmát alig lehet, mert pl. 1000 hold jó föld parczellázása nagyobb jelentőségü, mint 3—4000 hold rosszabb föld parczellázása, értékben inkább lehetne azon minimumot megállapitani, mely az állami támogatásnak feltétele legyen, de mert nemcsak az érték, hanem a mód és helyi körülmények szintén jelentőséggel birnak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

annak megitélésében, vajjon a támogatás helyes-e s mert a támogatás mérvét sem vélem előre megállapithatónak, ezen kérdést is esetenként gondolom eldöntendőnek.

ad IV. 21. Ezen kérdés azonos a II. 8. alatt felvett kérdéssel, s minthogy a parczellázás a telepitéssel a szántó alakitása s illetve a föld felosztása tekintetében azonos, a válasz is egyezik az ad II. 8. alatti válaszszal.

ad IV. 22. Az a parczellázás, melynek czélja az, hogy a kis parasztgazdát munkaereje, gazdasági felszerelése teljes kihasználására s ez által nyomasztó helyzetéből kiszabadulásra vezesse, az állam teljes támogatására nemcsak érdemes, de támogatás nélkül az ilyen parczellázás keresztül sem vihető, mert a birtokeladónak pénz kell, az pedig alig lehetséges, hogy ezt a pénzt a kisgazda meglevő vagyonából arra felveendő hitelre előteremtse, s minthogy a vételárat csak hosszú időn át képes letörleszteni s ezt az eladótól meg nem nyerheti, szükséges, hogy az állam mint hitelt nyujtó vagy mint a nyujtandó bank hitelt garantirozó közbelépjen.

Gróf Mailáth József.

Általánosságban tett észrevételek.

A telepités kérdésénél általánosságban, — miután itt nagy áldozatokról van szó, — nemcsak a közgazdasági és socialis-politikai, de a magyar nemzetiségi szempontokat is különösen figyelembe kell venni, a mű csak akkor lesz teljes; de ha valahol, ugy ez utóbbi kérdésnél kell a tapintatnak nagy szerepet játszani, hogy idegen ajku polgártársaink érzékenységét meg ne sértsük, és itt azért teljesen osztom gróf Károlyi Sándornak legutolsó röpiratában kifejezett azon nézetét, hogy más nemzetiséglakta községekbe kipróbált magyar középbirtokosok telepitendők, kik a nemzetiségek alsóbb rétegeit az agitatorok kezei közül kiszabaditsák, s a magyar állameszme hiveiül visszahódítsák, ha kisebb telepesek, nemzetiségek közé telepittetnek, ott fősuly fektetendő minden rendelkezésre álló eszköz segélyével: hogy azok a magyar jelleget megtartsák, mert sajnosan tapasztaltuk

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

már, hogy a magyar, ha kisebbségben van idegenek közt, könnyen assimilálódik, de ha középbirtokosok fognak az állam nagymérvü támogatása mellett a kis telepesek közé ékeltetni, akkor a magyar nemzetiség fejlesztése biztositva van, mert ezek ott culturmissiót fognak teljesiteni.

Helyeslem azon nézetet is, hogy magántelepitéseknél az állam támogatása hathatós legyen, a települőket folyton gondozni kell és sokáig kell gyámkodni felettük; ugy van ez minden intézménynyel, melyet a nép érdekében létesitünk.

Az ingyen éveknek, — mint ez Németországban van gyakorlatban, — tekintettel faji tulajdonságunkra, nem vagyok barátja; de viszont fontos körülmény, hogy ha a telepes rossz anyagi viszonyok közé jut, saját hibáján kivül, legyen, a ki segitsen rajta, s ne kényszerittessék magánkölcsönhöz nyulni, mely őt okvetlenül tönkre tenné.

Különös sulyt kell fektetnie az államnak az országban árverés alá kerülő birtokok nyilvántartására, főleg nemzetiségi vidékeken, mert ha ily birtokok jutányosan megszerezhetők: a telepités eredményei minden tekintetben kedvező képet nyujtanának.

Végül felemlitem még, hogy az örökösödési jog megállapításánál fődolog arra ügyelni, hogy az egyes telepitvények *minimuma* csonkitatlanul megtartassék.

A kérdő pontokra vonatkozó észrevételek.

Ad. I.

1. A telepitési tevékenység minél szélesebb keretben folytatandó. Fősuly mindenesetre az állami telepitésre forditandó; de a magán telepitésnek is szabad folyást kell engedni; minden magán telepitésnek azonban állami felügyelet alatt kell állania. Az örökbérleti vagy feles bérleti rendszernek alkalmazását azonban, — roppant felügyeletet igényelvén, — czélszerünek nem tartom.

Ad. II.

2. Kivánatos, hogy azon magánbirtokok, melyek idegen, nem magyar kéz által szereztetnek meg, az állam birtokába jussanak; vagyis az *államnak elővásárlási joga legyen* s az igy megszerzett birtok, ha arra alkalmas, telepitési czélokra forditandó.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

3. A magántelepités engedélyhez kötendő. Az államilag nem engedélyezett telepités a telepesek hátrányával járhatna.

4. A telepitési terület minimuma és maximuma minden esetre megállapitandó. 12—16 kat. hold között kellene váltakoznia, a mint a föld jósága, egyszóval minősége, megkivánja.

Az állam által beszerzendő birtokokon *középbirtokok* is alapithatók lennének, ha a fél *teljes garantiát* nyujtana fizetési kötelezettségeire nézve.

Munkástelepek szintén létesithetők lennének 2—3 holdnyi földdel a nagyobb telepek mintájára, legkivált nagyobb birtokok mellett, hogy az Amerikába kivándorló munkásnép a magyar földön leköttessék.

5. Nem tartom megengedhetőnek, hogy a nép solidáris kötelezettségbe vonassék.

6. A mennyire lehet, kivánatos, hogy a telepesek egy vallásuak legyenek.

7. A magán telepitésre nézve is fentartandónak vélem az 1894. V. tcz. 3., 5., 6., 7. §-ait.

8. Minden esetre a m. kir. kincstári telepitési szerződést vélem alkalmazni.

9. A telepbirtok *felosztathatatlanságát* véleményezem kimondandónak. Az örökösödési jog a telepes halálával haszonélvezetileg a nőt, tulajdonjogilag az első szülött fiut illetné, ha arra alkalmas s igy tovább.

10. Azon adókedvezményben, miben az állami telepesek részesülnek.

11. A magán telepitésnél felmerülhető teljesen igazolt hiteligények az országos központi hitelszövetkezet, vagy a magyar földhitelintézet által lennének kielégitendők, szintén hosszabb törlesztéses kölcsönökkel, állami jótállás mellett.

Ad III.

12. Az állami telepitések *külön alapból* lennének eszközlendők. Ez a nyilvántartást és ellenőrzést inkább biztositaná.

13. Csak azon kincstári erdőbirtokon tartom megengedhetőnek a telepitést, hol az erdőtalaj egészen kifogástalan, gazdasági müvelésre alkalmas földből áll.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

14. A telepítési czélra nem alkalmas erdő magánbirtokosoknak e czélra alkalmas ingatlanaival *kicserélendő*, ha ugyan vállalkozó jelentkezik.

15. Mindenesetre kivánatos annak kimondása, hogy a telepítésre alkalmas törvényhatósági, községi stb. ingatlanok, ha az erre fölhivott tulajdonos *telepíteni nem hajlandó*, törvény által szabályozandó módon, telepítési czélokra az állam magához válthatja.

16. Teljesen vagyontalanok semmi esetre se lehetnek telepesek.

Ha a középbirtok alatt nagyobb területet értünk, — kimondandó lenne a minimum és maximum. Akkor lehetne hozzászólni ahhoz, mily tőkével kell az ilyen birtokosnak birnia? A tulajdonképeni telepesnek, miről idáig beszéltünk (12—16 kat. hold) 1—2000 frttal, a munkás vagy kis telepesnek is 4—500 frttal kell birnia.

17. Az 1894. V. tcz. rendelkezései, véleményem szerint módosításra nem szorulnak.

Ad IV.

18. A birtokparczellázás állami támogatásába az állam be ne menjen. Elég neki most a telepítés. «A ki sokat markol, keveset fog».

19. Az állam a parczellázásokba be ne menjen, maradjon a telepítésnél, ezt amannál fontosabbnak tartom.

20. Mivel a parczellázásnak, tapasztalatom e téren nem lévén, még most barátja nem vagyok, tehát a minimum és maximum meghatározását a magánbirtokosnak körülmények szerinti viszonyaira kell biznom. Ha pedig az államra nézve előállana valahol az az eset, hogy parczellázni kellene, — például egy telepítésből felmaradt s a telepbirtoktesthez semmiképen nem illő, sarok vagy zugoly, — azt a legközelebbi, illetve szomszéd birtokos, vagy birtokosoknak, egyben vagy parczellákban, az adott körülményekhez képest adja el.

21. Ha az állam a parczellázást illetőleg kényszerhelyzetbe jutna, a vételár törlesztésének épen azon törlesztési stb. módját ajánlanám, a mely mód irányadó a telepítéseknél.

22. Hivatkozom a 11-ik pontra; azaz hogy minden telepítési és parczellázási hiteligényeket az országos központi hitelszövetkezet, vagy a magyar földhitelintézet által óhajtanék kielégíttetni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Mandelló Gyula.

A *nemzeti irányról* azt tartom, hogy az a telepitési politikánál csak a kivitelnél és közvetve érvényesithető. Ugy értendő ez, hogy a mennyiben a telepités tényleg hasznára válik a magyar parasztságnak, annyiban nemzeti czélokat is szolgál. A faji térfoglaló értéke már csak nagy áldozatok mellett jöhet számba. A hatalmasabb porosz akczió a lengyel provinczziákban is csak csekély eredményre vezetett; és saját eddigi telepitéseink sem mutatnak ez irányban kielégitő eredményt. A telepités s vele rokon eljárások első sorban *szoczialpolitikai* szempontból birálandók. Czéljuk egészséges kisbirtokos *parasztosztály* fentartása, fejlesztése, esetleg mezőgazdasági napszámosok házzal-kerttel való ellátása. Nagyfontosságu czél ez, mert az egész nemzeti és gazdasági élet ez osztályokon nyugszik. A középbirtokos osztály kérdése is fontos, de nem telepitési kérdés. A kisbirtokos parasztosztályt éppen ugy meg kell védeni a latifundium és a nagy parasztbirtok felszivó ereje ellen, mint tulságos szétdarabolással szemben. Épen ezért szükséges, hogy nemcsak a telepités kérdése, de vele összefüggő számos más problema is megoldásra kerüljön. Ilyenek: a földadópolitika, az örökösödési jog, a mezőgazdasági hiteljog és esetleg a paraszthitbizomány kérdése stb. És a telepitésre éppen ugy, mint minden más szoczialpolitikai reformra áll, hogy csak akkor legyen hatályos, ha a vele összefüggő kérdéseket egységes szellemben megoldják. A forgalmi szabadságról, megjegyzendő, hogy a kötött birtokról és a doctrinär liberalizmusról a következőképen értelmezendők. Hogy az absolut forgalmi szabadság a mezőgazdasági birtokpolitika terén nem vált be, azt az egész XIX. század története bizonyitja. Nem is a német szélső agráriusok állitása ez, hanem oly emberek vallják e nézetet, mint: Sering, Conrad, Buchenberger. De a telepitésnél különösen kell ügyelni arra, hogy a nagy áldozattal, fáradsággal telepitett legalább egy ideig védve legyen — önmaga ellen. Ezért kell a telepes birtok megterhelését, korai elidegenitését megnehezitení, vagy megakadályozni. Ez az a kérdés, melyet nem a doctrinär liberalizmus szempontjából kell megitélni. Különben is természetes, hogy az egész telepitésvégre-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hajtás nem az ideális egyéni szabadság folyománya. Mostani törvényünk keretében sem az, nem is lehet az soha, mert itt az állami szocziális feladatokról van szó. A kötött birtok ott, de csak ott, a hol utját állja a néposztály fejlődésének, megnyitandó, mert a kötött birtok is teljesit fontos missiót. Jótékonysági actiónak sem szabad a telepitést tekinteni, mert csak oly szocziálpolitikai reform ér valamit, mely végre önállósit, saját lábára állitja a támogatottat.

Remélem, hogy a földmivelésügyi miniszter folytatni fogja szocziálpolitikai reformmunkáját. A mezőgazdasági munkástörvényekkel inaugurálta ez irányzatot; remélhetőleg kiterjeszti azt a kisbirtokos parasztosztályra és a zsellérekre is. Ha felszólalásának volt éle, az szocziálpolitikai volt. Az agrárizmust nem is érintette. A *Szocziálpolitika* pedig a *reactió* ellentéte.

Molnár Victor.

I. Általánosságban.

Ha a telepités kérdését hazai viszonyainktól elvontan vizsgáljuk, azt első sorban a népesedési földbirtok és társadalmi politika szempontjából kellene megitélnünk. Hazánkban eme szempontok azonban csak másodsorban vehetők figyelembe, mert nálunk a telepités ügyét, épp ugy mint állami életünk keretében felmerülő minden fontosabb kérdést a nemzeti szempontnak kell dominálnia. Azért a telepitést is ugy kell tekintenünk, mint egy lánczszemet ama intézkedéseknek sorozatában, melyeknek feladata, nemzeti életünknek megerősitése és az ország nemzeti irányban való fennállásának és fejlődésének biztositása.

Ebből a szempontból tartom én kivánatosnak, hogy a telepités terén jövőben erélyesebb tevékenység folytattassék. Azonban legyünk tisztában azzal, hogy az ország jelenlegi viszonyai között egy nagyszabásu telepitési akcziót, pl. olyat, a minőt Poroszország folytat Posen tartományban, keresztülvinni nem tudunk, mert hiányzik ahhoz ugy finánczialis, mint politikai erőnk. De egy ily akczió ellentétben állna hagyományos nemzetiségi politikánkkal és azon általá-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nos óhajtással is, hogy a magántulajdon, a telepitési tevékenység által lehetőleg megkiméltessék. Véleményem szerint tehát a telepités csak szerényebb keretben folytatható; azért attól — legalább a közeli jövőben — nagyobb eredményeket ne várjunk.

Mielőtt a telepités terén folytatandó tevékenység irányelveit megállapitanánk, czélszerűnek látszik megvizsgálni a multban eszközölt telepitéseket. Sok tanulságot merithetünk azokból, a melyeket a jövőben hasznunkra fordithatunk.

Temes megyében a XIII. század közepétől kezdve, napjainkig soha sem szünetelt a telepitési tevékenység. Telepitettek németeket, románokat, szerbeket, bolgárokat, sokáczokat, cseheket és magyarokat is.

Ha eme telepitéseket vizsgáljuk, arra a sajnos tapasztalatra jutunk, hogy ezen nemzetiségek közt legkevésbbé prosperáltak a magyarok.

A régi telepitések közül csak egy magyar község maradt meg eredeti magyarságában, és ezt annak lehet tulajdonitani, hogy ott már eredetileg kizárólag magyarok és nagyobb számban telepittettek le.

Ellenben a XVIII. században és a XIX. század első felében a kincstár vagy egyes birtokosok által más nemzetiségekkel vegyesen betelepitett magyarok részben elpusztultak, részben beolvadtak abba a nemzetiségbe, melylyel összekerültek az illető községben, ugy hogy ma már némely helyen alig akadunk nyomukra. Ezen szomoru eredmények a telepitésnél elkövetett hibákra vezethetők vissza. Sem a telepeknek, sem a telepeseknek megválasztásánál nem jártak el kellő körültekintéssel. A magyar lakosság többnyire a kisebbséget képezte az illető községekben. A hatóságok nem törődtek velük. Bár kétségtelen az is, hogy a magyar telepes, számbelileg dominálo román és német lakosság közé kerülve és a lét iránt folytatott küzdelemben magára hagyatva, nem állta meg kellőleg a helyét.

A német gazdaságilag erősebb, a román pedig nagyobb assimiláló képességgel biró tényezőnek bizonyult. Ezen tapasztalatok óvatosságra intenek, különösen itt, Temes megyében, hol a népesség eléggé sürű, munkáskéz hiánya nem észlelhető, a földbirtok megosztása arányos és a még itt-ott rendelkezésére álló földbirtokra jelentéke-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nyen szaporodó lakosságnak is szüksége van. Ennélfogva a gazdasági viszonyok nem, hanem kizárólag csak nemzeti szempontok indokolhatják a telepitést. A telepitési téren kifejtendő tevékenység irányáról az a nézetem, miszerint, Temes vármegyében első sorban a már létező régibb és ujabb telepitéseknél felmerült bajokat kellene orvosolni.

Uj telepek létesitésénél figyelembe volna veendő,

1. hogy telepek csak teljesen alkalmas helyeken állittassanak fel, hol a telep felvirágzására az előföltételek minden irányban meg vannak. Rosszabb, a földmivelésre kevésbbé alkalmas területekre helyezett telepesek, a körülöttük lakó és kedvezőbb gazdasági viszonyok közt élő régi lakossággal szemben nem prosperálhatnak. Életük tengődés lesz. Nemzeti hivatásukat nem tölthetik be, a mennyiben hatást a szomszéd virágzó községekre nem gyakorolhatnak.

2. Csak nagyobb telepek létesitését tartom czélravezetőnek. A kisebb telepek tulságosan ki vannak téve a felszivódás veszélyének.

Nem mellőzhető ezen szempont a hozzá telepitéseknél sem, sőt itt a felszivódás veszélye még fokozottabb mértékben fenyeget.

3. Különös gond volna forditandó a telepesek megválasztására. Kivánatos, hogy ne legyenek teljesen vagyontalanok. De a vagyoni kvalifikácziónál is nagyobb sulyt helyezek arra, hogy telepesekül csak békés természetü, jó erkölcsü, józan életü és szorgalmas emberek fogadtassanak fel.

Lényeges dolognak tartom, hogy az egy helyre települők egy vallás hivei legyenek.

Nagy sulyt helyeznék arra is, hogy minden telepnek legyen temploma, papja, állami iskolája és óvodája.

A telep kulturális szükségleteinek kielégitése mellett gondoskodni kellene a telepeseknek anyagi előhaladását előmozditó intézményekről is. (Mintagazdaság, hitelszövetkezet, fogyasztási és értékesitési szövetkezetek, stb.)

4. Végül kivánatosnak tartanám azt, hogy a közigazgatási hatóságok, ugy az uj telepek létesitése, mint a létezőknek gondozása körül, az eddiginél fokozottabb mértékben vétessenek igénybe. A közigazgatási hatóságokat tartom első sorban képeseknek és köteleseknek arra, hogy a telepitési ügy vezetésével megbizott állami közegeknek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fontos és nehéz feladataik teljesitésében segédkezet nyujtsanak. Nem vélem azonban ezen tevékenység köréből a társadalmat sem kirekeszthetőnek; sőt ott, a hol akár egyesületek, akár egyesek szolgálataikat felajánlják, nagyon kivánatosnak tartom, hogy közremüködésük, ugy az előkészités, mint a végrehajtás stadiumában igénybevétessék.

Azon kérdésben, hogy kinek legyen joga telepiteni, én határozottan az állami telepitésnek vagyok hive.

Csak az államhatalom nyujthat kellő biztositékot arra nézve, hogy a telepitési tevékenység mindenkor a nemzeti eszmének szolgálatában marad, és e mellett megóvatnak ama fontos közgazdasági, társadalmi és kulturális momentumok is, melyeket egy helyes irányban vezetett telepitési politikának figyelmen kivül hagyni nem szabad.

Véleményem szerint a telepités sem egyesek üzérkedésének, sem intézetek, testületek vagy egyletek, az államérdekkel netán ellentétes törekvéseinek ki nem szolgáltatható.

Azért a magántelepitést nem tartom megengedhetőnek. És ha gazdasági vagy egyéb okokból magánegyének tulajdonát képező birtokokon a telepités szükségesnek mutatkoznék, ezen müveletnek keresztülvitelét is az államra biznám.

Az alkotandó törvényben világosan meg kellene határozni azt, hogy mit értünk telepités alatt; mert az 1894. évi V. t.-cz. ide vonatkozó intézkedései nem eléggé határozottak.

Temes vármegyében már az 1894. évi V. t.-cz. uralma alatt megkiséreltettek, illetőleg végre is hajtattak oly müveletek, melyek lényegükben telepitések, illetőleg hozzátelepitések voltak. De az érdekelteknek mindenkor sikerült a törvénynek reájuk nézve terhes intézkedései alól kibujni.

A közigazgatási hatóságok, melyek a törvény intézkedéseire támaszkodva, minden egyes esetben beavatkoztak, nem voltak képesek a közérdeket s a települők magánérdekeit a már előre látott s tényleg később be is következett károsodástól megóvni.

Gondoskodni kellene az uj törvényben arról, hogy ily esetek elő ne fordulhassanak s a törvény intézkedései ellen vétők, a jogtalanul telepitők, s a felsőbb hatósági engedély, illetőleg megbizás nélkül telepitési ügynökséggel foglalkozók szigoruan megbüntethetők legyenek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Uj telepek létesitése és a hozzátelepités között a megóvandó érdekek szempontjából, lényeges külömbséget nem látok. Sőt azt tartom, hogy a hozzátelepités gyakran még nagyobb óvatosságot és elővigyázatot és az összes körülményeknek alaposabb mérlegelését igényli, mint uj községeknek alapitása. Azért a hozzátelepitést is, kizárólag az államnak tartanám fel. Munkástelepek létesitése vagy külterületeknek házhelyekké való átalakitása, véleményem szerint nem áll összeköttetésben a telepitéssel s mint eddig, jövőre is egyeseknek és a községeknek jogkörében volna meghagyandó.

Az örökbérletet, mint a mely forma a magyar nép természetével meg nem egyezik, és a már eléggé zilált birtokviszonyok további összebonyolitására vezethetne, nem vélem alkalmazhatónak.

Nagy súlyt nem helyeznék a felesbérleti rendszerre sem, mert köztudomásu dolog, hogy minden gazdálkodási rendszer között a legkezdetlegesebb a feles gazdálkodás: de ott, a hol magától való kifejlődésére meg vannak az előfeltételek, ez elé akadályokat nem görditenék.

II. Magántelepités.

Ad 2—11. A mint már fentebb voltam bátor előadni, a magántelepitést megengedhetőnek nem tartom.

III. Állami telepités.

Ad 12. Az állami telepitésnek sikeres keresztülvitele nagy pénzerőt igényel.

A mostani pénzügyi viszonyok közt azonban alig remélhető, hogy erre a czélra egyszerre egy nagyobb összeg fordittassék.

De mégis gondoskodni kellene arról, hogy a szükséges pénz, legalább bizonyos idő mulva, az államnak e czélra rendelkezésére álljon.

Ezt ugy vélném elérhetőnek, hogy a telepitési alapot fentartanám, s azt évenkint a földmüvelési tárcza költségvetésében legalább 2—3 millió koronával dotálnám.

A telepváltságok és kamatok fejében visszafolyó összegek szintén a telepitési alapnak jövedelmét képeznék. Igy a telepitési alap növe-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

kedése biztosittatván, az állam egy folyton fokozódó akczió vitelére nyerné meg az anyagi segédeszközöket.

Ad 13. Kivánatos. De vigyázni kellene arra, hogy egyes vidékek teljesen erdő nélkül ne maradjanak.

Ad 14. Nagyon előnyösnek tartanám, ha oly vidékeken, a hol a mezőgazdasági müvelésre alkalmas hitbizományi birtokok nagy százalékát képezik az összes földbirtoknak, egyes ily birtokok szabad egyezkedés alapján állami erdőbirtokokért elcseréltetnének.

Ad 15. A telepitést a tulajdonjog megtámadása nélkül kivánnám végrehajtani.

Az a tapasztalat, hogy a földbirtok értéke — hosszu időszakokat véve számitásunk alapjául — folyvást emelkedik; mig ellenben a pénz értéke csökken. Ennélfogva, ha városok és községek ma teljesen kártalanittatnának is a telepités czéljából igénybe vett földbirtokaikért, elesnének törzsvagyonuknak jövőben bizton várható értéknövekedésétől. Már pedig a városok egyfelől oly jelentékeny terhekkel küzdenek, másfelől pedig oly nagy nemzeti feladatok megoldására vannak hivatva, hogy erejüknek csökkentését nem tartanám sem méltányosnak, sem a közérdekkel megegyeztethetőnek.

Ad 16. Czélszerüségi szempontok kivánatossá teszik, hogy csak oly egyének fogadtassanak fel telepesekül, kik körülbelől 2000 korona értékkel birnak; de én a telepesek megválasztásánál sokkal nagyobb súlyt helyeznék a kiszemelt egyének erkölcsi tulajdonságaira.

Középbirtokok alakitása helyenkint kivánatos volna. Ezt a kérdést azonban nem a telepités kérdésében, hanem a farm-bérletek alakitása által vélném megoldhatónak, ugy a mint az Temesmegyében a földmivelésügyi kormány által, két esetben sikerrel keresztül vitetett.

Ily bérleteknél ki lehetne kötni, hogy a farm-bérlő a bérelt birtokot az évek bizonyos sorozata után, előre meghatározott ár mellett megválthassa.

Munkástelepek létesitését ugyan kivánatosnak tartom, de ezt a kérdést nem vélem a telepitéssel összefüggőnek.

A telepitésnél irányelvül tüzném ki azt a szabályt, hogy egy telepes se kapjon több földet, mint a mennyit maga háznépével együtt megmüvelni képes. Ennek következtében az uj telepeken addig, mig a földbirtok fel nem szabadul, egy napszámos osztály

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

megélhetésére nem kinálkozik tér. Nagyobb telepek alakitásánál azonban czélszerű volna néhány házhelyet, megfelelő kerttel, iparosoknak fentartani. Munkástelepek alakitásának szüksége rendszerint csak iparvállalatoknál és latifundiumoknál fog előállani. Mindkét esetben a munkaadó volna kötelezendő megfelelő munkástelepek létesitésére.

Ad 17. A telepitésről szóló törvény módositásáról nézetemet már a fentebbiekben volt szerencsém előterjeszteni.

IV. Parczellázás.

Ad 18. Nagyobb birtokoknak parczellázása, minden oly esetben állami támogatásban volna részesitendő, hol nem egyeseknek üzérkedése képezi ezen müveletnek inditó okát, hanem az a lakosság valódi szükségleteinek kielégitésére irányul.

A nemzeti erő legdúsabb forrása az egészséges földmüvelő osztályban található fel. A földmüvelő osztálynak helyzete pedig csak ott nyugszik szilárd alapokon, a hol a földmüveléssel foglalkozó népesség jelentékeny része tulajdonosa annak a földnek, a melyet saját kezével megmüvel. Azért nagy jelentőséget tulajdonitok minden rendszabálynak, mely a föld aránylagos megosztását előmozditja.

Azt hiszem, hogy egy helyes alapokon nyugvó parczellázás, mely egyes túlnépes vidékeknek földéhes lakosságát fekvő birtokhoz juttatja, az agrár viszonyok terén észlelt számos bajt orvosolna és ezen a téren nagyobb eredményeket volna képes felmutatni, mint a telepités.

Az előbbeni években Békés-, Csanád- és Aradmegyékben fellépett munkásmozgalmak Temesmegyére ki nem terjedtek. Ezen jelenséget annak tulajdonitom, hogy a földbirtok kedvező megoszlása folytán nem találtak termékeny talajra.

A parczellázás támogatására alkalmas rendszabályoknak tekinteném, ha az erre szolgáló okiratok bélyegmenteseknek nyilvánittatnának és az érdekeltek az átruházási illeték megfizetésétől felmentetnének. Az állam továbbá magára vállalhatná a felméréssel és a szétosztási tervek elkészitésével egybekötött költségeket, sőt a menynyiben a közérdek a parczellázás keresztülvitelét különösen kivánatossá teszi, a parczellázandó földbirtokon fekvő jelzálogterhek szét-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

osztása, az állam közbenjárására esetleg annak garancziája mellett eszközöltethetnék.

Ezen előnyök és kedvezmények nem biztosithatók feltétlenül minden parczellázásnak. Egyes esetekben ugyanis a parczellázás nem a birtok arányos megoszlását előmozditó müvelet, hanem üzérkedés, mely a közérdekkel össze nem egyeztethető. Azért véleményem szerint, minden egyes esetben külön volna elbirálandó, hogy az állami kedvezmények engedélyeztetnek-e és mily mértékben?

Ad 19. 1000 kat. holdas vagy annál nagyobb birtokterületek parczellázását részesiteném állami támogatásban.

Kisebb birtokok parczellázása, ott, hol a viszonyok azt megkivánják, állami támogatás nélkül is keresztül fog vitetni.

De ettől eltekintve, a középbirtokok számának kevesbitését nem tartom előnyösnek.

Ad 20. A parczellák területeinek minimumát nem korlátoznám. Kivánatosnak tartanám, ha parczellázások keresztülvitelénél a napszámosok is kapnának anyagi erejükhez mérten 1—2 hold földet. A maximumot 30 holdban állapitanám meg. Nagyobb uradalmak parczellázása alkalmával azonban megengedhetőnek, sőt kivánatosnak tartanám, hogy a felosztásra kerülő terület 25 százaléka középbirtokok alakitására fordittassék.

Ad 21. Parczellázásoknál sem az örökösödési, sem a tulajdonjognak korlátozását szükségesnek nem vélem.

Ad 22. A parczellázásnál felmerülő hiteligények, az állam támogatása, illetőleg közbenjárása mellett, részben jelzálog-intézetek, részben pedig hitelszövetkezetek által volnának kielégitendők.

Nedeczey János.

ad I. 1. pont. Nagyon is szükséges, hogy az állam telepités tevékenységét szélesebb keretben folytassa.

1. Először is nemzeti érdekből azért, hogy a magyar állam a telepesek osztályában egy oly uj erős nemzeti réteggel szaporodjék, mely a nemzetnek önfentartási ösztönéből hozott ez irányban áldo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

zatait ismerve, érezve, azok áldásos gyümölcseiből megerősödve, önmagát a nemzet — hazaszeretetből — dédelgetett gyermekéül tekintse.

2. Másodszor czélszerüségi érdekből azért, hogy a telepités áthidaló és uttörő eszköz legyen a közgazdasági viszonyok egyensulyozásában.

a) Nevezetesen, hogy a felszaporodó földmivelő elem és a nagy birtok, különösen a holtkézen levő birtok között, vagyis a munkát kereső emberi erő és a tulajdonjog sérthetetlensége között szocziális viszonyainkat egy olyan megoldás felé terelje, hol a telepités, mint államilag biztositott jövőjü uj eszköz a törekvő embernek állandó megélhetést nyujt, a jelenlegi birtokosnak pedig biztositja a tulajdonjog lehetőleg teljes ellenértékét, illetve annak jó gyümölcsözését. A hol példaszerüleg az intensiv gazdálkodás állittatván fel az extensiv helyére, a nagyobb jövedelmezőség s a több közhaszon lesz megteremtve, ugy hogy ez a latifundiumok tulajdonosát is kárpótolja, s a munkást is honorálja.

Hol a magának dolgozó földmives, egy reá nézve kellemesebb s tetszése szerint beosztott és az idő legokszerűbb kihasználásával teljesitett munkát végez, a hol a munkát nem pénzért, tehát egy más értéknek veszteséggel forgalmi értékre történt felváltásával kell honorálni, hanem hol a munka várható haszonért közvetlenül és közvetitő veszteség nélkül lesz gyümölcsözővé.

b) Czélszerüségi érdekből továbbá azért kell a telepitést közgazdasági érdekeink előmozditására, államilag fejleszteni, mert ez uton a telepitetteknél a különben kárba veszett és másként ki nem használható emberi munkaerőt a házi ipar meghonositására legsikeresebben lehetne reá vezetni. A gazdasági munka szünetelése alatt, valamint az utóbbira, egyéb hivatásuk mellett nem használható családtagoknál szükséges a munkaerő okszerü kihasználását, példát nyujtólag bevezetni és az eddig egyáltalán s tisztán csak a föld hasznára utalt embert, más jövedelmi forrás igénybevételére is képeztetni, őt az elégületlenségre szolgáló keresethiánytól s főleg a tétlenség veszélyétől elszoktatni.

A telepités körüli állami érdekek csak az állam által eszközölt vagy felügyelt és vezetett telepités utján érhetők el, azért a kellően

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szabályozott magántelepités mellett, főleg az állami közvetitéssel eszközlendő telepités érdemel országos támogatást.

c) Végre fejlesztendő a telepités, mert a szövetkezetek alkotására az egymásra utalt telepes sorsának egyenlőtlensége folytán legalkalmasabb; s a szövetkezetek által lesz csak a vagyonmegtakaritás, de főként a munka és takarékossági kedv növekedése biztositható. A szorosan vett, s a föld tulajdonjogának megszerzését biztositó telepités mellett az állandóság jellegével biró hosszu bérletek és illetve az örökbérlet szerinti bérrendszer okszerü szabályozása, alkalmazása és bizonyos körülmény fenforgásánál állami kedvezményekben való részesitése, különösen főfigyelmet érdemel, és a holt kézen levő birtokok és a nagy birtokokkal szemben szükséges.

A feles rendszer csak pontosan szabályozandó; de egészben a magántevékenység keretében hagyandó, mert ez az állami czélok közvetlen szolgálatára alkalmatlan.

ad II. 2. pont. Állami közvetitéssel, s csak a mennyiben ez lehetetlen, nagy állami kedvezményekkel kell a nem állami birtokokon telepiteni. Az állami közvetités a telepitést szövetkezeti szervezettel kapcsolatosan valósitsa meg, és a szövetkezetet állami betétek és a telepesek részéről annak idején megszerezhető üzlet részjegyzések által gyámolitsa. Az állami felügyelet és irányitás a hivatalos állami közigazgatási tényezők mellett a központositott hitelszövetkezeti szervezet utján is eszközlendő. A telepitéssel együtt a házi ipari foglalkoztatás és annak állami gyámolitása egyidejüleg szervezendő.

Az állami közvetités nélkül létesülő telepités csak részbeni feltétlen tulajdonjogszerzéssel és a külső földterületek hosszu idejű bérletével, esetleg örök bérletszerü bérviszonyával foganatositandó. Ezzel kapcsolatosan a szövetkezeti szervezkedés és a házi ipar valamelyik ágának bevezetése főfeltételül tüzendő és e telepités nagy állami kedvezményekkel gyámolitandó. A telepes házak, mint uj alkotások, egy egész emberöltőn minden adótól mentesitendők. A nagybirtoknál a föld haszna ugy is csak a földadóban nyujtván állami adójövedelmet, a telepitésből sem a telepitő, sem a telepitettre semminemü más adó kiróható ne legyen, sőt a mennyiben a telepités intensiv gazdálkodási eredménye meliorationális tendentiáju, a telepitvényeken a földadó is leszállitandó. Mivel pedig a holt kézen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

levő birtok és a nagybirtokok általában a telepitéses bérrendszer által közgazdasági s jellegző hátrányaikat elveszitik, a nagybirtokokra hárulható progressiv adóktól az igy lekötött birtokrészek mentesitendők, sőt az illeték egyenérték fizetése és az átiratási százaléktól is ezen uj jogviszony tartama alatt a holt kézen levő és más birtokok menten tartandók. A telepes bérlők és a földtulajdonos egymáshozi jogviszonyainak harmadik személyek elleni megvédése, törvényhozásilag, kivételes módon is biztositandó.

ad III. A magántelepités engedélyhez kötendő, nehogy a magános által létesitett telepitési jogviszony bizonytalansága mellett veszélyes concurrense legyen az állami telepitésnek, s nehogy ez az intézmény czélját megakaszsza és az az iránti bizalmat megingassa.

ad IV. A telepitési terület meghatároztassék. A legalább 12 családnak szükséges terület képezzen egy területet, s a nép által még mindig jól ismert urbéres telekállománynak mértékét megközelitő középarányos térméret szerint, mindenütt egységesen egynegyed urbéri telekállomány képezzen egy-egy telepes helyet és ezen terület egy egész telek nagyságáig legyen bővithető, természetesen erdőállomány kötelezett nyujtása nélkül. A középbirtokok és munkástelepek alkotása, a hol ezt közérdek követeli és pedig az előbbi, csak az állami közvetités költségeinek teljes megtéritésével, az utóbbi pedig csak az időközi foglalkoztatás biztositása mellett, — engedtessék meg. A munkástelepek szervezésének szintén állandósági jelleggel és lehető állami kedvezménynyel olyszerüleg kellene foganatositтatnia, hogy az az évnek bizonyos részére is; de minden évben ismétlőleg, esetleg az év különböző szakaiban, különböző helyen müködőleg organisáltassék.

ad V. A telepeseknél legfeljebb az együttesen gazdálkodó és egy tűzhelyen levő családtagok kötelezettségeire lehet az egyetemlegességi jogviszonyt megengedni, ellenben az egyesek kötelezettségének kijátszása ellen, törvényhozásilag minden védeszközt igénybe kell venni.

ad VI. A telepitő különféle felekezetüeket egy helyre rendszeresen ne telepitsen, azonban a mennyiben ezt mégis teszi, vagy tenni kivánja, ez megnehezitendő olyként, hogy a telepítő kényszeritve legyen a telepitettek kisebb számból álló vallásfelekezetének is, igy

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tehát legalább 2 felekezetének részére az azok hitéletéhez szükséges eszközökről maga gondoskodni.

ad VII. Az 1894. évi V. t.-czikk 7. §-a helyett a hitelszövetkezetek igénybevételét kellene beilleszteni s a menynyiben a telepes- és bérrendszer általában más intézkedéseket igényel, a 3. 5. 6. §§-ok is olyszerüleg volnának módositandók, hogy a telepitő és telepitett jogviszonyának állandóságában találná a legfőbb garantiát.

ad VIII. A telepes kötelezettségeinek biztositása a telep közérdekeül tekintendő és ezért a telepes kimozdítása, szigoru feltételekkel úgy szabályozandó, hogy az ellenszegülő, vagy képtelen, de leginkább rosszhiszemüleg eljáró telepes telepesi jogai kimozditása esetén telepes társainak egyetemére, illetve szövetkezetére szálljanak a kötelezettségekkel együtt olykép, hogy a telepről szóló rendelkezés a kötelezettségek pontos teljesitése mellett és az ujólag telepitett, megfelelő személyi képesitése esetén, a telepesek jogát képezze. A telepités sikerének teljes meghiusulta esetére a telepitő kártalanitása kellő védelmi alappal birjon.

ad IX. A telepbirtok feloszthatlansága határozott időre kimondandó, ellenben a közös birtoklás egy család részére biztositandó. A tulajdonjog átruházása a telepitett társak és a telepitő jogsérelmei nélkül a telepitési szabályzat korlátain belől, tehát korlátozva, megengedhető. Az öröklési jog hasonlóan.

ad X. E pontban már fennebb, különösen ad II. 2. p. a. az adókedvezmények, a hitelszövetkezetek gyámolitása, a házi iparnak egyidejüleges állami szervezése és a házi ipar productumainak értékesitése tekintetében mondottakkal vélek megfelni. A telepbérleteknél pedig a holt kézen levő és nagybirtokok tulajdonosainak joggal követelhető biztositására törvényhozásilag vélném az intézmény állandósitása által a kellő garantiákat egy megfelelő törvényben megadhatónak.

Esetleg ez utóbbinál államilag közvetitett bérrendszer is volna létesithető, s ennek nagyfontossága nem csak a telepitvényes osztály helyes szervezésében találná meg gyümölcsét, hanem a latifundiumok használati rendszerének átalakitásához nyujtana biztos alapot.

ad XI. Központositott hitelszövetkezetek utján, az állam indirect közvetitésével.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ad III. 12. Az állami telepités a földmivelésügyi miniszterium és a kereskedelmi miniszterium tárczájának évi költségvetéséből nyerjen együttes fedezetet, mert a házi ipar meghonositása nemcsak ipari fejlődést biztosit, hanem egy különben elveszett nagy emberi erőt segit kihasználni, s igy a telepités e czélra leendő kihasználása, mint nagy közczél, a kereskedelmi tárcza dotatiójára is rá van utalva. Külön telepitési alap létesitése pedig a két tárcza éber vezetőképességét és ellenőrzését csak bénitaná és ujabb szervezési költséget igényelne.

ad 13. A mennyiben az erdészeti czélok biztositása megengedi, mindenütt.

ad 14. Feltétlenül kivánatos.

ad 15. Feltétlenül kivánatos, sőt némely vidéken nélkülözhetlen egy kisajátitási jogot biztositó ilyen intézkedés, mert az állami telepitési jog kérdése sokkal fontosabb közérdeket képvisel, mint a kisajátitási jogot biztositó más alárendeltebb kérdések, melyeknél nemcsak az állam, hanem kisebb jogszemélyek is kisajátitási joggal birnak.

ad 16. 600 korona értéket készpénzben beruházni képes telepeseket. A középbirtok és munkás telepekre már fentebb nyilatkoztam.

ad 17. Már fentebb nyilatkoztam.

ad IV. 18. 19. A telepes bérrendszer állami közvetitésével is a nagybirtok parczellázása támogatásban részesitendő. 2000 holdnyi területnél kisebb birtok parczellázása csak kiváló közérdek figyelembe vételével volna állami támogatásban részesitendő parczellázás esetén.

ad 20. 21. A parczellák területi minimumáról és maximumáról a telepes birtok nagyságánál már nyilatkoztam. A tulajdonjog változási és örökösödési jog korlátozására szintén fentebb nyilatkoztam.

ad 22. A parczellázás utáni hiteligények jelzálogi biztositó okirattal kapcsolatos személyi hitel kihasználásával, hitelszövetkezetek utján volnának kielégitendők.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Dr. Purgly Sándor.

I. Általános. 1. Szükséges, szocziálpolitikai, nemzeti és közgazdasági szempontból. Az örökbérleti és felesbérleti rendszer egyelőre másodsorban jöhetne figyelembe. Magántelepités, állami felügyelet, helyes irányítás és a telepesek tulajdonjogának megfelelő korlátozása mellett szélesebb alapokra fektetheti a telepitési tevékenységet. II. Magántelepités. 2. Magánbirtokoknak felhasználása első sorban kivánatos. Indokok: védelem a nagybirtoknak idegen kézre való jutása ellen; eladósodott nagybirtokok a spekulácziók elkerülésével közvetlenül vevőkre találhatnak; az ilyes rosszul, vagy extensive kezelt birtokok jobb művelés alá kerülnek és végül, hogy sok esetben a kis parczellákat bérlő existencziák helyébe egy erőteljesebb kisbirtokososztály megalakulhasson. A megkönnyités első sorban alkalmas telepesek szerzéséből és a pénzügyi lebonyolitás gyakorlatias keresztülviteléből áll. A földmivelési miniszterium tartsa számon az eladandó nagyobb földbirtokokat és szólitsa fel esetleg a tulajdonosokat a telepitésre. Fogadjon el bejelentéseket a telepitésre felajánlott birtokokról és küldjön azokról részletes leirást a gazdasági egyesületekhez. Szerezzen be adatokat a közigazgatási hatóságok és magán egyesületek utján a telepitésre alkalmas és birtokszerzés végett kifelé gravitáló nép felől; a tulajdonos és települni szándékozók közötti alkudozásokat a miniszter egy bizalmi embere által vezettesse. Mindebben az állami felügyelet alatt álló és törvénynyel engedélyezett telepitési bankra nagy szerep várna. A jelzett feladatok nagy részét ennek kellene átvennie.

3. Igen, azonban az 1894. évi V. t.-cz. különösen 9. §-ában előirt hosszadalmas és bonyodalmas ut helyett a második pontban megjelölt közvetlen eljárás lenne ajánlatos.

4. Igen, de ne holdankint, hanem földérték szerint. Ugyanis 4000 koronánál kisebb becsértékü birtokrész ne legyen, a maximu-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mot esetről-esetre a birtok nagyságának, minőségének, a települők kvalitásainak figyelembe vételével a miniszter állapitsa meg, azonban a 4000 korona tizszeresénél nagyobb értékü parczellát nem engedélyezhet. Munkástelep lehet kisebb is.

5. Eltiltandó.

6. Nem. Még nem csinált bajt a telepes községekben.

7. A negyedik § lenne módositandó olyformán, hogy a 4000 koronánál nagyobb értékü birtokrészek tulajdonosai 400 n. ölnél nagyobb telket is kaphassanak, 1000 n. ölnél azonban nem nagyobbat. A hetedik § alól a telepitő felmentendő. Mivel ajánlatos a telepités sikere érdekében, hogy a telepes maga épitse fel a házát.

8. A telepes kimozditható, ha az első két tőke és kamatrészletet nem fizeti, vagy ha később két ilyen részlettel hátralékban van. Ha már tiz részletet fizetett, akkor négy részlet, ha husz részletet, vagy ennél többet, akkor hat részlet hátraléka esetében. A birói eljárás költségek s gyorsaság tekintetében kivételes kedvezményekkel legyen összekötve.

9. A telepbirtokok akkumuláczióját megakadályozandó törvényes megszoritás legyen, hogy telepes községben senkinek sem lehet a negyedik pontban körülirt becsértéknél nagyobb birtoka; birtokmegoszlás az ugyanott megjelölt legkisebb becsértékén alól kizárandó. Az örökösödési jog az ilyen legkisebb birtokrészletre korlátozandó, vagyis az ilyen birtok nem osztható fel apróbb részletekre. Az egyes telepekre tiz évi időtartamra megterhelési és elidegenitési tilalom vezetendő, ezen időn belől és ezentul is elővásárlási jog illesse meg az államot, másodsorban a telepitő magántulajdonost illetőleg jogutódját, ha a vételárhátralékok az ő javára lennének bekebelezve, ellenkező esetben a vételárhátralékokat leszámitoló vagy már a telepitésnél financirozó bankot, vagy magán egyént. Az elővásárlási joggal birók természetszerüen a telepes község több telepbirtokát is megvehetik, azonban ujra való eladásánál a már kifejtett korlátozások részükről is betartandók.

A tulajdonjognak ezen korlátozásai feltétlenül fennállanak a vételár kifizetéséig, azonban ettől számitott további öt évig az elővásárlási jog a telep eredeti vételára mellett fenntartandó a fentebbiek részére.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

10. Közvetlenül, ugy mint a második pontban jeleztem, közvetve bélyeg- és illetékkedvezmények (szerződés, átirás, vételár, hátralék, kölcsönbekebelezés és engedményezés illetékmentessége) mérnöki megosztási, vizlecsapolási és talajjavitási müveletek teljesitésével; és gépekre, valamint jószágállományra és egyéb felszerelésre való előleg nyujtása.

11. Legczélszerübben egy megfelelően, tisztán telepitéshez és parczellázásra szervezett, a törvényhozás által engedélyezett és annak ellenőrzése alatt álló bank utján, melynek czimleteiért az állami részletesebben meghatározandó korlátokon belől, szavatol.

Ezen banknak üzletköre felöleli a telepitéssel és parczellázással járó összes funkcziókat, azonban oly müveletekkel, melyek ezzel nincsenek szoros kapcsolatban, nem foglalkozhatik. Azon ellenvetés, hogy a nagyobb arányu parczellázás és telepités folytán a jelzálogos czimletek amugy is nagy száma még jobban megnövekszik, nem igen jöhet figyelembe, mert a magánbirtokok ilyetén feldarabolásánál amugy is nagy összegü, rendszerint záloglevélkölcsönök kerülnek visszafizetésre, ugy hogy voltaképen csak más természetü kibocsátásról lehet szó. Czimletek elhelyezését nagyon elősegitheti az állami garantia, még akkor is, ha a papirok 75 %-os megterhelés alapján bocsáttatnak ki.

III. Állami telepités. 12. Külön alapból, nehogy a telepitési akczió időnként könnyebben megszakittassék.

13. Igen.

14. Igen.

15. Lehetőleg elkerülni, s csak kivételesen, ha ezek a birtokok a mezőgazdasági művelésre különösen alkalmasok és a hozzátelepitést az illető község birtokmegoszlásának feltünő aránytalansága indokolja.

16. Nemcsak a vagyoni képességre, de a telepitendők morális tulajdonságaira különös figyelem forditandó. A vagyoni képesség, ha a telepitendő birtok megfelel a czéljainak és a fizetési és egyéb föltételek megfelelők, másodlagos kérdés. Ügyelni kell arra, hogy a telepes ne váltson magához erejét meghaladó nagyságu birtokot. Különösen a telepes családból kitellő munkáskezek számát értem. A házát mindenesetre a magáéból tudja fölépiteni. Munkástelepek

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alakitása nagyon ajánlandó, ezeken a telepeken házépitési kölcsön is nyujtandó.

17. Az elmondottakban foglaltatik.

IV. Parczellázás. 18. Elvben nem, csak akkor, ha a birtok tulajdonosa ezért a földmivelési miniszteriumhoz folyamodik, a mely azután a nem tulhajtott spekulácziókból eredő parczellázást az emlitett bank igénybevételével végrehajtja; ez esetben a parczellázás mindazon törvényes kedvezményekben részesülhet, mely a kérdéses bank utján végbemenő müveleteket megilleti.

19. Már némileg törvényesen szabályozva van.

20. A legkisebb parczella 2000 korona becsértékü legyen. A maximumot a pénzügyminister a földmivelésügyi ministerrel együtt állapitsa meg. A birtok fele becsértéknek azonban oly formán kell megoszolnia, hogy egy-egy birtok darab 20,000 koronánál nagyobb becsértékü ne legyen; ilyenformán a földarabolt birtok összes értékét 400,000 koronára véve, annak fele, legalább is tiz tulajdonos között oszlik meg.

21. A tulajdon és örökösödési jog korlátozása, az állami támogatással végrehajtott parczellázásnál, a telepitésnél megjelölt elvek szerint, azonban enyhébb megszoritásokkal és hozzásimulva ahhoz a reális körülményhez, hogy ilyen földarabolásnál nem egy uj község szervezéséről van szó, alkalmazandó.

22. Az emlitett bank utján, esetleg vidéki pénzintézetek olyatén közremüködésével, hogy ezek ily fajta követeléseiket a kérdéses bankra engedélyezik és a parczellázásnál való közremüködésükért, valamint a kölcsönrészletek behajtásáért és netaláni szavatosságukért mérsékelt jutalékban részesülnek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Id. gr. Ráday Gedeon.

Mielőtt a Nagyméltóságod által kitüzött kérdőpontokra megadnám szerény véleményemet, indittatva érzem magamat a nagyfontosságu telepitési akczióra nézve, általánosságban is kifejteni egyéni nézetemet, kivált azon irányokban, melyek eddig még nem részesültek figyelemben, vagy csak némileg.

Nem szükséges hangoztatnom, hogy a telepitési tevékenység ugy fontossága és nagy hasznu volta felől át vagyok hatva, de e helyen is nyilvánitani kivánom, hogy teljes siker csak ugy érhető el nézetem szerint, ha oly alapon létesülnek a telepek, hogy ugy a község, mint a lakosok bensőleg megerősödhetnek, mert csakis ez által biztositható az ő maradandó élet és terjeszkedhető képességük. E tekintetben, ugy vélem, a legjobb utmutatóul szolgálhatnak a mult tapasztalatai.

Öt pontban bátorkodom általános szempontu nézeteimet *előterjeszteni:*

A. Hazánkban már régente is történtek telepitések, s ezekből merithető a tanulság a jövőre nézve is. A legrégibb telepitéseket a katonai kincstár létesitette a volt bánsági határőrvidéken s be kell ismerni, hogy ezek sikerültek legjobban. El lettek látva ugy az egyes telepesek, mint a községek és a közczélu intézmények mindennel, s ma valamennyi telep-község — kivált a hol németek vagy magyarok telepittettek — és a lakosság bő jólétnek örvend, teljesen meg vannak erősödve, és már kifelé is terjeszkednek, például Torontál megyében, hol igen sok oly szomszédos községben, hová eredetileg csupa szerbek telepittettek, ma már a németek, helyenként a magyarok feles számmal laknak és birtokolnak.

Az alkotmány visszaállitása után néhány évvel a pénzügyi miniszterium kezdett telepiteni, de sajnos, nem a közgazdászati, hanem főként a pénzügyi érdekek alapján; egyébként az elsők nem is nevezhetők telepitéseknek, hanem parczellázott birtokeladásnak; például Csanádmegyében, hol az óriási kincstári területeken régebben alakult és inkább munkástelepeknek nevezhető községek úgyszólván földbirtok nélküli lakosainak, az ezen időben divó földárakon adtak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

el törlesztésre családonként néhány hold földet, egyuttal és ugyanoly magas árakon juttatva közczélokra is némi földbirtokot. Ennek következménye lett, hogy néhány mostoha év közbejöttével a törlesztések fennakadtak, a kincstár jó ideig tul elnéző volt, de utóbb erősebben látott a dologhoz, a hátralékokat és a késedelmi kamatokat pontosan összeadva, azokat az eredeti vételárhoz csatolta, miáltal a szegény lakosok és a közintézmények az eredeti vételárnak majdnem kétszerese után tartoznak most kamat és törlesztést fizetni; némi kedvezményt nyujtott ugyan a kincstár, a mennyiben a törlesztési időt meghosszabbította s ez által kevesbbítette a vevők évi tartozását; de ezen községek lakosai s kivált a közczélu intézmények a legnagyobb nyomorban vannak és ily nyomor elé néznek ezentulra is a később gróf Szapáry Gyula pénzügyi miniszter által a bánságban létesitett telepitések, mivel ezeknél is a pénzügyi érdekek domináltak; ezen telepitéseknél már juttattak közczélokra váltságdij nélkül némi csekély földet, azonban nem tulajdonul adták, hanem csak határozatlan időre használatul.

Nagy haladás mutatkozik már a földmivelésügyi miniszterek által létesitett telepitések körül, bár az 1894: V. t.-cz. életbelépte előtt ezekben is csak használatul adattak közczélokra földek át, de már megfelelőbb mennyiségben.

Az emlitett törvény életbeléptetése óta már teljesen életképes alapokon alakulnak a telepitések. Ezen példák tanulsága szerint a szolid alapra épült telepitvények életképesek, megerősödnek, sőt kifelé is terjeszkednek, mig az elégtelen alapon létesitett telepek sinlődnek, sőt az elpusztulás felé közelednek; ezeken csak az segithet, ha Nagyméltóságod figyelmét ezek felé is kiterjesztendi s az 1894. évi V. t.-cz. bölcs és üdvös intencziói fonalán a mult téves irányát a lehetőségig reparálni kegyeskedend.

B. A telepitéseket nézetem szerint lehető nagy mérvben kellene folytatni, de szabadjon azon erős meggyőződésemet hangsulyoznom, hogy a régebbiekről sem szabad megfeledkezni, mert azok már megvannak, s ezek megerősitése elérhető lesz, ha Nagyméltóságod támogatását irányukban, — s mindenek felett a többször emlitett telepitési törvény nemes és sikert biztositó rendelkezéseit, — a lehetőség határai között legalább a közczélu intézményekre nézve

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

utólag kiterjesztendi, oly formán, hogy a hol csak kevés föld adatott ily czélokra, ott az lehetőleg pótoltatnék; de a közczélra adott földek most már mindenütt tulajdonjoggal adassanak által ugy, mint a legutolsó telepitéseknél; ott pedig, a hol a régibb időben csak váltságdij mellett adtak közczélu földet, ott ilyeneknek még törlesztetlen váltságára volna törvény által elengedendő. Mint mondám, ezen községek már fennállanak, ha pedig elsenyvednek bennök azon intézmények, melyekre az 1894: V. t.-cz. oly nagy sulyt fektet, mint közczéluakra, meglazuland a lakosokban az összekötő erkölcsi kapocs, a mely amazokban központosit, és kivált idegen nemzetiségek közé ékelt magyar községekben könnyen megtörténhetik a szétbomlás s ezen községek elveszithetik eredeti jellegöket, mit számtalan példa igazol Krassó-Szörény- és Hunyad-megyékben máris tudomásom szerint, a hol az eredetileg magyar lakosok teljesen elolához sodtak.

C. Nagyméltóságod által meginditott telepitési uj irány nagy és üdvös sikernek néz elébe, csakhogy szerény nézetem szerint a felhasználható pénzalap nagyon csekély a fontos feladat nagyságához, s ezért kivánatos, sőt elkerülhetetlennek tartom a telepitési alap megnagyobbitását, s azonkivül annak a kellő törvénybe leendő foglalását, hogy az eladott kincstári birtokok még törlesztetlen váltsága és a telepesek által befizetendő törlesztések csakis telepitési czélokra forditandók. Ezáltal lehetne oly alapot összehozni a földmivelésügyi miniszter kezelése alá, mely ha nem is teljes mérvben, de legalább megközelitőleg megfelelő lenne a közgazdászati, közvagyonosodási és e mellett magyar érdekü óriási feladat nagyságához. Bátorkodom erős meggyőződésemet kifejteni azzal, hogy ez intézkedés az állami vagyon érdekeit is szolgálná, mert az ide forditott összeg megmarad az állami vagyonnak, mig eddig mint ilyen örökre elveszett, mert az eladott birtoknál befolyó összegek egyszerüen mint bevételek az évi szükségletek fedezetére forditattak. Mint telepitési alap utólag vissza fognának térülni, időközben kiszámithatatlan hasznu nemzeti és közgazdászati czélokat mozditva elő.

D. A telepitési ügyre vonatkozólag van szerencsém most egy eszmét megpenditeni, talán a jövő meg fogja érlelni. Meglehet, hogy elszigetelten állok e tekintetben, de nézetemet mind a mellett nem

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hagyhatom érintetlenül. Már régebben, ugy ujabban is kimondatott, hogy csak oly egyének fogadtatnak be telepesekül, kik legalább 2000 korona készpénzt tudnak kimutatni. Igénytelen nézetem szerint is, valamint a telepités és az illető megélhetése szempontjából ez minden esetre előnyösnek tünik fel, mert az illető a gazdasági szükséges eszközöket és felszereléseket sajátjából képes beszerezni, és az első termésig családját fentartani, mig ellenben egy ily vagyonkával sem biró telepes már reá szorul mindezen dolgokban a telepittető segélyére, támogatására. — Mind a mellett a telepitések jövője megerősödésének és terjesztésének szempontjából azt tartom és hiszem, hogy a mezei munkások, illetve gazdasági cselédekből jól kiválasztott telepesek sokkal hamarább erősbödnének meg és a telepittető által előlegezett berendezési és felszerelési, valamint az első megélhetéshez szükséges segélyek megnövekedő váltság tartozásaikat könnyebben és pontosabban törlesztenék, mint a jelenlegi rendszer mellett beállitott telepesek. Kevés kivétellel a 2000 koronával rendelkezők, gazdák vagy ilyenek családtagjai, ezek kivált az alföldiek szántás, aratás, kapálás és kaszáláson kivül egyéb gyalogmunkával nem foglalkoznak és kényelmesebb életmódhoz vannak szokva. Az uj telepeken pedig erősebben és többfélekép kell munkálkodni, mert — kivált az első években — telepföldjeik megmüvelésén kivül egyéb — külső kereset után is kellene nézniök, erre pedig a gazdaféle magyar ember nem könnyen szánja reá magát; ellenben azt kell hinnem, hogy azok, a kik egész életökben magok és családjukat folyton két kezük munkájával tartják fenn, s igy munkához szokottak és ebben nem is válogatók, sokkal hamarább bele szoknának az uj helyzetbe, több odaadással dolgoznának, s szerényebb igényeik mellett, hamarább és könnyebben teljesitenék kötelezettségeiket. Magánbeszélgetések alkalmával hallottam ellenvetéseket, ismerem azon nézetet, hogy a tapasztalás nem ád nekem igazat, hogy a hol ilyenek telepittettek, azok nem boldogultak és visszatértek régi életmódjukhoz és ismét egyszerü mezei munkások lettek. Nem vitatom, hogy ily esetek fordulhattak elő, de azok a telepitések nem is voltak egészséges alapon létesittettek és azokban tönkre mehetett nemcsak a vagyontalan mezei munkásból befogadott, de a 2000 koronával biró telepes is, mert annak a 2000 koro-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nának egy vagy másfél év mulva már se nyoma, sem hire. Nem a munkakerülő vagy léha egyének után kell megitélni a qualifikátiot; minden telepest jól meg kell választani, igy a munkások közül vállalkozót is.

Azonban ezen nézetemet bennem egy még fontosabb tekintet érlelte meg; nézetem szerint a mezei munkások közt is ép a magyar alföldön elterjedt szocziálista mozgalom egy ellenszeréül is szolgálhatna az, ha becsületes és izgatókra nem hallgató mezei munkások esetleg kipróbált szorgalmu és hüségű gazdasági cselédek is fogadtatnának be telepesekül; ha látná a mezei munkások zöme, hogy a mig a szocziálista izgatók követői ezektől csak üres szavakat és kilátásokat nyernek, addig oly munkások, a kik ezekre nem hallgatnak, juthatnak földtulajdonhoz és boldoguláshoz. Azt hiszem ily példák nagyban csökkenthetnék az izgatók táborát.

Egyébként, a mint jeleztem is, ezen eszmét csak érinteni kivántam most, a telepitési alap aránylag csekély volta ugy sem engedné meg jelenleg az eszme megkisérlését, mert tagadhatlan, hogy az ily telepeseknek nyujtandó előleg még inkább gyengitené az alapot.

E. Végül és mielőtt a Nagyméltóságod által kitüzött kérdő pontokra áttérek, szabadjon Nagyméltóságod becses jóakaratába ajánlani azt, hogy az uj telepeken lehetőleg minél előbb épülnének fel a templomok; ez nemcsak azért kivánatos, hogy a telep lakói uj otthonukban a vallás erkölcsi támaszában részesülhessenek, de azért is kivánatosnak vélem, mert mig nem áll fenn a templom, a maradandóság biztonságának és az együvé tartozásnak közérzülete és tudata szenved, s a községnek kifelé sincsen meg az imponáló tekintélye, a mi pedig nemzetiségek közé létesitett telepitésnél felette kivánatos.

Ezen általánosságban előadottak után Nagyméltóságod által kitüzött kérdőpontokra igyekszem igénytelen nézeteimet előadni.

I. Általános.

1-ső kérdőpont. Nézetem az, hogy a telepitési tevékenységet okvetlenül a lehető legszélesebb alapon kellene fejleszteni, egyfelől a néptelenebb nagy területeken, másfelől és első sorban a nemzeti-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ségek lakta vidékeken, a magyar elem terjesztése és megerősitése czéljából. Ez utóbbi és legfőbb szempontból kivánatosnak vélném és bátorkodom ajánlatba hozni hogy tanulmány és figyelembe vétel tárgyát képeznék oly vidékek, melyekben a kincstárnak nincsenek, vagy csak csekély terjedelmű telepitésre alkalmas birtokai, hogy oly nagyrészt idegen ajku községekben és ilyenek lakta vidéken, hol esetleg csak csekély számu magyarság tartja fenn még nagy nehezen magát, ezek — esetleg kisajátitások eszközlésével — hozzátelepités által erősbbittetnének és magyarságukban tartatnának meg.

A kérdés azon részére, hogy az állami vagy a magán telepitésre kellene-e nagyobb sulyt fektetni, határozottan az állami telepitésekre kell nézetem szerint a törekvés sulyát fektetni minden tekintetben, de már azért is, mert nézetem szerint bármily kedvezményekben részesitse is az állam a magán telepitéseket, csak szórványosan fognak magánosok telepitéshez fogni. Mind a mellett czélszerűnek, sőt szükségesnek vélem, hogy ezek létesitése is előmozdittassék az által, hogy az állam a magán telepitésekre is nyujtson kedvezményeket, támogatást egyáltalában, de már azért is, hogy ellenőrzési joga biztositva legyen, mert tartok tőle, hogy a legtöbb magán telepités lelketlen üzérek kezébe fog kerülni.

Az örök bérlet, illetve feles bérlet rendszernél sokkal czélszerűbbnek tekintem a valóságos és végleges telepitést, már csak azon okból is, mert a telepes csekélységgel több évi terhet vállal mint a bérlő, s a csekély törlesztéssel idő multával tulajdona lesz a telep; örök bérletet az államnak mi támogatásban sem kellene részesiteni; kivételt képezhetnek oly birtokok, a hol a föld még telepitésre sem engedhető át, mint például egyházi és fideicomis birtokok.

II. Magántelepités.

2-ik kérdőpont. A nem állami, hanem magán vagy testületi tulajdont képező birtoktesteknek telepitési czélokra leendő felhasználása érdekében áll, hogy azokra nézve bizonyos megkönnyebbitések biztositassanak; bár nem hiszem, hogy a magán telepittetőket — legalább többségükben — azon magasztos czél vezérelje, mely az állam szeme

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

előtt lebeg, mind a mellett ez irányban is módot kellene nyujtani az állam ellenőrzése mellett. Megkönnyebbités lenne nyujtható a telepesek irányában, bizonyos időre terjedő adómentesség, továbbá bélyeg- és illetékmentesség által. Minthogy a magán telepittetők alig fognak a vételár teljes befizetésére 50 évig várhatni, czélszerü lehetne a szövetkezeti alapon alakult hitelszövetkezet megalakitásának az állam általi hathatós támogatása, mely intézet ex nobile officio kezelné, haszonvágy nélkül az ügyet. Különös figyelmet gondolnék minden esetben forditani a magán telepitésekre, azon tekintetből is, mert kivételes esetek lesznek azok, melyekben a magasztos czél szempontja vezetendi a telepittetőket, hanem inkább az lesz a törekvés, hogy lehetőleg a legmagasabb eladási árt érjék el a tulajdonosok, vagy pedig a mi még veszélyesebb, üzérek veszik át az üzletet, minek eredménye, az állam beható ellenőrzése nélkül, a szegény telepesek kizsákmányolása lenne, mi a telepitést általában is könnyen depopulárizálhatná.

3-ik kérdőpont. A magán telepités okvetlenül kormányi engedélyhez legyen kötve.

4-ik kérdőpont. A minimum is okvetlen törvény által határozandó meg, nézetem szerint a minimum 20 k. holdban volna megállapitandó a magán telepitéseknél is, minthogy kevesebb terület egy család boldogulásához kevés és egy pár igavonó állatnak sem adna elegendő munkát; magántelepitésnél a maximum nézetem szerint csak állami segélyt, támogatást igénybe vevő magántelepités eseteire volna törvény által meghatározandó, még pedig kisbirtoknál 50 k. holdban.

Középbirtokok alakitását nagyon kivánatosnak tartanám oly módon, hogy egy nagy telepen például 5000 hold telepitésnél egy 250—300 k. holdas telep is tartatnék fenn, intelligens gazdálkodó magyar család számára, egyéb fontos magyar társadalmi és nemzeti érdekeken kivül, már csak azon tekintetből is, mert hasznosnak vélném, hogy egy-egy új telepen a kisbirtokosok mellett településhetne le egy oly egyén is, a ki társadalmilag és gazdasági irányban is jó példával járna elől, s a telep lakosai érdekeit kifelé is támogatni képes lenne. A középbirtok a kisbirtokokkal egyenlő kedvezményekben volna részesitendő. A munkástelepek alkotásának

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

szüksége vagy czélszerüsége a helyi viszonyoktól függ; gyártelepek vagy nagy terjedelmű pusztai birtokok közelében sok helyen czélszerünek bizonyulhat, azonban iparosok és munkásoknak csak házhelyeket és nagyobb kertet adnék, legfeljebb még esetleg szőlőtelepet, mert a tapasztalás tanusága szerint a néhány hold földet biró se nem gazda, se nem munkás, többnyire elpusztul.

5-ik kérdőpont. A telepesek egyetemleges lekötése okvetlen eltiltandó.

6-ik kérdőpont. Határozottan kimondandó volna, hogy egy-egy településen csak ugyanegy felekezethez tartozók telepittessenek.

7-ik kérdőpont. Az 1894-ik évi V. t.-cz. 3., 5., 6. és 7-ik szakaszai fentartandók.

8-ik kérdőpont. A telepes kimozdithatására kimondandó volna, ha valamelyik legalább 3 évig marad hátralékban, továbbá oly erkölcstelen vagy másokat izgató oly viselkedés eseteiben, melyek által a lakosság közerkölcseit, illetve a telep nyugalmát, fejlődését veszélyeztethetné.

9-ik kérdőpont. A telepbirtok felosztható sága minden esetre 15 évig s azontul is a váltság teljes letörlesztéseig volna korlátozandó; ugyancsak a váltság letörlesztéseig volna korlátozandó a telepbirtokok eladása vagy átruházása, miket esetleg csak a telepittető engedhetne meg. Az örökösödési jog korlátozását csakis ezen pont első részének fentartásával vélném indokoltnak.

10-ik kérdőpont. Magántelepitések, ha nem üzérkedés vezérli a telepitőt, a kincstár által több évi adó s azonkivül bélyeg- és illetékmentességben lennének részesitendők, esetleg azon kedvezményben, hogy a telepités és a telepesek első berendezései körül a kincstár szakközegei által tanácsadás, utbaigazitás és közbenjárással támogatná a müvelet sikerét.

11-ik kérdőpont. A hiteligények kielégitésére, ebbeli tájékozatlanságomnál fogva, nem tudok véleményt nyilvánitani.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

III. Állami telepitések.

12-ik kérdőpont. Igénytelen nézetem szerint az állami telepitések egy önálló telepitési alapból eszközlendők, már csak a telepitési akczió mérvének biztosabb megállapithatása végett is, csakhogy a jelenlegi alapot a feladat nagyságához képest csekélynek tartom, s azért ezen alap egy nagyobb összeggel volna dotálandó, s ezen kivül törvényhozásilag volna kimondandó, a mit már ezen előterjesztésem «*C*» pontjában bátorkodtam javaslatba hozni, hogy az eladott kincstári birtokok törlesztetlen váltságösszegei, valamint a telepesek által fizetendő évi törlesztések mind ezen alap növelésére fordittassanak.

13-ik kérdőpont. A nemzetiségiek lakta vidékeken főként kivánatosnak tartom a telepitésre alkalmas kincstári erdőterületeknek ily czélból való felhasználását.

14-ik kérdőpont. Telepitésre fel nem használható kincstári erdőterületeknek magánbirtokokkal leendő elcserélését czélszerünek egyáltalában nem tarthatom.

15-ik kérdőpont. Miután törvényhatóságok és községek csakis a magyar Alföldön találtatnak olyanok, melyek nagyobb terjedelmü birtokok tulajdonosai, nézetem szerint pedig a telepitési akcziónál a fősulyt a nemzetiségiek lakta vidékekre kellene irányitani, a telepitésnek a magyar Alföldön való kiterjesztését ma még időelőttinek vélem; lehetnek azonban kivételes esetek, például ha egy nagy község vagy város földmivelő lakossága nagyon felszaporodik, s ezek még készpénzfizetésért sem juthatnak ott földhöz, ily esetben a kincstár általi kisajátitás czélszerünek mutatkoznék, s ezért a kincstár kisajátitási jogosultsága törvény által volna kimondandó.

De lehetnek Nagyméltóságu Uram más viszonyu birtokok is, melyek kisajátithatása nagyon kivánatos volna, s igy a kincstár ezen jogát nemcsak a 15-ik kérdőpontban érintett esetekre kellene biztositani. Bizonyos kiváló nagyfontosságu esetekben, midőn a telepités érdeke ezt elkerülhetlenné tenné, ezen jog magánbirtokok irányába is kiterjesztendő lenne; például, a hol egy kevés magyarság él beékelve idegen nemzetiségek között, s azok megerősitése kivána-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tosnak találtatnék, de a kincstár azon a helyen nem bir területet, hanem volna hozzá telepitésre alkalmas magánbirtok, ily esetekre volna üdvös hatással a kincstár kisajátitási jogának kiterjesztése.

Ugy vélem, hogy ezen jog törvényesitése áthághatlan akadályba nem ütközne; a fővárosban már megadja a törvény magántulajdonokat képező fekvőségek kisajátitási jogát.

16-ik kérdőpont. Ezen kérdésre már bátorkodtam szerény nézetemet fentebb kifejteni.

17-ik kérdőpont. Az 1894-ik évi V. t.-czikk első és második fejezete nézetem szerint csak annyiban lenne módositandó, a mennyiben igénytelen nézeteim érvényesülhetnének. Mindenesetre kivánatosnak tartom, hogy a kincstári telepitéseknél a minimum és maximum helyett egy-egy telep 20—25 k. holdban állapittatnék meg; kivételesen oly családfőknek, kiknek már a telepitéskor több nagyobb fiuk él és velük telepedik, inkább 2 telepet is lehetne adni. Azt is javasolnám a törvénybe felvenni, hogy 4—5 holdas telep engedélyezés csak kivételes egyének- és alkalmakra legyen szoritva, mint például, orvosok, állatorvosok, postamesterek, továbbá, hogy az adott kincstári birtokok hátralévő vételára és telepitések után fizetett törlesztési összegek a telepitési alap öregbitésére forditandók.

Végül kimondandó volna a kincstár elővásárlási jogának a törlesztés teljes befejezési idejéig való kiterjesztése, valamint az általam tisztelettel javasolt kisajátitási jog is.

IV. Parczellázás.

A parczellázásoknál az állami beavatkozást, illetve támogatást csak nagyon kivételes esetekben vélném alkalmazandónak, a mennyiben ezen müveletek nézetem szerint egész magántermészetüek s az illető vevők érdeke sem kiván állami felügyeletet; kivételt csak oly esetekben ajánlanék, a midőn például egy oly község közelében, melynek földmivelő lakosai csak kis- és megélhetéshez nem elegendő mértékben birnak földet s ezen község megerősitése kivánatos s ott egy nagyobb terület parczellázásra ajánltatik a tulajdonos által, s ha az állam támogatását maga a község lakossága kéri.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

18-ik kérdőpont. Ily parczellázásoknál a kincstár részesitheti az illetőket azon kedvezményekben, melyek a magántelepitvényeknél adatnak.

19-ik kérdőpont. Hogy milyen értékü vagy nagyságu birtok parczellázása részesittessék állami támogatásban, ez nézetem szerint nem határozható meg, mert kisebb község érdekében kis terület is elegendő, mig egy nagy és tulnépes falu vagy város lakossága képes lehet egy nagy birtoktestet is beolvasztani.

20-ik kérdőpont. A parczellák minimuma- és maximumának megállapitását csak állami támogatást igénybe vevő eseteknél gondolom indokolhatónak; ilyeneknél legczélszerübbnek vélem a magán telepitéseknél ajánlott mértéket. Kivánatosnak tartanám, hogy egy nagyobb birtoktest parczellázásánál a közép birtokok alakitására is fordittatnék kellő figyelem.

21-ik kérdőpont. A vevők tulajdonjogának korlátozását csakis a vételár fele részének megfizetéséig tartanám kimondandónak. Az örökösödési jog korlátozását ily müveleteknél indokolhatónak nem találom.

22-ik kérdőpont. A parczellázásnál felmerülő hiteligények is csak az esetben lennének czélszerüen kielégithetők, ha alakulnának — oly szövetségi alapon álló — hitelintézetek, melyek haszon nélkül és ex nobile officio kezelve kisebb törlesztési kölcsönöket nyujtanának, ugy mint a telepeseknek hasonlóképen ily állami támogatás és felügyeletben részesülő parczellázásban résztvevőknek is.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Rónay Jenő.

I. Általános.

ad 1. A telepitési tevékenységnek szélesebb keretben való folytatása feltétlenül szükséges, azonban a telepités módozataiban gyökeres változtatást kell létrehozni. A fősuly az állami telepitésre helyezendő, sőt a magántelepités csak hatósági engedélyhez kötötten volna megengedhető. Az örökbérleti rendszer teljesen mellőzendő, ellenben a feles gazdálkodás a telepités keretébe illesztve, czéltudatosan alkalmazható.

Torontálvármegye területén a telepités és ezzel rokon természetű benépesitésnek minden válfajával találkozhatni, vannak e vármegyében Mária Terézia korabeli elszász-lotharingiai állami telepitések, vannak állami szerb telepitvények, vannak a volt katonai határőrvidéknek állami telepitései, van az ujabbkori állami csángó és egyéb telepités, van ezek között egészen uj telepités és van telepkibővités, vannak közalapitványi telepesek, vannak magántelepitések, vannak szerződéses községek, vannak korszakonkint megujuló örökbérlők, vannak egyházi telepesek, vannak dohánykertész községek stb. stb., mint mindmegannyi részint jól, részint rosszul megválasztott tényezői a török hódoltság után szükségessé vált benépesités nagy munkájának. Ezen telepitések némelyike a telepesekre nézve felette előnyös föltételek mellett létesittetett, a mennyiben az egész parasztgazdaság ingyen adatott és szereltetett föl, mások a földet alig számba vehető olcsó áron kapták és évi elenyészően csekély pausalis összeget fizettek. Ezek a telepitések sikerülteknek mondhatók, ellenben a magántelepitések és az ujabb állami telepitések felette sok kivánni valót hagynak maguk után, előbbinél maguk a telepesek lettek majdnem kivétel nélkül földönfutókká, utóbbiakon pedig az állami feltételek enyhitéséért folyik örökös harcz, azon sulyos feltételek enyhitéséért, melyet a telepes meg sem kisért teljesiteni, hanem melynek elviselhetlen voltát ismerve, folyamodványokkal igyekszik magától eltávolitani. E vármegye területén a magántelepitések és az ujabbkori állami telepitések közül sikerültet megjelölni egyet is alig lehet.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

És mégis a telepités ugy hazafias mint nemzetgazdasági szempontból annyira fontos és kebelében oly előnyöket rejtő állami feladat, hogy annak szélesebb keretben való folytatását kell epedve óhajtanunk, — a naponkint jobban előtérbe nyomuló szocziális kérdés, az időszakonkint kisértő gazdasági válság és különösen a nemzetiségi aspiratiókkal telt hazafiatlan elemeknek folytonos mozgolódása, csak okszerü, czéltudatos telepités utján ellensulyozható és korlátozható, — csakhogy az ilyen telepitésnek nem az ingatlanság előnyös értékesitését kell szem előtt tartania, hanem inkább oly jogügyletnek tekintendő, melynél nem arra van a suly fektetve, hogy egy bizonyos ingatlant jó vagy legalább méltányos feltételek mellett értékesitsünk, hanem arra, hogy a másik szerződő félnek, a telepesnek, biztositsuk a vagyonszerzési intentio sikerét.

Es épen ezen okból lenne a magántelepités engedélyhez kötendő, mert magánosoknak telepitési szándéka leginkább nem a másokért való aggodalomban leli szülőanyját, hanem legtöbbször az önsegély sugallatára vétetik szándékba, ilyen telepités pedig áldás helyett átkot hord keblében. A magántelepités tehát engedélyhez volna kötendő, hogy csakis azon szándék nyerhessen megvalósulást, mely eredetét tisztán az emberszerető érzésben, a jótékonysági hajlamban találja és melynél az önző czélok előre kizártnak bizonyulnak.

Az ilyen engedélyezett magántelepités azután mindazon állami kedvezményekben volna részesitendő, melyek az állami telepitésre megállapitvák, ha ugyan a magántelepitésnek bejelentett föltételei a telepesek megválasztása stb. az engedélyező hatóság megállapitásához képest foganatosittattak.

Az örökbérleti rendszer sem a telepitő, sem a telepitettre nézve előnynyel nem jár, idők folytán jogi bonyodalmakra szolgál okul és bármely körülmény által előidézett megszünésével egész községet dönt tapasztalatszerüleg nyomorba, e mellett az örökbérlet nem elégiti ki a telepes vagyonszerzési vágyát, bénitja az ambitiót, elöli a földmivelő szorgalmát, korlátozza a földbirtok hitelét. Azon ezer érv közül, melyet az örökbérleti rendszer ellen fölhozni lehet, mindenesetre egyike a legfontosabbnak, a vagyonszerzés lehetőségének kizárása. A föld szeretetét népünkben elölni nem szabad, sőt azt minden rendelkezésre álló eszközzel fenntartani, erősbiteni kell, mert

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hiszen államfönntartó erőnk, az idegen nemzetiségek övezte ezen kis szigeten, melyet édes hazánknak nevezünk, legerősebb gyökereit a föld szeretetébe verte. Az őseink vérével oly tékozló módon áztatott hazai röghöz való ragaszkodás képezi nemzeti erősségünket, ezt tehát fokoznunk, a föld szeretetét ápolnunk, erősbitenünk kell.

II. Magántelepités.

ad 2. Nem állami birtokoknak telepitési czélokra való felhasználása mindama állami kedvezményeknek megadásával volna megkönnyitendő, mely kedvezmények az állami telepitésnél nyujtatnak, igy pl. illetékmentesség, bizonyos időn át adómentesség, a parczellázásnak állami közegekkel való ingyenyes teljesitése; a magántelepitésnél, a vételár beszerzésének közvetitése, szavatosságvállalás és a fentebbi kedvezmények nyujtása által, ha a telepesek önmaguk óhajtanak ingatlant szerezni.

ad 3. A magántelepités engedélyhez kötendő.

ad 4. A telepesnek adandó terület minimuma és maximuma törvényileg megállapitandó, mert egy bizonyos minimumon alul a telep létbiztonságot nem nyujt és bizonyos maximum után pedig megszünik telepités lenni, hanem immár oly jogügyletté válik, melynél az eladóként szereplő, többé a vevő érdekeit gondozni és támogatni köteles nem lehet és éppen ezért a középbirtokok alapitása a telepités keretéből kivonandó lenne.

A munkástelepek felállitása magánosok részéről éppen ugy mint a magántelepités, a föltételek a körülmények és a befogadandó munkástelepesek mérlegelése után, szintén hatósági engedélyhez volna kötendő.

ad 5. és 6. A telepitő a telepeseknek egyetemleges kötelezésétől föltétlenül eltiltandó, valamint lehetőleg mellőzendő többféle vallásfelekezeteknek vagy nemzetiségeknek együttes letelepitése.

ad 7. Az 1894. évi V. t.-cz. 3., 5., 6. és 7. §-aiban körülirott kötelezettségek a magántelepitésnél is czélszerü alkalmazást nyerhetnek, mégis, miután a magántelepités engedélyezés alá esnék és engedélyezés előtt a telepités föltételei is elbirálás tárgyát képezendik, törvényileg ilyes kikötéseket, mint az engedély megadhatásának

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

esetleg felesleges akadályait, szentesiteni nem kellene, mert elképzelhetők oly viszonyok, hogy egyik vagy másik jelzett megszoritás nélkül is megnyugvással engedélyezhető a különben emberbaráti szeretettől vezérelt magántelepités, melynek directivumát a kikötött hatósági engedély eléggé biztositani képes.

ad 8. Tekintettel arra, hogy telepités csakis a telepesnek vagyonszerzési szándékát biztos eredményhez vezetni alkalmas föltételek mellett foglalna a jövőben helyet, — a telepesnek esetleges kimozditását, kevés formasághoz kötött, könnyüvé kell tenni. A telepes kimozditását a közigazgatási hatóság hatáskörébe kellene utalni és feltétlenül elrendelni, ha a telepitési kötelességeknek meg nem felel, ha erkölcstelen vagy tékozló életet folytat, ha magát valamelyes államrend, vagy társadalomellenes mozgalomban való részvételre adja, stb.

ad 9. A telepbirtoknak tulajdonjoga a telepesnek a teljes megváltásig nem volna átadandó és igy annak megoszthatósága önmagától kizárva lévén, sem ez, sem a birtokvédelmi szempontból különleges intézkedésre szükség nincsen.

ad 10. és 11. A magántelepités állami támogatása és a hiteligény kielégitése tekintetében a válasz az *ad 2.* adott feleletben foglaltatik.

III. Állami telepités.

ad 12. Az állami telepités feltétlenül külön telepitési alapból volna eszközlendő, azonban az alap feletti rendelkezés kizárólag a nm. m. kir. Földmivelésügyi miniszter hatáskörébe engedendő át.

ad 13. Telepités czéljából alkalmas területet ottan kell keresni, a hol található és igy ha az állami erdőbirtokoknak egy része telepitésre használható, ugyanazt ezen czélra felhasználandónak is tartom és ez irányban nem osztom azoknak nézetét, kik a telepek felállitásának helyét bizonyos hazafias szempontokból megállapitandóknak vélt területek korlátain belül találják csak megválaszthatóknak, mert a magyar fajnak ellentálló képessége és szivóssága sokkal ismertebb előttem, mintsem hogy az önerejéből való megélhetésnek módjával ellátott magyar földmivest a nemzeti elfajulástól félteném, de mert másrészt az okszerüen létesitett telepek lakóit az állam-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

hatalomtól annyira függőnek és biztos jövőre számitható oly jómódunak óhajtanám tudni, hogy fajunknak erős oszlopai, terjesztői legyenek. De nem tartom szükségesnek másrészt, hogy a telephelyek czélzatosan nemzetiségek lakta vidékekre helyeztessenek, mert a jómódu magyar fajnak felszivó képessége a tapasztalat szerint határokat alig ismer és éppen ugy fogja nemzeti missziójá teljesiteni, ha a magyar alföld szomszédságában állittatik föl, mintha a nemzetiségek lakta vidékekre szórványosan helyeztetik el.

Magyar telepeket, egészséges magyar telephelyeket oda kell állitani, a hol az anyagi lételt a telepesnek biztositani lehet, ez nézetem szerint feladata az államnak, a társadalomnak, — az önkénytelenül végzett hazafias missziót azután a telepesre és a felügyelő kormányhatalom bölcsességére kell biznunk.

ad 14. Minden mód és igy az államjavaknak telepitésre alkalmas magánbirtokkal való elcserélése is felette kivánatos, csakhogy a hazafias telepités munkája minél nagyobb terjedelemben és minél gyorsabban keresztülvihető legyen.

ad 15. Az erkölcsi testületeknek ingatlanai állami telepités czéljaira törvényes kisajátitás utján minden körülmények között megszerzendők volnának, mert az erkölcsi testületeknek nem képezheti feladatát a gazdaság üzése és mert tapasztalatszerüleg a társas rendelkezési jog mellett, éppen ezen ingatlanok, óriási nemzetgazdasági károsodással nem kezelhetők ugy, miként azok éppen a telepités utján értékesithetők lennének.

ad 16. Az állami telepes megválasztásánál az illető egyén vagyoni képességét birálat alá csak annyiban tartom veendőnek, a mennyiben vagyonosabb egyedeket a telepités kedvezményében részesitendőnek nem tartok. — Az állami telepesnél az erkölcsi magaviseletre, józanságra, szorgalomra, értelemre és egyéni becsületre helyezném a fősulyt.

A telepités föltételeit akként vélem ugyanis megállapitandónak, hogy a telepesnek vagyonszerzési szándéka, ha csak magát a kimozditásra nem teszi érdemessé, okvetlenül sikerüljön, ily föltételek mellett pedig a telepesnek előzetes vagyoni erejére sulyt fektetni felesleges.

A középbirtokok alakitását czélirányosnak, hazafias szempontból

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a telepitésnél talán fontosabbnak tartom, de a középbirtok alakitását az *ad 4.* alatt adott válaszom szerint a telepités keretéből kivonandónak tartanám.

Állami munkástelepeket leginkább csak vagy parczellázással, vagy telepitéssel kapcsolatban kellene és lehetne felállitani, mindenesetre azonban meg volna határozandó azon százalékos arány, melyben a telepesek vagy parczellát nyertek a munkateleppel birókhoz állhatnak. Állithatók lennének állami munkatelepek még nagyobb iparvállalatokkal kapcsolatban, az ott szükséges munkások számarányában. Az állami munkatelep felállitása különben szabad, mig a magánmunkatelepek az *ad 4*-re adott válasz szerint engedélyhez kötötten engedhetők csak meg.

ad 17. Az 1894. évi V. t.-cz. módositására nézve javaslatom végezetében fogom nézeteimet előadni.

IV. Parczellázás.

ad 18. A birtokparczellázás ottan, hol azt a parczellázók egyeteme, vagy még inkább maga a község óhajtja közvetiteni, állami támogatásban részesitendő, de csak akkor, ha a parczellázásnak feltételei az ellenőrző és a helyi viszonyokkal ismerős közigazgatási hatóságok által megfelelőknek, előnyösöknek találtattak. Az állami segély módja *ad 2.* számu javaslatban foglaltatik.

ad 19. Az egyes parczellák minimuma és maximuma az *ad 4.* szerint volna megállapitandó és csak oly parczellázások volnának állami teljes támogatásban részesitendők, melyek legalább 100 parczellát ölelnek fel, mig az illeték és adómentesség kisebb parczellázásoknak is megadandó volna.

ad 20. Az *ad 19.* a. tárgyaltatott.

ad 21. Az állam által teljes mérvü támogatásban részesitett parczellázásnál se a tulajdonjog, se az örökösödési jog tekintetében intézkedés nem szükséges, mert ennél is, mint a telepitésnél, a tulajdonjog a teljes megváltásig a régi és illetve a parczellázónak volna fentartandó.

ad 22. Az *ad 2.* a. adott válaszban foglaltatik.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Irányelvek,

melyek a telepités és parczellázást illetőleg törvényileg volnának megállapitandók.

1. A földbirtok jobb és belterjesebb kihasználása indokából egyrészt, a keresetétől megfosztott vagy keresetet nem találó munkásosztály sorainak megritkitása szempontjából másrészt, a jelenleg még nem eléggé kihasznált földterületeknek, lételt biztositó mennyiségekben való megosztása mutatkozván szükségesnek, e czélból a telepités, munkástelepek felállitása és parczellázás, mint megfelelő tényezők, az állami megoldásra váró feladatok közé soroztatnak olyként, hogy a társadalomnak dicséretes közremüködése ez által megbénitva ne legyen.

2. Az állam által foganatositandó telepitések és birtokparczellázások a törvény korlátai között teljesen szabadok, mig a magánosok által czélba vett telepités és parczellázás a törvény korlátain belül is hatósági engedélyhez van kötve, mely engedélyben a törvényes megszoritásokon felül is állapithatók meg szükségesnek mutatkozó föltételek.

3. A telepités és parczellázás állami feladatának teljesitését lehetővé teendő, az ősiség eltörlésének és az italmérési jog megváltásának mintájára, 50 év alatt törlesztendő 4·5%-os állampapirok kibocsátása utján megfelelő alap teremtendő és az a fölötti rendelkezés a nm. m. kir. földmivelési miniszteriumra ruházandó.

4. Ugyancsak a fentebbi czélból a nm. földmivelési miniszterium rendelkezésére bocsátandók az összes állami erdőségek, a bizonyos czélra természetben le nem kötött egyéb állami ingatlanok, az alapitványi birtokok, nemkülönben a törvényhatóságok, városok és községek ingatlan földbirtokai akként, hogy mindezeket telepités és parczellázás czéljaira vagy ezen czélok elérhetésének közvetitésére igénybe veheti, de a tulajdonosnak, a legutóbbi 10 év kimutatható átlagos tiszta jövedelme után annak 25-szörös összegével számitott kártalanitást köteles a 3. pont alatt emlitett alap állampapirjaiból névértékben nyujtani.

5. A 4. pont szerint megváltott, vagy csere, avagy vétel utján

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a 3. pont a. alapból megszerzett, telepités avagy parczellázásra alkalmas ingatlanokon a nm. földmivelési miniszterium vagy uj telepeket állit föl, vagy az ingatlanokat parczellázás utján bocsátja kisebb részletekben, a közforgalomba.

6. Uj telepnek legalább 300 telephelyből kell állania és parczellázás alá legalább 100 parczella kerülhet csak.

7. Telepesként vagy parczellatulajdonosként csak jó magaviseletü, szorgalmas, józan, eléggé értelmes, egészséges, munkabiró, adósságtól lehetőleg mentes és becsületes, földet mivelő magyar honpolgár fogadható be.

8. A telepestől vagy parczellatulajdonostól nagyobb vagyoni képesség nem kivántatik meg, csupán kivánatos, hogy az elnyerendő telep vagy parczella megmiveléséhez szükséges igavonó állattal és gazdasági fölszereléssel birjon.

9. Az állam által átengedendő telephely vagy parczella 24. kat. holdnál kevesebb nem lehet, minden esetre azonban oly nagynak kell lennie, hogy a tiz év után számitott és a közterhek levonása után maradó átlagos jövedelme legalább is évi 1600 koronát elérje. A telep és illetve parczella maximuma 60 kat. holdban volna megállapitandó és igy oly területek, hol 60 kat. holdnak átlagos jövedelme nem éri el a fentebbi 1600 koronát, telepitésre és parczellázásra fel nem használható.

10. A telepités és parczellázás között az a külömbség, hogy a telepitésnél az állam uj községet alakit, mig a parczellázásnál pusztán csakis a földet adja már meglevő község szegényebb sorsu lakóinak.

11. A telepes és a parczellát nyert által teljesitendő szolgálmányok nagyjából egyenlők, az ingatlanság tulajdonjogát mindkettő csak 50 évi kifogástalan feles gazdálkodás után kapja meg, ez esetben azonban ingyenesen.

12. Telep- vagy parczellamegváltásnak hely nincsen.

13. A telepesnek házát és szükséges gazdasági épületeit a telepitő államkincstár létesiti.

14. A telep és illetve parczella gazdasági mivelése az államkincstár által megállapitandó hatos forga szerint teljesitendő, pld. I. forga trágyázás után tengeri, II. forga buza, III. forga fele rész-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ben takarmány, fele részben kapás növény, IV. forga buza, V. forga tengeri, VI. forga fele részben zab, fele részben buza.

15. A telepes, illetve parczellatulajdonos gazdasági tevékenységében, az államhatalom megbizottai által irányittatik, ellenőriztetik és támogattatik és azoknak gazdasági utasitásait feltétlenül teljesiteni tartozik.

16. Minden telepes és parczellát nyert egyén köteles legalább egy üzletrészszel belépni a községben alakitandó azon szövetkezetbe, mely az országos hitelszövetkezetnek képezendi fiókját.

17. Telepek felállitásánál a házhelyeket és belsőségeket per 800 □öl, nem csak a telepesek, hanem a szükséges iparüzők számára is, mint pld. kovács, bognár, asztalos, szatócs stb., továbbá a nyilvános tereket, utczákat, községi legelőket mint fiatal jószág kifutó helyeket, községi faiskolákat, temetőt, téglaverő helyet, gyepmesteri telepet stb. az államkincstár engedi át, ő épitteti föl a telepesek házait és gazdasági épületeit, az iskolákat, templomokat, pap- és tanitói lakokat, kisdedóvodát, községházat, gyepmesteri telepet, halottasházat, kórszobát, továbbá a felügyelők lakóhelyeit és az állami gabonamagtárt.

18. A telepes és illetve a parczellát nyert egyén a nyert ingatlanságnak állandó feles bérlője 50 éven keresztül, ezen idő alatt ő fizeti az ingatlant terhelő összes közterheket, biztositja jég ellen termését és tüz ellen összes vagyonát és 50 évi kifogástalan használat után az ingatlanság tulajdonjogát ingyenesen kapja meg.

19. Ugy a telepes, mint a parczellát nyert haszonélvező az 50 éven át köteles a II-ik és V-ik forga egész és IV-ik forgának pedig fél magtermését az államkincstár javára a felállitandó magtárba beszállitani, ezen felül köteles a telepes a ház és egyéb közintézmények törlesztése fejében még külön az I-ső forga fél termését is beszolgáltatni.

20. A nm. földmivelési miniszterium, ha szükségét látja, a telepes és illetve parczellát haszonélvező által beszállitott nyers termények ipari feldolgozására az alap terhére ipartelepeket (pld. gőzmalom, gazdasági szeszgyár stb.) állithat föl, vagy ilyeneknek szövetkezeti alapon való felállithatását támogathatja.

21. A telepités és illetve parczellázással egybekötött összes fő-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

és mellék jogügyletek bélyeg- és illetékmentesek, valamint a telepek és kiosztott parczellák az öt első évben adómentesek.

22. A telepes vagy parczellát nyert haszonélvező, egyszerü éves felesnek tekintetik és ha az elévülés 50 éve alatt bármikor a feltételekkel ellenkező gazdálkodást üzne, ha a földet intelem daczára nem jól mivelné, ha engedetlenséget tanusitana, ha erkölcstelen, iszákos vagy préda életre adná magát, ha állam- vagy társadalomellenes mozgalomnak válna részesévé, vagy végül, ha az elfoglalt terület megmivelésére képtelennek bizonyulna, tőle a telep vagy parczella további használatának joga a multra való leszámolás kötelezettsége nélkül egyszerüen közigazgatási uton elvonható.

23. Az 50 éves elévülési használat joga örökösödés tárgyát képezi ugyan, de csak annyiban, hogy a mennyiben a bíróilag elismert örökösök egyikét az államkincstár haszonélvezőnek elfogadná, az örökhagyó haszonélvezeti évei ez utóbbi javára beszámittatnak. Az államkincstár azonban a bíróilag elismert örökösök egyikét haszonélvezőnek elfogadni köteles, ha csak meg van bennük azon előföltétel, mely a 7. és 8. pont alatt megállapittatott.

24. Mindezen kikötések magántelepitésre vagy parczellázásra nézve is állanak, ezek azonban a hatósági engedélyezés alkalmával még külön föltételekhez is köthetők.

25. Munkástelepek felállitásánál a munkás háza a telepállitó által épitendő föl és számára legalább két hold kertileg müvelhető terület jelölendő ki a 800 □ ölnyi belsőségen kivül, ha a munkás házzal már birna, a telepállitónak házépitési kötelessége elesik.

A munkatelepet nyert által fizetendő váltságszolgáltatás esetről-esetre, a körülmények mérlegelése mellett, a telepállitó állam vagy a magán munkástelep állitását engedélyező hatóság által a munkatelepet nyert által könnyen viselhető méltányos összegben állapitandó meg.

Megokolás.

Azt, hogy a telepités vagy parczellázás, szóval a vagyontalan munkásosztálynak, kiválólag azonban a gazdasági munkásoknak államilag is nyujtandó olyan támogatás, a mely támogatás utján saját szorgalmuk mellett földbirtokhoz juthatnak, köztekintetekből

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nemcsak indokolt; hanem szükséges is, e helyütt fejtegetni feleslegesnek tartom, mert köztudomásuak ama nemzetgazdasági és hazafias előnyök, melyek ilyetén állami actióval összekötve vannak.

Mivel azonban a jelzettem állami tevékenységnek inditó oka nem a földterületek hasznot hajtó értékesitésében rejlik, hanem szülő anyául a parasztbirtokok megteremtését nevezi, magánál az állami actió feltételeinek megállapitásánál sem az állampénztár érdekeinek megóvásáról kell első sorban gondoskodni, hanem arról, hogy az államhatalom által ez irányban hozott áldozatok megteremjék pénzértékben ki nem fejezhető gyümölcseiket.

A feltételeket azonban közerkölcsi szempontból sem szabad ugy megállapitani, hogy a kiválasztott egyénnek tulajdonszerzési óhaja könnyen, munka nélkül teljesüljön, hanem el kell találni azon határt, melynél hosszu és kitartó szorgalmas munka mellett a várt eredmény el nem maradhat, de melyen belül, az állami kedvezménynyel szokásos üzérkedés is lehetlenné van téve.

Ezen okból lett választva a váltság teljesitésének azon módja, hogy a kedvezményre befogadott egyén keze munkáját értékesitse a váltság törlesztésére és abból adja be váltságként a megállapitott részt, a mit az isteni gondviselés szorgalma és igyekezete után neki juttatott és ezért tartatott föl a telepek és parczellák tulajdonjoga a váltság egész tartama alatt és ez okból vétetett föl a kimozditásnak felette könnyü módja.

Ugyanez okból volt a földminimum és maximum megállapitandó nem csak holdak számában, de a közterhek levonása után mutatkozó brutto jövedelemben is, mert mig egyrészt se a telepesnek, se a parczellát haszonélvezőnek nagyobb kiterjedésü birtokot, mint melyet saját maga és házi népe rendszerint megmüvelni képes, adni nem czélszerü, addig másrészt a kiosztott területnek legalább annyi jövedelmet hajtónak kell lenni, hogy abból az azt haszonélvező a kikötött szolgáltatások után családostól megélhessen.

Ha ezen föltételek helyesen választattak meg, a telepes és parczellát haszonélvezőnek anyagi léte, a földosztás sikere biztositva van és ez esetben felesleges a kérdés másik oldalával, az államkincstár vagyoni érdekeinek megvédésével foglalkozni.

Mindazonáltal a tervezet ez irányban is kellő biztositékot nyujt,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

mert gyakorlati végrehajtás esetén, magában hordja azon tényezőket, melyek az állam vagyoni érdekeit teljesen kiszolgálják.

Eme számitás alapjául a torontálvármegyei viszonyokat fogadva el, holdankint 600 koronában vehető föl azon termő földnek értéke, mely telepités és parczellázásra első sorban alkalmas.

Az ilyen 600 koronás földnek évi termését, csak buzát és tengerit vévén számitásba, átlag lehet 6 mm. buza vagy 8 mm. tengerire tenni és lehet számitani, hogy a buza 14 koronával, a tengeri 80 koronával értékesithető.

Az állami magtárba beszállitandó magnak értéke kitenne tehát pl. egy 24 holdas telepnél 888 koronát, egy ugyanily nagy parczellát haszonélvezőnél pedig 760 koronát.

Az államkincstár befektetése pedig a 24 hold föld után 14.400 korona, telepités esetén a közérdekü szolgáltatásokért lehet venni 20%-ot, ez esetben tehát 17.280 korona, első esetben tehát 5%-os törlesztéssel 720 koronát, utóbbi esetben pedig 864 koronát igényelhetne, ugy hogy a beszolgáltatott mag értéke mindkét esetben a törlesztést 40 és illetve 24 koronával meghaladja, a mi pedig a gazdasági ellenőrzés évi kiadásaira bőven elégséges.

Az átlagos termés oly alacsonyra van véve, hogy fentebbi számitás a gyakorlati életben csak kedvezőbb eredményeket érhet el.

Igy pl. jelenleg épen Torontál vármegyében, Torda régi szerződéses község határában, hol pedig a mintegy 5.000-nyi magyar lakosságnak csupán bérföldjei vannak, eladás alatt áll a gróf Pejacsevich-féle 7.646 hold és 197 □ öles uradalom, melyet a nemes gróf 1,875.000 forint, azaz 3,750.000 koronáért átengedni hajlandó.

A 7646 hold birtokból legelő 640 hold, a többi I., II., III., IV. és V. osztályu szántóföld. Ez a birtok megszereztetvén, államilag könnyen és előnyösen volna parczellázható.

És pedig 24 holdas parczellát kaphatna 225 régi szerződéses ottani földmüves, összesen --- --- --- 5.400 hold,
a többi 1606 hold szántót és 640 hold legelőt vagy egészben megkapná a község, vagy még helyesebben lehetne 100 mezőgazdasági munkásnak adni per 2 hold --- --- --- --- --- --- --- --- 200 «

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

a telep-felügyelő javadalmazására lehetne adni 150 hold szántót és 50 hold legelőt	200 hold
a telep-felvigyázók részére kijelöltethetnének per 10—10 hold	40 «
a község számára legelő	450 «
papitelek, jegyzői dotatio, faiskola, téglaverőhely, gyepmesteri telep, stbire a községnek további	216 «
a fenmaradó 1.000 hold szántó és 140 hold legelőből pedig két egyenlő középbirtok volna teremthető	1140 «

Házak, magtárak, iskola, templomok épitéséről, gyepmesteri telep stb. felállitásáról gondoskodni nem kellene, mert az mind megvan. A számitás a parczellázó állam részére következőleg állana:

vételár	3,750.000 kor.
parczellázási költség	10.000 «
	3,760.000 kor.,

ennek az 50 éves annuitása per 5%, évi 188.000 korona.

Ennek fedezésére szolgálna a 225 parczellatulajdonos által beszállitandó termés per 760 korona számitva	171.000 kor.,
a 100 mezőgazdasági munkástól holdankint 10 koronát számitva	2.000 «
a községtől a 450 hold legelő után per 6 korona	2.700 «
és a 216 hold után per 8 korona	1.728 «
a két középbirtokos holdankint átlag 10 koronát számitva	11.400 «
	188.828 kor.

Ebből a hozzávetőleges számitásból látható, hogy az államkincstár a valószinüség teljes biztositékával teljesithetné nagyfontosságu feladatát és a hozott áldozat csak az illeték és parcziális adómentességben nyilvánulna, a mi pedig részben csak képzeleti, mert az illeték pl. nem áldozat, hanem elmaradt haszon.

A parczellát nyertek és illetve a telepesek létének biztositása a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

fontosabb kérdés, lássuk tehát, hogy a számitás reájuk nézve miként áll.

A föntebb ismertetett tordai parczellázást véve alapul, következő eredményeket érhetni el.

1. A parczellabirtokos a 24 hold megmüvelése után remélhet földjéről:

10 hold buza per 6 mm. à 14 korona	840 kor.
8 « tengeri per 8 mm. à 8 kor.	512 «
2 « zab per 8 mm. à 9 kor.	144 «
2 « kapásnövény (burgonya, káposzta, lencse, bab, dohány, esetleg tengeri) átlag	180 «
2 hold takarmány után	60 «
	1736 kor.,
ezzel szemben kiadása:	
10 hold buza vetőmagja per 80 kiló à mm. 16 kor.	128 kor.
8 hold tengeri vetőmagja per 5 kor.	40 «
a többi terület vetőmagszükséglete átlag	32 «
beszállit. váltságért	760 «
adóba és közterhekbe fizet czirka	204 «
községi pótadóba czirka	60 «
gazdasági felszereléseinek fentartására	100 «
	1324 kor.,
maradna felesleg	412 korona,

a tisztán földmivelői tevékenységből ezen felül volna jövedelme a parczellatulajdonosnak a belsőség fél holdnyi kertjéből, sertéshizlalásból, állat- és aprójószág-tenyésztésből, a melléktermények ből, mint pl. szalma, pelyva, kukoriczaszár, tök stb., közönséges átlagszámitás szerint annyi, a mennyi a házi szükségleteire elegendő.

Ezen számitás helyességét igazolja különben a tapasztalat, mert földmives népünk a különböző szolgáltatásokkal terhelt feles, sőt harmados munkát is keresve keresi, és tevékenységét azzal bőven látja honorálva.

Az alkalmazandó felügyelők, a munkások, a község és a két középbirtokossal szemben javasolt megváltás és illetve javadalmazásról

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

az ő szempontjukból szólanom nem kell, mert a nekik biztositott előnyök szembeötlők.

A tervezés megokolására köteteket lehetne összeirni, e helyütt azonban talán még csak arra kellene kiterjeszkednem, hogy tervemnek gyakorlati végrehajtása sokkal könnyebb, mint elméleti helyességének bizonyitása. A contemplált részesi jelleg (nem tiszta feles gazdaság) ellen kétféle számottevő érv hallatszik, hogy ugyanis először a telepes azt a parczellát, melynek termését beszolgáltatni kell, rosszabbul fogja megmivelni és hogy a terménybeli járandóságok beszolgáltatásának ellenőrzése és értékesitése nehézségekbe ütközik. Mind a két érv csak elméletileg állhat meg, a gyakorlatban semmivé törpül, mert ezer példa van reá, hogy nagyobb uradalmak tekintélyes területeket kezelnek feles és részes gazdaságban és azért a mindennapi élet tapasztalata módokat teremtett, melyek az ugynevezett parasztfurfang érvényesitésének gátat vetni alkalmasak. És ha az uradalmi felest lehet kötelezni és szoritani arra, hogy a földet jól munkálja és az uradalom részét tisztességesen szolgáltassa be, akkor azokat, kiknek a földet tulajdonul eléviteni van biztos reményük és kik visszaélés esetén ezen reményüktől is megfosztatnak, a vállalt kötelesség teljesitésére sokkal könnyebben lehet irányitani. De különben is földmivelő népünk természetével megegyezik a váltságnak kontemplált módja, mert tapasztalatszerüleg szivesen adja át azt, a mije megtermett, kötelességének teljesitésére és csak attól irtózik, hogy szolgáltatást kell teljesitenie, a mikor nincsen.

A beszolgáltatott termények értékesitése akadályt nem képezhet, sőt egy kissé körültekintő kezelés mellett az még külön előnyökkel is jár.

Azt vethetni végül a számitás helyessége ellen, hogy az állami magtárba beszolgáltatott termények értéke meghaladja azon váltságot, melyet hason körülmények között az állam készpénzben szedne. Ezen ellenvetés látszólag helyt áll, de részleteire bontva önmagától megdől, mert először a pénzben megállapitott váltságösszeg évről-évre egyenlő és esedékes akkor is, ha rossz termés folytán az adós fizetőképtelen, sőt mi több, ez esetben lesz terhesebb, mert késedelmi kamatot is okoz, ellenben a terménybeli megváltás az adós mindenkori fizetőképességéhez simul, mert másodszor a pénzbeli

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

váltságnál a jó éveknek feleslege az adós kezén marad és elkallódik, terménybeli megváltás esetén pedig az adós feleslegét beszállitja tartozásába és egyrészt ezzel terheit könnyité, másrészt az állam koczkázatát kevesbité és mert harmadszor azon körülményből, hogy a javaslatot feles rendszer mellett esetleg nagyobb váltságárat ér el az állam, mint eddig, nem az az okszerü következtetés, hogy a választott rendszer rossz, hanem inkább az, hogy helyesen megválasztott, a nép jelleméhez és szokásaihoz alkalmazkodó módon a kettős czélt jobban és könnyebben elérhetni, mint az eddigi sablonos és formákhoz kötött rendszer mellett.

Szabó József.

Általánosságban: Magyar nemzeti, erdélyrészi különleges és mezőgazdasági általános szempontokból és tekintetekből is mérlegelve Nagyméltóságodnak a telepités és parczellázás érdekében megindított nemes actióját, azt csak a legnagyobb örömmel és hazafiui érzelemmel üdvözölhetem s annak — minden érdeket és kivánalmakat úgy a közéit, mint a magánosokéit egyaránt kielégitő, megnyugtató és boldogító — megvalósitására szolgálataimat felajánlani: nemzetem és hazám iránti kötelességemnek ismerem.

ad 1. Szükséges és úgy magyar nemzeti, — mint socialpolitikai szempontokból kivánatos, hogy a föld birtoklásához nehezen jutó azon földmiveléssel foglalkozó magyar parasztság, melynek egyébként ezen feladathoz szükséges képességei s részben, vagy egészben anyagi feltételei is megvannak, a telepités és parczellázás által hivatásának betölthetéséhez hozzásegittessék.

Ezen segitő actiónál, mely elég nagy terjedelmü alig lehet, mindenekelőtt súly fektetendő: a telepitendő emberanyag minőségének, főkép komolyságának, megbizhatóságának és lehetőleg anyagi erejének is, — szigoru mérlegelésére. Nem kisebb tényezője a sikernek ennél: a kivitellel megbizandó egyének szervezőképessége és arra termettsége.

Ezen actiónál a nagyobb szerep, — mely inkább erkölcsi

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

támogatásban és törvényes ellenőrzésben nyilvánuljon, — mindenesetre az államot illeti, és ha nem is kizárólag, de első sorban az államnak kell a főszerepet magára vállalnia és szigoruan megszabni a korlátokat, melyek mellett a magán birtokosok telepíthetnek. Általában kivánatosabb, hogy a magán birtokosok az örök vagy feles bérleti rendszer mellett maradjanak, mely esetben az állam iskolák és templomok építése és fentartása által erkölcsi és anyagi segítséget nyujtana.

Az örökbérleti és felesbérleti rendszer alkalmazását inkább nemzetiségi vidékeken tartom czélszerünek, — a mint erre a Beksics G. legujabb könyvében is utalás foglaltatik.

ad 2. A nem állami birtokoknak telepítési czélokra való felhasználásának megkönnyítése — másod sorban szintén kivánatos, — de az állami felügyelet mindig gyakorlandó, annyira, hogy a telepítők a telepeseket ki ne zsákmányolhassák. Lehetőleg azonban inkább parczellázás czéljaira volnának fordítandók.

ad 3. A magántelepítés mindenesetre engedélyhez kötendő, mert e nélkül nemcsak a telepesek lennének kiszolgáltatva idegen tőkék spekulácziójának eszközül, hanem az exponáltabb helyeken államilag eszközölt telepítések nemzetpolitikai eredménye is koczkáztatva lehetne.

ad 4. A telepítési terület nagyságának minimuma igenis megállapítandó, legalább akkora (és egyben: oly minőségű és használhatóságú) terület lévén csak helyesen telepíthető, — a mekkorán egy rendes polgári és egyházi község, — az egyesek nagyobb megterheltetése nélkül — létesíthető.

Az egyes telepeseknek adandó terület minimuma — még szigorubb szem előtt tartásával a minőségnek és használhatóságnak, — a legjobb osztályu földeknél is legalább 10 és 20 kat. hold föld között volna megállapitható. A maximum ellenben 50 holdon felül alig volna vélelmezhető.

Közép birtokok telepítése csakis a birtokár felének és a szükséges forgó tőkének ellenében volna észszerüen létesíthető.

ad 5. Az egyetemleges kötelezettség elve, mint népünk természetével kevésbbé összhangzó, mindenesetre mellőzendő és eltiltandó.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ad 6. Különböző vallásfelekezetü telepesek telepítése szintén nem ajánlatos és lehetőleg korlátozandó.

ad 7. Az 1894: V. tcz. 3., 5., 6. és 7. §§-ai nem tarthatók fenn szigoruan, mert ez esetben a magántelepítés majdnem lehetetlenné válik, vagy pedig ha a közterületek értéke a kiosztandó telepek értékéhez csatoltatik, tulságosan megdrágítja azokat. A 4. § harmadik bekezdésében a «10 holdnál kisebb és 80 holdnál nagyobb» helyett «5 holdnál kisebb és 50 holdnál nagyobb» jöhetne. A 6. §-ban, — a telepesek érdekében kivánatos volna, ha a vételár megállapítása alkalmával az állam valamely szakközegének közbenjötte, — illetve ellenőrző szereplése kifejezetten biztosíttatnék, eltekintve az ügylet későbbi állami jóváhagyásának szükségességétől.

ad 8. A telepes kimozditása csakis birói uton, és csak akkor engedhető meg, ha a fizetési kötelezettségének eleget nem tett.

ad 9. A telepbirtok feloszthatlansága — a mennyiben azt jogi szempontok nem ellenzik, — védelmezendő volna, sőt tovább menőleg, annak esetleges eladása is lehetőleg megszorítandó lenne.

Az elsőszülöttségi öröklés rendszere szintén komoly megfontolásra méltó, tekintettel a földbirtok tulelaprózásának veszélyeire.

ad 10. és 11. Az egész telepítési actio sarkpontja a hiteligények mikénti kielégítésének kérdése. Olyan kérdés, melynek kielégitő megoldásáról mai viszonyaink között alig beszélhetünk.

Az egyes hitelintézetek által kibocsátandó kötvényeknek: a vevőközönséggel, az adandó kölcsönöknek pedig az intézettel szemben való állami garantirozásán kívül alig látunk más módot, melylyel a kérdés megoldható volna.

ad 12. Az állami telepítés külön alapból eszközlendő, s ezen alap növelésére fordítandó minden lehető és arra fordítható jövedelmi fölösleg, vagy különleges bevétel. Addig azonban, mig az alap egy bizonyos nagyságot el nem ér, e czélra a költségvetésben is tetemes fedezet veendő fel.

ad 13. A kincstári erdőknek telepítési czélból leendő kiirtását és az igy nyerhető terület felhasználását csak kivételesen és olyan esetekben tartanám megengedhetőnek, mikor az ilyen területek benépesítését magasabb politikai vagy gazdasági szempontok teszik kivánatossá; például idegen nemzetiségek által lakott olyan területe-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

ken, ahol a nagyobb kiterjedésü kincstári erdőbirtok egy részének kiirtása és mivelés alá vétele által a többi résznek okszerü kihasználása előmozdíttatnék és annak jövedelmezőbbé tétele lehetővé válna.

ad 14. Kivánatos, de csak szabad egyezkedés által.

ad 15. Kivánatos azon okból is, mert sok a birtoknélküli lakos, s ezeknek legtermészetesebb elhelyezkedését és életszükségleteiknek kielégítését leghathatósabban úgy lehet előmozdítani, ha minden hatóság vagy község, melynek ilyen birtok van tulajdonában, a saját népét ottan letelepítené, illetőleg ha erre megfelelő formában törvény által köteleztetnék.

ad 16. Az állam által eszközlendő telepítéseknél szintén kivánatos, hogy a telepes legalább egy jelentős részét a birtokárnak készpénzül kifizetni tudja, de még inkább figyelembe veendő a szorgalom és az igyekezet, mint a kimutatott, esetleg kölcsönvett pár száz forint.

Középbirtokok a telepítésből kizárandók, hanem e helyett egyes állami birtokok 100—500 holdas darabokra felosztva 30—50 éves vételár törlesztéssel bocsátandók áruba.

Külön mezőgazdasági munkástelepek alakításának szüksége egyes helyeken fenforoghat ugyan, de az ilyen teljesen vagyontalan, vagy csupán a legnélkülözhetetlenebbek felett rendelkező családoknak külön telepeken való csoportosítása helyett czélszerübbnek vélném a vegyes telepítést, vagyis azt, ha ezek részint azon községeken, hova illetékesek, részint pedig az ujon települők közé, mint zsellérek, házhelyek kiosztása és házépítésre, némi segély nyujtása utján, — telepíttetnének le!

ad 17. E pontnál ismétlem, hogy a fősulyt a végrehajtó egyének megválasztására helyezem; a törvény idézett rendelkezései jók és kardinális változtatásokra nem szorulnak. Az 1894. évi V. t.-czikk első fejezetének módosítására vonatkozólag a 7. pont alatt elmondtam nézetemet; a második fejezetet pedig egész terjedelmében fentartandónak vélem.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Ugron Zoltán.

Nem hiszem, hogy tévedjek azon nézettel, hogy nekünk, kiket Ő Nmélt. összehivott, jogunk ne lenne, sőt bizonyos fokig kötelességünk is a közgazdasági kérdések egész sorozatán végig tekinteni, mert hisz a telepítés által existentiákat akarunk teremteni s ekkor önként előáll a kérdés más existentiákat is vizsgálni s abból vonni le a következtetéseket.

Mindamellett egyelőre abból az anyagból indulok ki, mit elénkbe tenni méltóztattak s végig pillantok lehető röviden a régi telepeken, melyeket a miniszteriális jelentés két részre oszt, t. i. magán és állami telepekre. Én másképen osztályozom és nevezem őket: természetes és mesterséges telepeknek. — Mint természetes telepekről typusnak veszem Kocsért és Jász-Kara-Jenőt, hol sürü lakosság és birtok rendelkezésére állott — s a föld olcsón bocsáttatott az illetők rendelkezésére — bár a kamat magas, és a törlesztési idő rövid, a siker mégis kitünő.

Mesterséges telepek typusa a csángó és erdélyi telepek, mert ezek a viszonyokkal nem ismerős távoli lakókból alakíttattak, utóbbiak tuldrága földön s így 2—3% pénz és 40—60 éves törlesztés mellett sem tudnak prosperálni.

Van közép typus is s ezekből fölemlítem Tisza Kálmán- és Gyulafalvát, hol a telepek prosperálását szintén abban látom, hogy k. b. egyenlő viszonyokból telepítettek, sőt harczedzett, kiszorult telepesek is voltak köztök. Pedig itt sok olyan körülmény hiányzott, melyet a telepítés alapfeltételéül a theoretikus tapasztalatok felállítottak, mert sem nem egy községből valók, sem nem egyenlő vallásuak, sem nem egyenlők a telepek Tisza Kálmán-falván, Gyulafalván pedig a törvény által határozott minimumon alól vannak, de az igen olcsó föld kielégítő prosperálást biztosított nekik.

Mindezen telepítésekből levonom először a közös konzekventiákat.

A kiadott kis füzet adataiból úgy veszem ki, hogy prosperatio ott mutatkozik, hol a birtok 50%—30%-kal olcsóbban jutott a kezökbe, mint a magánforgalom széles ez országban meghatározza.

Kitetszik továbbá ez adatokból, hogy a telepesek olcsóbban jutot-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

tak pénzhez, mint az ország kisbirtokossága, habár investitio czéljából is juthat.

Végre szintén e füzetek mondják nekem, hogy az állam több gondot fordított ezen 90 községre, mint más 900, sőt mondhatom 9000-re, már pedig azt tudjuk, hogy az sok pénzt jelent, mert az állam nehézkes kocsija, ha mozog, igen-igen sok kenőt igényel.

Mielőtt tehát tovább mennék, konstatálom az eddigiekből, hogy ezen telepek, melyekből prosperálókat alig lehet kiválasztani, horribilis pénzt, milliókat és milliókat nyeltek el: olcsó kamatban, melyre az állam ráfizet: elengedett törlesztés és adó, a magánbirtok értékén alól való átengedés, drága administráczió és egyéb czimeken.

És most fel kell hogy tegyem a kérdést: van-e ellenérték ezen nehány telep s a többi nyomorfészekben.

Felbátoritó-e ezen investitio sikere akkor, mikor ezen pénz az állam pénze, mely egy eladósodott, elnyomorodott kisbirtokos osztálytól szedetik be s melynek már áldozatul esett a régi közép birtokos osztály? — Nem, határozottan nem!

Eladósodásról hallunk Torontálban, Bácskában és az alföldi Kanaánban, nyomorról Erdélyben és a Felvidéken, éhségről Ung, Bereg és Máramaros vármegyékből.

A telepitési politika ily irányba terelésének a szocziálista mozgalmak adtak tápot az Alföldről, hol latifundiumok és erős munkáskezek vannak, melyek annyit birnak keresni 4 hónap alatt, a mennyit egy 15 holdas székely gazda nem bir megkeresni egész évi munkája és földje után sem; mielőtt ezen dolgok szanálásához az ország legszegényebb részét is hozzáadóztassuk, bár azt sem ismerem el, hogy a kérdés ilyetén kezelése eredményhez vezet, — inkább a zsandár és a be nem takaritott termés az Alföldön találja meg az utat s a módot ezen kérdés megoldására, mint az ország nyomorgó részeinek közadója, mert hisz az Alföld gazdagsága az a hely, melyre bátrabban mondhatja az ember, hogy: «soha sem volt ugy, hogy sehogy sem legyen».

Fennen emlegették a telepek kulturmissióját. Sikerült telepités nincs, tehát e missiót sem tölti be, de ha egy 1000 lakosu minta magyar paraszt községet hozunk is létre a Mezőségen, az oláh ten-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

gerben nem ellensúlyozza, hogy onnan kivész az 50—200 holddal biró köznemes ember, mely ott tényleg a magyarság zászlóvivője volt, s valamiképen a fönn lobogó angol zászló angol területet jelent, ha van szikla, a melyre megerősitsék, gyenge telepesek kezébe csak mocsárba dugják, hol a szél nyelestől eldönti.

Megingott a föld az 5-től 1000 holdig terjedő ősbirtokos lába alatt nagyrészt kormányzási hiba folytán — s mi most, mielőtt azokat némileg megszilárditanók, uj existentiák létrehozataláért közpénzt költsünk? Egy országban, hol a föld első birtoklójának nincsenek meg a lét alapjai, telepitésekkel czélt érni nem lehet; — ez olyan kivánság, mint ki a versenyeken telivérjeivel nem bir boldogulni — trainőrje és managerje hibájából — most kisérletet tenne ugyanazokkal az elemekkel versenyistállót igás gärlingjeiből alkotni.

Hosszadalmas vagyok, mert bár az ankettet egy egész irodalom előzte meg, rokon hangokat hallottam; — bizonyitékot érveimhez nyertem, de sehol sem láttam egy véleményt, mely egyenesen megmondotta volna, hogy az ország a telepitésekért nagyobb áldozatot nem hozhat mindaddig, mig meglevő adóalanyai betegek.

Elég fiskális kifejezést használtam — de ez mindent megmagyaráz; — ha mi most áldozatokba bele megyünk adóforintokkal — s ha az adóképesség megszünik, ki fogja azokat fentartani, pedig bizony a telepitésen kivül még sok minden reá szorul azokra az adóforintokra.

Meggyőződtem a legutóbbi, de főképpen 1899-iki G. Kom. irodalmából, hogy mily horribilis pénzbe kerül a sikeres telepitési politika, látván, hogy a német-lengyel földi telepitésekre fölös pénz áll rendelkezésre és mégis csak félig sikeres.

Itt azonban felmerül egy kérdés, melyet jónak látok már az általános vitánál fölhozni.

1895-ben a telepitésekhez más reményeket füztek és nagy optimismus uralkodott ugy, hogy ha valaki az enyémhez hasonló nézetekkel állott volna elő, aligha meg nem követték volna. Akkor kidomborodott egy nézet s ez még a balsikerek közt sem gyengült, hanem erősödött, — mely a telepitéseknél erejét igénybe rendelte venni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Én, hogy a telepitések ennyire sikertelenek voltak, egyik okát abban látom, hogy ez nem történt — mert mig egy felől hirdetem, hogy áldozni nincs miből és nem lehet — más felől joggal kivánhatjuk, hogy az áldozatok, ha megtörténnek, jól használtassanak fel.

Már pedig akkor a többség helyes nézete oda csucsosodott ki, hogy a társadalom igénybe vétessék.

Ez nem történt meg semmi irányban, mert sem uj organizatió nem létesittetett, sem a régiek fel nem használtattak. Hogy mit értek régi alatt, mindjárt megmondom. Ott van az O. M. G. E. — E. G. E. D. V. Gazdaszövetség, továbbá az összes megyei G. egyletek, de ott vannak a kulturális egyletek, főképpen az Emke, F. m. k. egy., L. t. m. k. egy. stb. Ha mindezek bár csak konzultative felhasználtattak volna, nem egy hiba elkerülődött volna.

Nagyon tudatával birok annak, hogy sem számon kérő szék, sem ellenőrző közeg nem vagyunk, de fel sem teszem, hogy ő Nagymélt. azért hivott volna össze, hogy korusát képezzük a telepités koldus nótájának; azért rekriminátiókba nem bocsátkozom, nincs jogom, nem is akarok, de hiábavaló is, mert a tárcza már rövid idő alatt harmadik kézben van, s legutóbb uj telepités nem történt, hanem, hogy ugy nevezzem, a régi telepek konsolidácziója vette igénybe a ministerium munkásságát, mindamellett a felhozott hibák egynémelyike, ha a fentemlitett consultátiót igénybe vették volna, elkerülődött volna. P. o. hogy jöttek arra a gondolatra, hogy Sármáson hegyes-völgyes terület mellett egyenlő holdszámokat vágtak ki falu-rendszerrel és távolságra, meg kvalitásra tekintet nélkül?

Miért sajátitották ki Sármást drágán, mikor liczitáczió nyomása alatt birtokok állottak rendelkezésre?

Ezek szemelvények, képzelem, mennyit lehetne összehozni, ha a telepeket és a birtokviszonyokat mindenütt alaposan ismernék, — de mennyit elkerülhettek volna, ha független és a viszonyokat ismerő embereket legalább consultative bevonták volna az aktióba.

Lesz még szavam a részleteknél, de azért itt sem mulasztom el elmondani, hogy impressióm, hogy ha a telepitések folytatódnak, visszaszorittassanak *hozzátelepitésekre* és *kirajzásokra* a közelben; erre talán elég a tőke, mi rendelkezésre áll, s ha helyi tényezőktől indul ki, épp helyes és elegendő tárgya az állami gyámkodásnak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Hatvankét község, majdnem százezer ember, olvasom valahol, kiket az állami telepitések földhöz juttattak. A ki ezt igy hiszi, az nem tud még a sorokon sem olvasni, még kevésbbé a sorok közt, mindazonáltal elfogadom a 100-ezres számot és a jelentést is hünek, s akkor azt látom, hogy a jelentés a telepesek fluktuatióját 20—50 % közé helyezi, tehát, középszámot véve, 30 ezer ember, a mely, enyhén és diszesen kifejezve fluktuált; már most kérdem attól, aki elhiszi, hogy 70 ezer embert boldoggá tettek, bir-e fogalommal arról, mit tesz fluktuálni?

Szánandóbb kép nem lehet, mint egy bár tövises fészekből kizavart család, ha az annélkül marad, s ő egy másodikból is kizavartatik, rongyosan, éhesen, anyagilag, erkölcsileg elzüllve.

Valóságos boldogság ezekhez képest azon 1 millió 600 ezer vagyontalan cselédnépnek dolga, mely az államnak még egyéb költséget nem okozott, mint a negyvenévi szolgálatra a diplomák és 25 forintok; s abból is csak 10,000-re jut egy.

Telepités jelenlegi viszonyok közt képtelenség, mert — megint visszatérek oda, honnan kiindultam — legtöbb vidéken 8—16 holdas paraszt saját otthonában, hol ismeri a viszonyokat és meg van szokva, nyomorog.

Pedig a megszokott dolog, a kitaposott ut, nagy dolog, ugyannyira, hogy ismertem egy embert, ki a nagy uraságot ugy képzelte, hogy az uj czipőjét mással kitapostassa; én meg a telepest ugy képzelem, mint mikor valakinek fájós lábára uj czipőt, szüket, adnak, de abban mindjárt futni kell neki. Ki tanitja a telepest gazdálkodni, mikor még az őslakosokat sem birjuk ellátni szervekkel, melyek az okszerü gazdálkodás terére tereljék?

Ki védi meg a telepest az uzsora- és a közvetitő-kereskedelemtől, mikor még a konsiderált községekben sem tudjuk virágzásra vinni a hitel- és a fogyasztási-szövetkezeteket.

Miket elmondottam, tények s tovább b. figyelmöket igénybe nem veszem, de szilárd meggyőződés mondatja vélem, hagyjunk fel a telepités nehéz és költséges, czélra nem vezető munkájával, mert Magyarországon lehet néhol sok a föld, de sehol sem kevés, ha kellő instruktióval és szakértelemmel kezelik.

Igen figyelmébe ajánlom a nagym. Miniszter urnak az állam

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

által a községre háritott teendőket tanulmányozni, mint a szocziális nehézségek első baját, aztán még sok mindent, mi a meglevő existentiák életét elviselhetővé teszi, s a telepitést jó időre vegyük le a napirendről.

Vancsó Gyula.

I. Általános kérdőpontok.

A telepitési tevékenység nemcsak szélesebb keretben folytatandó, de szükséges, hogy ez egyik legfőbb gondját képezze az államnak, mert a jelenlegi viszonyok között ez a nemzeti állam megerősödésének egyik lényeges és mulaszthatatlan feltételét képezi.

A magántelepitésektől eredményt nem várok, itt a telepitő érdeke mindig nagyobb áldozatot fog kivánni a telepestől — mint a melyet elbir, a mi végre is ez utóbbiaknak romlására vezetend; a telepitést tehát *egyedül az államnak magának kell kezébe vennie és azt az eddigieknél sokkal erélyesebb és kihatóbb eszközökkel sőt pénzáldozatokkal kell létesitenie.*

Az állami telepités tevékenység mellett nemcsak kivánatos, de mulaszthatatlanul szükséges az örökbérleti rendszer támogatása és egyedül ezt tartom helyesnek és czélszerünek *a magántelepités körébe vonni* s e tekintetben ·/. alatt mellékelem az erre vonatkozó — már 1897-ben közzétett — javaslatomat, mely a haszonbéres telepek kérdésének megoldását tárgyalja és mielőtt a részletes kérdésekre kiterjeszkedném, hangsulyozom, hogy oly telepitvények felállitását, melyeken a telepes a részére kiadott birtokot öröktulajdonul is megkapja *csak egyedül az állam által képzelem létesithetőnek*, — mig az örökbérleti rendszernek az állam müködése mellett a magánosok tevékenységének nemcsak tért engednék: de ezeket törvényhozási uton kedvezményekben is részesitendőknek tartom.

II. Magántelepités.

2. Tul vagyunk azon időponton, midőn azt remélhetnők, hogy a magántelepités rugója magasabb nemzeti vagy hazafias

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

törekvés lehet; ha magán ember birtokát telepeseknek adja el akár azért, mert a gazdálkodás gondjaitól szabadulni kiván, akár kényszerüségből, mert a gazdálkodáshoz megkivántató tőkéje nincsen — avagy mert adósságai tulszaporodtak: czélja e magántelepitésnek mindig csak az, hogy a telepitő birtokát minél magasabb áron, rendszerint a forgalmi értéken tul adhassa tovább. A föld hozadéka, jövedelme a magántelepitéseknél még azon kamatokon is alul marad, mit a földéhes telepes váltságdij fejében fizet évenként, mert egy 300—400 frtos vételár mellett, a mi pedig a magántelepitéseknél nem ritka dolog — az adó- és közterhek nélkül 15—20, azokkal együtt bizonyára 20—25 frt, vagy ennél is több esik egy kataszträlis hold évi kötelező kiadásaira az üzemköltségek nélkül. Ezen magas vételi vagy eladási árak az Alföld sik rónáján és kitünő földjein szokásosak, de ott, hol a 150 vagy 200 frtos vételár mellett telepitenek a magánosok, tekintettel a föld csekélyebb értékminőségére és csekélyebb hozamára, az arány ugyanez marad s az ilyen telepitéseknek, mint ezt annyi példa igazolja, a végeredménye rendszerint a telepes és a telep végpusztulása. Vannak ugyan itt is kivételek, a hol egy-egy nagyobb empórium szomszédságában eladóvá tett birtokot a szomszédos községek lakosai magas áron veszik meg: de ezen felosztott nagybirtok többnyire a vagyonos polgárság és vagyonos földmivelő nép kezére jut és csak igen kis mértékben járul hozzá a telepitések létesitéséhez kötött czélok eléréséhez.

3. A telepitőt az 1894: V. t.-cz. 3-ik §-a a közczélokra szolgáló területek ingyen átadására kötelezi; — lehet, hogy a kivitelnél ez igy történik meg, de apodicticus bizonysággal mondható, hogy a törvény eme feltétele csak fictió, s a mikor a magántelepitő ilyen ingyenes telkek átadásával hozta létre a telepitvényt, ezen ingyen területek értékét már a telepeseknek átadott földterületeknél busásan felszámitotta. De különben is nincs az a körmönfont törvény, mely a telepest a magántelepitő zaklatásaitól, visszaéléseitől megóvni képes legyen s igy az örök tulajdon megszerzése mellett létesitendő magántelepitést a telepitőt érdemlőleg sem állami támogatásban, sem kedvezményben nem tartom részesitendőnek, — mig ellenben az 1894: V. t.-cz. azon szakaszait, mely a telepest a telepitő ellenében védi, szigoritanám és kiterjeszteném.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

Miután a magántelepitésekre vonatkozó kérdéseknél egyes általános kérdőpontok is tétettek, ezek:

4-ére azon véleményben vagyok, hogy a telepitvények csak egy bizonyos meghatározott — sem kisebb, sem nagyobb — területen létesithetők s ezt 21 holdban vélném megállapitandónak minden családra nézve, ezenfelül még telepesenként soha de soha fel nem osztható 4 hold legelőjutalékkal.

A telepitőnek (az államnak) nem lehet az a czélja, hogy a telepitéseknél már kezdetben oly nyomoruságos viszonyokat teremtsen, mely a telepesnek megélhetését sem biztositja; még a legkisebb családdal biró telepes is alig bir megélni 10 holdas telepén, hogy pedig annak vételárát is törleszsze, hogy vagyonilag gyarapodjék és családja is szaporodjék: *ez ugyszólván teljesen ki van zárva,* s igy egy ilyen minimális földdel biró telepes sem a nemzeti vagyonosodás, sem a nemzeti szaporodás czéljainak megfelelni soha sem fog. Nincs a mi ösztönözze családjának szaporulására, mert hiszen a sulyos terhek alatt az egy-gyermek sistéma mellett is csak nyomorog és a legritkább esetben fog magának egy kis vagyont is gyüjthetni, munkás kezet pedig a társadalomnak nem produkál.

Az ország legnagyobb részén a régi jobbágyi telkek — eltekintve egyes kivételektől — 20 hold körül váltakoztak, — legelő és fajzási jog rendszerint ezen felül és ha emlékeinkbe visszavarázsoljuk ezen, az 50-es évek derekán, de még a 60-as évek elején is teljes egészében megvolt telkes gazdák rendezett viszonyait: lehetetlen, hogy kiindulási alapul ne azt fogadjuk el.

Látni kellett csupán az ily telkes gazdának a házát, mely az 1848-iki megváltás idejében valószinüleg csak 1 szoba és konyhából állott, — de az 50-es évek derekán és a 60-as évek elején rendszerint hosszu sorban egymáshoz épitve már 2, 3 hasonló helyiséggel bővült a mint gyermekei szaporodtak, — nem is emlitve istállóhelyiségeit, csürjét, magtárját. Minimális területnek tehát 21 hold müvelhető földet s 4 hold legelőt tartok feltétlenül szükégesnek arra, hogy a telepes prosperálhasson.

A középbirtok alakitásának meg- vagy meg nem engedhetőségének kérdését vita tárgyává sem tenném. Középbirtokot az szerez, a kinek már bizonyos vagyona van, ily vagyon nélkül középbirtok

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

nem létesithető s a ki azt ily vagyon nélkül létesiti, az feltétlenül tönkre megy, mert a középbirtoknál a birtokos kézimunkaereje, saját kézi tevékenysége már számba nem jöhet, — mig ellenben a kis birtokok vagyis az általam jelzett telepitvényeknél a személyes tevékenység és kézimunka az, a mely hivatva van a telepitvényeket fentartani.

A munkástelepek alkotása nézetem szerint már inkább az ipari kérdések kategoriájába esik, mert gazdaságok mint ilyenek állandó munkástelepeket alakitani alig fognak, miután munkásaikat gyártelepek nélkül télen foglalkoztatni nem birják, — a szakmánymunkások- és hónaposokról pedig lelkes földmivelési ministerünk már gondoskodott.

(Bár nem is ide tartozik, mégis megemlitem, hogy ipari munkástelepek felállitását minden 50 munkással dolgozó gyár vagy ipari vállalatnak törvényhozásilag tenném kötelezővé, ugy az ipar, mint a gyár saját jól felfogott pénzügyi s főleg a munkáskérdés szempontjából.)

5. Egyetemleges kötelezettségnek semmi körülmények között sem engedhető hely a telepesekkel kötendő szerződésben. Nincs indokolva, hogy a hanyag telepesért a szorgalmas legyen zaklatható és tönkretehető.

6. A különböző vallásfelekezetü telepeseknek telepitését a mai viszonyok között csupán pénzügyi szempontból nem tartom helyesnek, mert mindaddig, mig a hitfelekezetek papjai, tanitói, kisdedóvói nem az állam, de a hitközségek által fizettetnek s a templomok és iskolák ezek által tartatnak fel: a különböző vallásfelekezetüek telepitése az ezzel járó adóztatások miatt a telepesekre igen sulyos terheket rónak. A vallásosság pedig fentartandó s igy csak egyvállásu telepesek telepitendők.

7. Az 1894. V. t.-cz. 3-ik szakaszára nézve véleményemet már előbb kifejtettem. Még az állam által létesitendő telepitéseknél sem tartom indokoltnak azt, hogy ily közczélokra szolgáló területek, — a melyeknek előnyeit a telepitő élvezi — ingyen adassanak. De miként alább kifejtendő leszek, ha más az eddigieknél sokkal előnyösebb feltételek mellett létesittetnének a telepitvények, ugy ezen területeknek ingyenes átengedése — mely a telepitő (az állam) részéről áldozatokkal jár — indokolva nincsen.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

A törvény 4-ik §-ának második bekezdése helyett: «*a telepesek birtokrészei csak egyenlők lehetnek*», —

a harmadik bekezdés helyett: «*a terület 21 holdnál a beltelekkel együtt kisebb nem lehet, ezenfelül 4 hold fel nem osztható legelővel*», —

a negyedik bekezdése helyett: «*ipari, szellemi vagy közegészségügyekkel foglalkozók részére 400 négyszögöltől — 1600 négyszögölig terjedő belsőségek is telepithetők, az ily telepek térfogata azonban az összes területek 2%-ánál nagyobb nem lehet.*»

Nem tartom egészséges dolognak azt, hogy a kisiparos, szellemi munkás, orvos stb. mühelye mellett még külön gazdálkodással is foglalkozzék. Ez rendszerint vagy az egyik, vagy a másiknak elhanyagolásával jár; legközvetlenebb házi szükségleteinek fedezésére pedig elegendő egy kis házikert, melyet 400—1600 négyszög-ölön megmüvelhet.

E szakasz ötödik bekezdése, ugy látszik, a szőlőtelepitések vagy ipari növények termelésére céloz. Ily általános kifejezéseket, mint e szakaszban is foglaltatik: «*magasabb jövedelmet hajtó gazdasági üzem*» — a törvényekben megengedhetőnek nem tartok. A visszaélések elkerülése szempontjából világosan és határozottan megjelölném, melyek azon magasabb gazdasági üzemek, melyek a törvény kedvezményében részesülnek.

A törvény 5-ik §-ában a legelő minimumát 4 holdban vélem megállapitandónak.

A 6. szakasz harmadik bekezdésénél kimondandó, hogy 5%-nál magasabb törlesztési hányad ki nem köthető. E törlesztési hányad mellett a tőke 42 és fél év alatt törlesztetik, ez által a pénzintézetek kapzsiságának utja elvágatnék, mig ellenben a két földhitelintézet alapitási czéljainak megfelelőleg utalva lenne arra, hogy e telepitéseknél — ha ugyan nézetem ellenére a magán telepitések továbbra is fentartatnak — a pénzügyi müveleteket hathatósan kezébe vegye.

A 7. szakasz, mely a telepes házának felépitésére vonatkozik, csak fél intézkedéseket tartalmaz. Kimondandónak vélném, hogy a telepitő (az állam) tartozik a telepes részére a mennyiben ennek a lakóház felépitésére szükséges tőkéje hiányzik, 1 szoba (20 négyszögméter), 1 konyha (16 négyszögméter), 1 kamrából (8 négyszög-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

méter) álló vályogból vagy fecskerakásból szalma, nádfedelü házat, 4 drb marhára istállót — felállitani, melynek költségei a telepités költségeinek tőkéjébe számittatik be s illetve a telepitett föld értékéhez hozzáadatván, ez is az évi annuitási kötelezettség alá esik.

8. A hanyag, nem fizető, erkölcstelen vagy bünfenyitőleg büntetett telepestől a telepitő (az állam) telepét sommás uton visszaveheti, mégis a netaláni visszaélések meggátlása szempontjából kimondandónak tartanám, hogy a mennyiben a telepes község 4—6 kifogástalan és jól fizető gazdája a kimozditásra itélt telepesért jótállást és készfizető kezességet vállal — az további két évre meghagyható s ha megjavul és fizet, továbbra is megtartandó.

9. A telepesbirtok felosztható atlansága feltétlenül kimondandó a telepitő (az állam) visszavásárlási jogának örökidőre szóló fentartása mellett.

Jól tudom, hogy ezen nézetem a legnagyobb ellenállásra találand ugy socialis, mint jogi és egyéb szempontokból is. Hallani fogok paraszthittudományokról, reakczionárius nézetekről, pedig ha a czélt: a nemzeti állam felépitését a magyarság szaporodását, e földhöz való kötöttségét, az agrár-socialis mozgalom megszünését s a telepesnek jövendőbeli jólétét, boldogságát tartjuk szem előtt, bármennyire elismerem is azt. hogy a földbirtoknak ily megkötöttsége a modern elvekkel alig egyeztethető össze: *viszonyaink között a fent jelzett czélok elérésére egyedül ezt tartom alkalmasnak és bármily kemény dió legyen is az, fel kell azt törnünk s ez uton kell haladnunk.*

Akkor, a midőn államalkotásról vagy az állam megerősitéséről van szó, nem szabad visszariadnunk oly intézkedések létrehozatalától sem, mely a modern elvekkel ellentétben áll és nemcsak a külföldi államokban látjuk azt, hogy nagy nemzeti hazafias czélok elérése szempontjából kivételes törvényeket hoznak az államok (igy például Németországban Posenban az elégedetlenek birtokait az állam vásárolja meg) de hazánkban is, csak a földtehermentesités és regálék megváltására kell hivatkoznom, hogy igazoljam, miszerint az állam érdekének szempontjából a kivételes intézkedéseknek szükséges volta indokolható.

A telepes birtokának ily megszoritása, ily megkötöttsége nélkül minden munka, minden fáradság, minden áldozat egy-két ember-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

öltőn tul okvetlenül megsemmisül. Ha a birtok akár örökség, akár adásvétel utján szét lesz osztható, ott leszünk 50 év után, hogy a 25 hold már legalább négy, ha nem több felé szakad és az utódok a szétdarabolt birtokból már ép oly kevéssé tudnak megélni, mint nem élnek meg ma már a volt jobbágytelkes gazdák utódai. A jobbágytelkek kezdetben csak felére voltak feloszthatók; a gazdálkodási viszonyok, az akkori csekélyebb igények mellett még itt is elég türhetők voltak, de már az $^1/_4$-ed telkekkel, majd ezeknek a szétdarabolása után: rohamosan beállott parasztságunknál a türhetetlen állapot. Itt kezdődik a nyomor, az elégedetlenség s bátran merem állitani, hogyha a jobbágytelkek kötöttsége ma is fennállana az agrár-sociálismus is alig találna támpontot az országban. Ne áltassuk magunkat hiu reményekkel, földmivelő parasztságunkat még gondozni kell s fölötte ugyszólván gyámságot kell gyakorolni. Ma már a hajdanta patriarchális viszony a földesur és a község lakosai között teljesen megszakadt. Gondoskodni kell tehát oly eszközökről, mely a földesur megszünt befolyása folytán legalább ezen uj telepitvényeknél fentartsa azokat a jövőnek.

S ebből kifolyólag feltétlenül kikötném a telepitő (az állam) visszavásárlási jogát is és pedig örök időkre. Az átdolgozandó telepitési törvényben egy ily kivételes szakasz — mely jelenlegi törvényes gyakorlatunkkal ellenkezik — beigtatandó lenne, mert csak igy vihető keresztül azon czél, a mit az állam e telepitésekkel maga elé kitüzött. Mert vajjon mi eredményre vezetne az a kitüzött czél szempontjából, ha e visszaváltási jog nélkül a létesitett telepitvények idegen elemek kezére jutnak vagy eladások és örökösödések utján apróbb területekre szétszakadnak vagy ismét nagyobb birtoktestekké alakulnak át ? ? ...

Ismerem mindazon ellenvetéseket, melyek e gyökeres intézkedés létesithetése ellen felhozhatók, de midőn az állam oly messzemenő, magasztos czélokat akar elérni a telepitéssel — ily tekintetek figyelembe nem vehetők. Ez kivételes állapot s mint ilyen kivételes eszközökkel oldható meg csupán. Marad még elég föld az országban a szabad forgalomnak is és majdan, ha talán századok folyamán, a czél elérve lesz, ha majdan a magyarságban a lakosság számának mintegy $^9/_{10}$-ed részére emelkedett: módjában lesz az utódoknak ez

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

intézkedésen változtatni, addig azonban maradjon ez irott követendő törvénynek.

Az örökösödési jogot a visszavásárlási jog már eléggé korlátozza. E mellett mindenesetre szükség leend némi törvényes intézkedésekre, az örökösödés folytán szükségessé válható visszavásárlási jog szempontjából, de magát az örökösödési rendet egyéb korlátok közé szoritani, primogeniturát vagy ehhez hasonló intézkedéseket létrehozni — szükségesnek nem tartom. Ha a család már annyira elszaporodnék, hogy a birtokon megélni nem tudna vagy egyéb beállható események folytán az állam visszaváltási joga mellett az örökösök igényei könnyen lennének kielégithetők és rendezhetők. De azon meggyőződésben élek, hogy az általam alább tervezett erős telepitvények mellett az állam beavatkozása csak ritka esetben fog igénybe vétetni, mert a birtok családról-családra szállana és vagy együtt müvelnék földjeiket a nagy családok, mely bizonyára az intenzivebb gazdálkodás kifejlődésére vezetne, vagy a felesleges elemek az ipar terén fognak alkalmazást keresni, a gazdasági napszám munkások pedig feltétlenül szaporodni fognak, mely már egy félszázad után is érezhető jótéteményként fog hatni nemcsak a gazdasági munkásviszonyokra, de a földbirtokosok gazdálkodási rendszerére is. Az általam alább tervbe vett erős telepitvények mellett, melynél a vagyonosodás teljes feltételei megvannak, módjában álland a család fentartójának az, hogy esetleg tulságosan felszaporodott gyermekeit nem földjeinek felosztásával — de egyéb szerzett vagyonával elégitse ki s ezen örökségi részükkel kielégitett földmivesek lesznek az ujabb telepitvényeknek már némi vagyonnal is biró biztos közegei.

10. 11. A magánosok által létesitendő telepitvényeket, mint már kifejtettem, tisztán üzleti czélból létrejött adásvevési ügyletnek tekintem s igy a telepitő részére állami támogatás szükségét nem látom. Ellenben a telepest, a mennyiben a magán telepitvények továbbra is fentartatnának, a legszigorubb törvényekkel védelmezném a telepitő visszaélése ellenében; különben is azon nézetben vagyok, hogyha az állam erélylyel veszi kezébe a telepítési kérdés megoldását, az alább megjelölt elvek mellett: a magántelepités szükségességének kérdése önmagától megszünend.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

III. Állami telepités.

Legyen szabad mielőtt a részleges kérdőpontokra válaszolnék, azon keretet, melyben az állam által a földtulajdonával létesitendő telepitéseket a kitüzött czél szempontjából keresztül vihetőnek tartom.

A földmivelési tárcza keretében a telepités czéljaira évenkint 2.000,000 forint lenne felveendő. Ebből évenként 300 frtos vételárral az állam 6000 holdas birtokot vásárolna, mely mellett még 200,000 frtja marad a vételárból. Ezen Magyarország síkföldjén is jóformán a legmagasabb vételárt vettem alapul, hogy a telepitések létesithetőségét, még ezen vételár mellett is bebizonyithassam és önmagától következik, hogy ha a föld vételára kisebb leend, a telepités maga is nagyobb arányokban lesz keresztülvihető.

A 25 holdas telepités mellett 240 család találna e 6000 holdas birtokon elhelyezést, vagy hogy ha 25 holdat ebből közczélokra, utczák, terek, templom, iskolák visszatartunk, ugy 239 család mindenike 21 hold művelhető földdel és 4 hold legelőrészszel lenne elláthatő.

Az általam már fennebb jelzett 1 szoba, konyha, kamra s egy négy marhára tervezett istálló költségei takarékos és egyszerü épitkezés mellett, igénybe véve a telepes munkaerejét is 600 frttal létesithető lenne s igy a 2.000,000 forintból a birtokvételre 1.800,000 forintot számitva 200,000 frt maradna egy telepitvénynél rendelkezésre. Ebből a 29 családnak 600 frtos épitkezésre 174,000 frt költség kellene. Maradna tehát még 26,000 frt, melyből iskola, pap- és jegyzői lak, esetleg egy szerény imaház is kikerülne, hozzáadván esetleg a 2.000,000 frt tőkének időleges kamatait is. Természetesen sem paloták, sem monumentális épületek ebből nem épithetők, de hát a czél nem is ez.

A czél magasztos szempontjából nem riadnék vissza ugyan attól sem, hogy a 2.000,000 frtot ajándékképen adjuk oda a megtelepitett magyar községnek. Igy igazán módjában állana az államnak oly telepeseket telepitenie, kik arra valóban érdemesek s e 2.000,000 évenkénti áldozat a magyar államot még tönkre nem tenné, budgetjében sem okozna zavarokat s azt hiszem Magyarország hazafias

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

lakosai örömmel járulnának filléreikkel a magasztos czél létesitéséhez s az elveszettnek látszó tőke busásan meghozná kamatait a megalakitott községek jólétében, annak szaporaságában és fejlődésében, felköltené bizonyára a külföld figyelmét is hazánk iránt, mely consolidatiójára ily áldozatot hoz. Tehát meg lenne ennek még kiszámithatatlan politikai haszna is. De ha financziális szempontból ez akadályokba ütköznék és ez áldozatot az ország meghozni nem tudná vagy nem akarná, ugy e tőke visszafizetésére oly módozatokat kell megállapitani, mely a telepes existentiáját biztositsa. Kifejtettem már fentebb, hogy 5%-os anunitás mellett a telepes meg nem élhet. A jelen esetben például egy 25 holddal biró telepesnek 5%-os törlesztés mellett — miután a közczélokra meghagyott területeknek a törlesztését is ő fizetné, az épületekkel együtt a 2.00,000 forintból 8368 frt 20 kr törzs adóssága lenne, feltéve azt, a mi valószinű, hogy telepes semmi pénzt sem hoz magával, ennek 5%-os annuitása 418 frt 41 kr adók, közterhek, pap- és tanitóra holdanként csak 3 frt költséget véve fel, 25 holdra ez 75 frtot teszem s igy egy telepesnek 493 frt 41 krra lenne szüksége csak azon czélból, hogy telepitvényét törleszthesse s annak közterheit fizethesse.

Eltekintve tehát 4 hold legelő számba nem vehető jövedelmétől, a 21 holdnak évenként 493 frt 41 kr, vagyis holdanként 23 frt $49^{11}/_{21}$ krt kellene jövedelmeznie évenként, a legelővel együtt pedig 19 frt $73^{16}/_{25}$ krt, hogy a telepes a terheket fizesse. Vita tárgyává sem tehető, hogy eltekintve egyes ritka vidékektől, a hol kerti gazdaság üzetik a rendszeres gazdálkodás mellett 21 hold ily jövedelmet nem adhat, nem is számitván a rossz évek termésére és ezen évenkénti teher mellett a telepesnek saját önfentartására egy árva garasa sem marad. Ismét egyre megy, hogy a telepitést oly vidéken eszközöltük-e, hol a föld ára 150 vagy 200 frt, mert az arányok, tekintettel a föl hozamára, ugyanazok maradnak. A telepitést tehát csak ugy lehet és kell eszközölnünk, hogy a vagyontalan telepes ne csak törlesztési. és egyéb kötelezettségeinek megfelelhessen, de a mellett még meg is élhessen és gyarapodhassék is és igy nem marad más hátra: hogy a telepesnek ne 5, de 2%-os annuitás mellett adja kölcsön az állam pénzét.

Ezen eljárás mellett a jelen esetben a 8368 frt 20 kr föld és

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

beruházási érték után fizetne a telepes évi járulékba törlesztésként az államnak 167 frt 36⁴/₁₀ krt, közköltségekben 75 forintot, összesen 242 frt 36 krt. E mellett a telepesnek a 21 hold művelhető földje után 11 frt 54 kr, a legelővel együtt 9 frt 69 kr jövedelemre kellene számitania. És ezen jövedelmet a telepes földje átlagosan meg is hozza, s körülbelül ez felel meg az ország átlagos paraszt bérviszonyainak is, és hogyha a 21 holdat 3 nyomásu rendszerre osztjuk is fel és 7 holdat számitunk a jövedelmezőbb őszi vetésre, ugy e 7 hold őszi vetés közepes gazdálkodás mellett 6 napra és 6 frttal számitva 252 frt jövedelmet mutat, mig viszont a telepesnek évi annuitási részlete 177 frt 38 kr adója 75 frt lévén, összesen 242 frt 36 kr mulaszthatatlan kiadása van, melyet tehát az őszi vetéseiből már fedezni tud, a tavaszi 7 holdjának jövedelmét magát és családját fentarthatja, sőt a harmadik ugar rendszerü 7 holdjának és a legelőnek a jövedelmeiből még gyarapodhat is. Eme 2%-os törlesztési hányad mellett jó termőévek idején nem egy telepes község fog akadni, mely váltságdiját nagyobb rátákban is törleszteni fogja, mely természetesen szerződésszerüleg engedélyezendő.

Talán szokatlan, nálunk mindenesetre eddig még gyakorlatban nem volt az, hogy ily olcsó törlesztési hányad mellett adja ki az állam pénzét, de a ki a czélt akarja szolgálni, annak az ahhoz vezető eszközöket is akarnia kell és az áldozatok nagysága és a kivihetőség akadályai előtt visszariadni nem szabad. Ekkor majd nem fog előállani az az eset, hogy a telepesek váltságdijaikkal hátralékban maradnak, a melyek után ismét a késedelmi kamatok számittatván fel, a teher növekszik s ezzel együtt hatványos mértékben hanyatlik a telepes teljesitési képessége: nem fog előfordulni az, mit a telepitvényesekről közölt adatok igazolnak, hogy egy-két telepes község kivételével e telepitvények a jelenlegi terhekkel megküzdeni képtelenek, életképesség azokban nincsen s nagy részük oszló félben van.

Elismerem, ha évenként 230—240 családot telepitenénk csupán, ez igen lassu proczedura lenne, de hát itt vannak még az állam telepitésre szánt birtokai. Ezeken, miután ott készpénzen nem kell földet vásárolni, a már meglevő telepitési alapból lehetne a lakóházakat és egyéb épületeket felépiteni, a melynél 2%-os annuitás volna

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

alapul felveendő. Ha nem 300, de 150 vagy 200 frtos földekre fogunk telepiteni, ugy az évenkénti 2.000,000 frtból már esetleg 400—450 család telepithető. 10 év alatt 3000—4000 család nyerhet otthont, mely 25 év alatt már 16,000 lakost adhat az országnak és igy tovább, habár lassu lesz is a haladás, de életképes és biztos leend az, és nincs kizárva az sem, hogy az állam pénzügyi viszonyainak javulásával majdan talán — nagyobb összegeket is fordithat e czélra.

Távol legyen tőlem az, hogy az állam eddigi tevékenységét a telepitések terén kicsinyiteni akarnám, de az kétségtelen, hogy az eddigi telepitések nagy részben minden terv nélkül, a viszonyok nem teljes mérlegelésével, ötletszerüen eszközöltettek.

Első sorban is tehát, mielőtt a telepitések terén a feltétlenül szükséges nagyobb tevékenység megindulna, egy minden irányban átgondolt terv dolgozandó ki. Számbaveendők a telepitésre még alkalmas kincstári birtokok, számbaveendő a telepitésre szánt vidék népességi aránya, a lakosság vallása, nyelve és nemzetisége, számbaveendők a megszerezhető magán s a megszerzendő községi birtokok és csak ha ez iránt biztos adatok állnak rendelkezésre a már kidolgozott terv szerint, ekkor kell erélylyel a telepités tényleges keresztülviteléhez hozzáfognunk.

Áttérve a külön kérdőpontokra, a

12-e már az általános kérdésekre adott válaszomban megfeleltem, évenként 2,000.000 frtot kérve a földmivelési tárcza terhére felvétetni.

13. A kincstári erdőbirtokokat csak azon vidéken áldoznám fel a telepités czéljaira, hol ez a kitüzött czél szempontjából feltétlenül kivánatos. Erdeink nap-nap után pusztulnak, ennek következtében éghajlati és vizügyi viszonyaink észrevehetőleg rosszabbodnak, nem indokolható tehát a kincstári erdőbirtokoknak minden körülmények közötti elpusztitása, csak azért, hogy telepitvények létesüljenek, a midőn a telepités azon a vidéken se nem szükséges, se nem kivánatos. Igy pl. Bácsmegye Szent-Iván község vidékén, hol nagy és népes községek, szorgalmas, békés lakossággal meglehetősen sürüen laknak a rendkivül értékes kincstári, nagy részben fiatal tölgyes erdők elpusztitása alig indokolható telepitési czélokra és alig lesz indokolható ugyancsak az apatini erdőgondnokság területébe eső kozorai erdőrész

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

feláldozása is, mert itt egyrészről Bezdán, másrészről Monostorszeg már ugy is jómódu két község fekszik.

14. Semmi nehézséget sem látok abban, hogy az állam szabad működése szempontjából törvényhozásilag kimondassék az, hogy az állami erdőbirtokok bizonyos része magánbirtokosoknak a telepitésre alkalmas ingatlanaival szabad egyezkedés utján elcserélhető, de megjelölendőnek vélném a törvényben azon erdőbirtokokat is, melyek íly elcserélésre alkalmasnak látszanak és ez természetesen csak akkor következhetik be, ha majd a telepitési keret az országban teljesen meg van állapitva.

De megvallom, hogy ezen erdőbirtokoknak más művelhető földekkeli elcserélésétől nem sok eredményt várok, mint csirájában halva született gyermeknek tartom azon eszmét is, hogy a magyar síkságon és a Duna jobb partján u. n. nagy latifundiumok, hitbizományok, egyházi alapitványi vagyonok akár Erdélyben, akár Magyarországon erdőbirtokokért cseréltessenek el és váltsanak gazdát. Eltekintve a kincstári s nehány nagybirtokos jól kezelt erdejétől, kérdem, hogy vajjon hol vannak még Magyarországon vagy Erdélyben oly intakt erdőbirtokok, melyek e nagy értékü síkföldi birtokokkal jövedelmezőségükre is egyenértékűek? Tudom, hogy Máramarosban, Bereg-, Szatmárban 20—30 frtért árulnak ma is erdőbirtokokat; melyek azonban — s ez jól figyelembe veendő — még ezen tőkének sem hozzák meg 2—3 %-át vagyis 60—90 krt, sőt egyáltalán az adó- és kezelési költségeket is alig fedezik, sőt még az is kétséges, hogy gazdasági iparvasutak épitésével — tehát tetemes tőkebefektetéssel meghoznák-e a 4%-os jövedelmet, a mely minimumra ezen nagy latifundiumok mégis csak bizton számithatnak, — de vegyünk fel 20—30 frtos holdankénti vételárt alapul, ugy egy 6000 holdas, holdanként 300 frtjával értékesithető sikföldi birtokért már 30 frtjával is 60,000 hold erdőbirtokot kellene az illelő cserélőnek kapnia, 20 frtjával pedig — mely helyesebb érték, 90,000 holdat. Az erdők átlagos kataszteri tiszta jövedelme Magyarországon 57 kr. — ha a síkföldön müvelhető földek kataszteri tiszta jövedelmét csak 5 frt 70 krra teszszük is átlagosan, pedig ennél jóval nagyobb, ugy ismét csak azon arányok állanak elő, hogy 6000 hold helyett cserébe 60,000 holdat kellene az illetőnek kapnia. Ugyan hol vannak ezen erdő-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

complexumok a kincstári és a Schönborn-féle erdőktől — melyek ugy tudom szintén hitbizományok — eltekintve? Avagy talán e csere birtoklás eszmehordozói azt hiszik, hogy az a 6000 holdas sikföldi földbirtokos cserében meg fog válni jól instruált, kellemesen fekvő birtokától ugy, — hogy a cserébe kapott erdőbirtok 10—15 község határában külön feküdjék s minden birtokán egy nagy kezelő tiszti személyzetet és kellő cselédséget tartson?

De ha már 6000 holdas óriási földü birtokért, melyen helyes telepitési politika mellett 239 család férhet el csupán — már 60—90,000 hold erdőbirtok kell — ugy 2400 telepesnek 600—900,000, 24,000 telepesnek pedig 6—9 millió hold erdőbirtok kellene cserébe s ugy, ha a magyar állam területén fekvő kerekszámban összesen 13 millió hold erdőt kicserélnők is telepitésre szánt egyéb földekért, még ugyis csak legfeljebb 50—60,000 családot telepithetnénk. Ugyan hol venné tehát Magyarország ez erdőterületeket nagyobbszabásu telepitések czéljaira, nem is emlitvén azt, hogy nagyon sok erdőterület még a fent jelzett 20—30 frtos vételáron is alul áll, igy pl. Csikmegyében 7 kr. kataszteri tiszta jövedelem alapján csak 7 frt értéket képvisel az erdő.

Jól tudom, hogy a kincstári fenyves erdők — sőt vannak Magyarországon magántulajdonban lévő erdők is — rendszerint nagybirtokosok kezében, melyek 20—30 frtos holdankénti átlagnál jóval többet érnek, de azt hiszem mégsem állok messze a valóságtól, hogy 50—60,000 telepitendő családért még a jól kezelt kincstári összes erdőségek sem lennének elegendők azon földekért, melyek a lapályon telepités czéljaira alkalmasak, ha ugyan akadna valaki, a ki ily vállalatokba, ily cserébe belemenne. Nem beszélek arról, vajjon ily tömeges földbirtokmozgósitás mellett mi lenne Magyarországnak máris túlon-túl pusztitott erdőségeiből, de az bizonyos, hogy egy nemzedéken túl karszt jelölné a még ma lombdús erdőboritotta bérczeinket, a jólét helyett az annyira irigyelt nagy latifundium birtokosánál is nyomor ütne tanyát és oly változások állnának be a nemzet létegységében, melynek előidézése se nem szükséges, se nem kivánatos. Avagy ezen elcserélt erdők kezelését is állami felügyelet alá vennők és a megélhetés létfeltételét az állam gondnoksága alá helyeznők-e azoknál is, kik erre nem szorultak reá! Ne beszéljünk tehát tovább e kivihetet-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

len eszméről. A nagybirtok szétdarabolásának a kérdését meghozza az idő maga, meghozza a családok szaporodása, szétágazása, a mint ez már sok-sok ezer holdat számitó latifundiumoknál meg is történt, de azok felosztását ne kényszeritsük, ne szorgalmazzuk és ha e latifundiumoknál a népesség szaporitása tekintetéből szükség van a tevékenységre, a beavatkozásra, ugy ismét csak a «haszonbéres telepek» alapitására hivom fel a figyelmet, melyeknek megkisérlése és keresztülvitele különösen és első sorban a rosszul kezelt alapitványi és egyházi vagyonokon lenne foganatositandó. Ez alapitványok és egyházi vagyonok rendszerint nagy tőke birtokában is vannak, ezeknek egy része felhasználható lenne a haszonbéres telepesek házainak és gazdasági épületeinek felépitésére és itt már nem kellene a két százalékos törlesztési rendszer mellett maradni, mert a haszonbéres telepest a föld váltsága nem terhelvén, az épületek használatáért már az öt százalékot is könnyen megfizethetné, a mit pedig ez alapitványok tőkéi ma alig hoznak meg.

15. A mint nem tartom czélszerűnek a magántulajdont képező ingatlanoknak magánosok által a telepités czéljaira való felhasználását, ugy csak helyeslőleg járulhatok ahhoz, hogy a telepitésre alkalmas törvényhatósági és községi ingatlanok, ugy a tulajdonjogilag leendő telepitésre, mint a haszonbéres telepek létesitésére is különösen igénybe vétessenek. A községek nem alkalmasak arra, hogy földbirtokot mint mezőgazdák kezeljenek és az ezek birtokában levő művelhető földek, azt hiszem, a két százalékos törlesztési kamatoknál is alig hoznak többet. E földbirtokok tehát a telepités czéljaira igénybe veendők, de ugy, hogy itt a község érdekei ne szenvedjenek, tehát a községi birtokok első sorban lesznek — a mennyire a telepitésre alkalmasak — az állam által megszerzendők s a telepités azon, az általam megjelölt módozatok mellett az állam által lenne keresztülviendő.

16. Az általam jelzett telepitési módozat mellett a telepitésnél 2 ökör és 2 ló, az ahhoz tartozó igával vagy ezeknek egyenértékével biró tőkével lennének a telepesek telepitendők. Ez össze-vissza 4—500 frt tőkét imputál. Egy ilyen csekély vagyon nélkül a telepes viszonya és a telepes megélhetése ismét csak kétséges lenne.

17. Az 1894. V. t. cz. az itt lefektetett elvek alapján lenne módositandó.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

IV. Parczellázás.

18. A birtokparczellázást üzleti dolognak tekintem. Itt az állam támogatására szükség alig van. Ez alatt csak ház vagy épitkezési helyek kiosztását értem nagy városok vagy emporiumok mellett és a hol erre szükség van, ott bizonyára ahhoz a kellő tőke is megleend.

© OEE.Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

NÉVMUTATÓ.

Jelenvoltak ... 3
Asbóth János ... 155, 293
Babics József ... 44, 296
Baross Károly ... 181
Bartha Miklós ... 145
Bedő Albert ... 110, 285, 309
Beksics Gusztáv ... 65, 143, 314
Bessenyei Ferencz ... 283
Blaskovich Ferencz ... 25, 323
Bujanovich Sándor ... 54
Csernovics Diodor ... 76
Csáky Sándor gr. ... 332
Darányi Ignácz ... 5, 109, 270, 286
Dessewffy Sándor ... 68, 271, 350
Dévai Ignácz ... 238, 260
Ecsery Lajos dr. ... 18, 358
Emődy József ... 176
Fejér Miklós ... 372
Fellner Frigyes dr. ... 168, 363
Forster Géza ... 186
Gaal Jenő ... 73
Galgóczy Károly ... 379
Győrffy Gyula ... 36
György Endre ... 280
Halász Ferencz ... 282
Hegedüs Lóránt ... 201
Hieronymi Károly ... 47
Hoitsy Pál ... 123
Imrédy Kálmán ... 390
Jeszenszky Ignácz ... 87, 399
Károlyi Sándor gr. ... 96, 403
Kovácsy Sándor ... 248
Kristóffy József ... 12
Lippich Gusztáv ... 132
Libits Adolf ... 421
Lukács Antal ... 424
Lukács Béla ... 427
Lukács György ... 434
Makfalvay Géza ... 111
Mandelló Gyula dr. ... 103, 272, 443
Mailáth József gr. ... 439
Miklós Ödön ... 29
Molnár Viktor ... 444
Návay Lajos ... 215
Nedeczey János ... 451
Papp Géza ... 116
Pogány Károly ... 197
Purgly Sándor ... 457
Ráday Gedeon gr. id. ... 461
Rákosi Jenő ... 227
Rónay Jenő ... 47, 472
Rubinek Gyula ... 252, 273
Rudnyánszky József báró ... 9
Sándor János ... 62
Szabó József ... 487
Szilassy Zoltán ... 274
Szily Pongrácz ... 192
Tallián Béla ... 260
Ugron Zoltán ... 491
Vadnay Andor ... 208
Vancsó Gyula ... 496
Végh Arthur ... 273
Zselénszky Róbert gr. ... 135

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1869 1917

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1861/1981

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.

MAGYAR ERDÉSZETI EGYESÜLET
1851
1866/1906
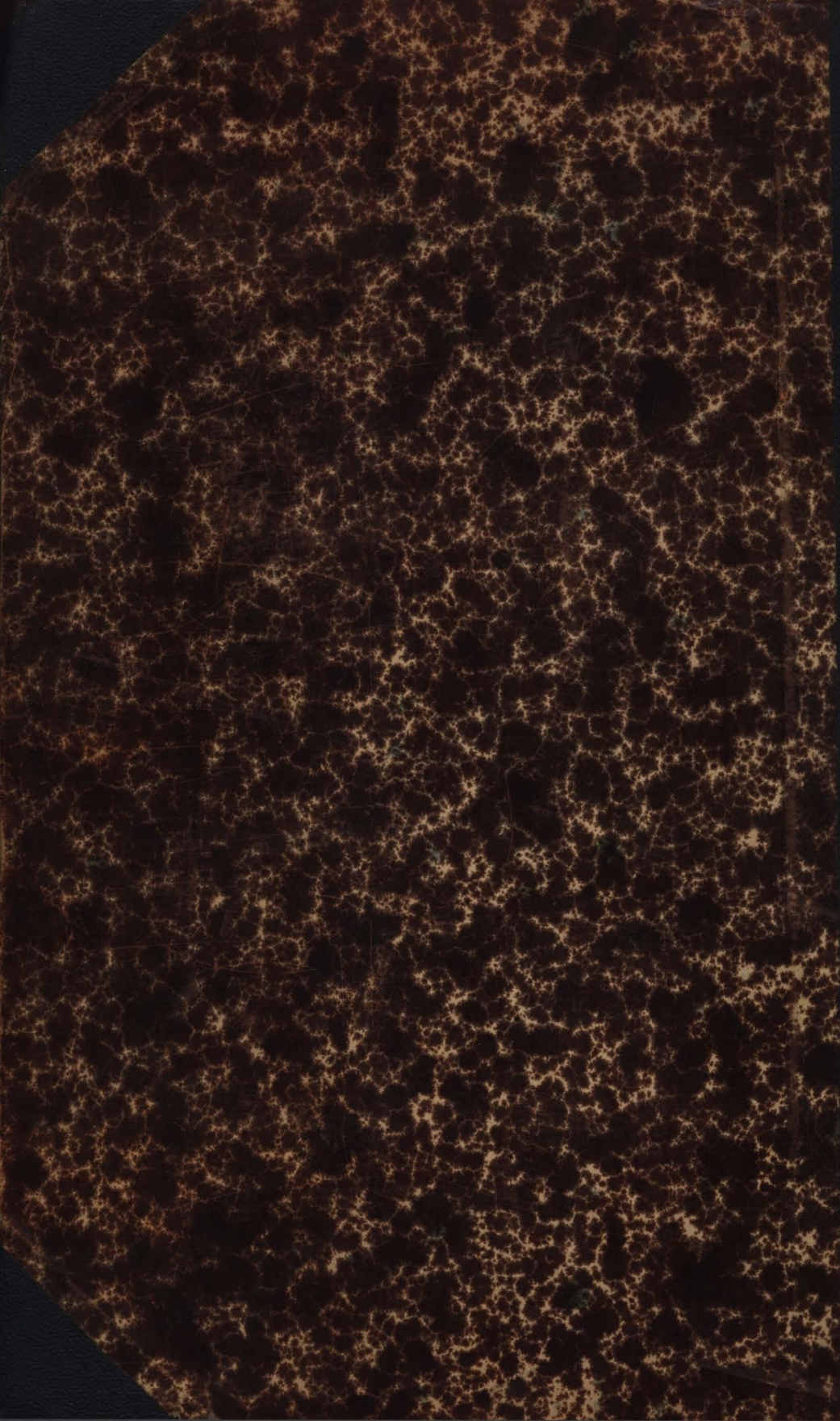
© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2019. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/245-1/2019.